पंचलिंगीट
ईवृत्ति॥२॥

॥ॐ॥ नमो वीतरागाय॥ अस्याज्ञो कस्य मैत्र्याः सततमधिगता व्याकृतादोमयानल्पयंतां ज्ञानी विदलिलघयतदा सर्वदा पाधमेनं इत्यच्छिर्मुकुंयुडुप्नमकर
लरवेराहकयत्यजस्मवाज्ञाकोल्लोलाकान्यदर्हद्वधयत्रमंत्रणां मंगलं वर्द्धमानः १ अत्र संक्षिप्तवाणिपाणिकलितव्यालालत्नीलांबुजप्रश्योतनमक
रंदबिंदुपटलीशाकातिरकादिव स्निग्धाकधर्म्मकथासुवक्रकूटरागामोरस्यगर्ता गिरः स्वैरंयस्य विकस्वरा निरगमन्नंघाज्ञशानिर्जिनः २ यस्य
पिगिरा गणीराजिनेश्वरवतिपतस्सदपिरतमानु विमशयिपश्चलिंग्याः कर्द्ध्यपाटनमहं विहरति ३ इह हि शक्रोरवसुधराधिपश्रीदुर्लभराजसदसि महा
वादिवित्यवासिकल्पितजिनलदनवासपरामनासादितास्य धरणविस्तूचकीर्त्तिकौमुदीश्वेतविश्वनरालोगेण सकलस्वपरसमयपारदृश्वना प्रामा
णिकपरिपल्लिखामणिनाश्री जिनेश्वरसूरिणा कलिकालदोषाद्दि। दानीतनशारीरिणां बलायुर्मेधादीनपचीयमानाद्विलोक्य संक्षिप्तकवि।
मदवाउ यद्दृष्टा सकपंचलिंग्याख्यप्रकरणद्वयसूत्रितं तत्र यद्वदृष्टान केशावृशाव्रतपरिकर्म्मादिरूपः श्राद्धधर्म्मः प्रत्यघादि सवपस्यक्कशलस्त्र
निध्ययसकल्पविटपिबीजश्रावकधरूकमलासधस्नावध्यनिव धनदुर्गतिधस्त्ररोश्यामा घपरिघाय सारणः प्रशास्त्रसद्धार्थग्रहानरूप
आत्मपरिणासानवानेरंगवादघप्रत्यक्षणावसाउशाक्यातनवाल वमिलाः स्निवादिव्यवहारायकल्पते तथा ववऊविज्ञार्यततितदवसा
यायलिंगस सिद्धिसुरागमोवापंशमादीनांघवानामपिसम्यक्त्वलिंगत याश्च निश्चनान्नमंतसरत्नुयशमादिलिंगपंचकसमाहाररूपं पंचलिंग्या
ख्याप्रकरणमारतमारतमाणः सम्यक्त्वस्य निश्चयलिमालिमगलमोलिमाणिक्यनयाद्वैगानामपितथाब्रंसलावयत्नृश्री जिनेश्वरसूरिः प्रस्तुतारो
द्वायादौतावमंगलप्रख्यलिंगपंचकाभिधायिकां गाथामाह॥१॥ उवसमसंवेगाहा उपशमादीनि सम्यक्त्वलिंगानि लवंतीति संबंधः तत्र स्वरूपाणा
स्वरूपमिथ्यालिनिवेशाव्याहतनिरूपशमः अत्रशारूतत्वास्तपमालोपः श्वारशघष्टं घंडवधधम्मा श्रावाद्यादिसुरवमलिवलमपिकृतकतया नित्यपरिणा
मपिकृतकतयानित्यपरिणामदारुणावतताडुःखदेवत्वर्धमाणास्यडुःखपञ्चस्मस्त्रियातडुःखस्रस्वदामितिमवानस्यनिश्यनिरतिशयानंदानिश्यक्ते
रभुक्तावल्पनिरकानिलाषः संवेगः अपि चेति समुच्चयनारकतिर्यक्नरामरेडुःखानोरूतिस्मत्यनुलविसन्नयानिवात्मानमन्यमानस्यरूपम २

मुक्तिपुनर्मसनाविलनर्वविघतातिनस्योमानसतहदणानिर्वेदः तथा वृतिसमुच्चयार्यसवतिज्ञायाताश्रयतः सर्वाप्यरूप्यासवंतीतिक्रियायोगाप्यत्रलवतीत्ये
कववनात्तथातडुपारासमसारकेकशोपमानिसाध्यंभ्राययितुमल मितिज्ञापनार्थतानर्थक्रियासंध्यावर्त्तितासर्वत्रयोज्यैः उपशमोलिंगत्रवतिः प
ककरुपविस्पर्धः पवमन्यत्रापि लाम्यज्ञाछलिस्नयाकथसमामिथ्यावादिदोषात्रामावयिष्यतइतिडुव्यतानावतयुपरडुःखप्रहाणेछाअनुकंपातग
वडुक्कागामाणयनिस्यासवापयताजावास्थिपदाथीऽस्ति न कृताधासिहितान्यांतास्यामितिमतिरास्तिक्यं अस्तिजीवा आस्तिकइतादानानियो
ताः तस्यलावआस्तिक्यः विपर्यस्तवकारार्थः सवाप्यागव्यवाहुदलिंगानाल्पवसंबधनेतलनसम्यक्त्वस्य लिंगानीतिवेमातिनत्ववन्यथापियथाश्रु
तिसंबंधेनविज्ञापासंवहांस्येवरुतारस्यान्यायागव्यवच्छेदकात्वनास्ति क्यास्येवकस्यलिंगमास्यातनान्यधामतथाचलिंगपंचकालिधनप्रति
ज्ञानविरूपध्यतपत्तिसंख्यालिधानं परस्यरानापरूपानि सम्यक्त्वगमकानितत्तसापिरूपाणि नाप्यधामत्योतरदित्यपिज्ञापि
र्थः उपशमातेनपंचसंख्यालालतपत्वन्यवधारणार्थः एवंविलि गानिनवन्यान्यपिनचत्वान्यपितानिश्चेर्याणि तथा चपचवाते सुमय
सधम्मरागगायुरुदेवाणंजहासमाहोइ वेयावच्चे नियमादि द्विस्पृलिंगाइ इतिवसत्यं तथामम्पवानलानवनयार्थका विच
क्षणानु तथा हि शुश्रूषायां धर्मरागेहावदास्मिक्यं न लवः सत्यवत्सम्यक्। नाविदस्यौ न्यायुक्तलक्षणायास्नस्याः संलवात् तथात्वतथावतत्कार्य
त्वनतस्यासन्नेवातःप्रवशाःधर्म्मरागादेवउरूवेयावृत्यनियमास्तुसावगप्रलवनयासत्रांतलर्विः तथाचाचार्यपवसंवेगरूणविशवसाणोवरू
ति कइयादोहासावासरूबात्यादि तथाविडयजड्रस्तुवडुरूईत्यादिः नाविवरूपायात्रसविहारपरिणामविनात्याधर्म्मरागोनामूनापिस्त्यस्य
शारीरविन्नादस्येत्यसाक्षणयागतदधात्तसायावत्तरणापरणाम्पादवगुरूवेयावृत्यनियमः तस्माडुपपत्रसवधस्रणार्थपरावति परावति
तिसाप्यंतसेवतिसपद्यातश्चवमस्तुदिनापरूयावडुवचन सम्यगितिप्रज्ञासामर्थ्यानिपातस्यलावःसम्यक्त्वं मिथ्यात्वमोहनीयापशमक्षा
यायशमरूपसमुत्थोदेवादिष्वतत्त्वप्रतिपत्तिनिरूपाजीवपरिणामइत्यर्थः यस्मात् खयउवसमाइ हिंदं समणामाहस्मजीवपरिणामोजो॥

पंचलिंगाख्यवि
२

इत्युक्तस्वरूपो सामान्येन विशिष्टः तथा यादृशदेवतागुरुधर्मविषयो भावना तथैव तत्त्वबुद्धिः सम्यक्त्वमित्युच्यते तस्य लिंगानि लिंग्यते गम्य
ते साध्यमानेन तानि लिंगानि व्याप्यपक्षधर्मतादित्रैरूप्यलक्षणं साधनं तत्र प्रमीयते हि प्रमाणैः कार्येण ज्ञाप्यपरिणामविशेषवान् इष्टान्तो द्रष्टा ज्ञायतेऽयमपि
सम्यक्त्वकारणं न च प्रत्यक्षस्य लिंगिनः प्रत्यक्षेण लिंगानामनुमितिर्भवति धर्मानवधारणे तस्मिन्नव्यवहितस्य वह्न्यादेः अत्र तु लिंगिन इव सम्यक्त्व
स्य तल्लिंगानामप्युपशमादीनामध्यात्मपरिणामरूपत्वेनाप्रत्यक्षत्वात्कथं तेभ्यस्तदनुमितिः सत्यं इहोपशमादयस्तद्व्यंजिकाः कायवाक्परिहारविधि
नावीतरागवंदनार्चनाद्याः कायिक्यो वाचिक्यश्चेष्टा उपशमादिशब्देनाभिधीयंते उपचारात् यथा मिथ्यात्वसंज्ञानादियोगात्पितरं च व्यंजिका लौ
किकास्तद्वत्समस्तार्थाः कायवाग्व्यापारा मिथ्यात्वगायंते एवमत्र वनकारणसमयमित्युक्ताः प्रतिपत्तिं सदर्शनसम्यक्त्वपदं दर्शितानि तथापि
तथा वोपशमादीनां बाह्यस्वभावत्वेन प्रत्यक्षतया लिंगत्वमुपपन्नं तेषु कः तत्त्वसंवेगादयो लिंगिकानुपपत्तिः अध्यवसाय परिणामरूपत्वात् त्वदि
सम्यक्त्वं गमयंति अन्यथा बाह्यत्वे तेषां नसंगच्छते लिंगलिंगिनोरात्म धर्मत्वाविनाभावात् अथ नामात्र चरमप्रदादिप्रत्यक्षाणामनुमितिर्वा
पि क्रोधस्य परित्यागपरज्ञापनाय च विधिबहुमानाविधिन्यागादिरिति धन्यता ति प्रशमबाह्यावस्था निरनुमितेरारात्तेः समत्वमनुमीयते
तादृशप्रशमदर्शनानुमितेन वर्णनं करपारादव दिति अतएवायमर्थ प्रसावोनकस्य छायामात्रवजत्यादिनानविद्वद्विवादश्वमित्यत्यादिनात्
स्विद्विवादस्तु गुणाद्यत्यादिनाचनाद्यास्वस्थावत्त्वमयत्वप्राय प्रत्यकाम धीष्टत्रकारणवस्तुति एवं वयस्य साक्षान्नाम्नाकृततद्वत्सारणद्वयमस्त्र
स्य यथास्तिकत्वस्य देवादितत्त्वेषु सम्यक्श्रद्धानादिकावाग्व्यापारः न त्वेकनैवान्येषामधिकस्य बंधवनालिंगानमाध्यमिति सिद्धान्तु किं लिंगपंच
कानि धारानमस्तु लिंगम सदृश्रणापिमास्यात प्रत्ताति दार्ढ्यार्थावत् न एक नैवसाध्यविनाभाविना तनते क्वचित् एवं च बहुलिंगाभिधानेः
धिकं नियदृष्टान्तंप्रमाणानतिवतः नजल्पादिकथायामवास्य प्रसंगस्यावतारात् अस्ययस्तु शिष्यावत्फदतार्थवान् नस्यचकस्यचित्कर्नवि
ति मनतज्ञापयत्न्यायो लिंगाभिधाने पिन दोषः यद्वा शिष्याणां मध्यद्दायतथामेदामध्यमामध्यमाभाकनापि विनापि विनाभावि नापि २

प्रतीतिदार्ढ्याय तान्नदर्शयत्यिमास्वकारणं बहूनपि लिंगानि निश्चनदोषाय प्रमाणं अत्र बाधकसिद्धवसाध्यः न कान्त्यमाप्रयोगेण प्रपत्यलंतात् ।
यदि वा न गवद्भिरगम्यमसमुदितानामपि प्रतिपादनात् असमुदितं तत्र कस्यादतपदृत्तस्य प्रकरणकास्यनकश्चिद्दोषः अत्र विधायमवक्रमाप
न्यासः किमर्थमिति चेत् उच्यते मिथ्यात्वनिवृत्तो प्रशमस्य कप्रथम कार्यत्वेन प्रधानत्वादादावुपन्यासः तन्मिथ्यात्वनिवृत्तौ ततः संवेग
स्तस्य कतार्थयागमनावितानः करणतया तत्त्विकामाहस्वरूपालिङ्गाचनत्वेन प्रसिद्धि ज्ञानाद्यासावादितितद्वपशमानंतरं संवेगस्य न च सं
विग्नस्य निर्वेदस्तस्य नरकादिदुःखेवात्मनस्तस्य यत्र नाव नान्यथा गादिति निस्तंतं नरतिर्वेदस्य न चातिर्विन्नस्यानुकंपा आत्मोपम्येन सर्वे
प्रपातादिसास्यात्तस्य विहितकसुरवातिलाषुकनयात सर्वावादि तितदनंतरमनुकंपाकः न च निरनुकंपस्य वासकमास्तिक्यं वस्तुतो
नुकंपाव्तएवतास्तिकास्तिक्यति स्वयादितितदनंतरमास्तिक्यस्य तिमस्यकार्यत्वं येषामेवमानंतर्यक्रमेण न्यासस्त्वित्युपन्यासः।
यद्वा आस्तिक्यमर्वगतावेन बहुविषयतया पश्चाद्भिधानं अथवा पश्चानुपूर्व्या आस्तिक्याद्युक्रमेणैषामुत्पादात्सवमतः
पापादपसकावपियथापश्चात्तयायमास्तिक्योपशमादिक्रमेण पाप्रक्रमादर्शितइति गाथार्थः व इहचपदमित्युपाणउद पुद्गला
गमपामाणयाक्कचिदंततानुबंधिमात्सुपशमसम्यक्त्व लिंगतयाचक्र त तन्निरमित्तं संप्रथमलिंगवाचित्वादुपशमसम्यक्त्वलिंगस्य
वलितदृष्टौ यथेमादयमिच्छानिमित्तसम्यग्गमाहा मिथ्याविपरीतासितित्वतो मानासानिश्चयाः सर्वज्ञवचनविपरीतार्थ प्रत्यस्य तस्य
नुरवश्रवणातिनतस्यैवापशमः मवपापमः मिथ्यात्वरूपोपशमकृत्यहिमस्य तथा ततुदयानंतरमव मिथ्यात्वकार्या मिथ्यानिमित्तवशा
द्विरोधिवाद्दिवाकरादयानंतरतमइवापशमस्यत्व ज्ञातव्यो विज्ञयः इदानीं अत्र लिंगविचारप्रक्रमे धनुधारसाव प्राप्तत्वात् लिंगम
यस्यानुमापकं तत्कार्यत्वात् यदनंतरं नियमेन यदुत्पद्यते तत्तस्य कार्यमिति न्यायात् तथा च वह्निर्धूमान्नत्वस्माघुमनुमीयते इत
! मएवलिंगमनंतानुबंधिनामुपशमः कृतएतदितिचेत् तत्राह समाहमनिवारितेविचित्रतामापादयतीतिमोहनीयं कृत्स्नम्तदो।

Digitized with financial assistance from the Government of Maharashtra on 11 June, 2017

ऽन्यत्राथामिकन्नर्थनाथ: मुख्यत्वाविपतःततोनंतिवामोहनीयघातित्रमादेशासर्वविरतिरूपस्यमोहनीयंचारित्रमोहनीयं कथ्यंते प्राणिनोऽस्मिन्निति
कषः संसारस्तस्यायास्तद्वासादहेतुत्वात् कषमयंतप्राणिनएभिरितिवाकषायाअनंतानुबंधसहयप्रोडश नोकषाया अपिनकवकषायस्य
हवरत्वात्कषायएवेर्ष्येवविशतिश्चारित्रमोहनीयं चारित्राचारकामोहनीयकर्मतयात्पनयस्माद्हत्ना:समादिष्टानिरूपितास्तगवद्भिरिति
गम्यते अर्थमर्थ: द्विविधेहिमोहनीयंदर्शनमोहनीयंचारित्रमोहनीयंच तत्रदर्शनमोहनीयंत्रिधा सम्यक्त्वमिश्रमिथ्यात्वभेदात् चारित्रमो
हनीयमपिद्विधाकषायनोकषायानोकषायभेदात् तयुक्तं मोहइमोहणीयंतंपिसमासमणतोदुविहंतु दंसणमोहंपटमं चरित्तमो
हंतत्ववायं दंसणमोहंतिविहं सम्मंमीसंचतहय मिच्छत्तमिति ॥ जंपियचरित्तमोहंतंपियदुविहंसमासउत्ताइ सोलसणाणकसा
यानवनोकषायाणं तथाचचारित्रमोहनीयंचारित्रमा हत्वात्कषायातसम्यक्त्वंत्नहन्यकार्यमन्य:करोति तथासति
मृत्पिडा: पिपटंकुर्यात् कारणंवासर्वस्यसर्वकरणप्रसंगा त् एवंचचारित्रमोहनीयस्यैवसम्यक्त्वावारकत्वेदर्शनमोहनी
यस्यायार्थक्यप्रसज्यते तत्कार्यस्यचारित्रमोहनीयातिव्कारणा त तथाचमोहनीयस्यद्विविधत्वंसज्यते एवंचाथायद्विराधी
तदनावसम्यक्त्वंगमयत् यथा तमो:भाव:प्रकाशविराधितस्य रत्रिस्यकषायासमानउपशामयंचारित्रंगमयतितनसम्यक्त्वंचारित्र
राधित्वात्नेवतथाप्रतिपादनात् तथाचागमः सव्वविबजअरयारासंजलणाएतउदयवडंति मूलछिजंपुणदोडवारसण्हंकसायाणं हाद
शानामनंतानुबंध्यप्रत्याख्यानप्रत्याख्यानावरणानांक्रोधभदानांकषायाणामुदयान्मूलछेद्यमितितिमूलेनाष्टमप्रायश्चित्तेनछिद्यतेयद
तिचारजातंतन्मूलच्छेद्यंभवतितिचाचेमानुदायश्चारित्रस्यैवावारकोलवति तथाचकथमनंतानुबंधिउपशमः सम्यक्त्वंगमयेत् चारित्रमोहनीयो
पशमात्ननस्यसम्यक्त्वेनसहसाहचर्याविकसंबंधसंभवात् असंबद्धस्यापिगमकात्वेसर्वसर्वस्यागमकस्यात् तस्माच्चारित्रमोहनीयत्वादनंता
नुबंधिनांनतदुपशमःसम्यक्त्वलिंगं नत्वेवमागमविरोधः तथाहि पढमिल्लुयाणउदयेनियमासंजोयणाकसायाणं सम्मदंसणलंभंभव ३

सिद्दीयाविनलहंति अत्रहिसंयोजनाकषायाणामनंतानुबंधिनामुदयस्यसम्यक्त्वलाभनिषेधकत्वेनाभिधानादवसीयते तदुपशम:सम्यक्त्वला
भकारणं तथाचश्रावकप्रज्ञप्त्यामपि तत्तच्छसहहाणसम्मत्तंतंमिपढमसमाईया पढमकसायउवसमादविरईयाइंलिंगाइयत्वा: अथापिप्रथमक
षायोपशमादयःरूयाप्रशमादीनांलिंगत्वभुदितं तथाचकथंमिथ्यात्वक्षयोपशमोलिंगमितितृवन्नत्र मिथ्यात्वक्षयोपशमसत्कएवकार
णत्वात्सम्यक्त्वस्यात्याद्यनुत्पादयो:मनगवहपियत् पढमिल्लुयाणमुदए इत्यादिगाथायांप्रथमकषायोदयेतल्लाभाभावप्रवर्शनंतत्र
द्योतसमायप्रथमकषायाणामनियामकत्वायोपशमोभवति तथाचानंतानुबंधिनिषेधकस्यैमिथ्यात्वस्यसद्भावादेवसम्यक्त्वलाभावः सर्व
सविधात्वतथामप्युदयस्यसप्याचनिहंतानितिप्रोपलायस्त्रज्ञापना॥ पं तथावकत्वत्तामिथ्यात्वोदयाल्लभ्यत:पिसम्यक्त्वस्यापढमिल्लुयाण
मुदएइत्यादिनाप्रथमकषायोदयेतद्भवसिद्धिकानामपि हलाभनिषेधंतंतविरुद्धतामवेत्वावत्तातदुपशमस्यसम्यक्त्व
लिंगत्वमुपपद्यत तथाद्याःसोवाऽकार्यमव्दवकार्यरूपंवा तस्यलिंगंस्यात् ताहगूजातदुपटलमिवसाविनाचर्षस्य
कारणरूपंवा अनयरूपंवा अजहहलाकहविवमिवजला शयस्यानुनयरूपंवा नप्रथम: सम्यक्त्वस्य प्रत्यादनतस्या
तत्कार्यत्वानुपपन्न: मिथ्यात्वक्षयोपशमोवसरएवप्रथमक षायोपशमस्याकस्मदात् तस्यवसम्यक्त्वप्राक्कालभावित्वात्॥
नचकारणकार्यप्रातिभिन्नभवति ध्यानेतदेवस्यात्नहितायः मिथ्यात्वक्षयोपशमस्यैवसम्यक्त्वलाभेकारणत्वेनतसम्पतश्चचारित्रमात्रेचे
नतत्कारणत्वानुपपत्ते: किमत्रनियामकमितिचेत् नयथागमंपूर्वसूरिभिस्तथाऽनिधानात् यदाह:पंचाशकवृत्तौश्रीमदभयदेवसूर ×
य:सम्यक्त्वहेतोर्मिथ्यात्वक्षयोपशमस्यावसरज्ञानावरणानंतानुबंधिकषायलक्षणचारित्रमोहनीयादिकर्मणामपिक्षयोपशमोऽवश्य
मिवभवतीति नचतथापितदुपशमस्यापिसम्यक्त्वजनकत्वमस्त्विति वाच्यं मिथ्यात्वक्षयोपशमासहचरितत्वेनाप्रतिपादनात् तथाचग
म:सयसम्मत्तेपसम्मत्तमोहणीयक्खए रुवेयणेवसमरववसमुच्छयसमसंवेगाइलिंगसुहआयपरिणामपत्तत्त इत्यागमन

सम्यक्त्वमाहतीयस्तु हि मिथ्यात्वदलिकमंदसंदनोपशमक्षयसमुत्थत्वेनैव तस्याविर्भावात् एतदेवं ष्टुलमेव कषायाणामुपशमस्य लिंगत्वेन सूत्रा
कृताभ्युपगतं निराकरिष्यमाणत्वाद्दनंततायः कार्यकारणत्वहितस्य क्रमेणैवास्यातो योगपद्येन वा नाद्यः सर्वेषामपि तत्रारंभ
सद्भावात्तन्नखलु तावदेतास्वेव युगपत्कार्यकारणवस्त्रित्वमर्हति नच वर्धःप्रतिबंधस्मिद्धेस्तथाहि अनंतानुबंधिनां वा चारित्रमोहनीयत्वेन तदुपशमस्य
चारित्रगुणे वा हेत्वसंबंधसम्यक्त्वं विना वा चारित्रलवनात्तितह्वारेव सम्यक्त्वेन संबंधस्यास्य वा चारित्रमेवास्यागमसंयमत्वसम्यक्त्व तथाचात्तसह
स्थानाविकसंबंधस्तावाक्व च पमयमंडमात्तच्छिगतत्वेन सम्यक्त्वमोहनीयस्याभ्युपगमवात्तथा दर्शनमोहनीयत्वस्य चातुर्विध्यप्रसंगात
दर्शनमोहं त्रिविधमित्यादिसूत्रोक्तसंख्यानियमस्य च लङ्घनेन आव कषायाणामपि एकमेवसमाहविरुकपत्यत्र प्रथमकषायाया
मपि मिथ्यात्वसहचरत्वेनातिचारत्वेन तया सम्यक्त्वप्रतिरोधकत्ववि वरुयानंतुक्तत्वप्रकटनार्थमेव तदुपशमः अनावरणक्षयालक्षा
विरुपिकवलज्ञानस्य कषायबलायस्त्वप्रतिपत्त्यर्थं केवलिय नाणलला तत्र उखपकमायाणमित्याद्यागमनकषायक्षय
लक्षणत्वेनस्यप्रत्ययाद्दि एवं चायथई एकम्भाणं वियाणिज्जे वा विवाग मस्तुहेति अवरा हवितक्कथइउवसमसंतस्स वि कालं पि इति आवक
पञ्चावयाकायापशमः प्रागलिङ्गितनाम्ययाचारत्वया तत्त्वा एवेव। वकषायवलिप्तता आवहपाकयकपशमाः श्रेणिशिखरमध्यमानस्या
पियधारख्यातचारित्रपात्रतया जिनमार्गात्रस्याविपतितान्दर्शयताश्रीमद्भद्रबाहुस्वामिना निर्वोडितः यदाहः उवसामं उवणीया गुणमहया।
जिणचरित्तसरिसं पि पडिवाडंतिकसायाकिं पुण सेसे सरागछे। एवं च सति यदायरकार्यकषायिकचलज्ञानात्पत्तिप्रतिरोधदिष्टमोषामव्याद
तोशक्तिस्मदानस्याःस्वकार्यकिंवसेनायतस्मात्कषायाणां चारित्रावारकत्वात्तदुपशमः सम्यक्त्वलिंगमितिस्थितमितिगाथार्थः २ इदानीं कषा
योपशमस्य लिंगत्वाभ्युपगमं निष्प्रसंग इत्यमाहः चउवीसगाहा चतुर्विंशतिः अष्टाविंशत्यामोहनीयप्रकृतीनामध्ये अनंतानुबंधिनां विसंयोजने
न चतुर्विंशतिसंख्यानि सत्कर्माणि सदितिकर्मपुद्गलानांबंधसंक्रमात्मलाभलब्धात्मलाभानां निर्ज्जरणसंक्रमतिष्ठादिना स्वरूपप्रच्यवानां स्वसद्भाव

DR. BHAU DAJI

स्यात्तदवस्थितानि कर्माणि प्रकृतयश्चतुर्विंशतिसत्कर्माणि तद्योगमासाद्यास्य चतुर्विंशतिसत्कर्म तद्विद्यते यस्य स चतुर्विंशतिसत्कर्मा अयमर्थः इहाकना
दिसम्यग्दृष्टिनास्तां अनंतानुबंधिनां विसंयोजितानन्तस्य पशुक्तूपप्रवर्द्धमानप्रशस्ताध्यवसायात्तावन्नादत्तितमवश्यं तो मिथ्यात्वादिस्वयंप्रत्यूहु
क्रवा ततः सर्वकालोत्तरस्तथाविधसामध्यभावान्मिथ्यात्वमागमत् ततो मिथ्यात्वप्रत्ययादूर्ध्वं यो यदनंतानुबंधिनां बंधुमारब्धस्ततो यावदद्यापि संक्रा
मावलिका तु पर्यंतकबंधावलिकानाति क्रामति तावत्तया संज्ञयोदयोत्तावान्नचतुर्विंशतिसत्कर्मा न भवति ततश्च समिथ्यात्वमिथ्यात्वं प्राप्नुयात्तल
क्षणाः इतरथाति अन्यथा कषायोपशमस्य लिंगत्वागीकारः इत्यर्थः इदमुक्तं भवति एवं किलात्र कषायोपशमलिंगवादिनोऽनुमानं भवतरति वि
वादाध्यासितः पुरुषः सम्यक्त्वसंपन्नः अनंतानुबंध्युपशमवत्त्वा त्तूयएवं सएवं यथाऽश्रेणिकादिरिति तन्न चतुर्विंशतिसत्कर्मणो
मिथ्यात्वगतेनानंतानुबंधिनां बंधसमायतदनुदयवत्तायाः निवारात्तस्य तदुपशमवत्त्वात्पिमिथ्यात्ववत्त्वात् अनिवार्यत्वाद्धयाः
दुपाधिसिद्धत्वात् अप्रायोजकत्वाद्देतोः तथाहि मिथ्यात्वरू यायोपशमादिमत्त्वमत्तमुपाधिःश्रेणिकादिरनंतानुबंध्य
युपशमवत्त्वात्सम्यग्दृष्टिः किंतु मिथ्यात्वरूयादिमत्वात् वि वादाध्यासितस्त्वनंतानुबंध्युपशमवानपि न विद्यतिमिथ्यात्वा
दृयायशमावात्सम्यग्दृष्टिःस्वकिंतु मिथ्यात्वपितनविद्यातिक्वा। दोषः तद्वदिकषायोपशमालिंगतदावचतुर्विंशतिसत्कर्माणो मिथ्या
त्वमसंदेव तदुपशमस्य सम्यक्त्वलिंगस्य सत्त्वानूनत्वदष्टिमिष्टं ततानंतदुपशमालिंगिप्रसंगात्सरमाहः अणाइति आर्षत्वात्यदैकदेशेऽपि
पदस्तकतकरणादनंतानुबंधिनः एवमन्यत्रापि द्रष्टव्यः अनंतसवमनुबध्नंतीत्येवं शीला अनंतानुबंधिनस्तेषामुदयोऽयम् व्याप्तिनिबद्धानां
कर्मपुद्गलानामपवर्तनादिकरणविशेषात्स्वलावलावात्तदयसमयप्राप्तानां विपाकावेदनं तत्रवा भावः सर्वानिहृपकात्यदतरायो
तकः सम्मं ति सम्यक्त्वमासादनं सह सासादनं लक्षणं आयमौपशमिकलाभलक्षणमादयतिहापयति आसादनं अनंतानुबंधिकषा
यवेदनं ते रुक्षोयलोपः अयमाशयः कस्यविदनादिमिथ्यादृष्टेः कथंचिदंतर्मुहूर्त्तं समयस्थितिकौपशमिकसम्यक्त्वप्राप्तवतोऽ

घन्यतः समयशेषायामुत्कृष्टतः षडावलिकाशेषायां तिष्ठतो कस्यापि कदध्यवसायादनंतानुबंध्युदयतो ऽपि मिथ्यात्वमनासादय
त औपशमिकसम्यक्त्वतो ऽसौ पतति ततः सहैतेन वर्त्तत सास्वादनं यदि वा सह आस्वादनेनास्वादकसमयसम्यक्त्वरसमालवारसज्ञेन
वर्त्तत सास्वादन यथाल्पवहीतपरमान्नः पवनक्षोभादिदोषात्तद्वमनसद्व्यमास्वादयति तथासावपि मिथ्यात्वाभिमुखतया सम्यक्त्व
मुद्वमन्तद्रसमास्वादयतीति नचैतत्सम्यक्त्वसंज्ञामश्नुते ऽनंतानुबंध्युदयवत्त्वेनात्यंतसंक्लिष्टमिथ्यात्वोदयवच्चादिति वाच्यं सिद्धांत
तस्यापि तेन रूपेणाभिधानात् तथा चाह एकविधादिसंख्याने सम्यक्त्वस्वाख्यानावसरे ऽसमन्तूयादवसूरिणि। खइयाईसासायण
सहियं चउविहं तु विन्नेयं तं सम्मत्तब्भंसमिच्छत्तअपत्तिरूवं तु। त घावानंतानुबंधिनामुदाय तच्च केन प्रकारेण लावनुयात नक
दर्शितमित्यर्थः। नहि यदस्तावो यस्य लिंगसंतद्भावे ऽपि भवति त सादिवर्षस्तावोक्तस्य वाह्यस्त्रसायागस्य लिंगमिति वर्षस्तावत्
न विवयवं कषायापशमाश्वसम्यक्त्वलिंगं तदा कषायाद यतत्वसावत् भवति यकषायाद्यपि सासादनसम्यक्त्वा।
त्तानंततदुपशमस्सम्यलिंगमिति गाथार्थः ब२ अस्मिन्नवाल्प यगास्मड्डषणातिरमाह ववहारमाह्ः बाह्यासाध्वरणेलक्षणे
:सामान्यतः विपर्यस्ततयाऽव्यस्वानामत्तसद्भावगमाव्यवहारइइ॥ विवक्षितः प्रत्यक्षज्ञानिनिरवस्याशेषविषयायिवन्नयाविशेषातः
विपरीत्यतत्तदाकलनात् तस्यार्हत्तः साधकतम प्रथमाल्लापः प्राकृतत्वातलिंगमामकसवतानिशेषः तत्र लिंगयदिव्यवहारस्त्वनंतकषायोप
शमस्तेव सम्यक्त्वावगमलेक्षणव्यवहारमिहे: किमत्योपन्याससानिवत् त्वअतिशायानवगमात् लिंगस्य विपरीत्यनजातमाधमिहरग
ताज्ञातः नापि विपर्यायेण ज्ञातनहि ध्वामाः ज्ञानावाश्यादिताः खनवाज्ञायमानवह्निमनुमापयितुमलं त्यादेवं ज्ञातएव कषायोपशम
लिंगसविष्यतीतिचेत् नज्ञानाप्यायस्यावात् कषायाणामनंतकात्वनाकवलानंतानुबंधकपशमस्यज्ञातुमशक्यत्वान्नथा चाह बारसत्यादि
यतनाद्वादशद्वादशसंख्याः कषायास्तुर्यचतुर्थे अविरतसम्यग्दृष्टिनाम्नि गुणपदे कदाचापदमवुदायापचाराद्गुणस्थाने तु रवधारणे। ५

सवहादशात्यवायाद्या तनद्वादशोवनस्ननाधिकाः उदयंतइतिगाथार्थः अयमर्थः सम्यक्त्वहि चतुर्थगुणस्थानेतद्वेदात्तमात्तुमिष्टकषायो
पशमन तत्रचाप्रत्याख्यानप्रत्याख्यानावरणसंज्वलनक्रोधादिवन्तषष्करेद्वादशादशविकषायावस्यमासादयति तत्त्ववतहिमिहनःस्तुरसे
निवानंतानुबंध्युपशमस्यमिहवात्लिमाच्चसिद्धेरितिचेत् मतज्ञानस्यमृग्येमाणत्वाश्रस्यवाद्यात्युपपन्नेः कथमिति चेत् उच्यते आत्मा
धिकरणाःखल्विनकषायाः सचात्मराशेनामनोऽहियस्तदत्तांडियाश्वातघासमर्त्तानादियश्च परमाणवतींडियात्वतङ्गतहष्यादिवत् तानायघात्म
निकवलाएवानंतानुबंधिनः प्रादुष्युस्नतः कतविहिमातंतज्ञानात ततः कथाचित्सुसामथ्यानदृश्यानदुपशमस्यापि कथंचिदवगमात्त्विमवसि
द्वोत् नत्वंच यावतान्येषामपिद्वादशानांकषायाणां तत्रविद्य मानचान्तस्यात्यार्थक्यमनंतानुबंधिनाज्ञातुमिष्टं तत्त्वज्ञातुनशाक्या।
त साजात्यात् नतुमज्ञानीयत्वे ऽपि यथावर्णावयवसंस्थ नादिव्यावर्त्तकधर्मरयागातृशाबलेयबाहुलेयादिगापि
उानास्तदाः वंधर्यति तद्वदापि सविष्यति नचच्चाव र्त्तकधर्मायागाःत्वतास्तीतिवाच्यदुष्टानिष्टपरुषारुतदे
साषाप्राणिप्राणप्रहारगनिरायक्रूहिंस्रकर्मादीनांचका र्याणामितरकषायेभ्यो व्यावर्त्तकानामनंतानुबंधिष्वपि त
त्वात् नतेषांसाहावपनव्यावर्त्तकत्वात्तुपपात्तः अतएवयत्र वर्णसंस्थानादीनामत्यंतसाधर्म्यं तत्रगवादिपिंडानुविरतान्ये
शीकृषोगापालादयो ऽपि विवक्तुमपारयंतोविपर्यस्यंति अत्यंतसाजात्यं च कषायकार्याणां तत्र व्याख्यातावयिष्यात तस्मा
दुःशाधाकोऽत्वनेकषायोपशमज्ञानाभावान्नतल्लिंगत्वउत्तासः एतदेवाह आइल्लाणंति आदिमानामनंतानुबंधिनामितरक
षायात्याविशेषात् दोषवधर्म्यमितियाचतत्कष्टसाघादिगम्यस्तुरवधारणे। सचलितक्रमात्तुज्ञासंबध्यतेततनततिवडुष्टा।
साधाः अत्यर्थमत्यकवंशाघातकमर्म्मस्पृग्वचनानि आदिशोत्थाभिः शकितयाऽनुमततिव्यापारायणादयाः कायव्यापाराः जी
वधसंकल्पसुपाश्चमाराबाध्यापारारन्धांत तदादितिसृजतनितिभिः वाचिककायिकमानसवष्टाभिर्गास्याबाध्यपगामइयितारे

पंचलिंगिवृत्ति
६

अनंतानुबंधप्रशमेऽपि नाहंकारकृतव्यलीकत्वं भवति यथा बाहुबलेः । तथाहि श्रीमन्महावीरजिनादेशनायाम् अधिगतजीवादितत्त्वः सुरासुरैरपि प्रवचनं प्र
त्युद्भासितमनाः स निकृष्टमिथ्यात्वपक्षसंगमस्तु स्वमहादृष्टिः क्षायिकसम्यग्दृष्टिरपि श्रेणिकक्षितिपतिः कदाचिच्छ्रीरमापरिवृतो मृगयार्थं
चारबहिर्गतः कामलद्वारलताशानस्पर्शसंवरनाविनिद्राणमल्लिकारंगिणी तटमिश्रितधर्मवनं व्याप्तं ततः कुशीतगात्रचारित्रपा
त्रमहामुनिं स्मृत्वा राजा हानकपसमनविततिगिरिं गत्वा महावीरमपि स्थितम् अस्तु निबद्धपरिवृतिरिं माकाकलकोलाहलरवमनुच्छल
द्बहुलकोपकलितक्लेशपरितापादिनाकाटिकतरदक्षदक्षः सामान्यदर्शनात् तरंगितनवदनो विरलविमलमसारादविंदुमंदरोदग
वलिकितवपुः श्रेणिकः पापप्रशमयात्रापतिरूपणप्रत्यवेक्षमाणं यावत् समाश्रयिणं श्रेयस्करं तदा कोवा नाम सामान्यविवित्य सकलमंतः
पुरप्रदीपप्रयत्नमयकुमारमाज्ञापयामास ततः किंचित् स्थित्वा लेवेतनः समरस्थापना दायगन्धालगवदंतिकप्रणिपत्य वलग
वान् किमकपत्रावलंब्यानावलत्युत्युक्तेनगवता चैकपत्रालंकृत्य श्रितसंज्ञानात्तत्तगात्तनापसूर्यस्त्वमंदिरप्रत्यागत्तमाराने ॥
आगतस्त्वश्रनायाः पिक्तनोऽयमहिकल्पाद्विपर्यस्तमतिस्त्र । तोमाम्नवमाज्ञापयतो निर्विमाथ्यावगाधमविध्यरूपणपरीक्षांतरा
पितुः संघटितः ततः पित्रा वा विकिमनुष्ठितं अमायाः अब्रवीत् य । दाटिष्टनामेन ततः रुपितानंतानुबंधिचतुष्टयदर्शनात्त्रिकाद्युत
दुरदाहश्रवणं नूयः प्रज्वलितप्रबलकोपवह्निर्निखिलमात्रोऽप्यधुरावदनान्मेरयमप्रतिमोत्पत्तिक्यादिबुद्धिचतुष्कनिष्कषितमा
तिमतोया विवतंतत्रनिघट्टप्रस्तावनाप्रसाधितवीतरागशासननिखिलनिरूपणया व्रतमभ्यनयकुमारं प्रत्यवाचायत्वं तत्तन्न किमपि किमिति
तत्र न प्रविष्टः ततः प्रवृजिष्याम्यहं किं ममाश्रिप्रावशानात्महत्यायरूपनिश्चयात् मोनगवत्पार्श्वप्राव्राजीदिति तथा आदिजिनप्रथमस्यात्र
कोलरनयमिरणस्तुविराउर्वीकुबलिमावधयवक्रस्त्रिधेरेपात तातो बाहुबली कृपलोक्तानंतानुबंधिकषायात्मापि सवक्रामनतेप्रयामी
ति चिंतयामास मतिः तस्य वांश्रेणिकनरनबाहुबलिनाम सम्यग्दृष्टित्वयानंतानुबंधितानुपशमस्यभूयिषाक्रमंतुष्टवाक्कायमनस्थितानां

नवइंतिननाचिरनंतानुबंधिनामितरकषायोदयाद्विपाकोदयलक्षणइतिकथंतदुपशमलिंगं स्यात् नत्तत्कथंमिथ्यादृष्टिर्वानंतानामनंतानुबंधि
नां सम्यग्दृष्ट्यादिवर्त्तिनिरप्रत्याख्यानादिकषायोदयेऽपि दुर्लभादिसाम्यमिति चेन्नत्य कश्चिन्मिथ्यादृष्टिस्त्रत्रुर्थस्थानरसपरिणतेन
वादयेरनंतानुबंधिभिरप्रत्याख्यानादीनूकषायानुबद्धवानु स वकदाचित्सम्यक्त्वादिगुणस्थानमवाप्तवानस्य च कषायविकारेणानुरूप
चतुःस्थानरसपरिणताप्रत्याख्यानाद्युदयेऽनंतानुबंधिनिः सेहयतोलाघादिसाम्यसंभाव्यतइत्यदोषः भावेषविज्ञासाना यत्नत्यतइत्ये
कात्मायन्निरिमिवाच्य नत्यस्मदादिनिर्यंनापलस्यात तत्राप्रि तथासतित्वमिरवातनिध्वनादानाममतपलसमावरण विद्यमानानामपि
तथा नाशः स्यात् अतीन्द्रियदर्शिनिरवस्तषां तथाविधविज्ञायो पलंभात् अतएवानंतानुबंधपशमस्य ज्ञायमानत्वेनालिंगत्वस्त्र
मः यस्त्वादिमानोकषायाणां विमस्तुनिविसाध्या विछेदः । रूपितिविनापगमइनियावतामन्नापिप्रशिकादीनांदुष्टलाघवा
देवतत्र तथान गम्यः तादृग्दुर्लभ्यात्तेषामस्मदादिनिरा । इकषायोदयस्माबोगवगातरित्यर्थः अतस्तदुपशमस्यक
थंलिंगत्वमिति गाथार्थः ३ ४ सांप्रतमनिष्टप्रसंगात् शयादान नकषायाणां विशेषांतरप्रत्याविस्यासंप्रयागाथास्तु मलमा
दः पक्खचउमाससंगहा जावज्जीवगाहा पक्षमहमासं वत्सरमसं वत्तुगामासानवत्सरंवर्षंयावज्जीवमा अन्नअणुगाकंति प्रदयहारे
णपाणिनमनुसरंति अनुगामिनः सावधमनवाचनिर्देशस्यानुगामित्वमित्यर्थस्तनत दृयतलरूणादवगत्यादिज्ञानिपर्यंतः अनुप
स्थाननिनिषेधेस्वस्वस्वधमरणतत्तनिवविशेषात परस्परंनिघात अनानिविशेषास्तेषांकाधर्मः अज्ञानितिशेषः तेन अयमपिविशे
षः कषायाणां नामत्यर्थः अयं हिकषायापशमलिंगवादिनोऽभिप्रायः यदुत पक्खचउमाससंवच्छरजावज्जीवाणुगामिणोकमसोदे
वनरतिरियनारयगइसाहणहेयावाणियाइत्यागमात्पक्षाचतुष्कचतुर्मासमपि संज्वलनादीनां तदा सिध्यति तथा स्वत्रयस्त्रा
दिकालमानानामी संज्वलनादयप्रत्ययमानात्देवनरतिर्यङ्नरकगतिहेतुत्वान्नेणिताः एवं च सनिदुष्टतादिमान्नाइमघाऽपि

पंचलिंगवृत्ति
७

यियावज्जीवसाविद्धननरकगतिहेतुत्वेनानंतानुबंधिना मिना रत्यास्तदाजविष्यति तथा च तज्ज्ञानान्नदुपशमस्य लिंगत्वं समावा नमि।
शिवत्व एवं द्विमेदास्फपगामइयणानरपसंगात् तथा चाहा अविरयत्यादि विरमतिस्म सावद्ययोगात्या निवर्त्ततस्म विरतः न विरतो।
विरतः एषद्दि सम्यग्दृष्टिरपि अविरति हेतुकं दारुणनरकादिदुःखफलं कर्मबंधं विरतिफलं च निरर्थलष्टयापवर्गसुखमेसर्वंजानानो
ऽप्यप्रत्याख्यानावरणोदयाद्विरतिं नास्फापेति ततश्च तस्या अविरतस्य विरतसम्यग्दृष्टेः षष्ठ्याः प्राकृतत्वात् लोपः। तिर्यग्गतिगमनयोग्यायुर्बंधप्रास्य
: सवद्दविद्धिनागमः प्रत्याख्यानकषायोदयस्य तिर्यक्ष्विष्ठिदवनामिश्रमनात् तस्य च तद्दुदयस्याभावात् नविवमस्ति सम्यग्दृष्टेर्नरकाद्यबहायु
षो वैमानिकसुरायुर्वमिद्यात आयुर्बंधश्रवणात् तदुक्तं सम्मद्दिठ्ठी जीवो विमाणवज्जं न बंधए आउं जइ विन सम्मत्तजढो अहव न बद्धावि
उव्वपुव्विं तस्मादयमपि न विराधइति भावः तथा यावज्जीवितं याव त् विवक्षितागामवदयमधिकृत्य अनंतानुबंधिन उक्ता इति भावः॥
ततः किमित्यत आह मिथ्या विपरीता भिक्षितहस्तरस्य मितादि शुपातिमपत्ता क्षिवदर्शिनी जीवाजीवादितत्त्वगोचरा दृष्टि
: प्रतिपत्तिर्यस्य स तथा कथं केन प्रकारेण ललितं प्राप्नुयात् सम्यक्त्वं न कथंचिदिति भावः सवन्मात अनंतानुबंधिनो यावज्जीवोदयवर्त्ति
याम सम्यक्त्वप्राप्त्यवसरप्रविघातकत्वान्न चेव मिथ्यात्वं तस्मिन्नेवजः॥ त्मनि स्वयमेव मिथ्यादृशो कथाचित्सामयया सम्यक्त्वलाभश्रवणादिति
।तथा सर्वसावद्ययोगस्यादेश एकत्र त विषयं छलसावद्ययोगादेसर्वत्रत विषयान्तु मतिवज्जसावद्ययोगो न यनिर्विरतिर्येषां ततथादेश
नयक देशानथाच्छलप्राणातिपातविरमणादिर्नीयतयः साधवः तत्र सर्वतः प्रत्याख्यानावरणोदयनतेषां सर्वविरतिपरिणामाभावात् ततश्च
देशायतयाश्चपंचमगुणस्थानवर्त्तिनः केषं वा केनवाप्रकारेण वा किंकल्पेन च मनुजायुर्बंधयोग्या स्तुतत्र मनुजायुष्या नरायुष्याबंधः आयुष्कर्म
वल्लिकामां जीवप्रदेशोः सह वह्न्यायस्पिंडवदन्यान्यानुबंधस्तस्य योग्याव्र विहिता: च: मनुष्यायुः सवादशयतयइत्यत्र योजितएव तुरवक्षितेणं सव
तवासंबध्नात तेनायमर्थः वदुक्तानामाभिप्रायेण देशयतयः कथं वा मनुजायुर्बंधायोग्या नैव अपितु तथ्यास्यापवप्राप्नुवेतिप्रकृतागामप्रत्या ७

स्यानावरणोदयवतां मनुजगतिप्राप्तिश्रुतः तावेवं देशविरता तो जघन्यतः सौधर्मेउत्कृष्टतोऽच्युते उपपातश्रवणाद्देवायतनादाह: अविराद्दियमासत्र
स्मसाध्वसोसावगस्सयऊहस्सो साहस्सउववाउसणिउं नेलो अच्चुए माहिं उवावाउसावगाणं उक्कोसेण अच्चुओ जाव मणुयाउयबंधजोगोउ इतिपाठांतर
ञ्चव्याख्यान देशयतीनां च कथं वा मनुष्यायुर्बंधायोग्यः अविवक्षितासम्बलान्नेषां मनुजायुर्बंधयोगपवप्राप्नोति सचनघटेशावतात्पर्यः अत्र चाऽनानु
प्रव्याख्यानावरणकसवतानिक्रायनार्षमप्रत्याख्यानादुदयक्रामणानिष्टप्रसंगाउज्ञावितातन्यथापश्चात्तुसर्वाप्रत्याख्यानावरणोदयक्रामणसर्वा
नुस्तर्वावाऽनंतानुबंधस्याऽदयक्रामणनउज्ञावयितुयुक्तरत् सेहलनादयस्य च सम्यग्दृशां मिथ्यादृशां वा विराधण देवगतिहेतुत्वाभिमतानांच
तानिष्टप्रसंगउभयप्रसंग:। नत्र तवत्यक्तापिरस्कचउमासच्छंस्यास्योगामवा तावतानुबंधसदानां याच जीवाजीवादवयवत्वापतिपादनात् सम्यक्त्वा
नाश्वानरकगतिरविरतसम्यग्दृष्ट्यादीनां तिर्यग्गत्यादिप्रसंगश्चाक नवारणीयः ततश्च तद्यवस्थितं यात्रानाया: सामा साम: परिहारश्च तत्र
म: तिकःपर्यन्तावयारुप:स्यात ताहनयधर्षविचारेण एववायमाग सात्नवताधिकप्रसमा: क्षयऽनिवतासत्य मिथ्यात्वोदयस्य सहत्त्वनान
न्तो भ्रान्तस्तावाता मिवचानंतानुबंध्यस्य दानां कांश्चिद्देवजीवविद्याधान क्षिस्प्यउत्कृष्टतायावज्जीवादुदयवनेयानरकादिहेतुत्वमिति वसाता
त्वयात् यथास्तुनाधीवनसातज्जन्तनिकस्य विअस्यक्ताइहानात स स्मन्नेमितलाहवंऽयाऽनरयतिरियदाराऽ इत्याद्यागमानुसरण विरोधःश्च
वर्णस्त्री त अनयवयदानप्यजीवानाति मिथ्यादृष्टिश्चतुर्गतिकोपिगिरिसरिदुपलघर्षणतीत्यायथाप्रवृत्तिकरणेनत्त्वयासकर्मप्रशिष्टिश्चार्थमन्य
चयस्थितिकाऽल्पत्वरूपा विशुद्ध्यामाऽपूर्वकरणेनानिवृत्तिकरणेनतानिवर्त्तिकरणोभयात्मकसुरागद्वेषमिथ्यात्वोपशामन: ततप्रथ
मतायाचयशमिकसम्यक्त्वं अन्तर्मुहूर्त्तकालमानमवाप्नोति ततोपि विशुद्धाध्यवसाय: क्षायोपशमिकं ततोपि कश्चिन्मनुष्य: प्रवर्द्धमानपरिणाम: क
पकश्रेणिमारोहन्क्षायिकंलभते नवाक्तानंतानुबंधिनांमुदयाहवकाशः कच तथांसम्यक्त्वादिघातुकाशक्तिः कुतश्चा च नरकादिनिमित्तता प्रागव
तथाक्षायोपशमिनीनत्वात् एवमप्रत्याख्यानप्रत्याख्यानावरणानामपि कषायाणां यथाक्रमं तिर्यग्मनुष्यगतिहेतुत्वप्रसंगाग्नवडज्ञाविनासत्यक्तेताव

पंचलिंगप्रकरणवृत्ति
८

ञरतिममचक्कानुगतानंतानां तेषामपि तदानुसोवादितया देवगतिरूवगतिरूवादितिगाथाद्वयार्थः ॥ अतमात्र दनंतानुबंधिक्षयोपशमात्लिंगं अ
नंतानुबंधिकार्यमेद्यप्रशमादिलिंगं न विघ्नतान्याशंकानिराचिकीर्षयाह अन्नन्नगाहा अनावस्तुरागाद्देषान्निवर्जकं कामिनीवास्त्रादिषु
शिवदकं लक्षितत्तया देवसुपरिग्रहारंभदंभसंसारस्तनिमग्नतयाशुरुसुधर्मसुदृष्टिमाविप्रतिपादकतया देवादिषु परमार्थिकेषु विश्व
त्वबुद्धिः तत्कारणस्यापुरुषवदनरूपत्वात् स्वरूपमतत्परदार्थविलक्षणं त्वं सा वा लक्षणं वा मिथ्यात्वं स्य सम्यक्त्वप्रतिपक्षभूतकर्मणः उदयभरणं मिथ्यात्वमेव
वितदूपं तदुक्तं अदेवादेवताबुद्धिरगुरौ गुरुसत्तावता अतत्त्वे तत्त्वबुद्धिश्च एतन्मिथ्यात्वलक्षणं तत्तत्त्वरूपविलक्षणरूपं अनंतानां अनंतानुबंधि
नां प्रकृत्तानामात्मकतया सामान्यतश्चार्थिवारकत्वस्वरूपत्वेनता। षां प्रसिद्धः तथा च मतिकिमित्याह: ॥ असंतं सर्वज्ञसिद्धांततिरस्कृ
तार्थगोचरत्वादाशातनातो अहोनिनिवेशादर्बो व्यापारः स चला किमिथ्याभिनिवेशाद्युज्जिकानुदवक्तनाद्यादिषु स्ववतंवदनं।
स्वजनादिहृदयत्रवनाघातावाकायादिचेष्टा लोकोत्तरा वा। कुंरवलतया लोकलोकोत्तरविरुद्धकर्मकारिणानुत्तरत्राधिप
नार्थस्वादानांष्टहिदिस्त्रधर्मसमायात्रासां बाह्य चेष्टा अमहृत इह विवक्षिताः अस्यत्वतानधेदवक्ष्यमाणत्वात् अत्र च असत्।
ह्ननिवक्तच्छद्कारयावः प्राकृतत्वात् तन्नावत्रि तातामिथ्यात्वम्। लकार्यत्वेन प्रसिद्धात् खलुरवश्यस्य ततएव मिथ्याभिनिवेशात्
चवनबाधितार्थविध्यगोटमानसनिर्बंधेनभवति जायमानानंतानुबंधिनः स्वयमर्थः यदिह्येनंतानुबंधिनामतत्त्वरुचिःस्वरूपं अनंतानेषां
कार्यमशान्त्रहानावत कारणानुरूपत्वात् तथा च तस्यापवासः सम्यक्त्वकार्यत्वात्तल्लिंगं स्यात् यथा स्मत्पक्षअतत्त्वरुविरूपमिथ्यात्वकार्यस्य मि
थ्याभिनिवेशस्योपशमः सम्यक्त्वलिंगं न कार्यत्वात् न चिवगम्नि तत्कयुक्तारवानंतानुबंधिनामंतत्त्वरुचिरूपत्वाभावात अस्मदहृस्यवसि॥
थ्याभिनिवेशकार्यत्वात अतएव तत्कार्यत्वेनतदभिव्यंजकतया पवारादसद्गुहएवकुचिन्मिथ्याभिनिवेशत्वात तस्मात्तस्योपशमः॥
सम्यक्त्वलिंगं नाशस्यतिगाथार्थः ॥ नादेवमनंतानुबंधक्षयोपशमस्यलिंगत्वनिरस्य मिथ्याभिनिवेशोपशमस्य लिंगत्वं निरागयन मिथ्या ८

भिनिवेशफलं च निदर्शनं दर्शयन् गाथाद्वयमाह तरसुवसमाउगाहा दुन्नाऊसालिगाहा तस्यपूर्वमभिक्रांतमस्य मिथ्याभिनिवेश
स्योपशमः मिथ्यात्वक्षयोपशमात् सर्वथा विगमः तुरेवकारार्थः तस्यत्पत्तनसंबध्यात् ततस्तस्योपशमः लिंगं गमकं तत्त्वं सम्य
क्त्वं उक्तरूपं गमयति अवगमयतीति यावत् तेनानं चसमत्वस्य आत्मनिवर्त्तमानं निर्यमातश्च वशंपत्तावनश्च च्यति चारित्रत्यतिया
वत्स आश्वसत्यतिचारिणएव तस्य लिंगनयानिमतत्वात् तथा च प्रयोगः विवादास्पदस्थितः प्राणी सम्यग्दृष्टिमिथ्याभिनिवेशोपश
मवत्वात् यएवं स एवं यथा श्रेणिकश्रावकस्तथाचायं तस्मात्तथा तस्मात्तदुपशमयति तत्त्वंतरदशामस्यडुरंतत्वादित्याह स्त्रीवधः॥
का स्त्रीभिलानत्वश्याना निर्देशा: तेन स्त्रीत्वाविद्यशोस्य स्त्रीवर कर्मणा बंधकाश्चात्मनि अन्यान्यानुगमनसंयोजकाः ततएव
मिथ्याभिनिवेशाद्वारकस्तत्र अतश्चाहमहाबलः प्राकृतजन्म निर्मल्लिस्वामिनाजीवो महाबलनामा राजर्षिस्तथा मातमह
रयीरेठाश्चानाहत्स्यद्वा व्याघ्रात्स्तीडं रत्वोहिआरवोभाझाव यत्वानिध्वनतोसादारोयरतो यथाचेषां स्त्रीबंधकेव।
तथादाहरण व्यक्तोविष्यनि तथाऽन्यदाताऽस्मात्तदाक्षणन वन्त्रमणकारणादित्यर्थः मिथ्याभिनिवेशात् उत्तराहंगतभ
न्यतन्यरास्यहसंबद्धन् मिथ्यादृष्टस्यैविजयाज्ञातमेवसंधः॥ उ मालिः श्रीमहावीरजामोता नगवतपार्श्वएव प्रथपेतडरताराजपु
त्रः गोष्टामाहिलः श्रीमदार्यरक्षितमातुलपुत्रस्तमायरवानपायतराग्धाभिक्तुसन्तोहं हः ततोश्रदासावेपिंयंषातेन पाश्चादिरुह्रण
निष्टुपस्नापाटश्च मित्रमामंत्रेराचिकउजन्नयायाप्या पतन्क्षविध्वनकानिचावश्यकादिरुयोऽवसयाति अपिः महावलाद्यापक्ष
यासमुच्चय निद्वक्तमिथ्याज्ञानादष्टनानुतयाऽप्रमाणबाधितमपिनेगवहवनअएसमर्थ्य निनराववयनिश्चतयावनंतिद्ववाः पक
ष्टादिनगवहच्चनोरावकिनाम्भातनिह्नवसंज्ञाः सार्वंमनस्ताससाधात्यर्थः मिथ्याभिनिवेशात्सर्वज्ञवचनात्राचनास्मिथ्यादृष्टयः
तदुक्तं सूत्रोक्तस्येकस्याप्यरोचनाक्षररस्य भवतिनरः मिथ्यादृष्टिस्तत्रदिमः प्रमाणं जिनाभिहितं तेन मिथ्यादृष्टितयाश्रवणसमया।

पंचलिंगवृत्ति
९

इत्यर्थः मिथ्यादृष्टिरितिविशेष्यमिथ्यात्वकार्यं तेषां बलिष्ठत्वात् प्रशान्ता अपि मिथ्यात्वादयो वर्तन्ते तद्बंधकत्वं वा ऽपि ज्ञायादेवीसद्दृष्टान्तो म
मनोवाक्कायत्वेनाविलासमानतद्दृष्ट्यास्तासामप्रशान्तोऽहोऽप्यर्थः तथा चैषां मिथ्यादृष्टेरपप्रत्यादाहरणान्यभिधास्यत इति गाथाद्वयार्थः ॥ सर्व
: ७ तथा महाबलस्यैतावन्न वनिधीयते तथाहि ८ दपडंडहाडहहाया विद्यते विदितसुदरः गर्वहरश्रियं धात्रामघोरार्थः सुरेन्द्रवत्
: ८ १ श्रीसंगान्तुकक्रान्तुकमगुदवहरविविदमपिवर्षं नवासप्रवरविदद्गाहनान्तरतातस्य २ मल्लिलावत्यभिधस्ते विजयस्वत्वात्मनत्य
जय्यतया मासाद्वक्रधरणाविजय्यानाविप्रहृदइव ३ महार्हहिहितिप्रीताः शाकं लोकाहिवासतः अस्यत्वर्यधरः वेतववातशाकाम
हापुरी ४ कुन्तुजितवमाग्राक्षप्राक्षश्वियरमात्तग बलाघड्डाम॥ नूनूपालमाम्राघाधिपालाजयं ५ रुवावधर्मरणातस्यपिबताविधु
रजन श्रीशिवत्यक्कजडधीकविनस्मृतिस्तरन्तत् ६ तस्यामहाबल ःस्वतुर्वन्नवतिमिराजितः अनिकहरु विर्विन्नहेक्कगापविनिच्छा
न्तः ७ केचिन्नज्ञात्यद्वाजम्गुःश्रायस्यक्रान्तरयः मेदनव्वछम छायगुणस्तुकाफलाक्षाला॥ ८ इंडस्वात्मवामवतिस्वन्त
तमहावान रंतस्वनपरारनवर्जितःसमावासरन् ९ जगाम॥ यामणी तुंसानूपमेघानुपाश्राय श्लाकराक्रिमप्राप्यराज
हसात्वनिहतः १० श्रृण्वत्सज्जिरंधमंतिस्याचहतेलालसा उक्के टाकस्यातावतिघ्नताःकाकायि तत्कातः १ प्रजासोच्चायराज्यसाः
वन्यधिचन्नतःस्तुते प्राहस्यरण्यःयाया बाहोतस्थुधमंडलयथा ११ क्षितियाराहतःश्रेयसानिघ्नविघ्नचविदत्तोत्तुविलंबात १४ नानामहाव
लोजाइक्कबधुरक्कधकंधरः पार्थिवःमहात्मारक्कोमहाबाहुर्महारथः १२ अक्षिउचायनिर्जक्काविघ्ना्विस्मृमराःशरा लग्नानसगारकथा
हृदियस्पृशु[illegible]एडव १४ वलानुरवक्रःकारयस्यक्षिरफमहनूरपि ह्रिषामिवचरनूकाह्नारुहृगारमितयशः १६
अरिसोमतिनासाईवाष्पश्वराशिरुक्तिनः विव्रयस्यप्रतापोग्निर्वहन्धवेद्धतोयथा १७ तुक्काहारेसंता अगान्तुकायस्यारिस्तुक्कवां मत्ये
ऽतुस्नवयातेषामवावियघीमान्मना १८ शातादातारिशिक्रुत्स्यन्त्यस्य निष्ठानतिस्वनः समाविवप्रयाणत्रुदीर्घाधमतिक्रमक्रमात्॥ ९

१९ सदृशामप्यमतेजःपतंगवृतयाविना वीरलक्ष्मीस्तुर्दरातुंयं नातिश्वीरशिक्षियत् २० मिथ्याऽपिपरिपंथिस्योयादक्षिणतयातय
: सपक्ष्याविवादरश्यानालासमसवर्ज्यत्: २१ चित्रपरमाह्लेयश्चायांसमपिनप्रियं श्वरिणावपिवारश्यानातासुणमत्तवता २२ सप्त
श्वरःप्रताहरायश्वक्रस्यमलीमसः जयलक्ष्म्याविनातिस्मृत्रान्त्याऽवपयःस्नवः २३ रूपवाप्याधिकस्वस्माद्रीरुपतानुर्धुर्वेह्निया यद्वः
लाहुतन्त्रस्तुक्वन्नंचबक्कमन्यत २४ याःकृद्धिषांतु दुर्हर्षाबलस्तडणस्त् तुना अजाय्योदारकोपिसिधुरः किंमुनातुलो २५ राष्ट्रप्रज्ञा
समतस्तस्यशाश्रुश्रहचराश्रम वयस्याःषडजायततृणाःसंख्यमदस्याययथा २६ तथाहि अचालाधरणप्यिवसरणश्च वसुस्तघाः विश्ववणानि
चंडश्वत्रिश्चामाहिषदुच्चवत् २७ अचलान्तुजंदिवानान्यत्राप्र यतक्कचित संत्रकाविदपावाध्याविंध्याहिरमलहिपः २८ धरणस्य
ततहास्तुस्तुस्त्राहज्ञानस्तानस कस्तूरिकामृगःकासायधिपर्स ववविना स्मरणाऽपिमहापनकदाविन्नव्यस्त्वतोमानसराजह
स्मन विषलनकिमस्तुतः २९ वसुर्वसुमतीनार्थनतुस्माचतु णानूविदन् किंपवालरसविद्वान्माकंदाकाकिलस्यजत् ३१
सुक्काविश्ववणान्नृपनान्यत्रकाप्यरतान किंयशपन्मालताजाल नृगःवुधफातरस्पृशात् ३१ अनिवग्डोक्कवराक्षिपरारूपगुणम
स्मिदन् विविधारस्यतवाडयाकारश्वडिकारसे ३२ प्राच्यसत्कृतमघ रदिसंपाडुकस्मनारच्छाः प्रीतःप्रणयिनामाऽज्ञास्वेदिनान्यत्यवाहय
नुः ३४ अनिसोहाईसांद्राघनातुवावमहाबलः इतश्चारम्यसंत्रयकर्म्माणि विदधीमहिः ३५ धवपतावेतनाःस्नस्ताःसंदत्यपरमाणवः
आरंभनऽवयविना विश्वविश्वक्रियःक्रमात् ३६ तपितस्यसमयोस्तुर्वंवःसंभ्रमनिर्नराः सस्वमाकर्ण्यनिर्वादस्तुनगारानुकंमतो ३७
समवाद्विन्यस्याद्यात तस्याउविहतायता: सेद्यःसमवसस्तुसेच्छविराःशक्वमस्तुच्छिताः ३८ सदत्यर्यतस्पृसांस वयस्यायायोरुपः कृःशा
यालुर्तविदर्धास्तुवारतनिधिकृचित्॥ ३९ नाहज्ञातावचःकृत्वाद्यतन्ननितवन्नृपः नीलकंवडवाकांगाराःकायास्तुदकंवत ४० आगगुराःसस
कृत्यामातष्टस्रवातघ हाक्किएयाहनसाग्रसाःसंतायसोपिकर्म्मणि ४१ बक्कमव्याववत्तस्यत्रतातामास्वःपिजङ्गिर तुदयाभिस्वस्तवसम्रिनाव

Dr. BHAU DAJI MEMORIAL
डाक्टर भाऊदाजी स्मारक

ना:सुष्कराःकराः ४२ स्पष्टेतुरास्थव्यवस्थाय्येरकाशाङ्कुशालश्रमति दीनादीनामनिंद्येनदानेनमायायंयता ४३ मञ्जंतेतेःसनादननवमाक
मेहावनान् निमञ्जनूकानयज्ञानिगादंफलकमंबुधे ४४ युग्मं हिमगिरिनामगिरिस्तत्तारःस्थविरोतिस्कःसार्द्धःपंचितकिमस्यन्यद्दूरेण
तृथ्यंतपश्चिनां ४५ अन्ववनन्सर्वासमस्तागामपिविक्रमः एकादशांगमाजन्मस्कातविज्ञमधीतिनः ४६ तुल्यतपस्यारमेनिकस्याप्याजायते
न्यदा तेषांमेद्यास्यस्थानुसर्वानुस्वदशासनी ४७ अमयवरविमिमावेःपिपश्चिताःपनिस्यसुतः नहिविषातिपद्यतधर्मकर्मसुनादृश
नः ४८ ततस्तपःश्रमांतेषांगात्यामर्षोपिमहाबलः कर्मशाकरवित्स्थाद्देवजातव्यवितथन् ४९ श्वरहंतायकोन्नवामानमदत्तुनायका
एतानिदुष्करानाविहुराययेषांकिमंतरं ५० चतुर्थस्तुरेराक्रत्यायार षासुरतस्मतः उत्कर्षयितुमात्मानंपष्टमनिरवावदन् ५१ ताना
थांदवेरयष्टमत्वनिष्ठस्नवाधरःरकष्टमष्टमनायनेलानायन निलासुकः ५२ आहारानिनिरवघोत्वनूर्णाद्वर्दिवहेतत ये।
नायकाम्यदहंस्वसुपयंतिसुदुष्करं ५३ आतुस्वयोनयाकु दंस्तपम्यादुष्करामपि समिथ्याभिनिवेशेनमिथ्यात्वाबध्य
दत्तना ५४ स्वेणनिर्वर्तकंकर्मबवंधनिरुपक्रमः अन्यघातु पयवेवस्त्रातोघाश्चर्योनिर्मलः ५५ युग्मं ततानोवसमिथ्यावस्य
स्वादवधापिवा प्रापस्त्वायदवंधस्य त्रनंतत्वस्पयत्वतः ५६ व्यावर्त्ति। स्वततास्वतममञ्चकुप्रतिषेविना उत्कारााध्मदिवातादिमस्तुतेनबलो
यमा ५७ अहोमिथ्याविमानस्यमहिमाय दरम्तुदन् अस्येतमपिहस्तागाःस्वमयत्यस्वेवानकं ५८ मायाइत्यस्यस्वाप्यधमन्नद्दः किंतुमा
यया केवलायनलःप्लोषितःकिंतुतवायुना ५९ मिथ्याभिमानसंस्पर्शोज्ञक्रियाप्यसतानवत् हालाहललवस्पर्षात्क्षिमस्लोद्येन
पायसं ६० नपासापगृहीताःपिज्ञानादीनकारात्यसो निंबःक्षारणमिश्रःपिकिंस्ततेक्षनयत्नवात् ६१ मिथ्याभिमानितत्तानस्याहर्मःकर्मा
प्रशाणामाअपधातािजितानाजोरामतापतत्राय ६२ नवविधस्तायथमनंतमिथ्याभिनिवेशितः मोत्रातकालनिष्टस्यविषनिष्कषितुंक्षम
ः ६३ विविचाप्रसुरवानदरकविस्मिथ्याभिमानतः विमारयंतिशास्त्राणिपूर्वरयाणिहिकाडव ६४ सम्यक्कतःपरास्याधिनोपराक्रत्यमहृश १०

ःमास्थाक्नत्यापिनङाङ्गानरूयंतिकामलकाः ६५ त्रज्यावविङिगाश्रणःत्रज्ञातुगुणान्दृणां मिथ्याहशोत्वनर्थायविष्यवविधिमाश्रिता
६६ तद्दावववच्चःस्यदाःवज्ञावदगिरामहो यहिलानायघातेषांविहन्नापिविडंबनं ६७ सुश्लिष्यत्यनयवेतान्नात्याश्वर्ववतुष्टया पुंसःकुलउ
रंधीवत्वेस्वयतिव्यभिरकिरणः ६८ गरीयांसाऽपुणाःसार्वविमतेतनफःल्गुना विकार्यीतप्रचंडेनवायुनेवदष्वक्रणा ६९ इत्थंमिथ्याभि
मानोयमात्मनःरषिरारूणः त्याज्याभिहन्नमहन्नोयथासुर्विविकिना ७० सतत्वज्ञानसंस्कारात्रस्यापावर्ननरूणान् उपरागावतिष्टत।।
तजोधमाःकियच्चिरं ७१ हिदूराशाश्विवमम्यक्कप्रत्याव्यमहाबलः पुनार्लजननःसुखंदिवाप्यतस्तिरूपं ७२ विपस्तनाशयामासतत्रसंस्थासु
तत्रधा यथातंअसुरवन्न्याानिरूतामोनयादिवः ७३ अर्हदाहास्यि। वाअल्पप्रतुरवेःकारणेरघासम्यक्निम्यविनेरखविज्ञात्यापिपथा
यथा ७४ आर्हत्यकार्म्मणोकर्मकदाविन्निरवास्तत विनामण सहायाःपिकामदाकिस्तुविगतिः ७५ युग्मः अथ्यकनयमोत
षामएवारस्तुमार्जयन् राधमहस्तुवामकोलनत्तराजवोजिनं ।।७६ अनंतरवदनिर्वत्नकर्म्मनिर्मलतानाद्यतः तथ्यमानास्त्रयाः
त्वयःसिंहनिक्रीडितादिनिः ७७ विषहिरमहाकष्टमाविकास्वधः विदवः नपार्स्यादधमर्म्मोनामविता संख्यस्वामिकाः ७८ युग्मं हि।
त्वावजाःरदहमज्ञरंनिविनाविनन् जयंतेदोवसूर्यतताहशाकाप रागतिः ७९ दशोनाममतिवास्यानुत्कांत्रिंशाआगरोन्ततःवयस्याःप्रा
गवासादन्मनुराागानुकाःऽव ८० ततश्चविश्वतेनारतेवार्धरकोशलाविषयेपुर साकेतनामसकेतनिकेतनमिवश्रियः ८१ तेषाम्नाहिमए
ज्ञीकृतेचाकतुर्विंशायंतिः सोतरस्यरत्नत्रयप्रतिबुद्धिर्विशुद्धिमान् ८२ अरिस्याप्रमवनिःशाधकज्ञालास्वादनानिव ललनायस्यकारवज्ञकाः
लिमानसमासदत् ८३ अग्रगुववपकागमानिशमासंपदःपदः अग्निरयादितारातिकंपावयामहाङुरी ८४ तस्यामधमनमश्रमञ्चास्वडक्षाया
नवन्त्यः हितायस्वडिकामाड्कोन्निलिप्तकक्कम्मुरवः ८५ प्राश्चस्करानिपातासा विपंकमङ्कमादिव अञ्जराञ्जमान्योलिमाणिस्वपंडरि
नूतुजाः ८६ कामाजनपददासीस्तनिः श्रीषमंडलोपारगगाझमलस्मीरभ्रिवाराणमापुरा ८७ तस्यामस्तानमातश्चाःःशाखःशास्वडवा।

ह्नलः युगे॥ मंख्या तिगोर्ज्ञाञरुत्नायः सेंधिवाप्ः ति॥ ७७ भुरवेष्वरिमृगाक्षा॥ णां भ्रियानुप्रवाङ्कुरानिव नालानग्राम्धरन्ना घरूपाणोयस्य
यीनतां ७७ अम्भिदङोरुणालास्यां स्त्रां वक्षा छ्मिदिततव समनृपयुष्टस्मानिष्टम्निकन्नुब्रकाब्दुरा ७७ वन्नवरुकामोदर्यमममानादर्थ।
समानादर्यममानादर्यकायमक रुकीतस्यामहानाधस्तुर्यथ्या तुर्यधुर्यधी॥ ७१ आकर्षलाउनान्निञान्नकुचलयदि राज्यश्रियाव।
नंसाथया॥ मख्याकमत्ताकरान् ७२ कुरुक्षेत्रनदीकूले कुमकाशालिशालिनि अध्यक्षजनागारनगरेहस्तिनापुर ७३ यचमः समदन।
त्नितिरादाननष्टमानसः अदानशात्रुरुक्षापः सवराशितर्दावत् ७४ यस्याध्यागेत्यमिन्यस्यनिषेधंतजवात्यदा बन्धुबन्धुरः करस्त्रायेः प्रा
त्यनीकमानकथा॥ ७५ मकामकामकोशाल्यकल्पस्त्रांतुमायशा॥   ल पंचालयन्निकां पिल्पपुरशाल्यहरिद्विषा ७६ अमंदवार्यनिम्प
दवदीकृतपारंदिरः षष्टःप्राष्टागुणेसन्नजितशात्रुर्नृपाऽजनि   ७७ युग्युग्मायवचलामायस्यावेरिवदृष्टिते आङ्कयतवया॥
शास्तुरह्याद्यानिसुरगमा॥ ७८ एवघरतिखिका॥ रजराज्यल।   स्त्रीयंशश्विनः समस्तुजनविक्रांताः प्रियाः प्रणयिनीरिव॥
७७ यथामवरतनावःशोधिननपुरागामेः इतिनातिसुमामा॥   र्पुपविजाध्यदिवाप्रधीः १७७ महाबलात्मदेवोपिद्दाविशाक्षा॥
गरीमथ अनुत्तरघनतः पश्चादवातारान्महीतले १ सुमे नानामूपेः॥   पुर्यस्यांमेराकारिस्थसिरतारः सर्पदाडिमवद्दाम्जो विंदहाधि
मंडले २ आस्तेलकामरवानतपुरा विनवविलविः मिथिलाधर्मकामार्थामिथिलाखिलमारणा ३ ङ्गमघुपमवायस्यासुरवमकालिताः
सुचन् बाणामानानुवालयकालायसफलाइवः ४ अगनागयरिवंगमंजातस्रनमंत्रमा मनोशानेर्वेदुर्यस्यांमाक्षैमलयवायवः ५ मा॥
निनीर्मानहानायकजितकथ्यनारहः॥ अनंतश्रुतंयिकायस्यान्तुरवेमंत्रानिवाऊपनू ६ यस्यां सर्वत्र लींडेपवतडापतिरुतिबलात् अतबेलवगो
रेषुकयालिषुननुवा ७ यत्रबालकपिशीर्षाणिस्फाटिकानिमहप्रशः शोघस्यानुःशिरालस्रीनिर्गतायह्दिहरुया ८ प्रासादेदंघयान् हे॥
मानुयाशाछादयितुकारेः ऊलाशयास्थशाञ्झाउस्फगधश्रमादिव ९ ब्रातांरोलितनीलांतर्दालछायाछलाअदा सरस्मुपादपायस्यां॥ ऊ॥

लक्ष्मीशमिवाह्रसुः १२० हरूपुक्रयिवेषनः स्त्रीणांयत्रपाणोधारो ध्यानंजारुप्यपुण्यपुः कलाशोरतिशावधः ११ यत्रन्नस्त्रिणमंतागावेया
त्यहतवेतमः य्रनोनाप्राणनप्राप्याणिक्राइंडुर्नमाइव १२ सदाणात्रमिदादसायस्यांगात्रनिदाङ्हः अमरावत्यपिछायांताधिराद्वुपा।
न्नता १३ तस्यावस्नवन्यालाः कुन्ता गंता शिर्मानमः कंतोनिर्देसदान्नत्नविकलन्नवितादिताः १४ यस्यधर्मराधरालोकाडाऊंद्रसाःप
लायिताः आसतुर्म्मानासाङ्गमाअपिसाहात्रमानमे १५ अस्तएवतवेनपदानांसुहृदामिव मालिन्यालोकनाचनहासःप्रावासयन्नि
व १६ यथाबालस्नघाहाहारतित्यायंस्मरवित्राधर्मनाहाहाप्यपाङ्कन्यधरुवाङ्मवेशियाषिता १७ यस्यातपथरतापाकालानामरिंशुक्रवा।
अपाधक्रादिवास्यधुकुकमश्रीरूणायतन १८ काशारवेरिक   ठाछिछिदसवराप्ति॥ प्रासिंत्नः क्रातासिन्नेजनव्याजाद्यस्यमत्या।
ऊलपाथो १९ ग्रन्नाणतहिंपाऽस्मानिर्यहानिवितिमथादिवाय   द्दियातद्वनाधानरेकयानूशिलोच्चया॥ १२० मानारस्यातिवाङ्गिसु
वक्षुरयश्रतिर्मिस्ताकिमुकल्पइवःमृष्टाअर्थिनामिषुमात्र   हा॥ २१ वारश्रियंकारधन्नरहामपिनसांसवान् नव्यामप्राति
रूप्टवयस्ताविर्ड्रस्नायाया २२ प्रामकालेसम्भेरूपायेर्यस्यउ   निरिचिनस्वारिः धर्मजस्त्रानिर्जित्रिरजातारविवहिशः २३
न्याध्यत्रिवर्यमनामाहाकलानवा॥ यथावद्यः प्रभुर्जानःसचलो   कममाधयत् २४ यःशक्तित्रयमासाद्यप्रनविस्तुबलानुगः क
मत्रयथाविस्तुर्बलिदर्प्पमखडयत् २५ प्रलावनावलुकान्तस्यादचाप्रमावना प्रिनहृदयणशासाद्य नागिक्यप्रभावना २६ लावण्ण
स्नातस्मासुग्याहगूदाणामासमन्नूदिति याङ्गाःसर्वाणमंव्यानांमजकारयित्रंजन २७ अन्यान्याविटमंताशाहधकाताःकदर्मितो अ
केशालाच्चयानीत्यायांशरण्यामुण्ययउः २८ भुजगव्यजनास्याहेवंजनातिःप्रगल्भता पण्मस्त्रानिशिवाखामशालानायुर्यु।
यामया॥ २९ शस्त्रहस्तालिमंलायानप्रत्यासादतोपिया आललायान्यभूमसस्नस्फाराहुङ्गवादिदिवा ३० यथावदिकयावडामुन्न॥
यःश्रक्तिसपुनः तन्नालःपुडरीकिणाखाराजतयानुपः ३१ शाकःप्रनायित्रकस्मानविद्याय्याजिनप्रसः कःकःकन्पदुमवि॥

पंचलिं० इवि
१२

ग्राहिमिमस्तूम॥ऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽसुनौ ३२ तत्रसंदर्शयामास ब्रह्मचर्यव्रतामपि रिंभाजनतिविमांद्रतसंगलयादिवः ३३ ततस्तां सुता
सम्यकांताविश्वनरामिऽऽऽऽवाञ्चवाला विषयासक्तस्तिवमाञ्चतिचकतु॥ ३४ अस्मिन्नामुपदेशनकसुदाकरबांधव तद्भरिःपरिरस्तायां
चतुर्थ्यामामिफाल्गुन ३४ बद्धतीर्थंकरश्चोपितत्रसस्याञ्चसौसुरः स्त्रीत्वेनगर्भेमध्यमस्त्रुवीशकर्मणागतिः ३५ युग्म अविज्ञाणा
चऽऽऽऽवमोराग्यानिद्राणांमाधिमिशि वज्रईशाजगस्त्रास्यमपत्यमपजनिष्यतः ३६ अजंमात्यजातांमंजूनूमहाबन्नान्नुईश शति
विंबवरादर्शऽदर्शनंमधुरदर्शन ३७ युग्मः शाकलमहदयलासऽपितान्नानाम्फमरिहन्नमाः इतिमान्नुदरतगर्भोगोरवानादपापदनू ३८
मकरगन्धाऽपिथ्वृर्लोताबाधिष्टवमञ्चयं मधावष्ठाम्बुकस्याथ नोपतापायमत्रमा॥ ३९ शाक्वाजकुसुमशय्यायामस्याश्रागाद
दाहद वजमवगिमोरस्यगर्भगस्यपवस्तवन ४० गर्भोयथा यथेवधिष्टमोदर्यञ्चान्नधातथा तनंतद्रूपसंक्रात्यामांतरागथा
वर्द्धत ४१ अथाश्विन्यामहःशुक्लेकादश्यामसौदादरा अ न्ततजिनमाश्चर्यकन्यारत्नप्रभावती ४२ शाकधिकंततु
र्द्धोनिरतसूतिकागृहे क्रियाजन्मकरणयस्यानाकृतन्मरिणदाप काः ४३ यातदाजोजनजोस्थनारकाणामपिसुगतथामिदी
मितद्रवाह्नवाररुद्र ४४ कमरवामपुनमोविस्मातार्थकरक मेण इतिज्ञानवयोगगीदारत्योष्ठ्रहुवतया ४५ मालित्याद्कवम
रदवार्वतत्रायविध्मसमति इत्तावयकमावा ज्ञाअत्वत्ररजःस्वला ४६ मोगाध्यनापयकपियावनागवकोमलाः यांज्ञानोक्षिवनिश्चा
सहाशमंवतवायवः ४७ निर्मस्तु स्त्रुतिकमणिस्यादिक्कुमारयोतिमोग्वात् स्त्रेणानन्त्रमगावायाश्चाईस्याश्चाहताइव ४८ अहाजातुवयन
स्त्रीजिनंन्नपितप्रर्विणः इत्तीवास्यादपादिर्डयोमरावस्पथिप्यता ४९ मल्लातिमल्लिकामादमादरराङ्गमितश्रियः स्तादत्नानुगुणतम्या
पितगोनामचक्रतुः ५० मत्येयजवयाविद्यालतिरमकादिमात्मनः अन्वधिवंतमालिनंकथमामामियच्चिरं ५१ आश्लेष्टप्रचलजिह्वाछ
लाद्यस्यामुरवेष्ठिना नयमंस्कारमोस्याला नादिवमरस्वता ५२ नाकवतसुयुवऽपिमल्लिर्मल्लिरिवाद्भुता तल्लावण्यमहीयावांप्यमिवारुचा
×ब्रह्माव×

१२

तू ५३ अथसायौवनंप्रापसमंपिदमनोरथैः कादंविनावर्षासुमाईकर्णीकंमर्णणैः ५४ तस्मिंस्त्रस्तुतरातस्याः सौराग्यश्चार्वहितेत उन्मीलत्यपदा
योदाझौकाग्रारिकिंपुतनाः ५५ जकुरयिरागजागररमदसिवयस्यागविलुमास्सयाः विलमनवमरसत्तुजोविज्ञाकःमंकुरितनवमरसा ५६ नवादि
रक्तःपादनरवात्रस्यानव्यात्वनव्यलायमा विरागपणग्रप्तुन्नस्य रागस्यसूवकाइवा ५७ तेजेतस्यानरवमणिश्रणिर्वाण्यमणिलतलनिका स्यात्रुटि
ज्ञापदेःसस्रापोपित्रप्रस्ताईमाः ५८ वकासेनरवलेरवाःस्याःपारस्याःपाटलाक्रव पाटलाकलि कामालानमकक्रशिरक्षकताः ५९ ज्ञतमाक
र्षमवास्याःक्रमाल्याशिक्षितोयता आजजेराजहंसागामामासमपूर्वपामायपणधुर्यास्यातन्न्नजांजाग्रतामपिकराद्राणांजनाधक्रमाश्वर्यमुपिनाग
ति ६१ शकेममरथाजन्मतथास्यदाविनिरुणान् ततद्ज्रायरत्वं तिपद्मश्रीसक्रमोश्रिता ६२ कथमाधुर्यमन्नास्तनारजास्कारजम्बिनि
पञ्चेरितिक्रध्मस्ताग्रावन्नानजक्रमोक्रवं ६३ यतःस्याःपादौ धुवपादौमुश्रावकधमन्यहा तान्यादीतनरवश्रेणिशाणक्षतिमिव
त्नमनु ६४ मंजीरोशिञ्जितव्याजादस्याजघातनुबिनो द्या श्रयोक्रर्परदर्पणन्नमवर्त्यथनामिव ६५ पतस्याविलरांवक्रेपज
घायुगलमन्नलाश्रधमत्तुरवाकृतालाजनालक्ष्मिनयविभ्रमः ६६ मक्षिकारवाङ्कजकवाहन्नाःपीनाअपिक्रमात् नीरध्रस्यान्नद्दरूस्याजि
ताःकार्श्यमिवागमन् ६७ वञ्जावद्वेनतिःसाराःमृष्टास्यामप्रमाणुतिः रंभासंभामदरूस्यासर्वंहरनूकवत्रुता ६८ सोविनस्थर्वमोधस्यप्रासंस
कंवलाथिमो माहात्नसर्ववाख्यानइतस्याविरजाः ६९ गंगापुलिनसश्रीवीराज्ञस्याजघनस्थली ब्रह्मचर्यश्रियाज्ञनशय्याजयानाक
नवित् ७० व्याराजतुपसयातोननिंतबनटोक्रव तरुणिकासागुणनिकाकालाजवनिकाइता ७१ नितंबबिंबस्तस्याबताडगमिमास्यदकिं
दर्थ्यविजयवाजिप्रज्ञास्मिफलकश्रिया ७२ दिक्षनेरसनादामतस्याःश्राणितदेश्कच रत्नोवलयमुद्दामस्वाप्रलवरणिमश्रियः ७३ रोमराजी
रगाजीरराजास्याःप्रियामधुकरामरवा नाभिनिर्झरतिःस्यदःपङ्कदेवाङ्कुरावला ७४ रोमालिरश्रुतन्नस्याःसज्ञानमातरुध्यताश्चाक्रक
विमलामाद्रातामालेरवाप्रवामिता ७५ अगाधतालिरतस्यालाजक्रचतादेवता वृषमावण्यसंधमदोसत्येतद्रसक्रपिका ७६ तन्नालिल

पंचलिंगप्रवि
१३

मितः मक्षाम्बुजालामा स्वराम्नचत् शिखेव सुक्कलेश्याग्रेर्नालिरां घ्रणनिर्गता ७६ लौल्यालादाङ्गुवंक्त्रासाररवाडुः रखाकरिष्यति नरमामत्यत्रा
नानतिमन्मथ कार्ष्णमाश्रयणात् ७७ ममर्थीततयाम्नंसर्वगिरिणा निर्यास्यते सोदर्यश्रीरितावास्यामध्यक्षाममजायता ७८ सर्वांगिषुपि
धिराहृत्यास्य दीयभूषदकमात् आसाद्य मनलं तूष्णाः स्तनयोर्बधुरत्वतः ७९ सुखारादायत्वावण्यश्रियो नवसुधाकिरः त्रिवलिच्छद्मक्र
क्षानिश्रेणिरिवबेधसा ८१ युग्मं प्रलंविस्तोनमय्यस्याः सौभाग्यश्रुजराजवा नविज्ञावलिराजीतिव्याजान्त्रिवलीकृदः ८२ रकयावन
उरूनम्रावुरोजोवारस्तद्गुरुको मुक्तिरसाढ्या लिषेकायत्र डिलोकल्पत्राविव ८३ स्तनोमदर्शिनावस्याः कविनोविरराजतुः रागद्विषालिप
र्तायसूचितो गालकाविव ८४ मार्दवेन कृताकाटिमीयुषाग॥ लहरिचितं हृदः स्तनच्छलमास्याः कावित्यानिरगाइद्धिः ८५ ज्ञानादित्रि
तयं कांतमेषासद्दमिवस्थति इत्यस्याश्चजयामासकांवारिख रत्नत्रयं कृतं ८६ क्षतिमाधुर्यधुरयापाचजन्यस्य निर्जयात् गृहीतकं
वकारस्यारखावितयमपक्षतत् ८७ क्षज्ञायतास्यदंष्ट्रल्य रेखोद्गताः लिप्तस्वाः विरायेस्मरबाणानां प्रतापवद्द्वा॥
न्मुखाः ८८ तद्गुल्फाबन्तुः ज्ञाणोमणिमुद्राकरविनाः दोःकं धयाणिकल्पाउाः शाखापल्लविताइव ८९ शक्राकृष्यवदाराराग
सहारुजमवष्टुव कराभ्याम्भृदातनरवाणिमास्यास्नग्यारत्नत्। ९० बंधुनाप्यहमाकर्णगतिरामेसाहजिनाकारेः इनावयकारलग्नाः
पद्मश्रीःकोमलसदा ९२ वलयाःकलहायंतयद्दाम्लार्घदंतान्मिघःमांयहीणमांष्टक्षाणस्मरबंहुमितिकृवं ९३ लजेयकुजयारत्नस्फु
तावलयमालिका लिखितानिगडालीचबंहुसुरव्यसुमिधुरं ९४ सरलेयजुजेलाभ्ताधर्मस्हितमबा क्षित रदस्यस्त्यपमिनिर्व्यकुंपताकइव
सज्जित ९५ बिंबिोष्टाःश्रुलद्वस्याश्रधसाइंतसंतातः वाण्यासुक्कावस्तारंतःशाकमार्णिक्यनायकाः ९६ शोणयहंतवासोऽसाससदरा।
नमंडलात गीःपद्मकाशतःस्त्रावंस्रावमध्विवपिडितं ९७ अधराऽरुण्याणतस्यानूतनंतचयस्यपत स्राच्छतःभागस्मोद्यातादरणक्षुद्दशांत
मा ९८ हतोमच्कांतिरतात्यामित्यर्द्धाछद्दनातिशिमिाघदयकषाल्लोतामरत्यमागर्थिठेत्राशा ९९ स्वच्छायामर्मणिताडकप्रतिमायच्छया। १३

लयोः वक्रातःछास्युवास्वीकर्णिकर्णिकार्द्धाकृवबालो॥ ९९ नामावंशोकृवंवंशकोडास्यानिरयन्नितः श्रुलिकेतिलकव्याजान्मुक्ताशुच्छायते
श्यतः १०० नामादिडारुवत्नस्याप्साङ्गायःसरलायतः मोहमल्लविदारायरानाराचइदमच्छिता १ आवास्याधर्मिणामर्वामहांसत्त्वगुणोयुवं
सत्त्वगुणोयुवा क्षमित्यारख्यातुमायातांकर्सातिमिवतहाशो २ तद्देवात्यामनर्घ्यान्याजितत्वेनयरासवात् इंदावराणिनद्याहित्वार्बातस्यविजयवि
शानूकृवं ३ कार्पपाशौस्मलास्तास्याःश्रव्यतरनिनादायाः श्रोत्रंरछ्छिदिरच्छत्रंबहुयाशाविवेकदा ४ अनुध्याःकर्णिकांतस्छदोलस्यावालिकाभि
षात् प्रेषतांकृतवाष्ट्रव्योकर्णपाल्योरिखान्मुदो ५ स्वयुगलश्रुरंतस्यानामलिंगितमर्कृनतः महिताश्रुगमारुष्टन्नंकामनिदेधतुः ६ तस्या
स्त्रयुंगलीस्त्ररंगायाःसव्यापसव्ययोः स्वपट्टगृहाषमाषायनाल रंभुक्रद्वयीकृवं ७ तेस्याश्चडाईलुटाकीहापामालस्छलावलो वि
धिनवाहंचंइक्षुःस्पष्टास्मरवतुम्बिद ८ रराजलेलाटपट्टस्याद रधीसुक्कालललाटिका कद्दीकृतापतारकवायोवालयात्मन्देजया
त ९ चकाशमस्रकतस्याःस्निग्धाकृतेलसंततिः श्रुतर्निघ यावच्छक्षस्यावाहंविनिर्गता १० रराजकबरीतस्यासमृगसप
रमिलच्छविः नगालीघ्रातमालानवाकृतंमूर्द्दसोरसं ११ व। द्धःकश्रालयासुम्रासस्याः प्राच्यलवार्जिताः फलाकलवंतःछि
वारुष्टामायालमाइव १२ उत्कीर्णमस्राकतस्याःसूजस्राराधय। हिधिः शंकेकलशास्तुत्तगंभोदर्यस्यस्तनिर्मिनः १३ कामास्त्रास्त्वगणस्मो
लाग्यगतिपर्वतरवंदणी १४ मिहाप्यत्तमयान्ननंप्रतिविप्रविपाडुकान् संसाधयित्तुमध्यशाक्षाशान्मुक्तिरवातरत् १५ युग्मं अस्मोमरकतास्वादम
होदरनमुष्ककृतिः लोकोत्तरेरतिशाय्येःप्राणताङ्गतात्रयं १६ पोरस्यजन्मसुहृदाघस्यामध्यवक्षितांघनिरवक्षिता अवबुध्याबोधसमयव्यदीधया।
त्माहृनतिशांतं १७ युग्मं माणिक्यनित्रिसंक्रांतकांतसीमंतिनास्रणात जातकलारवसंनायवनिश्चलतामगुः १८ चक्षलसंतिलदरायरात
यस्यवागरणा।छायाछलाद्दिलामिन्याजलकेलिमिवादधुः १९ मणिकुहिमेविशांत्यायत्राश्चअलस्सलाफ्रुतसुत्वाः सलिलभ्रांत्यावासःसंव
रणवत्याविटैर्हसिताः २० शिल्पिनायत्रपावाल्पःसजीवाइवनिर्मिताः स्वःसुस्तुवस्वाराजन्यस्थानाद्दुष्टुमागताः २१ इंदुकांताःपयांविंदुयु

*जगात्रत्रसुध्मवर्त्तिरम्नान्नावण्यसंपदा×५

ओ।ह्यो श्रीप्रुरशिरर यत्रमल्लिनवा।स्युद्दुईष्ठ्यामलकिताइवः ५२ प्रतिबिंबायस्दर्शनकोडावापीनवांतसि मग्नाविवमहस्त्रांशुस्नापनिर्वापणा।
यत्र यत्र ५३ स्पुष्पकरकरस्यशाज्ञातस्वेदरयाइव चंद्रकांतशिलाकांतायत्रमस्पदिरजलं ५४ शांकेविद्रत्रृपछायाछेदनायत्रसिन्निषु गोपयंतः
स्वमस्वेभाकौतुकादागताबन्तुः ५५ यत्रमर्दङ्गिपुष्फहिंताद्यातवस्मितापतिस्वनृत्तारत्वानात्तुगायआध्यभिहाय ५६ बहिर्वासिमयहाहृनंनिर्मिताः प्रतिक
र्मिताः घडंतर्गनिर्मलयाः स्वर्स्फटकचिनाबन्धः ५७ युगमः रवेलन्मणिप्रनाजालं वदनतुर्कालमंदिरं काश्चकानांहाराबहुं यत्रजालयमर्थ्यन्यपाद्मी।
ह्वित्रकरंछदा ५८ युगमं खेवमातिश्रूमानायावोज्ञामस्करिणाह्णणात् मल्याजिगपकुश्मश्मतांकांपिल्यासागमन्नतः ५९ कस्नानूनायायामतहृदि
नियस्यन्कवोर्ध्वगं अध्येष्यस्मरचाघस्थममीप्यवक्रतांक्रवः ६० सार्वःपि मुक्तलायंतमांविनाकरयाडिताः इतिगावीदिवोन्नत्रायस्याजनिकुवच्छली ६०
नूतंवा।मायदास्युस्युसुधांशुः कथमन्यथा पघछायाछयंलाछत्रन्नि तस्यन्निघेवात्ता ६१ मन्येयंदेकापर्यंकमस्त्रिशाय्यञ्चषघ्ररू: जगछरव्यग्रः
शरिर्विध्यतिकाकोसुगमेः २६० वनायोवनझीहदंरुहद्देरगवति क्वचित् इतिपघछंतांतनत्रघदसन्नायकोचयाः ६२ पंचलिः कुलकं एवं
पर्यंतदुर्गकास्त्रेःसचिवाद्यास्त्रकविर यथावञस्वनेहणामयतस्त्रव दर्शिनः ६३ मल्याःश्रीदामकांडाद्ःभरतःसर्वमप्यदः विध्यतांगा
रस्मनारवात्तरीमवगाहात ६४ अस्यान्तत्रसुधसारसारहृपश्रियःत्तु। रःसघाजासर्पघुणाकीर्णदारूपांवालिकायते ६४ नतामच्छिकघांम्र।
त्राजातरागानामधिपाः हृतान्प्रतिष्ठिपक्कमसमितमानसैःसमं ६५ उद्घावविर्वखानिस्तंत्रमयावततांबलात् अर्धिताहियरावीनावाय्यावान्ता।
विवेवात ६६ श्रवःकटुवचःशल्यप्रवेशानमिथाहुव विहावपि पुनःकर्षोविध्यतापरिषस्मदा ६७ सतान्निष्कासयामासन्याद्यःकार्स्पजपानिव।
मतस्त्रादप्तमन्येतकःप्रतापानिश्यघिनः ६८ युगमं गत्वातघ्ववनहृत्यःसर्वेसतत्र्यवदयन् मानापमानविज्ञानं स्वास्यवाजजीविना ६९ हृतप्रष्ठ
रयनहाराप्र्यासंहत्यरंहसा कुंभमराज्ञासमंत्योहुतप्रचक्रमिरततः ७० स्त्रियापकोपयाम्यायाःस्वतेसंत्र्यकारिता विर्दप्रणयतस्मषांसर्वधा
मसिलाषिणा ७१ यहापुंसांमदाक्षतांसुगयाणामिवाचदं परांहानिरापत्कैवषंहन्निःसर्वकर्मसु ७२ यथाद्यमयसर्वेषान्नृत्तनांतरसाचिताः वा

दिन्यःसचदुईर्षास्खलुंपत्तरवाकुलाः ७३ ययांदानांबुदाम्रप्रागंडस्तिन्निधुरंजिताः पुजिताप्युजितब्याजाम त्यन्नंगाजयुर्ह्रणान् ७४ अयलहृत्य
गःमगमध्यंत्याःकर्णनालेजनक्षलात् वीजनायतदस्यामंत्यकवीणाइवारुवन् ७५ येषांकाणालपालिष्ठत्रतेनया विरेजिरे लिम्नः कार्ष्य्यस्यविथ्व
र्विगमेतदर्घमात्राभघाग्रलिकाः ७६ स्वामप्रगोपयिषांतितञ्यात्तायुधिविहिषः शनावपयितारवंडस्यन्नजनूमरस्मात्तुय ७७ अम्भेडस्त्वाहिन्नाहिरे
क्षाःकिंतजत्यमन्न इतिक्षाध्वमन्नायममृदुप्युषितांस्फहन ७८ वयंदवायस्माप्यशिराकर्षमरिष्टनिति इघायमःकरान्नूदरूघाप्रामीमस्ताय।।
७९ ययाक्षेरध्यमिलायत्रतसंवर्मितस्त्रयः स्नेबरमाद्यारावेतसमपद्माइवन्नधराः ८० सप्तभिःकुलकं बालहस्तानविश्वसानुहुधुघुर्यंतुकः प्रष्ठाग्र
नुष्ठामितोदनंनाराजयितुमुद्यताः ८१ यनूरवमणिमाला स्वक्काव दधुरधीश्वरेः कालजिह्वरूथान्यस्मायशोबीजावलीरिव ८२ आहताइक
दन्यवगफतपिंडक्लेनये उाहस्तुस्थिरगुप्ताक्षियश्लामिस्काभिव ८३ इयत्र मूलराक्रांतःग्राघःछाताकघव्विति तंवास्कितुरवुरेस्त्राक्लिंसचस्तु।
येतुबंधनं ८४ अथक्कमगाल्लक्ष्माभ्रास्वदविंहुकाश्छलात् प्रता पन्नप्रसूणायत्राकिरन्निवसर्वतः ८५ अप्याकृढाश्वाराःश्राग।
श्चवासक्षशामन जात्याअपिहृदयआकुलानाइवरंहसः ८६ घड्भिःकु लकः वाताहृतेर्मिघःश्लिष्टायेषांकदलिकाबन्तुः संगरावहिर।
कालेनमेलादालिङनाघ्नताः ८७ यस्वोकारस्वनव्याजानत्सिशारस रान्नितः वकंदुरिववक्काणिप्रचक्राणिरयान्यपि ८८ शिरवाग्रस्मि
तायषांमदानिलविलोलिताः पताकाःस्वामिनांमूतंदत्पतंःकीर्तंयाःस्रुवन् ८९ छात्रनतमियवकोश्वाताभिःस्रोणिरेणुभिःस्रातःसमदृ।।
णोत्याहातुहल्लनसयादिव ९१ रेजुराश्वारघायत्रातविमानाइवावनी मन्नांश्चवाहृवाद्भर्यसवतांर्षाःपराक्कितु ९२ पंचभिःकुलकादाप्र
गतकानिशानास्त्रविविताःगाश्चकाःमिर युगपत्व्यजिगोषंतानाआरूपेशिवद्विषः ९३ उदाश्लेङ्गणकिंणश्रणायदागघस्त्रघातनःजयश्री।
पशिरंलोच्यकस्त्रराभवकश्रियं ९४ ययांपाणिछलस्यतलालंत्यासिलसाःन्निताः क्षुश्चितेनयामस्तवरसनाःप्रसुणीकृताः ९५ गतारात्ता
हंदंगेप्तव्रणरंधपरंपरा कृत्वावारसंदहसेकायेवाघनावली ९६ नूयांस्माःपकनाथासःकंडूलस्तुजसंडलाः सुयाक्षअपिदुर्ग्याधाःसमरसिष्ट

DR. BHAU DAJI

तयउते ७७ पंचभिः कुलकं येषांनिष्ठानतिष्ठामाः प्रतिष्ठानमिषाद्विषः अवतारयितुंनूनमारोहन्नम्बवङ्गिरीन् ७८ प्रासादवयंतदाद्यापित्र
मितिमध्यहंग्याहताः येषांद्विषमिवाह्लादंलार्यादधत्तरध्वनिः ७९ ततःसमर्वसमागत्यतद्विषयसीमनि नमंध्यमेनिवर्द्धतेमहाताःत्वविं
ताःपिदि ३०० विनिर्विशाषकंतानागतानथाकस्यंवस्यंकुंतोऽपित्यपतिः प्राषद्वादशमामानेमव्रहानाकिनाद्यताः १ वहेषुर्दानवारीः
णिकापालेर्यस्यवारणाः प्रतापंविरिणांनूनंविध्मप्रयिद्धमुद्यताः २ शितिःखुरपुटैर्यस्यवाजिभिर्निर्भिध्रलत्तः उदरवायतनिःकुसुमूर्द्धमुदि
घतामिव २ अष्टाकृष्टारथास्वगाद्यस्याकुटमहारथाः पंथानमल्पवर्त्मतलुद्धास्यवमंतारथाः ३ वर्म्मस्साघान्निषक्वेदबिंदुमंदछलाङ्गवाः य
स्यवारस्मादहेषमंतमितस्तुस्तुतु। ४ संजग्मातततोऽनीकमहान्त् त्वक्रस्तुछिरत जवात्साव्यघवाचोऽनश्रवंताऽश्चानमाङ्वा। ५ वलह
यनटैर्यद्वहिमिधूर्जयस्तुध्मगाया। वातामपितुमारेनेखमन्नासा। नत्वैरिव ६ वयंसामर्घभिसार्वम्रियमहिजयमवा इतिवृ
तमिसंक्षथव्याहतामृघसहन्नि १ कानरयधितत्रामानथव मेनिराः योद्धारःप्रतियोद्धणांसजंतामसकानिव ७ युध्म
ञ्नमागोःसुत्योध्नमामुच्छलङ्गिरमिव्छित्तेः कालरात्रिरयद्व ७उमक्रीडकंदुकिरिव॥ १० स्काप्रतिद्विषांस्याद्धेःप्रहागानस्त्रमद
तः मखीवसंयुगाक्रीताजयश्रीः स्वबलश्रियः ११ खित्कूनादक्षिताद्देचुं डाःक्षतात्तनकृत्स्हलात् स्राणितामवप्रानायनलिकाइवकल्पित
ाः १२ यतिस्तनतंतुजातच्छत्रुटारुणान्मूर्द्धः नटानासुअदृक्ष्मामपिप्रसूहमावहत् १२ मूर्छितानायलक्षिप्ताउपरिष्टाद्विपाडुकाः स्रय
यवाधुमनप्रशाम्मुक्कवीजयितुंस्वगाः सरसंतरसंप्रक्रंरथाहृप्रदिगंमराः करालामस्तेचनकालामालधृवंशिवाः १४ प्रहारजर्जरःकश्चि
च्छुवनध्यामिजयश्रातः तुत्ताघदोष्मतामाछाकीर्णापिंडनतोनिक १५ जन्यमार्यकुमाघछिलनवमस्फशिराःकवः अप्रसंकाव्रर कश्चिछो
हहासोभिवाग्रहीत् १६ सायकोत्कृमिमयात्याअमितात्राणितापगाः सांद्राःपराहताःकाशाइववकाशित १७ किमस्मान्याऽस्यत्यतमिाघ
घट्टनयानदा। इतीवाग्निकणान्खङ्गारूधान्तवन्दिधक्षया १८ शितेःशिलास्तुरदेःस्फतानटाभ्नोकंकटावत्तुः कीलिताइवदाद्योयपुक। २५

दवरकेरिव १९ वार्स्यैत्यागजकुंभेभ्योनटानांमस्तकप्रततू मुक्काजयश्रियोमुक्कामंगल्याक्षताइवः २० स्त्रमिमाग्रनकुंभेनवाजिनामहा
कीलितः मादाजीवन्निवातिष्टत्यराजुरथिकस्थन २१ प्रक्षोम्मानामकमित्रिपञ्चंत्याजयश्रियः सार्द्धवर्यादमेशाश्वरस्तुवन्निमबोक्र्वं
२२ दोलायमानमनसःकीर्त्यान्निसंस्टशः मरुतांसालिताउहैर्वेजयत्याघसाभिरः २३ सुभ्रम उद्देरैःकाटैःकपालैर्नाममात्रेर्तताघ
वाराणां अभ्रंजःप्रयात्रधामिवरणत्रमिर्सूत्फनाक्रमाः २४ वत्रांणित्ततिरवानालिमाध्यशाणिसमिप्रसस्राणितान्यत्रधनरानिर्धुःको
कनदश्रिय २५ एवंसमरसरंभेप्रवृत्तेनत्रासित्यायोः वार्ष्णेकुंतोप्रतिस्पार्द्धेःकुलराजस्पकुंतिनः २६ तत्स्वास्त्यांस्थवायामःसाडाबुकाकण
:क्षणात् यशाःशराइवाक्रूरानिपतद्धीयदंतिनः २७ पराक्रष्यांघवा कुंतेविजहत्प्राःस्वयस्वने जयश्रियोऽप्रियप्रासरमाबाष्फलवा॥
इव २८ तेनाऽपमृत्यस्त्यायामावाजिन्तुसःउरीमगात् शक्ता। द्दिजावसाजात्सर्वेरस्तुद्दिर्मतद्विना २९ मिथ्यादर्शनशल्यमहि
माणीयसाध्याद्दा सास्तरविपित्तुर्यनान्यक्षीययशावंशा ३० अन्यथावरस्तोयस्पावासवाःप्रणिपातुकाः अहंसविक
यासर्वस्त्वंजश्वसाहातुजःप्त ३१ स्वनालफलाकवाक्राकिणारवा मलीरमसौ हार्षोकर्षप्रसत्रास्यादास्याकमिवब्रन्तिर ३२ स्तु
त्यक्लिपुटापानथद्राःपाखूषासवनात् विध्मतइवनक्राध्मावैरंहृ। णामजीजनत् ३३ महारुत्रंतुरवाप्यस्याःस्वाम्येऽपिप्रगमाप्रियः॥
वयंततिरूपवप्राग्यास्माशाल्वघ्नुराहवाः ३४ तस्याश्रयिकघंताताललनरिस्यापराजयं स्वास्वामिस्वाकृतःस्थापितपतेःपरित्यज्य ३५ यच्चमे
तस्यतन्ममल्लमर्यियाशात्यभ्रराकृतं वियाकिमंव्यहंनिषकिंपाकस्येयथाफलं ३६ वयाकृंधनतत्स्याघुंरीकेसत्पंततः सादिव्याध्वा अरण्यानीश
ईलमिवसर्वतः ३७ कुलसंघातिकारायजामस्मकत्याछन्नं वांलिकोनायथासाधुर्नासमादत्तधीरपि ३८ ततःसोऽताटयंस्तिनाकिंकृष्ण।
वासत्याउरः॥ मानिनामानसंगाद्धिमृत्योरप्यतिरिच्यतेः ३९ ततोविमनसंवाक्यंतमस्थिरवदत्पिनः किंचिंतयसिविज्ञाणोवारांगनइवद्दिपः ४०
ग्रसमाहंवक्त्रेतेपुत्रिसंरंनोऽयमयाकृतः यावद्धिफलतामाप्यथानिश्वमानारथः ४१ साहमास्मविषादस्वत्तयायमद्विनय तस्मित्तुद्यक्तन।

पंचलिंगवृत्ति
१६

यस्मात्क्षिद्विरूक्षांगाति। ४२ सप्राहस्तत्रिविद्विदुषीद्वामवोपायमादिश ज्जगंतित्रामयस्यर्कप्रदीपःक्षोपस्तूयते ४३ सावोवन्नानयच्छ
वंतदाकन्यांदशामिव श्रुततिष्ठघ्नास्वप्यहृतानेकैकत्रारह ४४ विश्वासंस्थासवद्विश्वहृद्यमापाद्यवज्ञाय मिथ्यावर्तिनन्निज्ञां।
स्नानमायंस्मान्नर्मदिरं ४५ युग्मं पापानामत्रिधानस्तुनर्नवडस्तिगतादिवचतमः अपिध्मपयपनोलीस्नातवद्याध्मकपश्रुणः ४६
प्रयुक्तंधर्मबोधयस्वच्छ्याधिनागम दहोपक्रनायान्त्र्यस्मात्किंचिषमंत्रसंस्कृतं ४७ ततस्तनयबादद्वासर्वीमनदत्तष्टितं आप्ता
वचमिसाध्मनोधिया विपरियंतिन ४८ प्रविश्यते धर्मसंत्रातामाल्हरद्यो हिरण्यायो निर्वर्त्स्पर्यंघेचमल्लीतितिस्मत्रायममस्त ४९
अहारागमप्यमाद्यास्यस्यास्मादतामपि अर्चायांतद्रूमस्त्वषां निमषादिविद्युद्यपि ३५० यद्वाकमलमनंतमिकमलवत्प
रश्मितिस्तारक्का अमदपिकमलादिवंसांगेस्रयदाध्यवस्या। ति ५१ अतिमाधर्मत्रांताणकांतपरागमागरनिमग्ना। नि
रवधिस्तुप्रतिनिधिस्तुपनिमंतितदाकिमास्वयोः ५२ युग्मं तच्छुरकायनास्तेतानिधर्मयंतिनिखिलानिज्ञांतद्या
थ्यतिवाकारा हिपिबंतस्वडिकासुध्मं ५३ ततःप्रातामरवी। प्रातस्तं तामच्छिन्नमालयं विद्यादवावयंलयितामारता।
वसमायांयो ५४ अस्यापितात्रमवंसछिद्रतायतिदर्वाथित्रमि वमा अपिध्मनस्तुन्नमांगाअसपामीमरदण्यावर्याः ५५ मृता
दिष्टपदंशास्वपस्तुगंधधुरधराः अस्याह्नलामदुर्यधस्त्रिडाह्वयोदृशादिव ५६ विषायास्वांतशरणायःस्वमाप्पायदलकता नानाम्मंज
कप्रममीषामितिदर्थलरादिवा ५७ उनंगंध्मनरवाक्षिप्राक्काःकवलनाह्लात त्यनस्ववयुक्तस्यापिस्त्राणस्यामायिवध्यता ५८
मूर्छन्यामूर्छयामारामर्वदिक्कुलस्तुहदा। चित्रैविप्रडमोत्कस्ताःकुलगंधस्वांगिनि। ५९ तमास्वप्राण्यध्मवत्याआघ्रयघ्राणणाट।
यि मागमःस्वतयागाध्याडतिनामाः ग्रटिःग्रध्मुः ३६० तास्वावतत्तामच्छिःकिंतिराधस्तुनामिकाः त्वलांवलेरिवापालादवीचाच्य
रपताडव ६१ तपध्मुःस्त्राणिनस्तुत्रिपरासारिवगारयं कस्यापिदुःमलागंधस्सनतासाप्पदध्मदि ६२ साहनूपायांदाम्तुष्यात्हमा। १६

चायाअंपिद्दणात्प्रतिवामरास्मिक्रिकस्वादुयामपदेशनात् ६३ ईदृक्पुद्गलनिर्वादिस्रदानानामसंस्पर्शः काकावोदारिकांग
स्यलापमायेरित्विष्यतः ६४ युग्मं तथाहिः रूदितायत्रनूरणपीतांत्राश्रुक्तेलाद्दतो।स्तुव्यतदहितजाचस्याह्ला्धतविस्परातरिव ६५ अ
स्विरसर्वमयत्रनावास्मदतिसमदात् निमाषास्मेषसग्वेलाचानयत्रस्पतः ६६ स्तास्त्रमानिःस्त्रितिलद्वाःछिवेनापिद्दणास्यदि।
इतिदतादृसतावविलस्ताश्रुक्तिमछुलानि ६७ प्रवदत्यविरामेणश्रेष्ठप्रसरकुगुक्षितं यत्रवैतरणीकल्पासंहार्षणवनासिका ६८ अस्तवःक
किरघटोवत्तेतयत्रडुर्धरः सायंप्टर्णाः पिपानानिरिक्रःप्रतिदिनेषुगा ६९ नमस्मोत्रिस्तुप्यूशेजगत्पन्पडतिक्रवं अनिलस्तनजःस्वानेकादि
यंत्रपकल्पति ३७० जीवदुच्छासनिःश्वासव्याजात्मक्रतिदुर्लभ वसा। स्पत्रनवेतीवयत्राधस्गतागतं ७१ तनंमृगमदादीनांकायपषस्वसंगम
रत् आपास्यतिदोगंध्यमोगंध्यस्मयदार्थनये ७२ अष्टनि। कलकंः त्वामिप्रवयसामंगाकटाशानुक्विमाष्ठनि नक्षिपंतिचको
राध्यःशास्कक्रवप्रशाकया ७३ नास्माकवरयिप्यतिसुक्त वामृदवःकराः संप्रतातावदृश्यानांपयातिक्रिरमःकथाः ७४।
नास्विलालयिसेदानीममतावविषादतःकेशदस्नापरिभ्रसः पांडुनामतिवार्द्धके ७५ दियात्येनचितत्वस्यास्त्वग्याःपुरुषायितं॥
कास्तुकस्यारस्मिस्कलस्तनपाववितोवनात् ७६ पीडननक्रवध्म तोस्वरमस्यनिर्गलात् विमर्शात्क्रियव्याक्षियोवनेःपिप्रसर्पति ७७
युग्मं खेडयत्यधरमूढाघ्नुवानःश्वस्तुवांक्रव स्तुध्मनितिविशातत्वतिस्तुत्यातांक्रष्णुस्तुकुका ७८ लालामास्यस्यबालायाङ्गयुग्मामपिधीमतां।
हालामेवानिमत्वानाहायुवानःपिबंत्यहोकघंस्त्रीणांस्नतोशास्योकग्रान्माहृयित्रक्रवं यावेंद्रजालिकानवसृष्टोमादेनगालकोः॥
३८० चारिमाकुचयोःकःस्याद्योबालास्यनिपीडितोक्रांतोतिन्नाविवाजस्त्रंस्रवतःपिछलपयः ८१ पुत्प्रेत्वानत्यार्मन्येमूह्लालाना।
मदृतातावीरस्यमाप्यनघाकस्तोविरूतोतद्दरूलतः ८२ गर्भादारत्यरङ्गमानिर्मितायावलायमा ज्ञास्वडउस्वलातांस्त्रासेततःसंतुजते
कथं ८३ अमीअस्मनामानःप्रदाख्यातविचक्रिकाः साधयंतिगुणायाटाःमाधुरूपाणिकचन ८४ प्रतीयतहयंकर्मद्रंतिस्य।

पंचलिंगप्रहत्रि॥ १७

र्हितक्षमतवाः असमाधीयोसिद्धयाणिह्नतेवगुषिनवते ७५ युग्मं तन्मावरजतस्त्रेणादहितवविदायिनोः पुरोपेकदिविघ्नादयायमावायमाऽ
व ७६ तंवात्मघरूषामोषत्रधांसम्यकप्रमातय शाघ्यजन्मकथांसाधप्रघयामासतथ्यवाक्॥ ७७ कर्म्मरूयोपशांत्यार्थमत्यद्यपरियाकतः तेपिऽ
गनिस्मरहेनवातस्मरतयावत ७८ विविक्तावगुषाः स्त्राणांसतवक्षिरविह्नताकामलानाविलोकाणांनशांरवप्रातिमत्रमः ७९ युग्मं किंकर्म्महुना
स्दवोत्याज्ञातनांयथाविर मनस्विताऽपिहास्यदिगुणोपरिक्रतितादृशो ८० मल्लिर्जल्यपपदेवंतदाप्राक्तनजन्मनः विलोक्यप्रथितावोजादासा
मादक्षगुन्नमाः ८१ शखेवयत्रणांनिंवाउर्रेदानयियातकामाकल्पनातुविनाकुर्यात्कारीलात्यरमायुमात् ८२ पिपर्लोषेवजंहेतामतनस्वरन्तु
स्वामिकां मनोराघस्थितिप्राथ्याक्रामपःकल्पलताम्हते ८३ तयवं | कर्म्मद्रुसत्वुर्ग्गतारायतिसुंदरा तच्चतास्तत्स्यफयतस्यगिरकाःप्रति
ह्रुलयेत् ८४ मापाहतत्वतिष्टधास्ववुरदशोषुसंप्रति पुत्रोसत्र | प्रतिष्टाप्यराज्येषद्वेघसर्प्यत ८५ एतद्वयगम्यसम्यक्प्रणम्यपा
दोवृयम्यकुंलस्य तेनवक्कमानतिताम्रपतस्थिरघत्वनगार | युः ८६ लोकांतिकैःप्रयुक्ताघसमितोसुत्नाटरिव मल्लिर्नेल्लि
रिवाल्छत्तुंकर्म्मारातानृपत्नुक्राम ८७ सर्पास्वामिराघात्मीलहाला | वलिनिसन्मुदो अरुष्टस्त्रजातर्षमावर्षकालिकवसा ८८ एकाद
ग्रंपावलक्षायांसहस्रःसाहस्त्राश्रिता साहसांकासमेराज्ञांप्रवज्राजत्रि॥ | लाःशतेः ८९ वद्यस्थेकाकितास्त्रावात्मा घ्यात्वकाप्तकेरियं इत्यस्याअऊ
तिज्ञानंतस्मिन्नहाहतिकृवं ४०० आनत्यस्यर्हर्याघांतालोकालोकतुवांकृवं अस्तुष्याःकेवलज्ञानमातंत्यमशिश्रियत् ४०१ अथतस्याम
द्यवेतःश्राशरणंविदधिरसमवसरणं प्रत्यायपिहुजगतांसाहादवत्मोयदवतार्स २ ज्ञानादिविनयस्येघमस्मानःप्राणिनांफलं इतिव्यंजविति
:शालेःश्रेयःपुरमिवारुवत् ३ तत्रतज्ञायतासानादशनाछह्मनाघसा तथ्यांगितःस्वसंगायसाक्षान्मुक्तिरिदाक्षयत् ४ राज्यास्मोस्थरमघायरः
य्यलवतायायगुर्हपाः दृढमध्नवंधाहिप्राणाध्रांसऽपिसाविकाः ५ तवाहुहिजनानास्त्रवुंतंजष्टाहितरततः शाम्यदत्त्वस्यकस्यस्यात्क्ताम्येक्ता
स्यमंजसा ६ आगःकषेविदुहाश्चसरव्यामाकालनावपिःउत्कृष्टकर्म्मस्थिरवधमाक्तामेत्रातुयागामनास्त्रेणेतार्षमजव्यमहृततमंतिर्मायतिर्मा १७

यधीर्विघकाशाषितसेधमंधतमसंप्रधस्मत्व्यांगितां श्रीमल्लिर्त्तवयह्लितंजनपदुर्माससतयास्यमिठहादशप्रामघत्तार्थयातिरहणोत्रात्यागतिष्नं
हृशा८ इक्कंसाधुमहावलस्यवरतःशाम्यास्नपस्याश्रिरं मल्लिप्रावनसर्वागिनःक्रतस्तुधमधंरावमिक्षात्मनः सोमिथ्याविनिवेशनिर्मितफलस्त्रा
ह्रातुतावत्नुधम नुधमवोधिविशुहृदयविकृवतअहालवस्पूहः ४१४ इतिमहावलकथानकंसमासः ७ अथपावमहायावयोरुदाहरणमुच्यते
७ जंहुद्वीपविदाहगुवज्ञावत्यांप्रभायस्मि विजयचक्रिसिर्जस्यसर्वसूवप्रतंकरा १ धनजन्मनिमत्यानदानसत्तपुण्यतः सुमाभुष्यादिपर्या
यिक्रोयमानःकविहवे २ जोवोसुगादिद्रव्यस्यनिषजःसुविधिःसुतः अनयघोषनामान्तहेद्यविद्याविशारदः ३ युग्मं लुप्तवर्णादियावेनव्याह
त्याश्लिष्टयावयं व्यत्यस्तव्यास्वयाविमिर्विछाजामेःकदर्थिताः ४ इता | वविद्यक्रजंस्थेवक्रस्याष्टांगतास्करं सम्यक्व्याख्यातमुत्तगमनूयशस्तु
रवसुदा ५ युग्मं धत्वनामवसायनप्रकृतिप्रत्ययक्रमात् क्रियामसा | धयनृस्तुहांपयास्वेयाकरणाप्रघा ६ जोहृतिवश्रियांतचव्याधयायस्य
शाक्रिति: तन्नादोषधयागानयघायारदविंदवः ७ कहुजात्तुरसा | स्वादरवेरस्योहजितारव प्रायश्चिकिज्ञितायनप्रारादृन्नामत
मयाः ८ मृत्योरघारुःक्रहराद्राछिद्यस्यर्हयाकृव प्रत्कृजीवयती | मंतानगमस्तस्यवामराः ९ क्रियार्थिह्वयदरनाकालाकाकालादलछ
लात् अतथ्यपोपयवूणोरुस्यास्याःतस्कुदानिधः १० सुहृन्नमप्यित | स्याघविद्यागमसहिस्नवः महायमविवस्थ्रष्टिमार्घवाहसुताःक्रमा
त् ११ काविदारह्निताःशाश्वस्तुमतोतिरडक्षिताः वद्याशस्तस्तुवयस्यादवारामाइवासवत १२ युग्मं अन्येद्यरूपविष्टप्रातसुवैद्यस्यसद्म
नि रुमिकुष्ठापरिष्टांगा तिरुवेप्रविशन्मुनिः १३ तंवीक्ष्यमाहविन्नास्तसहासंविप्रसूचिर विद्यकन्छद्मनास्मामथ्यासुयाश्रीमतपवकिं १४ य
क्रियाक्रियाक्रियतस्नेघांहानदानतपस्विना ग्लानेनाधीयमानाहिसापुण्यायनकल्पते १५ निश्मातसुहृयस्तस्यानदस्मिस्मितिप्यनसा सन्मार्ग
तावसमांश्रिगुणात्यास्तुकणानिवः १६ तदर्त्तायसरवपुण्यमस्यमाध्मश्वि किस्मया वाह्रापिप्रायत्सुवणेपशदृशाकिसुतक्रियाः १७ सवताणक
राभातिकिंतुरमसंतिनागदाः तेवांवंतवयंस्वल्पवद्यहेमतत्ताब्रवत् ॥१८ कमलरत्नागोशाषंविदसलरूयाकल्लेष अथवाघयुरुमततत्रतिलम

॥सूमदायपदे॥ १९ शेषार्थमल्पमादाय वणिजो विपणिंगताः केनार्थेनागतास्य यमिति पृष्टस्तु कविरे॥ २० तं ध्वप्राय्याजं तं घ्राणुस्नातांकं नादरदद्दति
तया नूतयाम्नमाध्यस्य क्रियया यतिता हृष्टा॥ २१ अथ धर्मनिष्टहा बाधजग्मुस्सस्तु निसन्निधे कः सवेतात्तदासीत सामथ्यामो क्रियापति २२ वृद्धा॥
नेप्रतिमाचत्रानिकंपोदर्शितैर्मुनिः ध्मननिर्ध्मेतन्तु कि आराग जस्नेसवानिद् २३ वदिद्धाध्मनविघ्नतविध्नस्यामोस्तु नवद्य इत्युजाप्यनज्ञास्तनतः
प्रारब्धारक्रियां॥ २४ अनतस्वत्तिगात्रज्ञाराम लिप्तेलबिंदुभ्रमस्य मोध्यनसंज्ञानाक्रमयःसचरिस्त्रवः॥ २५ पादयं तास्तु नार्हद्दत्याष्टमाना॥ स्वमाश्रया॥
जेगमाद्भुवनिर्जग्मुर्बहिर्दुःकर्मगात्राय॥ २६ युग्मं मायस्ताधक्का विका विदमीषांप्रकृतिर्गमन् सर्वप्यमाहितिक्रेध्याः कारायात स्करादिवत् २७ इतिघ
प्रावारिशुद्धनंततसंकंबाललनते हिमेसंजध्यितं तस्मिन्नोप्युपसपाथता॥ नूक्रमात्॥ २८ युग्मं व्यलिंपनततो गात्रं चंदनेन सुगंधिना तेषु तैःसंगमा॥
यवस्तु गल्गलित कर्म्मणः २९ एवमस्यंगसंवाहनलयनात्याद्यपूर्व ॥सर्वतः त्रिःकुर्वाणश्चेन वणिःसजायंति स्मातस्तु ति ३० तत्रानुसर्व
मात्थायांवासीनाः क्रमयश्च फताः पललच्छाहितायस्यामतस्य रमस्थिताः ३१ स्पष्टबद्धनिबद्धा घट्ठारव्यास्तुरुतःकर्मसंचया॥
यथान्तरयरायणामधरियाद्येवदारुणा॥ ३२ युग्मं संगाहिएमततःकायो हेमच्छायोभवन्मुनेः अषधीनामचिंत्याहि महिमाकर्म्मणामिव ३३ क्रम
यिवानतःसाधुवृष्ट्या स्वर्णवृष्ट्या त्रिजातु पात्रे विस्थाय यथाहि प्रक्षावतुष्टा यदेनकः ३४ नकम्नल्प परासोगात्रिःप्रभावतयालिषक् पंचाशतामहा
श्रेष्ठं सव्यक्राणीतकंबलं ३५ अथ विक्रीतेनतामावहाइ श्रमविनिमाम विद्यासृयितत्तु दृंतिबास्यवास्तु श्रुतादशा॥ ३६ अर्हतश्चविनास्यन्यत्यात्रं वित्तव्यय
स्थन सम्यप्रमवत्त्वाशोबाडीकाद्वूपरखयत् ३७ मार्ग्गिम्टवरात्तुहिरण्याविद्यस्यतस्ययत् यत्नसत्वमविदारणर्द्दृष्ट्वा विधमदियान् ३८ कविरतेन।
सुहृदःप्रतिमास्थापनक्षणासमंसरव्यमिदश्चेश्वमतो जिनमंदिरं ३९ तेनकघलस्त्वल्पेन निर्माणितमदोमया नदत्र सक्तिगाजन्मवयंसार्दर्धिककर्मांद्द ४०
केषांचिन्नक्रूतांसिंध्रेजाविमाशास्तुवांयथा सहसाहीकतेयातमारोहार्थस्तवनः ४१ तथासेम्टवराणांनात्रवस्तुतमविंदता अदःलात् आनंदादि
वहत्पेताः पुष्पमालान्यौचाविज्ञान् ४४ युग्मं मलापनयनव्याजादर्चायाः स्वमलानिते दूनंप्रज्ञालयामासुःक्षणेनस्नपनक्षणे ४५ एककानां विर १८

स्मिष्टाःकम्लेशयाइवांगिनाः तस्मात् काल्मिस्मात्मिरवान्मलेखाविश्रुवता॥ ४६ कम्तूराघनसाराहिस्तु गंधिद्रव्य निर्मिता॥ प्रतिमायांश्चराक्षपवत्तास्त्दजिन्
४७ युग्मं जाथतासोरलणाक्षोर्हिंग्मुरवेषु प्रसर्प्यता सपर्यादर्शताय्यवद्धयहि तिष्ठुनेजनात् ४८ कुंकुमागुरुकर्पूरैर्व्यलिपत समंततः सक्ष्यवध्यंत्रि।
सेध्यतंःर्हहिंबमविलंबितं ४९ युग्मं तेसप्रद्धा मिकालास्य तर्जुंजन्तुरजव्रजं गायदुडर्वगंधर्वासंगीतमक्रमसाकरम् ५० एवमस्यर्द्धयंतात्वि
स्थिताप्रतिमांस्तुदा सुतिसमर्थतःसमाकुश्राद्धधर्म्मप्राधदिरे ५१ तेषहादश्याःध्मधर्म्मपालयामास्तुशादरात् मंदायानिधिप्राप्यकिंकश्चित्तस्ययुष्मये
५२ तथावक्तिश्रियंवेद्यःसंविकाय विक्रिक्रया नद्दिकल्पलताजातु स्यलकोशानकाफलं ५३ लवसार्वपितिनिर्वदाक्रमणपुष्पस्तुबु॥ र
मतद्वतमसाय्यक्षापितुंस्फाकिलाः किंतु ५४ आराध्यावास्चारिव्रम चक्तातदक्रतागमः शाक्रसामानिकत्वेन सर्वे जायंत निर्ज्जरा॥ ५५ इतश्च
जंबद्वीपस्त्रियोरस्यविदेहस्यसार्प्रिया विजयपुष्कलावत्य रनगरीपुंडरीकिणी॥ ५६ मध्यवपाव्यवात्तन्वद्वल्लान्तनयंविना अह
येवक्र विविन्ये यस्यां मातानतन्तुवा ५७ अमच्छायवनितोक्ष: मरस्तु प्रतिमातिलात् शिशिरस्पर्शसंविन्नाकोदुकादिवसान्तमा
नूं ५८ परिनोयाहतासजेवरिद्विवनराजिभिः नालांघुका पसंव्यानाद ग्येषदत्तायकृतं ५९ नृसंरस्मातनस्विच्च कर्त्तकार्थजिनातुवा स्मितांस्ते
जन्मनाह्नतशाश्वत्तुकलितात्मना ६० सुवर्णकलसायस्यामर्हत्स्वमर मध्यनां नूयोन्नमोच्छलत् स्वर्णविस्वपिंडश्रियंदधुः ६१ युग्मं ध्रुवांकिं मर्त्या
लोकेस्निमक्षमेतिक्तव्रहलात् निर्गतास्तुवस्तुद्धिय बलोशाधपरावया ६२ तत्र स्ताभ्राज्यसवांजवजा मनोनतानृपः यक्रिमताहरुव्वामसंयाइकसमी
हितः ६३ निरागस्माध्वनात्त्रमोत्तय धापातिन्नतुजः पुण्येरासाद्ययद्यातांर्द्धयाशामिवानुषन् ६४ शाषामिवशिरस्याज्ञायस्याधुःपुण्यसंचयात् नृपाला
ःप्रक्रियासाज्ञनस्यनासारडेवरः ६५ यायध्यमदिहूवंयत्यानायोग्यश्चात्तनूप्रतिहिव्ये॥ इतावयद्दिपाःस्रायंसन्तुदद्धनयन् ६६ स्फूर्त्तिर्नगाराणहृष्टा॥
विस्तुतनिस्थवोभुवन् यदस्याःश्चविना शाम्बहलादिविघुजोनुवि ६७ सुयोध्यशोदृगणानावान्त्रेमन्वानुपयोगिनं यंडघाश्चलचक्रान्निसुवरलंग्य
ऋदनिव ६८ प्रावास्ताम्दविश्वातकरस्त्रप्रमादिव अव्याप्टनयादस्त्रीणिशास्त्रशालास्वघोरह ६९ व्यधामपिचसामवस्तुप्रभुक्ताधिकं तप

पंचलिंगवृत्ति॥ १८

॥ बद्धमेनेमहंतो हि त्रामस्वरणथिवत्सला ७० समजायत तद्वायोर्मुक्ताफलममूलनाशिखिस्तिस्या स्फुरन्मंतविस्फुरद्रूपप्रियंवदाप्रशिणदेवा ७१ नद्वीन
मुपसर्प्यतान्नालोकस्योपगवरा जनयंतजनेकामसमफलकमलवद्या ७२ कल्याकतानतः सुर्वदयाजनि वज्रनाभोलिषआबोधन्नावज्रश्ववापरः ७३
क्रामणानःस्वमुहादोज्जितत्तसहाहरा बाङ्मा मुबाङ्मापावस्थमहापीवच्छलामता ७४ ततः घसार्वे पिवयसाकलानां कोशलनवृ पधनपुण्यपीदाषमि
त्ताः कल्याकगाइवः ७५ जर्जस्वलेः श्रियःपात्रेस्वद्धर्मिनोर्दे नित्तः लोकपालेर्वशजिष्टवजीवाद्यातिजिवरीः ७६ अघनन्नास्विलस्वारामोलिख।
लत्यदांबुजः दानांसालांवितानदे चदर्घिमार्धमतारवः ७७ अनिपिवसुतांद्यष्टमोराज्यप्राज्ञजनृपः नस्वादुलोबलालभपिपंजारमतदरिः ७८
युग्मं मौनवानप्यमोनव्यानूबोधयनूबदरन्मंहो कस्पतारधयस्फा तिमाश्रणोतिमुधाकरः ७९ नानासगवनायवदितनायनकवलं त
त्रिवदज्ञानात्सवकमायुधमज्झति ८० दिदृक्षलगवानूधर्मदेव मानवपर्षदि जगतांवत्सला मंतः स्वारसंरायानदि ८१ वज्रनाला
यिवक्रामपादिवाजवेप्रवक्राम तन्नतोथादिमत्वपिरालह १जाहतंकरः ८२ यथानेकांनिमेघानत्वंयस्यप्रदर्शयतु वक्रदाः
स्वपदंतंजजिडीषा प्रिथियामता ८३ त्याधनायवत्रोलानामुरवे। स्वमंत्सहिस्रवा देताघातिस्वटाजेषुर्यस्यमतमतगजाः ८४ अस्तुच।
न्तुमनोवर्षदंतेगिरितदाघ्रेता मूर्द्धियक्करिणांकंप्राःस्वप्राणायव। पादपाः ८५ मातंगालिधयास्त्रवपामान्नामतिकाराच्युतेः त्रीवायवाकर
मारिः सुहृर्दयस्यगजाक्रवं ८६ मदांबुधिबतोल्लतंमडपानांकापालतयाः बिसकांडाविदेवार्धवत्तुर्यदृवितावदाः ८७ यत्रागालिककासपुताराश्रणि।
व्यागजतत्कमावदनमालेवपवच्यत्याजयश्रियः ८८ यदीयमतमातंगदंतघट्टनपीडिताः निर्झराश्रुरायव्याजादरुदन्निवन्सूधराः ८९ पुष्टंसर्वमादिष्टा
नामस्वष्टमक्षितखुप नगः संगररंगाचेरहोदशामसमरवनाः ९० दत्वावनियमाद्यस्यदक्षिरत्नेरणांगणे विजयश्रापरिष्वंगसहाधिराढुरबाकरन् ९१
युग्मः सतांकट्ठदिंतासाराज्यघोजलमुचामिव अक्षीविरिवसा गंगोर्मलोरुक्षेरयीयते ९२ तयस्यपद्मकविताः पद्मसर्वकर्षाअपि वत्तुर्वीरणराजो
ऽपिनवारणधुरंधराः ९३ युग्मः येत्तुरंगाःखमुत्यतुर्हिरवीथियाक्रवं अवेगस्यार्करथ्यानांगरीयसः यदश्वाः सर्वदात्मत्यनव्याअव्यादवस्पद

१८

॥ कियत्यस्मत्यात्तन्नेमिरितिजिज्ञासयाक्रवं ९५ स्वगोत्रविधुजास्तत्रकथंरतिरितिक्रवं यस्याब्धेःश्रवसंज्ञातुंद्याम्तुम्लुम्लुविरेसुयाः ९६ अस्मद्विनाजा
यतित्स्मानदोषोनतोः शियार्थिवाः इतीवयस्यदर्पिष्ठावत्वल्गुर्वल्गावाजिनः ९७ रत्नभूषणसंक्रांतिछद्मनातिगमद्युतिः इतंयस्यहरीनूदत्तेमाजगा
मस्तुअर्द्धकः ९८ इंद्रियैरस्मदादीनांवाह्यैर्यान्द्युवस्तुषु नान्योवायोसरस्वाविप्रवादइतिपिद्दयोः ९९ उड्डाय्यमानवितायपुद्दनिर्यत्तसंघताः॥
पुरोक्षवत्याराःस्य पबुरगमणिक्रवः १०० युग्मं शांकनताश्चतंवत्रासस्पर्धामरामानारवाः इतिश्रीमहासम्याजाद्येस्वेदलुठनृपुवि १ अथिवा
जिवरायमधुरीणास्तेनवाजिष्ठ रवलानंविलसाद्धिर्मन्नक्रोजवा॥ मोरचोवत्तुः २ विरवयंधुणोजेयामुत्याश्रमरिवाधुना इतिताषाद्रुवंयस्य
रथादश्वत्रस्थति ३ निक्वणकिंकिणीनादैर्धजातिर्दियकुम्भुरवेः यश्योदनारथंपक्षःस्पर्द्धयाकारयन्निव ४ यत्पत्रानारणप्राप्तेप्राक्छ
लम्बलकुमात्तात् स्वामिप्रमादसंमिकोऽस्तुवहोररामाकरान् ५ दतिवाक्रिह्वलाद्यस्पडुत्रिवारामराशिनिः मोक्षादिकल्वकारवाः।
क्रिंनवयाताःस्त्रलनतूलनूलदाः ६ याज्ञाश्रःप्रतियाहृणा प्रहाराविधितोमुधेः विताबाक्रीणतामास्यमुघारोश्रमः।
स्वयत्राः ७ कंडेक्कवंनिश्चयास्त्रमायुधपातिमामिषात् त्यानूवि रुनूस्वरवाप्यसंरवोऽसख्याहिवांसटाः ८ मंडलीक्रतकोदंडंदंडमपि
तुधाणयः यथास्ताकाटयाविायुःकाहिशास्नेमहासटाः ९ युग्मं॥ आगत्यखेचरैदूराद्देवतास्त्रबलेनवा चन्द्रसमृद्धनिर्घाटामधजेया
व्रिराख्या १० इतावयक्कलोहृतसमनारंधपलिनिः आत्मानंमुंडयामासगणयनायेवचंडकक् ११ युग्मं संख्यापानोमैत्यनिर्दिव्यर्यसुत्यन
ग्यांडिता नापएसत्तिसूर्यापियदधस्माहमुंधराः १२ तदियत्याअनाकित्याःमहपातनविल्मनः पातकाचकिमाहसंपातालगतिवधसे १३
युग्मं यद्वैरीनृसिंहाकारागवेषुनिवत्विरिणः संक्रातिछद्मनाक्षःपाविशन्कंदराश्वपि १४ पत्यासत्याअपिमदमानानाः पुराऽवका।
शाइति कुपितेवनिरवाराधसंवाज्ञास्यद्यकाक्षिराश्रासु १५ अग्रमूहास्यप्रसाःश्रेत्याअदत्याविरिसुक्रुवा अनर्कंबुसवादियक्रयाण।
क्रवयत्राः १६ कर्परतालपत्राणिचित्रंकवलयत्यपि अरातिसुदृशांयस्यप्रतापः पापदुस्मतां १७ विरदक्षरहारदूनारित्रीसताक्षं

DR. BHAU DAJI

पंचलिंगप्र २०

गमंगमान् नूनं विमृत्वरायस्य प्रतापस्याग्रवानल्पत् १८ स्वयं कल्लयाता तत्त्र्बीध्रमान्नूनमनागपि इतिप्रस्यप्रतापनबादंबोढिमुपप्रवा: १९
द्वारविमलं गभुना ग्रितष्रिषध्रुवं प्रनिता ग्रप्पर्यतनामं गरकेलय: २२० युग्मं यंवीन्धाधिप्रधवानं धुवानं द्विषतां मनः वित्रमह
प्परस्याध्वमंडलवास्र्योनवत् २१ नित्यं वानातपिम्नप्रावा तयाः पद्मावाः कथं वक्ष्यंत्यतित्तखेततिप्यनयात्रामिषाद्विषां २२ यानध्य
न्तो पिताप्तघातक्रुवाविरिणामिव ज्ञातादिबाधिताः सर्वा स्त्रीकरिष्यंत्यमी अपि २३ युग्मं: स्नानानाय वरस्त्रीणां मंगरागमणत्यसा
सुगंधिना विलिप्तांगा सर्वस्मात्स्त्रियो वनात् २४ सविना सुलगात्तर्तुरद्यादमितिवाचिनि: ज्ञातामम्बुछलेनासिद्धं त्यत्तावाबुधियायो २५
युग्मं यद्वैरी ध्मनमाकम्प्य नष्टरिपुष्वतृष्णा स्नात्वास्वघात्रगा । स्नमरुदन्विसतेः स्नातो नक्रः परमरुबलो यावक्त्रामप्र्यतिमाम
स्मो साध्वीमितावयक्कीर्तिरिवामानाद्विप्ता यद्दात् २७ अस्त्री यत्नतापाग्निर्यन्निमर्थविराध्यपि स्नावष्ठरिपुवेदानां कोल्लं
लामज्ञानमत २८ द्वाविंशाक्कंटकोदया: सदस्राश्विवी नूनं सक्रूटाजत्रमहंत्रादस्राकंदितम्प्रखला: २९ प्रनक
ल्यानिलानवप्रेणु ज्ञाणुष्टापक्रुतं दतसंगतोगात्रविनिापत्तुर । वाम्पुखा: २३० युग्मं ।। कृत्यष्टावत्वारिंशाता आदिकुलकं ता
स्यचक्रगतः तेजोर्यवर्णनप्रक्रामनय: पंचस्वंगंगिरःश्यामिवा । रोदञ्जदस्यात ३१ षट्खंडे विजयं जित्वानुवांमुकुटछलात् ल
लाटफलकरात्रा माज्ञायेमन्यधीयत ३२ नमानसंगानरनारविर्नगुराजीवपुगूनवा नावनराजेस्मनत्पनामास्तुडरीकिणा: ३३ तत्राप
:पुष्पदाप्तुर्थ श्रोत्रयारमनतडवाजी वितंस्पर्शनस्मास्त्नपुछ्यषा: संदधन्मुक: ३४ अतर्नवनवोन्मालद्धारप्रधमप्रघरात् राजकाद्विगुण
स्त्रेण विन्राणो बिल्बमास्पद ३५ शृंगारं द्विगुणं वीरान्नूनं स्थूलदशात्मन: अंजमाव्यजयन्नेषकुलुजेचकारस्थ्रिय: ३६ त्रिर्निर्विशाषक
।त्रातरस्मस्पचचारोवल्पुमंडले स्वसा: ध्मग्रातंद्धपिवद्ध्नानारुचा: सर्वघाग्रहा। ३७ वज्रास्मनोजित: पापचपुरी विदवन्नघानस्या २०
द्विश्वजनीनां नानित्यवासङ्गाद्विना ३८ प्रातिहार्यसमं वालेर्यस्य ग्राक्ता: स्वतोपधु: नाप्रकांतमदापुण्यक्रीतान्त्यादितादनं ३९ सन्ध्य

प्पन्येषु दक्षेषु मयाप्याविस्पदस्तनता इतीवासुलाकायस्या ग्राकाः नृत्यष्वकलात् ४० नाकाः प्यचिंस्पपुण्यानाचानइतिक्रंदं च
जस्तुजः प्रपन्नानां मुक्तरवायसुरोनवत् ४१ सारतायस्यमाधुर्यादावकर्षपश्चनपि तन्मुषाकर्षविंश्रावपदार्थान्नु विपक्षिणा:
४२ अनिलायमितादामवानाराहूमनछलान् विधुवानोरजः स्वस्यत्नमंत्राक्रोरराजत: ४३ मधुपि: सत्रतिरुद्धं मात्मेषकाशिस्वाम
रखे: शंकाग्रधनेपस्य ग्रार्द्धतमयञ्जिदविष्टर ४४ प्रपक्तुञ्जलस्रपाला: स्वाश्रयादितिदर्शयत् मात्पयस्पतानाः पद्माङ्गामंडलमसि
पत: ४५ मात्सअस्यमिनायाता: कश्चिदज्ञदतिक्रवं आजसावपतिष्ठनकलाप्रडुदुलिर्जनान् ४६ कई त्रिजगमितछत्रं यस्यामने
निषद्रुषा: प्रस्पापायूपरूपिंचसुदयाद्विरिवापरि: ४७ नक्रारक्ते दशालस्त्री: परिक्षप्तत्रयंविना इतिशालत्रयात्रमसृजेय
स्यसंसदि ४८ इत्येकादशातिशादिकुलकं सत्याग्पिवदता । यागादत्तनाना: समादर: अकस्मात्र्धिलग्न कोविला
स्ववततङ्के ४९ हितायसगवान्धर्मंतता विसलन्नसत्ताम दा आम्रसातापकारायप्रासादःकल्पद्रुमदर: २५० ज्ञाता
ध्यगाद प्रवाणिवज्ञ्कुनासम्पनुई शाहजयानिर्निमिषाद्वि प्रज्ञा केषाम महात्मनो ५१ सर्वेण्यकादशांगानि त्रातरंश्च
धागाघत प्रतायाद्दग्धिस्मात्कृतस्याघातिषामपि ५२ सग । वानूवन्नुनास्यतत: सूरिपदंन्यधात् अथाददतं सदास्वामिमा
ग्राम्पप्रमण्यशालिनां ५३ तत्र बाहुर्निराशाप्तनाद्विसुरचांनिषक्त: साधूनांसंकपानादिदाना त्रियदमग्रहाते ५४ अमणानाम विश्रा
तसंवाध्म याध्मपतादितिः अतिमानोगुबाहुकस्याकविश्रमणसुपास्मृणात ५५ साम्राज्यश्रीयशोरंगलालितो तोबलदक्षा ड्रुंम
रप्रतिज्ञत्तेस्वियादत्य्रचत्न्य्रचत् ५६ यद्वापद्माश्रिय: पात्रा नित्यं किंविकचानिना । मावरन्फल्गुरुद्धात्तु सतापमदमडतं ५७ यथा
सूक्र्मशणा दक्षास्त्र शिप्रावप्रमद्वसो जस्मडीविलमाफल्प्यमत्यारवधन्यप्यो: ५८ फलिष्ट द्विसूपादरूपतायार्निरघयद: नत्तिकावम
रीतनिर्भिकीन्निस्त्रिभुवनागणा ५९ दोर्बलस्यान्यस्यार्तद्रवविनायब्रिरदमा दहंसायतितांकाणीं नाद सम्पुपप्रशान्त: ६० इत्यादिति।

स्याद्वद्भिराश्रितिस्तुध्यमिव संदलितो चिनागार्लेर्गुणाद्दिगरिमास्पदं ६७ विनातस्तुवरतलोकाः क्रमवद्वाम्यकं दरन् अविनातं तु निंदंतिदाद्ववा
वानूस्य पात्तुदत् ६७ यतस्यवंशसानिश्राम्यात्द्रापदरूपात्ताननयोर्गुणोप्रतिरूपणमिमावेषयश्रस्तोनिपश्चात्तिप्रामदिवान् ७१ सुस्तूस्तूनवरिवसंपत्तिनप्रस्था
तोविरादपि नावोशास्त्रदधीयानावपिकश्चिन्मशमति ७२ सुरवाकरातिनयाध्वन्नोदहस्तश्रूषयाजने सएवस्नाघ्यतामति स्वार्थः सर्वस्यतद्व
सः। ७३ साम्राष्ठपाशिरवापिनान्येषामतवर्तत इतिपापमहापापोविलुप्तावपिचागहदा। ७४ विज्ञाणोदोर्मतस्यातोगुणवडुरूगाचरामा।
त्यस्वस्पलघायस्त्वद्योजिष्टामसमजम ७५ पवलिःक्रलक अद्दाभिघ्यानिमातस्यमहिमायत्रयोरपि स्रोरादनारंभादर्यसादर्यहृदयस्तुरो।
७६ गणप्रशस्यमावोशास्यावयोर्विषामरूणः इति बुद्धिविपर्यस्ता। दुःस्वगममपद्यत ७७ युग्मं यद्वास्तुहृतंमरत्नवशापर्वान्तुमास्तुकं श्रा
७ लूरसमयाक्रान्ताश्रध्यवसंपत्तिपन्नगो ७८ नचद्वेषानवान्नस्यस्तु श्रोर्पुष्यनेगुरो पापुष्पकान्तु शिष्यास्त्री विनाघोविषार्हितः
७९ दर्शनात्रा शायन्स्तदोयागुरोदुर्मनायतोपस्तवेराय माणः किंकोशिंकोवारूतदिवा १०० वमर्माचार्यविनाध
र्मानत्वसाध्यंप्रसाधयत् कर्मध्मराहतापातोधिरादरस्ततार येत् ८१ पद्वेषान्साधुमात्रेपिसवर्गान्निति बंधने गुरोत्तकाकथा।
तस्यारूलवालस्तुनरिव ८२ क्रियोस्तुक्रिरूसेकर्याध्यागुरो विमनां। नवन् सस्तुस्तुर्विशेषनिमग्नोत्राद्यंतुजीतरत्नाय ८३ दुर्मार्गमदूष्य
तेशिष्याः किंतुनविनयोचिताः कृत्रानाथोन्यथापिस्याद्रूणचंद्रकितः किंतु ८४ विदंतिवंध्यतांश्रिक्रादुःस्वोरूस्तुगुरारपि शापारिता।
रवरामीज्ञावंध्यमध्यमसात्तदशा ८५ दुःपात्रातिशयाध्यनेगुरोरप्यफलःश्रमः आरादनुदुःस्वटामत्यहंतत्तगाक्तिमस्तुते ८६ गुरोपश्रयवान
श्चिष्याज्ञायतेगोरवास्पदं हारोऽन्यथापितुलगोनायकान्तगतः किंतु ८७ प्रतिष्टामस्तुतेशिष्यागुणवान्नलक्तिमान् गुरो अन्यथापिमणीः श्र
यान्पराक्रितगुणः किंतु ८८ वास्याअपिविविधयद्वादर्श्यतराश्रुनिर्गजाः नयंत्नतद्विपर्यासाद्गुनगाहृद्भाअपि ८९ अलमतुविनीतंवन
मंपद्माक्तिबुद्धिमान् मूल्यंविनाप्यनत्नाद्दमादत्नाडिंतहिकः ९० आवस्यतदिदंमम्यक्नाकवासंयदाहुच विबुधस्तुरूस्तु द्विरपरवे। २१

मनस्यतदस्यतः ९१ ततः पापमहापापीवोनतातोदोषाद विच्युतो मिथ्यात्वजगमतुःमद्योतीष्मा द्विगुणमश्चरः ९२ प्रायश्चित्तादातकर्मनातुक्र
मुपशाम्यति हरःकेनविलंघ्यतलंघनादिक्रिया विना ९३ अतत्तापाद्यनात्वनतचालयातदस्तुष्टितं इतिशास्त्रनतोकर्मस्वात्तदृक्तबबंध
तु ९४ नगवान्वज्रनाभोऽपिपराणमाहिस्तुह्यतः विशाल्यार्तिमस्यादिकारणेः ९५ आगोहिस्वार्थकत्रामबबंधतुसतधनः अनिर्मायस्त्व
कर्मात्मा सामग्र्योविरमन्नहि ९६ युग्मं अधपापमहापापोविविद्याकर्मणः पुनः ईर्ष्यानिबंधविरहास्रईशतमवाप्तुं ९७ ततःम
विष्यविश्राम्भश्रामप्यते कथंसर्वार्थतामस्याद्वेदिमायातयस्विनः ९८ लोकत्रयनिजालक्ष्मीमितावशिवमिश्रता सर्वार्थनायतंरूष
स्वयात्मदश्रिरबलात् ९९ युग्मं इतस्व अस्ययोध्यपुरान्मिर्ज स्वहापस्पोलारते अर्हद्वद्दस्तत्त्वयःस्त्रीपुंसकुलसत्कला २०० महा
मिनानतराखूप्याःसुनगाःकोमलाशमवणिष्ठाकृपिस्मवादि। रूपाज्ञीविकयाकथा १ वष्पतातिप्रियाःकर्तमताञ्चतमास्तुता।
या मनोपितार्थसंशब्दिताश्रितानुकल्पवृक्षाखिनः २ युग्म अस्माडत्तरकवांद्वोमिह्यालादाहतामिपि प्रेत्येष्यंतिकर्ष
कारममाकर्ममहास्तुवः ३ स्वांशुमाजगद्वृत्तमाइत्तियस्पास दाक्षव संवर्मिताःफलैःसुपुष्पैःप्राराद्दनुकूल्पभूरुहः ४ युग्मं
ज्ञाताविदहत्तमिष्टकल्पाङ्कफलान्यमानलोरूपात पतद्गुजएवा महाहिमवतादिस्तुतसर्वत्र ५ नरइतिविपरीयुरितावकर्मनिस्व
दुर्विन्सेस्वदायस्या द्देविध्यदशायितुमिथुननराः सकृदपाद्यत ६ युग्मं तस्यामन्यसामान्यलावण्यसत्तिलस्वरः माधुर्यधुर्यगात्रे।
स्त्रीरूपनयोःषद्दुर्हितः ७ सतालिश्राशितःकोर्ग्यानातिःकुलकाराऽजनि नृगनाभिरिवाकर्षकुणान्मादिनयःप्रजाः ८ युग्मं विंडबि
तेडुबिंबास्यातस्यजज्ञेकृतुविना मरुदेवामरुदेवाम्सोनागयाकर्षधर्षिणा ९ स्वावरज्ञमियकालसतत्स्यकंपवन मातुष्यकमपिप्रा
च्यपाश्चात्यसत्वायत्तुषी १० महार्हमदमप्राप्यनिर्वाम्यतिकथंक्वसो इतीवजिननातृत्वंयस्याधतां ध्यारायय्त् ११ युग्मं सुद्धाजात्यत
राम्यशीस्तावतमानदस्म अर्हन्नाद्वपदस्यामोक्तुमारमृदिवा विना १२ इतियस्याजगद्धोकनेत्रसंवमनोधाम्न् तं नमस्सास्यकारि।

पंचलिंगप्रति
२२

द्वाद्विधमतानाम्नवीरविद्यात् १२ युग्मं पद्माःसुगोनगानांमदनरेःकुसुमइतिमयंव्यक्तं धकद्वाप्रागवगर्रेकचमविशाहेरुनालजंमास्या १४।
चतुर्दशमहास्वप्नव्याजितोर्हत्यरोऽषमः ऊर्जस्तरगायवंगमद्य स्वेऊंगादंगण १५ आद्यात्यनजरतोयनतामसमानरकाअपि नारका
णांकृवंधमताहितत्वातिजिह्वार्षया १६ कमाःपञ्चविताःसद्यस्सदानांजिनसद्मनः हारिवंदनमालार्धमहंसर्विकयाकृवं १७ युक्ति
मर्घयितानोसोनवतांदाउमोश्रमहे कल्याशाकद्युवंप्राप्नुर्यज्ञातो कल्पत्राविनः १८ लोकधर्मधुराधुर्यंबंधुरस्कंधवारुणानुःकृपा
नतिकृवंनामपित्वस्यायस्यनिर्ममम १९ युग्मं नृदीर्घडतासुद्ग्रासुम्नवर्धिमतोरथात् सगवांश्याकतारुणकल्पद्रुरूपवामदत्त २०
सद्मासदन्नस्यांनाविनास्यामिवानच कवलघ्रोविस्मुक्तिल्यास्य चयन्नुमगामासवे २१ युग्मं गलासुनंदास्याकन्यास्यापाणिपीडनव्य
धत्तानंगमगल्यंस्वयंनगवतांहरिः २२ युग्मं चकद्याकालनस। वर्षीदात्मातोबाहुप्रांठयाः आद्याद्यानरनआत्मोमिथुनत्व
नजनत्ता २३ सुबाहुमहापीठौ डहितायस्यामहोऊसो श्री बाहुबलिसुंदर्यौहद्वेताहस्तवतः २४ कमात्त्रवालिकेऽ
हंवचनवालिकेऽपि स्वयंवर्णसमाम्नायगणितंचाध्यजीगपत्। ।।२५ एवंवा आनंदारुजिनजाउकेवलालोकशालिनावनार्ध
सुपतष्ठातेस्वस्मास्मोछ्यस्यवतः २६ अवतत्समासाद्यमद्युव। त्याद्याकेवलोउक्रेठयावदाकालाकुक्ष्यासव्यामवापतः २७ दी।
क्षाक्षणायत्यारर्दुहासमध्येपञ्चलोकृवं मुक्तिर्वासकियाहस्यहस्तविरुपमस्तके २८ यवत्यारप्फादिक्षुवंशतानापारहस्थानाः तस्मि
घ्यातिनिवेशोत्रनिर्वनसुदच्चनत २२ए युग्मं न्यसाधुरायघउयइघमंडलेष्ठकुपादबिंदुमिवहरसस्मचतुर्वेः मिथ्यात्विमानकरि
काफलमाकलयम्सदर्शनंसुमहशोदिरजीकरुधं २३० पीवमहापीठकथासमासा ८ अथ वजमालेःकथानकमुच्यते ८ पा।।पा।
तस्मिन्नुलारतक्रस्त्रकेउयामेःसुरायणी अ-- न्नर नृहिसप्तर्थवलाशवहस्तवांलियां १ यत्रवियामासुविस्ववारो कारोर्नितंविनोनाग
धरोष्टपल्लवात् मिधायपाथ्यरसंमरांकुचंमिशातातिःपायकृतुधकरालिधं २ होलाधिरूढेविवधीविलागेर्जलाभ्रयसुप्रतिबिंबत २२

ग्याप्रवउमार्तंडमयूखतापात्तप्तटुमाःसस्तुरिवाङ्गियत्र ३ स्मितात्विहानवल्लवस्तुखानामयाय्यमाघास्तुघमास्यदंत्रे इतोवमूर्छधक
तिसुकृतन्यायविडुरूपस्तुलकोसुदालात ४ निंहस्तुतोविरतयादिवार्कःस्विद्याःरूपायामणिहर्म्यचासः तिघ्नंतिपित्तत्रितरांडुनो
तीतावक्रियाथत्रतमास्यानशान् ५ पास्यंतियावांसिकधनानोधुगाडलीवादबालयशूर्द्दवन्निंसुःसुवर्णकुंभेषुमवत्पायाधरावधास्तु
यस्मिन्नसरणायवारिणा ६ अहिंसितातरथिकार्तनाश्वयंसहास्त्रतिविनिर्गताःसंता विमिघ्याःरजुर्लवनाधिपानांयस्मिन्निकेतावरत्रासो
धः ७ यस्मिन्नर्हद्गृहाणामकमासोध्ध्येडकेतप्रतिमास्वमोस्तु कारेमिजेलोकसमस्त्रमिदुःसुरालयपवहसमस्पर्धितं ८ जलाश्यया
वीविनिरुछशीतलस्नारक्तमप्रव्यक्तसुघाफसुछाकोः यत्रस्फटां लोमहगर्तवासिनाभसाप्ययनूत्नमप्रस्सुजनृश्रियं ९ तस्माविर।
च्युपत्तमानतिशहतुविमादतितदाछीयव रत्रातियस्मि नूवणिगपणसुकपाडजसुःपरितस्वमासि १० नास्मरदक्ष
छवित्रामनामिषीणातिलागनदिरस्माबाऽपि इतो वयस्मिन्नहसन्मुनेरलाभिनिषद्यास्तुवर्णऊजाः ११ अ
स्मद्विनाकःसमञ्जावरीडन्नमिस्टद्रागुस्यमितावगर्वा। यस्मिन्नरखवाव्यरूचक्रमताद्याणिकापप्टहलचेतहूटा १२
२ विघाविदेशोऽसुवातःर्धसुरविरिनिस्वलास्यास्यवदर्शनायस्व। लासिकान्मिमिवाचतास्पर्धिवशपावभूर्यत्रवद्यमाना १३ शाल
ऊलत्रारकदयवाहनचालाकलापद्वतिनाकयाकृव रणाउयानालपुरंविनिगतिंयहप्रस्तुहासप्रसुवर्णांतिर्मिता १४ वायासुतोविश्र
यधमितावणाघास्मधिमधितामान् यत्राक्षयंतिस्मघनावनीताविदगमानामधुरेकिशाखेः १५ खुरंगमानांगधसारकुमान्तुषगादिवजा
गरूकाः अस्वर्जयनूयत्रमतछिनोनाभ्रमरधियचमलेयानिलाश्राकू १६ यत्रस्फुरस्फुटिकसघटनावतासमूर्द्धचरत्रकलमासुरस
धराजि। आवाररपनाघमिवनंतुमध्यजगाम्यानिर्गवरीष्टतमणिफणिमस्तकाली १७ यवांबुकलोमृगलोवनानांसुदंवदुद्याववा
वीविर्लग्या सुकोरलिवाद्धुजडासुडागारागाद्वंवमासुतलकानिवाङ्काः १८ सुधाकरायत्रगिरागुरूणाःकृतरविश्रांतमसातविख्य

निश्रांतमंकूरितारामरेधव्याजनमत्यामुदमुदमंतिः १९ मह्न्नकिंविक्लिनजन्मधमप्तुरंममस्निकचनाभुनति दर्याणयमन्नकुरु।
न्नश्रितेरार्जकारप्रतेरेशिवमंततदा। २० संख्यातिगोर्विश्ववर्णेः समाश्रितस्येकजसाविश्ववर्णेनसंयता संख्यायनानाविधपुष्पका
शितानल्पागमाकेवलपुष्पकाशिना २१ बकुलकेलासमापन्नस्यैककिलासमापन्नस्यैककेलासमापुषो कुंदस्याप्यस्यवेदद्यानालक
र्गुपगस्त्रतेः २२ तत्राजनिरुत्रपुत्ताजमाला त्रालीनाकोलान्यविनानिशाली मगावनालीकमहपमालापितृक्रमांत्सोरुहामवनाली
२३ गुणावसंत्याकृतिशालिनीनिप्रवादमिवायनेषु संस्थानसंस्थासुसंगोयदात्मानुगुणेः प्रमाश्रायतवाशिमांदो। २४ नाम्नमकंद्या
मेविरस्पगेसोम्बातत्राजंतोः स्पयणस्पामरत्नु इतावतस्यह्नित यांपराकुर्निरवद्यानंयस्यविवद्यालक्ष्मी। २५ अहनिरुन्त्रामतया
कदर्थ्यैर्पुमावितन्यस्यतंभुकदर्थितताविततोपसृत्याला।। ज्जिरूपस्यविलासिनश्री। २६ नयंजुजनान्यवतमारेणा दो।५
नियोस्यातस्मावरातोंपुमुद्भुः इतिप्रमादादिवसर्वसंग ममादादिवसर्वसंगमममस्त्रिथस्यपराक्रमश्री। २७ साव
त्वविभ्रोरहमस्यरुच्याः कदावनाथा तिविमाननातः परासखा।। यंमहमाविहायन्नंदरिद्रेपुयदंबबंधः २८ यःप्रत्र्धारण
परीक्ष्यसूत्रितंबहुप्रवालेः कृशालेः कृशालतेः वत्रविधताहि। नयनमन्नषितंमाध्यसदाप्रेष्यतरमपदार्थः २९ पन्नशामादिरघतस्य
—— हृदक्राद्दविंतादेलंलतःसाहलं डागलालनायनदसद्दिगंतस्मिन्नहं लिष्टपुरवसतः ३० श्रीसंवडंसस्यशत्रुधारश्रीकरैःपुरा
र्दिताःसंकुवितायश्रासत स्तयत्रशीतकृतयेकृणातपंनत्तपसस्तुर्मलयाविलोकनं ३१ अपारयातनहिमर्तजन्मनाविद्राधितस्यसमरु
गतरवधमः संज्ञातमायेववलाहिलाभिमाश्रीसंवडश्रीलस्यरद्धः समीरणा। ३२ अंत्रलिहायत्रबकुमहारुहाः फुल्लमत्यानलवानुपल्लवं मधु
त्मिषक्रंदकंसकटवचः समागामानवमधुश्रियस्थिरान्। ३३ कुरुकुरंतस्सहकारमंडपंयदुकांयन्त्यःपथिकान्पिकांगनाः।। ३४ स्याहित्तपरा
नागस्यातत्यवमस्येवनिगर्वचाकरी ३५ योरस्यमंकोरवणातुयपुपःपश्चानवामकृतार्तिनिध्वनान् वास्यहिरफान्क्कणानलवक्त्रणः प

द्यात्रलिन्याःसुपुष्पमधुसुतः ३६ कथंविदुर्वेः खचरांतिशरूपश्चाईयालंयगुणालतंयाः। कृयातविद्यासिवचेगलोलादालाधिष्ठो रूदा
ःसुदरशाव्यराजत् ३७ नरूपस्रमस्तकप्रवद्रुवस्तवेनलिप्राक्ररुवन्मधुव्रताः मधुश्रियेयसपिताविप्रुच्ययाविवर्यहानायथधाम्नंध
याः ३८ कस्तूरिकामादविलासवोरसोरस्यगार्लेःश्रुविपंचवर्णैः पन्नगनयुक्तेविंक्वविरडस्तेवस्याःपरतायरुचन्नवयाः ३९ साम्राज्य
मासमयंरूपधजस्यस्त्रोस्त्रछानिवास्यनिजस्यसख्या। विविहलाप्रपन्नताधिवासाम्नेविणक्रुषाइवसोधमाला। ४० युग्मं। अक्रीड
दाक्रीडकृताधिवासाविलासिनीतिः समामघतस्मिन् विधप्रवलेकेलिवनाधिशायायघाकारपुःसदवासिताति। ४१ विद्योपर्यत्र
यनसारसीरघःकृशातुस्वबंडकसमीरणास्पः विभ्रवयतत्रित पश्चिनातपःसकुचरहासरुणलासुदातपः ४२ कालान्नपत्फस्म
कारतिमात्रक्तामनताद्यानपतापाजन शंकरवाम्बुवेल। स्वमंदर्दाघंचमासदुवदानिथस्मिन् ४३ सुधाप्रियासिज
गतःकिरन्नपिकद्वितःस्वरैर्मधुवदःसमार्करेः विशुद्धिताःपं ग्नुमितिम्नमर्षतानिशाधिनाहसमघोपतानवा ४४ कथंव
यःस्वादुशीलमलालिसावनंस्पयनान्नकर्दर्थितास्समः अस्मा नविहायनिबिषादताक्रवंमहासरस्यःकृशिमानमासकून् ४५
नानिनपत्यापिपयोधिनानोरसाकृताकारघनिदाघतासः इता वसंपीडुकमानतंगासंसगवृत्याःसनिमानमाप्तुः ४६ तापनश्रुष्का
दिशनाशितृघशोत्र्यसंदान्नार्घमिवाविभुस्मदं अथारिभुःपंचत्रिशिविवतःक्रवं दावानलज्ज्ञाघमिपणशास्विना। ४७ वातेप्रपायालिक
यावनहयेकंनाधियाविकुनयाघमर्थ्यतावदनपिया सयाभुद्मास्मदस्यंतविदद्राधयाध्वगाः ४८ श्रीखंडकर्परराःसाकुगामुकेःसेकांभु
भरानिकारेकुदाशिलैः शातर्तुवीजेरिवमेशातास्त्रयासरस्य हाणतरणिविघःस्वराः ४९ अपंकिलस्वादुजलामुवाचिलालामुकेलीवनदा
र्धिकासु कश्रागमःकाडतिकामलाकितिमज्जनत्रसरवासमार ५० वेसाकरात्रापदस्थंगसुक्तानिपाउकावाद्यदिमांबुधगाः युनात्रारि
रश्रुतयनरेन्गाहारणशाःनक्करशेकृष्यव ५१ श्रीखंडलेपैर्घनसारलालाः प्रत्यग्रपुष्पडवमकृतिश्च घमात्तिदन्निघनतंडमत्तोविपद

पंचलिंगप्रशि
२४

तामापतयस्यन्नं ५२ स्तषाबलस्त्वापितविताम्पिदर्षास्त्रूक्ष्ण अनवातविदार्णतर्षाः जिगाष्ठलमाम्बरंक्षममर्षात्ववाम्बरत्रामुतरताःत्रवर्षा
।।५३ नत्रात्तमध्याभिदक्षपितायांतापतयास्यतिकवंतरास्यां इताघमस्यांमधरायांबायांव्यध्वघत्रघनाघनाली यत्र त्रासमतस्तापसवि
द्यतेकथंसस्यानिलोकस्यदिनानिनूरियं इतीवतास्यापरिकाषंयाचितस्ममस्यामस्तुंवनसलिलंपायायास्तुवः ५४ त्रासापतापाक्रनगृछितान्न
नेवाम्बुपाघःप्रष्टतांप्रवेशान् कावाम्बबाष्पाङ्गमतापादशाड्गीदितरवाच्छुमितंतडमाव ५५ तपःक्रमतापड्रगाङ्गगामन्तःफरवेवंदनूगा
र्जीतडबरेण स्तगप्रतापितिर्निशिदापिकालिस्नमद्वियषध्रुवमंडवाद ५६ शाकलितालंबमिनंवत्तुबिलानांबुदाःस्तुणिधराघ्यरा
ननू स्तृयः कथंविक्लिलपङ्कलानाक्षतांद्यमात्रदुयतायवंडा।। ।।५७ ग्रीष्मात्पित्राघादिवामाबितायतेरतेरहंबंधुरवाधवेरि
व अत्यंतडमिकांक्षिडुमकरंछला डामांबितानूनमांविता नूनमोचितानूनमालादिलाखिला ५८ जगंतिसंतापयतम
पस्यमादाप्यामनेनकरोप्रक्रम इतिस्परुंधतिचता वि लुप्यतान्वितमस्यंदतयापयादाः ५९ महीध्रश्टगादवत
१यशांकतरंगकल्पस्मरसामस्तुड।निदाघदाघाद्विरविप्रल नप्रावृःपड्डक्षप्लतयानिसन्तु। ६० मरदातप्रस्पत्तिघना
गामनबद्वःप्रियाम्भघनबधननानाच्छामतःकिंतडधरणे नशावत्यमज्ञात्रलिनाजप्तशु ६१ मात्यन्नारवंवरहेतिमग्ना
मरस्तुलागपाविज्ञितानातानः स्थितकिमन्वितिमरावतसाहंमायपुर्मानसमाहताग्नाः ६२ मया समम्नाक्षितिरुक्षिता किंन।
स्वतिनिम्बवत्तमिवांबुवाहः व्यापास्यामासनडिस्वदापाल्पुक्षर्तक्षासंतमसमस्मतात् ६३ तापनतग्राक्षतयापिनालकोस्यायवास।।
मरवशाष्पलस्मा। अस्मान्मयतावकलापितावेष्टष्टवत्तुधमबुदावं ६४ वर्षास्तुधराधरनारधराश्वेमार्कनिम्नीर्वलसारसाक।।सा
तडमासाःरतुमवत्रमांमतिमानिःसममध्यवासा ६५ कियद्विरछास्पतिलोकपधमाग्नाघहृदारिधमंधकास्मइतावनस्यस्ता।
यस्कंवंडोप्रमादयतागरदाजगामा ६६ ज्ञासीगादवावाष्तहृदःपयादायस्यामहानालमारवंतरिसीपामदुषामत्रजलाद्या। २४

यानामध्मरयंतंप्रतिबिंबलस्मी ६७ सतापितजाःस्तिकारकत्वान्मयाविपरूस्यघनागमस्य अहत्यपतंडसदृतीदरात्तंधर्मंप्राप्त।
कर्षविसराबनव ६८ यत्पिनीदारिलारखुदंतीमुधेस्पवर्षाकुतघागमामम तद्युक्तनतात्पतुतापतस्मरदेरुताग्रःपुनरग्रहंसा। ६९
कीदृक्षियायाःत्वङ्मबंधनात्मनिर्मुक्तदुत्फरलिकातिराःकान् नाश्तुप्रफुल्लांबुरुहाननश्रीरातानिनाडङ्गरागिवात्मसङ्घ ७० प्राप्ति
रेषकस्थामांगामादिदामामापन्नस्माः कलहंसपदस्पहान्या नूनविनिद्राडुरुहाहरिदाःप्रमन्नामामीदुरिवाक्षि कांता ७१ वि
मार्घिवडाअतिघातडनमडुमाघातडकान्शालिवनडरगान् न्यवारयत्तायरवेःप्रगल्भाप्रणोर्विकृष्टानिवग्नालिमाध्याः ७२ प्रडप्रषड
स्पविपक्किमस्यपाकूषमाधुर्यमुख्यानिपायरसादवोहानि वर्णानराध्रिकरास्तुषारान्मधुरानस्तुवन। ७३ दिवामपन।
हिषानवसातांः क्षानानितानस्तुवनंनिशद्य अत्रापयक्षातरू विर्नशात्तुरस्तुधममायेरस्तुनिराघ्यायेव ७४ विषस्पताव
ष्टतकष्टमानिसरागाहिनानापधिगच्छतानः इत्यवमाम्याव रुषाविघ्नारणोराजघुरुद्यानिसरित्रुदानि ७५ स्तोध्रस्तु
धमममरावि मिरक्तस्निग्धोःस्तुधमडुश्चवचनप्रयस्वे। विदग्ध्यदिरवे ।मदृकामकेतिकर्दनूकुमारःशारदंनिनाय ७६ हिमाग
मःपायतानारमालङ्गालइवास्वादनमत्तगाघः माघबलंक्रोव। वक्षविदृव्यकालादक्षादत्तावानवसानराजः ७७ आपन्नवा
येष्वकिलप्रकंठम्बनषद्धिनंपतगम्यस्तुरगामष्ठ स्वामांगणंमक्रुविलघयस्तुदिवानियास्मिन्मनिमातमायुतः ७८ हिमर्त्तुनाम
घटिनिमनसरव्यामाहंकघाभीदधनस्थितरणाकालानियालाजविशामरसमरितावदीर्घाः स्रणदाबन्तु ७९ प्रविश्यपलीताःश
रवान्वयस्यतीश्राप्तिनाघादिवकंदराङ्काविगानस्यापगमादिवानादिच्छहिमादाप्यवताःप्रसन्नाः ८० प्रालेयनिडांसन्तमसान्मश्म
अडहिमकरेरविंजगतःपिपर्त्ति वङ्किदहिक्केबलएवदाद्य किन्तुप्रचंडानिलादालदर्द्दि। ८१ त्रासप्रयक्तुकमयत्रंचल्लाबधुःस्त्रि
यसेनकावष्टवाक तमत्रमाघक्षदरापवीतकस्सापयेतूमसशिरवनगांव ८२ स्वेडष्यामघानयानाम्भवस्पधात्तसुधमसारा।।

Dr. BHAU DAJI MEMORIAL
डाक्टर भाऊ दाजी स्मारक

पंचलिंगवृत्ति
२५

धिमन्नारवस्य इतीव दुर्हृषस्तुषारवर्षैः समागता गमायं पंकजिनीमसंघ। ६३ श्वारातिघर्मच्छविंचुंपयन्तंत्यातिमर्दविंकरिष्यातदा॥ शतिक्र
वंक्रजमयकक्र पिरधुसरुणा। ६४ स्रोगध्यवक्षकतविक्रूतरटनविलिप्यगात्रघुमृगद्रवेणस्नाता विनिष्यातुकघारिनंग्याक्रवपुघाता
हिमत्तुहमंति ६५ सुस्निग्धकालागुरुक्षमल्लमकास्मलया कुंकुमपिंजरांगाः हेमंतमंसाघुरमध्यमंगाविवाहयामासमहोयत्नुतु। ६६ श्र
वप्रियंलाडुकलानुमंडलग्वडयुनामासक्षकंदकुंदरः शुम्भन्त्रलोनाग्यमतभ्रदाक्षिणरूत्रिद्वशीतः शिशिरः समायय्यो ६७ प्रदायवंद्व
लाददला मन्नागमत्रहानूतमिव्यसजन् शंकनवस्फारतुषारबाष्पच्छीतकरार्त्राडवजानकया। ६८ व्यामत्रयाण्एजगताज्ञोषघ्नबाजनु
स्यिक्रवमत्फयागात् दृश्वाध्यनिजनप्रक्षिडेइष्मानन्तवृत्तचमंड लाति ६९ विलासिनांकलिषुमर्दरात्रंसांघ्रषनिष्यप्रविवादय
गेनिशास्तुदार्घोच्चपिशिशिरासुशातविदुडाचदताशमारात ७०। विलासिनंवामगृहेषुत्रत्तप्रतास्रुरागुरवेकदारेः हमति
दुर्वारतुषारावोरिरगारसरेः शिशिरहसह्यः ७१ विलामवो रमत्तुनकामुकानसातुप्रवषुशिशिरःशाशाकरुङ्गतु
हूक्तव्रवरवक्षितिर्पहूमाहुकाराधशवाहतारधिः ७२ ध्वयवगाकी विमिनानवधुनामयापिगुताहिमतुबगात् इस्फघडुहा
सराक्षिघायनिम्त्रशः श्रियानंतमधाप्रमरता ७३ प्रीणतिघ्नः घा मिनाक्षिमानोनिघ्रप्रियाणा अनंमंडलषु वियोगिनाना
वदनेषुहवन्म्हदासवाहाहिमगंधवाहा। ७४ प्रावारकक्षागुरुकुंकुमादावपिप्रतापिशिशिरस्परघ्नानातम्पप्रकर्षमकुरुयन्जमार
सतयुनासोहाहर्मिवावचार ७५ गुमात्तुरामन्त्रतपुण्यरात्रोःकामाद्दिवास्राद्यानि यवमाणः सर्वत्तुवन्नानिसुखानिनाम्बुहिलंघयामास
माःसवह्नी। ७६ आक्रीडनूतनप्रमत्वाद्यानिर्विलासिनालिःसममस्पदास्य प्रक्रीडनःकलिंगलाग्रायणुस्मरागश्वतीवपरायसंध्यः ७७
रजवलानामथधम्मिनीनाविमृत्वरांपरजसामवृत्ताः स्पर्शाश्विवाहूतमदः स्वशाताभिरावयःपाटलिमानमायुः ७८ मंगाश्रुकःपश्चिमदि
क्कषणामन्येविलिासाहरिचंदनेन प्रतिच्छिपांतजितयप्मरागविड बिबिंवविलसंबलवः ७९ दक्षाक्षयस्याहिपुटीतमहातमृणालिकामत्र

लंताभुलेन यष्यहियागहारजर्जरांग्यास्त्वकर्षवक्षाड्वज्ञविलासो ८० अमहादलनःपिकतोःपिकेपिदत्यागिनःसघटिताःकुटुंबे तन्निष्ठु
सुदेवजाःश्लिष्मभ्रुमनसुलतेवकुमुदिवंगाः १ निर्गवराससवस्मजुकोशाद्रुतायनारानतत्वगराजी यत्योप्रवामासिषुरवकारमेवक्षाप्राद
णीवसगाररुदिण्या २ दिवाकारामन्नइवाम्रलताम्रक्राबरामडबरामंडलरागन्नमिः डाम्राक्रगामंगरमातिरक्तात्यपानविः
न्यम्रविदसपादः ३ तिग्मकतोजग्नुपिकालयोगादसजगामंक्षमासणाःपि निर्वानिक्षमाहिकिमाश्रयात्रातन्नानरीयः क्वविदावि
रश्वि ४ कोकेषुसरोधनियाप्रदोषमगारुहेस्योवतनिःमरंतः नालीश्रुखाःस्निग्धनवाननमिश्रवाजस्रियशुदृहति ५ नीलात्पलेस्यःकि
मपिस्फुटस्योनिमसुरग्रातमलिप्रतानाः संकुच्यपुवन्नादिनस्य र्वनात्याशाकःधकाराजगदंजनाया ६ अचिंःप्रपंचेश्वत्रारा
पियामानृगरिपकाश्मविराघनेन सुष्टमघसम्यवश्चवि श्यमूत्रणमातमःसंदतिरुल्ललाम ७ अस्माकमालोकति
कारभुवेःप्रकाशायनिमित्रजगत्यपूनि इति प्रकोपा। दिवलोचनानामतिंत्यसधन्नसितन्नमासि ८ तजोवधस्र
रघ्नतमघावेरारविनोसमिमानानवति जातुमियाव्यामनि कंपमानाम्रारागिराणुर्विरिला विलोला। ९ च्यातजमामथ
हिराश्रनेनवयंस्वरासुव्यघितोजमोःपि हस्यधकारस्यमलाजना। यननमपहंनंसुदेवताराः १० क्षतेननिष्योदयनक्रवमेप्राघ्यघ
मगामलिनाश्तेति मिक्केडुरुपश्चयाकारः प्राक्प्राचीमथप्रोतलयाचकार ११ चर्तुर्वन्मातमइस्यनिस्याम्नातानमंचुकिसुकामा
यरत इत्पथकारा निवनियद्वावृत्तादकुघेवारणविरहडुः १२ हस्मिच्यालेकस्तुमयनपमूपश्चंशङ्खवत्रोकरमाईश्वन एवंविविश्वव।
तमीनमाभिशिनोवयानाविविश्वनिकुजातू १३ प्रदायमाश्वपकाराश्चयतरजःस्पर्शगादरिरंमायच रमन्नुमाक्वेरविणोसुसुप्तावि
विाधयामास्यनिशाविनाशा। १४ नातलप्रवालक्कविबुबिंबिबजस्तोक्षामणाश्रणिमातसिंदाः काद्दोष्मगम्यारधिवाविस्तरेः मकुच
तलङ्घिः सपनादिवाग्नै। १५ व्याशुतसूर्यप्रतिकापिशागाःजित्वायतःकर्कवापादघातेः अपासनास्यपमहत्पराचीकरावमा

२५

र्त्रीमृदुनिर्विघ्नमस्तु १६ वर्ष्याऽसममदुविलुविनारखेरितिप्रिया विनमसर्वयाध्रुवं ज्ञत्वाद्यतारमरमां विशायतिसूत्नाथवज्ञानत्नमयज्ञमांनिशं १७
र्निम्नद्याचडिकयातिमांडसादःकदारथाशिभाविलिप्त स्त्रैणनतारुण्यताराः फलानिस्फिर्विज्ञात्वामवतीमतिधात् १८ वयाविलासमुत
जाथाना।।पिज्ञास्यनिकघ्राःस्वरादाविराम इतिध्रुवज्ञापयितुतामघामरूजतुवेरघनाम्नदडाः १९ आदध्रमस्वतमसाद्विषा स्यत्यागाध्र
वस्तुप्रक्षिप्तसंदश्मनाः प्रागावसातरूदयाश्चवराग्याभ्राराज्ञो एंतुर्विरुचःचतीव्या १२० स्तृगारिणामद्युस्तुसर्वराजमानागावेदस्त्यहशान्तु।
रागात् विवर्ण्यकणाविवसंदश्मनाःश्रुत्नाबद्भुलीत शिखाःप्रदत्ता १२१ वलद्यकारीक्षनेर्निपायस्याप्मारमन्तुकडवोषधीशः उछि
ष्टनासंकुलाध्मेतपात्रछायावलांगबरस्तमद्यूकोणा २२ थाघ उद्यकेभितनिर्विशंकलिपत्यविश्वानिजगतित्त्वप्रा आतवत्त
धापनिश्रावसानत्नधास्नांपर्यंकडवामृतांशा। २३ विकच रात्रोणमराजतुंजाहिनिर्यवावायुधुतस्यरत्नाः क्रियमसंमम
गादिवरक्तबिंबःप्राच्यादिशं गरविरधकवाम। २४ हनंपि यमंघटितवमर्थकुत्साहु निर्गच्छदलिकुलेन राज्ञाविना
कच्चलमिश्रमभुपरंविराजन्मतस्तुजसमर्ज्ञा। २५ निद्राद्यिता। र्दीतिनिरस्यमित्रानडागूनजपतोन्यक्रियदधकारात्र काराविव
स्त्याधरकंदंसमस्तुपद्मफतिकरकटकटाश्च २६ ददस्त्रियाया दिसस्वडमास्यज्ञाकंपडुस्वाडुखचक्रवाकः रक्तडेसरत्याजत
यत्रगालंविशयागवान्तक्षरकप्रगाश्या २७ मुक्ताफलछविमुषोघनघर्मविंडस्तुवंतिगंडफलकंभुनितंबिनीना हर्षदरतिक्तमभि
त्वाघमिगंधवाहागजावासोरत्नलिहोमृदवस्तुपाराः २८ उन्नालजिह्वास्फुटवाडुकारवाचालवैतालिकगीतकीर्तिः सान्यहिला
मायुधदस्वलास्याघमित्फदस्याछयनादघासो २९ अवान्यदालास्वतिधर्मप्रदिशालजालःस्नानाभलिमान्दत्तदिव्यवस्त्रान् प्रतिष्ठमा
नाननिमार्ग्रामकनिर्वर्ण्यवर्ण्यस्वजारा पिवर्णान् ३० मताजवेषःकजनामनोज्ञवावमतयात्राखिवयात्यसादिति यप्रछनिर्मछरत्न
कवत्सलाःसाःवबलाःकंबुकितंप्रपंचता ३१ सुगमः संव्यादरजागमकल्पशारवीश्रीमान्महाजगाम तत्रैवयामंप्रतिनाथमानः श्री।

यःफलंनाधजनःश्रयाति ३२ ततस्सदाकर्ण्यनमस्यितुंसःश्रीवर्द्धमानप्रभुमुत्सुकोऽनृत् हस्तेनकल्पद्रुफलदिहिलाल्यजायेतकस्तद्रहणाय
यालुः ३३ यंटाचतुष्कस्वमितकलेनासोदर्यदर्याहुदमाक्षिपद्या रथांश्चतुर्दिक्यविवर्त्तितामावामनन्तंपुष्पैरथप्रतस्थे ३४ प्रदा
क्षिणीकृत्यततावदंदश्रीवर्द्धमानजिनामथनत्वा स्तुत्वोञ्चमामाद्यसुदाकुदानीस्तुत्वातुदासीनकिमस्यकाश्चित ३५ तस्मेतनन्द
उनवाननदिहत्रयपर्षद्धर्ममनर्घमद्यः प्रराधकारस्ददाक्षितानां नालस्यमुद्रामुकुलःप्रयत्नः ३६ कुत्साररिदाघगतास्यदा
स्यः मदर्शनप्रापततःसुदर्शाः वंध्यमर्हत्तागातदिजातुघाङ्गजायतबाजाम्निरिलार्वरायाः ३७ सावाचदघानिधिपत्नयाक्रान्त
न्यमिसप्रत्यक्षिगम्यकच्यकेघटाददाविधुनाधकारेनालाःकारविप्रतिपद्यतिकः ३८ सर्वाहिणकादिवकर्म्माणामुत्साहयत्स्वहव
सामृतासमकावासितातःव्नेवररितादशान्त्रिकतनातुहिजतनवतनः ३९ ततश्चपिवाईरत्नअहवाज्ञाव्यामहनाघविसाव
यित्व आद्यष्ठसघाप्रणायनयावहाकृयतातत्नवपारम् ले ४० यावदच्छ तपितरामसामस्तुयाददेतावदहतदान्ता
र्गतिप्रतिज्ञादधतावयेवप्राडुष्कतायजिननाथयथाः ४१ अर्हत्नाथावाचनवप्रवंधमामत्यासधप्रतिबधमाध्मः अज।
स्वविश्रब्धवधप्रमिहरस्थतकाविहिधिज्ञाविनाधा ४२ प॥ त्याघहर्म्यनिजमाशयस्वविजिज्ञपज्ञःपितरोसमत्ज्ञ्या सत्या।
यनान्यापिनमर्घनायंतदर्धिनदत्तखस्वाकरोति ४३ पाश्वंषमिकाघ्यघतस्यवाणाकासोस्फपाणावतत्यार्विलेदाजिह्वाद्धिपिनाम
यबाधिमानांदाहूयतप्रदूकद्याकराघि ४४ भिाप्ततुसोमणिकुहिमरूणात्माहारनालंबनयारुजावधि कोविलसहाजांगुलिक
प्रायाजिनाहिमप्रमूर्छहिषसंक्रमादिव ४५ तोसालवृत्तानिलवीजनानांघ्याजात्मवत्नसपरिछदोध सम्मूर्छिमृत्फजयमत्रहतप्रम
र्ज्जानावायुमिरुन्समाङ्क ४६ सुगंधिमिश्चंदनतारविंदुस्यादेसदिःशिशिरेस्वघासो साध्डेंलाडांबुकारेस्मदगंमारूढदिवायुःप्रघ।
तेःमिषव ४७ उनःस्मृतेरुक्तिनत्याखायाःस्त्राग्याकंदलावांगघगाजदाम्रतन् उत्रमिताःवादितयाकावात्मीःकंतस्यकुटीकरणादि

पंचलिंगवृत्ति
२७

वागेहे। ४८ आपाचतुः स्मरदृष्टरस्मरं तो पुत्राहिताय स्तुतश्चाद्यायाम्व प्रियं नविस्तुर्गुणन्नोवधिर्यन्नछरूमह्व हिरहंतस्मादुं ४७ तद्वत्रमइवाल
यावदावांजीवनावक्वदनत्वमास्व वकोरवाद्यनतमाम ऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽ वंहद्याङ्गां पिबंत्यास्तो सुरवमाङ निम्नः २५७ ननः सकुचे पिनरो
यथा युवाम्बुदाहृषावाम्बुपपद्यातनघ। किंनामतुम्रामम ऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽ रवापद्यापत्न मर्दा ऽपिमां मारिकवस्तुमेवय। ५१ मोहाङ्गना
नः प्रतिरामणीयकास्माकार्णरतमनमः प्रसंजनं इत्ता वकाऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽ माः प्रतिवेलमात्मनः प्रदर्शयंतिरूणसंगमगम ५२ इत्थंयदा
त्मामनिवाञ्छयंतः कामाः स्वकम्मानुप्रतिबाधयंति कथंतदा ऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽ दामोमुपतोक्कामतान्निकेतनलहृजनकोवमामि ५३ स्तुऊगते
गाइवस्तुघमानाविषापदिश्याऽवमोदकाबालाऽऽऽऽऽऽऽऽऽ गानिधनंनयंतियानमरत्कुहिमता विरुद्या ५४ यद्रवामितानूपि
कामयंतमयंतमतगकंस्पीवलचंवलोस्मत् तुयन्नटित्यगस्तता शरारंकरीरदारुप्रतिमाबिलर्वि पश्यतहिविश्राधि सुद्धः फला॥
निताथ्यातिथशाघास्तुकंघमहिष्यात इतीचकर्माणिरूटरो विनिर्भेस्तुर्भन्नांगनाभ्रूयुगलस्तुरवडुः ५ घस्वमत्रविष्टास्तुलुव
त्यक्तंवोयस्कुशावकालइवेषलात्तः नविघ्करणैः कर्म्ममि लेर्विलपघानक्विनक्तंदतमात्मस्तोगो ५७ एतामवष्टम्यय।
घिववाहंकपरिम्नमिथ्यामिगतिष्ठलाघहं दार्यास्थितावाप्य। मरूणहृदयङ्गातिवक्षः करामघवोचने ५८ ह्यानावपिस्फारज
राङ्गिकारव्याजवसर्वापघतेषुकंठः नदिष्टविवघ्नतवंडदंडप्रहारनात्यवविनाव्यतस्मे ५९ उद्भावुकातकमजातिकायाकायादया
यादिवकूसदुः रवान्धर्मार्जनमार्ज्जनमर्विंपा स्मार्तकानंतसामितारऽस्त्रितानः १६७ नतोजनत्याक्तस्तरुकायन्वायाऽचाम्रः महगास्तु
कास्व अष्टोनकदावरराजकन्यालुच्चाव्रतेनाऽप्तपादद्दीघाः ६१ सप्राहत्नयोजनस्निस्त्वादद्दष्ठायावदताम्रधुनामलामघः स्वाङ्गनिहृद्या
नापिदोकितातिलाह्यानिनारावकिनः स्वंदत ६२ अष्टोतताहजिनशासनस्यमाहूरपिस्निग्धमतास्तुत्तुः स्तास्थानमाधीजनतिस्त्रपन्न
ः संमृत्यवाद्याघटमानायत ६३ पुनर्बनापिजननीम्ववंशेः प्राप्येर्च्चमिंहिस्थिरमर्ज्जितांचे अथ्यषिवानृवत्रविलासवामयक्तनूयाघक्षा २७

परिंतुङ्कलस्ती ६४ स्वपाहमातास्वविलासमञ्जनारथीयमस्ताजस्तुधमसस्यायाः पर्यायतः श्रारवतिष्ठतेरूणस्यास्तुस्यन्तुघ्याः छिश
तेनिकाकथा ५६५ जगद्गृणायायिमतनमस्तुमानूगाघादेरवघदिधिवासितामया इतिधकवतस्यनृणांप्रहाणायः स्फपागमञ्छ
ःश्रारस्वत्रविभ्रमं ६६ सुखतयवायलमायलस्तीः कलवतवास्तुहशामतुष्य हरिप्रियायच्चपरायराङ्मश्वरावसश्लिष्यतितत्रम
माकघंविश्याश्रतुष्या स्फुटयतिमानवाः श्रीवाइवांगानिविशाङ्कुलान्यमी ६७ गाढंपरिष्वगपरायणायालस्न्याः प्रिशाव्याइवव
रङ्गपाशोः कथस्परोक्षहृवमीश्वरणामस्पष्टवर्ण्णागिरत्नवरति ६८ व्यालुसावेतन्यभयामादनविलोकमानाश्रयिमूर्छितारूः।
हतनमपश्यंतियथावदाद्योः श्रोडाङवाकाउववःप्रवड़ाः १७० प्राहप्रभुः सत्यमपत्यसुतक्त हासाहृताप्रहतिरहिताया श्रास्मनव
स्यचविराधनास्याः किंनामतद्दुर्यमएषपंथाः ७१ यथाकुर मत्राभ्रणरणलुजान्याबिहायासातिक्रमणक्रमास्या श्रायासया
नामशनयवानामास्लिंगानप्रहलतः क्लशास्ताः ७२ पत्फ भृंगारणामिवउंडमुडतंकंडूयनंमूर्हतिकुंडलाशितु। वि।
स्वनरावासुलयावधर्मरणपलायनकंटकसंकाटयधि ७३ म रद्यन्नवातकुंजाग्योवनस्यपरीपहाणांसहनंतथात सुउप्त
रङुरवडुहातनूऊक्रऊत्पिकाद्यानविलासायाम्पर ७४ त्रिनिर्वि न्नाषका यदाघनम्पेगशिरीषतु घ्मकतापनवरङ्गः क्रमतंत्रदीयः
मामिहिष्यादस्नविलालदस्नप्रस्वालसालामपियक्षमंडः ७५ तदंगजास्माङ्क्रिरमानियोगाह्यागादिवान्यासविद्याघश्रन्यात्॥
कर्मण्यमाक्षननिशातशास्त्राक्तशाक्तशाशीयधियःसजति ७६ मप्राहदृशक्लेतनकातरेनरस्रागाद्यानिष्पगावग्रवदेरदः नत्रुब्रुतो
धिरिवसद्वराशिनिर्गास्नार्यलालासदरनेर्नदीनक्रे ७७ मदोक्तदाहृस्निघटाविनिस्यकिंमिहालाकाविंदतिनाजयध्वजे तजरस्थितो
घ्रग्रितिस्नपकरानिमानुविजित्यकिंनाहृयातपत्तिछिषां ७८ तदंतिक्रमचरस्त्विनात्ममास्लजकिंमाकिवननास्निदुन्नाक श्रतांतुजा
नाहिममीहितंममत्रमर्वमानातहृघावमाक्षघाः ७९ दाक्षांतनस्तोऊगदान्नापार्श्वतजहृतुस्नर्जतयास्नजस्याकःश्राक्राशासक्तनडुय्यपा

तेमस्यर्बलालिखसुतस्यनेकेतू ८७ ततस्ततः कांचनरत्नरूप्यकांतेरिते वातिनिरस्यपिवत् अज्ञायलोकोत्तरजेनदीक्षाराद्याधिरा
हायनराजमालिः ८१ ततः पदयोबतुच्छितादसामामाप्यकृत्रिकदददतास्रो लक्षणसल्यनचरित्रलिंगयतङ्गदवाप्रतिमान
रूपं ८२ बहिर्गुलोगामदजाज्ञपासछेतस्यतः पातकमस्मिनिषा इतिध्रुवंव्यक्तमकल्पयज्ञवालातवालानपिनापितन ८३
श्रासुकारत्नांकितहेमनूतनातानाभिवातापूतिमांसुकास्यनजः पिनद्धाग्रपद्मानमालामवारिणीकल्पलतवारजो।। ८४ नक्षेवितः।
मिहिकुरामिवाकुघास्याधिरूढः शिबिकांजमाली। श्रीखंडचर्चपरियांडुरदेहोदाक्षाजिष्टरूतत्रधर्मप्रतच्छा ८५ श्रीवारनेत्रःपुरतःस्व
नत्तोरायानवान्मिवसर्वतः प्राकत्वक्तेजवेनप्रतिषिद्ववास्याजा त्यायथुर्यस्यपुरस्तुरंगा।। ८६ मतापितायांस्वरनातनावनावि
यानुमतोयास्यूतिसंप्राप्तंकथं इतावलुर्जवराहूतेस्वतः मिंठतयनांकरत्नाकारेरिताः ८७ वक्षध्यातासस्ववरानह
टंटहक्तातिशालागारयकिमषः इतिक्वणतकिंकिंकिणि काघ्वलेनमिषावदंतः प्रयजुः ज्ञातागाः ८८ अथप्रसिता
मंधावनबंदिवाहारानागजार्धखरसार्धवाहाः सुदुर्गमांसुक्तिं पुरीप्रयात्तस्मताः महायादवयस्यजग्मुः ८९ स्तुत्यस्यकक्षप्र
वयाव्यहातत्नंतसाकहणामत्रवर्मान् स्मकानूपतंतःस्तुतिनर्म। गर्नाबिलालिकायस्यप्तरःप्रचेलुः ९०॥ कथादतःगोगदनेनवे
मितूपत्तत्रसोमवरस्तुत्यतिस्तुः श्रीवर्द्धमानस्यसभाप्रमापद्मांपयवातारनिधानिमग्नन् ९१ साद्यावतार्यावसयाप्ययानाङ्गीवीरःता
घंप्रयाताः शिवंश्च नवावधावाचंयमस्मोलिरतत्रदक्ष वतंवामवमद्यमदे ९२ अत्राप्यषितांपित्गोततोमुख्यजगात्रयाविसमचित्रलिखा।।
यूहाणस्वावयूहाणतःशाकबत्तोपिपात्रहितविद्यतस्यन् ९३ आर्यांख्याजितः प्रव्रजंतुप्रकामंस्तवादयंताऽस्मातदिष्यात् रिंगढि
रताःसततंतुजंगीस्वरंगीतेमद्यनिकःश्राद्यातः ९४ ततः प्रणम्यप्रमनाजिनेंद्रंविसुच्यवस्त्राभरणादिदूषा मयवन्नात्सामहराजपुंमोजयाद
दीक्षांविधिनाप्रमुक्तः ९५ जायाघतस्यप्रियदर्शनापिश्रीवारनेतुर्दुहिताहिताय समंसहस्रेणवरांगनानामगाद्वकारव्रतमस्तश्रा।।

९६ ततोऽगराजस्यनवस्तातिवाराःनारायणीयः कथमप्यपुस्मिन् व्रतमनागिस्यतज्ञिघ्यनवाजंजन्मतःस्वपितरोनिकेत ९७
प्रकारशांगावरधारधीयनचारित्रमेत्राः प्रतिजागरूकः तयामितुयांमिवमनमानः सद्यामिनामाकथमप्यहाषीत् ९८ विहार
यात्राप्रथगन्यदाधस्मावजिनप्रपृच्छाजिनमथनवाध्मतू तूष्णीप्रसर्पतियतानतिष्फलानवाविपर्ययस्यफलाजितःक्रयः ९९ वि
नाथ्यतजाम्यासमसुरीमसोश्रावस्यनिस्यामयमूचयत्रिवायंक्लानूमागामिसदार्हतात्मनःसमाधमत्रचनितुकंवते १०० श्रा।।
ज्ञोविनिधायमिहागतातप्रदर्श्यायामः फलमस्यनन इत्यन्यदामेविरमारमाद्धेःपित्रताजन्यतद्भुःमहोऽस्य १ महत्यमानः
सुतरामस्वनमाध्वंसतः सद्धरमादिरत्नसंस्कारकालाप्रमसंस्कृतोध्व यापारिष्ठास्वपावसमत्तरात्तं २ प्रछन्नयोबतसमसृतोःसो
नावतितमेसृतइत्यजल्पत् अन्यजसंस्कार्यतइत्यभाषाश्रृण्वत्स वाचममदिघमुच्चः ३ उद्दार्यमाणंनियमाडुदार्सय।
ह्रियमाणंकृपितेवकर्म वलतमर्थचलितंदिदज्ञामनामुधी रस्सदावेमिमिथ्या ४ इत्यरुतःसप्रतिबिंबपतय
संस्तार्यमाणःपिनसंस्कृतोयं संस्तारकःसंस्कृतवत्ससंगाक्रसा।। र्यमाणःपरबाज्ञयाद ५ एवंचलस्वचलितक्रियम
२णकृतेनथा इत्याहवध्यंत्याल्यादपवतयाश्रंत! ६ एवंविति श्चित्ययतानूमत्रादिज्ञतुलाबारयद्दानघटामटाद्यत।
वक्रक्रमेणक्रियमाणकसयोर्नादापलतान्मनन्मतप्रमा ७ कचिद्द वस्रमयततःप्रतात्यतावतिवस्त्रहृश्चिपर्वितया।।कवि
तुवीरक्रमपद्यमकाश्रद्ध ध्वनासदवादिसुन्म ८ तेदःकिनप्रमाणनस्यात्कृतंक्रियमाणायाः सत्राहाध्यतातदृष्टेरतमापिप्रस
र्णात ९ नाम्नाविवादाध्यपितश्रनित्रप्रत्यकातातिश्चितानदनावान् यदवामतंतदातकपार्श्वयघातयाचावदिवादध्वमन्त्री।।
१० निरंतरतासद्इतिसस्त्रायाभाद्भदस्तयाः सिध्यतिविविवादः ह्रतोरमिहिर्नचशक्तनायात्त्रिश्चितःसर्वजनप्रसिद्धः ११ अ
तोध्यानसमाधिनीधिनमध्यरूदर्शनादितियत् तत्रप्रत्यक्षस्यप्रतीतर्जश्नेदमुखिरवतः १२ तयोरत्यंतलाघ्दिक्रियमाणाकृवंकृताःपार्श्व

पंचलिं०वृत्ति
२५

क्रियते यत्नयेत किंतु कारणं कं यथा २३ यत्र निश्चितभेदत्वात् योर्लंरप्रसाधनं तत्रापि तत्किंभेकांता कथंबहेतिकल्पना २४ यद्येकां
ततात्तिन्नेष्वभेदे दोषस्तच्यते क्रियापत्तेःस्तः किंकिमकेस्या सितःकृतः २५ अतप्राग्याविसमायकार्यात्यादप्रसंगतः किंवाकारकथकस्य
तिरर्थकप्रसक्तितः २६ आहोदीर्घक्रियाकालापत्तेसात्तुपपत्तितः तत्रनाद्यः कथंविद्धिमतएव क्रियाकृमा २७ सर्वथाप्यसतः कृतोसोरवपुष्पादि
रपि क्रिया प्रसव्येतनवाध्यायोपगमः कल्प्यतेतता २८ नहितीयोप्युपरमः स्यात्क्रियायास्तदापदि कृतस्य क्रियमाणत्वमिष्यतेनतत
त्वया २९ क्रियमाणस्य कृतस्याप्युपगमस्तु नदूषणं यतः कृतमतोपगमात्क्रियात्वशात्कृतं णक्षपि ३० त्वदभ्यतंतुसंयोगादेव वस्तुस्य निर्मि
तिः तदाद्याद्यादितंतुनोत्वेयध्वंसमत्तुपजायते ३१ अथतेषामतावनपा स्वात्प्यान्नापपद्यते तवकार्यघटस्यातानेषांत्वेयद्यपि
स्त्रिवत् ३२ अन्यवस्त्रद्विषार्वेषामप्यंशुकविध्वंसयिता सिद्धांतःकि। यमाणेःपिकृतत्वंविद्यत्वेऽर्थतः ३३ उक्तंच आद्यतंतुप्र
वेशाद्दितानंकिंविद्यते पट अन्यर्थतंतुप्रवेशेऽपिनांवस्यात्प रादयः ३४ तस्मादाद्यद्वितीयादितंतुयोगात्स्वृति
कृणं किंचित्किंचित्तंतस्य यत्तं तस्य यत्तं तत्तं तेन वृत्ति ३५ यत्तुपट क्रियमाणास्य क्रियतालोकिकैर्वृत्तमतइति तद
ऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽ रिवलकारकव्यापारी तु परमाकृतं २ ६ क्रियमाण क्रियावशात्तेषामाकृतधीस्तव विवक्षधीस्त
वविवक्षणा ऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽ त्तुतत्रापितत्तुहिक्रूपजायते ३७ एवं वस्त्रास्यच्यवनतदापाश्चात्यतंतुना संयुक्तेपिपटस्सर्वस्सिद्धादित्यात्रकृत
ऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽधी ३८ क्रियमाणाङ्कुशोत्तदकृतस्य तदन्वयात् नित्यासत्त्वप्रसंगातशाद्दुष्पाकुन्वकृतधीः ३९ तस्मादलदपश्च्यः
स्यात्कृ ऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽऽधीः ३० तस्मादलदएष्व्यः स्यात्कृतक्रियमाणयोः उक्तत्वाद्यनतन्निमित्वसंस्थितिउघटस्यापिस्व
२३० अविरोधानपितयोः क्रियमाणस्य कृतत्वं स्वीकृतोनप्रसज्यते ३१ नापितृतीयःप्रकृतंकार्यवद्भवनिहंतनिरवयं प्रथमसमयाः
पितृतंजायतेतद्यवदानवतदस्ति ३२ किंनाममहावयवेःकारकंचकाद्यनिर्मितिरेषा इतितत्पुनतदुपयोगाऽसादनकार्यतिष्यति॥ २५

३३ नकपालादिनिर्माणं विनाहि घटनिर्मितिः हितंतुकादिसंसिद्धिमृतमित्यत्यादाच ३४ तदर्वांतरकार्येषुकारकाणांप्रयोगतः॥
नप्राद्यादिसमायऽपिकार्यात्प्यादाप्रसज्यते ३५ नतुर्यः क्रियमाणत्वकृतस्य व्यर्थतापवत् क्रियमाणकृतत्वेनकारकाणांकथंउमा ३
६ तद्धेयर्थ्यहितस्यातांकृतत्वक्रियमाणत तत्साध्यत्वान्नदर्थस्यापरत्वानुपपत्तितः ३७ नपंचमःकारकाणांक्रमणव्याप्तर्यदि घटावय
वनिष्पत्तिगोचरःकालआयतः ३८ अन्त्यत्ववकिमायातं घटस्यतितयास्ततः नेदायकल्पितास्तत्तुरसिद्धिमवगाहते ३९ युष्मागमं आ
श्रकथंविदिष्यतेतयानिश्चितालदता तदानांनापिसिद्धत्वाद्रतस्याःसिद्धसाधने २४० निश्चयव्यवहाराभ्यामर्हत्सिद्धांतसंस्थितेः पेक्ष्यनिश्च
यतस्तत्रक्रियमाणकृतत्वयोः ४१ यदुक्तं क्रियमाणंकृतं तद्धद। स्यमानस्थितंगतं निष्टचगम्यमानंचनिष्टितयात्प्रतिरूपमिति ४२
क्रियमाणंक्रियावशात्क्रियाक्षपरमाकृतं नेष्टाप्यवं त यास्त्रिव्यवहारमताश्रयात् ४३ नयाहि क्रियमाणकृतासंवदि
कृतत्वमवहिंकृततु किंचिद्विधीयमानमपिः क्रियया वैशा न्नक्षपरमाद्वतस्याहिाध्यमपि ४४ व्यवहारमतान्तेवान्न।
दाप्यस्त्रितायाः पर उपयंनिश्चयादेकवृत्तकृशोपाद्यारिव ४५ यतयदविनाशावितत्स्मात्रविनिश्चतः एकांततायथालोक
शिरापावरणाकृहान् ४६ क्रियमाणादिनान्नतकृतत्वतिश्रयोगतः आलादालस्ततमिहिं क्रियमाणकृतत्वायाः ४७ नावात्तदित्रमा।
साद्दष्टवंद्यविनाश्रुवः ततात्तकांतत्वद्वाख्यस्तत्रापितदसंभवात ४८ धमस्तावपराणामाकारणस्यासुश्रुकृणः नानेकांतिकतास्यतानदा
सावान्नयास्तत् ४९ समानयोगक्षेमत्वाकटादावितत्तयाः आसेदमाधनस्यायोस्याद्धःसंस्कारकस्यासौ २५० तदार्यशुक्तिसंनदश्रद्धस्व
श्रितसाधितं वलेच्छलितमित्याद्यास्वतुसंतस्तमंयता ५१ सएवमुक्तःस्वमतेनयावक्राहातितावज्जिनमाश्रितास्ते आसदिवाश्वकधरस्यास
वोकारकंमृच्चक्रकपालमावत् ५२ आसाद्यणीपूषमचित्यवीर्यकःकालकूटमजातदृशितेषां इतितत्त्वराद्दणांतर ५२ स्नेहेनसर्वःप्रियदर्शं
नापिद्वीकुर्वतातत्समतमत्वियाथ तमेवसंयातिसुराग्यगापिद्युष्याननारंतवणादमव ५३ धवातुरागोऽनकादिरागास्महारगायानितिसत्य

सुक्तः जमालि मा चेत्समवत्यवीरं गुरुं यशा प्रियदर्शनापि ५४ मानी रवावि विहृतः सर्वशं कान्तं कस्य टंकस्य कुलालसोल्लः तत्रावतुत्राय
निकेतनवमसंसद्स्वगणतय स्थिता ना ५५ टंकस्य वित्यप्रणीतं मथानवैत्याल्लयज्ञातुसमाजगाम तेनापि माय मतमाधितस्ये प्रशावाक यद्धा
छितधीर्दुरंच्छं ५६ ततः समा कर्ष्यवावाविदित्वा वादन्मात विप्रतिपत्तिमस्याः आख्यादासो ख्यादमावेति समस्य कुमृदा वि वारस्थन माध्यमाद
कु ५७ कदचिदस्या अथ सत्वापोरुषी मे सवयंत्याः मित्यांचलरदः वह्नीयत्यकथमत्र संहतिज्वालतमंगारकणय्यथ्वदासो ५८ अथा कुला
मोऽन्यगदकुलान संघाटितामस वाला छिताकिं मशाह सूथे प्रतिपादयद्येन दह्यमानं नवता ह्दं ५९ संघाटिकां नामायाविनानयद्दारे
मिद्दां तमुपाप्युषामः पुज्येत वक्तुं खलु दह्यमानं दग्धं तन्नात्र क्रमता। इतानां ६० यद्वापि तातनततोऽस्फट्येषाढ्वारादितं मापितथापि
सिंधुः आगं तु अथाज्जं संगममनतदत्यायसंभ्रयतिन्नमार्गं ६१ ज्ञाजित्वया च जमालि मत्य न वा तु वक्त्या नि निवेशा वषः दिग्भे
रोहणादि परा तहहि शावीत्वमं कित्यज तिप्रतीयां ६२ अ शौनहान्यानिनि वेद्याध्यमसास्त्राज्ञिनां क्राय दलीकबुद्धिः॥
यद्वा नूनं पिन्नविन्न षिनानाज्ञान्यपि स्तिबबिंबविनास्यात् ६३ मिथ्या निमातेन मतिर्विलिज्ञास्याद्वादस्तुं किं विविदितं किं मिथ्याते
शक्तं गाया। किंमुतिक्षतावं प्रतिज्ञोपदिष्टाख्यमतात्यनकिं ६४ दुर्यया मिथ्याभिनिवेशवेशमनात्तुमामानकांतकथानारावात किं सततध्व
तनिमग्नविग्रहाद्यानायतानाः स्तूहयति कोत्रिकाः ६५ आहात मिथ्याभिनिवेशनामसत्यरूपदकर्ममलामसात्मनां सद्यः श्वनाशाय।
नवत्यमूढहृशांपिपीलिकानामिव दुर्विनिग्रहः ६६ वीरार्पदिष्टैकपदापलापाज्जघजमालिर्बत दुर्नगान्तत वंगः तुमानं गुलिमात्रनगा क्विम
गमंगल्यपदं लतात ६७ तमुग्रमिथ्याभिनिवेशतोषादाज्ञाप्रणेया विजहुर्हितं तया। उत्साय मूर्ध्नि अवसंवरितु मुक्तजान्तु जामं वसतिं कदछेत घ
एवं यदा वीरमनं प्रणादनायं तदा माजितमस्फधाम्रात् दृष्टा तु रापातक मंधमं दाध्वेदरूः मदर्भसमंतु ब्रजेकः ६८ वंपामकं पामसुदर्हहावन ता
तायायोमाडतमाजमालिः स्थित्वा तु रस्तवचवीरतनुरोत्रं सरा तु उतधीर्जगाद ६९ विप्रयति मर्वेपितवार्य शिष्या छात्र नातितिह्वनिना

३०

नः सर्वज्ञ नूयं तन्नयमद्यः मत्स्यामः त्वं ध्येतमलाप्यलेयः ७१ श्रीगौतमस्तावस्यवतंत्य गणाधिपाद्यापि सार्वज्ञमानाः स्मितेतत् किं नित्य आहो स्विदनित्य एष
लोकासवत्यनत्तुदाहरत्व ७२ तद्विषजीवः किंनु नित्य आहो अनित्य इत्येऽत्येनदपि प्रजल्प अवितथा कर्ष्मालामन्दः स्वदस्वाहस्मपितां गवा।
मा: ७३ जमालिरनुत्तरं समन्यदसस्य सत्यामीय त्याश्चिरवलमिव दुर्विगाहाक्रान्तकोऽजल्पकथाविकल्पकल्लोलमालाजटिलो विनायात् ७४ मा
वास्दिमोलेर गौतमस्य गार्वाणि गीर्वाणगणनत्रां के। विदारितव्यादति वरीण वाजूरलीमस्त्रदयतितः मनायो ७५ ततो बलाधगवानुजमालि
वद्धमस्ततावप्रियधामदायाः शिष्या विदस्फुरमत्रनवज्ञाना मितदकृत गर्वितासि ७६ तथाहि नजातु नान्ननलवत्यनाव त्यतो वता शा
श्वतएषलोकः नुअर्पणामर्ववि वर्तनतसुपदार्थविविश्वदृशाश्च नित्यः ॥७७ तत्विषजीवानकदापिनाभिमाभिन्नतावा निनायनित्यः गी
र्णानिर्यग्रनाका दिपर्यायस्वरूपणानवत्यनित्यः ७८ अथ इध्यमलाल गवद्वाचामतातापवक्रामवतक्रामा सो वंदप्रनाता छरमंडलमपस्ल
जरमिष्टतिकोपिकाः किं ७९ वक्राज्ञानुकियतामयपा सो श्रामण्यमासेवयमर्यकाले अर्धमासो नागदवः स्वयं देवयत्रि
कवतामनंपाः ८० संलिखयम ल स्वनया घदह्नततःक्रमात्स्तातक नाकालोको जयस्मोकिल्बिषिकामरभू ययोनिवप्रावषा यसा।
॥ ८१ ततश्च्युतः स्वियवसिकामभुहाम भारा भरमानं सो अनम्या त्यानी रूयलो न्यामिथ्याभिमानस्य विह्नितितं ॥ ८२ तमि।
थ्याभिनिवेश न्ह हसि सीमला मध्यलं ज्ञात्वामादितिं नि वादिभयदायं जमाले रहा तं क्रमप्रतिपक्षमत्र स्थियो निर्मूलयेध्वं बलादा।
सेवेन्तु रवविबद्धं बनविस्येमुक्तिश्रियः कौतुकं ८३ ॥ जमालिकथासमाप्ता ॥ अथ गोष्ठामाहिलस्य कथोच्यते ॥ श्री श्रीमंद्रजमालापरि
मलल हरा सो मल्ला चरतात्रावयालयश्रीलाम्भर विधुर सुरस्त्री विलासाधिवासान् आप्राप्यारामता चायडिह उतिस्थः स्माग तकांतवाट
क्रीडा क र्द्धं तुना श्रमसम स्मिम सवा जितां वाटकं ॥१ तद्दर्हि लोवित्तु तेतरते निगणा राजिकश्चिदित्य मरायणमहाविदेहैः प्राज्ञिताल्पधिता।
नितुमनहिषारख्यावुवर्थश्वर्यवचत्तु सममथमात्मा: २ आगत्य तत्र समस्ताम घवातू हितानि काया कलास्वमाता स्निशायात् पाराशे ञु हय

DR. BHAU DAJI MEMORIAL
डाक्टर भाऊदाजी स्मारक

न्नाः प्रकटितसत्त्वस्तत्त्वप्रायानवान्वयुक्तयमुपास्य तिगाहसूयः ३ योनवममप्यनवमं संघमादारस्य भरयेनुभवं शक्रनतः ख्यातिमगान्नाम्य
श्रीरक्षितार्यइति ४ अन्यदा सविहरन्महीतलेन्यबोधनविधित्सया श्रीविलासभवनं जगद्दृशाकार्मणं दशपुरं पुरं ययौ ५ तस्त्रैर्हिक्षुलमक्षकल्ल
कल्लविरूतिक्षद्धनाहर्षलाञ्जालं नं कांतावनांतानत्तुदिवसमुपश्लोकयंतः समंतात् यत्र प्राणिनि सूनाऽवनवमधुनाक्रंतकामानवलिशानुद्यद्वान्ता
प्रवालप्रमवकवलनास्फुल्लदंगा विहंगाः ६ तत्र व्याहृतिसंस्तुतस्य नृपतेर्वरांघ्रिपद्मालिनाः सिंधुः प्रस्फुरदायनस्य सुमनामालामिवाज्ञां सु
दा विभ्राणेर्हृशासितः शिरस्यव निर्येनिर्मापितंस्यर्द्धयादिक्पालिरिवयस्त्ववामविधत्यतद्दर्शनकः कविः ७ इतस्य तत्राक्षमधुरापुरप्रतिपघा
त्विंत बिकः खंडयमुन्मीलन्नवतर्ककर्कशामतिर्नव्याहतः केरपि दि व्याहृतिसलक्षिशान्तियत्त रिपुप्रावादुकश्रामणीविद्यानिर्जितवा
दिका विदक्षस्तायास्विर्मदानास्त्रिकः ॥ ८ गार्जितप्रुन्मर्दमिवनम स्वर्वगर्वरथ्यामुज्जेतमपिमार्गमधिक्षिपंते दृष्टानमप्रतिहतप्रम
रं मरंतमीमांसातस्य समावत्यत तस्य संघः ९ अथयतिममव गयवाद्यसावनतत्त्रकुलितः हृदिवसंघारक्षितार्यस्य द
ध्येअजनितदिहत्लाक्रमतयश्रासायणाकोस्यंयदशिशिरमसः वि: स्मर्यातक्तुस्क्षणाशा १० युगान्नमश्रीमुनिरक्षितार्यपार्श्व
घसंघः प्रजिघायशांघं संघाटकेंजाधिकासमषहीनार्हच्छासनस्यकः णमप्यसद्या ११ आर्यनिवेदितातनवाईकाशा १० युगान्नमश्री
मुनिरक्षितार्यपार्श्वसंघः प्रजिघायशांघं संघाटकंजाधिकासमषहीनार्हच्छासनस्यकृणमप्यसद्या ११ आर्यनिवेदितातनवाईकाश्राघ
गत्तमससहिष्णुः सूरिर्गोष्ठामाहिलकृतिनंप्रानिष्टपत्तत्रं १२ गोष्ठामाहिलसंघनाः धरत्नसाङ्ख्यामदाताः किंकः सक्त्वातिच्छलनिग्रहाधि
करणप्रावाण्यमासमदिवान् तत्रानल्पविकल्पजालमुदाक्षेपप्रत्यार्थजल्पेमहापावांसेवतधीवारानिजगृहे चार्वाकामोलिंबलात् १३ श्राव
केम्नदत्तनत्रमवर्षाभन्नमर्षिसिरक्षयर्थनमक्त्याः कोशागारेणगरायमिशिष्यप्रासावमविदधानमकरोः १४ इतश्च गावाभपितागापन्
तवरंतिनतः कणवायतिनामधीशः युलावलीकंदलनक्षमः स्यादित्याम्नशंस्वच्छविरायुनोडाः १५ दुर्बलिकापुष्पमित्रस्ततस्त्रेषां हृदि

स्थितः केवलंगच्छवर्तिन्यासहं ध्येः साधुसंहतेः १६ गुरूणांसादरः फल्गुरक्षितामातुलास्थवा गोष्ठामाहिलइष्टोऽन्यदाहास्मादहुरुत्तरः १७
ज्ञातयत्नावपिसमंत्रसाधुनिर्गुणेकरागान्मुगुत्तनेप्तरयः सिद्धाजनाक्तानिविलोवनासिकिंसमापिथ्यतेमनसाकदाचनः १८ आस्त्यशि
ष्योघस्तदाहरेसनिष्पावतैलाघ्रकुटाम्नुदेष हेतुप्रमुक्तावपिवादिनोस्याद्विनासयत्कृनहिसाध्यसिद्धिः १९ तथाहि वल्लानियांति
निःशेषाइस्वक्तनादर्याच्छतान तैलकंसान्नषानितमापतिमत्तुसर्वथा २० घृतकंसादपितथा घृतं नियंति किंचले मंजत्पवयवास्त्वास्रिय
वान्नत्रतस्यतोः २१ एवं दुर्बलिकापुष्पमित्रं प्रत्यऊनिष्पदं वल्लकंसायमस्त्रनमनः सर्वीमभयदान् २२ फल्गुरक्षितमात्रिस्यातेलकंसा
मामानवं क्रियानारयहाम्नानवाह्वाः स्वत्वार्धस्यार्थदान् २३ गो ष्ठामाहिलस्तुहित्रयादसपिष्कुलेसमविना स्वत्रार्थानांग्रहानेनातुपा
दानाद्यन्नयस्य २४ ततश्च तादृष्टामाहात्म्यानवत्तनवतास्मप गणत्वंक्रमुदानि: मामत्वपरसमयान्यासमसुगः इतिप्रह्व
: शिष्याः संरत्नमस्तुपाथनूत्तरु गिरविधेयानामासकषमपि विपर्ययतितमनः २५ संप्राप्यतत्सूरियादः प्रगर्वसंवेकषान
त्वशिषन्मुनांसे दुःशिक्षिताम्नयदनीनायःपीनाऽस्वाम्बाः स्म षयंतिसष्ठा २६ गोष्टामाहिलफल्गुरक्षितमुनासारसुविद्याविसो
किं विज्ञीममस्ताशमेर्वनयुणोर्महद्दमावर्ज्ञाया: साशंगाः प्रियका नूनाश्रपियतः पौसेस्वषालालिनाद्धृष्यालोकनतः प्रियोतितच
हिसांवप्रमुत्रान्निपि: २७ आर्याः शास्त्रसमयदवमाम्यात्रमित्रापविवायूयमांप्रत्यकूतनयथानहृदस्यापिनकिंं कुंडोध्यहितयशवना
कृतकहूलदाम्नाकाडस्यगामुदितहृदया नागयसोनागयत्नरत्नीः २८ किंवाकूातण्यस्कृत्पेनकृष्याभिकूातयथा मोयवंवपक्वायंधुमा
ज्ञानगम्हिष्यति २९ इतिप्रुनाशासुनामत्तशिष्यात्प्रतिग्रमुर्गुरवः स्वरवस्थिताः अनशनप्रतिपद्यसमाहिताः कुशालविनदशास्त्रि
दशालयं ३० स्वर्गरुणामथाकस्यगोष्टामाहिलपयिवान् सूरिपदंनियुक्तः कइत्यपृच्छद्यतानूवहिः ३१ कुटादिहष्टांतमाधानिशाम्य
दप्पहितानासोटमगाश्रयेच्छात् पयायन्नलावमावसपश्चादस्फलितसम्नत्र वमाधुस्थापि: ३२ शतेवोद्धहिंसितिप्राक्तः माधुनिर्नष्टवानस्मो

श्रीधानामिवतप्रकाशर्षि ष्ठानांप्रसर्प्यति ३३ ततो वकङ्काश्या मासंस्थित्या बालानसौबलिः पंक्तीणामिव श्टानां स्वपक्षस्फारणमहत् ३४ स्व
राद्या विरुध्यमानोर्द्धगोरूष्मौ वीरिस्मसंवादज्ञानाविधे चं स्थिरास्यलपदार्थ्ययास्मय इस्मकंजमदशोनुरूपस्थि ३५ तस्थितिषु स्वमात्रायोगा
विधीयेत्र मावतो कर्म्मप्रवादस्वर्गेङ्कबंधवितनकर्मणा। ३६ आत्मनो स्थितिविधिककर्मवहंस्पृष्टनिकाचितं बद्धं यथा त्रस्तवानानाः स्पृ
ष्टसुनश्चया ३७ निरंतराशनागाढवद्धदवरकेणतां निकाचितं ताप थिंडां पिंडितास्यां घनशास्तुनो ३८ एवं कर्म्मक्रमाज्जीवः स्वप्रदेशे
सम्मिः बध्नाति प्रकृतिबंधाकरहेषरागमहिरङ्गतः ३९ अस्त्रुव संपरीणामततः स्पृशाति तद्वत् निकाचयति संक्लेशो कषांत्रक्तनराग
तः ४० केवलं तदसं वैद्यतात्क्षिणत्युपक्रम एवं व्याख्यातमाकं। र्यतमस्योपत्यायध्ययन ४१ विध्यामेवमलिध्रन्तुधन्तुधारित्य
घातनेनुरामर्थ्याश्रुते स्वर्गे काचयति कर्म्मावततमत्र हिंसुक्ति विरहः प्रसंख्यात ४२ श्रीष्याः प्राहुः कथं तर्हि बध्यते कर्म्मणा
यतो मप्रारस्वरस्युताव्ययाः स्वयाहास्मानमानसाः ४३। स्पृशाकंचुकितं यद्वत्तंतव प्रतिकंचुकः। एवं कर्म्म स्पृशा।
जीवेन बध्नीयादालदतः ४४ तादात्म्यनसंबद्धास्त्रकर्म्मणा ज्ञानवत्तदा तस्य तर्हि गमामावात्रस्यान्निर्वृतिसंगमः ४६।
आकर्ण्यतद्वाविधिः संदिग्धोदात्तस्तत्र अयस्तु। प्रतुयार्थिः। घडगामपद्मसुप्तकः ४७ ततो गुरुराचार्यास्तच्छेकंठल्य
नास्तुनावर्द्धलयमनिप्राय। प्राय स्पृष्ट छसंप्रति ४८ यत्स्वयं विना यस्मात्स्पृष्टमात्रं हिततनत् कंचुकप्राहतस्तव्याः कामिन्याः कं
चुकोयथा ४९ आत्मनस्पृष्टबद्धकर्म्म प्रवितन्यतमानतः प्रसिद्धा तिस्पर्शमात्रतबंधजीवकर्म्मणो ४० तथाहि कर्म्म आत्मनास्पृष्टमात्रंत
तानाविष्टवृद्धावद्धात् यदात्मनाविष्टबद्धास्तेनसस्पृष्टमात्रयथाकंचुकितां कंचुकः तथा स्वदेतस्मान्नाघति नवायमसिद्धो हेतुः अस्म
नाः सिद्ध तुल्यास्थितना कर्म्मणां नविध्यतः पूर्वस्वावस्था नयवादि सिद्धः अन्यथा सर्वथापि तु नाशावश्यमगात आत्मनाएकांतिकात्यंतिक
त्यंतिकसकलकर्म्मेष्टबद्धावस्थिवस्तुक्तित्वेनात्यफपगमादिति पूर्वोप्यति कंचुकवत्स्पृष्टमात्रताकर्म्मणः किमिकैकजीवप्रदेशपरि ३२

विष्टेनेन आहोसकलजीवप्रदेशप्रचयपरिवेष्टनेन कतिपयजीवप्रदेशपरिवेष्टनेनवा न प्रथमः तथाहि किमिदंपरिवेष्ट
नं किं वलयनेनपरिवेष्टणवस्त्र्यमंडलस्या उतावरणवामासवशारीरस्य नाद्यः तदाहि सूर्यस्यापरिवेषणेहजीवस्य कर्म्मणां स्पर्शमात्र
स्याप्युमाखनततन्निर्वीर्त्ततस्वङ्गः स्वायत्तस्तवस्याप्युनावापत्तेः तथावरुवदसिमतस्याप्यसिद्धिः नहितीयः शरीरतत्सर्वाम्भवेवत्तरवावरण
संतावमज्ञाकस्यास्त्वंस्पृष्टत्वेन कर्म्मणां तदसमनवात् कथं विसंतवेवाशरीरराणववामसाः पृष्ठस्पृशस्येवकर्म्मणाजीवतयदर्शनापत्तेः अ।
स्येदमिति वत् नापरिसिद्धातात् यत्राकाशप्रदेशे यो जीवप्रदेशावगाढास्तत्रैवतत्प्रदेशावगाढमेव कर्म्म स्पृश्यत इति सिद्धांतन्यायात् यदाङ्गः
गीवप्रधर्म्माचार्याः एगपएसोगाढसब्बपएसेहिं कम्मुणाजोगमि एडइ उज्झारउमित्यादि अत्रवाक्यपादस्यायमर्थः एकस्मिन्प्रदेशे
अवगाढएकप्रदेशावगाढं यत्रैवजीवस्यात्मप्रदेशास्तत्रैवयदवगाढंतद्दवयद्ध्णाति नपुनरन्यत्र आनाय ग्रहणातीत्यर्थः अथयथा
कंचुकाकंचुकेनगाढं नियमितम्प्रत्युपरेह्याहतस्तथा जीवप्रदेशानां कर्म्मपरमाणुनिर्गुण्यपरिवेष्टनावरणांसनाव
पिप्रति प्रदेशास्तेस्तथानियमनात् कंचुकिसाधर्म्याज्जीवः परिवेष्टितस्यात्तनस्थ गोपनेनास्या व्यतइति चेत् एवं तर्हि सिद्धास्म
दनिमानावंधः अस्मान्निरत्यंतानिकर्म्मपरमाणुवर्गणानिरात्मप्रदेशान्तो वक्राय स्फिटवत्परस्परगाढां तावधाम्यधबंध इवनोत्यफपगम
मात तथावसाध्यविपर्ययसाधनात्हिरुद्धोहेतुः हेतोरादकायाकसाविक्षितछदचंचुपुटसंक्षेपात्तविष्ट स्पृष्टस्यावस्था विदक्षिनं कतिपायेव।
नात्रेः अनव्यात्मनः कर्म्मणस्तदसिद्धिः तथाव नागासिद्धाहेतुः नहितीयः तथाहितव्यपदेनात्मनोपिसाध्यनागविशेषणीयः स्यादिति
रथानागासिद्धपरिहारात् एवंसाध्यविशेषतस्मधतिज्ञांतरनियहस्थानापातः स्वीकस्यपरदूषितस्यसाध्यनागस्यसर्वानुक्तविशेषणवतो
निश्चनपतिज्ञोनरमितितत्स्वरूपणात एवं वस्तास्माद्देतोरेकैकजीवप्रदेशपरिवेष्टनेनकर्म्मणां स्पृष्टमात्रतासिद्धिः नहितीयः अनत्फ
पगमात् नहास्तकरेनचकर्म्मणां सकलजीवप्रदेशप्रचयपरिवेष्टनमिति ज्ञेरनेरत्फपगमात प्रतिप्रदेशंपृष्टबद्धकर्म्मवर्गणानिस्तितन्ना

धर्म्मसंमर्थ्रेणानहस्निन्नात्मत्ताजीवस्याधिन्नेदप्रसंगात् नचैतदिष्टं अथिश्वात्मनाकर्म्मणः स्पृष्टमात्रतास्पर्श्यगमेशरीरमलास्यवकर्म्मणो
यथाकथंचिन्तुण्णत्तुष्टानमात्राद्धियागनाडम्यात्तुहर्त्निसस्याधिन् अथवन्नमिद्धाचसर्वथोस्तुक्तिर्नावत निःकर्म्मणामपितस्तन्स्फयगारम्भवात्तुक्त
रतामपिसूयःसंसारप्रसंगप्रसंगात् अक्षयघात्ममास्पष्टमात्रस्याधिशरीरस्यविगमस्तुमर्नवःस्याक्रियत तथाकस्यचित्कर्म्मणाविगमेऽपिक
र्मांतरसंचयात्पुनर्निवृत्तविद्यतीतिचेत् नञात्मशरीरयोःक्षीरनीरवदत्यात्तुगमास्फपगामनस्पृष्टमात्रतानेगाकारात तस्यैकारवात्म
योःपुरुषसंबंहत्वतस्यदशरीरस्याचितन्येनशातास्मस्यशात्मस्यशादिसंवेदनासावापत्तेः यदपिकर्मांतरसंचयाभ्येनर्नवसमर्थनंन
दधिन्नवारुमह्रिकर्मांतरसंचयःप्राच्यजन्मनिर्वर्त्तितावास्यात् अ गामिजन्मनिर्वर्त्तितावानिर्निमित्तोवा नाद्यः कर्म्मसंस्कृतासैवात्मन
ःकर्म्मांनिरानात्यात्स्नात्स्फपगमाक्षस्तकारिणश्चप्राच्यलवकर्म्म णःकृतविस्तुणाकर्म्ममात्रेणशरीरमलस्यचजन्ममात्रेणछेदा
त् एवमस्वीकारवामिद्धानामपितनुत्वादनप्रसंगात्तउनर्न वाधत्वः नद्वितीयः आगामिजन्मप्रसाद्यानिर्वर्तितकर्मांतरा
संचयस्याघत्ताखनतुनर्नवात्तुपपत्तेः कर्मांतरसंचयादागामि सवंसवस्वरंत्नावचकर्मांतरसंचयइतियरस्यराश्रयप्रसंगाद्धन।
तृतीयः शशविषाणादरस्फत्यासपत्तेः अपिचांतःशरीरसुखदुःख संवेदनंनिमित्तंसनिमित्तंवा आद्यस्तुक्तानामपितसंवेदनापात
ःद्वितीयःपिकिंसष्टसनाद्यह्रिकंटकादिदृष्टनिमित्तमवनसंवेदनंधनादृष्टनिमित्तमपि आद्यसकंटकादिजन्यबाह्यतनसंवेदनस्यापिदृ
ष्टनिमित्तकेन्द्र नापपत्तावदृष्टनिमित्तकत्वकल्पनावैयर्थ्यात् अथसर्वमदृष्टत्वावानामदृष्टनिमित्तकत्वस्यसकललोकानुभवसिद्धतया
त्तुरयक्तवात्वनतसंवेदनस्यतन्निमित्तकत्वमप्यवश्यकल्प्यतइतिचेत् एवंतर्हितददृष्टंयत्रैवावतिष्टतेतत्रैवतत्संवेदननिमित्तं आहोस्विदन्य
त्रापि आद्यकल्पेसवनमतत्त्नात्मानाबहिःप्रादेशपवततादेवतिष्टतऽस्यतत्संवेदनानुपपत्तिः द्वितीयकल्पःपिबहिःस्थितनकर्मणा तत्संवे
दनजननास्फपगमेएकात्मचाचस्थितेनापितनान्यत्रापिसाधाःसर्वात्मस्वपितसंवेदनजननप्रसंगात् एवंचतुल्यकक्षतयासर्वथात्सुखाद्य ३३

नुत्तवापत्तिः अथयेनैवतच्चिवर्त्तितंतस्यैवतत्संवेदनमतिमित्तंनान्यस्यत्यात्मातिप्रसंगइतिचेत् तथाप्रेस्तुखंशरीरमिमेवदनेस्यवय
वयवप्रतिनियामितसुखाद्युत्तेवास्याद्यप्रसंगात्सर्वादहविषयएवतदुत्तसत्वात् नचाजाऽपिसमानमितदितिचेत् नइतिप्रायापरिज्ञाना
त् तवत्मसहात्मबहिर्देशवर्त्तित्वनरागवदनादिवत्कर्म्मणापिसुखादिकप्रतिवाह्यनिमित्तत्वेवप्रसक्तेतत्रखातप्रगादानाकदाचित्प्रति
नियतावयवगोचरत्वःपिकर्म्मणःसुखादिबाह्यनिमित्तशरीरामणदेहसर्वगसात्मवर्त्तिनयासर्वदासर्वस्मिन्नपिदेहेसुखाद्युत्तत्वप्रसंगा
किनवारयेतनवकर्म्मणाबाह्यनिमित्तस्यसर्वगात्वेऽपिसगादिबाह्यनिमित्तांतरस्यप्रतिनियतावयवसंवर्त्तितयासुखाद्युत्तत्वप्रतिनियामा
नविध्यतामिवाचा एवंहिकर्म्मकल्पनावैयर्थ्यात्सृगादिबाह्यनिमि मित्तांतरस्यप्रतिनियतावयवसंवर्त्तित्यपवतदुत्तत्वप्रतिनियमोपपत्तेः
अस्माकंचात्मनादात्म्यनकर्म्मणावष्टानाभ्युपगमादात्मवत्त रस्यापादानकारणतुल्यतानतुसृगादिवदादहत्यनिमित्तकारणता
तथाचतत्संवेदनादिबाह्यनिमित्तसंनिकर्षप्रतिनियामतत त्तत्रहृतदवयवेषुसुखाद्युत्तत्वापपत्तेर्नतवत्यदृइवसर्वस्मि
न्नपिदहेशयेत्तदुत्तत्वप्रसंगावकाशमासादयति अथैतेवम टकारिकारणप्रतिनियामनकर्म्मणःक्वचित्कदाचिद्दुदयादय॥
यदाहृ उदेयास्कयसत्वसगमावसमाउंचकर्म्मुणोनत्तिया दृष्टं खेतत्कालेसवेदनासंवंसंपयतेः एवंचकथंमाप्यापादनीदयोग्य।
सवतःयात्तवतःशास्ताविन्यात् तस्माद्यक्किंचिदेतत् अथसंचरिष्णुशीलतयाकर्म्मणाबहिर्वर्त्तितायांतःसंचारातरपिसुखाद्युत्तत्त्वा
नविरुध्यतइतिचेत् नअंतःसंचारेकारणबहिसरुत्तवोनावापत्तेः अथयुगपदुत्तयत्रसर्वदातत्संचरतामितिचेत्तन्न वाह्यादेशिकस्यएकस्मि
न्नवक्षणेउत्तयत्रसंचारानुपपत्तेः उपपत्तौवासंचाराचरत्वनात्मकर्म्मात्मनात्मादात्म्यरूपाणांबंधएवापयादितःस्यात् नहितयोस्ताहश
धसदात्मसुगपदुत्तयत्रसंचारानामा अपिचसंचारिस्वात्स्फपगामकर्म्मणःशरीरस्थवायोःप्राणादेरिवतत्पत्यात्तुगमामानतावत् यदुक्तं तत्सवंतत्र
सत्वर्ईसशरीरसचारत्रतवनितलावं नयतस्यारेकात्म्यज्ञानात्मकारिवकदाचित्स्थयोवावत्तुपपत्तोत्तत्कालेवप्रसंगइतिवाच्यं वक्ष्यादिसयो

पंचा० वृत्ति ३५

गेन कांचनं मृदो विवेकं संख्यानादि प्रयोगेण तयोरपि ष्टघटभावापपत्तेः कांचनमृदोरपि स्पर्शमात्रमवतिष्ठेत् न अग्न्यादि संप्रयोगात् तस्याऽपि व
प्रागपितयोः पृथक्पृथगुपलंभप्रसंगात् न चोपायविरहोपात् तत्र प्रागसमन्तरमेव कांचनस्योत्पाद इति वक्तव्यं यीऽसावादरितुं तोऽन्य इव सिकताकाण
नयोरसमस्यापि विनिर्वाथपपत्तेः एवं तर्हि कर्मात्मनोरज्ञानात्मानारपिष्टघटभावापत्तिरिति चेत् न तादात्म्यादिरूपात् एकं हि तत्र कर्मरूपत्वं वाज्ञानात्मता
: ज्ञानं विनास्यात्मास्वरूपमेव तासादयता नित्यात्मादात्म्यमपि न कदापि ष्टघभावः तत्रोपि कतु स्विदुपायादस्मोत विच्छ्यतान्तिष्ठेत् तोयवाथवाज्ञान
रन्धृघज्ञावताम तोजडीकरणाय प्रयत्नसद्भावतथा तस्य कायाप्रकर्षप्रत्यापत्तेः अपरस्तु तादात्म्यातन सत्तेलीभावापया क्षीरनीरयोरत्र भावकं
र्मात्मनोरपि तत्र हि जीववीर्यातिशयात्कर्मपुद्गला जीवस्य परिण[stain] मोऽजीवस्यापि कर्मतयेति जीवस्यापि कर्मतापत्ति जीवस्त्वभावत्याऽत्र
वत्रापुद्गलापरिणमति पुद्गलकर्मनिमित्तं जीवो वि तह चेव परि णमइ इति वचनात् तदेतत्सत्कर्मात्मनोः क्षीरनीरयोरिवापाय
रेव निष्टघभावः अन्यथास्तुत्वनुपपत्तेः एवं वा सिद्धविरुद्धा रनैकान्तिकदोषकलुषितत्वान्न प्रकृतादेतुसत्त्वसमर्वगम्यथा
कांचनेतन्मृदि तथावदनस्मान्नापति नवावस्तारमिद्यादिकं मात्रंकतायं सर्वोपदर्शितन्यायेन तस्यापास्तत्वात् एवमादियुक्तं
ह्रोक्कं बंधमिहिनिबंधनं साधनं साध्यामासविध्यागवाघतस्तुरः॥ ५० ततो विप्रतिपत्तिमत वक्तुमपारयन् आर्याणि प्रत्यहं तत्र वकं च
कृतमात्मः ५१ सम्यक्त्वानुप्राप्य तु नारनस्तु स्वेभिः स्ववणं सावद्य प्रविष्टेष सर्वं तिनागाः इव वक्रगाथ हिष्टा परस्छिड स्त्रि निदर्शनता ५२ अन्यदा न
वाम सर्वे यावज्जीवं त्रिविधं त्रिविधेन प्रत्याख्यामि प्राणघातमित्येवं संयतानामि ५३ अत्रावसरे समाकर्ण्य प्रत्याख्यानस्तु वावमः तेषामनग्र्य हि यो
स्याक्षतर्हि सा स्पृष्टा ५४ युष्मत्प्राणघातमहं सर्वप्रकारेणामाऽविनाकृतं प्रत्याख्यामि त्रिविधं त्रिविधेनेति मम्पगिदं भवेत् ५५ विधाः श्राद्धकिमर्थं
तापरिमाणं विधीयते आशंसापरिहाराय तत्त्वेनाघतस्तदोषकृत् ५६ यावज्जीवमितीयत्ता द्वारा सुन्नतसंस्तुते यथाप्राणानुहतिष्यामि मम
स्वबाधरिति ५७ इत्याक्षिप्ताः पिनाकुत्रापि हि ध्यमा साधुर्वाध्यधीः स्याद्वा जोगत्य [...] किं त्वामिम निरोधे ५८ ततो वचसमत्तबुद्धिः श्राद्धस्य च ३५

रतन्तु नः यावज्जीवं प्रत्याख्यानं साकाङ्क्षमबाधनं भवेत् ५९ तथा वप्रयोगः शुनेर्यावज्जीवं सर्वसावद्यप्रत्याख्याने सासिद्धं गंपरिमाणव
चानयदवत्तद्वेवप्रद्वाष्टहिणः सामायिकादी च रप्रत्याख्यानं तथापेदं तस्माद्यथा नवायमसिद्धो हेतुः यावज्जीवमिति पदस्य नागमप्रमाणस्य कृत
प्रत्याख्यानस्य प्रपरिमाणवच्च प्रतीतरविसंवादादिति अतोऽत्यापि अथ कोऽयमनिषंगः किं रागमात्रमाहो रागादमिष्टविषयप्रसक्तिः तत्राद्यः सा
नवद्यमः उपशान्तक्षीणमोहसयोग्यादिगुणस्थानवर्त्तिना परिमाणवत्सर्वसावद्यप्रत्याख्यानवाञ्छपनिषंगाभावात् मोहनीयापचयमादिनाते
षांवीतरागत्वेन सिद्धान्तप्रतिपादनात् तस्मात् तेषां स तत्त्वोपितरिकारात् तथावनस्त प्रत्याख्यानतया तिकान्तिको हेतुः न द्वितीयः तदानीं तु न प्रत्याख्यानत्वेन
तदसावान नावाप्रत्याख्यानस्येवाभावात् उपलभ्यमानवस्तुविषयता ये दवतस्या स्नाकेप्रतीतर्नत्त्रयतोऽस्य माणविषयतया तथा वाप्रयामि
ह्याहेतुः संदिग्धसाध्यधर्मा हि धर्मो हेतोराश्रयः अवस्तुविकल्पितो साध्यधर्मासाधर्म्यस्थयेन संदेहाभावात् नाश्रयितावर्मिणः नच
तीयः अथ केयमाशंसा किमितः प्रत्याख्यानादिहावा सांसार्विलो प्राप्तावाप्यामित्यादिकाम नाद्य [...] ध्यवसायः अथ इत्यातार्मा
वद्यमहाम विच्छ इत्यादिकोत्या वा नाद्यः प्रत्याख्यानेप्रतिपत्तिकालं तद वनावात् केवलमाशायुमवतम्यत दातो प्रश्नः कथं विद्वावे
ऽपीह कामभायानिहानरूपत्वेन मिथ्यात्वोदय एव जायमानत्वात् वा रितत्रिण :प्रतिषेधात् नद्वितीयः सर्वस्यापि चेतनिधर्मस्यामारुतवस्या राशमाप
रिहासएणे वानिसतत्वात् तदा माचतस्य संवेगनिर्वेदान्यां तस्थित्परत्वेनशहगाशंसायाअसंभवात् किं च गृहिणामप्याशंसायाः ऽतीवारूपतयाऽ
हालापत्नीवियमरणाय स्सामप ऊ इत्यादिना प्रतिषेधप्रतिपादनात् तथा च कथं यतिप्रत्याख्याने सा आसन्नि प्रसक्ष्यमानशालित तस्यमनेने सर्वसामायि
करूपस्यापि प्रत्याख्यानस्यायासिद्धो हेतोराश्रयासिद्धापत्तेः नाचेकादशप्रतिमा प्रतिपन्नस्य प्रतिबद्ध [...] ग्रहिण इत्वरप्रत्याख्यानमपि नमा निषंगं
प्रतिपत्तुं मदीरुनिस्वरत्वेन तन्मादिरणा निरभिषंगताचात् तथा वसाध्यविकलो दृष्टान्तः अपि च यानरहाप्रत्याख्यातहींद्रतमाख्नितवा अभिदत्तहायोरूध्या हि
प्रदोषायाने न कालनियमा त्यपरिमाणत्वेन तस्यापि सानिषंगत्वप्रसंगतः नवमपरात्यभिधत्तलदिष्ट तथावत्तायथ्यास्त्रैकान्तिकोहेतुः अथ प्रकृतप्र

प्रत्याख्यानवत्तत्रापि योक्ष्यादिप्राणातिपातादावसमंजसं अपरिमाणत्वे तस्यापि मयेष्टत्वादिति चेत् तद्विशेषादिवमादरस्यानवस्थाप्रसं
गः तदपरिमाणत्वस्यैवासंभवात् नचैवमप्यस्ति बाधा परिवाहितप्रदीप्तपरिग्रहवायुत्पन्नतद्धादिना निवृत्ताप्यायसामा किंस
र्वसंग्रहपंचज्ञानमित्यादिनाद्यसमयवचनैरिति प्रत्यभिधानात् अथ नास्ति यतेरद्धाप्रत्याख्यानमपि तिदेव तत्र यागायसमङ्कितमित्यादिनाद्धा
विधप्रत्याख्यानाभिधायकागमस्फुटमवयत्नात् देशनिषेधमात्र एवं च तस्य निरभिषेधगता किंमर्थं तद्धियावज्जीवमिति पदेनावधि
निरूपणं प्रत्याख्यानेन — करणसंज्ञायोपपत्तिः क्रियावज्जीवं आत्मा वर्ततेत यावत्प्राणान् स्मरयामीति अव्ययीभावेनमुविधना स्या
मुपयद्यापियावज्जीवमिति सूत्रमिद्धरिति चेत् न आत्मना नित्यत्वेन वर्तमानो विवक्षितस्याद्धयज्ञाविमं प्रत्याख्यानं भगच जान
ताज्ञेनस्य यावज्जीवं आत्मत्ववाच्यायीलावासोश्रयाणनया वज्जी॥ वामीति णमविधानतानेवयावज्जीवमिति शब्दे निष्कृतिनि
श्चयात् यद्यानेन परिणामावधिकरणेन प्रत्याख्यानं गवनयात ।नेत्थप्रत्यसाश्चद्यामविषयइत्य निशायणः यदाह वयत्त
गनयावेत्थियजीवज्जीवं दंतिनिद्दिट्ठं किंच जावज्जीवायइतिपदेसु सार्थतनष्ठा ।नेत्थ परिमाणपइतिपदं स्वधर्मनाषाकल्पितं।
निक्रियतामवतो जिनमता तावतेनगणधरदृष्टसूत्रानुपपाकरणास्ति घाइषित्वापेत्तिः तदुक्तं पयमस्करंपिइक्क जाउमगाएइसुत्ता
निद्दिट्ठं स्ससंगायतातिविड्डमिच्छद्दिट्ठीतु णयट्ठो एकस्मिन्नपितावत्समदिग्धप्रत्यायाजिनदृष्टः मिथ्यादृष्टिर्नानन्तसंवादिदुःखसंवगता॥
नो अपि चापरिमाणेप्रत्याख्यानमित्यत्र न किं प्रसंगहत्तिः पर्युदासवृत्तिर्वा आद्ये परिमाणप्रतिषेधमात्रनायात नवस्त नवातनतवतः
काविशिष्टसिद्धिः परिमाणवाच्च्यपिप्रत्याख्यानस्याक्रियायतनिरभिषेधगतासिद्धः द्वितीयेऽपि पर्युदासस्य समदृशग्राहितयावस्त्वन्तरवि
धिः प्रतीयते तत्र वस्त्वन्तरं किंशक्तिरनागतकालमाकल्प्य वा आद्येऽपि क्रियावच्छक्तिसंभावात्प्रत्याख्यानं अथ यावति विषये शक्तिस्ताव
तीति विकल्पद्वयात् आद्येत्राज्ञाप्रत्याख्यानकालस्य नियमितत्वात्परिमाणवत्त्वमेव प्राप्तमिति द्वितीयपक्षोपन्यासेन परिमाणपरिहारतात्त्व।

तत्त्वस्यासत्त्वतः तथाचनीविनावरधर्वागापि प्राणवधमिघुनादिष्टप्रवर्तमानस्य नवतनसंगानिवाराशक्यामं नघेतुः शक्यानुष्ठाने नेवमेवत
प्रति ज्ञात्वाधुनानुनास्मिशक्तिरित्यन्तरेण मकलाप्यराधप्रापधनात् एवंचतक्विक्रमस्यापि प्रायश्चित्तमपि स्तुरवीमव द्वितीयोपिमद्भावतयंचक
ान्यतरप्रतिपन्नावधियतिचलानेनमकलतद्रूपपालनप्रेयाभावेयथापि प्रसगात् आस्व अन्तियामत्रासस्तित्रिनाइयातामथा विपश्चि
त्तं तसमध्युव्ययानियामा पगेणनिसंजयत्रत्रि नद्वितीयः त्सादिर्वीणमाह्ना दिगुणंष्ठानत्वर्यवर्जिनामेवप्रत्याख्यानंस्यान्नप्रमन्नादिवृ
णष्ठानवर्त्तिनां प्रत्यञ्जन्मनि तेषामवश्यविरतिभावेन सकलानागतकालस्याविप्रत्याख्यानाभावात् अपिच किंयंजानाद्वारणप्रत्या
ख्यानं ताइक्परिणामोहः तद्भ्यतिरिक्तं वा किंचित् नप्रथमः अ ॰यागिकवलिनामूकयतीमांभाषत्तुषादीनां च प्रत्याख्यानाना
वायत्तः तन्नाहेतुस्त्यारेषांयंजनोच्चारणाभावात् अविरतान ॰मपि चेष्टादिणा कथंचिज्ज्ञावलिकादिपाठात्तदुच्चारणे
तप्रत्याख्यानापत्तेः न द्वितीयः किंशस्यज्ञावद्येमदनस्य विषय इति तस्य परिणामः आहोकदाविद्विति नाद्यः आ
श्वन्नाम विष्य इति ज्ञायतवातारतासवमानस्य प्रत्याख्यानता। गापातातत्ञास्वत्पादत सर्वत्वावक्षेपात् न द्वितीयः तत्रापि किं
यथापरिणामस्तथा व्यंजनोच्चारणत्रतान्यथा यद्याद्यस्तदाकथं।। स्थावस्थायांमृतस्यावश्यं तावान्मिरत्यनावडिनिव्राकयाजा वस्माव
द्यतास विष्यइतितस्य परिणामस्तथा वयथापरिणामं यावज्जीवमिति व्यंजनोच्चारणेदवादायातं परिमाणवत्त्वं अथजीविनावधिमप्रा
त्याख्यानमिनितस्य परिणामास्परिमाणमिति व्यंजनोच्चारणमिति द्वितीयपक्षः तिमतमदाप्रत्यक्षमृषावादितापत्तिः अन्यथामनमिक्ष
वाऽन्यथोच्चारणेन वाज्ञानमविसंवादात् यदाहमहाभाष्यकारः जाउगअहवयनावत्तगमाणोवस्मता दिणंतुणइ वयमपरिमाणमयप
वरका मासुमाषाइं नतृतीयः तदतिक्रमे तथा प्रत्याख्यानपरिणामानावक्षपवारादत — ईश्यानकार्ये जीवरत्नादिकंदा स्यात् लाभ।
पूजादिकामनतया विरतिपरिणामानावेऽपि बहिर्वृत्यातकार्यकरणंवा नियमात्साक्षेऽपिवाद्धचित्तवाद्यसंपत्त्यानामिथायतनमलि

Dr. BHAU DAJI MEMORIAL
डाक्टर भाऊदाजीस्मारकसंग्रहः

नवेलब्धब्रह्मचर्यादिबाह्यतल्लिंगवच्चेदानप्रथमः शुक्लानामपियावाशिवाप्तः आमंमारंतोष्ठवसंप्रर्लजीवरक्षादिदर्शनात् नर्विवम
स्थितिवाचां मिहतोवाशिन्नानोश्चवाशिन्नास्त्याद्यागमानामयपरूबहिर्लीवतेवरतधामप्रिष्मनात् नद्वितीयः अर्हन्मतवर्त्तिक
षाविन्मुनिर्यमकार्नालानाद्यर्वामवबाह्यहन्यामहाव्रतामोनाद्यवलंबिमोप्रन्याख्यानप्रसंगात् नतृतीयः दुर्गतिराजाद्यनुज्ञो वित्त
नामपियतिश्वापन्नः नचेनद्मिहप्रन्यरूतमन्नघातदुपलाद्यः तथाचलौकिकाद्यपिप्रवंति नमामेयणेजरनारश्मरणंबमावरियंति
रूका शुणिवरियंडुअयमेवयाणधमापरंनत्थि एवंचमावधिच्चःपिनविवादाधर्ममिनप्रत्याख्यातस्यमामिच्छंमानातन्माधनायापन्यस्त
नवच्छेताराते कानिकच्चा दिनानिराम्मात् तथावब्रपक्षमिहस्येष यायागाःपिदृर्शपति विवादास्पदंमावधिच्चःपिनमानिषेधगुणा
कुणाःप्रमत्ततयाविधीयमानत्वान्नयादवेतादेवयथाकस्यचि रूपकयत्नाःश्चाविकावितासार्धर्ममिकपायमलोजनेतथाच
दतमग्नावति नचलोजनम्यनिरभिनिषंगत्वाउपपद्याहृष्टात स्यमाधाविकल्पतेतिवक्तव्यतथाचतुजानम्येवतस्याक
वलज्ञानात्याहस्रवणाउपपन्नः नचतथापिमावधिचस्यमाधा। नागम्या मिद्धातस्यतद्धिकत्वमितिवाच्यं यतिनोजनस्यद्राय
:योरूष्याद्यहाप्रत्याख्यानावच्छिन्नतयामावधित्वस्याव्याघातान्। तुम्माद्यावज्जीवमित्यवसाधुतत्त्वपरिमाणतिति इत्यादिविधमा
प्रक्रांतमर्वप्रयत्नमंमत मात्रयापिशुरावीवामनत्यघानत्त्वादतः ६० सुताम्बुःपारदस्यानोगछोतरगमाश्च पि तदासदाग्रायःपृष्टावध्यमक्तं
प्रत्यतिष्ठपत् ६१ सुधादुग्धानताभूयंकिंजानीधंब्रुवीमयदे यत्नक्लितादितंहतमित्यवादीत्तमःमतान् ६२ यदिवंष्ठअरूको:पिनाम्मोतत्वंप्रप
द्यत माधनदेवताक्षाउकायाक्रर्येप्रतःकृतः ६३ ततःममय्हगागत्यमक्त्यामंघंबसाणमा आज्ञापयतकिंकार्यंमयावमउवाचता ६४।
गछादविविद्देष्ठुमत्रष्टछज्ञितध्रुर यद्गाष्टामाहिलाभूततत्किंतद्यमुताखिलः ६५ संघादुर्बलिकाउष्यमित्रसर्वोपदिश्यधा तयाप्यपिन
माविधमृतेहंगतुमुमाह ६६ सुर्गं कायाममर्थेमतादत्तं मंधःमंहत्यरंहमा गत्वामाञ्जिनमप्राह्माम्मास्नाक्षत्यममामह।। ६७ याजहार

रज्जितंद्धाप्रसंघ ममयदविदः मिथ्यादिवावह्नकोन्यःमममाह्यपनिह्नवः ६८ संघःकुमादीततकह्मयःत्यउतम्बाकेःमागिरमुङ्गिरं
ती हूराद्घागान्मुनिनाह्यपक्षोक्मर्षयवाकम्पनावन्नहर्षः ६९ इयंहिताकिष्ठितराघराकीकाकीवपन्निष्ठितिनवगंतु काद्वाक्रिरम्याइतिन
हचोमावश्चहधर्मनमतआचचक्षे: ७० आचार्याःघजगावार्यप्रतिपद्यस्वमम्मतं माद्राघुजीयदअघातेछादघकदाग्रहात् ७१ अविनयनु
वासंपद्यतमृषात्तितिविशिनामहहचिशदा इच्छाविद्यास्वमस्वमविहहाय प्रकृतिमत्तिर्ममाग्रानतमस्ययस्मिनूपाद बलाक्वरममार
मधुराःकिंनावानानतिम्रुषचकुषा विहधतिबलाद्यं धेवंध्यष्ठिन्याहितिनिरगलाः ७२ कदाग्रहपरिग्रहामद्यतितत्त्वयुक्तिं इमात्रिमक्ष
तिगातित्वमाअननमस्ययस्मिनूपाद वालाद्ववरममारणस्वरणि मन्यदिकसंछिनं नतत्त्वहरानहिकिंवदंतिहंतयस्यादिशि ७३ प्र
ममाणपदुर्द्धलितमाकुलयंतिहवहानिह्नवाःप्रमनिहसवि कल्पजाले: किंमारमेवलमनर्गलपादयातिः सुश्वादुवंत्यमा
हियानविल्लाउयति ७४ अकुरयत्याद्रातानरबाधिंहदमि घामितिनिरवद्यामिऋआत्मा नृनिबरमाहितःप्रस्तुतंत्तःह्या
दिमखुंदरफलंक्किं ७५ तार्थेज्ञानावीरूयाशिरूयावाक्लिष्टा। हिन्नाङ्गातुमिथ्यातिमानः मापक्रामत्यघवलाद्वमृनालोरागाये
तिकिंधमवनत ७६ तस्मायदार्हन्मतमन्फायेघान्नायप्यमिथ्याति निविशिताःसो संघस्तदानाजुपघिक्रमादिमंतागमेस्पाष्टहवान्व
हिम्न ७७ इतियतिगणगाथ्यादुम्मंहवाद्यमावंऊनुरिदमजगाष्ठामाहिलस्याधिगम्य जिनवचमिहितेषोकोऽपि मिथ्यातिमानं विपथम
घमहघामोस्मकाषीन्मताषा ७८ इतिगाष्ठामाहिलकथानकंममाप्तं ७ अथमिथ्यातिनिरवद्यो:प्यात्मधर्मघाह्नघल्नरूणायइत्याशंका
यांतल्लिंगनिरूपयन्नाह तामुक्कुब्बविउमागाये यम्मादेवविधमवेष्टामिथ्यातिनिरवद्यावारिणातत्रमानिमिथ्यातिनिवशस्यमाधिक्कतिमंबे।
धः सूत्रोक्तामिद्वातनाधितार्थोहिसुक्वःप्रघक्षताआगमार्थविरोधिनीत्यर्थः महावत्तस्यहमाध्मरणत्वाणामियहादिकाफिक्रियाकवमेन्योमि
वसुतिस्येरहवामङवमंप्रत्यपिनिःप्रतिरमानवयमितिमिथ्यातिनिवेशाजन्यत्वामिद्वांतविरुद्धापीवयारघ्युरूपत्वेतीबुमंक्षशाध्यवसाय।

सायमविवज्ञाक्षया भूमात्पादीनां च भगवद्वचोविपर्यस्तप्ररूपकत्वात् भवति एवमन्येषामप्यवजानीयात्वष्टापवाममवडष्ट्या अत एव गीतं
सूत्रे अर्थस्तु दर्शितस्ततस्तयोस्तर्ह्यागाढागार्थः आह च गाथां तत्र श्रुतं अन्तोतस्मवाहोऽवरकाणं गायस्मयश्च अन्नमन्नयसंजोगाहोऽमायत्तो तेः
कृतया शेगो निवारिताः आगमविपरीतात् कर्तव्य चेतनिषिद्धात्सुदमिद्धां तापरदेशकत्वात्तेषां अथ सूत्रानुक्तापि दुष्यकालाद्यपेक्षया काचि
ज्ञीतार्थविशिष्टाप्रमाणेन विष्यतीत्यत आह अतश्चास्मिभावद्यतयागीतार्थैराचरणीयतया अनाहता वष्टावशिकाकायिकीव क्रियाऽपि
सातिनिश्चितास्य साधिकाश्चतुर्मासिका लिंगमित्यर्थः तत्कार्यज्ञानस्या कार्येणव्यकारणानुमानस्यापपत्तेः ततः किमित्याह सतुमपुनमपि
यानिनिश्चितोऽपि मिथ्यात्वमस्य तत्स्वरूपस्य साधकाभिध्यात्वकार्यत्वा तस्यत्यर्थः अथापि साविशेषे त्यनुपपत्तेनुलिंगतात्वमिथ्यानिनिवाः
ज्ञाज्ञात्वसंबंधस्यदिति गाथार्थः व साधुनामनामिवरवृष्टाममज्ञा सायरपर्यायादिज्ञानेणनामथाहंगाथाहायतदर्शयन्नाह गिहि॥
विविबंधगाहा मध्यापगाहा गृहिणां श्रावकाणां दिश्य तज्ञाप्यतिअनयादिकूआचार्यादिना अस्यार्थस्यायं गाथाऽर्थः।
शिष्यइत्यादि तयानस्याचबंधआवार्यायासेहताया दाननास्य स्नानिरवदने नेविहायनिष्कारणंगच्छांतरस्थस्य पुनः पादानपरिहा
रइत्यर्थः एषव स्त्रेसाधुसाधीरूहिश्यानिरिताः नतुगृहिणामता। गृहिणादिग्रबद्धिधर्मनश्रमङ्गहोलचताति हितायगाथांतनस्यागः तस्व
तिसमुद्राय आनवं तआनजनीया आदइवर्मान वतराना गाथाज्ञान् ततश्चालाव्यवस्थायानियतविषयतेवासिश्वनाहसुताःनात्रवतामना
नजनीयानामपि पारंपर्येण स्मइत्वप्रतिबद्धा एतः स्मा कामविरतस्रीणोबाःस्मस्यामवामांसुवस्त्रपात्रादिरूपबुद्धादीतुकल्पतेनाप्येषश
तिव्यवस्थापिनासाध्वानांसुहृदस्याकनयाधार्मिकनयावगुरुचेनास्फापनसुविहितानां श्रावकाणाम् प्रहरणगजदंडादिनयस्रातततस्य बिदि
तस्य आकर्षणं सर्वधातयोनतस्यार्थवतादिवारणमित्यर्थः मत्ररागद्वेषःगुणिषु रत्नत्रयपवित्रेषु सुविहितेषु तीर्थंकरगणधरादिविरदेहिम
इतिसंघएवमकलसाधुश्रावकादिव्यवस्थाकरणपटीयान् सएवचभगवन्नमननीयश्चाहाराधःसार्वषामिति। ग्रायाजेनमनानुगानुकाम्यामव

प्रजयंति एतेज्ञाश्च मनुष्या समप्यवमभ्यंतइति संघवास्यात्पादानपां तिरस्कार एवाश्रयानिति अपवादयदानो असंयमहेतुतयानिषिद्धा।
नोकारणेनयतना विधयतयादिष्टाभोनित्यवासादीनां कादाचित्कत्वात्तांआलंबनअतिप्रमादितयाऽवष्टमत यदिदोत्तानिसर्वथायतना
नामरूत्यात्यन्तविघ्नुतदाकुर्वपर्वस्थयोःकरिष्यत् तस्मात्कृत्यात्यवाप्नोतिमुखलीलतयाऽऽक्तिस्यायतत्छद्भनामतमिमप्रश्नरणं यथासम
र्थाप्रमएवनित्यवासोऽनीनानासंगमप्रसुविरावार्यप्रदासवतान् चेत्यप्रजापिसंगता खेरस्थामितस्यमावरणात् आर्यिकालाभोऽपितोगोपि
साधो पियुक्तएव अविकापुत्रावार्यणगहिष्यनात् मततंविहत्तिरोगोप्सपद्यत्रएव अदायनमट्टर्षिणानडपयोगात् यसाद नायावामवि
हारा वडपनन्निचअक्रियालाभं विगईमुपप्रतिबंधनिहामावा स्यादिति अङ्गद्वारलोपादयस्तदाआवचयारूतत्वाहृष्ट्याः प्रोना
रणं विप्रलंभनतसुपधर्मिणं अवफस्यत्रआज्ञानामभयविवारा वतुरतयायथायसुपदिशतिमएव धर्मप्रार्थइतिअज्ञालना यः
थालवस्यूर्ण्जोरगङ्गगवर्हिबंकारिनमर्थितंवपनात्वनत उलाध्नेप्रवस्तोवहितंतस्माद्वङ्गिरध्यत्रमहानादरा विधय
स्वकायवाङ्गततिर्मोपणीय सजावात्रसंयमत्रयाद्यविरा तानदिवाम क्रवविधीयमानाप्पाशायत्याश्रिवत्वात्सिराग्न्वकृपत
पणरनमित्यर्थः तथाज्ञातनयासायाविनयाशिथिल्यानत्यर्थःसा माचार्यमिति आवरणरूपतयापकथितंसमदण समाडनमित्याध
वरणालक्षणज्ञासंयुतस्यागुरुःगृहिदिरिदंषदिकंसर्वमपि कथामतकवावार्यमिति निश्चयाते उदिहासाहणदिमातिविहा खलु सातिवि
हाखलुसाहुणीणविन्नेया इत्यादिनासाधुसाधीनामवागमश्रूयात दिशाध्यनगृहिणामतसहकरणेमकलनङ्कतपापारेनानुमयाहिताय
तर्महानुदायइतिनिवारितं तथा आनावाव्यवस्थापिप्रविज्ञाजिश्स्वअजितमाकृण्यादिविज्ञाप्रविधयात्तेचासिद्धितानमामान्यगृहिगोचरा
तया तत्रोपिसुविहितानामनयास्थेयादीनां अतआनावाकथनातेषामयदरणं महामंतेज्ञातिवधकृ तथागुणसमुदायरूपसंधा॥
आदसंघशब्दस्यवाध्याचाकस्येवनगावत्रमङ्करणायवाराधुनिकम्पतुप्रकटप्रतिमविवादगुणश्रन्यतयावस्तुतःसंघ आरतमः।

हाद्यंवंगुणिनांनूषणामवाप्ततस्यैवोपमिम्हारागुरुकर्मताहेतुकाएव यदुक्तं संतगुणछायणाखलुएएयरिवाज्यहाऽऽलियंच धम्मेयआ
वकुमाणोसाऊयएउसयसंसारो तथासंगामच्छविरेरपिनवारागकल्पितवमतिणाचरचर्याविहारिवेहापिनिबद्धतयासेणाऊंघाव्वलद्या
दितिमिनिन्नक्रियावामासमवस्ततदृष्टातावष्टनेनमापतिकानाजाधिकानामपिप्रतिबंधनतदस्फएगमःसुखलाघ्याददवा यथाक्तः ग्राम
सामएवासऽयहिबंधऽजंगमचंचनगणितिराख्रिस्नगणितिवासेनियएवासो तथा स्थविरस्वामिनामपिचैत्यार्यपुष्पफ्रद्याहरणंकुतो
ष्टिंकायन्नाजनाघ्रताबंपत्रावनाद्यर्थमतआधुनिकानांतिःश्रूकतयासज्ञाच्यारूनतस्यरिग्रहामहाव्रतनिरपेक्षता चतक्कि यदाह तेनावण
पारसिमतिकठंज्ञावणंवच्छसं नासिंतिगलमाणापुवुत्वियपु पदमहिमंच तथा अर्णिकापुत्राचार्यस्यापिपुष्पचूलानीताशात
रफ्रपानाणा स्ववंवविचरितुमशक्तवयाःतद्दानांततानांबलि ष्ठानामपिसाधीलानयदृष्टाघ्यदेग्रहंतातदवरागिनाचश्रवय
ति तदुक्तं गयसीसगणंज्ञामनिरकायरियाअपरवेलंपरं। नेगणिविसमद्दाविसदाऽऽज्ञियलानेगावसंतो: तथा रास्तद
चार्यगीतलनूरूस्याद्याहारापरिशीलनतनतदसमिहिस्सुतायाहा यनपुतनरपिस्त्रीराक्रएष्या गातयध्रुतया:नाधुतया:स्ताधुनात
नातारूजापुष्टानामपिनित्यनद्राणारमतालोल्यस्फुटयंति: अ॥ दवमायलसुसफरसुविंयवरसुविगईगएणज्ञाविंतं दद्या विसणंति।
सदाकिमाभितद्यायणानमुणा तदेवनियमनाचरणेव नूयमामपवादपदाल्वोर्यात्यादकत्वेनातिविरुद्धत्वात तदाह रूजञ्चज्ञयाजद्या
वक्रसुयावरणकरणएछ्हा ऊतसमायरंतो आलंबणमंदसद्दाणं सुयपधारणंचातावतुतिनांदुष्टं रूणेव्वाजोंपेनयाजोवाऊ:पुत्रकलत्रयो
:सर्वत्रविद्यतेव्याजोधार्म्मव्याजो नविद्यतइतिवचनात् तस्मादुक्तमुक्तं सद्यापसमाऽऽत्रएयंति तदवंवदितिदियधरादिकमसद्धदस्मात्तदनिश्र
यन्नाथामतिदिशात्राह! अत्रांवति नाकवलामनादवकिंनर्हिअन्यत्रअपरमपि गोतेगोतार्थैःप्रमादबाहुल्यकालादित्वाघाद्याप्रामाः
मपिपनिषिद्धंनिश्चरितयातानां संप्रतिमासकल्पविहाराद्यादिप्रमाणकल्पश्चरणपटलादिग्रहणपत्तिति मासकल्पशायाप्रस्तावाद्यसावे

नयतीनांधृतिसंहननादिविकलानांनित्यवासिनांवार्धादीनांनिज्ञादिषुमर्यादालोपेनचागीतार्थईदृशतामासकल्पविहारादिषुनिश्रेविनाचरणा
कल्पव्यवस्थापनात तथाचव्यवहारभाष्यकारः वसंघयणाईणांमराहारिणंवज्ञाणिउसिर संहऽगीयहाणवणाअऽक्रकप्पसंः तथा का
लाइदोसवपुणवेचउसुम कारईनियमा ज्ञावणउकायाद्यासंथाराचव्वयायारईहि इत्यादिः एताश्वगीतार्थाचरणआगमेनैवचंयथ्यवहरा
मोनाचरणायस्याऽऽह्राणातिक्रमनामसङ्गहएव तथाचः एवंकल्पनाष्यकुलगणसंघहवणाजावेयकयाकहिउसारहि कुलवजनाऽऽयावि
दत्ताउपसदकमिन्नंति तदेशज्ञानांविरुद्धावरणाकारिश्चर्यतुरूपसंतानप्रत्तवाणतदादिष्टाचरणाताश्च नाविसंवादितयाप्रामाण्यानिम
रण्यानिमानततस्यंतिकयरूणात तस्माद्वृदितिदियधरादिःसर्वोपि असद्ग्रहश्चक्रहाद्यानत्वविज्ञायानमिथ्यानिरितिदेवा निखंजकत्वादि
तिगाथाद्वयार्थः व अधुनाप्रकारांतरेणासद्भहमाह सदया पगाहा अंठतयामायावितथाल्नासरख्यानिरूनाद्यर्यमित्यर्थः य
रुःसत्यरूःपुदजितमनमितियावत् तस्यसाधनसमर्थन समर्थातियुक्ते विसतर्कमाधनदष्टांतापन्यासाःपिअसद्ग
हाज्ञातव्यः उपसरूणाविलन शवस्मदिशुद्धप्रसरयताभपि। गाऊमताद्यांसाधतदृष्टांतापन्यासनाईन्मतव्यवस्थापनयांप्रो
दृश्निवादिमदहासदतप्रवचनेप्रभावनायाविदधनस्यापिइद॥ ज्ञानातिज्ञायतत्त्वयत्नोनव्यानसम्यक्त्वादिगुणसुगतसाधपयनो।
पिमिथ्यादृष्टित्वेनतच्छ्रद्धालुतयालोकरंजनाद्यर्थमेवपरेरागारमर्दकादिरिवसमस्तक्रियाप्यसद्ग्रहएव आम्नातेश्चकोचलवंदनकदापन।
तत्रवासाद्यसत्यरूमाक्षिकायुक्तिरसद्गृहइत्यपिगाथार्थः तदेवंचासवएवमिथ्यात्वानिरितिविवशा पशमसम्यक्त्वलिंगमितिप्रत्याख्यादि यत्तुस्तजाद्य।
यनदाप्तसः सबाष्पऽववरक्तंततस्थिगामित्याहः ऊनरजनार्थंपुनाराततद्दिश्रुद्गमिद्धातकयतसमस्तक्रियाकधार्याप्रज्ञामतपास्वाथमयादिदर्शात
नत्तुष्टाअस्मादृशाविनंवसुधानान्नादिकसरयंति अतोमान्तवंकिंचित्किंनस्त्रतत्याशायतलोकमनस्त्राषण:प्रयोजनःप्रयामःबहिर्दृष्टिर्मिथ्या
त्वनितिविशेषयजामवांऽकासद्ग्रहव्ययगमइत्यर्थः॥ नत्ववतिनमायातसम्यक्त्वागमकः उःपुनरार्थायोक्तिनरवसम्यग्दर्शनस्याद्युमायकः देवगु।

धर्म्मतत्वंप्रतिपन्नेरत्नावानतत्तदृतः सम्यक्त्वाद्युपपन्नः देशव्रतानामानांच प्राणातिकेः साध्यसाधकत्वेन कल्पदनादित्यर्थः तदियता नास्कवलं यदृ
ष्टिदिग्वधमदिकं स्वत्रोज्ञासंविदिस्थतितद्यवा सङ्कृत्त्वत्त्वा मिथ्यादृष्टयः किंन द्वितीयदीर्घसंसारित्वादिदृष्टत्वनिर्म्मन्ता गाथितत्वमपरिणमयस्नालास्ता।
द्यर्थामवत्तगवन्मतसमर्थतादिषु युयंतत्वधितार्वमिथ्यादृशः इति दर्शितं तन्मिथ्यात्विनिवेशनातिस्तुदितांलक्षाकृतंसहृद्धाः सत्वर्क्क प्रणयाः।
त्रिदशतियुक्तोनिर्द्दृष्टचतुर्द्देशस्ता मिथ्यात्वप्रतिपंथिमंवितत सःस्वार्थोदयास्याहतश्चनश्चत्रिमिरवापगच्छतत्रु धमदूरा॥ अता सङ्क्ष्हा इति गाथार्थः
: ७ प्रथमंलिंगं इत्यन्निहृत्वगाद्यलिंगविवरनमित्यर्थः ७ इदानीं द्वितीयलिंगविवरणंतु तदृता नि: अयसानिलाषयोजिकाविनादिदृशो
यिषुसावस्यसाचतामाद्दः समस्कद्दिहागाद्दासमप्यगृदृष्टिर्मिथ्यानिति रवदशाप्यशासनज्ञापितमम्यग्दर्शनाजीवासवद्यमत्वःकर्म्मवद्य
रतचारकमाद्दतायादयानुविचित्रतिबध्नतिवसोदर्यणवा। श्रयत्विदिंनक्कद्दीतिविषयाः स्रेकचतितादयास्वमुसंप्रयुक्तोवासा।
क्तीरप्रिहाज्ञमशक्तनयाकायेनतानुपलुज्जातापात्यर्थः॥ ७ आज्ञानदत्यइत्याद्यरर्थः मतसाखतसाविरक्ताकास्तावि
षयदाषश्चवणदर्शनात्यानत्तशुव्याहृन्नानिलाषस्तेषांविष याणांत्वरूपंतावित्कंचनावद्विचिंतयति विरक्ताप्रगुणातत्त्वव्यासं
गतिहृतःप्रयपरामृशतातिगाथार्थः ७ संप्रतितद्वितामवाहः आ वश्यगाहा: आपातमुंदराअपिमज्ञाद्दनिस्वज्ञाताः इयानंदकतय
ात्राम्रुखमधुराअपिआमातर इत्याद्यरर्थः दुःसहणानातिवयसंगकारणद्यात्अनिष्ठगोपाधकत्वेनतविष्यकृत्मपरंपराप्रज्ञाहपाप्निहषट्
त्वज्ञाद्यसंसारस्यविषयाःप्रतीताः सस्तुरूपाणांविवकताकल्पेनविदितविषयदोषाणांमहाशयानांसव्यमानाअपितुस्यमानाअपि
दुःखजनकाः कायिकमानमयतापोत्पादकाः आज्ञापत्रात्रारकादिकारणतायस्यापरर्थः धिगम्भाव्यात्वंअन्यत्रुनवात्पाविषयाद्दवाक॥
विपाकंविदंतोऽपिलयोनयस्त्रखवव्यासज्ञामः सर्वथाविषसमापहितिमनतेदाहृयमानाः करणाक्लीषामितिगाथार्थः ७ हाधीगाहा॥
हाइतिविषादे धिगितितिंदायां महास्मविषादोतिवामतदतीवः यत्पृषजीवाःगारसतइतिसंबंधः चिलातेनिस्तरइवस्यश्रवणादितयासतिंगं। २८

धिवीनअंविरूलत्वतनयतवेत्रुरव्याधमक्ष्यकं कृअतीयेदुर्यतिहारायमाणत्वेनविद्रुषांतिदनीये ततःकर्म्मधरय तस्मिन्नरमत्तरतत्कोडामतुन
चति आगायोपितांगोप्यावष्यवविशेषरूस्मिकइव ब्रणादिजन्मकीटतदक्कसायाकः एष इतिकृअतीयदृश्रुतयाप्रत्यक्षेत्वेननिर्दिशति जी
आत्मा यथाकंक्रमिःप्रयत्निरपाण्यंगेरूनादोरच्यते एवमसावपिवराकसाद्दशेवायाधिदागरनिबध्नति यदुक्तं उत्तानोकूनमंइकयादि
तादरमत्नि मत्क्कदितिस्त्वाव्रणमक्रिरकूरमःकस्यजायत दुःखमपिद्दहायामस्मयव्याध्यदिनिमित्तावनयारतेत्रकरूपित्वादुःखदेवःउ
वाधतवत्वस्तुतःकष्टमपिसालागसुखंसीरव्यामितिअयमेवपरमानंदइतिमन्यमानानानानानः सनुः तदुक्तं तृप्तःपूतइवाविष्टः क्षणंतोनुपद्
दाता रवदायामिनसर्वांगःसुखासरमतस्किलः विषयद्वनातर। पिलितातःकरणतयाविपर्ययप्रज्ञाहिनिःकामिनि स्वरतादुःखरूपंप
गनागरुन्मनिसुखसमृगतृक्षायाजलस्यवसुखस्याध्मारपात् अ नएवकामिनः प्रणयकलहकुपितकामिनीचरणतलाघातम।
णिस्मरहारजर्जरितानामस्माकामघशिशिरकोमलकदल रकाइस्पशाइतिसत्वानाःप्रीयते तथाचतेषामुल्लापःसत्यंव
व्विरहितंवस्मिमारवत्किप्रनःपुनः अस्मिन्नसारसंसारेसारं॥ सारंगल्लोचनेतिगाथार्थः ७ तानाणगाहा यत्तादुःखकपितुखा
तिमासतास्यजीवस्यतज्ञस्मादद्दतास्त्रषांविषयाणं ज्ञाततिमिन्नं। विषयाद्धेभार्थमितियावत्दुःसंरवशानतिबधंतंतदनंतस्यदुःकरवेन
ज्ञारीरमानसमनायसंदादकारणंतज्ञतःत्वीक्रूरातवङ्कविधविचित्रजीवःप्राणाआरंभंत्ररिक्तौवायमहेकयामहामावद्यरूपिंतथावि।
धवणिज्यागजासवादिकंव्यापार उद्वचत्रेआरंभाइतिवचमात् अस्यतिआरंभामंतरयरियहआरंभाक्रितानामर्थानांतांडागारिषुन्या।
सेताम्मायन्ननाकरण यद्वासमर्थकानानांध्यत्यादानांआविक्रयकालेनांडशालांदिष्ठुस्थापन यद्वाआरंभअमहापरियहेस्वेतिसमाहा
रद्वंद्वः तदेतरणद्वयार्जनातावेनतत्त्वकविषयसुखावुपपन्नः अतसुआस्मात्तुनःआरंभात्परिग्रहाच्च आरंभमहापरिग्रहाद्वा बंधा।
सुबंधएवयायरतोनरकादिहेतुपापरूपकर्म्मप्रकृतीतोनवतातिशेषः तस्यतद्बंधहेतुत्वनाभिधानात् तथाचागमः महारंभयाशमहापरि

गुरुतयाप्रकरणिमाहारणं पंचेंद्रियविदेणं जीवा निरयाउयं बंधंति इति गाथार्थः ॥ ततः किमित्यत आह: नातरयगाहा: ततस्तस्मान्नारकाद्यायुर्बं
धनात् नरकवेदना निरयया तता ग्राम्रा: कृता या कारिका: समयप्रतीता: तिर्यग्गतिसत्त्वा: शूकरखरगवादिपशुजातिजा: शीतातपक्षुत्तृष्णादि
प्रभवोत्पातिका अगण्या: सर्वपदात् वेदना यदस्य तद्यथा इमं बंधनात् वेदनास्तेनेति विशेषः यायबंधनिबंधनत्वेन नरकादिवेदनानां ततो यत: य
स्मादेषा विषयिणां गति: तत्तस्मात् हास्तिजं रता: हरव्याधिनस्य तेमः मार्ज्जिताया: शिखरिण्या: पातायमाश्वाद्यादत्तसमा: विषया इंद्रि
यार्था: शब्दादय: यथा दाहज्वरार्तस्येष्टमधुरशीतलतत्तलतया सुखेना वमानमापि रसालापानेज्वरपोषकतया परिणामे दारुणं तथा आपा
तमधुरा अपि विषया: पर्यंतदुर्यंते हेतुतया भीषणा: यदाह आपात मात्रमधुरा विपाककटवो विषोपमा विषया: अविवेकिजनाचरिता
विवेकिजनवर्ज्जिता: पापा: तस्मात् हस्यात् एवामी विवेकिना मिति ना त्यर्थमिति गाथार्थः ॥ अथ विषयाणामेव दृष्टांतद्वारेण हेयतां दर्श
यन्नाह जइइच्छगाहा ये दिव्यनृत्यत्वहिर्यतत्वगुणा: सवक्का नामुपकारका: विषया: विषयाणां शब्दादीनां कापि स्वल्पो:
ऽपि तदा नीर्घकरा: श्री नालत्याद्या: चक्रवर्त्तिता नरस्तृप्तनय: वलदेवाश्च बलप्रमुखा: तस्ता इंद्र: निरलिप्ता यस्तृप्त आलितात्था
नत्य माधरणप्राप्य माया या बमसृहिवं धुरा श्यसम्यक्संतारपातुष्पा विस्थिला लिलपितविषययामा श्रथ्याज्जैश्वर्यवर्ज्यो अपिमहापुरुषा
स्तजीर्णतृणमिवजरत्तृणमिव विषयानिंद्रियार्थान् त्यक्त्वा ते सत्यक्तिना: सर्वविरतिजिघृक्षया त्वबुद्धमवेत: कथं कालादेता: ज्ञाना इति शेषः
त्रुवितार्को: रुमायावा यथात्यता मास्तया जरत्तृणत्यागानकस्मापि विमतस्यं तथा तथा महामहामानो नाहर्म्मिषयपरित्यागे भीतस्याम स्येवमस्य
फलतया ते निश्चितवात् आत्वा वितर्कयामि न विषयाणामगुरपिगुणाम्नि नरूप्यतवा तथा मगुणश्च महाव्रतरूपत्वा विशेष्य अपि निदान इषित
स्वन वासुदेवानां सर्वेषामपि विषयत्यागोमं नवादिहाउपादानमिति गाथार्थः ॥ अन्ना विषयापत्नालाम्नहा दान्नाप्रमहायसाडुरंतति दृष्टांत
नाह: विसयामागाहा विषया शायामत्यागनुस्मरया संदामितं चिंतंयस्य सतथा रागबाहुल्येन प्रबलतंगारहस्तानिगडितमना: विषाये: प्रत ४०

तेर्विषयः को ऽपि नि: प्रणयतया तदसंभाव्यमानस्ताने ऽपि शरीरादाटवादितो यो प्रतोगासामर्थ्यनच: तेर्विरहितो ऽपि आस्तां ते: संप्रयुक्त इत्यपि
शब्द: अपिरत्रमतिः पर्यटति कंडरीकवत् कंडरीका सिस्मन वृपतिरिवनियमत्ला दि: संदेहं घोरसंसारश्चिन्तायराणनरकादौ कथं विद्विषयासवा
विद्विषय स्मवा विरहिणामपि ताव संक्लेशेन विषयसकायाय एवं विधफलन्तु किं पुनः सततं तत्सव्य प्रशयणानामिति गाथार्थः ॥ कंडरीक
कथा विवमागमत्र्यात ॥ ॥ जंबूद्वीपविदेहे पुष्कलावती विजयेषु पुष्कलावत्यां पुरि महापुंडरीकिणी १ राज्यं सांपि च
रसेनपद्मालयनया बलो उदेव निवपश्वा अस्त्यापुंडरीकिणि: २ यदिरकाविपराननृतिव्यधत्त तास्मेनच्चा पिकनराज्ञी वर्ततत्र
पराल्लति वितरत्यथ्यानवोकानि ३ पुष्करा पस्यपवत्री: शास्त्री :कामिमाना निरा विरसंलतलावण्यव्यायतवाग्ज्रहविभि: ४ नाल
स्य सत्यरूकहंसवपश्मनुमितकहरान् वारितारारत्नादारास्पदा पद्मा: सवहप: ५ ध्रुवमप्रमरहवशाधा: न्यायात्पप्रवर्तित:
गुणेरान्यादितः पद्मानिकेतनममसंस्तुत: ६ इति कोरवला अनंतरूपदासौरुतस्मार यश्री: सर्वांगमालिंगवस्परमत रे
गिता ७ युग्मं: बीज्ञानीवयज्ञाराज्ञो वंद्य गुमा नियतत: मोक्षि कानिसमाकुणुस्वस्वाभि परिक्षिष्टयो ८ दुर्नेराविनेरक्षो निःके
निगर्जतृमहाहिज्ञा यस्यरकोस्य कल्पो श्लाविस्दारमदारण। ॥९ युग्मं: ह्याराधसत्तन्मापिसमुद्भतनयाप्यहा देवी पद्मावती
तसमं जनसर्वमंगला १० यास्मोदर्य सुधसंस्परा विवाविततजगत्रया विविधिर्निर्मायमात्येव रूपसुरस्तु ११ त्यावरतनिपुणाश्र
याधविंदंता त्यागप्रमाश्रय सेकुर्मत्यपरूपायालज्ञाशीतादायापणा: १२ पुंडरीककंडरीकावन्नसातनयोतयो: अक्षिदाईडमाकष
श्रीकमताडचडंबसो १३ छाउन्निकत्रामछागनश्वरवाणचूर्णाकव इत्यथायापरताग: सौर्यश्रायाविशिश्रियत् १४ प्रगल्भियोगलभ्या
वाश्रीवन्नाम्न मयाफलाइत्फकेव विधादनयाग्या: कीर्त्तिरगाहिवा ॥ १५ परदारस्खलाकार: कोशलेविस्तृता वपिस्वदारवर्ज्जितो ॥
श्लाघ्य: कोलीन्ययावचायतु ॥ १६ यस्यावर्ज्जयता: शास्वनामस्तलाकरयोडन अन्यसम्यकुनारस्य तत विषायपपि: १७ परिग्रहवतो:

Dr BHAU DAJI MEMORIAL

बांल्यव्रह्मचारीकरग्रहं ताभ्यां तस्थौ स्थितेकौमारमनवद्ययोः १८ योवाहमनन्तजन्तुःसभ्यःप्रणयविस्मेरचक्षुःस्वानभवरिपुनारीणांक
स्मूरोपत्रवल्लयः १९ लीलीलयामेघविरिक्तेरागाेपकल्पकम्बुंदरो लक्ष्मिस्संवत्संवत्संभवाभाःसम्मितिष्ठहिंध्य २० योगुणाःदषिवा
नर्दःसमक्षमन्यवादिनः समक्षमन्यवादिनः संगुणानो विजिग्यातेशाश्रूनूलामाङ्गनाविव २१ तयोःसंवसन्नाःकालःहिमस्तामद
शाम्यायाःतुष्टयोरनुवर्तिष्टरामलक्ष्मणयोरिव २२ सारंगलक्षणास्य केसदापिकाधिनःत्यदा प्रागारमन्नन्दद्वयानेनलि
नीवना २३ संस्थायांतस्थिवांग्यास्यास्तुवीयामःकृतश्रिया स्थयांस सपरावारा स्थविराःसमसास्मरन् २४ युग्मं गन्धावदृष्विवा
नाथःपाथःप्रसिमसमस्थितिः गरीयस्यागुरुत्वेन वाक्ययःश्रुश्राव विश्रुतः २५ संन्यस्याद्यस्तुतराजनवाज्ञाकरदानतःरवल्लक्ते
डुलिवल्मीकंरकामरज्ञानजिज्ञाविष्ठः २६ ज्ञागधीत्यमवत्ता ईशाप्तबोद्धुमर्मात्यघनपामिविनद्धन् कर्मवारमस्तुघाग्नु
दस्यन्निर्वारह्वि वस्मोधनिलानः २७ अन्यदाबुरिनस्यः तिष्ठविराःस्तुनरायस्तुः जन्मतत्त्वोत्तोतानानवं दित्तुंरा
जनंदनाः २८ गुरुणापिप्रबंधिनव्यक्तभक्तिपघाकया॥ व्याहतस्तिविकथाकंघानहिंयघ्नेनिसाधवः २९ तेषांहिज्ञा
नदृष्टिचाम्रिणास्त्रयासंचलिता मिथः द्वद्वंद्वदृघाकाघलो कानामिवदृष्विय ३० विनामनजीवाहानास्माजामाविनवेना
ःवङ्गष्मानिदृक्तलादाश्विनालोवानमात्तव ३१ वस्तुत्मावनिश्चित्तन् श्रद्धीतकथंतुतान मृगान्तःस्मात्यवच्छिन्नाजलेवस्ताव्रायप्रा
३२ तद्वस्तादोषवर्त्तनतस्यत्यग्रहधक्व घ चलक्तिबुपययातुःयतनोपत्यत्तपि ३३ संदेहस्तुक्तिहत्तुस्त्वाण्यघाविज्ञानदर्शन प
रस्पराद्विनात्नूतेकार्यवानित्यस्तद्व ३४ यत्तुमिथ्यादृशांज्ञानंवाक्तविद्यादिगाचरं स्याद्वादालालितत्वनतवज्ञान विनिश्चितं॥
३५ तथावाचाविवाचकस्तुरवानतवाद्यामतिश्रुतावधयाविपर्ययश्च्वस्मादसमावारविशेषानयद्दयोपलवत्वेरुन्मत्तवदितिः यद्वामा
षतुषादीनामज्ञानश्रुतागावरःज्ञानावरणदाद्यात्तव्याववाद्यापक्ष्याः ३७ विज्ञानकलनाविनसङ्गुराःपारतंव्यतः॥केवलस्या

न्यघातिद्यानत्वाञज्ञानस्मवतूत् ३८ युग्मं तानागाद्यदादापःप्रकाशयनितत्क्षणात् तत्त्वंचरमस्त्रोमंसम्यग्र्घ्यतिशोधनी ३९ वातायना
दिनिर्दारिःप्रविशंतंवतेबुनः तत्थिक्ष्मनंसुतारंधूनिरूपाहिमसंततः ४० परिछिन्नतिविज्ञानमात्मानंतत्वतत्तथा विशोधयंतिसम्यक्तुप्राच्यं
तकर्मसंचयं ४१ संप्रजनघनन्नूयःपाणाधानादिनिर्मुखेः वारिवमनतावारंप्रतिबध्नन्तिसर्वतः ४२ चतुर्भिःकलापकं अहरविप्रकाशप्रो
नातरीयकस्तावतः ज्ञानदर्शनयोरेक्याङ्गयवाङ्क्तिकारणं ४३ प्रत्येकव्यतिचारित्वाज्ज्ञानज्ञानचरित्रयोःसिद्धिप्रपीःसुगःपंघायागः
यद्धयारिवं ४४ पंचगालोकमानाधिश्चवज्ञायिववेधदक् एकशोवद्भिनाश्लुष्टोपंदिलोप्राप्रवृःप्रां ४५ तज्ञानन्नयीमता श्रयधंयदि
निर्दपि गोरागाहपुनाश्रातनुक्मेहारपरिष्कृतानां ४६ एतत्रि शमालयामःप्रासुसत्तवत्स्त्रतःक्षत मासाइवान्नाणगुरूणानदृघा
गिरः ४७ पुंडरीकाःपिवारित्रबहुकल्पाटहानघा गन्धाह्रय महानघा गन्धाह्रयमहामात्येःकंडरीकमलाघत ४८ गुणैरिव
गुणैःषड्भिःस्पृतंस्पृतंवशाक्तिनिः निस्पृहारश्मिसिरिवत्रात ःप्राप्तमन्नदम ४९ चतुःसरत्येरनाकागेरिवायायेरनगुरोः
वशाक्तनप्रतिस्त्रापस्मोराद्धबुन्तुजमया ५० युग्म सुकुमार कांरादानार्दनाघरिवर्त्तनिः नकृष्टालनपिन्नवलालिताःपालि
ताःप्रजाः ५१ नग्नकरणमत्यप्रपण्यस्त्रीमयत्रत्वनमः अथकरणमा मथंभमस्वतुविवचान ५२ विशारारूजरहारूवशारूण्यमपिहिधा॥
गुरूनशुश्रूषमाणेतमयास्वापमलेघ्यास्त ५३ युग्मं सतामनुविनास्ताक्तुंविषवहिषमामया विषयाःसंभुलिजिरपरेषांविषयाऽवा
५४ इनामुच्छस्वलावनमास्मेघपरिवाचदृत मज्ञस्वनिःपरावादकंघविदह्निचारतः ५५ यतिधर्म्ममितावास्मोश्राद्धधर्म्मइयद्विरं अज्ञ
रचकारराज्येःपिनमामसुजिघृक्षया ५६ युग्मः अथकमितुमारस्तेधुनाथरूणिमामम अंजमासाधधर्म्मस्यायागयनाञ्जयत्रि
व ५७ मान्यमथिविराक्षिन्याकघास्मषवरिष्यति वत्रिवृमलसामाधामितिप्रत्यासदृरूरा ५८ एषसंवेगपीवूषसङ्गःपास्यत्यताक्ष
वं तांदमस्मातिलालाक्रवं नादमस्मातिलातःपाग्रशोविषयदृषलयाः ५९ नवास्मोरखात्यरागरुष्टशाग्धकृक्वरवतः स्नतला

पंचलिंगवृत्ति
४२

आदिविकस्मात्स्मताशोवक्तिनोमम ६० अतिर्विष्टरवरवेनमन्येष्टंगारिणामिव मातमंमत्रकाशित्यामुक्ताकुक्तं वनेममः ६१ तदस्फायदि
माम्राष्टत्यायव्वर्त्मपरामृशन् त्रातःप्रातरहंदाश्मामादादयेनमादरं ६२ अथवाहममांत्रातःकिंपातयमिमंमृतो आदयमुराष्टमाष्टोको
ह्यायमायिप्रियक्षिपत् ६३ तुजंगमगडुर्वंशस्तुत्रिइक्षिइस्तुडितं वल्मीकमिवकस्माष्ठंराह्यमिरुक्कदरूक्षधीः ६४ नानाइघ्रोतुजंगास्यडं
वतनरतिंकरवित् अविंदतावराज्यश्राःपरयस्त्रीवनरघ्नृष्टे ६५ महिरेफश्रियःपद्मवक्त्रवक्त्रव्यादायजिभ्रता वदतास्मत्रुणामत्योजिह्वा।
सवलतिस्त्वंतुजा ६६ नित्यस्त्रीपक्वकान्निप्रमधुपानात्महानुजा मत्तानामिवजायातपादपानाविमंभुना: ६७ राजकूंसमारतुवार्यश्रियःक
रलिताःकथालनया: ननमंत्यगावयवा: स्त्रनाङ्वन्तृत्ताममे ६ ८ लक्ष्मीतुजशितकरनखं शिरवरविदारस्ताङ्क्रियाघ्रवलभ्रा।
तिगुणिस्तनयदंराजभक्तिस्तुताविताात्तषु ६९ राजलक्ष्माानि।। धीत्तुज्जानोगानोगानुषंगिणः स्तानुजगानुजगावानानाहि।
दंत्याध्यगतेः ७० नदसत्याडवास्तुष्ठात्रातईस्थिष्टितांकि यत् दर्शयाम्यतदाश्लिष्टत्वंनरकपातुकाः ७१ किंचत्यश
मितिःमगपुंगवादंगमतुरं जगद्दूनंगतानांवद्यस्पमसमंज मे ७२ तेषादिः किमस्मदपिकल्लोलालाइमितदार्घया अजा।
यतक्रूवलाग्यालागाःस्रणविनश्वराः ७२ कंदंतितुद्यमानाव। ऊरुवानारकानरकपालैः तेरवरवमात्ताविमाचनायतानिच।
विनाषयितुं ७३ पशवःशीतवातादानूमहतधर्मवर्जिताः वतस्तसपुनर्हरष्टःस्याईायवरिवानिशं ७४ स्पृणिकबांहिलायंतारहन्तुतात्य
नमातुषाः वांक्लमत्रिधिमात्रणकलसाडवजात्तषाः ७५ बधशस्त्रप्रहाराद्यस्नशातानारिपुषपि इत्तावधादिनिर्ग्रंथात्स्वचाटुःस्वमदाम
ताः ७६ तन्नातस्त्रमिवाहास्यप्रव्रज्यामहमय्यस्य स्योधमूर्च्छितिनर्णातस्थिवालमकाटवाट ७७ तताराज्ञाहिरूक्तोऽयियहास्योनास्क
यागमत् तदोवेश्चयाविंतित्रातस्नकार्यमजस्मा: ७८ एकत्रवसतिःशाश्वयत्रदारांविनात्मनः शातरमायतंपुसावय:स्नेतोनवक्किः।
७९ किंवयातुमविश्रामरण्यवस्त्रदुष्करं प्रमद्दतेःममारोहस्थाणमेवदुष्करं ८० यदिंद्रियाणिमर्त्यानांचपलान्यतिचत्लया शाकस्तुः ४२

गपरस्थाप्यविषयाणांबुभुक्षया ८१ अनादित्वतोमंस्थांसविज्ञानःस्मतम्रता इतिभुंचतिनात्मानंरागाद्याःप्रणयादिवा ८२ मन्येप्रतिपद
पन्नादोषवितस्तुवियत् विकारास्त्रिडरपुंसांयोवनंयौवनंयौवनंयथा ८३ स्त्रमानेकापिवश्रमनिमानवानांनमानम दाडनेवकुलालेनप्रणुन्नंचक्र
मक्रमात ८४ नालंबनविनाशायःप्राणसाजःप्रमादिनः प्रवर्तंमेयथामत्ताःमिथुराविशर्थवंधवाः ८५ प्रयुक्तकपसर्गाणावर्गाणांवर्गाःप्राश्रिबुध्वादि
: स्वार्यषाविवर्यंतेरणपाप्याःक्षत्रुमयवपुः ८६ पवित्रमवरित्रणपकयतिमितांशुकं मषीबिंदुरिवाशांकांस्नाःकापिदृष्टिमिसवदाः ८७ कल्पा
णनिधयःपद्मपालमीयामहायमाः मेरुवस्तुमहाधीश्वाःधुंयानूपलविप्लवः ८८ मुथंजुरमणंदास्यांतिद्यम्नरतितुम्नरं बाढंमृएवतिर्वादुप्रब्र
स्नास्वाद्ययादिः ८९ चमुनर्मातरयाथित्वप्रत्येषिमार्थतःपश्यात नमतिःप्राण्यायोवनविदुषामपि ९० तत्सुतार्थपरिज्ञायप्रति।
यात्यहितिवनात् वुक्कायाष्ठमतिक्रानायोवनस्थृतपश्चारेः ९१ एवनिगडिताःप्रायःप्रबुद्धानविमुच्यते। विषाविनमिकयाषा
ताण्डितस्यवामीसेन: ९२ यथाप्यांमानसाराऽनेवमनन्त रपियत् उल्लितनतयाधात्सवाणकाश्चिममविना ९३ किं
विनद्धकरस्नपक्वीवामानतमानिना कर्णिनित्यजन्तांप्राणान्नप्र निशात्संगशोकयाः ९४ दत्यंतेषांतिनांदंतावुवदनेनाशिखसंतप
: त्रोर्योष्ण्णाचरणायात्मेमत्यमानारणेदानयाः ९५ मिहांऽय माहस्मिकारमिकामुखिरुधिरविंडराःश्रास्याः नस्वक्कादोविंला
णानिपतंतपरिकरिघटस्टाषु ९६ निशिरक्कमदिल्लाया फणीतितिनायकानराःस्कविंत् स्वणतपवत्ताम्नरुक्षदाइस्वतरलताराः
९७ अपिक्रूरनिनवलिनःकात्तायमवलयमतमभि कटकमितिविनिक्षिप्यक्षियंतिदिविषाणिमादराः ९८ तदग्रमावृजानादि
वस्तु खानिर्दृष्णास्पद याणारवाःयिसदगास्रगवरःपुरमस्तुते ९९ तस्ताःस्मोषार्यमाणाःयिबंधुवर्येरदोरुतु मताषितकिमप्राप्यरूपस्मा
गःरवतिष्टत १०० निःकामनृपुंडरीकस्तुमत्रिनिर्विष्टाताबलात् आचनिध्यधातयावडाष्टधुर्यागजःप्रत्लाः १ कंडरीकोष्यमाहा।
र्यमामाचार्यममामप्तु मुनिनिर्बऊमतकःकर्याहुणिषुमस्मेर २ पवमुद्यक्तस्नमाध्यतःप्रशमाष्टतलादःपिराषसंशार्मंतुज्ञात

मध्विमान्यगु: अन्यदावायलं पुष्पन् पुष्पवायमंद्दिमधुर्मधुरहंसन धवाणी सावायपुष्पग्यारमीपुमुहूदोममक्तमाउपायास्यंतइतीवमधुनाधु
ना ५ पायकपुमसंग्यपुवंमिनावकुलेगिमि: मोरस्पदिद्यदिक्कुंता: पुंजा:सुमतमंमुदां ६ पुगमे स्वाणोद्दाला निकूटानांपुलगानांशिरंमया श्री
चार्यापमध्यांतंशंकेमलयमारुत: ७ अपु:श्रुतिपुटीपयगायंराऊम हाङ्गवापरवाषा: क्रूजितव्याजाफ्का किलाकेलिकानन ८ रधुमधुकरीङ
मयुक्तंरामफाटामपाटलान् पमवाल्मा हिनागलानंकुश्या निवकिंशुका: ९ शीतजमधुनामस्तुलोपलेयामधुव्रता: गुंजितच्छद्मकंदर्यकार्ति
गानस्रमादिव १० अडुव्वमद्यस्यून: शानला:केसरलानिला: वियोगिनां हृदयामस्थासमवलिताइव ११ मासा:पद्मषट्तु:मकाद्यंगमालावि
लाभितो कामिनहृदयालंबुमुखवानांछुरिकाइव १२ अधिष्ठधन्वितो राद्धंमझरवमाधुनानुवि स्मरारम्पतिसुरपकृतविधुमधुरतामगात १३ हो
समागेमधामवमस्त्रामतंस्यमानसे ङाद्दरिदिष्यतोदेवाविंतारन्ना दिवङनान् १४ विचित्राङ्कमर्मपाकमा वापल्लादिंदियावलो: पा
व्यानादिनवास्यामा हिषयपुजन्तुष्मना १५ पसनममयो। घ्यानयोवनानामंमानोद्भव: उद्दाधनबिनावडांहस्तुस्वामाव्या
तावृणो मामवाद्यंस्तुगहिवाममाङ्गानकिंमस्मोकुव अन्यदिन्न। स्यवारिवलविवकर्मतक्रूणान् १७ विनिर्विशेषकं स्वथस्या
स्याधुनामाईनयाय स्पृद्दयाङम वस्तुमामतिमईर्म्मग्रहा नू। नंतातोव्यधन १८ अस्या:स्मत्त्रांस्मिविङ्गात्मनोद्द: शांकानिवर्ज्यंति
इनिडु:खप्रवक्किशामयुरा:धास्मरङ्कव १९ कामोधनानलज्ञनिस्वप्रबाद्दम्यनघ्येतांस्तापयित्तुमिवडाशक्राउस्याणागमन्नत: २० वि
उविनष्ट्रियायात्रमयत्रमस्यामतां:दमा: इतीवांन:धरानावाकुलमानघ्नरतां:स्पगात। २१ दुराप्याहामहाममाहायस्तंधमदिलोलयत
कल्पानिलामहाझेलन्तनला क्विंनवालायंत: २२ दुर्ग्रह:कर्ममहिमायन्नेम्यापीहशींदिशा। मख्याविदपिसख्यायाक्वावानारक्कारिकां
४३ अहोकर्म्मपरीणाममम्कीलमसतहूदे किंवाकल्पातप:क्षोलान्नकयात्परमाणुमान २४ तदधममायतडाञ्पमित्यचिंतितनत:स्तुना तुष
कंडनामादर्यांस्तन प्रबन्धयानूया: २५ लागिमालि:ममंलागाङ्जेकुऊंमुजंगवत् अणेअस्याम्पुरवदष्टेरकास्यदृष्टनराशया २६ संप्रभ

यमनस्येवंनत:सन्नंगरामगान् शृहीतइव्यलिंगामातुद्यास्तनस्थिवानवहि: २७ असहायंतमालोक्यहृत:साङ्कनावतमगामहृतयानपाले
नगव्हाविश्वंनरापति: २८ किमेषपुनरेकाकीत्यवनाप्यः पिनावयन् तेन:कश्चिपयश्रेष्टंपुष्टनागाङ्गनिके २९ ताताननपरीणामंतवारू
व्यस्कराश्रुप: लानरङामम्माकथ्याप्राणवासावदारुन ३० यावन्मधिवनज्ञानमत:माप्रममत:माप्रममप्यमो. शाउ्थटङ्गावहदङामस्फपो
मीतिसापल: ३१ अथात्रमप्यासोराज्ञानाता गङ्गेन्यंदेउपनेहिष्ठेपिपावप्रतिज्ञानहिलुंयंनिसन्नमा: ३२ मपमतपरीणामाटधुमन्स्ताप्यपिधिय यथा
लाङ्गप्रशाकक्पिाकमहानाथिन: ३३ नकपविञ्चवत्रिंष्टमततोस्नागलोलुप:कस्यहीपक्कारागाउकाकपाक:उशषन: ३४ अदन्नराङ्ग
गानित स्थिघवीयनिमन:।नहादुमाधनालावडुर्येत्तिमूङत्यो:पविच। न्निरिवादध ३६वाममीरुण ३५ ततोस्पप्तिजस्त्राहंमातुलिगानि
नृपति: वरानुसुंदरीसुक्विंमाधनोनिफ्रवंमुदा ३६ राद्दाक्विनार्य न्नायनचारित्रकघतानत: क्रमाद्दुर्थेनिमङ्गल्यो:परिहृन्निशिवादध
३७ तत:प्रविवमाभनताग्रराणामनिच्छया विलङ्ग:मग। पाक्षिरूह्वक:मिदविष्टर ३८ अथनंतसमारोङ्गास्वामा
स्यामाविर्माताउ अङ्किष्टमिषक्वादष्टनष्टशालस्पृशोदपि ३९ तावनमद्यनिगत्वाद्विदशोयिप्यश्रिरहृते फलमथामिनिधम
यनकुधमन्मा:स्वाविशनुर: ४० युगपत्सर्वलाद्यानामनावास्मरि यद्विरेनोत्त्यान्मकदापात्मामर्मास्तुमातिमपश्मि ४१ इत्फनामा
दिलेदेनसमूदिवतमादरान् मर्वाभ्रीनाधिनिष्यायनान्यनुक्रघन्नतश: ४२ सुगम: हादिनस्यनुधनत्पनप्रकामस्त्रियोसोज्जिन: स्त्रा
मगप्रसगानसमधाजायस्नानिशा ४३ महाविशमनाडनतसाडनवासुनाव्यं रवडिनानिशितिहोर्तारत्यमर्षप्रकर्षत: ४४ शोकस्थान
बलशाघ्यस्ताङ्यिम्नास्यादयाद्यन:स्वविरस्नुहायम्नत्फस्विकाव्याघ्रिस्त्रविका: ४५ विज्ञाघवंकातस्पडु:रवस्तताम्मूलप्रतिक्रूलमथासुप:स्त
ऊद्दारयन्नुदश्यलश्यलमिवामऊन् ४६ लोल्पादीहगशास्पान्नक्विमातार्प्यपनविष्यति आमततोदयवकाघनस्यशोकया ४७ मड्डा
गाध्यतिलाघद्यात्यर्यमर्यनुनाकव नेक्केनत्पकघहायुकदयोनाप्नुवस्थिति ४८ अदयरनानुगांश्रायणघवंबुद्धिधिनायिमां श्रम्बव्रणाकु

पंचलिंगवृत्ति
४४

ते:त्यंसनैक्रांततत्क्रचंदृष्टं ४७ एषनरकानुप्रयाणाद्ठाष्ममाख्यमाख्यप्रमाणइवगाढं विललापगलद्बाष्पः पातद्वारइवतलवारुण ५०
यातनानरकास्यैव पत्याय यितुंभगिनी प्राणावल्लदनायेननस्यातानिमहाव्यथा ५१ प्रद्युम्नात्रविकिंशापिपत्रविषतिमलीमसा इतीवकाश्यामा
मुर्धधारा:पितनस्थुता ५२ आक्रंदन्निदिनः प्योरेगाधातुकइवाधमः कर्मजएइवात्युल्बोधविरवधीरिता ५३ दरिद्र इवनिद्रालुर्नाक्रातामात्य
मालया वीतःसामंतःसामंतवक्रेणमलिन्लुवइवात्मजः ५४ ममश्रेयतःप्राणाश्चहिसातिविनावरा ज्ञीक्याहत्यद्रोग्ध्यहंतदामृतेति वितथा
न ५५ ममस्यामप्रतिष्ठानारोऽध्यानवशीकृतः तेरयिकत्रयस्त्रिंशत्सागरायुरजायत ५६ चतुर्भिः कलापकं अथतत्र पतोत्याहोपदाकर्ष
नैवर्षत एलस्कालवतिसाक्षिक्षिनक्षतिसृक्रयः ५७ तीव्रासाः पाच्यमक्लेशा संक्रांताध्यक्रिमाः मतोगाष्ठ तस्थानःस्वादि
पीडाविडंबनाः ५८ सुगमं त्रियापराद्धहाणाद्गादस्विकानामि वालयं समिवव्रतसुकृत्परागपिरष्टसुदा ५९ अथयत्रव
प्रमादाध्मसहस्रिसुरमस्त्रसंदिवादासीविषाणवज्रश्रमतरः कणमः ६० सुगमः महर्षिः पुंडरीकः पिपुंडरीकोदयालानतः
धन्याहायतदीक्ष्यत्वनेकामहरघवाणो ६१ तत्रधातामहंसात्र कारामिप्रुस्माहिका च्छिथाधीयमानानक्रियामाणमस्तु
त ६२ इतिचत्तमिसधायमत्यसंप्रयस्थ्ये तिवदयिमात्मात मप्रतास्त्र व्रतस्थिरः ६३ त्रिज्ञिर्विज्ञापकां यस्पप्रयातुरंगानिगल
स्चदकराण्ठलात सुखामिकाधुनानःस्याकृतिशीकाहिवारूदन ६४ यातुरस्याधुनाहमोगवंलालनमावचो:इनावदस्यास्फाट।।
हमनुर्यश्रमावसृकू ६५ विरास्त्रस्नावश्राधास्यामलालाल्फन्तुदेवावियमपाश्रिइतांबाहंकृत्यिपामोपरापसो ६६ तथाप्रिनमावे
क्रव्यमथ्यत्यस्रमनाश्रगातः धैर्यधुर्याविषादतिविधुरस्थिनमाधुवः ६७ कलका ग्राममध्यमधीःकचिज्ञायमायमायततानिम्न
न प्रार्थतत्राश्रयतार्थप्रस्नारेनिषमाद्दसः ६८ प्राप्याप्रदेवाराह्यहाकदामप्यकाराहासाकदामस्यकारात्यदं इतिधर्मयत्रमस्थके।
जितामस्त्रयुरूत्रिजान् ६९ पापस्थानानिसर्वाणिकषायानूबंधनहंयी शात्वानिधर्मसूरीणांप्रस्याचक्षेधुनातिका १७० इत्यालाच्य

४४

प्रतिक्रम्यवपुरूस्थतिर्ज्ञरः सर्वार्थःसिद्धेत्रयस्त्रिंशत्सागरायुरजायत ७१ सुगमः मस्तुततपुंडरीकात्माविदितस्सुततथूतताहत्यकंडरी
कस्सुखवन्‌स्तिनमिष्यति ७२ इहकुत्रैतिकीलशीलवमतःश्रीपुंडरीकाख्यस्तापमथशमंदितः कतिपयैरप्यहोभिः कंचनाकृमश्रीव्यतिषंग
विषयत्वासंगितगकृमव्याहताःफलमकेलधमहमातस्याःरमधंकुधः ७३ क्लिष्टतक्षात्ततहतमतमायकंडरीकोयदामकृष्यकृमहा
त्रातामतुतमाःकृवानपस्यासमाः वंक्षेध्मत्रिशवायदोषमुषितज्ञातरूपास्वपतःकोरस्यतविचक्षणाःक्षणमहाप्रोगश्चरागोस्विवा
१७४ इतिकंडरीककथासमाप्ता ७ अथविषयतोगस्यदयताप्रुपमहरान्मोक्षसुखस्योपादयतामाहः तोत्र्यवेत्तमिहगाहा।।
यस्माहिषयाणामयपरिणामः तत्रस्मादलंपर्याप्त चलमितिति पिधःव्यय एतिर्दिषस्येर्मामतिश्रात्मनिहाज्ञा अथकल्पसंश्रद्धाम्प्ता
वालोकाव्याख्रस्तमित्यर्थः दइतिप्राकृतःव्ययास्थात्ममस्तु। स्वीकरणोत्पत्स्यामि प्रवृज्याग्रहणेनएरिःहरिष्यामि अथा
किमहशुमुक्तिसात्मष्टयात्नुनाहशुसुखपरिव्यागश्चित्पन्द त्याह ।मोक्षसुखान्निःश्रयसुखसम्मेलःमुकातात्किमिति
पुण्ये अत्यंतुश्रुपरं विषयिकादिपरमार्थतनतवतःश्रसिविद्य। तेसोख्यांमातं इतिहेतोः यस्मात्मोक्षसुखं विहायतूष्वंवि
तयानकिंचिदत्यसुखमस्ति विषयिकस्यसकलस्यापिसुख स्यरूपिचायासमाध्यत्रपरिणामविरसत्वादिइषितत्वतवसुल
दुःखत्वादितिगाथार्थः ७ कथंमुक्तिसुखस्यैवसुखत्वंनान्यस्यत्याशंकाविषयिकसुखाएकायात्कृष्टात्वशानसुखादपितस्या।
कर्षमाह अरवक्यगाहा सुरवक्रमगाहा अरूयंममाहितावलात्माधातनयाश्चविकारदनोत्यादान् अरूयमिवश्रूरूयमि
तिश्रुरूयमुक्तिसुखकारणात्राहश्रहोशमाधन मनःसमाधिजत्यमयादहद्यस्वदतिः ध्यायत्वादकष्टसाध्यंश्रलक्षीनीयं स्त्रीपुंस
संगमासाध्यवारत्रपाम्पदं विपाकसुदरं तादवस्थार्थकप्रत्ययस्तुदरकं।।प्रत्यायवर्धतेहतुवान्यरिणामसुसंगं पश्रोमसुखंवतसो
रागांद्धषकषायविषायविषादाद्यातकविकाराहृषितत्वंप्रशमःमएवसुखंपरमानंदमयत्वात् तदुक्तंनोगसुखेःकिमनित्येर्नयव

ऊलिःकांक्षितेऽपरायत्तेः नित्यमक्षयमात्मस्थं प्रशमसुखमनुभवंति तत्वतः संसारेऽपि वसंतो याति नांसुता तां विषयसुखस्य सावद्यतं न गुणं प्रश
मसुखं वर्त्तते इमांहि तु त्रि अस्मादपि अपिरचुष्वयंगम्यमानप्रशमसुखात् पुनः अनंतस्यो नं तेयं गणकारे शिवशिवाय संयुक्ति तं उत्तम
किं मित्याह मोक्षः निरिवलकर्मक्षयलक्षणो जन्मजरामृत्युरोगशोकभयादिसंसारविकारविरहितएकांतिकात्यंतिकामंद नंदसुदर
:परमाणदस्थात्मस्वभावः यदुक्तं कृत्स्नकर्मक्षयान्मोक्षो जन्ममृत्यादिवर्जितः सर्वाबाधाविनिर्मुक्त एकांतसुखसंगतः तस्य सु
रवमनंतमसुखं वा रिवु सुदुःखमसंस्पृष्टं प्रतिपक्षबाधित सकलकल्याणपरमकोटिरूपानेसर्गिकं शाश्वतं शमं यदाह अपरा
यन्न मोक्षसुकारहितविः प्रतिक्रियं सुखं ज्ञानाविकं तत्र नित्यत यथविवर्जितं परमानंदरूपं तज्ज्ञाय तात्त्वे विंवक्षणैः इष्टं मक्क
लकल्याणरूपत्वात्प्रापतस्यदः एतद्विविधं सुखदं नमानवा नानाऽपि निखिलामराणां किंतु सुस्कं त्रकानामवा तथाधा
रामः नविअ ष्ठिमाणुसाणतंमुरकातवमबृदवाणा जं सिद्धाणं सुरकंअवावाहंउवगयाणं: सिद्ध स्यासुहारासी
सव्वद्धापिंडिअज इहविज्जा र्माणतवग्गलइअसव्वागासेनमा इज्जा यत एवं रूपं सुखं तत्कथित्त्वमस्थितं तस्मान्मोक्षसुखस्य
साधनेषं पादकेचारित्रइदहतत्रि इहानीतद्यमः प्रयत्नात् सुक्तो ममसंगतः कर्त्तुमिति शेषः अत एव चारित्राविताद्योरूपत्रि
त्राम्पराग्रमन्नाह धन्याःसुकृतिनः तएवनास्मदादयः परमार्थसाधकाः परमपदलक्षणप्रधानपुरुषार्थनिष्पादकाः साधवः
तिज्ञानादिनिसंक्लिमममतावामृत्विष्वध्यस्यंतीतिनिरुक्तेःसाधवोयतयः आहच निव्वाणसाहएजोगाजम्हासाहंतिसाहुणो सम
यसव्वभूएसुतम्हातेभावसाहुणो नित्यसर्वदालोकव्यापारविरततयाउपरमसुखमास्वादननमुक्तप्रायत्वादिति गाथार्थः ७
पुतसामात्वसुखवन्नाह जिहियामवागाहा आश्रवनिरुपाददजीवःकर्मणःनिरित्याश्रवाःनिरुद्धाश्रवद्वाराः अनशनप्रायश्चित्तादि
तिद्वादशविधतवासारितत्त्रदापणतपसाश्राद्याधतिनवानिषाधणितंअत्यर्थक्रियासुपत्सपसाप्रमार्जनादिदिवसव

धीसुसंप्रश्नासुवायाएवबारवकारार्थः एतेनतज्ञानमात्रास्तुक्तिमिच्छंति किंतुज्ञान किंतुज्ञानक्रियासमुचितादिति र्हिजितज्ञानक्रियया एके
कत्वाऽभिमतफलसाधकत्वेनतेरनिष्टत्वानुपपादह इयं नाणं किया हीणं हया अन्नाणउ किया पासतोपंगु णाद्दहोधावमाणोयअंधउ।।किय।।
द्यार्ता क्षपिरागादिनतोमेष फलताऽऽदइति अतआह रागाद पवियुक्ता अनिथ्यंप्रमाऽर्थविनिर्मुक्ताअत एव सवनतिविनामया संसारविदित पाबा
दनतीक्ष्णकरवालाधीरा बुद्धिमंतोऽनन्तानितादर्शितावसानेषविपाविह्वलमनस्काविनिगाथार्थः।।८ चारित्रिणःस्तुवनसंप्रतिस्वयचारित्र
क्षीतिशायंबांजरानाह ७ कइयाहाहागाहा कदाकस्मिन्नकालेअहविष्यतिसइतिममात्मदेष्टःवासराद्दिवसः इतिशोदाहक्षोसिवितनकत्रादिप
रिग्रहः गीतार्थगुरुसमीपाबद्धश्रुतस्तु विदितावार्यपार्श्वे एतना गीतार्थसमीपेप्रबज्यादिनिषधमाह तस्य व्युपदाहृत्वादिसकलयतिसा
मागाकृदजयत्र सर्वविरतिलागवतीलागवतीलावदीक्षाप्रप घ्रह्यात्वाविहरिष्यामि अनियतवासादिइयतिष्य अनित्यवा
सस्तिक्ष्मवर्याञ्जातावमस्तुरवायतीनांक्रियाकलापाविवा गावानिधीयतेआहच अणिययवासो समुयाणचरिया अ
न्नायउंछ पइरिक्कयाय अप्पावहीकलहविवज्जणाय विहार चरियाइसिणपसत्था अहमित्यात्मानंनिर्दिशति यस्मिन्वासरेप्रब
ज्यायहणविकलतयाऽशोध्यशोधवासराणावफल्यंततसोदमाफ ल्यादितिगाथार्थः ८ संप्रतिकर्मदोषाद्यरिशाऽप्रवर्त्तमानःस्वनिंदत्राह।।
धीधीमज्ञमाहा धिगिज्यवायंनिंदार्थीयांधीसप्यानुचस्यातिनिष्ठतारघातयति मरमत्यात्मनिर्दिशाधिगपत्यागाहितायाद्याभावपिशाकृतवान्।।
मिष्टी अनार्यस्यअसमउमवस्तितयाअसाधो इंद्रियार्थेषुचक्षुरादींद्रियग्राह्येषुशब्दादिविषयेषुसंप्रयुक्तस्यव्यासक्तस्यतथापरमार्थविरिषि
दारा कलत्रआदियहणामुवच्छिकाविग्रहः तथामाहमनिज्ञावाप्यनरुक्तस्यग्रहमग्रमम्परागदिशागम्यात्वितिगरास्वयाद्युर्यतिउःरवमूलकारणत्वा
त्तावस्तुलभावएवदारादाराद्यो ऽत्रस्यपिम्मामममानार्यत्वामाविकावातीतिगाथार्थः ८ अर्थवितामुपसंहरन्नाह इइसोवणगाहा इतिअनंत
राक्तलावनास्वर्धिदाद्युणवच्छोरचइरसमरसुपालवनमनःप्रशिधानेनतयासंमन्तःसंपन्नः विरक्तकामोलोगवरासुखमनाः प्रवर्त्तमानाधीप

DR. BHAU DAJI MEMORIAL

ण्णागानास्त्वमात्ताःपिकर्म्मवशाद्वारित्रमादेनाथपारतंत्र्यात् विरतेषुसर्वेतान्दक्षास्तथनिःद्वन्द्वकामेषुबहुमानपरःप्रामादेतिनिर्भरःतत्सर्वतो
विरतेषुयथाकृताबह्वीमामहामवाप्तुनयोनिगृहीतकामाश्चाजावितंविमलंशालंशालमनुशालयंतिः यथोक्तं वद्यामप्रकृतायाश्चानेमे।
लोकंयपवित्रितं येरथस्तुवनस्कशोकामममहानिपातितः देशतोविरतेषुयथाधन्यास्तकामदेवप्रभृतयःश्राद्धास्तथदेवसमेताऽपिदेवाद्या
पमर्थेऽशक्यप्रकंपमानसाञ्चापगतमन्मथरूपानिवार्यकविहीनादेशविरतिंश्रुतिपद्यपालयामासुः तदुक्तं समयार्थेऽप्रकंपमसथणाहदवतपराय
णाः धन्यास्तकामदेवाद्याः॥ अत्र गाथायामेवकृत्नामपिः सदापद्यःविदितभगवद्धर्म्मतत्त्वोप्यवमंदसमसमंजसकारीतिनिजापराधदर्शीतिगाथार्थः
: २४ अथसावद्यनाफलदर्शयन्नमाशुहदेगाथाद्वयमशक्यनक्रियामा २ वारित्रपरकवायागाहा चारित्रप्रपणानात् विपक्षदशायामपि॥
श्रीनद्दुर्ग्रंतस्कुक्षितद्वासगास्यद्गतदशीलाजनानिजाधाधिकावर णातुरागात् अप्रतिविरतापिकल्पछलपोणातिपातादिष्वप्यरव्यात।
रहिताऽपि वध्नतिअर्जयतिश्रायुरितिगाथार्थः अरधुदव शुभमाक्कस्यादवायुर्बध्नतिबंधनत्वेऽपिचारित्रप्रांधमत्परव्यापता
र्थचारित्रप्रपातादित्यक्तं अतएवचारित्रप्रस्तावनादेवसंवि त्सामाक्तिकतानमानस। आतनयथाक्तमदृत्त्वनिष्यमाणस्याता
वनाक्रियास्यासंविग्नाख्यलिंगमावच्चतस्यावनक्रिविरतानिवृत्त ःप्रज्ञानांलब्धसंविग्नत्वाविधिनाचविधीयमानानांसमवन्युतिमादिसया
र्याणांविघ्नानुष्ठानरायात्ः महाश्चिमाताद्विनिरसहिंस्तुतयतरद्वीनिर्मोच्यमाणसर्वज्ञबिंबार्चनादिविघ्नप्रहताहान्नांकल्पदव्यादाना
दारुणफलमाकर्ण्यनूकंपमिवसर्जोनशर्यविदध्यता। प्रफतसजकानामनुमादनामाहायकंवासोकुर्यादिति। यहास्त्रजातादस्तसदा
र्णाणानुपलक्षणं लतप्रकानांविलमाध्वशंनाविघ्नाहिहेमाशानानादरूपसर्वोहिरतः महिमाहृणाविक्षयाणयपडणीयतदअवनवान्दवा
जिणप्रवयणस्मअहियंसवत्त्वामणवारजतिन्याःयमान्यानिविघ्नकारिणःसर्वबलेननिवारयन्नूकंपंव्यंतवप्रवाह्रीतितिगाथार्थः २५ प
णवायविगाहा प्राणात्ययेऽपिजीवितप्रध्वंसेऽपिनकारातिनबिधन्नितदितिगाथः यतोयस्मात्सावर्णधारदार्यसाधर्मिकदेवद्रव्यरक्षणमाश्रीप ४६

तिसेवादेःकर्मणः जिनशासनस्यजगत्स्ववचनस्यउहाहोमातिन्यं मवतातिशेषः तीर्थमालिन्यविध्वनस्यतनस्वस्यापिषांवबोधिधा
तुकत्वनसंप्रकाशणात् यथोक्तं यःशासनस्यमालिन्येऽनाभोगेनापिवर्तते सतन्मिथ्यात्वहेतुत्वादन्येषांप्राणिनांध्रुवं बध्नात्य
पितत्परंपरंसंसारकारणं विपाकदारुणंघोरंसर्वानर्थविवर्द्धनं गुणिनइतिजातिविवक्षायेकवचनंसप्तम्यर्थेचषष्ठी ततगुणिषु
ज्ञानादिगुणवत्सुपात्रेषु वक्ष्यमाणप्रमाभक्तिप्रद्वेषाः दारादिषुत्यार्याद्वन्द्वप्रवृत्तिषु शिथिलप्रतिबंधस्संदप्रेदः तस्तुतिबंधसद
र्थंसंसारप्रबंधबीजत्वेनतन्मावगमादितिगाथार्थः ७ संसारिकास्फुटाद्यसाम्राज्यपरमैश्वर्यश्राद्धाद्येहिकाद्भुतकर्वसवमद्
धनवमहामसृहिलाः नमुणइत्तिनाउसंधारं दर्पश्रा॥ संमासियगाहा॥ लोकप्रकाशणिकर्वितनस्यतनतिलानद्यादतापवसमयगाहस्थ
ध्यानतत्प्रशान्त्यानन्दर्षविषादसंसवाश्चमयमनानाद्रूपद्या पद्दारनक्ष्यादिताजावचन्नद्य विरतोधरणियः अतिशायेना
व्याप्रियमाणः परितपास्तपश्चात्तापमनुभवतिश्रविरतिरद तुकत्वनकर्मबंधस्यातनप्रमाणाःगुणइज्ञानातिउपादेयंका
न्नेव्यतयाशाह्य आवतिपरितापामेतेरधर्ममर्चविरति लक्षणं तस्यैवनिःप्रयसावद्यकारणत्वेननिश्चितत्वा
त अप्रवनिन्नवाक्यतयाशुणइहतिक्रियायाःहिरूपत्यास्मा नइतिगाथार्थः २६: विइयजइस्सुगाहा विद्येषुनगवर्हिवाद्दि
शेषारितिशुभकपश्रुशतत्रपकरूतआत्मानुशद्दंबुद्ध्यातत्त्योदा यतइत्यर्थः याचमानंश्चावस्त्रमाणधनधान्यद्विपदचतुष्पादिक
तदेवतावन्मात्रमसवसफलमितिसार्थकमिन्येवरूपतयामन्यतइत्फलाणामेबंधः वित्तदानादेरेवप्रणमाद्ध्वबंधिप्राप्यजनकत्व
नृष्णाकिहेतुतयातिर्भयानृतविवतसत्यसदाप्रहामारित्यर्थः अत्यस्तुनशेस्यमाप्रयुक्तादपरेश्चनर्थानिःप्रयोजनानिःफलमित्रियावत् अत
धेसप्रर्थलुब्धपार्थिवतस्करादियाद्यतयाद्रव्यापहृतकुटुंबाद्युपयोगितयाचसमारंभकृत्त्वानुगोत्पादेहिकपारकजविकापायस्यव
हेकंविस्तारकमन्यतेनिश्चितातितिनित्यमपिसर्वेदावतिगाथार्थः २ संप्रतिसावगलिंगातिगमयन्नाह इइक्किरियापगाहाः इति॥

क्रियया ग्राम्यता हुरदरस्त्राविस्यादिसंज्ञाप्रवृत्तिकया अनंतरोक्तया सद्वेष्याकरणस्तनया इतिन्यावसंगतः क्रियायाः प्राकृतत्वात्पोनमर्वीवि
रतिजिघृक्षादियरिणामसामत्तानिश्चाय्यते तिः संज्ञायं सम्यक्त्ववान् सम्यग्दृष्टिर्भवतीतिराषः तदनेनारणेन घारूपनावानावान् अथैवं विधमा
साधावतरगवाक्कधलस्यतइत्यत आह। माव: संवगापरनामामुक्तिमाताराघाज्ञायात्तु मोयत्त यथाकरणानतरं अनुतायात् किंमयाप
रायस्त दुःखतेस्त मिति उद्वेगान्तामुपश्वान्नापयायणामुविषयसवादिकानुक्रियासु असद्वेषामु प्रयोगश्चात्र विवक्षितः तुरूषाः सम्य
क्त्वात् संवेगवत्त्वात् जनुश्चामिवदितिदृष्टव्यः अथसम्यक्त्वं दविशदयकृतिनिर्हि सोधारवगावगादहृष्टचरमिह समाजागाद्यासम्यग्दृष्टा
ग: स्तुतकमात मुध्यापिपासा: संवेगता गविद्रूतरवल्विलिंगमत् तु इतिगाथार्थः ॥ ४ ॥ द्वितीयं लिंगमिति निर्वेदं वक्तु ष्टव्य सांप्रतं द्वतीय लिं
गमासथ्याभवतद्दतस्थिता माह: समद्दिद्दिगास: सम्यग्दृष्टि :संवेगास्थनलिगनलस्यमाणसम्यक्त्वो जीवः प्राणिनव
गादनदुःखस्य: संसारविपिनस्यक्रुत्य:पंचमपश्चपदो सं बंधविवक्षयावा मुष्टुनिमरिनिर्विस्पतद्दियः भवत्यावद्दिम
स्यगादृशाजन्मजरादिपाडिनां तापुनस्त्वाद्दुतविमनिष्क्रांताम। नमिमताप। यदुक्तः जरामरणदौर्गत्यव्याधयस्तावदासतां ज्ञा
क्षेमवैकिंनधीरस्यहृयस्तुपाकरं वितयतिमतमाध्यमच्छति अतः दिःपदानुत्ययजातइतिप्राघम्य मन्यः अत्र विसर्गलोपः प्राकृतत्वात्स्वसं
न्यत्रापि भवतिकर्मवशावर्तिनः प्राणिनः स्मितिनितवा संसारः अनादिः अनुत्यत्रिधर्मतथाईदंप्रथमताविकल: जीवत्रात्मा तद्यतिसं
तानवृत्तित्वया अनादीस्यर्थः क्रियतेनिर्वर्त्यतेजीवेनमिथ्यात्वादिभिःकारणैरितिकर्मज्ञानावरणादिकमितिगाथार्थः ॥ ४ ॥ ततः किमतआ
ह बकुसागादा बकुशः अनंतस्त्व: अनादिसंसारस्य अनवाविनभवपारावारे नरकतिर्यग्दुःखानि नरकतिर्यंचि तिजन्मच्छावदना
: प्राप्तानिलक्षुति कर्मणांत्रयाणामपि वशावर्तितत्वनाम्नादिकर्मपरतंत्रत्वेनानादिकर्मपरतंत्रत्वेनानादिनादिनानाखिमवेदः अस्मिन्न:
र्थेनविद्यतसंज्ञायः नवजीवकर्मणांत्रयाणामपि अनादितया नैतद्राड्रावप्रामनिश्चितत्वादित्यर्थः गतिवतुष्टयस्ताविन्दः पिदुःखस्य

प्राय: प्राणिनां यापकाशिहनतरकतिर्यक्त्वात् मनाक्सुखसांसद्वत्योमनुजदेवगती विहाय नरकतिर्यग्दुःखप्राप्तिरनंतसंख्या जी
वस्यदाक्षेप्तिकाव इतिगाथार्थः ॥ ४ ॥ एवमनंतलोगादेः एवमिति अनंतरोक्तानादिवत् अनंततो विनाशोपध्वंसाभावस्त्वनत्या तिय: जीवे
पु जतुर्भिस्मान्त्रपमादअदिरत्यादविरतिकषाययोगाख्यस्य तन्निबंधनमिथ्यात्वादिस्तुकंदाघेत्वं प्राकृतत्वात् अनंत अपर्यवसित क
र्मप्रसिद्ध हद्दषकर्माणांजीवनमत्नानतपुद्गलपरावर्तभ्रमणाक्षुकत्वात्तद्भवादद्रूपत्याः ततत्र जीवस्य तु नित्यत्वयात्महावद्दव्य ततः कर्मोण
:संसारेदुःखस्मातामिलवृक्षकएषपरंपरा: ध्यावश्वरण पुतरूक्तमवचारंचारसवसवतीतिग्रााषः यदुक्तं रंगाक्ष मितेसाकाविक्षुदाजगतिविवि
धे:कर्मरतपष्यिर्यत्रमात्रेनताचिन्ह अत्रावेकस्यास्थन्ये तोक्षदेहुःखपरंपरानुपपत्तिहिर्यो रण्यानंत्यतुक्त नकिंचिदकामकम्मास्मा
मध्या: सर्वसनवइति न्यायादिति गाथार्थः ॥ ४ ॥ इदा नीनिबतुष्टयः पिदुःखतावयनूनरकादिगतिक्रामणतत्रिरूपणाय
त्राः अद्धिनिमीलियाणाद्दाः अक्षिनिमीलितमा त्रंस्वाचतनिमेषपरिमाणअस्यल्पमपायर्थः नास्तिनविद्यते सुख
शर्मेदुःखासवकष्टमवसनतत्र नाकेदुःसद्दमिति या वत् सुखाद्युपक्ष हिदुःखेताज्ञमपिकवचितु स्यादुराक्यतेतेतत्र बहु
खसंतद्गाध्नःप्रिनास्त्रात्यत्यकाराक्षः ॥ ४ ॥ अन्यथा सुखनाखिनालिधातस्त्वेवदुःखसंतवपासदुःखःसवत्यतिधनतपुना
सक्कमारघात यद्दासनतसिनिद्दिरवि: प्राकृतत्वात्ततसंततसविच्छिन्नमित्यर्थः नरकेसासमादौ तेरस्यिकाणांनारकाणां अहर्निशंप्रति
रूपणपच्यमानानांतद्दुल्लानामिवकंस्योवङ्गितारायमानानां अववजितजन्मादिक्षणमनाकनारकाणांसुखसंसावप्पतद्यस्त्वयानद
विवक्षणादवसुक्तमिति गाथार्थः ॥ ४ ॥ अथ तत्र कियंतकालमुत्कर्षतानारकाणामवविधदुःस्वेसवतीति अतआह: सागरासगगाद
: सागरसमयेनाषयापल्यापमदशकोटाकोटिप्रतिमकाल: सागरोपमपकः तथावाणिसप्तदशा वासनुष्वयेसप्तदशा तथावति
मसुद्रथे द्वाविंशतिः त्रयस्त्रिंशतेयावदित्यत्र्यमवाप्ते तद्योगवहितीया सागरोपमाणीति सर्वत्रसंबध्यतस्त्रावतविवक्षितसव:न

×ग्रं ३४५

।यतिस्थितिः आयुः सप्तसु रत्नशर्करावालुकापंकधूमतमस्तमस्तमः प्रभाख्यासु पृथ्वीषु यथाक्रमं उत्कृष्टा उत्कर्षमापन्ना यद्गरीयस्यां नर्क
नारकाणां स्ववरा भवतीति गाथार्थः यथा रत्नप्रभायां सागरोपममेकं शर्कराप्रभायां त्रीणि सागरोपमाणि एवं शेषास्वपि बोद्धव्यं द्वितीयपापायस्मा
प्राप्तुकृष्टा स्थितिः सैव भवति पापप्रमाणं सुकृष्टा सा द्वितीया जघन्या तु प्रथमायां दश वर्षसहस्राणि द्वितीयादिषु तु पूर्वस्या उत्कृष्टा सा याया।
त्तरे जघन्यामंतव्येति गाथार्थः ७ नरयाउगाहा दुःखतरयगाहा नरकायुः तानि तावत् उद्वृत्तः स्थितिक्षयेण कृत्वा कृतजीवः तिर्यङ्तु जातिसिद्दष्ट
पृथ्व्यादिरूपतिर्यग्भवतो यास्वतीति गाथाः नवरं पापसवित्यनरकेन नरकावासतत्पद्यते पुनरपि नरके पितरकादुःखात्यंत्रेम नृतधर्म
३५४४३५५३३४ तानुतिर्यक्तु तिर्यग्भवतो द्विघनादिशुभ्र
यात तद्दुःखं नरकसमानमित्यत्र गाथयामंतथा ॥ कोहत्तामित्यादाव
२२३४२११२२मनत्पुशिक्तितमुहषलोदरादाहारादि निष
धरत्नादिसंयमन तुरस्मरव वाल्यतापादनात्र्यंकनं प्रत्यभिज्ञानाद्दीदष्ट
चवादस्मवंमस्तरादिनिर्मिणिं आस्थिहरणाक्कर्मा
झरनासिकावधसनंतकरणनिर्लोडनादिपरिवहः ताताहहगलोच
कृत्रादिः तेर्षांतितत्र्यादिते नयपहारार्थपाजनलगुडा
घातावृणकाणं ताम: ३ नाजलाधाभिदुःसहपिपासाहुत् आहारालाभ
शारीरतानि हरवत्रुतरा आदिशान्नामुत्रीतयान्नपादय
दः अत्रापि पूर्ववत्समासः रतेजीनतं चामसुच्चये दुःसमुच्चये दुःखं माता
विक्षवाध्वननरकसमानं दुविषहद्वादिरयवेलंपः नवाचति तिर्यकुच्छनर्जांनसुतवतीतिगाथः यदुक्तं सीतायवासधरातिवायदुरकं
क्षुतिरकमधुनूयं तिरियत्तणं मिनाणावरणमसुच्छाडपणाधि एवं तिर्यञ्जातो न्यायांसमनदमभहादुःखान्यनुभूयततः कथंचित्स्तं
रूपायाणमनंतिः क्रांतः मनुष्वतमेवज्ञः।।दुःसर्वस्मात्प्रति निष्क्रमेष्यनयाज्ञायेत् तमप्तहतविधिनियोगानुदुःखसागरं गच्छतास्य।
नरगाद्यानननसंबंधः हननिदुर्देवस्याकाज्ञावचने विधिर्देवंकर्मस्यनर्धानेरत नदेयकर्मपारवश्यात् हीनकुलजातिः कुलपितृक
जातिर्मातृका ननानीचचंडालादिकुलजातिश्चनत्वर्थः विनक्रिलापः प्राकृतत्वात् जीवोजंतुः वैष्याणोमपिनाचानामपिचक्षणनि ४८

युक्तं। कर्मकरणशाश्वतः दुःकर्मयोगात्स्वस्याश्रपितं च नियकर्मसु व्यापारयेतीत्यर्थ इति गाथाद्वयार्थः ८ घात्तिसयगाहा व्याधिशता
विधुरितांगः आमयसमूहदर्पा द्विगात्रः शरीर्य्यमहाग्रहेण एवनवविड्वनाकारिणा द्रोगेयसमवमदान्तानत्यरितः मार्दवशाटीलामाव
रीरूनः अतएव प्रच्युतनिद्रयोक्रियामतिद्वाप्परिगतः प्रत्रं चानतजामाः निम्नजाः परित्र्यपतपरिनवा निर्वदमायस्ति निर्विन्नः
सुचामतिशोकविदिलाबुद्धः परित्रप्रपतिपन्नः कस्यायमत्यन्तो निधननामसर्वापदामास्पद प्रियविप्रयोगविधुरितविन्नः प्रतिकूल।।
देवयोगात्स्वधर्मपुत्रमात्रादिपित्रादिविरहविक्लीकृतमतः दुःखसागरं मागरजलवदपरिमयत्वात् दुःखानांसागरस्तस्योपमा। रुक्
समुद्रंमञ्जइति गच्छति गाममिवत्ययात मपत्नाकृततञ्जईत्याद
उः तत्र निमज्जतीत्यर्थः यदुक्तं आतो निरकंत दिथिपत्र दिप्रियः
कलत्रपुत्रादि सुत्रामगुरुस्वमनवतानपत्रुतिद्वाऽस्याश्रुका।
इतिगाथार्थः ७ अप्रियगाहा अप्रियममागामोक्षवानिष्ट
तिरूलकलत्रदुःपुत्ररिपुखलप्रभुखानिसंसयोगोपत्रा।
दुर्जनानि दुःखानि नित्यक्षा।।तात्यवस्थादुराहृदयशिला स्फो
टकंचादुघणा: तेनदलितमानसः हर्षितवताः बादंकदर्थि
तहनियावत् जीवः प्राणी प्राप्नात्यनुभवति यतृदुर्जनत्वानुञ्
परिगणपच्छा भावीगृहत्ताजिध्यत्तु मशाक्यदुःखं अविच्छिन्नसंत।
तितयाजायमानेअमात तत्तदुःखक्रिनातमर्त्यज्ञानिकामंदाको।
ममपिग्याकुर्यात् तिः ततश्चेतयाव्यादारत आत्मोपरः नकश्चिदित्यर्थः अविंत्यतिञायशालितयोजितत्स्यैवतेजा नवीवर्णनिया:
सोमाग्यपित्वाद्धिरितिगाथार्थः चिंतागाहा चिंताकुटुंबापाषणादिरूपतचिंतव्यथता संतापाशजस्वोरादियरूत्याः आशाराः।रूक्ष
शास्यताहद्दः।प्लेःव:मनुष्वायसच्चयघात्यागं बाध्यः दारिद्र्याणनिष्पनयारूजानिः कामादिरागोः अत्रापिहद्दःदुःप्रत्युक्तानिः प्रायुः
याक्रिंतदुःरूनजनिता निःसलक्षापिदुरायप्राप्यापि मातुश्च मातबद्धन्म म्रियंतप्राणाश्चमजेतिकविनूत्राज्ञरूतपुण्याःसुनिर्विन्नोदुःस्व।
प्रकधट्टितिदेत्यागद्धता: इत्ववृत्तारिरमानसा तकदुःखवादर्शा ननमवाजइतो सर्वथानिर्वादात्पादतमस्यसाध्यत्वात् तेनवंपदः ९

नः पुनस्तद्दुपदेशेऽयोनरकञ्चावदुपनंयंकनीयमितिगाथार्थः ॥ देवा विमाणा देवा विमाणा देवोः पिव्रिदशो पिमत्तुध्यार्थपद्दयामनुव
पंचलिंगी०व ४७ यञ्चपिश्ष्टथिवीकायपट्टीवनिकाया निकाया निकायञ्चसंख्ययच्छितिक ञ्चकायवनस्पत्योरुपलक्षणं वेनतत्रत्यत्रकौ नाजनिश्चम
ग्णादेवानामप्यंकडियजानिप्रायोप्पतयाविधादिरत्यादिपत्ययेनतत्रात्यादञ्चवगात् यदाह पुढवीआउवणस्सइगप्मपज्जत्तसंख
जीवासु सञ्चसुयाणवासासमाणडिसंहियावाणा ततञ्चुतस्तविकमावरं ञ्चार्त्तध्यानं विविद्यति आदवा एगदिणजेरदवावविमिरा
दिपमाणुमासावा कञ्चोसमछयनावाइइवितइत्युरवाराढुहिउ यतूजिनवरानञ्चर्हतः अन्यो अपराःस्वयांतिदशीआकर्त्तमणितुजइति
गाथार्थः ॥ नसुरविमाणगाहा नञ्चुतात्मो स्वयहरतुतयाञ्चउत्त्नतपू वैसुरविमानेविततं रत्नकनकविलक्षणमहाहीऽशुकंदिव्यागता
परिच्छदादिकंदेवावासेष्यांवितंपिछापर्यालोच्यथवतच स्थितिरूयाणश्तिपातंतवचिंतयिवाः यदाह छिनाहयस्पापि
योगण्ड्यध्वनितिदेवलोकाततोहकुसुरवातिशयास्पदा तुष्टयोत् अतिवल्लिकामवाञ्चत्यर्थंनिपुराणवयतुयस्मात्
नापिनेपस्फुटतिविदार्यते शतेशार्करेशतूरवंडे हृदयावतः य धायटः स्फटिकारणलगुडाद्यभिघाताछतञ्चकांसनवेति एवं
निरूपमच्छर्यलस्तीत्रंशविततास्फाटरहितोसत्यपिहृदयययत्रखंडा शानिद्यलतनतूतवज्रघस्तितदितिगाथार्थः ॥ अधजातिवतुछइ
रवविताञ्चयसंहरन्नात्यर्थमाहः तरवगाहा यस्मादुदितनीत्यचतास्त्रो ऽपिगानयोदुःखमय्यःसवत्तगवक्षमयनाविततमतिवाक्षवंदुःख
मवनावयते ततस्माहवमडनारकतिर्यगप्पानिष्ठसुरमडष्पनिरयपञ्चगतिलक्षणञ्चजीवास्यनिस्पानिछगत्यनातुप्रस्ञावितिरहंश
श्रावतीवस्पनरकोदिकमडजन्मनियमनिरामार्थः यानिदागवसितानिदुःखानिबाध्माःनाविततवनातुकानि नविप्यञ्चन्मपरंपरादृत्याद
कानिहृदायचतसिनास्पतिशिघ्रः विचरतिमाञ्चादिवपरिस्फुरंतिताानिसदाशाश्वत् अथमर्थः अनवरतजिनागमनिस्तपितमतिचतुकवन्निष्ठ
दुःखक्रन्यातन्मयतामिवप्राप्तस्याविरतिप्रत्ययमात्मानाना विदुःखाविलीवनिश्चितः सम्यगूहस्थर्त्तविघ्यकालानुसाव्यानपितानिवर्त्तमान ४७

कालानुसाध्यतयामनस्मिविपरिवर्त्ततइतिगाथार्थः ॥ इत्तोच्चियगाहा यतएवसम्यग्हस्टर्भनसिसर्वेगानिदुःखानिविहरंति अनएवदेतोःसंलपितंन
णितमागम अपतिविरताःविरताःसुदृष्टिःसम्यगूहष्टिर्यदनारव्ययच्चनावदुःखंसवदविद्यालझातुतावनयति ततानात्यःसम्यगूहस्थतापरःसं
सारीनवस्ठोजीवामातसंखवा इत्तवंतजातञ्चुतनवति इदचवेदयतइतिक्रियाउच्चज्ञावपियत्तुनर्त्तजतातदकार्यक्रियांतरायादाम्। तत्रस्य
डःखातिशयंसूचयतिसूच्यवमन्यतपवर्त्ततांतासेतयापकर्मसुजिनवचनञ्चुत्याःविहकर्मादलधरगापालादयःयश्चदशाः अहतनित्यं
सिहोतोकर्म्पनावगानसंसाररदस्तोऽपियादवंतिःशंकतयातछुव्यापि यतनु कामेसंसारात्मोरूइत्यानयवातूनाविताडुःखञ्चणीमात्मनः
कलयनकंबविक्रायिकादिसुरवसनावभणियदसोमानसकष्टसव दयतेनकोत्याःतुलम्वन् किंवान्यथाश्रोयःबूडुःखनडुःखितस्व ता
स्यत्तुगतिचतुष्टयवर्त्तिनामगिनामगिनांदुःखदर्शनातूतव्याजन विंतयामहादोश्चमिति तथाचागमः मयेवाकसंसारदुस्किय
मासम्मदिहदर्थेश्चविरयन्नातिगाथार्थः ॥ पुनस्त्रछिन्नासवस्कु टयत्राह वालादगाहा वालाघस्यशिशुसन्द्रस्यधूलिय
दाण जलाईयाशुनिर्मितकुडरोणहनवषादिभुरमणक्रीडा ततं मनिलंसदृशांतस्यसम्यगूहष्टःसर्वमकृतादवंडादियदं आला
निमतमिपतितामात तथावितिक्रीवालाःक्रीडारसेनधूलिगृहंनिर्माय ॥ पुनस्तद्रूपणाद्विध्वंसयतातितद्रूपणविमधूराम एवमनदर्थितविमत
धावतिनातात्यपिः देवद्र्चवागवहेचक्रवर्त्तिवद्दुढदवपुधर्मधिपत्यंत्रादिसञ्चाद्दाससुदवञ्चबलादवाधिपः इहगात्रीबद्धबीदिः एदंम
परजिश्युर्यद्धानं अध्रुवंक्षणिक अवश्यंनिश्चितं निरंतरं संसारादरवर्त्तिसंकलपदार्थांनिस्यनावल्लोकनाविर्त्ततक्षणिकत्वंवामनादेप
हस्तितस्तेर्यं अध्रुवंक्षणिकं अवश्यंनिश्चितं निरंतरं संसारादरवर्त्ति संसारतयाकविदप्याञ्चाबुदहरतावान् कतिपयसागारायमादि ॥
स्वाप्यशिशंकादिपदंशिशुनिर्मितंधूलिगृहोपमपासवरगवरमेवासोनावयतीत्यर्थइतिगाथार्थः ॥ इयसव्वठगाहा इतिवक्तनीत्याइंदाः
दिपदस्यानित्यत्ववतसर्वत्रसर्वस्मिनूदृश्यकालादोञ्चवारणंविरततरवसंसारदुःखरक्षित्ववाननस्यास्त्वात्पीयस्याञ्चप्पसावनरक्षितंश्रनंयञ्चनं

पंचलिंगी वृ०
५०

तद्दुःखनाशनत्रय उपायं एवमितः क्षणमात्रं निर्वाम संसारेणैव आत्मानं बद्धं मन्यमानः संभावयन् नित्योद्विग्नः सततपरितप्तहृदयः सदाशंसखमि
ति क्रियाविशेषणं अतिकष्टं यथा भवति तथा वसति तिष्ठति अतिकष्टं यथा भवति तथा वसति तिष्ठति इति गाथार्थः ॥ ७ ॥ नोजुङ्गगाहा यः
स्मादेवमशरणं बद्धं मन्यते ततस्तस्माद् द्वयमपि तन्निवारणाय सर्वसंघः यस्मिंस्तस्मिन् सावद्यकार्ये प्रसारं न अभिविषय सोगा दोसणपेकम्मे
णि मकारः प्राकृतत्वात् सप्तमी चात्र द्रष्टव्या अस्फूर्त्यमवाक्कायादि यत्नं प्रवृत्तिं नैकारानि स इत्यवगतः सम्यग्दृष्टिः तत्र तत्र कर्मणा
यच्छन्नतां यति सावद्यकार्यस्य दारुणफलं जानानः स्वयं विरतिं सर्वसावद्ययोगप्रत्याख्यानं आत्मद्वारलापः प्राकृतत्वात् मद्
तुन्नि अलिलषत्वपि अधिरत्नधर्माचार्याः अथासुवननदावारकका॥ प्मोदायमतिविवर्तिना इति वाद्लतमानः अथवा विरतिमरहं स
र्वविरतिमारोहसं तात्विनसावद्यास्फमारम्भाद्धिन् इतिगा थार्थः ॥ ८ ॥ मत्र इङ्गयमिति गाहा मन्यस्त अवधारयति जगति लोके
धन्यानपुरुषान् तेन सुसाधून् विशुद्धिहितमुक्तानुक्ततरत्ता आह त्यक्तलव्दुःखासंगानसमुज्झितं संसारक्लेशसंबंध
न तत्कोरणकलत्रपुत्रमित्रसमागात्र प्रतिबंधविरहादित्यर्थः ह दुर्गतिविशेषणं अन्यत्यक्तिव्यतिरिक्तं अनाथमत्यधिराजादे
र्वोऽमितिसव दुःखरूपणाद्भावनतस्यवत्तुनाः स्वामिवाक्यामिरहिता ते अतएव अशरणं दुःखत्राणवर्जितं जगत् त्रिभुवनं यतिरजनं
विहायात्यत्र न वक्तुं शरणं पदाय स्याः सर्वविरतेरभावात् सुदृष्टिः सम्यग्दर्शनसंपन्नः विचिन्तयति विचेष्टयति इति गाथार्थः ॥ ९ ॥ एवं च वाशिवि
षतुरागाद्याह गसोतवतिनद्वयीय ताह स्मास इ विरइगाहा सइति प्राग्उक्तचिंतावानुसदृष्टिः सर्वविरतिप्रवज्यायाः आरान्तर्वासन्नेक्ष्णं वित
तार्थः दर्शनतेऽभवपदं अप्राप्नुवन् अनासादयन् सर्वविरतेरेव नित्यानंदमयपरमपदस्थायमानत्वेन महाअवतयानस्कात् दुःख
स्मरणे सदास्थितपरद्रव्यः नलनतपाव नप्यास्यमव सततकादि प्रति रतिं धनं परिजनस्वजनगारहृत्वर्द्रविणपरिच्छदबांधवमदिरसुधनादी
नि क्षिप्रमूर्छा हेतुतया मा स्वंधनस्वनमस्य प्रतिनात्यभिमाहा हिहा तु भयारयन् सममंतादहनप्रदीपितंकारागारमिव गृहाधिवासमधिगच्छन्नस्विदय

५०

तो धात्रां विरतात्याशाय इति गाथार्थः ॥ ९ ॥ इदानीं निर्वेदलिंगमुपसंदर्शनाह ईदृ संसारवर्णगाहा इति लावना सामतः प्रागनिदिष्टसंसारदुः
सो स्वभयद्वानिस्पद्वाशरणद्वारिसितपरिणामसहितः सम्यग्दृष्टिर्निर्वेदगवेच्छः अस्याः कथित॥ अधानरद्वात्परिणामयावामस्मद
रदिनः कथमवसीयते इत्यत आह नविहरति नहि प्रमत्तसुकारणविंदानिवंशिकतियावत् विष्टनिष्क्रमस्याः सावद्यकर्माकरणान्नैकावद
क्रियातया लिंगमूपया अवमितमनःपरिणामः उपमितिरविदलक्षणविनावसायेः महासावाद्यममेष्टप्रमुक्तसुयादयमग्राह अभि
स्तपुरुषः सम्यक्त्वान्निर्वेदवत्त्वात् सनत्कुमारचक्रवर्तिवदितिमंतव्यः दुःखेः स्वमर्थतयागिनातवद्वतासाद्धिरसमरामोक्तादुत्स
हर्षि इति याधी जसुखसंन्ते परित्याजितः शांकतिः इतियानसा॥ नरतायाथन रूपणाभ्यहृश्शा निर्वेदः सकथंतसम्भूतिहरः सम्यक्
लिंगमात्वदिति गाथार्थः ॥ १० ॥ तृतीयं लिंगमिति निर्वेदाख्यं लि गविवृतमित्यर्थः ॥ ० ॥ सांप्रतमनुकंपाख्यं तुल्यलिंगं व्याख्या
तु कामानधानुकंपापरीतमनसा सम्यग्दृष्टेः कर्तव्यमा निधिनुराह सम्मद्दिट्ठी गाहा सम्यग्दृष्टिर्निर्वेदलिंगान
निश्चितसम्यक्त्वजीवाः अनुकंपादयः माचाहक्षमइव्यसावके दातु नन्नइत्यनात् पुनःसादिना क्षियमानानां मानसानां
दितानस्वाणपुरिहाः यथासक्तीतेषां विधुरीतपुषा च मानतु जीविते प्रतीकारयराव्हिहाः कासमसमनिधापात तावत्त्व मिथ्या
दृशां मिथ्याद्वादिनिवधनसंसारदुःखनदुःखितानां बाधिषापीणातहिंसाजरतत्छा यथापियद्यपिदवणपारोनिवहिनामतवमायरं
मिदुरकंत्र अविसमअणुकंपइ तावसामत्तरुकणात्यन्यपादिमाहि विश्वपि सम्यग्दृष्टेः सम्यक्त्व लिंगा वनविधेयतयोक्ता तथाप्युवरूप
मारणस्वज्ञापुसासरणइव्याणुकंपायाउपमर्जनान्तात्विनाविवक्षणात् तावानुकंपासम्यक्त्वलिंगद्रष्टव्याः तत्रानुकंपाप्रापनुरवातोनावक्
रूपणपरायणः सदापि सर्वदैव जीवानां त्राविदुःखविपर्यया मिथ्यात्वादिहेतुकं नविधइवप्रक्रमविरतस्तषां जीवानां गणयत्नुप्रसिव
यन् विकीर्षन्नित्यर्थः विचिन्तयति परमेशात्मतिगाथार्थः ॥ ११ ॥ इह हि इह जीवाः सम्यग्दृष्टेरनुकंपास्पद नव्या स्वात्म आत्म तत्र चानुकंपास

Dr. BHAU DAJI

द्वेसमानेऽपि दुःखवियोगस्य कर्तुमशक्यत्वेन शक्यत्वेन वासव्यानुष्ठवछेत्तुमव्यांयमेयदा तंतर्विनामाह। निश्चयगाहा निजकवता।
त्विनञ्जनाद्यनंतनमुक्तिगमनायोग्यतालक्षणेन जीवपरिणामेन इहता इह ये नाः तावदिति निर्द्धारणे नवदुःखाशक्यामावनत्वेन।
त्वव्याल्याऽभव्या निर्द्धारिता इत्यर्थः न न विष्यंति कदाचित्कल्याणपात्राणीत्यभव्याः मुक्तिगमनाऽयोग्या जीवास्माच पिंडे वियोजयि
तुंनशक्या न पायाः तव दुःखाम्न के शात इमायोग्यतया इत्यर्थः निर्दिश्यन्। पुनरित्यानतान व्याख्यानितनि तव्यापुनरनादि तयाहा
भाव्याद्भविष्यत्कल्याणयात्रानि परिणमच्चनायासु उरवव्वयरंगानवदुःखाहियाजयिंतु शक्याएव ध्येयाह तद्वा जिणहिंतणि
याद्रूरवलु जमिंबिगामणाञ्आते नवुणञ्णाइयरिणामता वउंकुमिनायझा विवरीयाउ अत्र ज्ञानकया इत्तव वत्रवसम्यात्य
इरगच्छिंसु जंतिवनहातत्तुहियतावंननवरं इतिगाथार्थः अथ मोचरनापायं दर्शयन् पश्चावतामाह संसारदुःखगाहा॥
संसारदुःखसाक्षराद्रत्तः तव विबाध्य वियाजनकारण जिनधर्मताबंकिरवणांनमायंश्रुंतारतिपाकतवात्नन श्रु
तारणविनानान्यः नापरः विद्यत इति भावः कुतो यस्माद्धिधर्मा णां निर्वाणकल्पविटपिबीजभूतसम्यक्त्वादिरत्नत्रयस्यापि
नमसारन्निसामध्यामिथ्यात्वोदयसंगतजनानामपि ध्यादर्शनितु। इलाउभवनाजंभाणिनामव जिनधर्मः परिणमन्नतरितिस्य
यविषयतायायतन्त्रकघातकनपकारणं तु विनाकोपवमहेवितर्कपामिनकघवितनतेषामासोपरिणमानविपर्ययज्ञानविज्ञुतमतिबा
तनतपा कायवमरेणाबुद्धिवदधर्म एव धर्माज्ञिमानात् इतिगाथार्थः ब संवत्तिमेसारनिदानं मिथ्यात्वापगममाश्रायतेषामावि
र्भवनाहः नायक्रियगाहा: न्यायार्जितनवीर्यपरवंचनादिकुक्षिलापायविरहितशिष्टजनानिंद्यव्यवहारविटपितविन्नः
इव्येणकारयामिति सापिया मिजिनालयं अर्हत्सदनं न्यायाद्धनव्ययस्य च जिनादिपात्रेषु महाफलत्वात् महारम्भश्चतन्यद्धि
ल्पशिल्पतल्पविज्ञाननिघटितविशालशालभंजिकादिरूपककविररचनयाऽतिशायतमस्तोरणं किमित्याह भवमत्थ आह तद्दर्शनात् र

प्रणीयजिनालयावलोकनात् गुणरागिणः मिथ्यादृशोऽपि विरक्तिनया गुणपक्षपातिनः जंताः प्राणिनो वीललानः सम्यक्त्वमूल
कारणं बाहूबीजमिव बीजं जिनालयादिप्रशंसादिकं न स्पलाना प्राणिनः करणमित्यर्थः इतिहेतोर्यस्मादतिरूपजिनइहदर्शना
त् वीतरागास्ये वैरूपं न भवन्त्यविदि धन्यस्यास्य मोयतद्दर्शलवाऽस्मि निर्व्याजित इत्यादि पक्षपातरूपकस्यापि लघुकर्मणः सम्यक्त्व
बीजमुपजायत इति गाथार्थः ब कारयामि विधापयामि बिंबं भगवत्प्रतिमं अमलं निस्तुषं विमलं वोहितमनतिः कलंकमाणिक्य
चामीकरपित्तलापलादमयं दृष्ट्वा तद्देववीतरागगुणरागिणोरागद्वेषाद्यनिद्यानककामिनाशस्त्रपरिग्रहादिविमुक्तबिंबावलो
कनमात्रेणेव वीतरागत्वादुमितरदेवदेवाधिदेवो नापा रे नतायाम वपरलोकार्थिनाराध्यइत्यादिरूपतगवद्गुणवक्तृ
मानिनो जनाः केचन यत्नायत्नाः तद्बोधिसम्यक्त्वमा यः बिंबदर्शनकरणपवलान्नरनूधातुः अन्ये ऽपरे कवि
त्यरिमलाञ्चलविकस्वरवकुलस्वरवकुलविचकिलमाल ताश्चतुरवसहतमालानिर्मरकतपद्मरागमुक्ताफलमहा
नीलादिमहानानारिमाणिक्यखचितकांचनविभूषणोमं लयजघुसृणघनसारमतनादिनिःश्रेसजातिशायजिताबि
बस्य संपर्याप्रकर्षः वः सत्वझयहृष्टा विलोक्य तिन्नवाक्यप्राय रगात्मदहल्त्यस्पनापोनरुत्वषाधेववा नरागप्रतिरुतिरा इज्ञा
इज्ञामर्हतिना न्यात्यन्येव गुणपक्षपादितिशयाद्दृतरमित्यवा पिस्याद्यत इतिगाथार्थः ब न उमहानयं जिनरूपस्याधारं सर्वजुवात॥
रयनावापृथिव्यस्त्रूरूपमर्दस्त्र पावासोमावात्तवंकपाडव्याउकंपापिस्मपगृहष्टेद्रराग्यसंत्याशकातोहिविध्वंसमपिसमर्थयितुमा
हः पुढवाइगाहा पृथिव्यबुतेजोवायुवनस्पतित्रसलक्षणाताषड्जीवनिकायानायद्यपिदुःखध्यस्मोन्नतनवत्येवजायते।
एवं विनाशाविध्वंसः खरखनस्नष्टकापाकजलासेकादरवत्रप्यतत्र सावात् जिनालयानश्यदइवनादिनिर्माद्धापिणाम तथापितहिय
यापि विजयरंतपृथिव्यादिमाचराश्चपि आसामविनश्यत्वषिद्धयन्यापरथा उदाहः समया

ह्यास्त्रनिर्मापयितुर्नियमेनोनिश्चायतेऽस्मिन्विद्यालयेऽनुकंपारक्षणाभिप्रायइतिगाथार्थः ५ अथवाद्दर्शनंजीवादिपरमर्हत्वंत्यक्तो।
णपक्षपतःकथंतस्यानुकंपासद्भावइतीमइत्यतआह एषाहिंसेतिगाहा यतस्मात्सद्दृष्टिनाविधिनिर्मापितजिनभवनादिदर्शनान्नुबुद्धास।
वज्ञानेनशासनमहदर्शनमात्रतोविरताविरत्यादारककर्मक्षयोपशमनप्रतिपन्नचारित्राःसंतःरक्षंतिनहिंसंतियेनयस्मात्पृथिव्या
दीनजरनूषड्विधजीवनिकायरक्षारूपव्याहिरतिप्रतिपन्नाः ततःकिमित्याह इतःएतस्मात्पृथिव्यादिरक्षणरूपाचारित्रान्निर्वाणगताःमुक्ति।
परंप्रापाःसंतःबाधकाश्चहिंसकारक्षकाइतियावत् आनवंआमत्स्यारं इमाएंति एषाजिनालयादिकृत्यमुच्छमानानामितरेषांतमपि।
व्यादीनामनजीवानवंनाभिरामःसद्दृष्टिकारितजिनालयादिदर्श नामःदितरत्नत्रयमहिमालंबशाश्वतपदेमयविस्ममारम्भ।
वंपृथिव्यादीनामनयदानविज्ञाणनानुकंपनवनंतस्य। तुकंपानाभ्युपेतिगाथार्थः ५ एतदेवदृष्टांतद्वारापदर्शानतद
दयन्नाह रोगिसिरागाहा रोगिणारक्तविकारादिनाव्या धितस्यपृष्टाल्लाप्याःउपकृस्तत्वात् शिरावेधइवयक्तजाक
पेणायत्रास्वणनाडीवेधइव सुवैद्यक्रियवचावेद्यकयथा। निजव्याधिनिदानोषधपथ्यादिकुशलनिषयंयुरविकिताविस्तु
पुक्तानिर्व्याजमुपचिकीर्षया प्रवर्तितमिदंबाधंतयजिनवव रा। निणइतीहापिसवचनेयुक्तिमानुदासव आगमविधिकालेसुखाव
हेव देवश्चाविधिनावासादिनिर्माणारंनलक्षणाक्रियानवतीतिशेषः स्मिन्दृतिस्यसम्यगृहस्थाः बाधायामाःपिदृष्टान्तपरस्याज्ञायात्तारा
गियोर्वाहिंसाभावःपिपरीतिकपक्षेतुपृथिव्याद्युपमर्दसंभवेऽपिएतदुक्तंभवति यथारुधिरस्रामिणःशिरामोक्षणाद्वारादिरा।
गिणावालंघनत्वराज्ञादककटुकषायौषधक्वाथपानादिकाक्रियाऽनुविधीयमानाक्रियमाणाशरीरस्यगाविदिनिर्मिणादिनारमनादरःस्यादरक्षा
नविरकारोपादनादिनाच पानतानुःखदापितदुत्तरकालारोगव्यपगमेनातावसाधीयमानाःतथाजिनालयादिनिव्याहनक्रियापि
सुदृष्टिनापिविधीयमानाआनुखदपृथिव्यादीनांबाधकामयिन्यपियायतोमुख्यात्पषांवरतयाता विरतिग्रहणमिहिगमनान्यादाम्य ५२

तकालेतेषांरक्षणाद्बुखदायिवेतिगाथार्थः।।एवंजिनभवनादिद्वारान्नव्यदेहिनामसम्यक्ताद्यप्रत्यादनेनानुकंपांनावयित्वांसंप्रतिमिहानलेखनादिद्वारे
णतानावयिष्यन्नप्रस्तावनामाह अत्रेमिगाहा अन्येषांश्चात्मव्यतिरिक्तानांभव्यजीवानांप्रत्यक्षाःसदनुष्ठानाचरणस्यनिबंधनंकारणंभवद्विज्ञायतवि
धिं+नाजिणंनवंणकारणविईसुद्धाविमारंतचक्कद्धाम्मादलेईनियमाणातिमधनेण सामयतुद्दीयउयणायइत्यादि सुवनान्यानउवृमृत्वासमारंभः
जिनगृहादिसमारंभं विधिसमारंभेनहि दृष्ट्वा गन्यापितदुत्तमार्गप्रवर्तनइत्यर्थः सचविधिःश्रुतानुसागमाजायातःवगम्पतेतनविवंतस्यनाम
नात नस्तवविधिज्ञाननिबंधनंसूत्रमेवलेखयामिस्यकथकारेन्योमयामि ततस्मात्पुस्तकलेखनेहिविनासाधनेसदसतितया
व्याख्याचरणमपिसूत्रादविसंवाद्रूपादर्शाद्यायागादितिगाथार्थः ५ अथसूत्रलेखफलमाह जिणवयणगाहा जिनवचनामवआगमएव
अमृतमजरामरत्वहेतुत्वाडमायनंतस्यभक्तिसंगामनसहुरूस त्यागातच्छाकर्णनसंपन्नास्यात्याचाकर्णायाःसंगामसलनकस्यजि
लिपात्रनेत्यर्थः।।उपलक्षणमप्यकारोवस्तुसद्भावं दवादिप हार्थतत्व कुर्वतिसः परस्परव्याहत्यर्थाद्याहिंसादप्रदशाके
न्यस्यकृताथिकसमयत्यातिहन्नः एराचाम्लालावतपादयनाति प्रायायषालघानगवःयापूषयानवेवन्यलालामपमतकुप
वचनजनितमिथ्यात्वविषमूर्छाःमतइत्यर्थः नेऊरततवबुद्धाप्रतिपद्य नजिनधर्मअर्हतपक्कचनजीवाःउपकाराथः सचलतंतद्य
उयाच्चइतिगाथार्थः ५ सांप्रतंतरकवलंत्वसमयपवमयाल्लेखनायः किंनहिंपरव्याकरणादवाबाधपरनकांदवगमेवविनासापतिकानामद
मतिनयात्वसमयस्यापिदुर्बोधत्वादशाक्यसमर्थनत्वाच्चपरव्याकरणादावपिसाधुरूतेलेखनायाति तथापाठकसाधनावमत्याद्रूपष्टामनप्पस्क
दानेनरक्षताथ्यांजयनामागतप्रवचनेनयुसत्वमवा धर्मादिपिमदतिमधिकृतःसंपश्यनइतितद्विनागाथापंचमकनाहः जिणवयणगाहा।
जिनवचनंनगवनानस्मधर्येतिनाव्यस्यउपदिशति प्रतिवादिकृतार्थिकनिराकनिराकरणेनप्रतिष्ठापयतिवासाधवः बहुश्रुतानुनयःयत
यस्मात्कारणान्नूनःपिसाधवःपिसाधनसमर्थाःजिनमतस्यापरदर्शनप्रार्थिष्टाःप्रतिष्ठापनपदिष्टावाख्याकरणाद्यतिसंज्ञाःसंतानवंतानि

तिशेषः तत्र व्याकरणं शब्दशास्त्रं छंदः विचित्रपद्यलक्षणनिश्चयकं शास्त्रं नाटकं चतुःषष्ट्यंगसमन्वितं मुखप्रतिमुखादिसंधयः कैशिक्यादिवृत्तिच
तुष्कपुष्कलः शृंगारवीराद्यन्यतरांगिरसप्रधानः सङ्ग्रामसुखांकः पंचादिदशांतांकपरिच्छिन्नो निर्मितनायकादिचरितसंबद्धः काव्यप्रबंधः काव्यसर्गब
धः अलंकारः काव्यदोषगुणव्यक्त्यादिकाव्यनिरूपकालंकारशास्त्रं रूपदर्शी काव्यप्रबंधोद्भवः तेषु निर्माता निपुणः सम्यग्विरचनशीलो यावदिति गाथार्थः॥
७ तइ इरिसगाहा जैनमीमांसकसांख्यजैमिनीयनैयायिकलोकायतिकमतभेदात् षड्दर्शनानि प्रवादाः तेषां तर्काः तत्तन्मतव्यवस्थापकानि प्रमाणशा
स्त्राणि तद्वृद्धसंदृब्धस्याद्वादभाषितः कृतार्थिकानां हिंसादीनां सिद्धांताः श्रुतिस्मृतिपुराणादयस्तेज्ञायकास्तक्कशालाः श्रणिय निर्मिताः परस्ताद्विकतर्कसिद्धांताव बो
धेऽपि विमाप्रतिपक्षविरूपणसम्यक्समर्थनायोगात् एतत्तु समययपरम॥ [illegible] त्वपरसमयानां मिथ्यात्वं किं तत्त्वाज्ञसमयगतत्वात्
तसंगत इति वाच्यं सद्दृष्टिपरिगृहीतेषां मिथ्यादृष्टिपरस्पर्शो तनसमय व्यवस्थापनयासम्यग्वा निश्चितानुतदुक्तं परसमयजनत्वेऽपि सम्यग्दृ
ष्टेस्तमसमयत्वाच्चायत एवं विशेष जिनागमसाधनसमर्थाः तत्र स नत्वथं साक्षात्कारणमितिनिमित्तं सर्वमेव सकलागमवन्न परशास्त्र
प्रवेशः प्रवचनस्य नियुज्यमानास्वनायत्तः कुतत्त्वनिर्वेदमिति गाथार्थः॥ ८ पच्छाइगाहा काकणगाहा गुणरागिणगाहा सुसमाहिलाव
तमिपदानां समयतत्त्वानां कुशाग्रीयप्रज्ञानां सुनानां वसतिरालयः आयतनं। स्मारकः आमंतयादाशंकनादिशाहाफलकादिना तदाहितानस्तवितता
वस्तुजातनानित्यं सर्वदा आसारातातान्तअपथ्यअगदः नैष्ठ्यंतादेव बद्दुइव्यामलकनिष्पन्नवस्तुमाच्छादनं आदिशब्दाद्रूबतादिपरिग्रहः तेः श्रावकः
यणी ये रूपष्टस्तेषां शरीरादयहत्त्वाद्विश्रय शुद्धाहाराद्यपष्टतवितानमहाशस्नानामपि शास्त्राध्ययनाद्यसंभवात् पुस्तकाभिप्रतानानि समर्प्यतेऽत्रेत्याश्रा
मंतजिनवचनं कुताथिनाम् भोगतारीनां अर्थशरणायस्य अध्ययनत इदं करिष्यामि विश्वसम्यामि प्रतितादिप्रगल्लतां किं कथं निपुणवाला कांतनत्वपरा अ
यशकया पाणाव प्रांतवादितां नगरकुंशा मनविजिगीषायाश्च मेनवाक्वविज्ञानात्वपातदेवराजमनोयानतेषांतिः पराज्याद्विति कुत्तव्यातमाः प्रध्यात
त्यर्थः तत्स्वाध्यायवाद्याधनंतरजिनधर्मेष्वस्त्यस्मगुणरागिणः त्रिलोकस्थजनालोकाः स्वस्वनिश्चयेन मतानां सम्यकतत्पसम्यक्प्रतिपत्तिक स्थितिपरा॥ ५२

स्त्रादर्शं कारितया हि देयपरिहारपुरणपायदयस्पृतेरूपादिज्ञानवानुयमन्यायगुणरागित्वानुयपातत्पितिव्यर्थः तेतुतेषु नामवुद्धाः संतः सद्धानाम्पष्टविधा
दीनां प्राणिनाम् अनर्थं सर्वविरतिपरियाग्रहणरक्षाकरिष्यतिसंसारस्य च्छेत्ता ततः कस्माज्ज्ञानसंबोधनमात्रादंतारतादृतत्वे शिवाश्रयाइदं च दंच सर्वस
र्वोत्कृज्जिनालयनिर्मापणमुपसकलरेखनादिकं कारयामि निर्मापयामीत्यनुकंपावानिवितयातोतिगाथार्थः ९ तद्दवसम्यग्दृष्टेरनुकंपावान
प्रविषयस्तु क्वासप्रति निषेध्यमाह वावीकुवगाहा वाप्यादिधिका कृपचयपानतडागसरः आदिशब्दाद्रघट्टप्रणालिस्पष्टस्त्यागतेऽझादिकं वाप्यादि
विश्रयत्वविषयं दानिविलरतिनरवस्तुनिव लोकानां अनुकंपावानिति शेषः उपरद्धांत्रंषाच्चानांजलपानादिना सोऽभ्यापादकत्वेन वाप्यादि
नामनुकंपानुत्वत्वात्कर्तव्यतया शिक्षणाकस्मादेवमित्यत आह य त्यस्मादसंख्यातां गण्डांतनिगाना माक्कडियादिपंचेंद्रियपर्यंतानाम
स्वानां धानवाधनतत्त्वेतिनकायत्त वाकानां विनाशाज्जंत्वायफलं यान्त्स्वल्यानामपिमत्स्यतिरश्चामनुकंपातः कालादनादितप्राणरक्ष
स्वतनाशास्त्रादिपावहाय्यादिसज्ञावंनिनरं तुल्यसमानापर स्यसतामनुष्यतिर्यच्छिश्वलक्ष्यमाणानामपरिसंख्यप्राणिनामि
हारयद्यनुकंपमिव कतियुजीवानुकंपामात्रमतस्मृपगृहदृष्टि वीयादिरूपदशद्यान् नहि बहुव्ययनात्पल्पफलं कर्मक स्विंद
स्तत्विनात्मनादितिगाथार्थः ९ सव्वाणुकंपगाहा सर्वोनुकंपः कायत्रसर्वविरतायरत्नत्रये विशुद्धिवायपात्रायेवनुरवयधरस्णेचत्ता
र्थार्थब्रय पष्ठप्राकृतत्वात् तत्र खाद्यगतदानपदास्पदाविसंबंधसत्त्वानमितियागाः शुद्धदायमानमितिशेषः गुणहेतुः दायकस्यपुण्यानुबंधिपु
ण्यलक्षणानुग्रहकारणं भवति तथापात्राय तथाविधाय तत्र निर्दिष्टान्नमुनिदानपुण्यतः शालिभद्रभस्तपुण्यकारणः लेतिरेवयमनोगसंपदः॥
त्वथकिवतितात्कटाक्षिनाः यस्मादेवं ततस्मातकर्मका कर्मपकारणमपाश्वपरिग्रहदारं तमामन्त्रं द्रव्यवाचोरिति असंयतः स्वपरूपार्श्वक्षादीय
सर्वरूपस्यशीतदानं तरुकाल कृपाभवन्ति वित्तरणक्रियमाणं तत्राप्युक्तं षट्कायाद्युपमर्दनतदर्थमेव निष्पन्नतया क्रीतत्वादिनाबाह्यवि
त्वगुणादेतुः पुण्यानुबंधिपुण्यकर्मनिर्जराविलक्षणस्य कारणं भवतीति तत्र दिक्षति अपितु पापनिमित्ततायेवत ह्नातिश्रनुकंपासंयुक्तः ततः का

रूणाइतिःकरणः सम्हिदयालुत्वाद्यणावन्नतषङ्जीवनिकायपथ्यंमतिथ्याद्यन्नादिदानंकथंकार्यमर्हेत्तथाब्रूयात् दानेनतेषांपापप्रणाहिवक्त
तमासंयमप्रवर्त्तकतयातस्यानुकंपावच्चहानिप्रसंगात् यदुक्तं मोत्तव्यरदियाणंजेखलुदिक्षाइयणंअप्पत्ताणं तंखलुधम्मयइचक्कंसुदियरवयं
गमाणिपाणव पात्रदानस्यापिप्रुडस्येवस्वरापिदर्थहेतुतैयानिप्रमनादिनिगाथार्थः ७ इत्तोच्चियगाहा अतएवउक्तनीत्यास्माकेनवडुद्दारणाद्देवे
त्यर्थः मङतिसम्यग्दृष्टिः हललांगलं शकटागंत्री यानोयानपात्रंसंयमेरणः गाधनंगाकृतं हलादिनिमित्तकर्माणितत्कृत्वा आदिशब्दा
दृषितधारूपंपायुरहेतुमृगयादिकर्मग्राह्य तानाइदेगोलबहुवादिः अतस्नादिभूतस्वनिष्ठकर्मसु उपदेशमपिलाकृषिबलःधन्याश्च
मिकिषवरायुयन्निर्मितनकृषिकर्मणामवापायप्रजाजीवतात्या दिप्रशंसावचनसंवादनागतषांतत्स्येषावतत्रसुतरांप्रवर्त्तनं एवंशाक
मप्रिपितयस्त्रशःस्वधियात्तावनायः आमानिरवद्यजीविकया निर्वहतःस्वयंकरणकारणकत्स्यपिशब्दार्थः कुर्वाकालंकास्कर्थ
किंतप्रकारणदद्यातिं प्रयक्षतिःश्रोस्त्यइतिश्राघःतकर्थ वित् मव्यक्तकपामंसुक्रःस्ततरुयालुः हलकर्षणादानो
संख्यप्राणिप्रमाणणकारणाच्चनमहायायाधिकरणतयातदुपदे शस्यमनंतमर्हेत्रमयमुभमस्तर्मकर्महदयस्यसम्यगदृष्टेरातो
विग्यात् यदाह यदाह रिवल्लस्वाउइगोणवामहपनाइसोवगज्ञा॥ णस्साःउवइसिउंनाकप्पइजाणियजिणवमग्गसारस्सेतिगाथार्थ
: ८ वाणिक्कगाहा वाणकपइतीताराजतीतिश्वाणक्यतपवारात्पंचतंत्रकं पंचाख्यानकं कामंदकीपाकाराजनीतिरथिकामदकिःमकार
प्राकृतत्वात् आदिशब्दास्याश्रयितघाविश्वमेतद्या तदाद्यासंजनीतीः राजामर्यादिकपायप्रदर्शकातिशास्त्राणिव्याख्यानयत्तुत्रादेण
मवाबाधत्वेतदर्थप्रकाशयत् विवरणाःपितरवलुनवउक्तुकंपताः प्राणिदयालुर्नवतिचाणक्यादिनातीतोहियघाकमममानकविधक्कलप
रमित्रविराधवचनकूटयुदप्रयोगादिद्धत्यास्कास्नपलतत्त्वसंधानतह्तुतयातद्व्याख्यानस्यव्याख्यातुर्निःकरुणतानिम्यातकत्वात आता
उकंपावानूसुदृष्टिस्ताःकथंविरचितव्याख्यातिगाथार्थः ९ तहजोइसगाहा तथनिराजनीतिव्यायनतिथिनक्षत्रग्रहादिबलाबलप्रेतिया

इकंप्राणिनामतीडियसुखदुःखादिद्यंजकंशास्त्रंज्योतिषं दोशकालाद्यपेक्षयाभ्यादिप्रत्यानांसमर्थमहार्घताशिक्षत्यादेकोशेवाःर्घ
कांडं आदिशब्दाद्धशमस्यादिपरिग्रहस्सतोऽहंशत्तोवकुडीदिः रोगचिकित्साप्रकाशास्त्रंवैद्यकं स्कंधांतदित्याद मंत्रतंत्रगरुडोक्तितामा
तवाश्वक्रिणा वरकसुश्रुतवाग्भटशालिहोत्रादिकंतद्यतिसमुद्भय मूलादियागनस्वर्णादिमिद्दिप्रायोजकादमंत्रक्तिमंत्रवादशा
स्त्रमित्यर्थः शास्त्रात्यामप्रदर्शकंइषुकलाधनुर्वेद इत्यर्थः एतानिशास्त्राणिअस्काकृत्ति व्याचक्षाणःहन्यान्विध्वंसयेत् ताहशापादशा
नमाऽज्ञात्यान्प्रयोजकतयाव्याख्यातुरेवमुतःकर्तृत्वात्तत्वात्इत्फक्त अतएवतेनवादाद निम्नतघातयेदित्यर्थो जीवान्तंसन् तथा
हिस्रदानिषष्यसुखलग्नादिसर्वविवाहसंग्रामाद्यानकमहेमा वद्यायागप्रवर्त्तकतयाअर्थकांडस्यवासंख्यजीवसंमक्रिप्रध्वंसविध्व
यिश्नतासंहादितरिपण्यसग्रहविश्वपकतयावैद्यकस्यतुपिष्ट। माधरणप्रत्येकवतस्पत्यात्तमधुपित्रितमदिरादिप्रायोजक
तया हेमसूक्ष्मकंदमूलादिमहालात्मलनवक्रिप्रकोलतादिप्र दर्शकतयाइषुकलायाश्वसाक्षादेवशरीरहिंसतापायोपा
देशकतयाख्यानस्यजीवघातनिमित्ततास्वरसमिद्देव अतोद। यानुःसम्यगदृष्टिरमूनिशास्त्रादिशेदितिगाथार्थः १० देवसम्पा
गृहस्थ्वि धर्मनिम्बधनकपदर्शपंसप्रतितात्र्यवविधिप्रतिगासाक। र्त्तव्यतयानिगमयेन्नाह ११ तात्र्यणुकंपगाहा यस्मात्रायुक्तंकर्मता
तसकलंनिःश्वकतासूचकंतस्मादनुकंपाप्रणजीवदयाप्रधानतअविरतसम्यगदृष्टितानुरवधरणंमवप्रतिषिधपदेनसंबध्यतेप्रतिषे
धयवतिइतिरेव कर्त्तव्यइतियोगः प्रतिषिद्धानांजिनशासनेकर्त्तव्यतयानिवारितानांप्रागदिनिदितवाच्यादानांनियमात्निश्चयेनविहिताना
सव्याजंजनिसारणायविधयतायापदिश्यातांजितान्यादानांविधिनिर्माणंकर्त्तव्याऽनुष्टयः नचास्याविरमचेतप्रायुक्तप्रतिषेधप्रतिषेधस्व
धारणायुद्यद्विधिविवाच्य वापीकूपादिनिर्माणमस्यलोकेधर्मतयारूढत्वनतदुपदेशस्यमिथ्यावादितविकतयास्यमूलहानापत्तेःतस्मा
निषधनिषधविधयविधेवाम्यनियमयवश्रेयानूतडागस्यप्रथाक्रममिथ्यात्वहानिसम्यक्त्वस्थिद्वियंजकत्वादितिगाथार्थः तनुलवंउक्तणित

युक्तावात्यादिविषयउपदेशाः सम्यगुदेशाः प्रतिषेधाः दानाधुपदेशो दानं च पुनः पात्रापात्रविज्ञानेन तस्य विधेयत्वविषयत्वतयाः पुण्यहेतुत्वा
निवप्राय: सर्वेषामविवादसिद्धत्वादित्याशंक्य तत्र यन्निषेध्यं यच्च विधेयं यज्ञाद्याद्यायतनादि ८ दाणं न दाऊण दाणं सज्झाय क्रूपापात्रादि विश्रा
णनं नत्ववतिनजायतेविफलसमीहितफलाप्राप्त्या निरर्थकं यात्रसंयतप्रकारः प्राकृतत्वात् अपात्रसंयतत्वः सम्बन्धः संनिबुध्यमानं विना
यमानं विनार्यमाणं अविज्ञाय पात्रापात्रात्यादानं सफलमेव भवतीत्यर्थः तथा चाह कश्चिदुक्ति: आदारवसूपात्रादिदानतया पात्ररीत्याणक्ष
वेत: किं न लक्षात तरद्वा: कुड्वेवसः इत्य पिएवमपि सणिनेदायपरकत्वया प्रतिपादितइयमात्राभिधानतयोत्यर्थः दोषा आज्ञानगानवघात
घाजानात्यथवेमुख्याः दयाः घराधम्मलवति सगावत्यादिसुपात्रसहात्र रनदानस्यालोष्टफलसाथकतया कुपात्रसुहासुहात्रपात्रादत्या:
श्चद्दु:कम्मबंधनिबंधनतया निष्फलात् तथा चेतदुक्तं समणं वा माहणं वा फासुएणं एसणिज्जेणं असणपाणखाइमसाइमेणं पडिलाभेमाणस्स किं कज्जइ गोयमा एगंतसो निज्जरा कज्जइ नत्थि य से पावकम्मे कज्जइ त्ति समणं वा माहणं वा अफासुएणं अणेसणिज्जेणं असणपाणखाइमसाइमेणं पडिलाभेमाणस्स किं कज्जइ गोयमा बहुतरा से निज्जरा कज्जइ अप्पतरे से पावकम्मे कज्जइ न च रकायपावकम्मफासुएणं वा एसणिज्जेणं वा असणेणं वा पडिलाभेमाणस्स किं कज्जइ गोयमा एगंतसो पावकम्मे कज्जइ न त्थि से काइ निज्जरा कज्जइ त्ति एवं चागमार्थविरुद्धत्वात् न य नयचोद्यहाते
पात्रापात्रपरीक्षानिवारणं तन्निषेधे लोकप्रसिद्धविरुद्धतात्ति प्रशंसनतः पुण्यं वानं यत्प्रसमानं तन बद्धायामसाध्यस्य चित्रस्य फलतिस्त्रास्पविभाः
सर्वेषु स्नात्वा नवो लाधिः लाधिः तदायसी स्वर्गापवर्गश्रास्तु घाप्यताः स्वलिंगिन अपिदानदत्तमित्या दितिगाथार्थः आधमानस्य अपात्रदानमनियु
ज्यमानं गुणमनुकारिणः पुंसः किं पुणाति किं फलं तद्दोषप्रसंगाविषाय किमत्र वक्तव्यं अपात्रदानप्रशंसनः प्राक्प्रतिपादितदोषाः प्रकर्षवत्तत्तदृष्टि तिताव
रसादिकर्म्मबंधकारणतया जायन्त इत्याशय इति गाथार्थः ७ गिहमागयाणं गाहा इह मातानो अपात्राणां पृथिवीकाय इत्याद्यु रायत्वतं भावानाः
प्रवितंयाविलोक्य व्यवहारा बहिर्दितमिति यावत् दानं प्रतिषिद्धं निवारितं भगवता पिता धर्मकारणाथितत्तत्तीर्थतरायेरस्वल्पविशेषार्थः नहि निवस्र

वौ आगमसर्वज्ञोपि वित्यपेक्ष्य इत्तेर्गुणकारित्वया प्रतिपादनात् यदाह उचियं खलु कार्यं बं सबङ्कसया नारणं बुद्धिमयाश्य फलसिद्धीतियमायस्मा
धियाहाइमाणत्ति तदीयपात्रा एकहिमयकिं तु चितमित्यादि यत्स्तन सदर्थे यदागतापात्रापार्थं अनुमतादृष्टिवं अतुवनस्पत्यादिजीवानां घातनं अत्र
पातकायवचमादिसायोगान्व्यापादनं तत्र युक्तं न समीचीनं अपात्रार्थनिरर्थकं जीववधननावतः प्रणरात्रा स्वात्मनिताशारोयस्पृशेद्वावतोः
त्यतानुचितत्वात् यदुक्तं काऊण य पाणिवहं जो दाणं देइ धम्मसहाए दहिऊण चंदणं सो करेइ आगारवाणिज्जं कुतुमहकाऊणं देमसयरस्ति
याणदाइन्ताइाणं सामूसेमा रवं समेसेइ नवरिमज्जारे इत्यिवाह आद्यर्थः तदेवं जीववहत्याकारणानुमता अपि न युक्त इति दर्शयित्वा इति गाथार्थः
एतत्समर्थनायैव परस्यानिष्टप्रसंगद्वयमाह ८ इहसन्नागाहा इतर खितियदंमध्यगतं सर्वोन्नरत्यावोक्यायाः सबध्यते: इतरथा अन्यथाक्ष
सयतदानार्थं जीवघातस्यपुरुक्तत्वात्स्फपागमइत्यर्थः इह अस्मिन्नुम त्राकारं मदादानस्थं यत्रातिविकार्यादिकरं कादीनां आश्रितपुण्यार्थं
माकादिदानदीयत आदिशब्दात्स्वप्यादि कथं कृतप्रकार: एतदृष्टविधियतया पुण्यहेतुतया पुण्यंदहेतुवचनलाभितं जिने
द्रधर्मवीतरागमतअयमर्थः यदि जीवविराधनया पिश्रमंयतदा नपुण्यहेतुरत्नविप्सन्नदासत्रागाराद्यपिजितमतं दूष्यतत्त्वयत्रा
पिजीवघातनानासंयतापाघाविज्ञाषात्रचेवमस्ति तस्मात्तत्र युक्तमिति॥ नघाइतरथाइष्टवसत्रेवइष्टासत्रं इष्टासत्रं च रूपतद्वावएवमनिधीयत
एकाग्निकर्म्मदवतात्रनायायबद्धयत अंतर्वेद्यां च यद्दानमिष्टं तदभिधीयते वापीकूपतडागानि देवतायतनानि च अन्नप्रदानमारामाः सत्रं तद
भिधीयते तिताद्यतदपिन निषिद्धं न निवारितं तावत् स्यात् समयसिद्धा तयद्यपात्रदाने विषयमतविष्टयत्रदिष्टासत्रमपि न समायत्यापद्यति किं
पुतदपि पुण्यनिमित्तं नायायादस्यतथा युक्तमुक्तं रवनाविवमस्मितत्कस्यादतः सर्वस्याप्येतस्य सत्रागारस्याप्तसत्रात्मवादिपरतीर्थिकैः पुण्याउकं प्रार्थ
प्रज्ञाप्यमानस्यापि प्राज्यजीवघातप्ररस्मरमसंयतप्रायत्वतवितिः प्रयोजनमिविडपातुकवज्रलेपकारितया जिनेरनभ्यातत्वात्तथाचसूत्रकृतांगे दृतं
तागुणाणिज्जा आय गुत्ते जिइंदिए ठाणाइं संति सद्धाणं गामेसु नगरेसु वा अत्थवायमर्थः धर्म्मश्रद्धावतां ग्रामेषु नगरेषु वा स्थानान्याश्रयाः सत्ति

५५

DR. BHAU DAJI

विद्यं ततस्तत्रत्यस्थानान्याश्रयाः संनिश्रितः कश्चिद्धार्म्मिकोऽर्हद्दर्शनकल्पितधर्म्मश्रद्धालुतया प्राणप्रियमर्हत्कारिणो धर्म्मबुद्ध्या कूपतडागारवननप्रपासत्र
दानप्रपादिको क्रियां कारयति ततश्च तथाभूतक्रियायाः कर्त्ता किमयं धर्म्मोऽस्ति नास्ति वाऽस्त्वं पृष्टः पृष्टो वा तदुपरोधभयाद्धा तत्प्राणिनो घ्नतं नानुजा-
नीयान्न स्तुतिः सावद्यमनुष्ठानेनानुमन्यते तस्यादिनाप्रबाधनतत्रसत्रागारस्थानां दानादीनां निषेधमपि तस्माद्दत्तज्ञास्वापत्यस्वतर्क्केऽयपुरस्कारदृष्टतया
पार्श्वस्थोऽप्यानदानमत्रागारादिवत् सम्यग्दृष्टेरत्यन्तमनुचितमिति एवं च व्यवस्थितमेतत्विवादस्य दानं सम्यग्दर्शनविराधकं जीवबाधनासमर्थत्वाप-
रायकत्वात् सत्रागारादिवदिति तस्मात्पात्रदानमेव युक्तं मुक्तये देयमितिगाथार्थः ॥ इदानीमनुकंपालिंगं निगमयन्नाह एवंविहगाहा एवंविधप-
रिणामः प्रागुक्तानुकंपारूपाध्यवसायः सम्यग्दृष्टिलिंगं तैलंगवद्भिः । — :प्रज्ञसः प्रख्यापितः अथैवरूप । परिणामाध्यंतादियत्वारूपज्ञायतइत्य
तआह तद्विधवस्त्याप्तनः उक्तप्रकारजिनालयादिनिर्मितरूप — बहिः क्रियया तु ज्ञायते अनुमीयते तन्नाबोध्यपितत्वाद्भिन्नमज्ञानं तु ज्ञाते
रद्धीषोऽरूपश्चान्तरार्द्रपरिणामा आंतादियस्वनहुज्ञानतया । — नचास्तिमतइत्यपिशब्दार्थः एतस्य सम्यग्दृष्टेः अर्हद्वृषभविश्व
पतादिविधिनासम्यग्दृष्टिरूपयानस्तुबोधिमबाधितावतयया तया — विरत्याहताः गह्वरनिर्वृतिमानवंविदधतरक्षोदृष्टिव्यादिश्रुत्यर्थात्
नलक्षणं लक्षणकरामिवानुकंपानुधेरितिगाथार्थः ॥ चतुर्थलिंगमिति — अनुकंपाख्यं लिंगं व्याख्यातमित्यर्थः ॥ सांप्रतं जिनलक्षणकरामिवानुकंपा-
नुधेरितिगाथार्थः ॥ चतुर्थलिंगमिति अनुकंपाख्यं लिंगं व्याख्यातमित्यर्थः ॥ सांप्रतं जिनप्रणीतजीवाजीवादिनवतत्त्वगोचरतथ्यताप्रतिपत्तिरू-
पमास्तिक्याख्यं सुज्ञानमिव धीनत्वादपरत्वस्मिन्नाहः सकलतत्त्वमूर्द्धाभिषिक्तं जीवतत्त्वं प्रथमं तावद्व्याख्यातुमाह ॥ सम्मद्दिट्ठी गाहा सम्यग्दृष्टिरनु-
कंपालक्षणलिंगमानुमितसम्यक्त्वो जीवः यथार्थबोधनदृष्टया तिरस्कृतदुर्सिद्धांताकर्णनापजातविपर्यस्तज्ञानानुषक्तः ततः यथार्थबोधनच्छेदनात्
यथार्थबोधनदृश्यत्वान्मृण इत्ति जानाति किमित्याह परलोकः स्वर्गापवर्गादिस्तत्साध्यमनुष्ठानं जिनप्रज्ञापनमहाव्रतपालनतपोव्रतचर्यादिकं
कुशलकर्मान घटते न संगच्छते जीवति पंचेंद्रियाणि त्रिविधबलं च उच्छ्वासनिश्वासमायुश्चेत्येवंरूपान्दशविधप्राणान्धारयतित्रिकालमितिजीवः ॥ ५६

प्राणधारणं च जीवशब्दस्य व्युत्पत्तिनिमित्तं न तु प्रवृत्तिनिमित्तं प्राणधारणाभावेन मुक्तात्मनामजीवत्वप्रसंगात् अतः तत्रव्युत्पत्तिनिमित्तं न तदे-
कार्थसमवेतं जीवशब्दप्रवृत्तिनिमित्तमुपयोगलक्षणं तदुपयोगलक्षणत्वात् जीवस्य तत्र मुक्तात्मनामपि जीवत्वमसंदिग्धमाभवंति यथा गच्छ-
तीति गौरिति गमनक्रियायां व्युत्पादितस्यापि गोशब्दस्य गमनक्रियैकार्थसमवेतं गोत्वं प्रवृत्तिनिमित्तं न गमनं तेन गच्छन्नगच्छन्वा गौर्गौश-
ब्दप्रवृत्तिविषयीभवति एवमिहापि प्राणानुधारयन्नधारयन्वा उपयोगलक्षणो जीवो जीवशब्दप्रवृत्तिगोचरीभवति सकलजीवव्यक्तिव्याप-
कत्वादुपयोगस्य तथा चागमः सव्वजीवाणंपियणं अक्खरस्स अणंतभागो निच्चुग्घाडिओ चिट्ठइ सर्वजीवानामप्यक्षरस्य केवलदर्शनकेवल-
ज्ञानरूपस्य ... अनंततमो भागो नित्योद्घाटितः यथा बहला । — विरलजलधरपटलविलुप्तमरीचिनिचयस्य भास्करस्यापि प्रभाभारः किंचि-
यात्रापि प्रकाश्यविषयं तस्य सर्वथा जगदाच्छादनसंभवात् तथा प्रबल — नंतानंतैः कर्म्मपुद्गलैर्जीवा आवृताः एवमपि तथापि देशतन्मयस्य ॥
ल्पीयानिपिसागरस्य शांतित्वमनावृत एवास्ते अपरस्यस्वरूपत्या — गान्जीवाजीवत्वप्रसंगात् तस्मादुपयोग एव जीवस्य लक्ष-
णं तद्व्यतिरिक्तमानजीवस्मिन्निह तथा चोपयोगः विवादाध्यासित — :पदार्थो जीवः तिव्यवह्रियातउपयोगवत्त्वात् यः पुनर्जीवः न तिनं
व्यवह्रियते न स उपयोगवान् यथा घटः न चायं तथोपयोगवान् तस्मा — न्न जीवइतिन व्यवह्रियतइति तामेवंविधं जीवं विनान्येतारण्यस्त-
रकानुष्ठानं न संगच्छते विवोल्लापकश्रणमिलक इव वाटारविनानिः प्राप्याजन्तत्वात् साध्यो पिहिषस्त्वावानुकथमहो निरर्गलिदुश्चिंतमण-
रोगाः स्वर्गापवर्गलाभस्तत्सुखाभ्यामिभ्यात्मप्रयोजनमुद्दिश्य तदर्थं कुशलकर्म्मणि प्रयतनात् यद्विवादं शब्दगौरवः पदार्थ एव नास्ति तदा कइवाक-
र्म्महृदयः किमर्थं परलोकमृगायेन परलोकिनामभावात्परलोकस्याप्यसिद्धेः कश्चत्तदर्थं बहुविघ्नव्ययत्रासरायास्मसाध्यमनुष्ठानं विदध्यात् इति ॥
अत्रत्वतावेतनिकापत्यावतिष्ठते मनुवितस्यमुपयोगो ज्ञानमितिपर्यायाः वितत्यपवजीवलक्षणत्वेनकाप्रयत्ना वच्चमाथनाः स्पावतदेकार्थस-
मवेतत्वेन मपमनुभायं स्तात्तथीगुणाश्रितत्वं सावं निदकायाकारयशिण्ताम्भिन्नतानितसमानाक्षरारगुणाश्रितत्व मितिवत् तत्रैवेत नाम्याक्राप्रय

पंचलिंगी टी
५७

त्त्वेहेतुकयोः। प्रवृत्तिनिवृत्त्योः प्रयोज्याश्रयतायेव परस्थादिषु दर्शनात् तद्यदि चेतन्याश्रयस्य प्रवृत्तिनिवृत्त्याश्रयत्वे जकोऽन्यथा। तथा च प्रयोगः शरीरमिच्छाप्रयत्नाव
च्छन्याश्रयः इच्छादिरूपतत्प्रवृत्तिनिवृत्त्याश्रयत्वात् परस्थादिवदिति किं च यदि कर्मस्वविशेषणस्तमादेतन्यमिच्छत्विच्छाप्रयत्ननिमित्तकप्रवृत्तिनिवृत्त्याश्रयो जके
ऽपि शरीरे स्यात्मकं स्थितं तदात्मयमते यथा पृथिव्यादीनां गुरुत्वादिगुणांतरहेतुका पतनादिका प्रवृत्तिस्तन्निबंधनहेतुकादापतनादिका निवृत्तिः सर्वपृथिव्यादि
ष्वपलभ्यते तेन तु शरीरारंभकं चैवमस्तु तथा चेतन्यतत्त्वतानां तदिच्छाप्रयत्ननिमित्तकप्रवृत्तिनिवृत्ती सर्वत्रातश्च पलभ्येयातां चेतन्यादीनामपि पृथि
व्यादिगुणत्वेन गुरुत्वादिवद्यावद्गुणगामित्वस्य कल्पष्टपृथिव्यादिसाधारण्यात् तच्च घटादिसावमाणत्वेऽपि पृथिव्यादिषूपलभ्यत्वादेतन्यादयस्तन्निमित्तप्रवृत्ति
निवृत्तीवानस्मात्पृथिव्यादिगुणाश्चेतन्यादयः तत्सक्रमदर्शनशक्तिवच्चेतन्येन नानामस्मादिरलप्रयत्नेतच्चविशेषेण यथा दृयरिणामविशेषेण मदि
रानारंभकत्वेऽपि गुडश्मतकालन्तोषु प्रदृष्टा भागेषु मदयित्रीशक्तिर्नविद्यमाना विशिकत्वेऽपि एवं कायाकारपरिणामेष्ववस्थितेषु चेतन्यमाविर्भवति।
त्यषु तत्सघटादिषु प्रसंगः स्यात् प्रयोगश्च दिवादाधस्मिता तिन्नति चेतन्यावंतिकायाकारपरिणाममवन्ना विशेषयति यथा तुस्वयाकास्य
रिणाममवतियथा इडादिलसतानामिवेतन्न अचेतनस्थपिनृतशरीरस्तनेषुका याकारपरिणामवत्त्वस्य मतत्वेतद्धतारतेकांतिकत्वात् अथानेकांति
कत्वनियतु प्रयोगश्च क्रियते कायाकारपरिणामनिलतातिश्चेतन्यवतिपह त्त्विविशेषवत्त्वात् यात्रिपुनरचेतनानितनातिप्रवृत्तिविशेषयंति यथा
घटादिमतानीति तत्र एवमपि कायाकारपरिणतेष्ववस्तिवेतन्यनियमाते तद्वेवमवधार्यते कायाकारपरिणतानिचेतनान्येवेति तथा च प्रवृत्तिविशेष
कत्सीकृतानामनत्वप्रसक्तरणात् तदिकलानां कायाकारपरिणतानामपि मृतदेहानतानां यत्वबहिर्सावामिहत्वोज्ञावतं हतोरसंगतमिति तत्र कथायां
दिवचनादगतानां गुणदोषाणां विचार्यमाणतया दृश्येऽस्त्रावधारणतादात्पाद्यागनवकाशात्मनवत्ववाद्दयस्त्रावधारणं तथापि प्रवृत्तिविशेषवत्त्वस्य
स्वरूपासिद्धत्वात् तथाहि प्रागुक्तमदशक्तिदृष्टांतेनतत्वव्यकायाकारपरिणतानामेव तानां चेतन्यमाधयित्वमुपक्रांतं तत्र्य येनवमदिरावयवोत्पके
कशोपिमदशक्तिरूपलंनाच्छरीरावयवेषुपिप्रत्यक्चेतन्यप्रसंगाति कम्मित्रपिशरीरे बहूनि चेतनानि प्राप्तानि बहूनां च विरुद्धविचित्राणि प्रायतया

एकमत्येन प्रवृत्तिविशेषासंभवात् अज्ञारूपाणीयत्यायनकथं विदकालिप्रायत्नेऽपि नियमातावाक्यं तत्स्वरूपासिद्धत्वात्तदेतानीति प्रत्यक्षमेव।
कं प्रमाणमानिष्टमानस्य वनवतानोऽनुमानप्रयोगोऽयमिद्धांतः किं च प्रत्येकमवयवश्चेतन्यात्स्फुरणात्मकवचिक्करचरणाद्यपगामेत्कं प्रमाणमानि
ष्टमानस्य वनवतानोऽनुमानप्रयोगोऽयमिद्धांतः किं च प्रत्येकमवश्चेतन्यात्स्फुरणात्मकवचिक्करचरणाद्यपगामेत दनुभूतार्थस्मरणं तस्मात् नच शरी
रान्तमनुदायपर्यवमितमेवचेतनामितिवाच्य कतिपयावयवायास्यपिचेतन्यतावात् बाल्यकौमारयौवनवार्द्धकावस्थासु शरीरांतरेचेतप्रा
गवस्थानुभूतस्यास्मरणप्रसंगाद्य तस्माच्छरीरान्यचेतन्यं तत्त्वाप्यवस्थादिकं व्यावर्तमानेतदन्येगुणानवस्थितिपरत तस्मात् शरीरादिच्छाप्रयत्नरस्त्वेकोः
प्रवृत्तिविशेषसिद्धिः तथा च प्रयोगः प्राणिशरीरप्रवृत्तिविशेषः स्वाश्रयव्य तिरिक्ताश्रयगुणनिमित्तकः प्रवृत्तिविशेषत्वात्परस्थादिगतप्रवृत्तिवि
शेषवदिति अपिच शरीरस्याचेतन्येबालस्य स्तन्यादिषु प्रथमं प्रथमप्रवृत्ति र्न घटेत प्राप्नोति प्रयत्नपूर्वकत्वस्वरत्तः तेप्यारत्नापूर्वकत्वात् इ
च्छायाश्चेष्टसाधनतानुसंधाननिबंधनत्वात् तस्य च यदेतज्जातीयं तन्ममेष्टसाधनं यथा प्रागनुभूतमिमादजन्मानुभूतप्रति
बंधस्मरणपुरस्सरत्वात् पिपासुरपिहिज्जलेमवलोक्य प्रथमं स्ववृत्तु स्तनस्य जलस्य पिपासापशमनसामर्थ्यं स्मरति ततः प्रतिबंधं तत
स्तज्जातीयत्वेन प्रस्तुतस्यापि जलस्य पिपासापायशमनसामर्थ्यमनुसंधयं तत्र प्र। वर्तते तद्वत्तदहर्जातस्य बालस्य प्रदृजन्मत्नि प्रथमं स्तन्यानुत्वाभि न
दनावात्तस्य कृपिसाधनतास्मरणं नापि प्रतिबंधस्मृतिर्येनतज्जातीयतया स्तन्यस्य तृप्तिसाधनतास्मरणादिकामणतत्रासौ प्रवर्त्स्यतीति चेतन्न स्तन्या
नुसविशः प्राक्तनशरीरस्य तस्य माक्त्वेनेह जन्मनाविनाशरीरांतरस्य त्यस्य तृप्तिसाधनतादिस्मरणायोगात् तस्माद्बालस्य प्राक्प्रवृत्तिप्रसंगादपि शरी
रचेतन्यानुपपत्तिः एवंच शरीरं चेतन तवतं तवतिनतचान्मनेवाहाघटवदिति प्रयोगोऽपि गच्छेतानापि शरीरस्य कार्यं चेतन्यं तद्धि उपादानतया वा
चेतन्यं जनयन् सहकारितया वा नाद्यः उभाजउयोः शरीरचेतन्ययोःस्यात्तच्चिलत्ताणपतोयादो तोयाद्यसत्त्वावाप्तावात् सहकारितया तु कारणत्वमस्मा
निश्यापत्तएव शरीरावस्थादेरनेवात्मतात्मितत्सोत्पादात्फपमात् किं कि तु शरीरस्य चेतन्यं प्रतिसहकारित्वस्वीकारेसत्वतात्पदुपादानकारणवक्तव्या।

तद्वेनात्मनोव्यतिरिक्तंप्रत्यामः नायोंद्रियगुणश्चेतन्यं चक्षुरादींद्रियप्रध्वंसेपिप्रवृत्तिन्ततार्थस्मरणात् नवस्तुन्त्वेतरिक्तस्मरणंघटते विवादा॥
स्पदंरूपादिस्मरणंतनंइंद्रियोपादानकंतदन्तरेणापिजायमानत्वात् तंतुंततरेणजायमानघटवत् दर्शनस्पर्शनाभ्यामेकार्थग्रहणाच्चेंद्रियगुणश्चे
तन्यंनभवति यमहंपूर्वमद्राक्षंतमेवइदानींस्पृशामीत्येकार्थविषयेहि प्रतिसंधानंदृष्टं इंद्रियश्चेतन्येचक्षुषोरूपविषयत्वेनदर्शनस्यचस्पर्शविष
यत्वेनेतत्रस्यात् नह्यन्यादेवरूपमद्राक्षंतमेवाधुनास्पर्शेनस्पृशामीतिचक्षुः प्रतिसंधत्ते नापितमेवस्पर्शनंस्प्राक्षंतदेवइदानीरूपयत्रपश्यामीतिस्पर्श
विषयत्वेनेतद्रस्यात नह्यन्यादेवरूपमद्राक्षंतमेवाधुनास्पर्शेनस्पृशामीतिचक्षुःप्रतिसंधत्ते नापितमेवस्पर्शनंस्प्राक्षंतदेवइदानीरूपंपश्यामीति
स्पर्शनस्यप्रतिसंधानमस्ति प्रतिनियतेंद्रियग्राह्यत्वेनरूपस्पर्शयोर्भेदात् तस्माद्रूपस्पर्शविषयमेकमर्थंचक्षुःस्पर्शनाभ्यांकरणाभ्यांयःप्रतिसंध
त्तेसइंद्रियातिरिक्तोत्मात्मोपगंतव्यः अथमवार्थविषयत्वेनप्रतिसंधानादिसंम वात्मनामात्मगुणश्चेतन्यन्तविष्टतातिचेत्तन्न आंतरसुखादिज्ञाने
त्पत्तावपस्तारूपाणयनयोःकरणत्वेनेतत्स्यादनुमानात् नत्वेकामेवेक दोकर्तृत्वकारणेवत्नविन्तुमर्हति किंचशरीरवदिंद्रियमनसाम
र्पिऊडत्वेनत्यमजडप्रत्यत्वंतविज्ञात्यनात्मनेत्यादानसावा कथमपिसंग छते तस्माच्छरीराद्यतिरिक्तस्यात्वेननयगुणःसज्ञावत्स्यात्मनिव्य
स्थायतत्सवाहंसुखीअहंदुःखीत्यादिरूपांतर्मुखस्वसंवेदनप्रत्ययः तथा सुखात्यादिप्रत्ययस्यास्तदेहगोरःगोस्तायुवेत्यादिप्रत्ययत्वस्तेतत्यविशिष्टक
र्यविषयत्वेनाप्युपपन्नः किंकायातिरिक्तात्मकल्पनया नह्यहंगोरइत्यादिप्रत्ययःकायातिरिक्तालंबनतयापूर्णादयितुर्थानइतिस्वम् न अहंसुखीत्यादि
प्रत्ययस्यकायविषयत्वेपयदिवक्तायस्यापिलतत्वेनघटादिषयंघटःश्यादिबहिर्मुखप्रत्याय वक्तायथ्यसुखानिबहिर्मुखःप्रत्ययःस्यात् नत्वेवमस्ति कायाक
रयोशिणानिलक्षणस्तुघटादित्यात्विशेषःप्राणवतिरस्तस्मादहंसुखीत्याद्यंतर्मुखप्रत्यायतनकायातिरिक्तस्यैतन्यसंवेद्यातः कथंतर्ह्यहंगोरइत्यादेकायवि
षयाद्भमितिचेत्पदेशइतिस्वत् नअपवारिकत्वात्सयः अनादिकालात्यंतिकसंबंधनात्मेदाध्यवसायादात्मनःकायेष्वहंशब्दःप्रमाणादहंगोरइत्यादिप्रत
तरूपयत्नेः अहंसुरवीत्यादिप्रत्ययःकायाद्यतिरिक्तालंबनाकायादिप्रत्ययेत्यो विलक्षणप्रत्ययत्वाद्घटादिप्रत्ययवदिति तथात्मकंजीवच्छरीरंप्राण

दिमत्वाद्यस्तुनर्निरात्मकंनतत्प्राणादिमद्यथाघटः नचजीवच्छरीरंतत्प्राणादिमत् तस्मात्तनिरात्मकमिति आत्मानंविनाप्राणादिमत्वमनुपपद्यमा
नंविपक्षघयदिव्याहृत्याजीवच्छरीरउपलक्ष्यमानमात्मसत्तांगमयति तदेवंकार्याद्यतिरिक्तस्याचेतन्याश्रयस्यत्रिकालस्थायिनोजीवस्यसिद्धः प्रेक्षाव
तांपरलोकानुष्ठानस्यापिफलवत्त्वसिद्धिः सूर्योपवर्गार्थिनांकशास्त्रानुष्ठानेफलवत् प्रेक्षावदनुष्ठानत्वात् वणिगादीनांवणिज्याद्यनुष्ठानवत् तदेतदपि
जीवंविनाप्रघटमानंप्रेक्षावद्भिरादरेणविधीयमानपरलोकिनंजीवमुपस्थापयति नहिप्रेक्षावंतोनिष्फलंचेष्टातइतिगाथार्थः ७ अथबोधप्रादः वि
कालानुगामित्वेनत्याश्रयोजीवोस्तिइतिसंगच्छते सकलभावानांक्षणिकत्वात् तथाहियत्सत्तत्क्षणिकं यथाघटः संश्चविवादाध्यासितइति सत्त्व
र्थक्रियाकारित्वं नहिसंस्थायीनचार्थक्रियाकारीतिसंभवति तथाहि ज्ञानात्यवसत्वमामानिरूपिकानिसतिनननात्मसत्ता अयः स्थास्नु॥
कश्चिदस्तिनित्वतून दृष्टांतघटादोकालांतरस्थायिनिक्षणिकत्वस्या सिद्धेरहेतार्थविरुद्धत्वनमत्वस्यक्षणिकत्वनव्याप्यसिद्धः नतुकालांत
रसारविजलधारणाद्यर्थक्रियासामार्थ्येनवर्त्तमानकालचनदसा मार्थ्यनसामर्थ्यासामर्थ्यलक्षणविरुद्धधर्मसंसर्गेणपूर्वापरका
लायार्घटादर्दृष्टांतस्यैकत्वादिसिद्धोक्षणिकत्वंसम्यग्व्याप्तिःस्यात्विरु द्धधर्माध्यासितोनासावेकः यथाजलानलोः विरुद्धधर्माध्यासितश्च
पूर्वापरकालयोरकात्वेनविवक्षितोघटादिरितिदृष्ट नसामर्थ्यासाम र्थ्यलक्षणविरुद्धधर्मसंसर्गोसिद्धः प्रसंगतद्विपर्ययाभ्यांविरुद्धधर्मसं
सर्गःसिद्धतातिचेत् तथाहिवर्त्तमानक्षणस्थाविकार्येजनयतोबीजस्यपूर्वदिक्षणस्थाविकार्यजननसमर्थास्त्वाजासदानास्तिनदासमर्थस्यक्षेपायोगा
नन्तसमासिनोअपिकार्यवर्तमानक्षणवज्जनयेदितिप्रसंगः नजनयेच्चेस्सहसमर्थतदिति विपर्ययः नचसमर्थादन्यदिति नात्यकसमर्थकमिति
कार्यसमर्थमसमर्थस्वभिघटान यद्यदायत्करोतितत्समर्थंतत्रदानत्करोत्यवयथासामग्र्यामध्यमध्यमांतबीजमंकुरं समर्थश्चायंवर्त्तमानक्षणंनाविका
र्यकारासावीतत्ताविनाश्रपिकार्यात्यर्थवद्धिरस्फपगतइतिस्वतुप्रसंगादस्तु नचवर्त्तमानक्षणस्थाविकार्यकालेन्ततनाविनोअपिकार्यकरोति तस्म
ाद्यवतुविपर्ययः यद्यदायन्नकरोतितत्तदानत्तत्समर्थं यथाग्रात्यंऊरयवबीजं नकरोतिचसावर्त्तमानक्षणस्थाविकार्यकालेन्ततनाविकार्ये

पंचलिंगीवृ
५८

नो कार्यमिति तस्माज्ज्ञसमर्थाज्ज्ञामग्र्या प्रतिताज्ञावादन्यः कुशूलादिनिहिताः समर्थानावइति सिद्धं। क्षणभंगइत्यपि वत् नविकल्पानुपपत्तेः प्रसंगाद्धा
तोर्वस्तुतथा सामर्थ्ययदुपन्यस्तं तत्किंकरणं वा विवक्षितं स्याद्योग्यता वा तावन्मात्रः साध्यसाधनायां स्यादेतत्साध्यविशिष्टत्वप्रसंगात् नापि द्वितीयः यो
ग्यताहि सहकारिसाकल्यं वा स्यात्तद्विकलं वा न प्रथमः सहकारिसाकल्यं च तावद्बीजस्य सार्वत्र्याङ्कुरकर्तृत्वात् स्फुरद्गामीन सिद्धसाधनात् स्ना
नो विकलत्वं यद्वा तावद्बीजत्वं वा बीजजातीयं वा तावदङ्कुरजातीतेद्वावस्यात् नाद्यः कुशूलादिनिहितवीजं कुरमकुर्वाणमपि बीजजातीयत्वस्य स
त्त्वात् नचतत्प्रतिवद्धप्रतियत्नस्त्वावात् नहितावद्यः अङ्कुरकारीणः पिबीजेबीजत्वाद्वाङ्कुरजातिरनेकस्याप्रामाणिकत्वेन सम्यक्स्फुरणाम
तः तथावस्थाप्यन विकल्पोदृष्टांतः नहि वीजत्वाद्वङ्कुरजातिनदः प्रत्य क्षेणादृश्यते तथा प्रतीत्ययाभावात् नाप्यनुमानेनलिंगाभावात् नचन
किंकुर्वाणत्वविशेषात् सामर्थ्यमपिकुशूलगतबीजमकुर्वतकाराणि स स्यात्यमध्यगततंतुकारात्मतिवत् नित्यसद्गकारित्वासामर्थ्यामिति
मेतावयामः तथावत्सत्पागवसमर्थस्याप्यबीजस्यांकुरक रणाकरणमेतस्थवत्सामर्थ्यासामर्थ्यलक्षणविरुद्धधर्मसंस
र्गस्थावाङ्कुशूलनिहितसामर्थ्यगतबीजस्यान्तरालाक्षणक्षणि कत्वानुयोगान्नसर्वक्षणिकत्वयोव्याप्तिसिद्धिः पातनविपर्यास
साधनमपि प्रत्युक्तं कुशूलनिहितबीजादङ्कुरानुत्पादस्यसहकारि विकल्पप्रयुक्तत्वात् तथा वस्तुमात्त्वनक्षणिकत्वसावानासिद्धम्
नवस्तुवाक्षणिकोऽर्थः तथापि सार्थक्रियाकुर्वाणः स्वरूपं कुर्यात् सर्वक्षणघातकत्वरूपेण वा इतित्रयकल्पाः तत्रनतावत्पूर्वक्षणे
समसमयतारविद्युत्क्षणस्याः सर्वेतरगाविषाणायारिवहेतुफलत्वमेवावानुपपत्तेः नहितीयः स्वयमसतः कारकत्वायोगात् नतृ
यः वत्यादानंतरं विनष्टस्य कर्तृत्वाभावात् ततश्चत्रिष्वपिकालेषु क्षणिकस्यार्थक्रियाःसंभवनात्कार्यस्याकस्मिकत्वप्रसंगः किंचत्रिकोटिस्था
यात्मानस्फुरणाम ज्ञेनानांक्षणानश्वरत्वेनसर्वाणुत्तरार्थस्मरणानुपपत्तिः अन्येनज्ञानक्षणेनानुभूतस्यार्थस्यान्येनस्मृतेरसंभवात् अन्यथा
हिवदत्ता नुभूतार्थेयज्ञदत्तस्यापि स्मरणप्रसंगात् प्रतिसंधानमपिनप्राप्नोति दृष्टयज्ञातीयं अङ्कुरं स्नानादिकं सुखहेतुः अहिकंटकादिकं दुः ५८

खहेतुं वा पूर्वमनुभूतं स्मरामि तज्जातीयमिदं तांमनुभवामि तत्स्वमाद्यनुकारणसर्वांनुभववत्ज्ञानं संस्कारद्वारकस्मरणदर्शनागानुसव नामेका
नामेकानुव्यवसायेनैककर्तृकत्वयोः संकलनं ते दृष्टदर्शनज्ञाना तामेकसंकलयितारं विना तस्मात् सावधावेवज्ञानत्वमोऽन्व
यप्रतिसंधानाद्यन्तः नानास्वप्तिज्ञानानाकार्यकारणभावादन्यज्ञानक्षणानुभूतस्यान्यनस्मरणं प्रतिसंधानं वा न विघटते यवेद्यज्ञाना
नामनुसंधानात्त्वेऽपिगनुभूतस्येतरस्यस्मरणादिकमिति चेन्न उपाध्यायानुभूतस्य शिष्यस्य स्मरणादिप्रसंगात् तज्ज्ञानानां कार्यकार
णभावाविशेषात् शरीरान्तरात्रहेमनीतिचेत् नप्राग्जन्मानुभूतार्थानामिह जन्मनि जातिस्मरणस्मृतिप्रसंगात् जातिस्मरस्य च
दर्शनात् स्फुरणमात् सर्वज्ञेनवच्यात्रस्यप्रज्ञानानामप्रतिसंधा नायत्तः किंचकार्यकारणभावमात्रस्य स्मृतिहेतुत्वेप्रत्यक्षोपल
ब्धमानपूर्वस्मृतिरीप्सितेति तादवामवमात्रोऽसत्यपिदूषण मत्रकारणात्बालानामपि कृतेति सुखप्रतीत्यात्मायकमस्मिन
पक्षेदूषणांतरमाह व अकृतागमात्ताशयेनज्ञानेनकृतेन विहितं ब्रह्मचर्यदानादिकं स्वर्गादिहेतुः प्राणवधचौर्यादि
कं च नरकादिहेतुः कर्म तस्य ज्ञानक्षणस्याऽऽगमः शुभकर्मफ लस्यस्वर्गादेरशुभकर्मफलस्य च नरकादेः प्राप्तिरूपभोगइति
यावत् येनचज्ञानक्षणेनकृतं शुभाशुभानुष्ठानं तस्यात्ताशाः स्वर्गादि नरकादिलक्षणस्य फलस्य अलाभात् उपलाभाद्धर्मः तातादह।
तोप्रसङ्गेनेत्यभिप्रायः अयमर्थः ब्रह्मचर्यप्राणवधादिफलं हि फलं हि स्वर्गनरकादिकं जन्मान्तरे सोऽस्मात् ज्ञायनवज्ञानक्षणोनष्टजन्म।
वर्तिना ब्रह्मचर्यादिफलस्यान्ययोरस्वरूपलाभः सेगतिमियत्रिंशस्यच जन्मांतरस्याविनाज्ञानक्षणस्यस्वर्गादिफलाभावः स्येपपतेनतिनद्रा
ह्मचर्यादयनुष्ठितं तथावान्योज्ञानक्षणः शुभाशुभकर्मणः कर्त्ता अन्यश्चतत्फलोपलोक्ता इत्युक्तं तामसकृततनाशोऽवश्यः तथाचद्वयापरलो
कानुष्ठानास्फुरणमः विज्ञानक्षणक्षणिकज्ञानपक्षाभावतः परमार्थतः सति विद्यमानज्ञानक्षणप्रवृत्तिक्षणविज्ञानरूपः संतानमा।
तो वा सद्वाः कर्तृत्वाकृत्वलावः समस्ति नत्वनन्तरोऽश्रयः श्रेयानकश्चिदात्माप्रमाणसिद्धो नास्तिपक्षात्स्फुरणम इत्यर्थः तेन संवृतिसत्याः प्रामा।

णिकलोकस्थिरेकप्रत्यथागावरेमत्यध्यात्मतिनास्माकं काविकृतिमस्यरगारमार्दिकश्चोदितिसाव: कथमकृतास्यागमादिप्रसंग
इतिचेद्दत्रआहाक्तस्यानंतरेवत्यादतिरक्षणरवनाशेसर्वज्ञानरूपणस्यध्वंसात्स्फुरणगम्यमानइतिगाथा: येनज्ञानक्षणेनकृतंनिर्मितंकश्च
लाकुशलकर्मसज्ञानक्षणोनाशोज्ञानफलात्तुसातुकर्तृकर्मकर्तृज्ञानरूपणस्यविनाशानफललोगरूपणअन्यस्यात्यन्त: इतिहाता॥
अस्माहेतारकृतागमकृतनाशप्रसंग: किंवास्मिनपक्षेश्रुतास्तुतकर्मप्रवृत्तिनिवृत्त्योरप्यसाव: प्राप्नोति सर्वोहिप्रज्ञावान् शुभाशुभक
र्मणाशामारमिस्वर्गनरकादिफलानिमंध्यानेनशुभकर्माणिदानादिकेप्रवर्तते अशुभकर्मणश्चहिंसादेनिवर्तते यदात्वेवनिश्चितंअन्य: क
र्मकर्त्ताअन्यस्तुतत्फलसोक्ता तदाकश्चशुभकर्मणिप्रवर्तते तस्य वृत्तावपितत्फलस्यस्वर्गादेरन्येनाप्यासोगात् एवमशुभकर्मणोर
वचसार्वेशिष्टत्वात् नाप्यशुभकर्मण: कश्चिन्निवर्तते तदस्तिहि त्तावपितत्फलस्यस्वर्गादेरनरकादेरन्येनसोगात् तथावाहमो
ति:शांकहिंसादोषयातत तस्मात्क्षणपक्षेएककास्येवकर्तृत्वलोक्त् वात्ताचाहमत्रिरासात्अयतति अस्फुटगम्यावस्तुकं वस्तु
नस्तुप्रतिक्षणध्वात्त्याद्व्ययात्म्यासाकृतागताज्ञानरूपणानाश्तु। ताशुभकर्मकरणतत्फलोपलोगकालामवएवतस्मात्॥
णिकज्ञानपक्षेपरलोकात्तुश्रानकथमपिनसंगछतइतिगाथार्थ: ७ ननुक्ष णिकज्ञानपाक्षपकास्येवज्ञानरूपणस्यकर्तृत्वलात्त्वमान्यता ना
स्तामस्यतुनविष्यत: तस्यस्थिरेज्ञानपक्षपरलोकात्तुश्रानकथमपिनसंगच्छतइतिगाथार्थ: ७ ननुक्षणिकज्ञानपक्षपकास्येवज्ञानरूपणस्य।
कर्तृत्वात्तात्वमात्रता नअंतानस्यतुतविष्यत: तस्यस्थिरेकरूपत्वात् यथाहिलाक्षारसावसेक: कर्पासबीजनिषिक्त: तत्फलितातिशायाधन
कामणकाहलाक्तरेकस्तुमधुरक्तासुमालयति तथायस्मिन्नेवज्ञानसंतानेकुशलाकुशलकर्मयोग: सज्ञातस्मिन्नेवावविशिष्टविशिष्टत।
रान्तररूपणाद्यादकर्मणाप्रत्यमुखदु:खफलोपलोगो॥ पिसंपन्नात यदुक्त: यस्मिन्नेवहिसंतानेआहिताकर्मवासना फलंतत्रैवसंधत्तेका
र्पासेरक्ततायथा: तथारवैकपवज्ञानसंतान: कर्त्तालोक्तानघटिध्यतइत्याह: संतारणानुगाह: २ संतानस्तुन:पुनरर्थ संतान:कार्यकार॥ ६७

णलावक्रमेणनिरंतरापजायमानोज्ञानप्रवाह: सतुत: अवस्तुविचारसहत्वादविचारितरमणीय: तथाह्यधिकृतसंतान: संतानिल्योज्ञानक्षणेभ्योव्यतिरिक्तो
व्यतिरिक्तोवास्यात् यद्यव्यतिरिक्तस्तदासंतानिनोज्ञानरूपणाएवसंतान: तथाचविज्ञानक्षणक्षणिकपक्षदोष: अथव्यतिरिक्तस्तदापिकिंवस्तुसन्नतदिता।
वा यदिवस्तुसन्नतदापिकिंचेतनाचेतनोवा यदिचेतनावत्संतानिस्योव्यतिरिक्तोवस्तुसन्चेतनइतिपक्ष: तदानामांतरेणात्मास्फापत:स्यात् कथंचि
ज्ञानव्यतिरिक्तस्यवस्तुसतात्स्येवास्मानित्यात्मतायापगमात् अथव्यतिरिक्तोवस्तुसन्अचेतनइतिपक्षस्तत्रसत्रकारणवादिमतप्रसंगोत्तरंवक्ष्यति अथव्य
तिरिक्तोऽवस्तुसत्तिपक्षस्तदाअवस्तुसत: संतानस्यवंध्यासुतेनज्ञानसंतानायमानत्वेनकर्तृत्वसोक्तृत्वानुपपत्ति: तदिदमुक्तंसंतानेणावअवस्तुत्वा
सोप्रनयदुक्तं सत्रकारणवोत्तरवस्यतास्तिनदाह अचेतनातु संताना इस्तुसेतोऽपिसकाशात्वा: सस्तुस्यवतनजन्मानरसाविज्ञानलाक्षणा
पजायनइतिशोष: अयमर्थ: इहजन्मनाविनाऽवतनात्ज्ञानसंत नाकर्मकर्तुं:प्रत्यनोवाज्ञानसंतान:फलोपलोक्तात्पद्यत इह
कर्तृलोक्तृसंतानस्यैकात्व:पिजन्महयताविकर्तृत्वालोक्तृत्वा याक्षिद्वयापरूपयाप्रत्याख्यरूक्त: ततश्चावतंतासुतनजायत
इत्युक्तं अत्रयपत्र तदाहियदादपिलोक्तृत्वनगतात्यादप्रसंगात् नतु माक्रदवेतनस्यसंतानस्यवस्तुसातापिजन्मातरनाहिलाकृज्ञानप्र
तृपयाराननथास्तुच्च सहकारितयात्तुलविष्यतानिदन् तत्राहयुक्तात। उपपद्यतसहकारिश्चनिमित्तकारणत्वंतनअवश्यपतोवेन उपादानक
एवउपादानकारणस्वमति किंचित्कार्यप्रत्यउपादानकारणमवसनसाव:कार्यनिरपेक्षनिमित्तकारणलवति तथाहिक्षितिजलानिलातेजोबीजलक्ष
णानुस्तुजातप्राशाखित: समर्थाङ्कुरोत्तर: क्षितिजलानिलानाबीजलक्षणएवदुत:समर्थतरादिक्रमादिक्रमेणात्पद्यतेयावदन्त्यतसमर्थोत्पत्तुज्ञोत्याद
:तत्रचप्रथमस्तुजगतंबीजस्तुतरस्तुजगतबीजप्रत्यउपादानकारणंक्षित्यादीनितुप्रथमस्तुजगतानिमित्तकारणान्येवक्षित्यादीन्यपिप्रथमस्तुजगतानि
गतरस्तुजगतक्षित्यादीनिप्रतियथासुउपादानकारणनिबीजंतुप्रथमस्तुजगतंनिमित्तकारणएवक्षित्यादीन्यपिप्रथमस्तुजगतानिगतनरस्तुजग
गतक्षित्यादीनिप्रतियथास्वमुपादानकारणनिबीजंतुप्रथमस्तुजगतनिमित्तकारण एवक्षित्यादिप्रथमपिपरस्यरंनिमित्तकारणतोवाबाहुल्या

तिरोहितमतउपादानसहकारिकारणव्यवस्था इहउसंतानाःश्वतानानकिंविद्यपिप्रतिसंतानोपादानकारणमिष्यते येनजन्मांतरसाविलाङ्क
श्वतनं प्रतिसहकारितांयायात् उपादानव्यामवानिमित्ततायाइतिसर्वस्मिन्हेतोनान् तस्मादेककारणमिष्यते येनजन्मांतरसाविलाङ्कश्वतं
नं प्रतिसहकारितांयायात् उपादानव्यामवान्निमित्ततायाइतिसर्वस्मिन्हेतोनान् तस्मादेकज्ञानस्वरूपएवसंतानस्यापिनकर्त्तृत्वसाङ्क्वेसंसा
वः वनइतितदतिरिक्तालोगोकारएवसर्वमुपपद्यतइतिगाथार्थः ७ ननुज्ञानमेवमुस्तात्मुखानुष्टानजनितवासनाहस्ततकालांतरा
स्वर्गनरकादोश्रवनितादिविषयकंटकादिविषयतानिष्टविषयमात्रिध्येसुखरूपंदुःखरूपंवप्रादुरस्ति तथाचकिंतदतिरिक्तसुखदुःखव
रूपंवप्रादुरस्ति तथावकिंतदतिरिक्तसुखदुःखलक्षणफलभोक्तृकल्प्य। नायतिश्चेन तत्र किंप्रवृत्तिज्ञानमेतानस्वसंतानगतज्ञानमधिकृत्यज्ञानं
स्यासुखदुःखरूपतासाध्यतेतवता आहोस्विदालयसंतानग तज्ञानमधिकृत्य नाद्यःप्रवृत्तिरूपफलभेदेनज्ञानानुसुखदुःखयो
भेदसिद्धेः नखलुवनितारूपादिज्ञानं तात्पर्योर्याममयावनि तादिलक्षणामेवस्तु खायारपि किंतुरागादिवासनाविशा
त्मापि अन्यथापिगिणइवसुसेरपिचरवर्णितापिज्ञानव्यारूप दिज्ञानात्सुखदुःखात्पादप्रसंगात् विदाध्ययिज्ञाशिरवस्तु
मृणमयज्ञानादाहादापत्तेः ननुतथापिरूपालोकमनस्कार। दिसामग्र्याउन्यत्रानुज्ञानस्तुसुखदुःखानामालंदाम्वितिवत नाम
मग्रीसामान्याविज्ञाषश्चर्वांतरदशाकालस्यावादिसामग्रीविशेषादुत्पद्यमानः एवंचहेतुभेदात्कथमनेदोज्ञानात्सुखदुःखयोः तेषाव
परप्रकाशकंज्ञानंस्वयंचस्वलप्रतिकूलवेदनात्मवसुखदुःखेइतिस्वरूपभेदोपितयोः किंवादिनपासिपरिहारार्थंवप्रवृत्तिनिवृत्तीज्ञानस्यफलं
नवनवस्तुगावरलानाहेतुरत्यजननेनयनादिप्रसादस्येवस्थीकृत्यादनेवसुखदुःखयोरितिफलभेदोपि नापिद्वितीयःकल्पः तत्रापिहे
तुस्वरूपभेदफलस्योक्तान्यायतसंभवात् आलयज्ञानस्यहेतुःसमनंतरप्रत्ययसंप्रिपूर्वज्ञानं सुखदुःखयोस्तिष्टानिष्टविषयसन्निकर्षादिकं।
स्वरूपंतुज्ञानस्यघान्यनिर्लीमकत्वमरूपत्ययविषयत्वेव सुखदुःखयोस्तुप्रातुक्तमेकफलंतुतास्यात्तरज्ञानप्रवाहजननंप्रवृत्तिज्ञानोत्पादनं

व सुखदुःखयोस्तूक्तामेव किंचालयज्ञानस्यसुखदुःखरूपत्वे हंसुखमहंदुःखमितिप्रत्ययःस्यात्रत्वहंसुखीअहंदुःखीति तस्माज्ज्ञा
नात्सुखदुःखयोः कथंविद्भेदएवेति नदिवंलद्सिद्धावपिवालोगमादिप्रतातासाधारणकारणभेदश्चनिनज्ञानात्सुखदुःखयोर्भेदंप्र
तिपादयनूक्तप्रकाराप्रवृत्तिज्ञानादिविशेषविवक्षयाज्ञानमाश्रित्यतदभेदंनिरसितुमाह इहपुण्यगाहा इहास्मिन्नुलोकेप्रवचनेव।
कुशलानुष्ठानसाध्यकर्मप्रकृतिःपुण्या अकुशलानुष्ठानसाध्यंतुपापं तत्ताहेतुः तयोरेवपुण्यपापलक्षणासाधारणकारणनि
मित्तानउज्ञानवन्मनस्कारादिमात्रसाध्य सहकारियोर्यादात्मनःप्रसादपरिणामःसुखं असहकारियोर्यादात्मनःसंतापपरिणाम
दुःखं तयोःभेदिवित्तिस्तुसम्बन्धोगइतियावत् अत्रविसंवादः पःप्राकृतत्वात् जंतोरात्मनः अनेनचसुखदुःखयोरविकरणं।
ज्ञानातिरिक्तदर्शयति यस्माद्यतोहेतोः बालादिलोकस्य पिपुण्यपापहेतुकत्वसुखदुःखयोःप्रतीतमेवबालाना
मपिधर्म्मकर्मवयस्यप्यनसुखोलवति पापंमाकार्षीर्यो नदुःखीभवमात्यादेवचिन्तायत्नासंप्रवणात् अ
गामस्तुबालस्यधर्मवालश्चअधर्मपडिवज्जिया विद्वाधर्म्मत्र इसिद्धेःतरशसुखवज्ञप धीरस्यपस्यधीरश्चेसद्धर्म्मा एव
किरणा चिन्ताअहंमधम्मिइदेवसुत्तवञ्जइत्ति इत्यादिनाप्तु सुखदुःखयोःपुण्यपापप्रभवत्वस्यप्रत्ययवनानृतस्मात्कारणात्
दिवसुतान्नुहपुत्राइतिसंगतानामासिसुखकरणं तथाभिहवादिद्यात् ज्ञानंसर्वदनिमित्तात्तयज्ञानप्रवृत्तिज्ञानलक्षणंचेत
त्यं अत्रविवकाराःवधर्मगणाविद्दष्टव्याः तेनज्ञानमेवसुखदुःखसंवेदनंसुखदुःखरूपयोर्ज्ञानगतउज्ञानातिरिक्तःसुखदुःखे
यत्रोक्ताऽन्यःकश्चिनृइतिरत्नगम्यमानइतिमासिन्नविद्यत आलयज्ञानप्रवृत्तिज्ञानात्स्यापुण्यपापलक्षणासाधारणकारणप्र
भवत्वेनसुखदुःखयोर्भेदप्रसाधनात् एवमप्यभेदजगतिस्तदव्यवहाराच्छेदप्रसंगात् सुखदुःखज्ञानाद्भिन्नतकारणप्रस
वत्वानुघटात्यटवदिति तत्रज्ञानमेवचैत्रेनरकादौसुखदुःखरूपंजायतइत्याश्रयकिंतुभेददितिरिक्तःसुखदुःखसंवेदकोजीवः प

Dr. BHAU DAJI
डाक्टर भाउ दाजी

रलोकानुष्ठाननिर्वाहायश्रद्धेयइतिगाथार्थः ॥ तदेवमात्मनिव्यवस्थितेआत्माद्वैतवादीसर्वपक्षइति नन्वेकएवात्मापरमब्रह्मरूपोव्याप
कःसकलजगच्छरीराण्यधिष्ठायस्थास्यतीति ननुप्रतिशरीरंपृथगात्मानःसंतीति तदसमीचीनएकस्यैवात्मनःसकलशरीराधिष्ठायकत्व
निखिलशरीरस्थानांविनांसुखदुःखादीनामकस्मिन्नेवदिवदसशरीरस्थस्तवप्रसंगात् इतरथातस्यनिखिलशरीरव्यापकत्वस्यानाधयाच्छ।
त यथाबाल्यकौमाराद्यवस्थासुआत्मनएकत्वाद्बाल्याद्यनुभूतंयौवनाद्यवस्थायांस्मर्यतेतथेहाप्यनुभूतंसर्वैःस्मर्येत सर्वशरीरस्थात्म
नःस्यात् नाथैकात्मासुखदुःखनिमित्तयोर्धर्माधर्मयोःसर्वसाधारणत्वेनकश्चित्सुखीकश्चिद्दुःखीत्यपिप्रतिनियमानस्यात् सर्वसु
खिनोवास्युःदुःखिनोवास्युः शरीरस्यदनेकत्वाण्यात्मनःकश्चित्सुखीत्यादिप्रतिनियमानविघ्नतीतिचेत् नवस्तुकिंनामयत्सर्वशरीरस्वेकत्वं
स्याद्यावन्मात्रःसंप्रतिहुःखाजातइतिप्रतिसंधानंस्यात् ननुयथा प्राप्यवानुभूततस्तुसुखादीनांशरीरभेदादिहजन्मनिप्रतिसंधानेन
भवंति तथाएकात्मत्वेऽपिविद्याद्यनुभूतेप्रतिसंधाननसंविद्यता इतिचेत् तत्राप्रायवाद्यसुखादौनादिहतदनुभवजन्मनि
संस्कारस्यमरणगर्भवासादिदुःखैर्विनाशितत्वादप्रतिसंधानेऽपि ऽनादिदृष्टेऽपिजातुमातमेवस्याप्रतिसंधानकारणंकिंविद्युपलभ्य
त एवास्मिवाप्रतिसंधानविचारस्यात्मनस्तत्रापिविदेहस्याप्रतिसंधानम्॥ संगात् परमात्मनएकत्वेऽपिसंसार्यात्मनानानात्वात्रविरोधोऽस्य
रणप्रतिसंधानादयोनविघ्नतीतिचेत् नान्वेवंनानात्वात्संसारिणामात्माद्वैतसिद्धांतव्याघातापः अविद्यामहिम्नासंसारात्मनांपरमात्मनो
भेदप्रतिभासइतिचेत् नकिमधिष्ठानयमविद्यापरमात्मनःसंसार्यात्मनांभेदप्रतिभासंजनयति नतावत्परमात्माधिष्ठाना तस्यास्वसंवेदनप
रयत्नस्तुद्दुहस्वभावत्वात् नाप्यसंसार्यात्माधिष्ठाना मास्तितदधिष्ठानानदुत्पाद्यत्वेनवानवस्थात् अन्यकृतनंज्योराजनतवा नतावदाद्यः अ
विद्यात्मनःप्राक्संसार्यात्मनामभिन्नप्रतिभासविषयासत्त्वेनतदुत्पाद्यत्वाभावात् नद्वितीयः सहोत्पापरमात्मावास्यात् तद्व्यतिरिक्तोऽपरो
वाकश्चित् नतावत्परमात्मातस्यस्वयमनवद्यविद्यामयत्वेनाविद्याधिष्ठितयासंसार्यात्मस्वविद्यासंयोजनाभावात् नद्वितीयस्तस्याभावात्

६२

नहिपरमात्मव्यतिरिक्तोन्यःकश्चिदविद्यावानुजगत्यस्तियःसंसार्यात्मसुविद्यांसंयोजयत् तस्मादविद्यायाअसत्त्वादेवनकृतपरमात्मसं
सार्यात्मभेदाभावत्वेकस्यादेवदन्नादरवत्तदेवस्मरणसुखदुःखप्रत्याद्रिसिद्धिसिद्धेषामनुभवस्मरणादयोयुगपत्समानाः केननिवार्ये
रन् नवायोगपलस्यतोदवदन्नादरामनुभवादयः तस्मात्प्रतिशरीरंपृथगात्मानइतिस्थितं तादेवंजानात्मसिद्धावपिसूत्रकारोसुस्यंत
रणात्मनानात्वंसमर्थयन्नाह यज्जडगाहा इदंजडशाखनकथंचिन्नदातदासाङ्गदधिष्ठानंशरीरमुच्यते नप्रतिजंतुभेदप्रतिशरीरंतस्माद्वं
अनुस्वारलोपःप्राकृतत्वात् लिंगःपृथक् जीवआत्मा यावंतिजीवच्छरीराणितावंतस्तदधिष्ठातारोजीवाःपृथक्संतीत्यर्थः विपक्षेबाध
माह इतरथाउअन्यथाउनशात्मैकत्वागीकारइत्यर्थः सर्वजीवा नांसकलसंसारिसत्त्वानां संसारादेवादिगतिषुपर्यटनःपुनस्संसा
रणपर्यटनमाजवंजवीभावइतिप्रावत् स्याद्वावाविनिश्चयः संवासंसारबंधसइत्यर्थः प्रसज्यतइतिशेषः तथात्वरूपेणवन
नरकसुखदुःखाद्यत्याद्यपिदुष्टव्यः अथसर्वेःकेचिद्गावाः संसारिणःकेचिन्मुक्ताःकेचित्सुखिनःकेचिद्दुःखिनइ
त्यादिव्यवस्थानावत्सिद्धादिव्यवस्थावस्थामुबद्धादिसिद्धास्ति एका त्म्यत्वेकस्यकस्यचिन्मुक्तोसर्वेःपिमुच्येरन् तदनि
त्वेवास्वधा नकश्चित्संसरेत् तथाचजीवशून्योजीवलोकःस्यात् न चेतावंतकालनकश्चिन्मुक्तइतिवाच्यं नथामनिरूढाचिरपि
कापिनमुच्येत नह्यतावतांकालेनयन्नभूतंतदिदानींनविद्यतेनिसंगच्छतितथात्वेनेवव्यवस्थायाज्ञानांसंसारस्याफोऽज्ञानाविराधनः
सार्वधायुगपत्संसारप्रसंगानामारूपव्याख्याविराधनत् एकात्मपक्षस्यप्रमाणबाधनत्कथंकंनप्रकारेणचित्स्यादुपायपकत्वं एकात्मव
ादेभ्यपत्त नकर्थवित् तत्कूलानात्मनस्त्रिरामात्तस्मात्प्रतिशरीरंभिन्नाआत्मनःअवस्थावत्त्वात् नानास्पदातवंन्निधिदसपवदिति॥ स्थितमितिगाथार्थः
॥ सचायमात्मास्याद्देहव्यापकोनतुसर्वगतः स्वादसंवाद्यासनेवसुखदुःखादानागात्सर्वगतत्वेहिसर्वत्रसुखदुःखादिभोगप्रसंगः॥ अदृष्ट
वत् आत्मनःसर्वत्रभावात् सर्वगतत्वेऽपिस्वादृष्टाकृष्टएवदेहेनस्यतदुपभोगइतिचेत् अथादृष्टस्यस्वकार्यकर्तृःसिद्धस्वात्मनितस्यसमवाया

पंचलिंगीवृत्ति
६३

दितिवत् न। समवायस्यैकत्वेन सर्वगतत्वेन च परकीयादृष्टानामपि स्वात्मनि समवायात् परकीयादृष्टजन्यानामपि [illegible] यितुसुखदुःखानां
स्वादृष्टलोगप्रसंगः। अथायमाशयः स्वादृष्टक्रियातत्तत्मसुखकार्यतत्तत्परकीयादृष्टानां स्वस्वात्मनास्तमथा [illegible] नक्रमणसुखदुःखा
नां स्वस्वादृष्टेनोपप्रसंगस्तदिति चेत्। तत्क्षणात्मकर्मलक्षणसदृष्टकर्तृत्वादस्वस्वात्मनोज्ञानादिकार्यप्रसंगः समवायात्स्विन्नत्वात् कर्तृत्वेनस्या
स्वकर्तृत्वात् स्वादृष्टकारणं परकीयादृष्टकरणेष्वविशेष इति परकीयादृष्टानामपि स्वस्वात्मसमवायात् स्वस्थापत्तिप्रसंगः। तस्मात्स्वादृष्टमेव सुखदु
ःखोपलोगाप्रवर्तकं देहस्याप्यपक्षपाता न सर्वगतः। ततः सिद्धमात्मनः विभुत्वनियमदेशावच्छेदेनेवोपलभ्यमानकार्यत्वात् तद्वदिति। तथा च घटादे
रनियमस्यमानज्ञानलक्षणकार्यपणाकारेण व्याप्तिचारः। ज्ञानस्य द्रव्यत्वा। एकस्मिन्नाकाशगुणत्वामिस्तदर्थं पृथिव्यादिवच्चाधात्वेति चेदुपिष्य रतविस्तरा
द्विनाबनयस्वरूपात्मनि रूपणीयः। चेतनस्यायमबाधितसंवेदन तत्रचैतन्योपलंभात् चेतनत्वात्मनः [illegible] तेकार्यतस्मिन् तथा
वात्मविचैतन्येनापि समवायनामपि वस्तुपरिच्छेदप्रसंगात्। आ त्मनोस्यचेतनस्याधिष्ठितत्वेचेतनस्य समवायात् चैतन्यस्यैव
तेनवस्तुपरिच्छेदात्मसिवायनामपीति वत्। चैतन्यस्यात्मसंबंधस्य वच्छसमवायाद्भवतासमाधिता। आत्मस्वरूपैतन्ययोः समवा
यस्यैवसमवायस्यात्मचैतन्यात्मसंबंधः कस्मात् सिध्यतीति। समवायांतराद्वेत् तदाऽनवस्थाप्रसंगः समवायबहुत्वप्रसंगात्।
एकमिद्रनाणातस्य अथानवस्थादिलयोगसंबंधयातसंतरमपि समवायः सदा। वोपिसामात्मचैतन्ययोस्तादात्म्यसंबंधत्वात्तल
दात्मचैतन्ययोः समवायविनाप्यात्मनासंबंधतः संगच्छतां किं समवायकल्पनया। तस्माद्वेतस्यनात्मनस्तात्पर्यतेसिद्धानाप्यकांतनासि
द्ध। अर्थतनयोरात्मच्छिदायाद्वासनानतीत्यादोज्ञानक्रियायाः अदृष्टादेवाव्यादात्मतालक्षणतिलामात्मद्रव्यकालात्मापरूपया
द्याध्यात्मिकज्ञानानांकादाचित्कत्वाद्विनाश्च नित्यस्यात्मोपकांतनित्यत्वस्याविदुलितिकल्पवाचावत्वेनसुखदुःखोदिरूपदिनसमापप्रशि
ष्यतराताक्षकृतधर्माधर्मफलोपयोगाभावप्रसंगः। एकांतानित्यत्वेऽपि जन्मानंतराभावविनाशान्नसुखादिकारणकृतनाश।
६३

तुष्टानादसरात्मावाक्षपवप्रसंगः उभयोरपिपक्षायाः संसारात्मावप्रसंगश्च जीवस्यमनुष्यादिपर्यायपरित्यागेन देवादिपर्यायप्राप्ति
र्हि संसारः एकांतनित्यत्वे तु तस्यैकस्वभावत्वात् पर्यायांतरप्राप्तेरसंभवात् कः संसारः तथाऽस्मिन्नप्येकक्षणादिवात्मा सदा सर्वदापि कर्तृत्वे
लोकावेत् शास्त्रस्वाकिकस्यात् तथाप्येकः स्वात्मसंकर्मदत्तमतनिवृत्तिजन्मांतरसंततफलं भुजीत येन कर्तृत्वलोकत्वमेकस्य स्यात्।
तथास्वविवेकेस्वभावव्यहानिः एकांतानित्यत्वेऽपि निरन्वयनश्वरत्वात्कः संसरत्विस्थानित्यत्वेतात्मनोऽवयवित्वात्कस्वभावस्य कर्तृत्व
लोकत्वेनारकादिपर्यायास्थायपरस्तपयास्थितसकल्पकनकत्वेनावस्थितस्यैव कटकादयः पर्यायाउत्पद्यंते व्ययंते च एवं जीवद्रव्य
स्यापि जीवद्रव्यतयावस्थितस्यकर्तृत्वलोकत्वादिरूपानुरकादि रू यास्थपर्यायाउत्पद्यंते तद्पर्यायास्तत्र तथा च जीवतयानित्यत्वे तस्य सर्वप
र्यायस्वानुगमात् पर्यायरूपतयावानित्यत्वमपि यथाहि सुवर्ण कृतकर्मणः कार्यादिकस्यफलं बंधनादिकं कस्मिन् दृष्टः मनुष्य
दयातमवयन: केषंविदस्यात्मस्वस्थात्वेदनावस्थावाताऽपिक देविमिदात् नवसर्वथाऽन्यएवाय न स यासुना सत्ता चौर्यक्रते
सएवाहं तत्फलमिदानीं प्राप्नवानित्यन्यत्वेनापिहयोरप्यव च्छायारात्मनः प्रतिसंधानात् एवं देहादिचमनुष्यपर्यायकृत
स्यसुलाप्तसकर्मणः फलं देवादिपर्यायप्राप्तः स एव जीवो भु नक्तिमनुष्यपर्यायपरिहारेण देवादिपर्यायतयात्मस्यैवपरि
णामानुपर्यायतयात्मेदापिजीवद्रव्यतयाऽभेदाद्वितिनित्यानित्यपक्षकर्मविस्तकस्यैवकर्तृत्वं स्वकृतकर्मफलात्कत्वं घटतः इति नित्या
नित्यश्चात्मेति तथास्वहाद्भिन्नाभिन्नश्च मूर्त्तश्चामूर्त्तश्चात्मा देहजीवयारभेदः देहस्पर्शनलादिस्पर्शोजीवस्य तत्संवेदनादनादेः अ
न्यथास्वदेहस्यापचननवेनजीवस्यवामूर्त्तत्वेनसय शक्तितत्वावास्यात् तथा देहजीवात्माकृतयोः पुण्यपापयोरात्मान्यजीवदेहस्यापि फल
प्रयोगादपितयात्मदेहेः तथाहि देहपापाधान्यविचक्षयेहदेहोपाधान्यविवक्षायहात् देहकृताः हिंसादिहिंसादिपुण्यपापफलस्पर्श
र्गानरकादर्जन्मांतरजीवनाउमवात् नउक्तानिवादेहेनाउनवः स्वर्गादौतस्यादेहस्याभावात् एवंजीवप्राधान्यानुसरात्मसाध्य।

वमायात्स्याज्जीवकृतपुण्यपापफलस्य च नरकादिषु सुखदुःखस्य देहेनानुभवात् न तु स्वयमात्मनैव कबलितेन जीवेनानुभवः॥
सूक्ष्मशरीरस्थितस्य हि जीवस्यानुभवः देहं विना जीवस्य सुखदुःखानुभवानुपपत्तेः किंच जीवदेहयोर्भेदात्तद्देहवत्तदन्यत्वमात्मनः
णादिनानुभवादिदोषा एकाशस्यानर्थः पुण्यपापसंभवः इतरथा स्वपताप्यतयोरन्तरवर्त्तिनि घटस्य घटमात्रविनष्टावस्थास्यामिवा
पुण्यपापनस्यात एकानात्मनस्त्वजीवस्य देहत्याद्देहापायवत्पजीवस्याप्यपायः इति परलोकाभाव इति कर्मबन्धादिप्रसङ्गः पार्वकस्यात्॥
तथा च सर्वमात्मनं विशेषसंस्कारवदिति तस्माज्जीवस्य च मात्रजीवस्य पुद्गलपरिणामत्वमिति पुद्गलकर्मनिमित्तजीवादि तत्त्वपरिणामत्व
त्यागमसिद्धत्वात्प्रतिज्ञानाशस्त्वात्वात्सङ्गमात्रे देहे देहपावत त्याः सर्वात्मतत्त्वपदात इति देहाङ्गिनाभिन्नप्रवात्मेति नचात्म
नो देहमात्रव्याप्रकत्वेऽपि क्रियावत्त्वदेशान्तरप्राप्तिरलाभात् कथं तत्र देशेषु इह लोकादौ च सुखदुःखोपलम्भ इति वत् नग
निमत्त्वमात्मनो देहदाढ्यादिश्लोकान्तरादिच्छिन्नत्वे सर्वपदार्थ जन्यानामपि सुखदुःखानामनुपलम्भप्रसङ्गात् यदि तत
रात्मनाऽगतिमच्चेनात्मकपगम्यात तदा तद्वेष्टितस्यापि द दस्यानन्तरादृष्टकूर्मजलनिष्पन्नतयागुरुत्वादिच्छादि रिवस्वयं
देशान्तरप्राप्तिर्नस्यात् तस्मादतिमानात्मा इच्छान्तरगतिहेतु त्वात् वायुवदिति ननु देहव्यापकत्वाकाशबालादेरात्मा
लघुपरिमाणः तरुणादेहेच महापरिमाणः प्राप्नोति लघुपरिमाणानिवृत्त्या च महापरिमाणात्पत्तिर्लघुपरिमाणनिवृत्तिश्च
तदाश्रयस्य बालदेहवर्त्तिन आत्मनो विनाशात्स्वर्गं भवति तथा च तरुणमहापरिमाणात्मोत्तरस्या वृद्धावस्थामुपगतस्यार्थस्य
स्मरणप्रतिसंधानानुपपत्तिरिति चेत् न तत्र जलसारमस्य च योरसंबन्धयथा संख्याककस्य तत आत्मनः प्रदीपवदाश्रयानुवृत्ति
धर्मतात्मकाल विकाशधर्मकात्वात्तेक आत्मस्मरणाद्युपपत्तेः यथा हि प्रदीपप्रभासंकोचविकाशौ घटादिषु भाष्यमं
कुंचतिविकसतिव तथात्मनोऽपि स्वकाम्यीपार्जितलघुदेहमविशति पीताद्दिनाविवर्द्धमानं च वृहदेहं समासाद्य वार्यं॥

तिरायरूपोद्यमजन्य वार्यातिशयास्वदेशाः संकुचति विकसतिच तथा च प्रादेशविकाशरूपतस्तरुणादेहे आत्मानो महत्त्वप्रतिसंधानं तु बा
लदेहवर्त्ति लघुपरिमाणात्मविनाशेन महापरिमाणात्मोत्तरात्मा एवं तहिसावारप्यवस्थायाः संकोचविकोशपरिणामेनात्मनः कथंचिद
कत्वाद्वाल्यावस्थानुभूतार्थस्य स्मरणप्रतिसंधानादयस्तरुण्यादवस्थायामप्युपपद्यन्त एव ननु प्रदीपदृष्टान्तेनात्मनः संकोचविकाशधर्मत्वात्क
यगामते हि सिद्धेवानित्यत्वापत्तिः तथा हि आत्मा अनित्यः संकोचविकाशवत्त्वात् प्रदीपवदिति चेत् न तेजसपरमाणुप्रचयात्मकत्वाद
द्वात् साधितहितत्वा व्याघातादिपरमाणुप्रचयधर्मता च धर्मतास्यासंकोचविकाशवतो भवतिः नन्वक्रिया नचतेजसपरमाणोर्नाप्य च प्रान्ता
निवोच्य कार्यस्तिद्रव्यसत्त्वसंगात्मकारणपूर्वकत्वात्कार्य तदुत्पन्नः भवन्नवा संकोचविकाशवत्त्वं प्रदीपात्मनां सवपि
सत्ताः कारणवत्त्वेनात्मानो नित्यत्वं लक्ष्यप्रति प्रदीपस्य च कार णत्वादनित्यत्वमिति को दोषः तथाः नादिसाध्य कथमिति
चेत् उच्यते इयं हि कारणरूपादि विषयग्रहणाभम स्वप्रपादि प्रत्ययबालस्य तदहर्जातस्यापि स्मितरुदिता
त्यास्तन्यादि लोसालातस्तोह हर्षशोकावनुमायतास्याच पूर्वजन्मस्वभावनःपुन्यानुसरणस्मृत्यपा नस्तस्मृत्यनुबंधस्तु
मातनोऽस्मानाः स्यादिवानुमानात् तथा चाक्षपादः पूर्वाभ्यस्त॥ स्मृत्यनुबंधाज्जातस्य हर्षभयशोकसंप्रतिपत्तेरिति तादवद
हव्यापकत्वमात्मनो नित्यत्वविनित्याः स्वकृतकर्मफललोभादेहाङ्गिनाभिन्नागतिमानप्रदेशसंकोचविकाशधर्मनादिस्थ्यष्यवच्छि
न आत्मेति एतदेव च सूत्रकारः शिष्यस्तद्ग्रहाय सोऽपि पणद र्शयन्नाह प्पाविय गाहा स इति तच्छब्दनप्रक्रेत्याद्वाच्यात्मा परामृश्य
ते अपिश्वतिभिन्न रर्षस्त न स पुनरात्मा अत्यद हि असंख्याप्रदेशात्मकस्याप्यात्मनः च परहाशो घ्रा वादहावगाहितं स कोच॥
मूर्त्तिदेहबहुदेशावगाहित्व विकाशः तादाहद्धः तास्यां संगतः समवितः तांहृकृतिकचार्यविशाघातुसंकोचविकोशपरिणाम
परिणतस्य अर्थः तेनतरुणादाह बालादेहवर्त्तिनालघुपरिमाणस्यात्मनोऽपि निवृत्त्या महापरिमाणस्योत्तरस्योत्पादोत्तरा।

पंचास्ति गा ९५।
६५

कर्त्तायः सर्वोत्कृष्टात्मकपरिमाणस्यैवात्मनः संकोचविकाशवत्तया परिणामात् देहव्यापकः कर्म्मोपाधिकृतशरीरमात्राधिष्ठायकः तद्व्यक्ति
द्देहेनैवात्मनाऽस्येतन्नोऽन्यादृष्टेनाऽनुभूतसुखदुःखवाप्तलोगाद्यतियमात् अवश्यनावतनाऽतितनवाविशेषेणहृद्ययनतेयास्ति कायस्तिमनात्मकात नित्यत्वसर्वदे
सर्वगतत्वमात्मनः प्रतिक्षिपति उक्तंच्चान्यायतनसम्पन्नित्यत्वमित्यादि देहव्यापकत्वायाः प्रसाधनात् ननु सर्वगतत्वाभ्यात्मनात्वेशावच्छादनेन लोगात्
क्षिप्यति लोगायतनत्वेनतस्य चकर्म्मनिरूपनयनयनात्किमन्यत आह लोगायसनात्मकृशात्मनाऽलोगः सुखदुःखानुनवः तत्र्यस्यआयतनं अधि
करणं देहमधिकरणं विहायाम्यत्रात्मनः सुखदुःखानुनवोनास्तीति लोगायतनं तदेहस्तुव्याप्त तत्र च लोगायतनं तनात्देहेन परकाय
णेतिशेषः अपि सन्नुद्वय त्तनतकेवलंद्वकायनलोगायतना। ततकिंतर्हि परकायेणापाऽस्पिशेषार्थः तस्य अधिकृतात्मा
नः हस्तातिप्रतिवाद्यासंग्रणणः योगः संबंधः समः तुल्यः प्राप्त॥ तातिशेषः तथावसन्निद्वदेहेऽवपरकायदेहेऽपिअधिकृ
तात्मनो लोगप्रसंगः इत्तरथा अन्यथा आत्मनः सर्वगता वैन परकायमपिदेहेनापीत्यर्थः एतदुक्तंभवति अधिकृतात्म
नाऽहिस्वकायेनापि देहेनसहसंयोग एव संबंधः न तु अस्य त्यकृऽवकायं विहायान्यसवात्मनः सर्वगतत्वेन परकाय
देहेनापि सहास्ति ततश्चाधिकृतात्मा यथा स्वदेहेसुखदुःखा॥ नितु कृतथा परकायदेहेनसहसंयोगसंबधस्तथा परकाया
त्मनामपि सर्वगतत्वेनाधिकृतात्मदेहेनसहसएवसंबंधः तथा च यथा स्वस्वदेहेषु सुखदुःखानि तु जानतथाधिकृतात्मदेहेऽपि तु आत्म
नरवेवमस्मिन् सर्वेषामेवात्मनां स्वस्वदेहेष्वेव लोगोपलंभात तस्मात्स्वदेहव्यापका एव सर्वात्मानः तदेवमुक्तस्वरूपात्मस्मिहोपरलोकाद्यु
ष्ठानविधीयमानसर्वसंगतिमृच्छति नान्यथेति गाथार्थः ८ तदेवं जीवतत्वं व्याख्याय सांप्रतं तत्प्रतिपक्षमजीवतत्वं पंचधाभिधित्सुमाह
॥तत्र इति गाथा तस्मात्चेतनात्जीवात् अतिरिक्तो व्यतिरिक्तो जीवः अजीव यथाक्रमं विहाय्याग निकर्म्मणा विभ्रमादिनाच प्रथमं गतिपरिण ६५
तान् जीवान् पुद्गलांश्च गतो अस्य स्यतिउपष्टंभकतातिधर्म्मः तेषामेव तद्विपरीत स्थितिलक्षणकार्योपष्टंभको अधर्म्मः आकाशं तथास्त स्मिन्

द्रव्याणीत्याकाशं तस्मात्नाहेतुः नान्याद्रव्यायमवसतवा आदियग्रहणा त्कालपुद्गलग्रहः पुद्गलास्तिकायं वाऽग्रिमगाथायां व्याख्यास्य
ति अस्यां चत्वार एव व्याख्येयाः एषां च कालविहाय सिद्धांतेऽस्तिकायपदसमन्वितव्याहारेण धर्म्मादिसंज्ञाऽस्ति सनात् इहावेकादेशोस
मुदायोपचारादित्थमभिधानं तत्रास्तिनोऽप्रदेशानां कायो बाहुल्यं समूहइतियावत अस्तिकायः ततो धर्मश्चासावस्तिकायश्चेति समासः
असमस्यपशादात्मको धर्मास्तिकायइत्यर्थः एवं शेषेष्वपि लवतिविद्यात अजीवोऽपि नाऽकेवलमुक्तरूपाजीवएवास्ति किंतर्हि अ
रूपादित्थरूपविपरीतस्वरूपाः जीवापरत्वायरथः दत्वसहायतंतेऽद्रियत्वादेषां सात्विकं प्रमाणमिति अतआह आगमसिद्धात्वि
हिताः लक्षणोदिश्रतिपादनतत्प्रमाणविषयाकृताः धर्म्माधर्म्मा काशास्तिकायाः तु एणयहाज्ञातव्याः आगमश्चायं धम्मत्थिका
एणं भंते जीवाणं किंपवत्तइ गोयमा धम्मत्थिकाएणं जीव एणं आगमणगमणलासउम्मेसमणजोगवइजोगकाय
जोगा जे यावन्ने तहप्पगारा चलाभावा सव्वे ते धम्मत्थि काएपवत्तंति गइलक्खणेणंधम्मत्थिकाए अहम्मत्थिका
एणं जीवाणं किंपवत्तइ गोयमा अहम्मत्थिकाएणं जीवा णं ठाणनिसीयणतुयट्टण मणस्स य एगत्तीभावकरणया जे
यावन्ने तहप्पगारा थिराभावा सव्वे ते अहम्मत्थिकाएपवत्तंति ठाणं। लक्खणेणं अहम्मत्थिकाएइति आगमस्यैव प्रामाण्ये सत्यसाधयिष्य
ते तत्र जीवपुद्गलानां स्वत एव गतिस्थितिपरिणतानां गतिस्थित्यारूपष्टंभको धर्म्माधर्म्मास्तिकायौ ननु यदि जीवपुद्गलयोरेव गतिस्थिते
स्वत एव स्वतस्तत धर्माधर्मास्तिकायौ ननु यदि जीवपुद्गलस्य एव गतिस्थितानवत स्वतस्तत धर्म्माधर्म्मास्त्यानकार्यस्यान्यथासिद्धत्वेनिवत तत्र
जीवपुद्गलेभ्यः परिणामस्यगतिस्थित्याकृत्यादेः पिंडारंतात्यतोव्यक्तुरादरिवनात्यामहकारितया धर्माधर्मास्तिकायायोरप्यपेक्षणात् नवेक्षा
निजलात निजमानत्रमात्रमहकारित्वम् विद्यतातिवाच्यः क्षित्याद्यसावपि वियति पक्षिणां प्रयाताद्यतस्यादानां च गतिस्थित्यारूपलेनात् नतु
वियति च लक्षित्यादिसनवाय्यादायरूपेवतत्र पक्ष्यादीनां गतिस्थितानविद्यतइतिचेत् न एवं तर्हि हस्तस्थित्यादीनां तत्र गतिस्थित्यास्तत्राप

ह्याकारणतास्वाभावात् अतएवतयोर्गत्यप्रकारणता तस्यायुक्तकारणतासत्वाद्गतिस्थित्योस्वभावप्रसंगात् तस्माद्गतिस्था
स्थितिः स्थित्यवगाहनिमित्तत्रितयमित्ते जीवपुद्गलानां गतिस्थिती निचधर्माधर्मास्तिकायौ स्यामन्यस्मादृशः क्षित्यादिषु केवलिदृष्टेन वक्रमवरूपायां
लोकालोकस्त्यादीनां स्वतंत्रकारणत्वं तयोरागाह्याकाशस्यतत्त्वविष्यतीतिचेत् नालोकालोकविभागाभावप्रसंगात् यत्र हि जीवपुद्गलानां
गतिस्थिती स्तः स लोक इतरस्त्वलोक इति लोकालोकव्यवस्था आकाशनिमित्तत्वे तु गतिस्थित्योरलोकेऽपि तत्सद्भावप्रसंगात् लोकत्व
प्राप्त्याऽलोकवार्त्ताच्छेदः स्यात् अतएव पुण्यपापाभ्यामपि न तत्प्रसङ्गकारणत्वं स्वांतर्द्रव्यापकपकान्तगतत्वे नियतत्वाद्दशापायोरपि तुल्यप
न्यायत्वात् पुद्गलानां गतिस्थितिकारणत्वेऽसंबद्धाविशेषात्तत्र हि तत्रैव तथालोकवत् अलोकेऽपि गतिस्थिति प्रसंगात् तथा वालो
कस्यापि लोकत्वमापद्येत मुक्तात्मनां पुण्यपापाभावेऽपि तत्र :कर्मक्षयाणां मुक्ता गच्छतां गतस्तत्रस्थितेश्चाभावप्रसंगात् ना
प्यालोकतमसोश्चादयश्चाकारणत्वं अप्रतिमाऽस्वाभावेऽपि रजन्यां वालोकालोकादेऽपि गतिस्थितिदर्शनात् न च यदेतो
रेऽपि यद्यद्भवति तत्तस्य कार्यं नास्मात्स्मात्क्षित्यादीनामपि कारणत्वं नावाप्यापकत्वात् धर्माधर्मास्तिकाययोरेव जीव
पुद्गलगतिस्थित्याप्रत्ययप्रसाकारणत्वमिति स्थितं नन्वेवमपि सर्वदा जीवादीनां गतिस्थितिप्रसंगः इति वाच्यं सदासान्निध्यात्
योः स्वयं गतिस्थितिपरिणतानामेव जीवादीनां गतिस्थितिस्तत्प्रत्यक्षत्वात् तथा च प्रयोगः जीवपुद्गलानां गतिः साधारणबाह्यनि
मित्तापेक्षा गतित्वात् एकसरोजलाश्रितानां अनेकमत्स्यादीनां गतिवत् एवं स्थितावपि द्रष्टव्यं साधारणं चानयोर्निमित्तमिति रतिरा
स्मतत्वधाक्रमधर्माधर्मास्तिकायावेव असंख्येयप्रदेशौ च लोकाकाशव्यापकत्वात् तच्चादर्यस्थानदृष्टम् इति सांप्रतमाकाशास्तिकायमुक्त
तं तत्र चागमः आगासत्थिकाएणं भंते जीवाणं किं पवत्तइ गो आगासत्थिकाए जीवदव्वाण अजीवदव्वाण य भायणभूए इत्यादिः आ
वगाहदायकं चाकाशं अवगाहस्य प्रतिनियताकारत्वाद्दावगाहकत्वमेव नावगाहस्य च आकाशाव्यतंत्वात्प्रतिनियताकारमिति अवगाहमेव त ६६

स्याद्युगपदखिलजीवादिद्रव्याणामवगाहक्रियायाः साधारणं निमित्तकारणं तदाकाशं नन्वक्षित्यादयोऽपि चावगाहदायकास्तद्वि
द्यामानेति किमाकाशेनेति चेत् न तद्भावेऽपि विवक्षितमध्येऽप्यादीनामाकाशेऽवगाहदर्शनात् प्रधानत्वविषयतामित्यतः न तस्यापि
प्रबलस्य जीवादिद्रव्यावगाहे प्रतिबंधकत्वात् दृश्यते हि बलाद्यमायवने तत्र हस्तिनोऽपि गच्छतो प्रतिबध्यमानाः किंतु नरपर्णादयः न च
प्रतिबंधकस्यावगाहनिमित्तत्वं संभवति नाप्यालोकतमसोः पुण्यपादयस्तन्निमित्तत्वं विद्यते तथाच्यं क्षित्यादीनामिव तेषामप्यव्याप्येकत्वे
नावगाहकत्वात् अतोऽनावगाहक्रियायां तेषां निमित्तत्वं प्रतिबंधकत्वाच्च तावदेवावगाहहेतुत्वं विद्यमानमिति चेत् नः केवलस्याव
स्य सकलशक्तिविकलत्वेनावगाहसाधम्यानुमतम् तस्मादेव गाहसामर्थ्यमाकाशस्यैवावशिष्यते तथा च प्रयोगः जीवादिद्रव्या
णां युगपदवगाहः साधारणबाह्यनिमित्तापेक्षः युगपद वगाहत्वात् एकसरोवर्तिमत्स्यादीनामवगाहवत् तच्चक्षित्या
दीनानिराअननसाधारणं निमित्तमाकाशमेवतिष्ठितं संप्रत्यादिपदसंगृहीतस्य कालस्य स्वरूपं किंचिदुच्यते तत्रा
वकलयति अस्य पदार्थस्य जातस्य नावेत्यादिवसा इत्यादि सूत्रे णपदार्थाः संख्यायंते तेनेति कालः सकलाद्धिकोऽनंतदेशादिका
याद्दतद्दृष्टान्तसिद्धः परमसूक्ष्मोऽतीतानागतकाविविनिर्मुक्तश्च वर्तमानेकसमयरूपः समयस्यैव निर्विभागत्वेन प्रदेशासंभव
वस्यास्तिकायत्वाभावः तथा चोक्तं कालं विनास्तिकायाः इति नन्वतीतानागतत्वयोर्निश्चावत्पादास्यामसच्चेनाऽनात्त्विकत्वात् कथं
हितद्यानानादिव्यवहार इति चेत् न विनष्टोत्पद्यमानपदार्थोपाधिवशात्कालेऽपि सद्व्यवहारोपपत्तेः तथाहि नष्टो घट इत्यादौ
घटस्वरूपनिष्ठितरस्वामीनात्तद्धेतुपहितः कालोऽप्यतीतः तथा भविष्यति घट इत्यादौ घटस्यैवागामित्वेन विष्यत्ता तद्धुप
हितः कालोऽपि भविष्यन्निति व्यवह्रियते एवं चानेकसमयसस्य जीवद्रव्यादेरवगाहकस्यावगाह्यमध्ययवमङ्गाव। एवं च धर्माधर्मा
स्तिकाययोरपि लोकसंस्थानवत् प्रतिनियताकाररूपा आवलिकामुहूर्त्तादयोऽपि कालविशेषव्यवहारार्थं कल्पनासंकल्पनापा

भिनावस्थेषु घटव्यवहारव संगच्छं तएव सचकालो वर्तना परिणामाद्यनिर्व्यग्यः तत्रपदार्थानां समयमात्रं स्वसत्तानुभूतिर्वर्तना द्रव्यस्य
भूतिर्वर्तना द्रव्यस्यात्मगतप्रयोगविस्रसाप्रतावाद्रव्यविकारः परिणामः तथाह्निरुत्तर्विनागतनीतवातातयादस्यसावद्भपलस्यात
यादयथाद्यपिवपल्लवप्रसवादयानियतकालएवप्रादुर्भवंतातादृश्यएत तदमाबाधपत्रित्थ्यंतानावद्रपनियतदेतुजन्येनतद्वितव्यं सचनियते
हेतुःकालइति तथाचप्रयोगः वृक्षेषुपल्लवादिपरिणामोबाह्यनिमित्ततरापेक्षःपरिणामत्वात् वस्त्रादिषुनीलादिपरिणामवत् बाह्य
वनिमित्तंकालइतिस्थितं तदस्वधर्मास्तिकायादीनामुक्तिसिद्धत्वेपियक्षरत्वेच्छागमविहितत्वोपदर्शनमतिन्द्रियपक्षेत्वेच्छागमविहितत्वोप
दर्शनंतदतीन्द्रियपदार्थवादत्वसिद्धांतएवप्रमाणमितिन्यायप्रद र्शनार्थपरक्षेवंकिंतुक्रमप्रवर्तमानतागमादवतस्थिहदरितिवचनता
त्वमाण्यविरुद्धोमयागमाइत्यादिवचनाद्युक्तिनिरूपद्रष्टव्यम स्येवागमस्यप्रामाण्यात्स्फुपगमान् तथावतद्रुपयद्वार्थेताइति
नकश्चिद्विरोधः तथाचगाथाप्यक्तं आगमस्योपपत्तिश्च संपूर्णदृष्टिकारणं अतीन्द्रियाणामर्थानां सद्भावप्रतिपत्तये ते।
स्माद्युक्तिनिरूपयत्रआगमएवेषांसद्वेगत्यादिकार्यसप्रक्षा। रिथेचप्रमाणमितिगाथार्थः ७ तदेवमजीवतत्त्वं व्याख्या
यसंप्रतिपक्षमप्रंजनरसप्रकारोव्याख्यानुम्नुपक्रमते इहहितिन्ना नकज्ञानमात्रात्मकेजगतिग्राह्यग्राहकनीलाद्याकारपरमार्थत्वहि
तागतोजीवज्ञानात्येवसंति ननुबाह्यानालादिरर्थइतिसंगिरस्तसाकारज्ञानवादिनोयोगाचाराः अपत्यस्यतिचबाह्यार्थोपल
ब्धप्रमाणं तथाहि यद्येनसहनियमेनोपलभ्यतेतत्ततोनभिद्यतेयथैकस्माच्चंद्राद्वितीयश्चंद्रः ज्ञानेनसहनियमसहोपलभ्य
ते नचनीलादिरितिव्यापकविरुद्धोपलब्धिः भेदस्यहिव्यापकःसहोपलंभानियमः नहियो नियमेनास्वनमाद्योपलभ्यतेतेःस्थोवागवा
तयोःपरस्परंभेदात् ततोनीलादेर्थस्यज्ञानेनसहोपलंभनियमोपलंभाद्वयापकस्यसहोपलंभनियमस्यविरुद्धमनियमस्य
पलब्धिस्वयोरभेदंसाधयति सवतिव्यापकविरुद्धोपलब्धोद्धायाप्यस्यापिनिद्वत्तिर्वद्धिविरुद्धजलोपलब्धोधूमनिद्वत्तिवदिति य ६७

दादकार्थः सहोपलंभनियमादभेदोनीलतद्धियोरिति तस्माज्ज्ञानमेवपरमार्थपरमार्थसन्नबाह्योर्थः सुखदुःखरूपइतिताविराकर्त्तुमाह अइष्ट
अलाननयादिगाथार्थद्वौ यदातिषसांनरेष्वयोप्रायसःसर्ववादिनांपुद्गलाच्छिन्नास्फुपगमेनकस्यचित्तदसदभ्युपगमःपक्षांतरं ततःस्यांत
परापरप्रमाणादिसंघटनंनस्थात्मपरिमाणमप्रायाते तद्विघटस्तेनचमलंतिदृग्नाभिनिविक्तविधिमाप्रजलाम्रत्रिमितोबाबाह्यार्थस्वय
क्तिनावद्युर्नवृत्तिमततोसाकारज्ञानात्मकेजगतिनस्फुः यदात्म्यमनित्यवत्तृप्रापेक्षयात्तदस्यथाक्रमयेनेतनदाकागतोलाद्याकारः किं
भवति किंमिथिनजायेनमर्वत्रादग्धाकालादो अयमर्थः अनाद्यविद्यासुप्तिनावेशाद्ग्राह्यज्ञानमेवअगाकारबाह्यतयाभाव्यदेतामभित्याद्य
कारणकृज्ञानि नतुवोमालादिरर्थः कश्चिदस्ति तिनवदस्फपगमः अविद्यासंबंधएवचज्ञानस्यबहिराकारेण्णाकारस्यप्रत्यक्षण
कारणं एवंचयथातेमिरकस्याक्षज्ञानस्यनवलोच्यैवसर्ववकेशं रङ्गुकज्ञानसुपजायते तथाशश्वदविद्यासंगसंगमलाल
तस्वाद्यनीलपानाद्याकारानवगाहमानमपिज्ञानंश्रमा तितनिमालितनिमालिताक्षयाश्वविक्राद्यण्णदंताल
मिथ्याद्याकारणदृगाकारणसामग्र्यावबन्धज्ञावेःपिषाकार्यान्य श्चानस्फुपगमस्थितिः प्रेक्षति सामग्र्यामध्यमर्थानमपि
बीजकदाविदंकुरंनप्रसुवीत वद्वव्यांपाराःपिकारणमिति वेत् नहिंज्ञानाविज्ञान्यामविरिक्तंवस्तुरपि किंविदर्थतिरम
स्तिसवउवानघाप्यितमनिमर्थमात्रगुनानादिषुतत्रानमित्याद्याकारेणबाह्यतयामनरणज्ञानंनवस्यात् स्यांतनयामागरस्वप्नज्ञान
वस्यात् स्यांतनयाजागरस्वप्नज्ञानयोरविशेषणंचनवतास्मप्रदइदनोलमित्याद्याकारतयाज्ञानंनभवेत् तत्रचकुर्थ्योपाराला
वात् तस्माज्ज्ञान्यवपुद्गलसुनीलाद्याकारस्यादशाकालनियमःसंगच्छतेनान्यथानिसुखंकसुद्गलास्यवज्ञकोरः किंनवति सर्व
त्रिति एवंचमनियकृत्कमालमालःविधयारानदइत्यादितत्रदिनाबाहिरस्त्यस्य किंपरमार्थमतोच्छानमसदालदाविवक्षितः श्चा
दिश्चपरमार्थतः प्रदिपरमार्थमतसदायमेदः किंतात्रूपत्रतपस्यरानावायाधेनावाप्याक्तकधर्मयोगावा एकत्वदत्तावा नत्ताव

DR. BHAU DAJI
डाक्टर भाऊ दाजी

घस्तदाहि नन्नतान नियतङ्गति स्यात् तन्नदित्येव स्यात् तादृप्यश्च वध्यवधिमद्भावाभावात् द्वितीयबुद्धिव्यपदेशयोरनुपपत्तेश्च न हि घटः सूक्ष्मा
दवतनियतङ्गतिवक्तुं शक्यमानस्तां द्वितीयबुद्धिव्यपदेशौ कथायामप्यन्वलितमतस्मव आत्मज्ञानार्थद्वयाभावात् नापि तदाधार इति चेत्
न तथात्मात्मरूप्यस्येवासिद्धः नीलादेर्ज्ञानादिच्छिद्रे आत्मन्यत्नीवरूढवत्तद्रूपायुत्पत्तिर्निर्द्देशायोग्यवस्तुनो पादानाद्यर्थक्रियाक्रमवादिनाऽऽ
नस्य वित हि पर्यायरूपमावेरित्वादनप्रतीयमानत्वात् नापि द्वितीयः आत्माश्रयप्रसंगात् अभिन्नज्ञानार्थत्वरूपप्रतियोगिनिरूपणेन द्वित
यथाः परस्परासावाभावो निरूप्यते तयोः परस्पराभावाभावनिरूपणमवतत्प्रतियोगिनोरन्यतरनिरूपणे तथा च परस्पराभावाभावश्चात्मान
मवाश्रयेत् न चात्माश्रयदोषाघ्रातत्वात् आत्मादिवदितरेतराभावाभावो नेदस्यापि तस्यातीतिस्वावदन्ति साचोपजायमानाकारणान्तरा
माक्षिपति नोऽकारणं यतः कार्यमिति नित्यायादिनिवत् न तस्य वहारहेतोरितराभावसंभवनतयोर्भेदप्रतीत्यव्याघात।
त पदार्थद्वयनिष्ठ्याहीनमतराभावः एकस्याधिकरणस या प्रतीतिरितरस्यप्रतियोगितया इतरस्यतरस्मिन्न
सोऽवङ्गतिव्यवस्थापनात् भवति हि नीलमनन्यतन्नीलपीतं नीलपीतात्मकं तन्नवतातियावदुक्तं स्यात्।
नधिहापि नीलमिदं नेत्थमिति न मित्यादिना क्रमणायोपयोगनमेव। र्दुःखबहिर्दुःखाकारतयावेदनप्रतीयमानयोर्ज्ञानार्थयोः क्र
घमात्तरः सिध्यते नापि तृतीयः भिन्नदेशकालत्वात्मानां दीनां बृबकाशाबप्रकाशपश्चादीनां व्यावर्त्तकधर्म्माणां ज्ञानार्थयोः प्रत्य
गायहणात् नापि चतुर्थः तद्धि एककार्योपादानत्वं वा एकाधिकरणत्वं वा नाद्यः ज्ञानस्यात्मोपादानत्वात् समनन्तरप्रत्ययोपादानत्वाद्वा।
र्थस्य च नेशोपादानत्वात् तन्तूनां वाद्यपादानत्वात् नापि द्वितीयः ज्ञानस्यात्माद्यधिकरणत्वात् अर्थस्य च सविव्याद्याधारत्वात् अपि
वनीलज्ञाननात्मानं संविदन्तापीनाद्याकारत्वो विज्ञानेत्यावाप्तेन तयात्मा संवेद्यः एवं स्थितेनात्मा सम्यक् संविदितः स्यात् वा।
द्यावयवा तेष्वोपाहृतनयात्मा शब्दादिरूपार्थास्तु हि शेषेणेव्यपोह्यतादिस्योऽपि वायहयः यथा देवदत्तः स्वप्ने ताङ्कदेनष्टज्ञानसंदेहे कं उलादित्योऽपि तेषे।

वपृह्णाति एवं च कथं ज्ञानार्थयोरभेदः स्यात् अथ परस्परस्यावस्तास्वसंवेदनमात्रमिमग्राह्यार्थसंवित्तीनां परस्परवार्त्तानभिज्ञतयाह्यज्ञानान्तरेष्वोव्या
हमित्यसाविव्वहितज्ञानस्य तथा च कथं तहि शाषणेनोऽपीति चेत् न पूर्वापरज्ञानतत्पूर्वापरज्ञानस्य ग्रहणात् अज्ञातस्यापि स्मरणप्रत्यभिज्ञानादिना।
तुभयात् अत एव सर्वज्ञज्ञानगावस्थाच्च तथा हि सर्वज्ञः प्राणिनां स्वतामिव्यवस्थितया न तत्सर्वज्ञतादानिः अथ चेतयतेसिद्धसर्द्धिपारणपरस्यात्व
दतं योपि नियमेन सहोपलंलज्ञानादर्थस्य साधनायोपान्वः सज्ञानस्यापि स्वसाधयति तथा हि परस्परविरुद्धनीलपीतादिताद्याकारमसद्भावलंबि
ज्ञानं कदापि ज्ञानं च एकलत्वेन त्रानाकारात्रगृह्णाति वेत्रसार्थशकारंप्राप्नोति गृह्णानि च युगपत्रानाविरुद्धाकारग्रहणतयावदाकारं ज्ञा
नस्यापि लक्ष्यसंगात् एवं च विज्ञानायानामर्थानां ज्ञानेन सहाभेद रसोहार्द्दसाधनाप्याप्नुजानः सहोपलंभोऽन्यत् सजातीयतयासगात्र
ज्ञानमपि चित्स्वकं न कथं वा कर्त्तव्यानविप्न नवस्त्रावयलनविय माहृतोर्ज्ञानादर्थस्याभेदः शंकाप्रथादयित्त यथाहि ज्ञानेन सहा।
पलंभनियमादर्थस्य ज्ञानात्मतापसाध्यते तथार्थेनापि स महोपलंभनियमात् ज्ञानस्यात्मतापसंगः केन वार्यते तत्त्वार्थाध्य
तमेनत्त्रर्णानिरालंबनस्य ज्ञानस्य कदाचिदप्युपलंभत्याद्दोवासं तवा एवं च सहोपलंभनियमस्य समवेन विनिगमनायाः प्रमाणा
भावादुभयोरप्यमथात्मकत्वप्रसाध्यन तथा नोत्याम परस्य। रार्थक्रियाणां साधनवाधनवाप्यद्येत तस्मात्प्रतिनियतोपलंभस
मर्थाभावस्य नियमात्सहोपलंभोऽपि ज्ञानार्थयोर्न विघाति विरुद्धधर्म्मसमर्थनियमाद्वद्दोपान्तिकाविरोधइत्यप्रयोजको हेतुः नन्वेवा।
ज्ञानार्थयोरभेदप्रसाधिनमभिन्नादित्वाघटादिशलोके न सहानियमान्नोपलभ्यानतस्माच्च नियतश्रतिरन्यदपि विपक्षगमनत्वादनेकांतिकोऽस्य।
हेतुः एतनयदुक्तं तदसम्यग्व्यापकः साधाप्यकः सोहंतानियमइत्यादितत्त्वलक्षणं स्वस्वकारणसामग्रीभेदस्य सावाताभेदतिबंधनत्वन
सहोपलंभानियमस्यतद्वाप्यकत्वासिद्धः पुत्रेण सहायातः पितेत्यादौ वङ्गलालाकेभेदपवसदशहप्रयोगदर्शनात् साध्यविपर्ययगव्या
सवाहितसद्दोष्यं हेतुः अन्वयव्यतिरेकावहेतुर्नवङ्गिः साध्यसाधनायापादीयत सर्वथाभेदास्फुरणे वक्ताऽत्वयःकस्माद्वाद्दातावाति।

रकोपरहीनवाः नवर्यद्रपाद्य सामर्थ्यासावेतकथंहेतुःश्चसाध्यंसाधयत् अथस्वरूपप्रतियादनार्थहेतुपादयोगाः परश्चविकल्पगोचरेणापिपक्षा
दाताभेदेनप्रतिपादयितुंशक्यतइतिवेत् न महिलादावानुत्वाध्यवानुचेवा स्मापिविकल्पेननिश्चीयतेनवा यद्याद्यस्तदावानुवस्यनेदम्पवि
कल्पेननिश्चयाकालासयापरिष्टाद्धेतुः अथावानुवो विकल्पेननिश्चीयतेतत्र अथावानुदेनपरश्यायनासिद्धानहिमरीविकाश्वारापिनेतजा
लेनदृष्टजांकाविदर्थसिद्धि अथवानुत्वाऽपिविकल्पेन निश्चीयतेतदाकथंतस्यागोवरत्वं कथंवाविकल्पागोचरस्यज्ञातातात्मतनुस्यमत्वनि
श्चयः विकल्पस्यवाताइशस्यकथंविकल्पत्वंनिश्चयरूपत्वान्नाधा अथरवात्त्रवाःपिविकाल्पनन्निश्चीयतेतदातस्यावानुवत्वंज्ञाताज्ञात
त्मकतयाकननेश्चीयेत कथंवातस्यापिज्ञानविषयणायमानस्य रुपतिपादकतास्यात् विकाल्पनवातालयानहरितादाकाशनूसांवदय
तुज्ञानंकिंक्रमेणसंवदयतुज्ञानंकिंक्रमेणसंवदयतइतियोगपद्य क्षनवा नमावक्रमेणचित्राकाराप्रतिसाससंभवात् क्षणिकत्वनज्ञा
नस्यनावकालमवस्थानासावाच्च नापियोगपद्यनतहिनाना काराताातकतयाससंवेदायादेकतयावा नाद्यस्तदव्यतिरिक्तानया
विरुद्धधर्माध्यासनज्ञानस्यापिनानात्वप्रसंगात् नद्वितीयः परस्य विरुद्धानामाकाराणामेकतापत्तेःतरेडपयत्नेस्वतश्चित्रसविदनावपि
नालदृसिद्धिः नवत्तवाज्ञानादर्थस्यालेदामावान्नस्यरयज्ञामइच्छादे यपयन्नसुखदुःखदर्शादयोःतर्मनिसमकलप्राणिनिरनुत्थानतकिज्ञा
नाद्रियंतनवातनथवापिचज्ञानेनसदनियमानापलस्यातनवा।यदितावतज्ञानाद्रियंतातनचमहानोपलस्यातइतिपरूसदाइसिद्धांतव्याघा
तः सर्वसावातामपिज्ञानेनसहोपलंननियमनतस्मादभेदइतिसिद्धांतः अथज्ञानेनसहोपलंतस्मादियंतावतिपरूसादच्छादिमिरवार्त
कांतःसहोपलंलःपितयाताताःसदात् अथज्ञानेनसहस्योपलस्यात तस्मात्वनतिरियंत्तदाताासिद्धमदुःइच्छादानाज्ञानादनेदमाधतेपि
सहोपलतानायात् अथज्ञाननसहोपलस्यातस्माच्चनतिरियंतयक्किलबास्यानपिताला दाताात्ससाकर्तुमाहज्ञानंकथमंतरानुशश्चमदस्य
मतिदुर्लक्षितानिच्छादानास्मनासदिकात्सुखंनातुताव्ययिष्यतानिविन्न प्रतिपुरुषंहिज्ञलादिज्ञानानंतरतत्रइच्छाःप्रयत्नसतत्रदुणदानंततः

सोहित्यभित्यभित्याद्याअर्थक्रियाःकामंतणापलस्पत नापताइच्छादीनामेकांततज्ञानात्मकेनलवेद्यःस्वरमप्रइन्नप्रदन्नप्रतिनासमात्रप्रयाहाति
रिक्तायाअथक्रियायासंवस्मतेज्ञानस्यासंभवात् त्याप्यभेदसिद्धास्वकस्माद्बंडाद्वितीयपक्षेइनिदृष्टांतस्तत्रापिद्वितीयस्यंवइस्यावानुवाम्भेवा
परमार्थसतश्चइादभेदः दार्ष्टांतिकेतुनीलादः परमार्थसतएवज्ञानादभेदोविवक्षितइतिविषमः तथाअवधिज्ञानस्यवइस्यबास्वतयापरूतिके
यानुदृष्टानानावापात्र अथापरमार्थसतानीलादज्ञानावलतादाविवक्षितइतिवत् किमिदमपरमार्थसत्वमसत्ववा अथवारिकनीलादि
ज्ञानविषयत्वंवा नातिगोचरत्ववानाद्यः असत्वंहिप्रागभावप्रध्वंसाभावरूपंवा तस्मिन्नदर्शेविद्यमानत्वंवाअकिंचिद्रूपत्वंवा प्रागभाव
प्रध्वंसाभावत्वमपिद्युगपद्धाक्रमेणवा नप्रथमः एककालम रविरोधेनतयोगपद्यासंभवात् अथक्रमेणतदाप्रागभावतानी
नीलादेमनुत्तरकालप्रध्वंसाभावतस्मृतस्यतस्याकालेपरमा र्थसत्वप्रसंगः तथाचकालेनरत्वंनिरंनानीलादर्शनमानकाल
कालताविनाज्ञानेनकथंतादात्म्यस्यादिनकालत्वात् ता द्याविवानीलादरपिवर्तमानत्वापतेस्तथावस्तुतताविनीला
दिस्मरणादिवत्तत्रीलमित्याद्याकारंज्ञानमुपजायतेतेनस्यात इदंनीलमित्याद्याकारमेवप्रसज्यतअथतस्मिन्नदर्शनःविद्य
मानत्वइशांत्वमापरुद्धत नत्वत्वमसत्वं तत्र तदाहिदशांतरेनी॥ लादःसत्वप्रसंगः नह्यदशांतरच्छस्यनीलादरतस्हशासाविनाश
ततनादात्म्यमुपपद्यतेतित्रदशाद्यात तथावानीलादरपिज्ञानादशावमापरुद्धत नावदभिष्ट अथाकिंचिद्रूपत्वमसत्वंतदपितदादिय
वाःविद्यारापिनाइपिनीलादिहनीलमितिनीलाकारज्ञानंसंजायतेनवा तस्माद्वेद्यात्मिकिपीताकारंकवतत्रसत्वताकास्किंचिद्रूपतयानील
पीतयोविशेषः एवंप्रतिनासनियमानस्यात् नापिद्वितीयः मुख्यासावेचातपचारानुपपत्तिः गाज्ञाद्विकदादिमदर्थगतजाड्यारवदनादिषु
गलदूपणहारणहोस्वाहाकगाना स्मशक्त्यानुगुणात्मरूपिवावादीकत्पर्यात तथावगोर्वाहीकतिद्यादा स्यव्यवहारःप्रतीतयःप्रवर्तते।
कचिन्मुख्यस्यगार्दर्शनादवावेतासावादीकप्रहत्तिः नवात्रप्रत्यक्षोपलस्यमाननीलादिव्यतिरिक्तणमुख्यःकश्चिन्नीलादिरस्मि सावधान

पंचलिंगी वृत्ति
३७

स्यैवज्ञानाद्वैतसिद्धेः सिद्धावात्मनोलासि स्वरूपेः नचतद्गुणलक्षणाद्यारादिनोपचारिकत्वेनादिशब्दविषयः कश्चित्स्वार्थो विपक्षो तयस्य ज्ञाने ततादा।
त्म्यस्यात् नापि द्वितीयः त्वान्तरपि सुस्थापमं उपपन्नः वणिग्वीथ्याद्युपनतमन्यस्त्रज्ञानादिरूपमानृष्टाकारतास्तामासुरत्वशुक्तिमादिनाजपुरः शु
क्तिमादिनाजपुरः शुक्तिशकलप्रवृत्त्याकारतद्गुणारोपणेऽस्य ज्ञानमिति विपर्यायेति नत्वन्यथात्वदृष्टत्वान्नीलादिः कश्चिदुपलक्षः उपलाक्षोवाप्रागि
वाप्रागिवपारमार्थिकत्वानादित्वात् तत्राववरः कश्चित्स्वरूपो विषयस्य ज्ञाततताताद्दात्म्यस्यात् सत्वेवा प्राप्ति ज्ञाततातादात्म्यादर्थस्याप्यन्ते तिसावरतापन्नः॥
स्यादतत्परमार्थसत्ताबाताले न ज्ञानस्यातिदाः तल्लक्षणासमीभाषाच्छपञ्चरत् नेदमस्माकमयमस्फणामः किंचताद्यविद्याविद्यासामर्थ्यात् ज्ञा
नामवद्वमाकारबहिरारोपमानमिदमिथ्याकारेणमसत्स्वरूपतदिदितिचेत्। अथ कोऽयमाकारः स्वरूपं वा माहश्यं वा सम्बन्धो वा नप्रथमः ज्ञानस्य बो
धाकाशस्वरूपत्वान्नानीलमिदमित्यवसंवेदनस्यान्तर्मनालमिदं। मिति अथवेदज्ञानिकायलोकज्ञानमप्यविद्यात्मयतितनत्वस्य।
बाह्यतारोपेणनथासंवेदनेनविरुध्यतइतिचेत् साध्यविद्या संहतिमंतापरमार्थसत्तावासस्त्वमिमताश्चेत् नच्छचिचारितरमण
स्थतयावस्तुतत्वस्याच्छमसत्वतज्ञानव्याप्तमाहतात्वायोगात् परमा र्थसत्तायेत् तत्वस्याबाधकप्रत्ययतमविनष्ये अन्यत्रत्तथादर्शन
रत अविद्यापरनात्मा हि मिथ्याज्ञानात्सुरावर्जितरजतममनदिति। स्मृत्यम्भरजिह्वेत्याद्ववर्तमानः पुरुषः पश्चात्प्रत्यासत्त्यावर्तकः।
धर्मदर्शनात्संजातबाधः प्राह त्वान्तादितरं रजतंशुक्तिरायवति तत्रेह्याप्यविद्यावशात् ज्ञानेन यात्रतयारोपितपित्वाकारबाधकबलान्तकदा।
चित्रदन्तालमिथ्यादिज्ञानस्तुदिपि अवादिसत्त्वान्नेबाधकज्ञानोदय इयत्रानादिरिति स्वतुमाहसिध्याश्रयावज्ञचेदमाहपर्यात् ज्ञानस्यान्तानि।
स्वप्रसंगानेवसत्वज्ञानान्तस्यादापत्तेः तथाचसार्वरूप्यतातः परलोकाजुष्टानादिवच्छसप्रसंगः स्वात्मान्तानसत्त्वविनाशानावेतवस्वप्रज्ञागरावस्थयो
रविशेषापत्तिः बाध्यकर्तृकरणकर्मादिशकालादिप्रबन्धः कादाचित्कसंवादवानुज्ञानावद्याविशेषादित्वेषः कर्तृकरणादिप्रबाधकस्यविद
वार्थस्यकादाचित्कबाधकस्मिनिलोकप्रमातिसिद्धं लोकोहिस्वप्नोपलब्धान्यर्थान् जागरावस्थायानथात्वेनाप्रत्ययसदर्थक्रियाशून्यानाशाद्यत्स्वप्ना।

ज्ञानस्यासत्यताप्रत्येति जागरज्ञानस्यवार्थक्रियादिप्राप्तेः सत्यतां यदिवानाद्यविद्याच्छादितात्मतत्त्वसर्वज्ञानन्त्वात्मसत्वाद्यते तदाकोतयोर्वि
शेषः स्यात् किंचात्मोऽज्ञानरूपाश्च ज्ञानरूपावा नाद्यः अविद्यावस्तुतः नद्वितीयः ज्ञानादन्यस्य परमार्थसत्त्वानभ्युपगमात् अभ्युपगमेवाज्ञाना
द्वैतसिद्धान्तव्याकोपात् अथाकारः साहश्यमितिचेत् केनज्ञानस्यसाहश्यं अर्थेनज्ञानान्तरेणवा नप्रथमः तस्वल्पार्थोज्ञानेऽस्मयतिद्वाकारा
ध्यारोपेणमहरूपयतित्वेन्यथाकारज्ञानमित्यर्थसाहश्यंज्ञानस्यस्तोवास्तिस्वके स्वितवद्भिरभ्युपगमात् नद्वितीयः ज्ञानान्तरस्थसावद्यत्वादिनाज्ञा
नस्यसाहश्येपितस्याबहिरारोपेणकश्चिदुपयोगः तथाहि सज्ञासाहश्यमिदमिदमित्याकारेणज्ञानस्यबहिः स्वप्रकरणप्रमाणेनालमि।
त्याद्याकारेणग्रहणानुपपत्तेः आकारःसंस्थानमितिचेत्तन्न तदत्र रवानुनहिलानादरिवज्ञानस्यकिंसंस्था नकिंचिदुपलभ्यते तवत्सर्वव
त्तेनकाचनविवक्षितसिद्धिः किंवसर्वज्ञज्ञानेनानाद्यविद्याविद्या केलुषितानांसंसारिसत्वविज्ञानानामक्षोपलेरनियमादसेदसर्व
सर्वज्ञतापत्तिः सर्वज्ञस्यवाऽसर्वज्ञतापत्तिः भेदस्ववास्तेव वास्तिवाशादनेकान्तिकाव्यहेतुनचालेह्यनालादिस्ति हिमंतार
णालदसाधकंप्रमाणमुच्छाद्यमर्हति अन्यतरसंबन्धिन्यःसिद्धे ः तथाहि अवेद्यसिद्धन्तवा नावकस्यतत्प्रमाणमसेदसाधयत्
सिद्धावनन्वतःपरतावास्वतास्वतकप्रमाणसदसिद्धिः परतश्चेत्प्र। गोऽसिसिद्धोनवा सिद्धाऽपिस्वतःपरतोवा स्वतश्चेत्कथनस्वाध्यवि
रूद्दस्यदसिद्धिस्याद्विनास्वपरविसंगासिद्धः परनाश्चेत् अवापिस्वतःपरतावापरः सिद्धइत्यादिक्रमरणानवस्थायातामनिसिद्धत्वात् नावि
वादविनिवृत्तिः प्रतिपाद्यपरमतारणात्मदसाधकप्रमाणप्रत्यासविद्यथ्यात् अस्तुत्वत्स्वप्रकाशमानत्वाहेतुः तथाहियत्प्रकाशतत्तज्ज्ञो।
तथथासुखदृष्ट प्रकाशतेचतालादयइति तदहेतुत्वस्यसाध्यविकलता स्वप्नदृष्टस्यार्थप्रबंधस्यजागरावस्थायाबाधकज्ञानेस्तात्स्यादसेन
त्वसिद्ध्याप्रकाशमानत्वेनचज्ञानत्वसिद्धिरितिचेत् नकिमिदंप्रकाशमानत्वप्रकाशासंबंधइतिचेत् अथप्रकाश्यंमबंधप्रासादात्म्यवातदु।
त्पत्तिर्वा विषयविषयिभावोवा नाद्यः अतीतानागतानामर्थानामिन्नकालत्वात् वर्तमानानामर्थानामिन्नकालत्वात् वर्तमानानामपिभ

ऽदेशत्वात् प्रकाशतादात्म्यानुपपत्तेः नीलाकारोऽस्त्यादकालेऽपीताकारमपि ज्ञानमुदियात् नीलपीतयोरविशेषेण प्रकाशतादात्म्यात् नहि ना
यः प्रकाशादर्थस्यानुत्पादात् तूष्णीमास्यताम् सर्वभावानामुत्पत्तेः अमूर्त्तानिन्द्रियाणि पपत्तेश्च प्रत्यासत्तिर्विवादे स्यात् जन्यजनकभावसमाख्या
रविस्तदाश्रयत्वात् तदभावेऽनुपपत्तेः तृतीयः अर्थविषयः प्रकाशाविषयोऽन्यस्य विषयविशेषितस्यावस्यस्वरूपाभावानुपपत्तेः अथ प्रकाशमा
नत्वं प्रकाशमात्रत्वं नन्वनेन स्वरूपस्य तद्वत् तत्किं ज्ञानत्वं वा प्रकाशाधीनप्रकाशत्वं वा अन्तःप्रकाशत्वं वा तेजस्त्वं वा तत्प्रथमः साध्यसाधन
योरविशेषाधिकरणात् हेतोः साध्यविशिष्टत्वप्रसङ्गात् न द्वितीयः अनभ्युपगमात् नहि ज्ञानान्तराधीनप्रकाशं ज्ञानं स्वतन्त्रस्य तु प्रकाशस्या
भ्युपगमात् तथा च ज्ञानत्वेन साध्यमानानीलादयोऽपि स्वप्रकाशाः ज्ञानं च नप्रकाशाधीनप्रकाशानविज्ञमर्हन्ति तृतीयः स्वतः
प्रकाशत्वं स्मदादीनामिव नीलादीनामपि स्वेनत्वादिष्टापत्ते प्रत्यक्षः प्रादुर्भवेयुः तथा च हिमादिज्ञानसाक्षिपरिहारापायप्रा
रिज्ञाननिबन्धनाज्ञानाभ्यासादिव्यवहारास्तेषामपि प्रवर्तेर न् न चतुर्थः प्रतिबन्धसिद्धेः नहि यत्र ज्ञानमिति व्या
प्तिः क्वचित्सिद्धा नीलादिषु तेजस्त्वासिद्धा हेतुः साधनविकलश्च दृष्टान्तः अत एव न ज्ञानत्वप्रयोजकं किन्तु हि स्वपरप्रका
शकत्वं तदस्मिन् ज्ञानस्येति चेन्न स्वसंविदितत्वेन स्वप्रकाशकत्वस्य। नवद्विरस्यस्फुरणमात् न तु स्वप्रकाशत्वमस्मान्निरिष्यत ज्ञानस्य
नस्य न तु स्वप्रकाशकत्वमिति चेन्न कोऽस्य तयोर्विशेषः एकत्र हि स्वतः प्रकाशते ज्ञानं न तु परेण प्रकाशत इत्यर्थः अन्यत्र तु स्वप्रकाशायनिम्ब
या स्वतः स्फुरति तावतार्थस्येदं किञ्चित् यदि परं स्वतः स्वपरसाधारणाविशेषात् परप्रकाशकत्वं तद्वदज्ञानस्य प्रसक्तं न चेष्टानुमा
नादिनापरिच्छेदात् सर्वज्ञतानुभवसिद्धमेवानवस्थापरप्रकाशकत्वं नीलादिषु विद्यमानत्वन्न तेषां ज्ञानत्वमुपपादयितुमुचितं यावद्भवमात्
नीलादीनां ज्ञानत्वं स्वपरप्रकाशकत्वानुपपत्तेनास्मदत्वेनापत्त्यानास्माकं समीहितम् सिद्धिरिति चेन्न आह मा स्म मात्रेणानुमानापत्तेः।
वागादीनामपि गोशब्दवाच्यतामात्रेण विषाणितापत्तेः अन्यदि ज्ञानस्य स्वपरप्रकाशकत्वमन्यस्य दीपादीनां ज्ञानं हि संशयविपर्यया

द्यवाचितत्वाप्रमाणमिति प्रामाण्यप्रमात्रव्यवतया स्वपरानुपरिच्छिन्दत्स्वपरप्रकाशकं तत्त्ववप्रमाणमिति गीयते यदाहुः अ
हामनदिवाकरपादाः प्रमाणं स्वपराभासि ज्ञानं बाधविवर्जितमिति तत्र दीपादयः स्वचेतनात्मवस्तुकत्वात् स्वरतयात्मानमधुनममव्यव
हितानां लोके स्वार्थानुपत्तिप्रकाशनेऽनिराकृततया दृष्टान्तोऽनर्थतः स्वपरप्रकाशकत्वान्न विधीयते तथा च कथमात्मा अथ यत्स्वका
शात् यज्ज्ञानं यस्मिन् प्रतिज्ञातव्यं तदनियावदिव्यर्थग्रहणपरिणामत्वं प्रकाशत्वं विवक्षितमिति चेन्न तदेतद्
त्रुमभ्योमात्रज्ञानस्य न त्वर्थस्य तु नीलादेः तस्य नार्थग्रहणपरिणामत्वाभावात् अर्थग्राहकत्वपरिणामस्तु ज्ञानस्य स्यात्
कयोर्भेदएव वस्तुत्वतदतियाद्य ज्ञानाद्बुद्धस्य नीलादेर्भेदात् स्फु। फुरणं तव्यं यदपि दृष्टान्तस्य साध्यविकलता परिहाराय त्वयाहस्या
र्थप्रबन्धस्यान्यादिलिपि बाधकज्ञानं मत्यसमत्यवा स त्यत्वक्रमन्तस्य मत्यता न साध्यात द्विभ्रद्दष्टार्थस्य ज्ञानरवच्छायामथा
त्सरितिवत् एवमर्दिपदर्शशब्द्यमित्रप्रायश्चित्तनिवन्तमत्व त पावजाग्रदवस्थालाविना वाधविकल्पस्य ज्ञानस्य प्राप्तिया
गयायदर्शितार्थप्रापकत्वात्सत्यत्वमाहुर्य मत्वेषमत्फयद। र्शितार्थप्रापकत्वानावाच्छन्द्रार्कतारकादिगोचरस्य ज्ञानस्यास
त्यतापत्तेः वक्तव्यं प्राप्तियोग्यत्वेयमानुरिष्टादोवमत्फ। प्रदर्शितमर्थमप्राप्यायत्तस्य ज्ञानस्यासत्यतानभ्युपगमात् त
थावार्थमप्राप्यमानतः पित्रादिज्ञानस्यासत्यत्वमव विप्रकर्षादिना प्राप्तियोग्यत्वाभावेनापि सदर्थतां चन्द्रादीनामप्रत्युपपत्तेः तस्माद्बाध
कज्ञानस्यासत्यत्वमिच्छता बाधार्थसिद्धिरवश्यमभ्युपगन्तव्या अथासत्यबाधज्ञानोदयवन्ति हि स्वप्रदृष्टस्यार्थज्ञानस्य सत्यप्रसङ्गानुद्धारः ना
वत् दिष्ट ज्ञानं विना किमन्यत्र्ष्टिस्वप्रप्रकाशनदृतिचेत् दिनाद्युत्पत्तेः नानामवाधानां तत्रवातिशयसंस्काराद्ब्रह्मात्र प्रकाश
नात अत एवात्र सर्वरूपस्मृतिविपर्ययात्मकात्वं नस्वप्रज्ञानस्यासत्यत्वं मनागिमहात्र विहीनतः कारणस्य तु स्माहष्टस्फुतात्तु न तानां।
समवोधेनास्मृतिप्रमकालोपात् मतुलवात्याम विरयोरवगादिजनितसंस्काराद्दोषमाशादतुल्यमार्स्वतायवतत्र प्रतिभासमात् नावेक

पंचलिंगीहरि
७२

तेनस्वप्रज्ञानस्याप्रमात्य तद्दृष्टानामर्थानामनुष्ठानादि समर्थ्याजाग्रदवस्थायामज्ञानपाणीयमंवाददर्शनात् नचावस्थाप्रद स्यार्थसंवाधकज्ञानोत्पा
दनाभावसिद्धाज्ञानत्वं यस्य तस्य यादितदंशमते जागरावस्थायांतत्राविसंवादनमात्रार्थप्राप्त्याज्ञानत्वासिद्धः तथवात्यार्थविनाञ्च हृपणज्ञानस्य
सत्यासत्यत्वविनागोपियटामस्थिराहति प्रमाद्वणात्प्रदर्शितार्थप्रासप्रासिस्याभवज्ञान स्वसत्यासत्यव्यवहारः अपिवञ्चप्रदृष्टोदाहरणेन
सप्रकाशनशीलतयाञ्चप्रज्ञानस्यवविवक्षितज्ञानस्याप्यसत्रालाघवस्विनयासत्यत्वमवायत्व नादवप्रकाशमानत्वादपिहेतानेकाला
दानात्मानत्वसिद्धिः किंचज्ञानशाहोत्थद्दिकर्तृसाधनतायदिवाकरणसाधनतत्रत्य यापिसव्यतिरिक्तप्रकाशप्रकर्म्मात्रिरूपति यावक्षानाव्यवक्षान
त्याकर्तृकरणव्यापाराया कर्म्मविषयत्वाकर्मतास्वविषयाता। विरुद्धत्वात् तत्रप्रकाशपरकर्म्मत्वर्थइतिव्यपदिश्यते तथा
र्थानावाक्यस्येवप्रकाशपरतयाकर्म्मतातिवाच्य अर्थासवत्तमा। वात्तस्यपरप्रकाशमानावज्ञानस्यमुख्याप्यत्कप्तातव्यातत्त्वत्व
प्रकाशकत्वमवज्ञानकथंतस्यपरज्ञानप्रकाशकतामत्कप्ये। तिवत् तादृशतादृतप्रवृत्तिनिष्टज्ञस्याप्राप्यमःपरिज्ञानस्यस
र्वस्वप्रसात तदप्रतीतोतदनुज्ञाविनाहातानाप्रनादिव्यवहा गतावान्निराहअगत्याप्यत नवलापिपरप्रतिपादनायप्राया
णापन्न मानुपपन्नत्व त्यागपाप्रच्युतातायस्वप्रकाशकतत्परमपि प्रकाशायति यथासर्वज्ञज्ञानस्वप्रकाशकत्वविवादाध्यासितमिति
तत्तथाभिहायत्वहेतुः स्याद्यापिवान् तद्दिसप्रकाशकज्ञानसर्वज्ञज्ञानपरप्रकाशकंकिंतुसर्वविषयत्वानुविवादाध्यासितज्ञानस्वप्रका
शकमपिनविध्यति सर्वविषयज्ञानाधात्परप्रकाशकमपितत्विध्यता निवृत्तन तद्याधिकरणलावाप्त साधनाव्यापकत्वमतिसा
ध्यव्यापकइतितल्लक्षणा तद्भावसदादिज्ञानतव्यतिचारतायनुत्पप्रकाशकत्वंसर्वविषयमितिव्याप्यतांविनसाधनाव्यापकत्वम
न्यापित्परप्रकाशकत्वसर्वविषयमित्यस्मदादिज्ञानवत् निचारत्वाभ्यतात्वनसाध्यव्यापकत्वासिद्धः तद्धतावतात्ववक्तज्ञानस्य
परमपिप्रकाशयत्सजातीयज्ञानामवप्रकाशयतितत्रविसातायभर्थमपि अनएवमयार्था[illegible]स्यज्ञानिता॥ ७२

स्फाययते जडस्याजडेनप्रकाशयत्यागात्तनत्वतस्याप्रकाशयतयासत्त्वमपितुस्पादमितिज्ञाविज्ञानाथायाअप्यताज्ञविद्यायाः सर्वज्ञज्ञा
नतप्रकाशमानात् एवमर्थजडमपिज्ञानप्रकाशयिष्यतितत्प्रकाशितत्वाद्वतस्यसत्त्वमप्युपपत्स्यतइतिकाविरोधः तादवसिद्धाबाह्या
र्थोपरनामानःपुद्गलाश्चद्विप्रदेशपरमाणवःस्कंधाश्चतत्रद्वेवाद्विप्रदेशपरमाणवःस्कंधाश्चातत्रद्वेलद्रव्यःस्वाप्यकवर्णरसगंधःस्प
र्शहेतुकमध्यसद्विसाधिस्पर्शहेयताकुञ्चास्मदादीन्द्रियग्राह्याःपिह्याणुकादिकार्यद्रव्यानुमेयः कारणंद्व्यणुकादिस्कंधस्तु
नेतुद्व्यणुकादिवस्तस्यापिकार्यमपि। यदाहः कारणमवतदन्त्यंनित्यःस्कंधश्चनवतिपरमाणुः एकरसवर्णगंधोद्विस्पर्शः कार्यलि
गश्च स्कंधश्चद्व्यणुकादयोऽनन्ताणुकपर्यवसानाश्चानेकविध ःप्रतवपरिणामिकारणपरमाणुनिष्पाद्याः विशिष्टैकपरिणाम
परिणताःसावयवाश्चापरमाणवइहिद्व्यणुकादिकार्मण स्कंधस्यापरिणमनतत्तुपरमाणुभ्यःस्वयुत्पद्यद्व्यणुकादयः
समवायेनतत्तुसमवयंति अतएवावयवाव्यतिरिक्ता अवयवात्यत्कगगस्यत एकांतात्प्रदेशस्वरूपाविनो
स्वरूपावानतिव्यपदेशःकिनसंबाधदप्रवर्त्तते नतावञ्चा। दात्यन्तभिन्नयोस्तदसंभवात् नापितदुत्पत्त्याऽवयविता
वयवाइतिवदवयवानामवयवात्यपिव्यपदेशादवयवत्वेस्योः। दवयवितत्पादनतत्तुत्वत्रिःसंबंधघटिष्यतइतिवन्नः असंबंधेत्वाद्दृस
मवायादयवात्याऽवयविनःपृथग्युपलंभप्रसंगात् नापिसमवायात्तनावयवावयविनामन्दत्क्षणामात् अन्तःपणामवाकेहाहदरमिवा
वयववात्याःवयवीकरत्वविन्नपृथग्युपलंभस्यतसमवायतेतिवत्तन्कायसमवाय। अयुतसिद्धायाराश्रयोश्रयिभावइतिवेत् कथमयु
तसिद्धः अयुतयारवयविताःसिद्धिर्निष्पत्तिवा प्रतीतिर्वा अयुतिनायाशित्यिषि:किंहयारपिसंबंधिनोरपृथग्गादशकालायाःस्वतान्यतर।
स्यापृथग्देशकालस्य तत्प्रथमस्नेहनायतदान्तपृथग्देशाभ्यस्वस्वभावमेवयावस्तुसौनिष्पत्तेर्थपटस्यवपश्चात्तंतुस्यश्वनिष्पत्तेः नद्वितीयः पट
तृष्टधकपश्चाद्वतंतनोपतीतिः पटस्यवतंतुभ्याःपृथगेशाद्वनहरवावाधगलस्यानुपपत्तेर्दिहृष्टेहरपटेतंतवप्रतीतातोवप्रतात्फरया।

Dr. BHAU DAJI
डाक्टर भाऊदाजी इत्यस्य पुस्तकम्

पंचलिंगी टी॰
७५

त् अथान्यतरस्य युतःतस्य सिद्धिर्निष्पत्तिः प्रतीतिर्वा तत्राद्ये न तावदवयवानां तंतूनां निष्पत्तेः प्रतीतेर्वा पटात्पृथग्भेवस्थेर्वोक्तन्यायेन पृथगाश्रितेर
प्यागाश्रितेरभावात् नापि द्वितीयस्य पटस्य तंतुभ्यो युतसिद्धस्य निरवकाशं नवैकस्याश्रयाश्रयि भाव लक्षणः समवायः संभवति तदेवं
विकल्पचतुष्टयेनायुतसिद्धानामित्यादि लक्षणानुपपत्त्या लक्षस्य समवायस्याप्यनुपपत्तिः अथ पटस्तावत्सापन्नाश्च न तेऽपि घटादेः पृथगाश्रिता इत्य
युतसिद्धा अभिधीयंते तथा च पटात्तंतवः युतसिद्धास्तंतुभ्यश्च घट इत्यायुतसिद्धयोरित्यादिलक्षणमुपपद्यत इति चेन्न एवंविधस्यायुतसिद्ध
त्वस्यानंतपटस्यापरस्तन्तसमवायगाश्रिद्धयोः तथा च तंतवपटविशिष्टैकपरिणामसमापन्नाः पट इति सामान्याधिकरणमपि संगा
छत नवाभिन्नयोराश्रयाश्रयिभाव अस्यैवाभाव स्पष्टत्वादि ति तृष्यात्पुलक्षणासिद्धिरेव अथ तत्वनविहायनपृथगाश्रयात
ट इत्यपृथगाश्रयाश्रितत्वमयुतसिद्धत्वमाम्नायत इति चेत्॥ भिन्नयोर्हि तंतुपटयोः समवायसंबंधेन परस्परापसंश्लेषः सा
धयितुमुपक्रांतः स च तत्संबंधस्तथाप्ययुतसिद्धयोरि त्यादिलक्षणविरुद्धवस्तुना भिन्नयोः न तयोः सिद्ध इवलक्ष्यत न
चाकस्मात् न च परस्परसंश्लिष्टयोरवयवावयविनोरसंश्लेषविश्ले नच्छन्नाविश्लेषाभावान समवाये न एवमप्ययमाहार्या
त एव तथा यातमत रात्र्यय[illegible]॥ अयुतसिद्धयोरिति याः समवा यसंबंधस्तत्संबंधस्यायुतसिद्धिरिति आधृत तंतुपटइतिप्रत्ययः
संबंधनिमित्तकाः बाधितदप्रत्ययत्वादिह कुंडे दधीति प्रत्ययवदित्यनुमानात्समवायसिद्धिरिति चेन्न तासंबंधः किं संयोगः किं वा
समवायो वा नावात्संयोगः स्वतंत्रगमात्र नहि तावत् दृष्टान्तासिद्धाव्याप्यसंयोगः नतु मात्र व्याप्ताः पुरुधर्मताबलेन तु पारिशेष्यात्समवा
यसिद्धाविह तंतुषु पट इति प्रत्ययस्य निमित्तान्तविश्लेषतं तिवन्नाहकारप्रत्ययाज्ञकत्वान्नहीह कुंडे दधीति प्रत्ययः बाधितदप्रत्ययस्तु ज्ञाप्त
बंधनिमित्तकाः पितु पृथगाश्रयाश्रितावयवानयोः इह तंतुषु पट इति प्रत्ययः समवायसंबंधनिमित्तः इह तंतुपटादिषु समवायिषु
समवाय इति प्रत्ययस्तु कुतस्त्य॥ समवायांतरादिति चेदनवस्था स्येकत्वात्स्फपगमान् अस्वकत्वात्स्फपगमे चानवस्थानात् तस्मात्समवाय ७२

तरादिनापीह समवायिषु समवाय इति प्रत्ययः स्वीकर्तव्यः स यथा वर्तते नेवाबाधितप्रत्ययत्वादिति हेत्वोरनैकान्तिकत्वात्तस्याः पि
समवायसिद्धिः तदेवामस्काद समवायस्यापि संबंधतावयवा इति वारयद्यात समग्रस्तासिति विकल्पानुपपत्तेरप्यकान्ते
रानघटेतेन व्याप्तितानावच्छिन्नेमा तथकारज्ञानदावर्तंत यथा श्रकूस्तत्रपुरुषे सर्वात्मनावायथात्ताऽगतान्यात्फलानि
। अवयवीवावयवेषु नतावदेकाकारज्ञानवर्तते अवयवाविना तस्यापरैकदेशाभावात् त्यागावातवत्साच संगात् नापिसर्वात्मना॥
अवयवाननंतवबन्नि प्रसंगात् नह्येकत्वे वर्तिसमानात्मानं न्यत्रापिवर्तन इति ह्यस्नोवायावदेव यविशासः गोशालादौ नात्मापि वसर्वात्मवर्त
न्नि प्रतीत्यभावात् तंत्वादिसवयं विश्वाघस्येवातेरपि प्रतीतः कथंवात नवर्तंत न चैकादेशसर्वात्मभ्यां प्रकारांतरमस्ति सतुपरमाणवः प्रा
व्यादिदृमगवस्थानपरमास्ववतारेः संघटनमातात्र्यैकादेशास॥ वर्तमानविनापि तंत्रिरस्तिवहृदवयवावयविनापि नविध्यते
भिन्न निरवयवस्तुकत्वानापरमाणवः तांछन्नरसंलग्नात् तथ रहितमावयवानां कुंडवदरादीनां तंतुपटादीनां वाश्रयाश्रय
स्वयवस्थापकः संयोगः समवायो वातवतातत्त्वेनिरभिधीयते॥ नवयरमाण्वेतरणसाहोन्नराधुर्यणसंयामाध्यात्मर त्वमुपप
द्यन कुंडे हि बदरस्यपतनोगुरुत्वप्रतिबंधनस्थितिविदधदाधारावे दं वाधश्रयमिच्छयाम तवाक्षस्तनपरमाणुरूपरिनस्यपरमाणणः कुं
डेवदरस्याघनस्थितिमाधत्ते तमंतरेणापि तस्य स्वस्वभावादवस्थित्यादरशनाघातात् सरलाण्वसनास्यापरितनस्थित्यादावकिंचित्करत्वात् स
योगमात्रपरित्यागात् तस्मात्परमाणूनां परस्परसंयोग एवास्तु नतु हेतुनिरितिन दृष्टांतेनावयवावयविनाः सेपयादयितुयुक्ता एकांत
दत्तवावयविनोऽवयवभेदस्यापगमात्कुंडाकरावस्थितिनस्य संस्था आड्डतेस्ययस्य तुलया सायामानस्यावनमनादिविशेषणारंभकत्वं
उरुत्वात्गुरुत्वाधिक्यप्रसक्त्या कारणगुरुत्वात्कार्यगुरुत्वस्याधिक्यात्स्फपगमान्त। नच कार्ये गुरुत्वमल्पत्वान्नाभिगृह्यते कारणगुणसर्वका
: कार्यगुणाऽभ्युपगमप्रविलोपप्रसंगात् नचपटादिलग्नरेणुकणेतिकार्यगुरुत्ववदंशदेपिकार्यगुरुत्वमल्पत्वान्न प्रतीयत इति वक्तव्यं रेणु

कणनिकरस्य स्वस्याध्यक्षत्वेनाध्यवसीयमानत्वात् । अवयवान्यपि यावदवयविनातिमहत्त्वात्कुतश्चिदुपलंभः । कनवार्थत अत एवावयवपरा
णुकणानामन्यस्तत्रावयविनि तुल्ययामीयमानत्वात्कुतश्चिदतिरेकः प्रत्यायतयावादवसेयमवयवावयविनोः कथंचिद्भेदः सिद्धो सत्यके
न्यायाध्यासितोध्यायानि अवयवावयविनोः अवयवा कथंचिद्भिन्नाः द्रव्यत्वे सति दृष्टत्वात् आश्रयाताश्रितत्वात् । ये पुनर्यस्माद्भिन्नास्ते स्माद्रव्यत्वे सति दृष्टा
अश्यानाश्रितः । यथा घटात् स्तंभो विरक्तो दृष्टाश्रयानाश्रितत्वे जातिगुणक्रियादिभिरवयव्यादिरूपकांतत्वादनपाकरणात्स्वरूपगत
तिर्यक्लिखायामात्रादिनिद्रव्यत्वे सतीति द्रव्यत्वविशेषणमनेकांतः लादाभ्यां एककालतया प्रतितामात् आवरणाज्ञाताधिष्ठानाद्यनेका
द्विक्रियाकरणादकादेशाकर्षणाधरणास्यामसाकर्षणाधरा । णाप्रलंतानु नतवःपटइत्याद्यभिधानलक्षणव्याप्तिसिद्धेरिति पटोति
घ्रस्य तस्यादिकार्यकारणत्वावयवदशावयविनः कथंचि ङ्रदोपयसः । न चभेदाभेदालक्ष्यैपरस्परविरुद्धौ कथमेकत्रा
कथमंगांगेति स्तिवाच्यं प्रत्यक्षाधिगतत्वेषु पर्यनुयोगान वकाशात् इतरथा न वतापिदर्शिणि सर्वमसत्वानेकांतत्वा
विपर्यय इतिवचनादकस्मिन्नेव विपर्ययज्ञाने संभवस्तरूपा विरुद्धधर्मयोगतया दर्शितविरोधता अत एवावयवावयविनो
रात्मक त्वमनेकांतात्मक त्वमवयविनः प्रत्यक्षात् । एकांततेक त्वे । स्थूलस्य ग्रहणाग्रहणकंपाकंपरागारागारणावरणादिभि
विरुद्धधर्मसंसर्गणावयविनो नानात्वप्रसंगात् । यथा तद्यतेरद्विरुद्धस्य त्यागप्रतिदोषः । एकत्वानेकत्वाप्यस्य त्वावयविनितन विरुद्धधर्मा
धर्मसमेतत्वा । अवयवावयवोमस्तदारदकेकावयवेऽपतयानेकत्वात्तदा चैकत्वात्तदा चैकपरिणामविशिष्टतायेकात्वकतिपयावयवानयत्वात् ।
दर्शितनकोपनवनिखिलावयवानामसत्त्वानितानां पतनस्य ग्रहणाया । कंपाकंपायास्त्रापयाति । एवंरागारागादरप्यस्तकात्वेकत्वात्यामवि
रुद्धधर्मता स्वाद्वयाप्तरतग्रहणाग्रहणादीनामविराक्षयास्तो यथ स्थापितयात्मकत्वात्तकत्वयोरपि परस्परविरुद्धकपामकत्वमभावे
त्वात्तिवत्तनात्र प्रमाणाधिपत्तः तिभादिविवादास्पदस्कामवनस्कापि अवयवावयविनोः भिन्नत्वानुपपत्तेनस्काः स्याः अवयवत्यानिनायथा

स एवैकस्थूलपरिणामविशिष्ट इति न चाव्रहताररसिद्धिर्दृष्टांतस्यावस्याध्यविकलता अवयवानदाया प्रागेव प्रसाधितत्वात् प्रत्य
भिज्ञानस्यावैकस्यापि स्माद्यार्थसिद्धेः स्फटिकावनतानंदनाशान्त्यासत्यतुल्यरूपतयाद्रयायातरूरमानकत्वास्फटगमात् तत्रत्र मित्रेस्तस्य तं
यथाविज्ञानमवविवादाध्यासितानां तालादिरिस्फुक्त्वं तथाहिस्यादेव तत्र साधनतदाथरमाणोपसंहरणासिद्धसाधनानमणाधितस्य तिरव
एतत्र स्थौकारात् स्थूलस्यावयविनः पद्धीकरणमाश्रयासिद्धादितस्पलवनानस्फुपगमात् अस्फपगमवावयविसिद्धो हेतोर्बाधितवि
षयत्वात् अथ प्रसंगोयं स्यादेव प्रवर्त्तीनयदि सन्नीलादिस्यान्निरवयवः स्यादिति तत्र सर्वेतद्धेतायस्यावयवानाम् निषेधः प्रस
संजितस्थितानानस्थाप्रतानाम्ब्य दसत्यवयविनिकस्याः तत्र यथाद्यस्य यवयवात्वीकर्त्तव्योत्नावनधाचसद्धान्नीलादेरवयवा
निषेधप्रसंजनकं सिद्धात् न चैवं तानाः कस्यानिषेधप्र संजयितुमुद्घात्तः सिद्धनवायप्रसंसाः पिसम्यक्का विपर्ययो या
पर्यवसानमासामत्वात् न चैव नालादिनिरवयवत्वस्य त्रस्य विरुद्धिति हि विपर्ययः तथा सावयवत्वादेतन्नीलादि
रिति विपर्ययवाक्यार्थः । न वसावयवत्वं नव तात्स्फुपगा । प्रीते तथा चासिद्धमसिद्धेन साधयतः कान्यं वृत्तिगह्वः अस्फ
पगमवादानवनालाश्रयः सब सिद्धः तद्यमनिसाध्यधर्म्मि । णिसाधनं धर्मविच्छानमंतव आश्रयासिद्धिप्रसंगात् तस्मा
त्साध्यमव विपरीतमत्र व्याप्तत्वेनसावयवत्वादितिहेत्वविरुद्धः । तस्मात् स्वतंत्रसाधनप्रसंगपक्षास्यानमत्वान्निरवयवत्वसिद्धि
स्यादित्यनर्थ्योष्ववयवावयविविचारः परमाणुसिद्धेः सिद्धिमक्षत्वात् स एव बाधापिसद्दृशतुल्यामधिगराहति तथा हि परमाणुरा
नकदिद्यर्थि भिः परमारवतरेः सत्तु प्रमानः किमकादभ्यामसशुद्धस्येतकाक्षयंनवा नाद्यः तस्यैकदेशासावात् साक्षवाप
रमाणुव्याघातः तदिताय परमाणुवत्तरेरसंयोगाभावात् तास्यकस्मिन्निव समाप्रसंयोगात्तिनापि संयुक्तनइतिचेत्
एवपदिपरमाणुर्वस्तुसत्स्यात्तदापडिग्वर्त्तिभिः परमाणुभिः संयुज्यताह ष्टादिघटादस्य साहत्रिदाये संयुवप्रमानास्या

घाचूतद्देशवंधंशत्वं प्रसंग्ये तनिपरमाणुनिराकरणाय षडंशत्वापादकस्य युगपत्षट्कयोगः। केचित्तु संगमाधनत्तुपत्यन्तानधाव
यन्ति। षट्केन युगपद्योगात्परमाणोः षडंशतेति तस्मान्नास्ति परमाणुस्वरूपता वा न स्थूलैकावयववावयविप्रपंचस्थलस्यात एवं च तये
रप्यविद्यासामर्थ्याज्ज्ञानात्‌ दिरूपतया बहिरारोपितघटाकारं ज्ञानमात्रमसत्‌ विश्वमिति चेत्‌ उच्यते यदिदं नीलाद्याकारं ज्ञानम्नु पवाय
नतत्किं साध्यमन्यतो निराश्रयं निराश्रयत्वात्सर्वशरीरावच्छेदमननत्वाणापि यज्ज्ञानवत्त्वाकालबाज्ञायेत अथ साश्रयं कास्याश्रयः
तिवक्तव्यं शरीरमितिचेत्‌ किं तत्स्वाधीज्ञानं वा बहिरारोपितज्ञानाकारं वा नाद्यः अनन्यशामात्‌ तथा चैव बाह्यार्थसिद्धिः अन्त्ये मि
तिप्रत्ययस्यतन्नाशुदयात्‌ गौरोहं स्थूलोहं गोता गिरन्यात्मि॥ छन्नेस्वनादं प्रत्ययस्य तन्नुमितेनवज्ञानत्वमस्त्विति चेत्‌ तन्नीलाका
यनमनाञ्चपगरवसंगात्‌ गौराद्याधिधर्माणां ज्ञानात्मादिषमन्ता वनतत्सदृशत्तस्यखेनत्यशरीरस्य वा यत्नेनेनकायो काथाका
रपरिणतानित्ततात्यवत्वेतयतनत्तत्तदनिरिक्तः कश्चिद्वे। ननु इति शरीरखेततत्ववादचार्वाकाणामवाज्ञानं तनतद
नायादानादिव्यवहारानुपपत्तिप्रसंगो बाह्यार्थः। यगन्छतां वाविड्नऽकाराःप्याप्तिनिःस्वज्ञाक्षवराचरं विश्वं ज्ञा
नमत्तथाप्रलपतां नवक्राकिंचशरीरसे तस्याप्यनालोकायति। किंरिवातिरिक्त ज्ञानं निरासमं बाह्यार्थप्रवत्वयापिवाकृते तव
न सायव्याप्तिविधायपलायमानस्यानिसप्पितयातमनुस्वपवनियाः नच्छ तीया स्वाशरीरंविना ज्ञानस्यानुत्पन्त्या शरीरतया तस्य स्वाकारारा
पात्रणनः आरोपवोसति शरीरज्ञानात्यस्यान्तन्नशरीरतया बहिर्घटाकारो पः तस्मिन्नसमीति स्यादिति परस्य राश्रयप्रसंगात्‌ तस्मा
ज्ञानात्‌ द्वैतसिद्धतापितदधिकरणशरीरमवश्यमपणीयं तद्रुपणामवतत्वात्तरायकनिष्ठतया घटपटादयोऽप्येष्टव्याः वनपरमाणु
स्व्यणुकादिपरिणामिकारणकल्पयविनाशरीरादिनिष्पत्तिरितिपरमाणवादः याथस्फायया। नत्वेवमपि परमाणोर्निराकारकः षट्क
योगा नसमाश्रितइतिचेत्‌ अथ काऽयं युगपत्षट्कयोगः किं षण्णां परमाणूनामध्यपरमाणुनामेकध्यपरमाणुनासह संमान

देशत्वंख्या हेतुपसंबंधः सोऽपि संयोगः समवायो वा आद्यास्तु अत्यल्पमिदमुच्यते कोदर पिस्वस्मपरिणामलोऽतो तेषां सा
मानदेशत्वस्वीकारात्‌ मूर्तानां समानादेशत्वं विरुध्यत इति चेत्‌ न अपवरकाद्यवच्छिन्नत्वनस्तादेशस्थलावयविनामपिप्र
ततप्रदेशप्रतापवमादीनां तत्राय:पिंडादिषु वायस्वरूः प्रभृतीनांसमानदेशत्वेनावस्थितरूपलंलनपरमाणूनां तवाच्
विप्रतिपत्तिः न चात्र न परमाणोः पदुत्वस्तापत्तिः कस्मामपि समानदेशत्वेन मध्यपरमाणुनासह षड्हिः संयोगात्तावानुन
हितायः न हि संयोगवादिनामभ्यशाक्षासकः प्रदेशानां संयोगः किंतु स्वरूपहारकः अंशाहारात्स्फः प्रभमे निरंशानांमाका
शादीनां न देशावपात्रः एवं च यथा तेषां स्वरूपेणसंयोग स्तथा परमाणोरपि परमाणवंतरेणनविष्वति को विरोधः नन्वृतीय
नत्वृतीयः वादिप्रतिवादिनो न तस्यानभ्युपगमात्‌ न त्वपरमाणोः षडंशतापत्त्याऽन्तावसिद्धे ज्ञानमात्रं जगदिति।
एतन मूर्तत्व छायावरणादयोऽपिपरमाणोः सांशत्व प्रसाधका निरस्ता: तस्मिद्धो धर्मिग्राहकप्रमाणवाधितेषां
कात्मोऽन्यथापादशानां तदसिद्धावाश्रयासिद्धिः यत्सूत्रं तज्ज्ञावयववमित्यादि व्याप्यमिति हेतु परमाणवपक्षेवक्ता सवि
षयस्य घटादेरप्यलाघ्यमहत्स्थानामसिद्धः बाधाप्यप्रसंगप रमाणारूपरितनपरमाणुक्षिति मात्रमिद्धना तदनंतत्यवाः
धीनतिनानाऽपिन सावयवत्वसिद्धिः एवमपि तदनभ्युपगमेऽवयवावयविप्रसंगस्य कविदप्यविदयप्यविश्रान्त्याऽनवस्थाप्रसंगादि
तिपरमाणुसिद्धिः तेश्च द्व्यणुकादिक्रमानियमतस्थूलो वयवारंभात परमाणुषु च वमविंतेष्वदयादिवस्तु द्विर्ततुन साशकः कश्चि स्माऽ
स्तीति चेत्‌ नाम विनानामपितृपामिंद्रिययाह्यत्वायोगात्‌ यदाहि तसरणवाःपिसिलिमाऽपिवातायनविचरणिपतितदिनकरा
लोकं विनानदर्शनपथावतरंति तदा केवलकथापरमाणूनामिंद्रियकाव्या महत्त्वाद्येंद्रियोपलंब्धिकारणाय दाह महत्वादनेकड
व्यवात्‌ रूपविशेषाच्चापलब्धिरिति नचमहत्त्वं तेषामस्ति परमाणुत्वविरोधात्‌ नापि महत्त्वं यवमनेषामहत्त्व तथास्मति विरोकेलिना

नामपि तेषां समूहेन वस्थितानामैंद्रियकत्वप्रसंगात् विशिष्टोत्पादात्तद्वद्विषमता चियत् एकस्थूलपरिणामात्कायस्य विशिष्टो
त्पादः तस्माद्देहेंद्रियकत्वात्पदातुपपत्त्यान्तरालज्ञः स्वयं वा बाध्या कर्तव्यः परिहर्तव्यत्वेंद्रियकत्वपरमाणूनां समकेकस्याममलके
नवातत्वैव न तत्प्राप्यत्वस्वात्तुपपत्तेरित्यवयविसिद्धिः तेऽदव बाह्यार्थसमर्थनाः साकारज्ञानवादिनः पुद्गलरूपबाह्यार्थसमर्थनेन तन्
रस्तास्तथापिहेन निरस्ता माध्यमकाः तु ज्ञानमात्रमप्यपलपंतो जगतोऽप्यलीकतामालिलिखत् तेहि स्वप्नावलोकितानामर्थानां जाग्रदवस्था
यामसत्त्वात्तदानीं समुद्भवतस्तत्प्रत्ययस्य निरालंबनत्वं तावद् नथवादिभिः मतं तद्दृष्टांतावष्टंभेन जाग्रत्प्रत्ययानामपि निरालंबनत्वं
साधयामः इति मतमसिद्धत्वानुसिद्धत्वात् सिद्ध्या सर्वप्रत्यया नि रालंबनाः प्रत्ययत्वात् स्वप्नप्रत्ययवदिति व साधनस्तत्प्रयुज्यते त
न्मतस्तत्वतार्किकेन निराकर्तुमाह सुमिणवीसाइ इच्चाइ स्वप्नप्रत्ययोऽपि आस्तां जागरप्रत्ययः उभयत्र ना जाग्रदवस्थायामवि
पदार्थोऽनवजनितसंस्कारादिमहिम्ना स्वप्नदशायां प्रति नामानुरा दिवप्रतीयत इति नियमा जागरावस्थोपलब्धानां
न जाग्रदवस्थायामनुपलब्धः प्रत्यक्षानुमानागमादिप्रमाणैः ॥ मादृष्टाश्रुतमिति श्रवणादिविषयतया परिच्छिन्नः स्फुटं निश्चित
।सकललोकप्रतीतिसिद्धमतद्विनियामकत्वात् अर्थाविष्टघटपटा दिः जागरप्रत्ययस्यावस्थासमयं मनमेवार्थप्रकाशकतया स्वलंब
त स्वप्नप्रत्यया यापि दिनोपलब्धानामवनानामित्यर्थः इयांस्तु विशेषः जागरस्तद्देशकालतया स्वप्नकाशानां स्वप्नस्तदेशकालतयापना
वते व सप्रमाणाः संविति गाथार्थः तेनत्तु सर्वथा समेव तत् एव तु कालवति यदि हि स्वप्नप्रत्ययः शशविषाणादिप्रत्ययवत्स्यात्तेषां समर्थविषयाक्रि
यात् नरानुमास्यतोपितस्य निरालंबनत्वं न त्वेवमस्ति जाग्रदवस्थानुभूतानामर्थानामालंबनत्वमस्यास्यत्वः अतएवास्वप्नकारणानि अर्थक्रमा
र्थं अनुभूतदृष्टचिंतितश्रुतप्रकृतिविकारदेवतानूपा सुमिणस्स निमित्ताई पुण्णं पावं च नाभावो नाभावकर्ता नान्यतामभवार्थः स्वप्न
कारणमित्यर्थः ननु उपलब्धवररस्यापि चंद्रमंडलकवलनादेशकालनादेशकालनाद्यनुपलब्धार्थागोचरत्वमप्यस्ति स्वप्नप्रत्ययस्येति ७६

वाच्यं अन्यत्र सद्भुपलब्धयोः रविचंद्रमंडलकवलनयोः कुत्रचिद्दास्मादिवशात् संबद्धतया राजतत्रानुभवात् एतेन सर्वप्रत्यया निरालं
बनाः इत्यादि यदुक्तं परस्य प्रयोगवाक्यं तदपि वाक्यप्रयुज्यमानवाक्यवाक्यार्थयोग्यतासत्त्वादिविशेषणे निकुरुंबके रचितमपि स्वार्थस्यापि प्रति
रूपकमर्थप्रतीतः कारणाय यदाह आकांक्षायोग्यतासन्निसत्त्वयाप्रतिसंहितं प्रमाणांतराप्रतिहतं सुवचनं स्वक्रियास्वज्ञातत्वव्याघाता
दिदोषरहितं स्वार्थप्रतिरूपकयुक्तरनाख्यपकवाक्यमर्थप्रतीतरंगमिति साधनवाक्यादर सवतायुक्तस्वार्थप्रतिरूपमाश्रयति
तथाहि निरालंबनत्वयात्मि साध्यधर्मित्वमाख्याति तथाहि निरालंबनतया सिसाधयिषितमालंबनं साधनप्रत्ययस्य हि स्वसत्वे प्रतिजल्पनं तु व
र्ष्यापारात्तदबाधत्व तदाह्य साधनामप्रतीयमानतस्य चे साध नस्य साध्यसाधकत्वात् न दर्लभमत्र मात्रावष्ठितादमादग्निप्रतीति
जायेत हितावदसाध्यमालंबनं सा धावा क्रियमाणतया साधनप्रत्ययस्य साध्यप्रतीतिहेतुत्वात् न तथा वाव्याप्रियमा
णस्य प्रत्ययस्य प्रवृत्तिर्गम्यत्वादीनि तदव्यवस्थितं सर्वप्रत्यया निरालंबना वाद्यायदि प्रत्ययत्वादिति मा
धनप्रत्ययस्य स्याप्यसत्त्वादिनिराकथं साधनार्थप्रतीतिः कथं वा तद्व्यापारादबधि विपर्ययः स्यात् निरालंबना प्रत्यया इत्यस्य
साध्यधर्मस्यापि प्रतीतिः स्यात् साधनप्रत्ययस्यालयदापि निर लंबनत्वनाशात् अथ माभूदिति कथमाहि सर्वनिरालं
बनत्ववादो घटते निरस्या साधनप्रत्ययस्य प्रत्ययत्वेऽपि सालंबनत्वात् तथा च प्रत्ययत्वादिति हेतोस्तेनैव व्यभिचारात् एवं स्वार्थ
स्य निरालंबनस्य प्रतिरूपणकथमस्माकं आत्मसाध्यसिद्धिः किंच सर्वत्रादृष्टं स्वप्नप्रत्ययस्याप्यनारूपणपक्षनिरूपा दृष्टांता नाव
अथ स्वप्नप्रत्ययस्य दृष्टांतीकरणात् व्यतिरिक्तानां जाग्रत्प्रत्ययानां भवसर्वशाख्येन साकल्यानिश्चततत्त्वहि जाग्रत्प्रत्यया निरालंबनाः इत्य
वगतिज्ञायते किमपराकृत्यापि यत्कुनाम इदानीं दृष्टांतकं सर्वज्ञात्वं स्वप्नजाग्रत्प्रत्ययास्याविनाभावित्वे प्रत्ययानां रस्यानावात् त्याऽपिस्व
प्नयवदिति दृष्टांतस्यासापि निरालंबनत्वं कथमवसितं जागरावस्थायां स्वप्नदृष्टानामर्थानामादर्शनादर्थक्रियाकृत्त्वाच्चासद्भावविस्मरणेन।

पंचलिंगीवृ
११

तस्य प्रत्ययस्यासदर्थालंबनत्वादिति चेत् न तावत्स्वप्नार्थानां खरविषाणादीनामिवात्यंतासत्त्वं येनात्यंतासदर्थालंबनत्वे तत्खरविषा
णादिप्रत्ययस्येव तत्प्रत्ययस्यापि निरालंबनत्वं स्यात् जाग्रदुपलब्धानामसदर्थानां तु तत्र वासनाहितसंस्कारादिनिमित्तात्साक्षात्प्रत्ययमा
नतयावभासनप्रतिभासात् तत्त्वं तासां वा स्फुटप्रत्यक्षज्ञानाश्रितस्यापि तथात्मज्ञानायानां वर्धमानतादीनामिवानुपलब्धप्रसंगात् नच स्वप्ना
र्थत्वाज्जाग्रदर्थानां विशेषो नीयत इति वक्तव्यं अत्यंतासदर्थालंबनतया स्वप्नजाग्रदवस्थयोरविशेषेणलब्धतानुसंधानावस्थोपलब्धस्यानामर्था
नामज्ञानायत्वात् नच स्वप्नार्थानां सर्वथार्थक्रियाविकलत्वं स्वप्नानुभूतस्वामिनीक्रीडनकेतयराद्गत्तद्दिवलेनजनितानामंगदानदाशुपुलका
कायालविकासादीनां विषादवदनविवर्णादीनां वार्थक्रियाणां जा गरेऽपि दर्शनात् नच स्वप्नदृष्टात्यंतासक्तामिन्याद्यालंबनं मा वाति
ज्ञानजन्यत्वनासामर्थक्रियाणां तत्कामिन्याद्यर्थजन्यत्वमिति वाच्यं तथासति वधमस्तकच्छेदादिप्रत्ययेभ्योऽपि हर्षशोकादीनामर्थक्रि
याणामुत्पादप्रसंगात् अतएव जाग्रद्दशालाविसंवादस्वप्नदर्शनात् गसुखविसुखतयास्वनिष्टनिर्विघ्नस्वप्नाधिगम्यकामिनारता
कामुकेः स्वप्नमहिमानमात्रत्वानिःकेश्चिदपभ्यात सानुन्निःसा रसो हृत्तानामप्रचुरःस्माशहृद्गाविचमस्त्राविणमस्त्रिमाम्रता
द्गामृष्टिःकथमादेवा स्वप्नतद्वरणेनमामिककरुणात्मप्रयोऽपिसंधी यतांतस्याःशिल्पविश्लेषजापतिधुरांधरत्वुनासवरसः तस्मात्स्व
प्नार्थीनां जाग्रद्दर्शनयानतत्कालतया चानधिगतमनामन्वं वक्तव्यं तविनावनातस्वप्नप्रत्ययस्य सर्वथा निरालंबनतायाः पादयितुमशक्याः रिष्टप्रबंधप्र
यमाविद्यागादिप्रत्ययोनामवितथनिमित्तात्विश्वदेवसप्तज्ञानत्वाविनतयजन्मतस्वंमादिप्रत्ययानां सहर्षशोकादिर्निबंधनानां निरा
लंबनतापत्तिः अतीतानागतार्थालंबनतयातस्यप्रत्ययानामसदर्थालंबनत्वाविशेषात् तथाच हर्षशोकादिकारणत्वंतस्यानतत्स्यात् अत
नानवाप्तिदृप्तिनामहादीनांभप्रत्यक्षत्वतत्स्वप्नप्रत्ययस्यापि निरालंबनत्वप्रसंगात् नासत्त्वमप्यत्रादयस्मीष्टसाध्यमितिरवन्नं सेवज्ञा
न्तास्तानिर्दिष्टकतायांनां आपद्यतांकातांशनिरितिवत्त तवमःश्वश्रुमस्यामवमस्यवाप्रासः निंत्यमवमंसत्त्वंवाःदत्तारत्या ११

तापत्तायनित्याद्यात् अपिचायनैवप्रमाणेनजाग्रत्प्रत्ययागृहीताम्रानैवतदर्थानां साक्षादनुत्पमानतयार्थक्रियाकारितया चत
त्प्रत्ययानामालंबनत्वेष्टहात तथाचहीनार्थमित्राहकप्रमाणवाचः स्वप्नजागरप्रत्ययानां वानायथामयिमालंबमत्वमिद्धोमाध्यमिरात
बनत्व विपर्ययव्याप्तत्वनविरुद्धतापि तदुत्तवानिरालंबनत्वंस्वप्नप्रत्ययस्य तथापियदाय पुनस्वप्नदर्शनंतदृष्टकालतयार्थक्रियारूपमर्थ
जागरितःकश्चित्सुमानुपपश्यति प्राप्नोति च तस्याकारतिःनिश्चितयापितत्रनिरालंबनत्ववत्तुकथं तदर्थस्यतावेदसस्तः तथाचसाध्य
विकलो दृष्टांतः एवं अनुमतिप्रयोगः स्वप्नप्रत्ययाःसालंबनाः जाग्रदुपलब्धस्येवार्थस्यप्रकाशकत्वात् मत्यक्षप्रत्ययवत् तत्वसंशय
विपर्ययप्रत्ययास्यात्मग्राह्यानिकारः विप्रकर्षादिकारणात। द्वियाणामयवादिनापरस्परव्यावेदकधर्मातुपलंभाधर्मावेदना
नवधारणावधारणात्मकतयातुगुरजताद्यर्थीनरवति। त्रामनामत्यागवःपिपुरोवस्त्वर्थालंबनात्वनत्वाःमालव
नत्वसिद्धः सर्वत्रैवार्थप्रतिमासाततयारुत्पादस्पेवासावा न् तथावनात्मव्यभिचारशंकातवकाशात् अपिचप्रत्ययो
त्यनादेवत्यादिप्रत्ययशब्दार्थोविवदातनापिप्रत्ययानामा। लंबनत्वमेवसिध्यताति पातनयदिपिजगतोऽप्यनपायसर्व
नास्त्रिजयवान्मगविकाउत्तवदितिसाधनस्तुप्रत्ययस्याततदपि। प्रतिज्ञेस्त्र अर्वनावस्तुतिज्ञापदस्याव्याघातःसर्वथादतत्दिप्रमाण
प्रमाणप्रामयरूपजगदाक्षिप्यत तचेकप्रमाणिननोद्दकप्रमाणपरिच्छिन्नस्यविश्वस्यनाभिताभिविनाश्यत् नास्त्रिचक्रथमहावाकमर्वधद
तिरोधयनात्मप्रतिज्ञार्थ्यर्थप्रतिज्ञाह्रस्वाक्षिपन्नदाकथमसद्यादप्रतिज्ञाहत्वप्रतिज्ञात्सांमर्वनाम्नियत्वलक्षणाथासदर्थयाःप्र
तोतिजायत तदूर्ध्वंचाभ्यानाज्ञानाः साध्यमुभितिम्यात् नावदाक्षिप्यनत्वाहितायानांस्विवानधावकप्रतिज्ञार्थःगाक्षेत तथा च स्वार्थप्र
तिरूपकात्वननातस्माच्छनिज्ञादिवाक्याहवदतिमतासिद्धिः हेतोश्चक्रेयाप्वपिसवास्फुटमानानिप्रानिकांतिकत्वात् नचानिषेधकप्रमा
णानिषेध्यस्यविश्वस्यसर्वथामसत्त्वंविनाप्रवर्तितुमुत्सहते तात्पर्यरूपस्यकल्पितस्यधर्मात् नहिसर्वदासर्वत्रासर्वत्रघटस्यामत्त्वतावादनंत

पंचलिंगी वृत्ति
७८

न्ने घट इति व्यवहारो निषेधकप्रमाणाद्भेदमर्हति लोकव्यवहारमिदं विश्वमस्तीति चेन् अथ को ऽयं लोकः को वा तद्व्यवहारः यदि परीक्षको लोकस्तद्व्यव
हारस्तु विचारसहमिदं तद्विश्वमनेनैव ततश्च निषेधकं प्रमाणं प्रवर्त्तितुं समर्थं नो परीक्षकविचारोपपन्नस्य विश्वस्य यत्नेनापि निषेद्धुमशक्यत्वात् ।
अथ पामरादिर्लोकस्तद्व्यवहारस्त्वविचारितरमणीयो बोधस्तस्मिंस्तस्मिन्निषेधकं प्रमाणं प्रवर्त्स्यतीति तस्यावास्तवत्वेन निराकर्तुं शक्यत्वादिति चेन् न
तु निषेधकमपि प्रमाणं पामरादिव्यवहारमिदं चेत्तेन विश्वनिषेधः कर्तुं शक्यः प्रमाणानामत्वेन तस्य विधिनिषेधयोरन्यतरस्मिन्नपि सामर्थ्यात् प
रीक्षकव्यवहारमिदं चेत्तत्किं विश्वव्यतिरिक्तमव्यतिरिक्तं वा नाद्यः विश्वव्यतिरिक्तस्य तस्याभावात् सावयवा विश्वस्यैव धर्मस्तु तस्य वान्यतामत्वेन
विधिनिषेधव्यवहाराविषयत्वात् स्यात्तत्र प्रवृत्त्ययोगात् प्रवृत्तौ वा विश्व स्य कस्यचिद्देशकालादौ सत्त्वात्प्रयोगमप्रसंगात् चेत् परस्या निषेधमंगलवा
त एवमपि चाद्वयमव्यतिरेकत्वात् प्रयोगमनिराकरणस्य तत् । स्यात्तु प्रयत्नात् किमधिकरणतया ननु लक्षितव्यमिति वक्तव्य पा
रीक्षकत्वमन्यादृक्त्वाविना तदधिकरणमिति चेन्न तथापि स्यान्तत्त्वात् बहिर्लोकवासकलप्रमाणप्रमेयमात्रत्वात् ।
कतयाज्ञातिप्रत्ता तस्य विश्वग्राहस्य निखिलस्यापि निषेधस्यास्य । तथा ग्राह्यविषाणग्राह्यमानतायन्त्रः तथा च कस्तद्विनिषे
धेन मूकीनां ग्रासैव समस्तदयानां तत्र त्यागापन्नत्वात् प्रामयाद्यै । कदाचन कत्थया पि विश्वग्राहस्य साधकमिति चेन्न न तदाहि
विश्वेऽस्यैकदेश निषेधसाध्यसर्वनाम्नापि प्रतिज्ञायां व्याघातापत्तेः नहि तावत् निषेध्यनिषेधकयोस्तादात्म्यमुपपद्यते तथाद्विवा निषे
धकमनिषेध्यमनापि निषेधकं निषेधप्रसंगात् विश्वाव्यतिरेके निषेधकस्याप्यसत्त्वप्रसक्तेः निषेधकप्रमाणाव्यतिरेके वा विश्वस्य
ऽपि समवायप्रेक्षमराविकाजलदवदिनिदृष्टान्तेऽपि यन्ने वबाधकप्रमाणनत्तत्त्वस्यासत्त्वं प्रदर्शितं तेनैवालोकमार्श्वसंवलितरविमरीचिनिव
यरूपायामरीचिकायाः सत्त्वप्रपादितं तथा च साध्यविकलतया सोदृष्टान्तानामः जलस्यामरीचिरविमरीचिकायाः सत्त्वान् तदेव निषेध
कप्रमाणनिरासेन तज्जलाम्बिकायमाहृत्तं जगदसत्तानिव्यवच्छिन्नमिति गाथार्थः इह किल चार्वाकाः कायाकारपरिणतानि भूतान्येव तु ७८
रव तु स्वेऽन्नयं तिचैतन्ततया संवदयन्ते च न तु तद्व्यतिरिक्तमात्मानमारमणकारणतयानिमत्तपुण्यपापसम्भवश्च तयाथरेरिष्टस्यात्मन एवासाव
दिति तयोरसत्त्वं प्रतिपद्यन्ते नैयायिकादयस्तु सत्त्वात्मगामिनः पि तयोरात्मगुणत्वमाक्तमनदतत्त्वमनदयमपि संप्रत्यपदं सत्यं तत्क्रमप्रारमत
ण्यपापतत्त्वेऽप्यपि पादयि गुरा डरूपयड्ग्रगाहा सुत्ताः प्राणिनामिहिकामुष्मिकाल्फलप्रदेतत्तयाकल्याण्यः प्रक्रियं तस्तु तास्तु तत्परि
णामत्ताजाजीवनप्रकार्षणात्मसानिवर्त्यतइति प्रकृतया सहेदनायादानि कर्माणि ततः कर्मधरयः ताः सुपुण्यपुण्यमिति धर्मइत्यपदि
रूपं न तास्त्र द्विवत्राशिशाशिहालयव्यते यदाह नरतिरिसुराउसुहं सायं परघाय च्याय तुच्छोच्चं तिकुस्मास निमिणं पणिदिवइरूसमसवऽ
रस्सः १ तसदसचउवण्णाईसुरमणुदुगायवंतणुउवंगतिग अगुरुल्ल उपटमरवगईवायालीसमतिसुहपयडी २ विरत्यादिविहितानुष्ठा
तिस्मात्मपरिणामरूपाः पुण्यप्रकृतिरहितावापि च पुण्यमिति गा यंत तथा च श्रुताः सुरूविपरीतफलदानतुल्यलिनत्तयाश्चक
ल्याण्यः शतः प्रकृतयाः पूर्ववाक्यमसमपि प्रकृतिपदमि हाप्यनुषञ्ज्यते अधर्षितराधमन् पापमित्यधर्मइतिव्यपद
शाभाजः ताः पुनरर्थः सवास्तुतपदात्यस्तुरः संबंधितपव तास्व दृशाति तदुक्तं थावरदसचउडोइ अपटमसंठाणरवगइसंघ
यणा तिविनरयदुगुवघायं वसवकुनाम वत्तीसः १ नरया यनायमस्सायघाइपणयालसहियवासीई असुहपयडाउदा
हविवस्याइचउक्का हाराण २ अविरत्यादिनिषिद्धानुष्ठानात्मत्वाध्यवसायरूपाः पापप्रकृतिरहितस्वाऽपि पापमित्यभ्युच्यते तथा पुनस्या
स्वरूपतन्यक्तमवत्तुह्यामहइतिदत्तवाद्यानवर्णगोधरस्यस्यशुभाः शुभविपाकाः प्रकृतयः पुण्यमित्युच्यते अशुभवर्णादिशुभाश्शुभ
विपाकास्तु तापवपापमिति यदाहमहासाष्यकारःस्माहरणवस्माइयुगं सुहाणुभावं चजं तयपुण्णं विवरीयमओ पावं नवायरं नाइसुहुमं च ते
च नवायरना इसुहुमंति नयर्वत्तादिना वमपरिणतस्कंधवत्तत्रयमपिच्छवायाः स्वस्वकर्मवर्गणाभिर्निष्पादितत्वाज्जायिपरमाण्वादि
वदर्णीयइत्यर्थः तदेवं पुण्यापाया स्वरूपतश्चापि फलद्वारेण तयव्यवस्थाप्यन्ताह श्रावितःमानमत्तलातुकस्यद्वः स्विनस्त्रासातावद्य

DR. BHAU DAJI

मानस्य जनस्य जंतुलोकस्य च यथा ताजन्मा स च प्राक्तना नित्यत्वेन प्रागभावावच्छिन्न प्रादुर्भावलक्षणजन्मानुपपत्त्या मनुष्यगत्यादि विशि
ष्टा निरश्चवीति स स्वःग्रारारडियबुद्धिर्वदना निरनिसंबंधः अत्र हि जगति कश्चिदीश्वरः कश्चिद्दरिद्रः कश्चिद्दरिद्रः कश्चिद्दुःखाघः कश्चिदामयावी
कश्चित्पापिष्ठः अन्यः स्वर्के कश्चिद्विपश्चित् इनरश्चनालिङ्गादित्यादि विलासगानबहलमङ्गलस्य तत्सुखदुःखविवाद्यमानाजीवलोकः स च
दृष्टविशेषत्वं अतएवास्मादेवात्मनः पुण्यपापप्रकृतिसंबंधादेव तत्र स्यस्मात् कृतपरिणामादेरयोत्यवधारणफल क्षेत्रकालादियामनादिविपा
च्यमानायथाः प्राणिनां सुखदुःखं च संपादयति अथवा वयमाद उपपन्नैः रितिनेतियावत् एतन्तुसुखदुःखावजनः पुण्यपापयोगादेव घटता
मान्यथान्यथा मत्त इत्थं स्यप्रबन्नू तत्त्वं सुखादिकं उपपन्नो किमदृष्टादृ ष्टकल्पनया दृष्टानुकार्यपि यत्नो हिताहृष्टं ऐरिकःत्यतद्विति न्यायात
इत्यतआह यतः यस्मात् दृष्टा समानिमाधरणानित्तनानिष्ट विद्यादानिकाया कारपरिणताल्यपि ग्रहिकचिन्नातस्य एवं वस्तु स्व
दुःखात्या दोःस्थापयत तद्दृष्टं समाधरणहेतुकस्यचित् दाविष्टं सुखकमितिदिशा गतार्थ्येन सार्वधामवेदाः सुखं
दुःखं वा प्रसज्यत अक्रियावैविनाशस्तातान्तानल्पातिरिक्तकिं विदस्यनन्त्याकारमतबाताडियपुण्यपापस्य एतदुक्तं वति
अस्मिन्नावत्यतिप्राणिसुखदुःखवस्थावैलक्षण्यमिहंतावेतन्निनिमि त्तं तान विज्ञमर्हति तथा तेविधस्यादृष्टपरमाणुद्विवर्दासच्चवधमा
सुतव्रद्वानित्यमसद्वं प्रसङ्गात् कादाचित्कघटनस्यान् आकस्मिकत्वा कादाचित्कत्वमिति तत्किमिदमाकस्मिकत्वं कारणनिरपेक्षोत्पत्तिर
न् तर्हि सततोत्पत्तिप्रसंगः सामग्रीविकल्पप्रतिवधायारस्मावात् तथा वकघटनयोः कादाचित्को अघटनकस्मात् इदं वत्तइतिकृत्य
योकारणोत्पत्तिरन तर्हि सततोत्पत्तिप्रसंगः सामग्रीविकल्पेतिवधायारस्मावात् तथा चकघटनयोः कादाचित्कघटनकस्मात् इदंक
तइति कृत्यन्याकारणोत्पत्तिस्याविरहितत्वमाकस्मिकत्वमुच्यते त्वायापि कथं तर्हि कादाचित्कत्वं तदाहि सयोर्नित्यत्वं वा स्यात्
त्यंतासत्वं वा नवउनित्यत्वमितिचवा तयोः कृत्यादव्ययधर्मकत्वोपलंभेन तदाभावात् घतुनदीधंतामत्व मिति चेन् अतु

त्पत्तिप्रसक्तात् सर्वैरपितायारथभ्रमसंवेदनात् अथ कस्मादिति उत्पत्तिमस्मात्सत्त्वं तः किंतु कस्मादिति आकस्मिकत्वमिति चेत्
नतुन तदपि स्वकिमसन् सन् सदा असत्त्वेन कथं तस्मादुत्पत्तिः असतः कस्यचिदुत्पत्त्यभावात् सत्त्वेन तर्हि किं तत्त्यन्यासत्त्वापि मिथः
हितस्यागावषणात् तस्यां वा स्यान्नामागेवालाविनतस्याविषयात् कार्यकारणभावस्यो नयनिष्टत्वेन वा चनदलाविनतदनुपपत्तिः
रितिकथं तस्मादितिपाक्षाऽपिसाधीयान् अथासताव्याप्तिस्थितत्वमाकस्मिकत्वं तवेतिहि वक्ता रोलो किकाइदमस्मात्कसंप्रतिव्यमतं
कल्याणे व्यापकस्मादतर्कितमापतितमितितस्यारण्याकस्मिकत्वं नाघतिचेत् नाहतुनिरपेक्षतयायद्येतद्धि वह्निःतनदापूर्वतनया
समवातोत्पत्तिप्रसंगनामसत्ताव्यताउपपत्तिः तस्मात् हेतुत्वं नाय र्वंकव्यतेत्रापि न प्रसिद्धमूतत्तत्वं तेषां ग्राश्वन्तो नोदृश
कल्पतयोरसताव्याप्तच्छिन्नत्वासाविनकादाचित्कत्वासमवात् यथा गतस्माद्भूतानिरिक्तानि नाडिष्विणसुखादिकारणेन
भवितव्यं नवतु तर्हि का मद किं विद्भूतातिरिक्तं तत्कारणं अविलक्षणादपि कारणात्कार्यविलक्षणत्वादर्शनात्
यथा गार्हेतु मंडलात्स्वकात्रस्यतापश्चत्तावह्यथ कस्मादेवक नश्चिकारणानुसुखदुःखादिलक्षणजगद्वैलक्षण्यमनुपपा
स्यात् इतिचेत् न हि तिरायत्कं वा सापेक्षं वा नाद्यः युगपदेव सु खादिकार्यत्वादप्रसंगात् अनपेक्षतयावस्यकालविलविलं
विलंबास्यागात् न द्वितीयः अपेक्षणीयस्तिस्यदृष्टस्यादृष्टं वा न प्रथमः दृष्टस्य तत्त्वाद्वयस्यं योतस्य सदासन्निहितत्वेन सर्वत्र कार्य
योगपद्यापातात् न द्वितीयः। नूतपचकातिरिक्तस्यतदपेक्षणीयस्यानास्यादृष्टस्यानत्युपगमात् शक्तिगतादनेकस्मादपि हस्ता
कार्यविचित्र्यजननिष्यतइत्येवत्स्याः सोऽशक्तिनादानैसर्गिकअपाधिकोवा आद्यश्चेत् तस्य शोश्वद्धावनकार्यस्यापितथा त्वप्रसं
गः द्वितीयस्त्वथौपाधीनाउपगपद्यसंयातनयदियुगपद्भावानवास्सर्वत्व्यसंगः क्रमभावीत्वेन रूपाधानां क्रमना वित्रत्वंतस्या ता
स्त्वंतरादितिवेनस्यापिनदन्यस्मादृतासदिताव्यवच्छा तस्मादधिकप्रवाहनिया गृक्किलेदस्थातकारणातकर्बैमवतत्कर्मिकत्वा

र्थविविक्तविध्यस्तवत्तरमिथ्यतां किमकस्माच्छ्रीक्लेशदकल्पानन नवचतर्हि तयोरन्योन्यमज्ञातायामेव किंचित् कारणद्वयमिति चेन्न अ
स्त्रताधिकतया तस्यात्यंतमाज्ञात्य सुखकारणमेव दुःखकारणमिति नष्टं किंतु सुखमेव तस्यात् सुखमपि वा दुःखमेवस्या
त् दुःखादष्टमज्ञातीयनतु निवत्वात् तत्तयमपि वा तथात्मकनात्वन्न शक्तिविज्ञाम्यान्तयोः कार्यवैचित्र्यमिति चेन्न विज्ञातायमाम
श्रीज्ञन्यत्वमशक्तिविज्ञानं तथाविधशक्त्यैतिनात्मनो सुखदुःखहेत्वोरपि कथमेकजात्यं एवमपि वा साजात्ये विश्वस्या वैश्वरूप्य
व्याघातः तस्माद्धेतुरूपस्य विचित्रकारणमन्वेषणीयतव्यं एवं च मतिप्रकाशवस्पष्टत्वं साफल्यमप्युपपद्यते तथाहि देवार्चनपात्रदा
नब्रह्मचर्यादिकर्म्मसु प्रवर्त्तमानाः प्रेक्षावंतो दृश्यंते यदि च न ते। परिणाममात्रनिबंधनं सुखादिकं तावत्कथं ते सु प्रवर्त्तेरन् इति
च्यात्तकर्म्मणि वा क्लिष्टा अपि प्रवर्त्तंते किंतु न प्रेक्षावंतः तदु क्षा। प्रेक्षावत्तार्थं लाभात्ति व्यापारस्य कार्यवत्तया प्रायोजन
मंतरेण प्रमादादपि प्रवर्त्तंते नापि दुःखैकफले दुःखमा प्रकर्षार्थत्वात् तथा च वाजितं स्वादधनादि प्रवर्त्तिस्तु ति
र्जितेः नानाविधदुःखमयसंसारहानार्थं हि महात्मनां प्रवृ त्तिः प्रकर्षार्थत्वेन तस्या तायामस्तु जन्तनया बहुजनमायासम
ध्ये प्रवृत्तयस्यादिषु नित्यानंदमयमस्तु किंतु सुखायादिश्च आकः प्रय। तता यदाह यस्य दुःखमुत्पादयतस्माद्धेयं किमुच्यतां हेयहा
नस्य कारणं क्रियाः केन वा प्रपदेनतेत लातप्रजाख्यात्यर्थं तेषां प्रवृत्तिरिति चेन्न ऐहिकलाभादिनिरीतिलाप्तकतया क्रमप्राप्तस्या
पि मात्राप्युपाद्यः परिहारेण तेषां प्रव्रज्यादिविधिश्रवणात् ख्यात्यर्थहानादरपि प्रायावेतालिकादिषु वस्तुशोत्र न च वस्तुहानादि
प्रवाप्रक्षावतां तदर्थं तदनुपपत्तेः दानिकपाषंडिनां विप्रलंभचातत्पात्र प्रवृत्तिरिति चेन्न मार्वषादानिषक्तत्वायोगात् केषांचित्त
द्योगेऽपि तिस्रस्तु त्यानां प्रलंबनैःपि चिन्तनपकारितया प्रेक्षावतां प्रायस्वस्यकर्त्तुमशक्यत्वात् अन्यथा प्रेक्षावत्वहानिप्रसंगात् तस्मा॥ 80
त्सूक्ष्मवत्प्रवृत्त्यन्यथानुपपत्त्यापि ज्ञानानाचारहेतुर्नवरूपमन्वेषितव्यः एवं च मदृष्टदर्शकानां धर्म्मशास्त्राणामपि सार्थकत्वापप

त्तिरिति तर्हि कायाकारत्वेन संबद्धः प्रवब्रह्मचर्यपात्रदानादिप्राणिवधमैथुनादिस्वरूपस्य हेतुविशेषस्य हेत्व तथाहि शीलादिमहिम्ना केषांचित्महासत्त्वा
नां तत्रापि तत्रैव सुखादौ विजयादिस्वर्गादीनां च चौर्यादिकर्मकर्तॄणामेव कदुर्विपाका दृश्यंते तदपि दृष्टादेव तदुपपत्तेः किमदृष्टक॥
ल्पनायेति चेन्न सर्वांतरमेव तानां तस्यामेव धर्म्म धर्म्मानुष्ठायकानामपि तत्फलोपपत्तेः आधुनिकायास्तु तयोस्तदहरूकारित्वमात्रेणोपपत्त्य
योगात् सर्वस्य च तत्फलस्य सुखेव प्रायोलोग्यत्वात् कथमन्यथा क्षितिः स्व तथा जरत्कुटीरकमात्रस्य चंडालविनसकलेवासरेति क्षा
टनेन श्रांततया नगरपरिसरतुविपादपच्छायासु सुप्तसुप्तामात्रपत्रादिपरिष्विलस्याधिवासमनुहाराराजाध्यक्षो येयितानुमित्या वि
निद्राधितेनानतथाविधप्रययत्नानाविपि कोपानं तामसामपि राज्यलाभः कथं वा स्वजीवितमपि तारस्वनमत्वविराधिवधकामयावासाधुम
निधावारणश्चापि तस्य लाभुस्य राजपुरुषैर्दर्शनात् द्वाराय। राधनापि साक्षन्निग्रहः श्रूयते च लोकावा शापराधनमांड
व्यमुनिर्निग्रहः दृश्यते च बहुलपापायाः पि साम्राज्यादिसु खसुपलब्धाः धर्म्मपरायणाश्चापि व्यसनशातापता
साः न चामीषां तदानीं ब्रह्मचर्यनपस्यादिजीववधचौर्यादि स्वयथाक्रमसुपलभ्यते येन तावत् तत्संबद्धो तेषां सुखः
दुःखहेतुः कालांतरीयस्तु धर्म्मस्थलादेवादीनां पात्रदानानंतरमेव लाभः कालशौकरिकादीनां च तस्मिन्नेव जन्मनि नारकानुगुण।
यानृतानं तन्नसंतानं च धास्तु ताश्च ताध्यवसायप्रकार्षगणप्रदानप्राणिवधादिऊर्जितयोः पुण्यपापयोः परमकोटिप्राप्ततया तत्काला
वहत्तिलाभात् न तु पात्रदानादनंतरसंबद्धतया लौकिकशरीरविनाशो तत्कालानंतरविलासिफलतथा दर्शनात् एवं च यथा रसायनवि
षादीनां रसवीर्यविपाकावरमादमरणतयोः विलंबितस्वकार्यविधमसामर्थ्यवाशानविद्यमानानामेव केषांचित्तथाविधरसायनल
शायनादेवजीवितलाभः केषांचित्तु बलायमामवनादपि विपत्तवादनमात्रेण विपत्तिः तथा मूलादेव कालशौकरिकादीनां धर्म्मा
धर्म्मायाराणीतिन कश्चिद्विरोधः तथा च पठंति अत्युग्रपुण्यपापानामिहैव फलमाप्यते न तु मात्रत्वात्पात्रदानादनंतरसंबद्धत्वेन फल

देवता किंतु तज्ज्ञानितयोर्न्नतसंबद्धयोरेव धर्म्माधर्म्मयोस्वहेतुतानविघ्नति किंतयोरात्मसंबंधकल्पनानतिवेत्र न्वृतात्मनोमा।
ध्वरणत्वेनास्यैव पुरुषस्यैतच्छरीरादिषु सुखदुःखोपलोगानान्यस्येतिप्रतिनियमाभावप्रसंगात् ननु यस्य न्वृतो कायाकार
परिणतिरूपस्यादिनाधर्माधर्म्मोऽत्यतनस्यैव तत्रैव क्षान्तो लोगंमप्यादयतानान्यस्येतिक्षमनियम इतिचेत्र यास्यतियच्छहनि
र्द्देत्रयस्यसूतातिरिक्तत्वेनानभ्युपगमात् अभ्युपगमेवमपवात्मेति तथावयस्यात्मनायथाधर्म्माधर्म्मावर्ज्जितौ तस्यतज्जनितपुरुषा
रादिषुतोपत्वेलोगानान्यस्येत्यात्मसंबाधनेवनियमसिद्धिः अन्यथात्मसंबद्धधर्म्माधर्म्मानभ्युपगमेदवार्द्धनादृष्टफलहेतुत्वाभ्युपगम
तस्यविवक्ष्यवेनकालांतरलाविनः फलस्याप्रुपपत्तिः प्रसज्यते न दर्शस्यसदुपष्टानस्यतस्मन्निरुक्तकल्पतास्यात् तस्मादात्मसंब
द्धोरुत्तकालादिसहकार्यपेक्षयावफलोपलोगयावदवस्था यिनोजगद्वैचित्र्यकारणतावस्फपगंतव्यो नलोपलोगन
तदथगामवाधन्यमावः श्रुक्तध्यानादिनासर्वथातत्क्षायच स्मात्सोऽपि समागन्ता अपरथात्मतानां नित्यत्वयाशरीराद्य
पायात्मावत्तावतामिति अत्रचप्रयोगः विवादाध्यासितंजग द्वैचित्र्यमात्मसंबद्धपदार्थविशेषपूर्वकंवैचित्र्यत्वात् घटप
टादिवैचित्र्यवत् अत्रचहेष्टान्तकलात्माद्यात्मसंबद्धप्रयत्नरूप पदार्थविशेषपूर्वकत्वं प्रकृतेतुनरप्रयतमानस्यापिलोगदर्शनेन
धर्म्माधर्म्मपूर्वकत्वमेवमायमिति तस्मात्साध्यं कंजं समाप्तत्यनिः अथवा यस्मात्सुसमानिरूतानिवेतत्याविपुलावनयापुल्याः सर्वथा
त्मानः ततस्तक्षतकारणावैचित्र्येण वातवाऽसुखदुःखादिलादनावैचित्र्यं संगच्छते नान्यथेत्यर्थः एतेन पुरुषलोकवादिमांख्यैकदेशिम
तमप्यपाकृतंवेदितव्यं तथाह्याकारणमकार्यः कूटस्थनित्यचैतन्यः स्वभावः पुरुषः आद्यकारणमव्यक्तं नायरिणामिनावप्रकृतिः तत्कार्यंच
बुद्धिः साचपुरुषस्यसुखादिलोगकरणं शालतयात्यध्यवसाय व्यापारता ऽर्थक्रियात्म धर्म्मवाभ्युपगत धर्माधर्मादिलावत्वेन पुरुषस्य
सर्वथाप्रच्छरयत्नात्मावत्रिमर्त्यपालोकावः बुद्धिपुरुषयोस्तुपरस्परंलेदाग्रहात् क्रियायां अपि पुरुषकर्तृत्वाभिमानो बुद्धितत्त्वचावेत। ८१

तो ऽपि चेतनाभिमानइत्यादिकंहितन्मतं तत्र यदि कृत्यध्यवसायनकत्वा बुद्धिशिष्यते तत्प्राययवाऽत्वेतयामिस्मएवकारामीतिस्त्रीतत्त्यनस्मा
मानाधिकरणंतस्यात् चैतन्यस्यपुरुषधर्म्मत्वात् जातश्च बुद्धिधर्मत्वात् बुद्धिलेदाग्रहादात्मनिकर्तृत्वाभिमानाङ्गीकारितिरिचेत् चेतनतएवक
र्तातद्रुपधानाद्वुद्धावकेश्मामिपिकर्तृत्वाभिमानइतिकुवाणःकश्चिद्वाचाटोदुर्निवारःस्यात् तथाचकृत्यध्यवसायावासृचःकथंबुद्धेर्लवेत्॥
बुद्धेर्निबुद्धिततनचसुखदुःखपरिणामस्यात्मनः परिणामितयाकोटस्थ्यमपिव्याहन्यतानैवबुद्धावुपरागादात्मनोलोक्तृत्वमप्यताविकमितिवाः
च्यंतस्यतत्त्वाद्मवतयाऽस्याऽपगमात् नतुक्तंमागंमेवं प्रत्यक्षयत्तोगंयस्मात्पुरुषस्यसाधयतिबुद्धिः संवेत्राक्षादिग्रामप्रत्याश्रित्यप्रपालागः सुखाद्युः
नवस्तमित्यर्थः अपिवधर्म्मादयोनाबाबुद्धेः ऽनतस्याः प्रकृतेः स्वकार णादिनिवत् नातस्यात्रेदनस्फपगमात् अभ्युपगमेवात्मैवबुद्धिरिति
व्यपदिश्यतां कृतिव्यपदेशेन अथन्त्वात्मविकाबुद्धेर्धर्मादयस्तर्हितत तएवात्मनः सुखादिलोगसिद्धिः किंतदर्थंनब्रह्मचर्यादिनाकायक्ले
शानुष्ठब्रह्मचर्यादारव्बुद्धोस्तेषांजायमानत्वादात्मगंतव्यस्तना। स्वभिचत तत्किमनजन्मतावितः शाश्वतत्वसिद्धिनोदात प्रधमः।
नदाहिब्रह्मचर्यादिसमनंतरमेवात्मनः सुखाद्युत्पत्यादप्रसंगात् धर्म्मा दिनाप्राक्कर्मसमूहायाबुद्धेर्नित्यसंनिकर्षात् सुखाद्युत्पत्यादसामर्थ्य
नविलंबाद्योगात नचद्वेवामस्वतिचेत् नाश्रयवसेचितत्वान्यस्मवध र्माधर्म्मान्याश्रयः सुखादिलाभस्य प्रमाणोपपन्नतयासर्वतोऽर्थक्रिया
स्मपगमात् नापिहितायाः बुद्धेरनित्यत्वाभ्युपगमात् तापरमतदूर्म्माणांधर्म्मादीनामभ्युपरमात्तेनहिधर्म्मिण्यसतिवद्धर्म्माविस्थानमेलवः तथा
चसमादुत्पन्नेनिकिंकृतः पुरुषस्यसुखादिलागः स्यादितिलालमिच्छतोमाध्याग्रपिहानिः संवृत्ता येऽदिचदितेषिणा बुद्धिः पुरुषार्थंहिमास्त्रेन्यादाव
धर्म्मह्नतोऽप्रवर्त्तनेन पुरुषोपरागाण्णस्वेनत्यतयादिमानथाप्रवर्त्तमानापुरुषनरकादिदुःखलाजयेत् धर्म्माधर्म्मायाः स्वर्गनरकादिफलत्वेनप्रतिपादः
नात् यदाह धर्म्मेणगमनमूर्द्ध्वं गमनमधस्ताद्भवत्यधर्म्मेण पुरुषस्यात्यंताप्रकारिणाचबुद्धिस्तदुक्तं नानाविधैरुपायैरुपकारिण्युपकारिणः।
पुंसः गुणवत्यगुणस्यसतस्तस्यार्थमपार्थकं चरति तत्त्वैवस्यात्प्रयत्नदितकर्त्तृस्मृपितं नचपुरुषएवहिंसादोषवर्ज्जितत्वबुद्धिरितिवक्तुंयुक्तं तस्य

पंचलिंगीट
८२

सर्वथा निष्क्रियत्वाभ्युपगमात् अपि चात्मव्ययमानतया सुखदुःखयोस्तथात्वमन्यथात्वमन्यथा अकृतवेदनागतादिसंगस्तथाभ्युपगम्यसूक्तितादा
मपि सुखित्वादिप्रसाधन एवं च मति सुखदुःखधर्म्मीयाणामणुबुद्ध्यानदनुमानकायानवितथा तथा चात्मा सुखाद्युत्पत्तिवितानम्यात् तदा कृतसुख
दुःखाद्यारूपस्तागमःन्यस्यापितायारवोपलागमनवः तथा सति देवदत्तमनुखादरत्तत्स्वयज्ञादत्तस्यापितदनुत्तवापत्तिः अथ बुद्धिः स्वयमनुत्पन्न
ज्ञाता यत्सुखदुःखस्वरूपमनुत्तावयतानिचेत् बुद्धिः स्वयं साक्षात् सुखाद्युत्पत्तत्वानभ्युपगमात् उरूषाथीमवतस्याः सर्वथाप्रवृत्तेः तस्मात्तद्बुद्ध्याश्रि
तो धर्माधर्मौ वात्मनि सुखदुःखायादेर्न अपि चात्माश्रितावावति तस्य देवमासस्य कदेवसास्येकादेशमातापितान्मस्तां धर्मादिना कारस्य सुख
रूपत्वेनासाधारणं चतातिष्ठितं नैयायिकादयस्तु धर्माधर्मयोरात्मधर्म
त्वमिच्छन्ति पितत्गुणत्वमावहन्ति तथा तत्साधकमनुमानं पश्वादाया
दवदत्तगुणाकृष्टाः देवदत्तमुपसर्पन्ति तं प्रतिनिति यत्मनोपसर्पण
वत्वाद्ग्रासादिवत् अदृष्टोऽनयासादेराकर्षणं इयत्तनात्मगुणे
नयाख्याविवक्षितं प्रकृतत्वपश्वादीनां देवदत्तात्मगुणस्याधर्म
धर्म्मोस्याभिसर्पणमर्पणवत्वं हेतुः पश्वादीनामाकर्षणादाता
रदृष्टस्य गुणत्वं साधयति तदयुक्तं लोकेद्विरक्षादिना पश्वादेराक
र्षणं संयोगादिद्वारादृष्टं इदत्वदृष्टेन पश्वादीनामाकर्षणाकृत
संबंधितानिमितं तत्रात्वसंयोगानइव्यात्मस्वतस्य भवदभ्युपगम
न गुणेऽव्याप्यमसिद्धः नापि समवायेन परस्य तदसिद्धेः सिद्धा
वप्यन्यत्रासमवायात् समवायवादे देवदत्तधर्मसमवायेन यज्ञदत्तादुःस्वापि सुखास्यात् शुक्लपटसमवायेन तेनैवाक्षः पिटः शुक्लो भवेत् नच
समवायद्वारा कस्यचित्केनाप्याकर्षणमस्ति संयोगद्वारेणैव तद्दर्शनात् तत्त्वेनिवाद्यापि तद्रामनद्गुणेनाप्याकार्यमाणस्यापि तस्य श्रोत्रसम
वायादाकर्षणं संभवति शब्दस्य श्रवणानंतरमिवस्याविक्रममाणागमनदर्शनात् तथा चास्मिन्समवायद्वारा गुणेनाप्याकर्षणमितिचेत् न शब्दस्य
द्रव्यत्वेन गुणत्वासिद्धेः तथाहि शब्दो द्रव्यं स्पर्शवत्वात् घटवत् न च स्पर्शवत्त्वमसिद्धं प्रतिघातकत्वेन कुड्यादिवत्तत्सिद्धेः उपलभ्यते हि तीव्रवाद्यम
नकांस्यपात्रादिसमुत्थेन शब्देन कर्णशष्कुल्यभिघातः नीरस्यश्रोत्रस्य बाधिर्यादिना प्रतिघातः तथा च तस्य द्रव्यत्वसिद्धौ गुणत्वेन तन्निमित्तमाकर् ८२

र्षणं न युज्यते अत्र च बहुवक्तव्यमस्ति तच्चाग्रस्तु नवान्तराय इति अथ मन्यते धर्माधर्मयोः साक्षात् संयोगः समवायो वा पश्वादिभिः सहापि सर्वग
तेनात्मना संयुक्तः पश्वादयस्तस्मिंश्च समवेतो धर्माधर्मावित्यात्मसंयोगद्वारा तैस्तदाश्रयसामर्थ्येनैषामाकर्षणमुपपद्यत इति चेन्न आत्मनोऽद्
ष्टमात्रतया सर्वगतत्वानभ्युपगमेन पश्वादिभिः संयोगासिद्धेः न च लोकव्यवहारदभ्युपगमोऽयं देहावच्छेदे विनात्मगुणानां दृष्टत्वाद् तेन धर्मा
धर्मयोरात्मसंयोगलक्षणं द्वारमप्यकामसंयोगकल्पनया पश्वाद्याकर्षणं व्यक्तिविकृतत्वात् एवमपि चाद्वैतत्वात् संभ्युपगमे देहावच्छिन्न
त्वात्मनि सर्वत्रापि ज्ञानेच्छासुखदुःखप्रयत्नगुणानुत्पत्यादिरन् तथा च व्यापकतया त्रैलोक्यवर्तिपदार्थज्ञानेनात्मनोऽनुयासन् सर्वज्ञताम
वेशात् स्वेन च सुखदुःखादावपि च कर्मसामान्यमाश्रितास्यात् तत्र।
धर्माधर्मौ स्वाश्रयगुणान्तराण्यपि पश्वादीनामाकर्षणे संगच्छते न तु तथा
ऽयगत्वादिना गुणेन भ्रमरादीनामाकर्षणं दृष्टं तथा चेप
उति केतकीगंधमाघ्राय भ्रमरायान्तिष्वघ्नदाः न तथा प्रकृते
पिकर्षविंशविशेषयन्तीति चेन्न द्रव्यानाश्रितस्य गुणस्याग
न्याद्यसमर्थनन्यवयापि गंधसहचरितद्रव्येणैवाकर्षणं
केवलगंधस्यागमनाक्कनयात्तन व्यवहारः न चायस्या
देशकर्षणं प्रत्यक्षं न गुणेनैवोपलभ्यते तत्र हि दृष्ट
नतादृष्टस्यादृष्टत्वविश्यता तिरूवृत् न गुणाकृष्टत्वसाध्यः
यस्मात् न समीपवर्तिनः लोहस्य तिलकस्य तेजोऽञ्जनादिना
द्रव्यविशेषेण चदविशिष्टस्याप्यमनोयादेराकर्षणदर्शनाद्धेतोः संदिग्धविपक्षव्यावृत्तिकत्वेनानैकान्तिकत्वात् गुणाकृष्ट
त्वस्य हि साध्यस्य द्रव्याकृष्टत्वविपक्षेऽपि हेतोस्तद्यातोपसर्पणत्वस्य दर्शनाद्विना किं प्रयत्नेन च यामादिरपतेन गुणेनमसाताद
द्वापिश्चात्प्रत्यादितिकत्वात् गुणाकृष्टत्वस्य हि साध्यस्य द्रव्याकृष्टत्व विपक्षेऽपि हेतोस्तद्यातोपसर्पणत्वस्य दर्शनान्नकिंप्रया
त्रेन च यामादिरहिष्टेन गुणेन मसतिष्कृष्ट पश्वादयो देवदत्तमुपसर्पन्ति आत्मस्थ्विदज्ञनादिनागनादिद्रव्याणां मतेतिसंदि
ग्धात न चाञ्जनादेर्मन्यपिकश्चिविरुद्धाविरंगनाद्याकर्षणेनावान्तस्यकारणत्वमितिसाध्यं न थामतिप्रयंगलमत्यधिक

दाविकेनापि ग्रासाद्यप्रमारणेन तदाकर्षणायोगात्तस्यापि कारणत्वं न स्यात् अथादृष्टसहकृत एव मंत्रजापादि कारणं न केवलं
तर्हि प्रयत्नाप्यदृष्टसहकृत एव कारणं न केवल इति कल्प्यं सकलकारणेष्वप्यदृष्टस्य सहकारित्वाभ्युपगमात् अदृष्टस्यापि हि स्व
फलजननप्रतिबंधकाभावादि सहकार्यावश्यकं किंपुनः प्रयत्नकारणतो तथाहि यदा कस्यचिददृष्टं तस्यैव बलीयसा दृष्टांत
रेण प्रतिबद्धशक्तिकं भवति येन बाधकादिना सह तददृष्टफलं साक्षान्न तददृष्टमप्यापि न फलादि सुखसंपद्यते तदा प्रतिबंधा
कादृष्टात्तदभावस्य सहायस्यादृष्टस्यैव सहकारिणः स्वविपाकदर्शितदृष्टफलं न जनयति न चैतावता वैश्यस्य कस्यापि जनादेरदृष्टस्य स
स्वकार्यं प्रति कारणत्वं विरुध्यते तथा चैवाजावादेरपि कस्य चित्कारणत्वं न स्यात् सहकारिणं विना कुतोऽपि कार्यानुत्पाद
त नन्वदृष्टस्य द्रव्यत्वमस्तु यदस्त्विव तत्त्वापि प्रसादि ति सांयोगाद्युपलोकं धर्माकर्षणमिति चेन्नायधाजनादे
र्गोनादि निसृष्टहाप्रिस्यात्युक्तो विरोधः नवतापि वा द्रव्यस्यापि विपक्षादेर निवारादिना हिंसाद्यस्फुरणमात्
अचिंत्यादि हि मणिमंत्रौषधप्रादिद्रव्याणां प्रभावातिशयः अत एव शब्दस्य द्रव्यत्वे तथा तज्ज्ञापि मर्मवाक्यादिविक्रुष्टानामपि
जंगमादीनामाकर्षणमुपलभ्यते इत्यत्रासमवचादृष्टस्यैव पवित्रकम् अन्यथा तस्यात्मविशेषगुणत्वे दूरावस्थितान्यव
स्थितस्यापि वस्तिनार्थक्रियाकारित्वं स्यात् प्रयत्नादीनामात्मविशेषगुणानां तथादर्शनात् तस्मात् द्रव्यमदृष्टं तथा च प्रयोगः धर्मा
धर्मौ द्रव्ये आत्मनः पारवश्यकारणत्वात् सौवर्णायसनिगडादिवत् पारवश्यं च हीनस्थानगमनादिस्थानप्राप्तिः नत्वसवश्च धर्मस्य पार
तंत्र्यकारणत्वं तत्फलस्य हीनगमनादेरभावात् सर्वैरिष्टत्वात् तस्य तदुपपन्नः नन्वधर्मस्यानिष्टफलस्यानादादेः सर्वैरिष्टत्वात् तस्या
तंत्र्यहेतुत्वात् यावन्तागामिहाऽहेतुरितिवत् धर्मफलस्याप्यश्वमनोरमांगनादिवाञ्छात्यनिष्ठानादेरुत्तमसत्वामामननिमित्तत्वा
त् यदुक्तं जन्मापि किं न धीरस्य त्वयस्त्रयाकरं तथाचनाहेतुनया धर्मस्यापि पारतंत्र्यहेतुत्वमुपपद्यत एव यदिवा मदा कलौ।

नानामपि संवृगवतोमपि योगिनामपि केषांचित् प्रश्नितोति काविलावच्छतया विपच्यमानानां पुण्यकर्मणां नो गलिशायास्त्वनुजन
दर्शनेन तस्यापि पारतंत्र्यहेतुत्वावसायात् नैदिपणारेतेत्रयेदोनांतथाश्रवणात् कथमन्यथा तीर्थकरो महासत्वो मन्थालोकोत्सासामस्पदं
कर्मसमाचरतु अथ गुणत्वं यदृष्टस्यात्मपारतंत्र्यहेतुत्वं कालदोषवदितिवत्र गुणस्य द्रव्यपारतंत्र्यहेतुत्वाभावात् स खलु द्रव्यगुणप
रतंत्र किं नाम गुणो द्रव्यपरतंत्रः अन्यथा गुणाश्रयाद्व्यमिति द्रव्यलक्षणकृतिप्रसंगात् द्रव्यत्वान्मनि कथं तस्यादृष्टाख्यगुणपारत
त्र्यं स्यात् नन्वदृष्टफलतयामूर्तेन नादृष्टेनामूर्तस्यात्मनः सुखदुःखजननद्वारेणानुग्रहोपघातौ विरुध्येते इति वाच्यं ज्ञानापिपा
नतिकाद्यपायायोगादमूर्तस्यापि ज्ञानादेर्दृष्टे हि ज्ञानिस्यामनुग्रहो पघातदर्शनेनाविरोधात् ततः समीहीनमदृष्टस्य द्रव्यत्वं एतनय
कैश्चित् दृष्टवदन्ते विशेषगुणः शरीरारंभकार्याः शरीरादयः का र्यत्वसति तद्भोगसाधनत्वाङ्गृहादिवत् अत्र हिनित्ये मनःप्रभृति
नि ही तान्निचारामाग्रादि तिकार्यत्वसतीति विशेषणमि त्यदृष्टस्य गुणत्वसाधनमुपन्यस्तं तदपि निरस्तं ज्ञाश्रयनाद्यग
स्येनावस्य रिपुप्रध्वंसस्य चानावश्यकार्यत्वसतिनद्भोगसाधनत्वे मत्यपिदृष्टवदन्ते दृष्टसर्वकत्वायोगमनस्तारानैकांतिकत्वात् स
र्वप्राणिनां शरीराद्युत्पादप्रध्वंसयोः स्वत्वात् अन्यथैकस्यैकस्य चिददृष्टसामर्थ्येन न हास्यावा सर्वशरीराद्युत्पादप्रध्वंसप्रसंगात्
ईश्वरदृष्टसहकारित्वमात्रेण तथापि तेनित्योर्थते तस्मादिति सिद्धे तोतदृष्टस्य गुणत्वमिति आत्माद्रव्यमेव तु पुण्यपापप्रकृतिरूपमदृ
ष्टमिति व्यवस्थितमिति गाथार्थः अथ सांप्रतं क्रमप्राप्तमास्रवतत्त्वं प्रतिपिपादयिषुः संक्षेपतः कारणं च निरूपयन्नाह सुहहेउ इ गाहा॥ अस्मि
आस्रव इति संबंधः तत्राश्रवंति प्रविशंत्यष्टविधकर्माणि येनेत्यास्रवः आत्मसरसि कर्मजलागमद्वारमित्यर्थः स च सुखदुःखरूपः सं
सुखदुःखग्रहणं तत्कारणयोः शुभाशुभकर्मणोरुपलक्षणं तत्र शुभकर्मणां सद्वेद्यशुभायुर्नामगोत्रादीनां शुभाध्यवसायादिः हेतुः शुभाध्य
वसायादिः शुभरूपः आस्रवः शुभास्रव इत्यर्थः अशुभकर्मणामसद्वेदनीयमिथ्यात्वादीनामादानस्य कारणमशुभपरिणामादिरशु

DR. BHAU DAJI MEMORIAL
डाक्टर भाऊ दाजी ... स्मारक

सद्रूपोऽशुभाश्रवइत्यस्य द्विविधः निश्चयभावद्रव्यभावेन अभिविधीयते तथा तेन प्रकारेण यथा जीवादयः प्राग् निर्दिष्टस्वरूपा नवैव तथा यम
यीति भावः आस्रवतत्त्वगाथार्थः अथमर्थः जीवस्य प्रतिरूपं कर्मग्रहणं व्यापृतस्य भावद्वारं वस्तुकतन विद्धत्ता भावः तिर्हेतुकं न्यकार्यी॥
स्यात्तुल्यत्वं तथा च सतिय सत्त्वादेत्तु संआश्रवः नवस्थानां संसारवर्त्तिनां शरीरिणां तत्तुशुभानां तेषां शुभाशुभकर्मादानहेतुरूपास्रवा
न्यतिकपृच्छायणं तु क्षिप्रास्तः कथमसौ स्यात् तादृगवस्वरूपं सुच्चाकारणमाह सदृष्टानादर्हद्दर्शनवदनं सर्वविरतिनयः स्वाध्यायवा॥
तरागप्रणिधानधर्मध्यानादेः प्रशस्तक्रियाकोडात् प्रथमः सर्वः शुभास्रव इत्यर्थः जायत इति गाथा प्राणिवधादिप्यस्तु तु पुनरशुभयोगा
द्यानवर्ज्जाः इष्टायाद्यात तनप्राणातिपातादिद्वादशम्भावास्क धायादित्यथ्याप्रज्ञास्नाः तु तद्धिंता यो ऽशुभास्रवः भवतिद्विय
यथाक्रमसंख्यायासंख्यानामसातारथ्यिशुभाशुभाध्यवसाय दिरूपयोः शुभाशुभाश्रवयोरविशेषमाताश्चद्वाह इह
चशुभाश्रवस्य द्वसामान्योपादानप्यशुभाश्रवस्य यद्विद्दि गाथापादः नंतस्प्राणिवधादानामत्यंतादयतारव्यापतार्थः
अव्रताद्यानेंद्रियकषायक्रियायोगात्स्येयथाक्रमं पंचपंचचतु॥ पंचविंशतिनिविभेदाः प्रादुर्भवंत्यशुभास्त्रवः कारणंतदाकार्य
कारणोपचारात्तदा एवाराद्धिद्विवव्यादिशाभ्यादायदाह इदिश्चक्रमा यश्रवणक्रियापणवरपंचपदपुर्वामा जोगातिस्यवलत्वत्वया
लेश्याभावाहाइ नतुशुभाशुभकर्मणामादानस्य बंधस्य हेतुरास्रवइत्यक्तं तद्भनसंगद्धत बंधभावश्चास्रवाभंभवात् नसा बहुश्रम्य
कर्म्मबंधहेतुत्वप्रयोगानाम तथा सर्वावाप्तु ज्ञानामपिनदतु संयोगप्रसंगात् अथास्रवविनाप्यस्ति बंधः कथं तर्हि नस्यबंधहेतुत्वं नहियद्भा
विश्ययद्भवति तत्तेवाहत्वकं तथा सत्यक्रूरस्यापि शिलाशकलहेतुकत्वप्रसंगादतः कथमाश्रवस्य बंधहेतुत्वमिति चेन्न उभयोरप्यन्यान्य
कार्यकारणभावाभ्युपगमात् एवं तर्हि बंधभावनाश्रवस्तद्भावेन बंधइति परस्पराश्रयप्रसंगइति चेन्न बंधाश्रवयोः कार्यकारणभावप्र
वाहस्यानादितया यथा सर्वज्ञरागाद्रवतिकारणत्वाभ्युपगमेतदनवकाशात् यदिंद्रियपदाश्रवायस्य बंधस्य कारणमपबंधस्रवस्य॥

कारणस्यानुदास्यादनेकान्यत्र अत्यादायवनेववमस्ति इतरथा बीजांकुरादीनामपि कारणभावासावापत्तिः न च तावता बंधाश्रवयोः समकस्तते
व्यर्दिताः स्यात् विशेषः तथा च यथा बंधहेतुराश्रव इत्यत्र वलक्षणं तथाश्रवहेतुर्बंधइति बंधस्याविलक्षणप्रणयनं नवेव न वैवमसिकषायाद्यतुवि
हस्य हतनकर्म्मंतु इत्यलिः मदसंबंधात्बंधइतिलक्षणश्रवणाद्विनिवेत्त्र आश्रवस्यापि तदनंतरामवाहत्यबंधहेतुत्वात् शरीरस्यापि हास्य
गाद्युगतिकरमाक्षवदात्मनः कथाय्यं द्वियाद्याश्रवास्महालिपादक्षायणकर्मरजुसंबंधस्तत: नचैवं बंधस्य माश्रवाश्रवप्रतिहेतुत्वं न
द्विबद्धमात्रामेवकर्म्मसफलमाश्रवरूपं जनयितुमलं स्थितिकालादिमत्कार्यापेक्षया उदयावस्थाप्राप्तस्यैव तस्याविक्रियाकरणसामर्थ्यात्॥
तस्मात्परस्परकारणत्वाविशेषेपि तथायाश्रवहेतुर्बंधइतिनवच स्यलक्षणं किंतुयाथाक्रमेव तथाच शुभकर्मादानहेतुराश्रवइ
स्याश्रवस्यास्यापरलक्षणं युक्तमिति भावार्थः समकत्तत निगाथार्थः व प्राणवधादिभ्योऽशुभाश्रव इत्यक्तं तत्प्रसक्तमा
कश्चिद्धिंसाप्राणवधादासौ भवति वेदविहिताशुतस्मात्तु सा अवपत्तिकिंचिन्मस्यतेतानुमत्यमिष्टप्रसंज्ञातन दिरसितुमा
ह प्राणवधाद्याङ्गाहा पश्चातरभ्यास्तक यद्यन्यत्रमनिदर्शयाच्यते। र्थाद्युपाधमात्रैतप्राणवधादिस्यः शुभाश्रवाभवतीति भावस्त
ोयः सकलताथ्यात्तामति विप्रतिपत्तिमिद्ध यदिभिः प्राणव॥ धर्मादिभ्योजीवहिंसादिभ्याः प्रियादिकाद्यानुष्ठानसदृशस्त्यादि
ग्रहः शुभाश्रवअकशाखार्थाभ्युपगमेन तदाकिमित्याह लघ्य श्लोकहिंकरणं सौनिकानामपि किं नि किंकालाश्हरवार्नतेवास्ताविष्य
तदनिशेषः तथाप्येनित्यहिंसा प्रसक्तवादिस्वरोषेणास्तेप्रसाद्येत तावदमिष्ट नतु सौनिकानामिशिनादिलोलतयाप्रवृत्तेर्नता
हिंसायाः शुभाश्रवत्वं यागादिकारिणांभवदविहितत्वाभ्युपेतस्यात्स्वइविप्यति अतएवाहन्नप्रत्ता स्वर्गादिमहाभ्युदयसिद्धिरित्यता
आह कहत्यादि कहेत्यादि कथमित्यत्रानुस्वारलोपः प्राकृतत्वात् कथं केन प्रकारेण नकथंचिदित्यर्थः भवेद्भवेत् आगमः सिद्धा
तसूचीलक्षणः जीवघातसंदर्शकः प्राणिहिंसाप्रतिपादक इति हेतुगर्भविशेषणं शुद्धः आदिमध्यावसानलक्षणत्रिकोट्यापरस्परवि

पंचलिंगावृत्ति
८५

रागमदिनिबिडदोषकलंकवर्जिताः। हिंसायाश्चाकांडागमानां संसारनिबंधनतया प्रायः सर्वैरपि विगानात् नाप्रामाण्यं घातमात्रे
शुद्धतास्यादित्यर्थः। ननु वैदिकहिंसाया अशुभाश्रवत्वं कुतः सिद्धं येन तत्प्रतिपादकस्याशुद्धता प्रसाध्यत इति ... वत्।
प्रमाणादिति ब्रूमः। तथा हि यज्ञातः प्राणिनां हिंसा पापहेतुः हिंसात्वादितरहिंसावत्। न चास्या हिंसात्वमसिद्धं प्राण ... वियो
जनात्मिकायाः स्वरूपाच्छ्रमादानां याज्ञाः पि सर्वैरपि प्रमातः। ननु प्रकृतहिंसा अहिंसा अहिंसावद् विहितत्वात् ... धर्मवद
नादिविहितत्वात् तेनानुमानेनाहिंसा च सिद्धा हिंसा च निषेधनकथमस्याः पापहेतुत्वं सिध्यतीति चेन्न विकल्पानुपपत्तेः। किमि
दमहिंसात्वं किं हिंसानिषेधमात्रं हिंसासहकारिपदार्थांतरत्वं वा हिंसाफलसाधकत्वं वा हिंसाशास्त्रवाच्यत्वं वा। न प्रथमः ग्रा
ह्यत्वग्राहिणावश्यावश्यमानत्वकालादिविशेषविपाकजनकत्व हिंसावाचा हिंसात्वप्रत्यक्षेण हिंसात्वानुमानस्य बाधितत्वा
: कालात्ययापदिष्टत्वात् न द्वितीयः अनभ्युपगमात् अ ब्राह्मणस्य दोषो ब्राह्मणनिषेधे तद्व्याघातादिनानर्थसहकारित्व
यादिवद्धिंसासहकारिपदार्थांतरं स्यादेवं तत्तयालोकानामपि किं न भवत् न चात्र हिंसाया निषेधनप्रकृतहिंसायाः शल्याकादिपदा
र्थांतरस्वरूपत्वं तत्तत्पदगम्यमिति न तृतीयः श्येनेनाभिचरन्यजेत इत्यत्यादिना अभिचारप्रयोजनत्वेन विहितायामपि हिंसायां
विहितत्वेऽपि हिंसाफलसाधकतया हिंसातत्वेनैकांतिकत्वात्। न च सापि धर्महेतुरिति वाच्यं अभिचारस्य निषेधत्वात् हिंसायाश्च
स्वर्गादिफलधर्महेतुत्वाभावस्ताधिकानामविप्रतिपत्तेः न चान्यफलाऽपि धर्मास्फाल्यतानंततायनतद्धेतुत्वमभिचारहिंसायाः कल्प्ये
तयतोः स्वर्गयतिः श्रेयः सिद्धिः स धर्म इति कणादसूत्रविवचनात् नापि चतुर्थो व्याघातात् यागांतःपातिना हिंसांशेनान्यतनहिंसाशास्त्रवाच्य
अत्रैव मास्फापगम्य हिंसस्थानन साध्यानिर्देशात तस्यास्वनिषेधात् अग्नीषोमीयपशुमालभेत इत्यादिना केवलयागछायादिवधसि
ध्यतिध्यनपायागाद्धेगलं सा विशेषेण निषेधमात्र अपि च तहिंसापर्वसूत्रानान्यातन हिंसा निषेधकत्वं देवकांतरेण बाधितत्वा

तू प्रकृतहिंसाया अहिंसात्वसाधनमागमविरुद्धत्वान्न साधीयः स्यादेतत् औत्सर्गिको हिंसानिषेधः आपत्तिकादिकस्तु यागादौ न हिंसाविधि
र्वाऽऽत्सर्गेणापवादो बाध्यते अपवादविषयं परिहृत्यौत्सर्गस्य प्रवृत्तेः एवं च यागादन्यत्र हिंसानिषेधवाक्यं चरितार्थं यागे तु हिंसाव
ः कृत्स्नतानुपपत्त्या न हिंसाविधिरस्तु यथा च तदाहमोऽमौत्सर्गिकोऽनावश्यक आपवादिकस्तु द्रव्यस्तवः पृथिव्यादिनाऽतबाधकोऽपि न गर्भद्धिरत्रज्ञानः।
नवासौ न धर्महेतुस्तद्वदत्रापि सर्वसमानमिति चेदनुमत्य इत्यस्त्वस्य धर्महेतुत्वेऽपि तज्ज्ञातत्त्वस्याध्यवसायाशास्त्रे च सम्यक्त्वलोकसमनत्वा
न तस्यैवस्तुत्वागतयालक्षणप्रतिपादितात् कथनार्हता चानुजिनभवनादिलक्षणमुद्दारणतिवक्र असाध्यकरणशुभालंबनविनागुनान
पिस्यात्तदयनत्वकारणतयात्मव्यवस्थानसमर्थानां स्वहिताय भवत इत्थं ज्ञानात् यदाह ज्ञासंवसावलंसोत्साववयनगवदवजमतत
ततअविसणवरसंतिनसत्कानावेलशाइसगसणदव्वत्थवेनविन पत्यादित्यर्थः ननु नावस्तवस्वरूपमनेवदव्वस्तवोनगवलाः सिम
ताः षड्जीवनिकायसंयमासेवानंतर्यणाश्रितिकशुक्तिस्तुरवस ध्यकतमतयानसपष्टत्वात् आह च वज्जाखहियाजिणाविति न
चसामारिकस्तुवदलिस्सया जेनरहिणोदव्वत्थाव पिपहति किं उतविरायरुतयाकृषीवलानांशाखोत्थगुमादिति स्पृहतयाक
णमानानाच्छस्तव मिथ्याभिन्यानंदमयानिः श्रियसानिलाषणोवा तेषान्तत्र प्रवृत्तः अतएव विल्लानरसुराद्युत्सव्यमपनीला मयवमपा
तायानचनागोऽणतयास्तिरध्यवसानात्। तदुक्तं जिणधम्मा समारंभफलो सामयामासकासात्रिजणादियन्नाज्ञा नरसुरसुद्धाइंअणुसंगि
याइंइहकिसिपलालंबा २ अर्हद्विंबविलोकनादिनासंज्ञावसरणे परिणामास्तव्यमुथाविरतिस्वांकुरतानुक्किमवाप्यासवत्पृथिव्या
दीनूरक्षिष्यतान्यध्यवसायनत्वलक्षणतत्र प्रवृत्तिर्दर्शनादायामिमितस्यभूतः सापयागपर्णगणतः कथं विवादानिहतपिषालिकादाधवत्
पृथिव्यादिदावस्त्रनवत्रपिनतवनः पापहेतुर्विशुद्धाशयत्सतया परिणामशुद्धत्वान एवं चाप्यार्थिकभावस्तवप्रज्ञायवंशहिणापहते
रागवादिस्कापिद्रव्यस्तवः समीचीनएव न चैवमाप वादिकामपि यागादिहिंसायाः समं विध्नविप्रायेण तत्त्वतापरः पत्तिरुपलंभ

८५

पंचलिंगावृत्ति
८६

ते क्रियया यजेत पशुकामः अग्नीषोमीयं पशुमालभेत स्वर्गकाम इत्यादि वेदवचनात् किं कामुष्मिकपशुस्वर्गादिकामनायैव न हिंस्यादिति
ह्योत्सर्गिकहिंसानिषेधवाक्यं निरपेक्षतया ह्वेतैव यागगता हिंसा प्रवृत्ता परमनिष्टोपनतायाः पावलिप्यञ्जनात् कामनाप्रार्थिकाव
हिंसा बहुस्वावद्यनीयफलसाधिकेव सर्वथा स्वेष्टगायत उत्सर्गानुगुणप्रवृत्तेत्तप्रवर्त्तमानाः प्रवादश्चात्मानमनुनियच्छाजैनानां तेषां हिंसा
वश्यवस्तूल्या उत्सर्गविधिद्वन्तयाः कामनापूर्वकत्वेन चतुर्व्यस्ववस्तूपमापवादविधिः प्रवृत्त्याः प्रवादापवादः द्वयोरपि कामत्याः कामतापूर्वक
त्वेनानेनयप्रिरपर्यास्यास्माक्फलतयावधायः परस्परानुगमात् अन्योन्यानुगतयास्वचानयास्वधाद्वात् न विवेचनवस्तुस्थोऽपि तत्रदियज्ञ
गहिंहिंसावि धरापवादिकस्यकामनापूर्वनयानहिंस्यादाश्वाज्ञ ग्र्विधिरकामनापुरकामनापुरस्मरतयानयारपिपरस्परस्वा
तात्प्रणप्रवृत्याःस्या न्यानुगमायोगात् तथाच कथमयथा दविधिरुत्सर्गानुगुण्यस्यात् त्यनानयारुत्सर्गापवादविधि
नावःकल्प्यत नचास्माकमपिप्रवृत्तिहिंसायाःकामन गपूर्वकत्वेनासानिवाच्यं सर्वकत्रयज्ञादिविशुकामासि
लायश्चरतः नाविनाःहिंसाहिञ्चहिंसाविध्वविनूनडुपादा ननस्यात् यदप्ययवादविषयंपरिहृत्येत्याह्कं तत्राप्यन्य
ग्रविधिस्वावस्यामान्यरूपतयाप्राप्तोमनयामपवादःहियायःपि प्रवर्त्तमानाःप्रवादविधिनास्वविषयादन्यत्रनियम्यतेइतिवस्तु
स्थितिः नावद्यनयापि कामनापूर्वकतयासर्वथाःपायनिमित्तत्वानान्सर्गविधिप्रतिकूलतयाप्रवृत्तहिंसायाःप्रवादविषयत्वास्य
त्वनोत्सर्गविधेस्वत्रप्रामरवात्ताव्रात तथाचकथंतत्परिहारप्तात्सर्गविधिर्नहिंस्यात्स्यादयोगादन्यत्रचरितार्थतापिधानंलवतःशे
गलत नवत्तवाकथंविदपवादविषयेत्वथस्यात्तथापिशास्त्रान्तरविषयंत्वादस्यन्यायस्यनतधर्मशास्त्राधिकारः नवत्सस्मदुक्तपदप्र
कारप्रत्सर्गापवादविधिमन्तीय्यः किंचयदिनहिंस्याहिंस्यादत्सर्गविधिरनायामरपधर्मस्वर्गादिफलंनसिध्यतंदाल्कात्रासाध्ये
त्यागादिहिंसाकर्मण्यपिप्रवृत्तिरस्यत्रज्ञायत तस्मात्कहिकर्मणःसाध्यसिद्धोदुःसाधःरपितस्मिन्नुत्सोपवृत्तिर्दर्शनात् ८६

नविवमिद्धासि सर्वनाश्चेर्यरवस्तुत्रात्स्यपवेदिकामुष्मिकात्फदयावंध्यनिमित्तवेनास्याःप्रमाधनात् सार्वाववादानतकर्तुःसर्वयज्ञाश्वता
स्व सर्वतीर्थानिषकाश्चर्यत्कृत्योत्स्राणिनांदायस्यादिनाव्यासमुनितापिचसर्वधर्मसाधानस्थोऽहिंसायाएवगरीयस्त्वंप्रतिपादना
त तादवत्तुत्सर्गविधिरस्यनिममसिद्धोसंनवंत्याश्ययत्रनवत्तुतिहिंसायांप्रवृत्तिरत्नच्वस्तोसुलंगाद्यमिवाविद्यनक्षितसमादुक्तन्याये
नेत्नदंपदर्शनारनवदस्मदभिमतयारुत्सर्गापवादविधिःसमानतेति नतुतथापियथाहिंसाग्रेणप्राणप्राणत्राणकारणमपिविधि
दंमंत्रसंस्कृतमाराग्प्यादिनिमित्तंभवतितथाम्वरमालाप्यायहेतुरपिहिंसायगाःदोवैदिकमंत्रसंस्कृतास्वर्गादिनिबंधनंसंपसतइतिचे
न्नासंस्कारास्यत्रात्स्वेत्यादोविवक्षितःस्मेवकिंहिंसायाः उतव द्वारणकागादः आद्यहिंसाकर्तारमनः तायःप्राणवियाजनाति
कायास्तस्यात्स्रावरूपत्वेनावेतत्यनवापूर्वमन्नुत्यादानावा न्सावरूपत्वतनपववतदल्फपगमात् नचहिंसायास्तदस्फपा
गामस्थिकाविदिष्टसिद्धिः तस्यात्रज्ञन्यफलानवाप्तः नहि तायः अतत्फपगमात् नहिकरुकस्तोद्यागादकागादावप्रवे
त्यादोलवद्विरस्काष्यते तुस्माद्यतदल्फपगमात् यदाह सो स्कारःतुमशावधःप्रारुणास्फरुणादिनिः कथंविदप्यस्मादपि
सुनकर्मणात्यस्यतदत्रामादनादिद्वारेणासर्वात्यनिरिष्यात न वप्रवृत्तहिंसायाःत्रुतकर्मतयावदितत्वात्नवदस्फपगमनतस्यःमूष
विश्पिच्छागतेःयश्चनयाःज्ञानवाज्ञल्यानूनत्कमहात्स्यविद्धलत्वाद्वनतदनुमादनादिसनवसक्षवतद्व्यादनत्रसंगच्छत नचानुमादनव
त्येवाधिसुवाप्तूर्वेत्यादइतिस्वदर्शनश्रद्धालुतामात्रमितिवाच्य निर्दतावानुमंतावविश्रन्ताक्रयविक्रयी संस्कर्त्तावापुसर्त्तावस्कादकाश्वतिघ
रतकाइत्यादिनाहिंसानुमंत्रघातिकव्ययादशोनसदनुमतिजन्यपापसम्बन्धवदहिंसानुमंत्रायितदनुमनिप्रनवत्तुणसंल्लषस्यसमानत्यायना
यामनुस्तुनेरथनिप्रायविषयत्वानूनत्तायः तदाययनिवाराथेविपिविशपेनयज्ञादसकर्त्तुरस्फदयफलाप्सर्वात्यादप्रसंगात् वेदमंत्रप्रया
गाविशेषात् अस्यदननापितड्न्यादःकथमत्यधास्फदयात्यधिकविषयादिप्रतिस्फपइतिचेन्न प्राप्तवायादेवात्रडुपपत्तेः प्रावङ्गस्य

संचितस्यैवापूर्वस्यावजन्मनि प्रायो योगाद्धेतुत्वमक्षणात् यदाह यथा यथा पूर्वकृतस्य कर्मणः फलं निधानस्थमिवावतिष्ठते तथा।
तथा तत्स्मृतिर्धादेशाद्यनाप्रदायद्ध्रुवमतिः प्रवर्त्तते यद्यपि यज्ञादियज्ञानुष्ठानमपि तत्फलोत्पादप्रसंगान्नियामकन्तु तदन्तरं ज्ञाय।
मानामोतद्दुष्टा सर्वस्य स्वात्मनि कारणत्वं निश्चीयत इति चेन्न सहकारिसमवधानाभावात् सर्वमन्यपि फलानुत्पादोपपत्तेः नहि सम।
र्थमपि बीजं यावत् क्षितिजलानलाः प्रत्युतिमहकारिचक्रमध्यमध्यास्ते तावदंकुरं जनयितुमलं कुसूलनिहितादपि तस्मात्तु स्यान्निष्
संगात् नाष्टादपि त्वेनादिलक्षणमहकारिसन्निधानवशाद्यास्थवा फलोत्पादः अथ व्यवधानादेः क्रियाध्वंसोत्पत्र प्रध्वंसमित्वाससहकारि
त्वानुपपत्त्यावज्ञात्वादृष्टास्येवतत्र हेतुतेति चेन्न क्रियाया अ नावस्थापि सहकारित्वाविनाशात् अन्यथा गम्यंत हि तवतापि त्रय
नादेः क्रियाध्वंसोत्पन्नप्रध्वंसमित्वात्सहकारित्वानुपपत्त्यावज्ञा॥ त्याद्दृष्टास्यैव तत्र हेतुतेति चेन्न क्रियाया अनावस्थापि सह॥
कारित्वाविनाशान् अन्यथा गम्यंतदि तवतापि त्वयामस्तु पायस्ताविसहकारमापन्नोद्ग्रिसंयोगात्पाकजाघटादि
रूपादयः नचाभावस्य निरूपाख्यतया कारणत्वमपि न स्तानिदावस्यतस्य तथानुत्पन्नमान तथा द्रव्याचावैरितनय।
प्रागभावप्रध्वंसयोः सर्वात्तनवमिद्धम्प्रागभावादिकारणत्वं न। स्मरतु उपगादेः श्रुतापत्वात्पौदास्फूपगामिव फलव्यक्ति वारातस्य
रन् कर्मकर्तृः साधनवैगुण्यान्तुष्यनिवारण इति चेन्न तस्मादुत्पत्तिकदाचिद्यनिवारणप्रत्यन्ताः तदस्मो प्राच्यासर्वत्रैवाबलायमात्र
तिक्लोलाहृष्टान्तराणमातः पितस्य ज्ञाक्षिप्रनिबंधवागमय ति अमुत्राभावान्यादस्वाद्यपतारदर्नक्त्वनिषिध्यान्न सचकालान्तरमाविने
दुःखावदनीयफलायकल्पान् नवगुण्यान्पादवत्यापात्यादोऽपिनानानस्यादिति वक्तव्यं अनिवारात्तदुत्पादस्यसमवायावश्यान् तन्नाहि।
साकत्रान्मनाऽपि वैदिकमंत्रान्तुलात्सूत्रादः अथसंस्कार। शङ्कया ध्यानं विवक्षितान्तदपि किं हिंसायाजतछागादेरात्मा हिंसात्मनः
ति पूर्वविकल्पान्नातिवर्त्तेत तत्रननातावर्त्तेत तथननावदहिंसायाम्प्रत्याः प्राणव्यपरोपणानिष्कायाअसावस्पनयाशङ्काध्यानस्या।

वानना पिच्छागादेः तस्य द्वितारात्रवाशङ्काध्यानमात्मनिवा नाद्यः तदानीतच्छरीरस्याविनाशात्तयाशङ्काध्यानस्य तत्र किंचित्करत्वा
त् नखलु लाकारमावासकेनसंघछगेषीजष्टरविटपिनिशाक्रियाधीयमानाक्वचिदुपयुज्यते कालान्तरेण तक्षसुसमारोपिमाना
पादमानूनहितार्थः तथापि तस्य किं विकरत्वादव स्वर्ग्यप्रापकत्वेन तत्रतस्य किं विकरत्वमिति चेन्न अपूर्वस्येव तत्राप्तो सर्ववादि
भिः सामर्थ्यात् तस्य वयागकर्त्तृसमवेतत्वात् स्फयगामनच्छाछागादावयोगात् मापि हिंसात्मनः शङ्काध्यानेऽपि ततः स्वर्गफला
सिद्धिः तुण्णस्येव तत्साधनतयायत्त्वात् प्रत्युत हिंसायास्थाप्यहन्त्वतामरुदावेदितत्वात् तथाच तदात्मनिया पस्यसमवाया
कथं स्वर्गः सिध्येत यतनायोगेहन्यमानानाच्छागादीनां स्वर्गत्र रत्नर्ननहिंसापापनिमित्तमित्यपिप्रत्यक्षं तथाहि किं वैदिकम
संस्कृतत्वापकरेणसहस्रतछागादिवधएवयागः आहो संवसंस्कारतत्तरायक्करणकलापः छागवधस्तु तद्वहिर्भूतः।
नाधस्तदाहियागाङ्गस्य सुत्पन्नत्वात् हन्यमानस्यछागा॥ स्वर्योगएवांतर्भावात् नद्वितीयः एतहिप्रकृतछागवदि।
तस्यापि प्रवध्यमानानां छागादीनां स्वर्गप्राप्तिप्रसंगात् या। गमामयाबहिर्भावविधानात् संस्कारसंस्कृतछा।
गादन्यत्रापि स्यादिति चेन्न संचसंस्कारस्यतस्याप्तिप्राप्त्याऽऽकस्या॥ स्फयगाम पाराऽपातनसंविग्नयतां परार्थसाधनप्रवणत्वात्
स्तुरूपप्रवृत्तः क्रतोनिष्पादकत्वदुःख्तरणात् तथा स्वर्गसाधकस्थितायणस्यवपरार्थत्वात् नावितद्वदस्मिनयागासिध्यति तस्माद्यागाद
गादेः स्वर्गइन्युपमदनन् एवमनस्फूपमानमत्तसंसार सावकादि प्रणीतापि हिंसास्वर्गदेत्तुःस्यात् सदागमानामप्रामाण्यान्ततु अ
गहिंसानाहेतुरितिचेन्नचेवदस्याक्रतः प्रमाण्यमितिवक्तव्यं आयोरुपायपथादिति एवतत्कि मिदंसंयोरुपयश्च प्रमाद्य प्रतिषिधरूप
पर्युदासरूपोवा नप्रथमः कर्ष्टपुरुषार्थसाधनिष्ठायकप्रमाणाभावात् नप्राक्तिनप्रत्यक्षेणतदभावनिश्चीयते इंद्रियसद्वर्थसं
निकर्षाद्धिप्रत्यक्षं जायते नच विरकालातीतपुरुषस्य संसारादेरिंद्रियसन्निकर्षोऽस्ति येनतत्प्रत्यक्षेणतत्त्वातदज्ञाकारणवतायांकष्टं

सद्भावं विरस्य तद्रूपलंभनं तद्भावं प्रति प्राग्मदि नानुमानेन तद्भावात् स्वरूपायोरूपयोश्चहेतुपकर्तृकत्वादाकाशवदि।
तितरश्च्राणि विनश्वरत्वेति किमद्रूपमानत्वविवक्षितं दर्शनायोग्यत्वं वा नाद्यस्तदाहि विद्यमानस्यैवकर्तृदेशांतरव्यवधानेनास्म
दादीनामदृश्यमानतयालकान्यस्याप्यायोरूपयत्वप्रसंगात् नवाकाशमप्यदृश्यकर्तृकत्वादणोरूपयत्वमपि वकर्तृकत्वादेवेत्यसम
र्थविशेषणत्वहेतुः नद्वितीयः नहिप्रधमत्रघटवत्कालांतरव्यवधानेनवाश्राविषाणवदन्यथासत्वेनवा नप्रथमः कालव्यवधानेन
दर्शनायोग्यकत्वस्यशीर्णकूपारामादिष्वप्ययोरूपयत्वेनव्याप्तत्वाद्धेतोर्विरुद्धताप्रसंगात् अन्यथासारमादीनामप्ययोरूपयत्वापातात
: नद्वितीयः नहिसर्वथाकर्तृत्वाकृपमेव एवंचाकर्तृकत्वादकः। त्वैकाविदाइत्यर्थःस्योनूनथाप्साध्यविशिष्टोहेतुः नाप्यागमतो
सिद्दप्रामाण्याद्धि तस्मादस्योरूपयत्वसिद्धान् नेकमस्यैम। हेत्वष्टांतप्रश्नःस्यात्स्निचासोमनन्तस्यहेत्वन्यथानुपपत्त्या
वेदस्यायोरूपयत्वावसायइतिचेत् नतुकिमज्ञानाद्व दाधानिकुक्षात्वष्टांतप्रवृत्तिर्ज्ञानाद्वा नाद्यः हिताहितप्राप्ति
परिज्ञानमेनरणाप्तेष्वत्पद्यस्यमुपपत्तेः नतुपायस्थावस र्थस्वदज्ञानात्कृष्ठतत्रप्रवर्त्तनादितिषिणः तस्वलुलुन्तुहुः।
स्वनिहिन्निहत्वापतोजनाद्दोषवर्त्तत तदस्माधातिपिपहत्निप्रसंगा नु नद्वितीयः स्वत्तार्थज्ञानापायान्तावात् सर्वशुद्धीपाधत्पयव्यास्वा॥
नात्वज्ञानमितिचेन्न तत्रापि रागादिमत्तया विप्रलिप्सानासोगादिनाविपर्ययेणाप्याख्यानमेनत्वाकृथं तदर्थनिश्चयःस्यात् तस्मात्र
प्रमाणप्रतिषिद्धरूपमयोरूपयत्वमसंगतिमित्यर्थः नद्वितीयः अनभ्युपगमात् नत्याकारस्तइतरत्वरूपमदृशानसर्वज्ञनाकेनचिन्निर्मि
त्यावदाइतिसर्वज्ञमपत्तव्यातेमामासंकेरभ्युपगम्यात एवंप्रसत्यपत्तुदामहूपात्यांतरंशीस्यामयोरूपयत्वस्यानवधारणात्तत
त्वावदश्मात्प्रसिद्धिः नतुशब्दांतमंबंधस्वदेशाद्धः स्वार्थप्रतिपादयति अन्यथाःनवगतसंकेतस्यापिगोशब्दश्रवणात्ककुदादिमदर्थप्र
तीतिप्रसंगात् नवशब्दस्याकृशितप्रबंधमिविनममयरहःकर्त्तुंशक्यते तथाचतशब्दस्याभिलिप्सव्यापारावगमः समयव्यपेक्षाद्दिशब्द

स्यार्थप्रत्यायनशक्तिरविक्ष तदनवगमाच्च कथं तत्परःप्रत्याच्छत स्वयमगृहीतसमयः तत्परप्रत्यायनस्याशक्यत्वात् वाक्प्रयोगस्य
वतदर्थत्वात् तस्मान्नालिकेरद्वीपवासिनः आर्यावर्तमागतस्यप्रमादग्निप्रतिपत्तिवदगृहीतसंबंधस्यशब्दार्थप्रतिपत्तिरनुपपन्ननित्यःशब्दः तः
थावगतसमयोवाद्दहवद्धःअयंवाःपि नित्यः तथाचेवतत्रापितस्यैवतुनरुच्चारणादिनासंबंधग्रहः तुशकइतिचेन्न विनश्वरस्यापिशब्दस्य
सियादरिवसंबंधग्रहसंभवात् अन्यथासधादरयिवधीयत्नमानावप्रसंगात् तथाहिमतिद्राद्दृश्यमानाःसयाश्लिमेतागतारमतिन
सोदामिनीमत्वात् प्राग्रुपलब्धनाद्दशवदित्यत्रहिसंबंधग्रहणसमययस्यास्पष्टयाकृर्वर्णमद्दसंबंधनग्रहीतुमारब्धस्मस्याश्चा।
नरविनाशितयाःन्यस्याः संबंधग्रहीतः तथानुमानकाले पि। नेयव्यक्तिरदशातमसंबंधंस्मृतवानत्रमाताक्षस्याक्षदेवप्रधंसादपर
यावर्धमत्रमिनाति पद्देवयद्याप्रचिनाशितयामेयव्यक्तःसं। बंधग्रहोनेष्यतेसयानुमानकाले पिप्रागनतुत्वेनसंबंधस्यस्मर
णासावात्वयोनुमानं तस्यात् अस्तिचदतत्वतस्संबंधादि ग्रहविनासंभवति अगृहीतसंबंधस्तिंगात्लिंगिज्ञानानुदयात्
तस्मादस्त्रिरालामपिसंबंधग्रहोभ्युपेयः नेत्वरमप्रयस्यनाश्या। श्रुविमाशित्वमितिवाच्ययस्मान्नसारिणिकप्रयाऊत्नइधरइत्यादि
नारूपात्तंगमाधानसोगतेरूनयवादिसिद्दतयाजलधरस्यव्या। संशाह्वेतायन्यासात् नचतत्रापप्रथमसामान्यायोःस्थिरत्वेनसंबंधग्रह
इतिवाच्या प्रत्यनेःपि शब्दानित्यसामान्यायाम्नकृदस्यदुर्निवारत्वात् सामान्यस्यार्थक्रियाद्यसमर्थत्वात्संबंधग्रहेःपि नकश्चिदुपयोगइतिग
त्नःनिर्विशेषंसामान्यमदच्छशाविषाणवदितिन्यायानविशेषनांतरीयत्वात्सामान्यस्यतद्दुपगृहीतायांव्यक्तौसंबंधग्रहाभ्युपगमात् अ
न्यथाऽनवस्थारैरप्यस्यदोषस्यसमानत्वात् समानत्वेनअर्थप्रसिद्धानुमानेपि अन्यथानत्रापिप्रतिरूपानुपजायमानायाश्चपरायरक्षमव्यक्तःसं
बंधग्रहणतस्मरणाद्यनावादयानुमानं तस्मात् नतुसएवायंशब्दइत्यादिप्रत्यभिज्ञानाम्बलपूर्वापरकालतावाय्याःशब्दस्यास्केवेष्टकूटस्थनित्य
त्वमवगमयतानितिचेन्न पूर्वापरशब्दगतशब्दसामान्यविषयतयैवदर्शितार्थत्वेनास्यप्रत्यभिज्ञानस्यन्नूतप्तनजातिकशारीरस्थिविवकव्यक्तिविषयत

Dr. BHAU DAJI MEMORIAL
डाक्टर भाऊ दाजी स्मारक

पंचलिंगी ह० ८५

यान्नोतन्नान् अतएवप्रदीपादिषु मिवर्यंप्रदीपज्ञालेन्याद्याकारायाः प्रत्यभिज्ञायाएकज्ञालाव्यक्तिविषयत्वात्कपगामन्नामनेव नतुलूनतृ।
नर्जोनेकशादानामेतराविच्छादना दुपलेन्नान्त्रत्यभिज्ञायाएवत्वान्त्र प्रदीपज्ञालादेस्तुनैरन्तर्येणोत्पत्तिनाशानज्ञतायास्तस्याःकथं नथा।
त्वमितिचेन्न तिलदर्ग्यादिस्वरूपेणानुमानाज्ज्वालादिव्यक्तिभेदसिद्धेःतदेकत्वग्राहिकाया स्तस्यान्नान्त्वोपपत्तेः तस्मात्सामान्यमात्रमवशाद्गा।
नप्रत्यभिज्ञानं नवशाद्दगतंसामान्यमास्तिवाच्य शाब्दायशाब्दार्थमित्याद्यनुगताकारप्रत्ययस्यसामान्यविनानुपपत्तेः श्रावणत्वस्तुकाय
मनुगतप्रत्ययइतिचेन्न।वाक्त्वबाधादिनिवंधनस्वरूपादिषट्वानुगतप्रत्ययइत्यपिकल्प्येत तथाचतत्रापिरूपत्वादिसामान्याभावप्रसंगःप्र
सघ्रताकारनाहानिरितिचेन्न पीतसितनीलादिषुचक्रकारप्र रायापातात् सित्राकारतयानीलादीनांसर्वैरपिप्रतीतेः कथमेवमि
तिचेत् कथंतुनारघात्रिन्नाकारता विलक्षणसामग्रीजन्यत्वा। दिनिचेन्न तदनुसामग्रीविलक्षण्यादपासम्वधोपिवाक्त्वबाधम
त्रुतिमिन्नकोनुगतप्रत्ययाकारानवाककेनवार्यतेन न वात्यवरूपंरूपमित्याद्यकाकारोनुगतप्रत्ययानात्ता दिष्वि।
तिरूपेन नीलःपिपीताद्याकारानुगतप्रतीत्यापत्तेः वाक्त्वं वा विराधात् तद्रूपस्यविविच्याद्रूपत्वनीलत्वादिसामान्यनिबंधनएवा
नुगतप्रत्ययोनवतुशाद्वस्यतुतदनुमानातृश्रावणत्वात्तदेकएवाभावा न्नामितिचेन्न शाब्दस्यापिताडमेदादिनादनककारगकारादिनादनववेनि
प्पोपपत्तेः तथाचश्रावणत्वमात्रहेतुकत्वेनसर्वेषामप्युतावइत्येववामदइत्यवमेत्यादिरूपाणतथाककारगदेषुपिककारइत्येववागकारइत्यववेत्या
दिकमेणैकाकारएवासौप्रमाणतः नचैतदस्ति तस्माद्भूत्वकवगत्वादिनिमित्तएवशब्दानुगतप्रत्ययः स्यादेतत्क्वतःपुनःशाद्वगोचरप्रत्यभिज्ञाया।
न्तोत्वेवउच्चारणानन्तरमनुपलंभादिनितयुक्तमित्ययः स्यादेतत्क्वतःपुनःशाद्वगोचरप्रत्यभिज्ञायान्तोत्वेवउच्चारणानन्तरमनुपलम्भादिनितयुक्तमित्याद्य
पिव्यजकानावाद्वप्रदीपानावादंधकारोनरितस्यघटस्यवतद्भेनवातस्मनवात् अतएवव्यंजकधर्मानुविधानादेकस्यरूपस्यापिशाद्वस्यताक्रमे ८५
दादिनेदउपपद्यतइतिचेन्न विकल्पानुपपत्तेः तथाहिकिंश्रोत्रेशाद्वस्ववाजकंवतवीयाध्वनयः आहोताल्वादिसयोगाः अभिव्यक्तिरपिकिंज्ञानिस

तापत्तरणापसारणं नाद्यः इन्द्रियदेशःश्रोत्रस्यसविहितत्वेनसदाशाद्वोपलंभप्रसंगात् आवरणापसारणरूपायाश्चाभिव्यक्तेःश्रोत्रेणाशा
ब्दयात् तथाविधमवायवएवहिशाद्वस्यावारकाःस्यःतवस्तिनवन्मतेनिष्क्रियाद्भूतत्वाश्रोत्रेणापसारयितुंशक्यंते नद्वितीयः तेहिज्ञाना
स्वाद्वमभिव्यजंतिसन्नामात्रेणवा नप्रथमः नज्ञानंहिश्रोत्रेणस्यात् नचतेनव्यंजकाध्वनयःप्रमीयंते वक्रवक्त्रोच्चारितस्यशाद्वस्यैवातत
प्रतीतेरक्रतयानवात्तावान् नापितेःशाद्वाभिव्यस्त श्रोत्रेणैवतस्यग्रहणस्य नद्वितीयः सत्तामात्रावस्थितेरपितेरप्यकुड्यादिभिरिवशाद्वेऽ
समस्ययोगात् श्रोत्रेणैवतस्यप्रतीतेरतिप्रसक्तत्वात् अथसात्कृद्वस्यउपरतिव्यक्तिः किंवावरणापसारणरूपामातेनविध्यनानिचेत्र सर्व
गतस्याकृतैस्यशाद्वस्याकाशादिवावरणासंभवात् सत्त्वेवा व्यंजकैर्ध्वनिभिस्ताहस्यापुहृत्यावरणापसारणाभवंचसावेशपियोग
प्रच्छन्नस्याकाशस्येव नचलीयः तस्यशाद्वजनकत्वेनाभिव्यंजक कत्वायोगात् तथाहिननावत्तस्यज्ञापकत्वमस्तिव्यंजकत्वं तदा
हिवधिरस्यापिवक्तुरयरथावताहशंशाद्वश्रवणप्रसं। गात् तथावबधिरानावापत्तिः नाप्यावरणापसारकत्वं प्राग्वा
आवेशयितुस्यापत्तेः तस्माज्ज्ञानकत्वामवतस्य अभिव्यजनक रभिव्यंजकायोग्महान्विरोधः यस्मिन्सतिहितियामतपुस्या
र्थापत्तेरुत्तानआयतनतस्यव्यंजकं यथाप्रदीपोघटादेः ध्वाद्यनावे। प्रदीपस्यसत्यपितदुपलंभाभावात् यस्मिंश्चसत्याकारिस्माकल्पवति
तत्रस्यजनकत्वंयथावीजमंकुरस्य नवेहताल्वादिसयोगस्यशाद्वोपलम्भोपलब्धोकदाचिदमन्निवारायितासोव्यंजकतयाकल्प्येत नचेद
मूकादिर्नव्यनिर्व्यजिसारःतथातान्हकासायामायोगात्स्तरथानवन्यस्तपिनत्थान्तआयाम्पापिनदपितदभिव्यक्तिनावमव्यनिचारप्र
संगात् यदपिव्यंजकधर्मानुविधानाच्छाद्वेनालक्षितोदाप्ययादनेतदपिनमम्यकूयानाव्यंजकतयाविकल्पितानांस्वाभाविकानाभयाणांमध्य
न्नतावच्छापमतीव्वाद्याधर्माःसतिस्यनतदनुविधानाच्छाद्वेऽपितान्स्तउपपद्येन प्रत्यक्षतास्मक्तवर्णस्त्वापघातकाभिनन्नक्रान्ताद्रःधा।
द्वउच्चारितइत्याकारणस्वाद्वणप्रतिसंधानाघ्याशाद्वधर्मतयैवताद्वावादःप्रतीतिर्नतुव्यंजकश्रवणधर्मतयानदृधर्मात्विहितउपघातोनस

पंचलिंगीवृत्ति
९७

स्यात्समस्तवस्तुधर्माणां रूपादीनामिव स्वधर्मिणं प्रत्युपादानकत्वायोगात् नापि वायव्यवाय्वन्तधर्मा तिविध्वनानाभावादिलिङ्गः ध्वनीनामवतावा
स्वतानिर्नास्ति किंतु तस्वद्धर्माणां यमस्तदन्तु विध्वनानाभावादिः शब्दकालवेव तदेकवायव्यवाकवविन्नद्धर्मो न बाधितदन्तुविध्वानंत्यस्य तम
गच्छति नरस्तु सूर्याचंद्रमसः प्रकाशकत्वाह्लादकत्वादीन् धर्मान् व्यंग्यघटपटादस्थास्तु दिवधति तथा ह्यतिपाम पिप्रकाशकत्वादिप्रसंगात् तात्त्वादि
संयोगाभ्युपगमतत्यागेन जनकत्वामवज्ज्ञेयं तथा च ताप्तमांश्काद्यपवनप्रयत्नादिमामथाऽनन्तस्वात्त्वादिसंयोगाच्छेतादिलिङ्गायय्यन्तिः त
देवं मात्रेणवर्णात्मकशब्दानामनित्यत्वमसिद्धावदवत्त्वसाऽऽपितस्मिद्धिरूपत्वा नहि लौकिकवचनेऽन्यमाश्रयापितद्वसातस्तुपलत्तमहि
येनपुरुषाशक्यनिर्माणत्वादिना हेतुजालेन तेषामपौरुषेयत्वमा॥ नित्यमपि अस्तुनर्द्धर्मशीर्षमाणकर्तृकत्वादाकाशवदितदाश्योरुषेय
त्वसाधनमिति चेत् कथं पुनः कर्तुरस्मरणं किमसत्वात् आहोस्वि प्रमाणेनाकर्तुरभावादिति स्वाद्यो किंचित्केन प्रमाणेन पुत्रजस्वायोगात् तथाविध्वध्वनानाभावात् द्योतोऽद्य केन पुनः
दिप्रत्यक्षस्य रूपादिविषयत्वे अत्रिरूपार्थयोर्ग्राहकत्वेन तदभावग्रहणाऽप्र धर्मः कर्तुर्देशकालविध्वनादिमायत्तपलेन समत्वनास्मृदा
रूपग्रहवाधानात् नहितीयः नेतिवसाध्यमिद्धोकिमस्य प्रकृतार्थमा। त्नः प्रत्यक्षोवाऽनुमानागमाद्यागम्यथापितद्दलावग्रहात्रषामप्यपो
वर्षः स्यात् तथाविधगामादिनिषेधेन तद्विज्ञाप्रबालयपिंडचक्रदमादिनिषेधेन तद्धिरवाध्यस्य पुरुषस्यापि निषेधः सिद्ध एव एवंप्रतिज्ञाद्युप नास्पायन्तास्मत किंचयद्यत्नावात्कर्तुरस्मरणं तदाः कर्तृकत्वादि हि।
हेत्वार्थकारित्वसिद्धत्वात् यदितांत्यप्रसितस्य प्रतिज्ञादिनिर्नियहस्थानं स्वोक्तो कृत्यागः प्रतिज्ञाहानिरिति तल्लक्षणात् नापत्तिसाधनविधि
सिद्धहेतुः अथ तद्भियाचदानित्याप्रत्यादिप्रतिज्ञाकरूपे तथापि प्रतिज्ञांतरं निग्रहस्थानमेव नहितीयः अस्तुभवानास्वतकर्तुरस्मरण
मत्ता रत्नादिष्वपि सामानवात् न स्मृदादिनिश्चयकार्यवान्वयादाया तत्वतापयनस्मार्थरतु इती पयतुसिद्धसाधनेऽश्च वधसनाद्यता स्वतस्मा
रत्ना पञ्चतन्तस्यापि कर्तुरस्मरणोपपत्तेनवेताबला ऽपौरुषेयत्वसिद्धिः व्यतिशंयोगात् साधनवैकल्य कायप्रदृष्टानत्वकाश्मस्मर्यमाण ९७

कर्तृकत्वादयोरुषेयं किंचकर्तृकत्वात् तथा चवादःपि द्रव्यकालत्यवधनाविनाकर्तुरस्मरणमप्यन्यथाप्युपपद्यत्यावनास्मरं निश्चयाद
त्यधामिहादृत्वः तादेवमायोरुषेयत्वासिद्धावनवद्यादन्तः प्रामाण्यं सिसाधयिषितं परेणतत्रसंगतमियद्भि अपिचपुरुषदोषनिबंध
नोवनुमा प्रामाण्यप्रामाण्यव्यवहारालापनुपपत्तेन स्यात तातायदिवदन्यदोषवत्कर्तृपुरुषव्याहत्याप्रामाण्यमनपायपनेनदा गुण
वक्तृत्याहस्याः प्रामाण्यमपिप्रसक्ति न तथावनदुकेषुकुशलकर्मासु नाउष्ठानानि विचिकित्साः प्रवर्त्तरनुः नानाजगतिमकलोऽपि धर्म॥
व्यवहारउच्छिद्यतेईश्वरकर्तृकत्वात्स्याप्रामाण्यमितिचेन् नतस्यत्वाया तत्व्यपगमात् निराकरिष्यमाणत्वाच्च तादेवं स्वदप्रामाण्यसाधनाय
यदराणायन्यस्मायोरुषेयत्वादसिद्धानदुक्तहिंसायालौकिक। हिंसातुल्याच्च नेनस्वद्रस्वोकिमयतस्याप्रामाण्यमुपपत्तेः तथाच प्रयोगाः
वेदाः प्रमाणत्वेनव्यवहर्त्तव्याः हिंसापदेशकत्वात्संसारम चकागमवदितिगाथार्थः तादेवंजीवधातोपदेशकोगमाप्राम
ण्यमुपपत्तं तथाच प्रयोगः वेदाःप्रमाणाचतनव्यवह र्त्तव्याः हिंसायदेशकत्वात्संसारमोचकागमवदितिगाथार्थः
व तादेवं जीवघातोपदेशकागमाप्रामाण्यप्रदर्शनेनतदस्य। प्रमाधकस्यतस्य प्रामाण्यस्वरूपतां प्रतिपिपादयिषितत्व सर्व
ज्ञोपदेशरूपात्स्येवमतस्य संगच्छते असर्वज्ञोपदेशस्यमिथ्याज्ञान विप्रलिप्सादिहेतुकतयाऽप्रामाण्यप्राप्तत्वादिति संप्रति सर्वज्ञत
वनस्यप्रामाण्यमुपपत्तिभिः साधयितुं गाथायुगलमाह पाताद्वियगाहा अज्जअगाहा यतएव हिंसोपदेशाकआगमाणां तदसोप देश
कत्वाम्नोप्रमाणं अतएवश्नमोदवस्थाना अत्रिविधानस्कृदप्रमाण्य पयत्रतयाप्रव्यक्ष्मि निक्रियाविशेषण सर्वसकले अनंतगुणपर्याया
वरुद्धन्तनसवद्भविष्यत्स्वरूपपदार्थजातानुतंलोकसहितपरातचालोककेवलज्ञानादलोकितज्ञातानि यथावत्परिच्छिनत्ति इतिसर्वज्ञः अस्मानि
वर्तमानतीर्थंकराः सदा सर्वज्ञसद्भावप्रदर्शनार्थं नकश्चित्कालाश्चिवरमतु यालोकसर्वज्ञानास्ति कदाविद्धिवद्धिवदन्तोतदसंके।
ऽधिदृष्टांतरतस्यावत्रभ्यसावानुमवकिंचिद्गनादिपारियेदलिगनात्रामयरागादिरपितनयात्मपगमनेतत्रयाम्युपगमेनेतदयाहावर्हत्तु

पंचलिंगा२ ८७१

गादीविशेषणमाह विगतदोषसद्भावः विगता नाशमुपनीताः कृत्स्नक्षयेण सर्वेषामात्मगुणानां दोषा रागद्वेषादीनां सद्भावः सत्ता यस्य स तथा। अयम
र्थः मोहनीयविकारा ह्यमी रागादी तदुदयस्तेषामप्युदयस्तत्क्षयेऽवश्यं क्षयः यदुक्तं वीतरागा जिनाः सर्वे मोहनीयनिवृत्तितः तदुदा
हियतः प्रोक्ताः सर्वे रागादयो मलाः परिरक्षितः तेषां मोहः पापी यावज्ञाभूदास्य तावत्साक्षिरिति तथा च मोहनीयक्षयाद्रागादिक्षयस्तदनंत
रं क्षपणज्ञानावरणादिक्षयाल्लोकालोकावलोककेवलज्ञानोत्पादेन सर्वज्ञत्वमुदेति। एवं चकर्षणागार्हन्तः सर्वज्ञता स्यात् तस्माद्यतो विगत
दोषसद्भावस्ततः सर्वज्ञ इति हेतुहेतुमद्भावेन विशेषणं व्याख्येयं अथवा सद्भावः सत्ता दोषाणामनुदयावस्थतयाप्यध्यमानतानाय मा भूत् निरवलु
विगतदोषस्यात् तावतैव सर्वज्ञस्तथापि तत्सत्यायोतोमोहस्याप्युदय
मात्रेण दोषविगमास्त्राणप्रसमाप्तेः किंनाम यतः सत्तातोपि विगतदो
षोऽतः सर्वज्ञः सोऽपि नरकर्तृक विनाऽऽगमस्य प्रामाण्यं विप्राकनिष्ठ।
त्वसमेगाधार्दनमार्द्धगाध्या दुः कोऽत्यादि अ्रनुस्वारलोपात्प्राकृत
त्वात्वानेनकथाकं नेयकारणकं विदिन्यर्थः स्याद्योद्वलो
कः मात्राप्रवर्ग तात्त्वाख्याया साध्यसाधनसानमलक्षणः सं
बन्धः उपलक्षणं चैतत्सकादियाग स्यादव दिति ग्राहे भेदानुप
ग्नायां तद्व चित्र वितरणानपायस्तरनाविं विनायाउचादिभ्यय
मस्यः ज्ञानादिः अयहिंसादिस्तयर्थादिग्रहः नाना हं हगतोर्बहुधा।
हिंसा तदादीनां कुशीलानुष्ठानां हिंसाचौर्यादीनां वा यदा तिपरुक्त
गणनेनवनत्तसाव्यमात्। तस्य देवतसर्वज्ञप्रणीत तस्य सर्वज्ञस्य वचनमागमः प्रमाणमस्मिन्नायके यतस्मिन्नपूर्वानतरप्रदर्शितया।
प्रत्यक्ष हदाते यदर्शनं देवनिर्ग्रन्थाहर्हतोरयाकं साध्यसाधनत्वावलक्षणयतपुक्तं नवति अत्रिनावस्याय सर्वदा दिमिहा।
स्वर्गापवर्गादयहिंसादीनां दानादीनां च कार्यकारणभावः न चामी बीजांकुरादिवत्प्रत्यक्षेणावसातुं शक्याः न अस्मदादिप्रत्यक्षस्य
सा तु गत्यनत्वस्मदादिप्रत्यक्षस्येन्द्रियार्थसन्निकर्षजत्वेन तदानादीनामिन्द्रियकच्छेणमुपलस्याम संबंधतः स्वर्गादेरतीन्द्रियत्वानसन्निकर्षा
वितनत्वतस्याप्रवृत्तेर्नानुमानेन तदभावात् तदभावात् न उपमानादिदानादिषु प्रवृत्तिः फलवती तस्मरणत्वात् ककवदादि।

८७१

प्रवृत्तिरविनत्तमात्मनोहिकफलनिरपेक्षतया तेषां दानादिप्रवृत्तेः फलवत्त्वात्मकार्यकारणभावावसायततदितिवत् अवसाय।
तो नाम तत्कृष्णत्वः फलवत्त्वे किंस्वर्गादिफले नाहानरकादिफलेनतिसंदिह्यान हिंसादिप्रवृत्तेरपि केश्चित्स्वर्गादिफलत्वेनाभ्युपदेशात् तद्व
हानादेरपि नरकादिफलत्वमपि कश्चित्कलावयत् तथा च संदिहानास्वर्गार्थिनो दानादिषु प्रवर्तेरन् तस्मात्त्वत्पक्षे तु मानात्स्योऽनुहेतुफलतावनि
श्चयादानाद्यं चस्वर्गादिसाधनेन हिंसादेतिविनिगमनाया सर्वज्ञागम एव प्रमाणं यदाह नमागमाहत्तान्तु रुणहिवियत रमारुमार्गानतव्यमा
नाधिनि: अस्मद्गुरवाद्याः तापिद्धामोसद्वलुणसयनमणपश्च वजिणाइं तयवाहमदसमुहिथ्यमुहविसुअसुअहरवि १ एवंपिअ
हसरणतारणरक्कगइरवाय नयवसिंहलाहिअअविरुद्धोइहदिट्ठ। हिंदि २ तदतस्कयगामहिताहितापायसम्यग्ज्ञानाताः स्वर्गाद्यर्थि
नः कदाचिद्धिंसादिष्वपि वर्तेरन् तदप्रवृत्तावपि ततो वाविसमस्तु वीरन् अनुपायादुपायात्सिद्धेः तन्मात्तदीरावरः युक्तिनिरनुमा
नादिप्रमाणायपरिनिलिन्नस्यतिसर्वज्ञस्यासाधनमामांसक त्तोऽकपन्नत्वसर्वज्ञनिराकारकप्रमाणप्रतिक्षणंप्रतिष्ठा।
पत अतर्थकंनिः प्रयोजनं किमित्याह पाप किमर्थनतनवतामर्व। शोवाश्चितानेयायिकानां सत तिप्रसक्षतेऽपिद्वनिरर्थकं प्राप्ता
नीत्यर्थः अयमर्थः आगमप्रामाण्येन हि धायः सर्वतार्थानां स्वर्गादेर्हा। नोचकार्यकारणभावनिश्चयः न च वीतरागसर्वज्ञप्रणीतत्वं विनातस्त्रा
माण्यसंभवः रागादिसहचनस्यानृतादिवनाप्रामाण्यशंकास्पदत्वाद्योऽकपेयस्य वचनस्यासुप्रपदर्शितन्यायेनासंभवादित्यागमप्रामाण्यान्यथानुप
पत्त्या सर्वज्ञः साध्यते यदि च सर्वज्ञः सर्वकर्त्रविनापिरचकल्पनयागमप्रामाण्यानुपगमात् कार्यकारणभावनिश्चयः स्यात्तदा किमज्ञागलस्तनकल्पेन सा
धितनतेन तस्मादन्यार्थतन्त्रामाण्यमवश्यानुपेयं अत्र मीमांसकाः प्रत्यवतिष्ठंते न सर्वज्ञसिद्धौ हितदागमप्रामाण्यमुच्यते स एव वा द्यापितसिद्धस्ति
नसिद्ध्यति तत्त्वग्राहकप्रमाणाभावात् तथाहि न प्रत्यक्षेण सर्वज्ञो निश्चेतुं शक्यते अर्थस्येंद्रियसन्निकर्षणतस्यात्पादात् सर्वज्ञस्य चातीन्द्रियत्वेन तत्र
न्निकर्षाभावात् कथमसौ इत्यत वक्तुरादीनामवयवप्रतिनियतार्थग्राहकत्वमतद्ग्रहणव्यापाराभावात् संबद्धं वर्तमानं च गृह्यते चक्षुरादिनि

रितिवचनात् नाप्यनुमानेन प्रतिबंधासिद्धेः धर्म्मिणो सिद्धो रूलाराश्रयासिद्धः कथं माध्यन प्रतिबंधासिद्धात् नवाप्रतिबद्धो हेतुर्गमको नाम अतिप्रसंगात सिद्धो वा
धर्म्मिणः किंहेत्वाद्यत्तत्तमंतरेणापि प्रागेव साध्यसिद्धेः ननु सर्वज्ञं पक्षीकरणे आश्रयासिद्धादयो दोषाः पदार्थं पक्षीकरणे तु कामीष्टा सम वा
काशः तथाहि सूक्ष्मांतरितदूरार्थाः कस्यचित् प्रत्यक्षाः प्रमेयत्वात् घटादिवत् अनुमानान्यत्वधर्मता बलेन सर्वज्ञसिद्धिः इति चेन्न अन्यथा सिद्धेः नहि
घटादीनां प्रमेयत्वेन प्रत्यक्षत्वं किंतु योग्यत्वेनेंद्रियसन्निकर्षवत्त्वेन अन्यथा नानादीनामपि प्रमेयत्वेन तथा प्रसंगात् तस्मात्प्रमेयत्वमपि सूक्ष्मादीनामिं
द्रियसन्निकर्षाभावात् प्रत्यक्षत्वं न सविष्यतीत्यनुमानं दूषितमिति सिद्धिः नाव्यात् सदिति किंतन्निवर्षणान्न साधकः अन्येन वा यदोपि तन्मेव तदापि किमस्मा
र्वज्ञदर्शनवर्जितानन्तर्हि परोक्तेन नाद्यः तत्प्रणीतागमस्याप्रामाण्यनन सूक्ष्मासिद्धेः नद्वितीयः सन्नुसर्वज्ञात्वतत्प्रामाण्ये तस्मात्सर्वज्ञसिद्धिरिति
चक्रकादापत्तेः प्रसंगात् अथान्योन्याश्रयः न तस्यापि रागादिमत्त्वात् तस्य॥ णीतस्य तस्याप्रामाण्ये ततस्याप्रामाण्ये ततः साधकत्वायोगात् नाद्य
प्रमानात गोसदृशो गवयपदस्याद्य दृष्टीन समयमंज्ञासमभिव्याहृत निर्देशवाक्यश्रवणानंतरं ताहक्पिंडदर्शनात संज्ञास्मरणसहकृतं
समयग्राहकं यत्साधर्म्यज्ञानमुत्पद्यते तदुपमानं तस्य हानिर्देश्यागा पिंडस्थानाय कश्चिदुपलभ्यात एतेन सदृशाः सर्वज्ञ इति श्रुतात्तम
स्य सर्वज्ञोपहितातिर्देशवाक्यस्याप्रमाणत्वात् हरकपुरुषविशेषदर्शनेन॥ साधर्म्यज्ञानात्समयग्रहणं स्यात उपमायापमेयायायाथार्थ्यमनिंद्रिय
त्वेनोपमानविषयास्येवाभावान् कथं तस्मादपि तत्सिद्धिः नाप्यर्थापत्तितः सा हि दृष्टः श्रुतो वार्थोऽन्यथा नोपपद्यते इत्यर्थांतरकल्पना यथा जीवतो देवद
त्तस्य गृहे अनुपलंभात् बहिर्भावदर्शनमन्यथानुपपद्यमानं तदन्यथानिरस्य बहिर्भावस्यादृष्टस्य कल्पना यथोक्तं प्रमाणषट्कविज्ञातो यत्रार्थो नान्यथा भवेत् अ
दृष्टं कल्पयेदन्यं साऽर्थापत्तिरुदाहृता नचात्र सर्वज्ञं विना दृष्टादिः कश्चिदर्थो नोपपद्यते यं नास्तीत दुपपन्नत्वं साध्यते अभावप्रमाणेन तु तस्याभा
वप्रवसाध्यत इति सर्वज्ञवादः परास्तमसंगत इति चेत् यत्रात्र रुक्तमनेनेंद्रियार्थसंनिकर्षेंद्रियव्यापारोऽभावात्र प्रत्यक्षेण सर्वज्ञः साक्षात्क्रियत इति तदा धुनिक
प्रत्यक्षापेक्षया सिद्धसाधनं यत्पुनरुक्तं संबद्धं वर्त्तमानं च त्वादि तत्र किं संबद्धं ग्रहणं स्यात एवंतत्संबद्धपवद्धेप्यात नाद्यः अनवहितत्वेन तस्येंद्रियसंबंधस्या ९२

प्ययोग्यस्याप्यर्थस्यापि ग्रहणात् नद्वितीयः तादृगंजनादिसंस्कृतचक्षुषा व्यवहितस्यापि निखातनिधानादेर्दर्शनात् अभ्रस्फटिकाभ्रपटलादिव्यव
हितस्यापि चार्थस्य संस्कारकद्रव्यमहिम्ना कथं चित्प्रत्याससत्ते रिंद्रियसंबंधं न व्यवधास्यापि संस्कृतलोचनस्य तद्दर्शनप्रसंगोऽस्तीति चेत् सर्वत्रास्य त्र वि
स्फारितायाऽदृष्टानिधानादिकं पश्यति यत्र तु तादृगपि निबिडपदार्थविहितं तयनं सदास्ते तत्रकागतिः इत्थं प्रत्यंचविहिता रूप्यारूपयोरंद्रियसं
बंधसद्भावाविरोधात् अथवा तत्रापि तस्यादिव्यद्रव्यवंशयत्केनापि प्रहारादिना संस्कारकमविवतयावज्ज्ञानदर्शनशक्तेरप्रतीघातेन कथं चित्संबंध्य
निधानादिदर्शनं संविधास्यतीति चेन्नर्हि गृहाद्रुपयष्टादातत्कुमारिकादिनयानानेंद्रियसंबंधसद्भावः पि देशकाल विप्रकृष्टानामर्थानां प्रदर्शनात्प्रत्यक्ष
ग्रहणादिति यरिहाराः सत् नापि वर्त्तमानामवरुष्टस्यातः प्रत्यभिज्ञा प्रत्याकृणस्य पवायंयामंधा प्राकृष्टइत्यादा कारणात् तानावस्थाविशिष्टस्यार्थ
स्य ग्रहणात् एवमतस्य पुरागमपत्यभिज्ञानस्याप्रसंगात् नहि कुंडलीति बुद्धिः यस्तु नः स्वर्गोऽपूर्व इत्यादिप्रयोगाः स्यात् प्रासिद्धत्वा
वं न तदर्थित्वात् कृ अथाविक संबंधवानुदिष्टत्वरत्यधामि। इत्यत्रात नवेंद्रियसन्निकर्षवत्त्वस्योपाधित्वं सुष्ठलं तत्प्रत्य
णायोगात् इंद्रियसन्निकर्षवत्त्वं हिंद्रियघा साधनं प्रमेयत्वं न। व्याप्नोति तथा साध्यमपि कस्यचित्प्रत्यक्षत्वं न व्याप्नोति नहि य
त्प्रत्यक्षं तदिंद्रियसन्निकर्षवदिति व्याप्तिरस्ति श्रोत्रसुखादिविद्या। संस्कृतलोचनास्येंद्रियसन्निकर्षाभावेप्यनादृशातकालानामप्य
र्थानां प्रत्यक्षत्वात् योगिनां योगजधर्म्मात्मकात्त्यादिप्रातिभज्ञानवतांऽपि च तत्संनिकर्षं विनापि त्रिकालागमनाद्यर्थस्य प्रत्यक्षत्वात् साध्यव्यापकस्यापाधि
गीयते तस्मात्स्वमते पक्षस्याहेतोः कस्यचित्प्रत्यक्षत्वं साध्यमिंद्रियसन्निकर्षवत्त्वं नोपाधिः न च प्रमेयत्वं सूक्ष्मादीनां कस्यचित्प्रा
त्यक्षत्वं न सविष्यति विपर्ययबाधकाभावात् नहि प्रमेयत्वं कस्यचित्प्रत्यक्षत्वया व्याप्यव्यापकभावः इति चेत् न विकल्पानुपपत्तेः तथापि किं
मिदं प्रमेयत्वं किंमांशास्तुक्या प्रमाविषयत्वं आहो आहोस्वित् प्रमाविषयत्वं योग्यतानुमितिप्रमाविषयत्वं न प्रथमः व्याघातात् कादिस्यांप्रविदुर
साक्षात्कारिप्रमाविषयाश्च स्वर्गादयो न वकस्य चित्प्रत्यक्षा इति वक्तुमर्हति नद्वितीयः श्रोत्रप्रमाविषयाणामपि रूपादीनां चाक्षुषत्वा

पंचलिंगीवृत्ति ९३

दिप्रमाणगोचरत्वात् नन्वतीन्द्रियाः किं कतिपयानामेवार्थानामिति विषयत्वं सर्वेषां वा नाद्यः कतिपयसाक्षात्कृतमिति विवक्षितेऽपि पर्वताग्न्य
रादेः केषांचित्प्रत्यक्षत्वात् न द्वितीयः तथा त्वच्छर्यादीनां प्रमेयत्वव्याख्यानात् प्रमीयन्ते यथावत्त्रिखिलगुणपर्यायादिसमन्वयास्सकलप
दार्थतिरव्याप्तत्वं तथावत्परिच्छिद्यन्त इति प्रमेयमिति व्युत्पत्तेः न च सर्वान् मिति विषयत्वं चर्यादिर्यथावत्परिच्छेद्यत्वमसंभवः अनुमानेन
सामान्यरूपतयैव पदार्थानां परिच्छेदात् न हि वस्तुशादिनवार्थमदर्शनेन प्रत्यक्षप्रतिपन्नाप्यर्थापत्त्यावगतिः एवंरूपं च प्रमेय
त्वमन्यथासिद्धत्वात् साध्यं सर्वज्ञत्वं वा दूरं परस्परविरोधावाच्च मिष्टं नु परस्परतु प्रमाणादिदर्शनाद्वत्सरादिष्वनुपासमान इत्यादि स्तोत्रार्थं एव वा सर्व
ज्ञवादिना प्रतिव्याहतं त्वं मीमांसकैरप्यनर्थकं स्वीकृतमेवाथ
अस्पष्टादिवत् प्रमेयत्वरूपं साक्षाद्दर्शनेन गुणानां विशेषणतायाप
दिष्टं न चेतद्वाच्यमस्मदादेश्च लोकवन्निःसकलपदार्थव्याप्तत्वात्॥
कारं विनापि भवति स्वपदार्थप्रदर्शप्रत्यक्षतामंतरेणाद
उमर्हति न च सकलार्थसाधनीयथावदवबोधं विनाऽप्यक्ष
वज्ञत्वनाम सर्वोत्तमत्वज्ञानस्फुरणगम्य चन्द्रार्यादीनामौपचारिक
मेव प्रमेयत्वं स्यात् अष्टौपचारिकामेवतद्वितिचेन्न मुख्यात्
त्वं कश्चित्स्वपितं महाप्रहतः न तु घटादिष्वस्मदादिप्रत्यक्षेण मुख्य
प्रमेयत्वग्रहणात् स्वर्गादिष्टोपचारिकमपि तद्युपपद्यते न तथाच
तमस्तेषां च साध्यस्य विप्रत्यक्षत्वस्य सिद्धिः यास्ताव तत्वतनतस्य सं
साचनाविषयत्वादिति चेन्न असर्वविप्रत्यक्षेणैकस्यापि वस्तुनः सकलधर्मावगत्यावान्तवप्रमेयत्वस्य दृष्टुमशक्यरूपत्वात् तथैवंरूप
स्य प्रमेयत्वस्य घटादावस्मदादीनामसिद्धत्वात् दृष्टान्तस्य साधनविकलत्वापादकतया कथमस्य हेतुत्वमिति चेन्न सामान्यरूपतया सिद्धत्वात्॥
नास्येव च सर्वोत्तमेन तत्प्राप्तिविषयास्तथा हेतुत्वेनात्यन्याभावात् अन्यथा यदा विशेषापि कादिमीमांसकं प्रति विशेषस्य शब्दत्वाद्युत्तो साधयतद्भूत
विशेषाः सिद्धयः प्रमेयत्वात् सामान्यविशेषवदिति तदा प्रमेयत्वाद्विशेषानिश्चयतया न सिद्ध्येत् अन्यद्धि दृष्टान्तधर्मिण्येतादृशकर्मादौ वा
दोषमेयत्वं अन्यच्च साध्यधर्मिणि पिंडयकेशवादौ विशेष यदि वात्र प्रमेयत्वसामान्यस्य हेतुत्वं तदोपकृतोऽपि तत्समान अपि च साध्यागतास्य ९३

मेयत्वात् दृष्टान्तगतस्य प्रमेयत्वस्यान्यादृशादर्शनेन दृष्टान्तेऽहेलारमिद्धत्वाद्यथादर्शनप्रत्यक्षात्तनवलोवत्सर्वविप्रत्यक्षमस्याः श्रन्य
तरायातान् तथाहि साध्यगतस्य प्रमेयत्वस्य यदि हेतुत्वमभिमतं तदा पक्षवद्दृष्टान्तोऽपि साध्यः स्यादिति व सर्व्वमसत् दृष्टान्तगतस्य वा त
द्धेतुत्वं विवक्षितं तदा दृष्टान्तवत् पक्षोऽप्यसाध्यः स्यादित्यवर्ष्य समः तस्मात् साध्यदृष्टान्तयोः प्रमेयत्वस्यान्यादृशत्वे प्रमेयत्वसामान्यस्य
हेतुत्वे न कश्चिद्दोषः तादृशं प्रमेयत्वं कस्यचित्प्रत्यक्षत्वं सिद्ध्यत्सर्वज्ञसिद्धिः यास्येव तत्प्रत्यक्षाः स्थास्येव सर्वज्ञशब्दवाच्यत्वात् अपि च
यथास्मदादीनामतीन्द्रियार्थदर्शनाभावेऽपि कस्यचिन्निमित्ताद्दृष्टशास्त्रवायसंस्काराणां ज्ञानिस्मरादीनामतद्दर्शनं तथा योगजधर्म्मा
नुग्रहादक्षधर्म्मनारायणसकलावरणविगमादतीन्द्रियकं कस्याति
सर्थिकनिम्नज्ञानः कश्चिद्देशकालस्वभावव्यवहितानपि पदार्थान्
तु दृष्टीन्द्रियकामिनाथः जातिस्मरादीनां च तत्त्वतोऽप्यन्यस्फुरणम
तु पश्यति शास्त्रादपि न तत्सिद्धिरिति प्रत्यक्षादिना पि न सम्यक्ज्ञा
कं कथं सिद्धिर्यत्रीयेषः सर्वज्ञस्याप्यद्यापि न किं तिष्यतिः व
नातिर्वा नाद्यः शास्त्रप्रतिपादितयामनियमादिगम्यागोगान्या
सोमादितत्परमसमाधिर्योगिनां घातिकर्म्मवज्रक्षयकाष्ठाण
सर्वज्ञत्वनिष्कलंकानद्वितीयः शास्त्रविसना सर्वज्ञविरहितस्य धुः॥
मानं न कालेऽपवं धर्म्मकास्मर्वज्ञ इनिवता तरं तु प्रयत्नैः तस्मात्तु तथा
यथापि शास्त्रात्सर्वज्ञसिद्धिः न च चक्रकादिदोषप्रसंगः स्वगुणेतरे॥
न्यपुणानाहाशास्त्रात्सिद्धत्फपगामसोस्यात् नावैवम् सर्वस्वतरसर्वज्ञविरचितागमात् दुष्कारोगात्तारघातनत्कुशलक्रियाक्रमणा
सर्वज्ञत्वसिद्धरत्फयगमान् नावेवमनवस्थापातः सर्वज्ञानातशगमानाच्चज्ञाकुरवहनादिवान्फयगमात् नाप्यफयमानात्तदसिद्धिः ग
॥ न च वृष्टहातसमयसंज्ञादिविशेषणाश्चितस्याधर्म्मज्ञानाभावापमाना यमानादत्तथानाविनायमानान्न तत्सिद्धिनस्यात्स्यान्न याव ताय
दाकनवितृकतृश्चिसविरचितागमादुत्तरान्नारघातनतकुशलक्रियाक्रमण सर्वज्ञत्वसिद्धरत्फपगमान्नवेदप्रवादं नित्यत्वप्रत्यक्षनेपारदृष्टा
वाप्ततागमप्रामाण्यः कश्चित्कवितकादवक्षसर्वज्ञविशेषः प्राकृक्रमहंसमूलकाष्ठकगितरागगाक्षिदोषजालं ज्ञानादिनिर्गुणः

Dr. BHAU DAJI MEMORIAL
डाक्टर भाऊ दाजी स्मारक

सर्वोतिशायितं स्वतनविषयं वर्त्तमानमसमस्तवस्तुसाक्षात्कारदक्षं तं समस्तमनिखिलमनुज्ञातां सर्वज्ञं सर्वोत्थितं ज्ञातुमशक्यमित्यतदाकर्ण्य प्रश्नाकसाविद्वांसस्त
स्यखिलस्वरूपमुरूपमवलोक्य नूनमसौ सर्वज्ञोऽस्तीति प्रत्येति तथाविधधर्म्यज्ञानमेव तस्याप्रमाणं तस्माद्देवाङ्गनासमयसर्वज्ञसंज्ञासंक्षिप्तं संबंधप्रतिपत्तेः अन्यत्रै
वं सदृष्टमिति चेत्तत्र यथा दिक्कारहाक्कलनइति दाक्षिणात्येनानुयुक्त उदीच्याकरंतं निर्दिदेनु धिक्कारं तं लंबग्रीवं दीर्घजंघं करभस्कंधं टकारिनमयशांदपत्रनामि
न्यादिस्वरूपतस्त्रिशाम्यवदाक्षिणात्यवशात् पण्यगतस्याहशोपि डेनिशस्वस्वतमयंकरतइति निश्चितो ति तथाविधधर्म्यज्ञानमिवास्यकारनमंज्ञासमयग्रहस्य।
द्विविध स्यापिमानान्तरदर्शनस्यान्यत्रापि दर्शनात् साधर्म्यग्रहणस्य च धर्म्मसामान्यलक्षणत्वनाधातिलेक्षणत्वात् नत्ताहकप्रकृष्टविशेषस्यक्कवि
दप्युपलंभा द्वैविध्योपमानाद्यपि तस्मिद्धिरितिचेत्र किमार्वषां स- उपलंभानवताना नाद्यः तस्यसादेश्वत्वात् नद्वितीयः तस्यानुपलं
भोपि त्वं काणं लवतीत्यनिवारात् नथापत्यात् सर्वादृष्टिसंमादा हत्त्वाद्दृष्टवतीनिवारनइति यद्वाक्ति दृश्याभावप्रमाणतोपमे
यत्वाभावात्रापमानान्तनसिद्धिरितियदुक्तं तत्रस्यदूषण मेवनदूषणं यतः अनन्यसाधारणगौरवस्यानाकवलांमस्व
वावासरूः यावत्रमप्यवृहतुंदहंतावतुंधरात्तातिवसुंधरावत्या। दिवतुसर्वातिशायित्वेनसकलाप्रमानान्तिद्वृनयातस्यगगनवत्ता।
नत्वयाऽलकारविषयत्वात् यदपि नार्थापत्तितस्तत्सिद्धिरित्यादि तदप्य युक्तं सर्वज्ञं विनागमप्रामाण्यालक्षणाऽर्थादनापपत्येनसघावतद्युक्त
क्रियाच्चनाच्चानसनकर्म्मार्विवंचाप्रवृत्याघंकंवृकंडगनस्यात् सर्वाप्योरूषयत्वात्तस्यामाण्यमनुपपन्नमिति वाच्यं तस्य प्रागेवापास्तत्वात्॥
तस्मात्तत्साभाण्यान्यथानुपपत्या तत्सिद्धिरुपपत्रा यदिवा निर्विषयत्वान्नार्थापत्तिः प्रमाणं ततस्तदभावात् न सर्वज्ञसिद्धिसिद्धावितास्मदिति।
स्यथादिविरुद्धयोः प्रमाणयोः स्वस्वविषयस्थापतनाविषयतया प्रवर्त्तमानयोस्तत्रैवेत्यस्य सद्भमप्यप्रमाणयत तदनयोः प्रमाणयोः सतावद।
नावप्रमाणस्य तद्देशाभावोपस्यते अनुमानतस्तु जीवनृतस्य विदर्ह्यद्दत्तविषयतया प्रवर्त्तमानयोस्तत्रैवेत्यस्य सद्भमप्यप्रमाणयत तदनयोः प्र
माणयोः सर्वोपि द्विसबलस्वरूप विरुद्धावपि स्थापकत्वेकस्मिन् विषये प्रवर्त्तनया विरोधः प्रथिव्या नुमानस्य बहिर्भावलक्षणविषया

तरव्यवस्थापतनाप्रामाणइतिक्तेतितीयाऽर्थापत्तेःप्रामाण्यं वर्ण्यते तादृतदयुक्तं कथं हि प्रमाणयोर्विरोधः समस्तमयतया कल्पवाच्चानेक
स्मिन् विषयविरुद्धधर्माणिनायकत्वादिति चेत्र जीवंश्चेत्राद्गृहेनास्तीत्यत्र ह्यभावग्राहकस्य प्रमाणस्य प्रत्यक्षस्य तरंजावस्याङ्क विज्ञानामिति मासा।
नविषयस्तया गृहसत्त्वोपनायकस्यानुमानस्य प्रवृत्तेः समस्तमयत्वाभावात् तथाच तेन स्थितिपन्नया गृहाभावनिश्चयकतत्प्रत्यक्षवृत्तेरभावप्रमाण
त्तसर्वस्यगृहसत्त्वमुपानयतः प्रत्यास्त्वसस्यवानुमानस्यकथंविरोधः उत्कृष्टत्वेनायासर्वातद्भावात् निश्चायकत्वेनतथाभावप्रमाणस्यबलीयस्त्वात् अनुमा
नस्यवार्त्तिकवृत्तिविषयस्याजातत्वबहिरवस्थापितत्वात् नचनयोःसत्वासत्वाद्यर्थधर्म्मणयोरपि विरोधः समानमलाभप्रमाणविषयमपि
व्यापनावि तदिकस्मिन्धर्मिणि विरुद्धधर्म्मसंसर्गः संभवति सतःसा। धर्मापत्याप्रतिनियतविषयव्यवस्थापकत्वेन तयोरविरोधत्वात्तत एव
तिस्तस्याःसार्थकत्वमिति चेत्र बहिःसत्वाद्दःसाक्कालतयात्र हसत्वोपनायकस्यानुमानस्य गृहासत्वग्रहं विनानिरवकाशात्व
तत्वनिवृत्तयाऽभावप्रमाणेनबाधकत्वे सावकाशान्तरकाशायां। रनवकाशाविधिर्बलीयानिति न्यायात् एवंचनिर्विषयत्वाद
र्थापत्तेः कार्यवच्चाऽनवतुवाकथं किन्त्वाप्यनुमानलक्षणत्वाया तत्वादनुमानमसंदेह तथाहि साध्यं विनानेविनालिंगाख्याधानि
श्वायकमनुमानमित्यनुमानस्याहृष्टःश्रतावासवोऽन्यथानुपप द्यतइत्यर्थान्तरकल्पानुमानमेवय तथाहि साध्यं विनाऽसाविना।
लिंगाख्याध्यनिश्चायकमनुमानमित्यनुमानस्याहृष्टःश्रुतोवासर्थोऽन्यथानुपपद्यतइत्यर्थान्तरकल्पनमित्यर्थापत्तेर्लक्षणं अत्र चावि
नाभावान्यथानुपपत्तिरहितोऽस्तिरस्यापित्वार्थापत्तिकल्पनायस्यसाध्यत्वाद्साध्यस्यत्वं निरस्तत्वादर्थापत्यनुमानलक्षणादर्थापत्तिल
क्षणस्यालिदृष्ट्यस्य नुमानादर्थापत्तेरलदः एवंजीवतश्चैत्रस्यविदृष्टे गृहाभावात्लिंगमवान्यथा बहिर्भावलिंगिनं विनाऽनुपपद्यमानत्व
रस्यिग्रहस्तुरक्षणं वहिर्भावकल्पांस्तुमानामेव तथावप्रयोगः जीवंश्चैत्रो बहिरस्ति जीवतवत्वे सति गृहेऽनुपलभ्यमानत्वादहमिव अत्र।
वानुमाना गृहबहिरवस्थितः सकलं गृहमवलोकयत्रात्मानमुदाहरणीकरोति जीवतो गृहाभावबहिर्भावयोश्चरूनकत्वान्नित्यत्वव।

अमग्याम्रिकत्वादिपर्ययेणापि प्रयोगाः स्वव्याः अतएवलिंगस्य चतस्य हेतोरन्यथानुपपत्तिमेवलक्षणं सर्वज्ञस्य प्राहुः अन्यथानुपपन्नत्वं
यत्तत्रलक्षणमाहितं तथाः अन्यथानुपपन्नत्वं यत्र तत्र त्रयेण वि नान्यथानुपपन्नत्वं यत्र तत्र त्रयेण किं इमिहानुमानेपि वहव्युः स्तुतावाचयतीतादोषमो॥
प्रिं विनाः तुपपद्यापत्तेः धंतिरमग्निकल्पयतान्यथापिविलक्षणस्याव्मानलक्षणादन्नेदप्रतीतेर्नार्थापत्तिः पृथक्प्रमाणं तदेवमनुमाना
दितिः प्रमाणेः सर्वज्ञसिद्ध्यर्थसत्त्वासाधनमसत्त्वसाधनमसत्त्वप्रमाणं परस्याभिरवकाशम्मद नतु विवादाध्यासितः पुरुषः सर्वज्ञानन्नव
तिवक्तृत्वात्रथ्यापुरुषवदित्यनुमानात्सर्वज्ञाभावः समयप्रतीतिश्चेत्र विवादाध्यासितः पुरुषा सिद्धो नवा सिद्धश्चेत्र हि तस्य सर्वज्ञाद
विनत्र सिद्धेः परमाप्तः प्रावण्यवामूर्त्तत्वादितिवद्धर्मिग्राहकप्र माणवाधः नाचस्यद्वसहाश्रयासिद्धो हेतुः तथा सर्वज्ञानवत
तिमाध्ये किंसर्वज्ञतायाः प्रागभावो विवक्षितः आहोसिध्वंसः उता स्यान्याभावः अत्यंताभावो वा नाद्यः गतादिपु सर्वज्ञतायाः प्राग
भावस्यास्माभिरप्यभ्युपगमात् कालोत्तरसिद्धिप्रसंगाच्च नद्वितीयः ज्ञानावरणकर्मविगमजन्मनः प्रद्युम्नकलपदा
र्थावनाशिनित्यज्ञानत्वाल्लक्षणायाश्चस्याः प्रध्वंसासिद्धः न तृ तीयः तस्य प्रतियोगिनिरूपणाधीननिरूपणतायाः प्रतियो
गिसर्वज्ञनिरूपणं वा सिद्धं नः समाहितं न चतुर्थः सर्वसर्वज्ञत्वं वा॥ रूपत्वोः कार्यकारणभावाद्यातादात्म्याद्यासपदेत्यादर्शनाद्य
नप्रथमः समिद्धिःसाम्यादिवायोरव्यवच्छेदकत्वाभावःसाध्यताप्रत्याग्रसिद्धःसर्वज्ञत्वस्याव्ययव्यतिरेकानुविधानवक्तृत्व विवक्षापूर्व
कतात्वादिसंयोगाद्वयव्यतिरेकानुविधायित्वात्तस्य नावाज्ञनापितानरदादिमतादिमतोविवक्षाविनापिवक्तृत्वदर्शनात्ततरनुविधायित्व
तस्मात्तिवाच्यं जागरावस्थाभावस्यासनज्ञानिसंस्कारयाटवादितोऽस्यप्रवृत्तिसमनयाज्ञानविवक्षाप्रयत्नानांतषामपिसंभवात् अन्यथाप्
वत्रविभाकोष्ठावायुंताल्वादिसंयोगाभावेनवर्णाद्युच्चारणानुपपन्नःज्ञानादावेवयाघातरसर्वस्यसर्वस्यकार्यस्यकार्यकारणभावानियमा
त् उस्यप्रादिप्रसपाश्रज्ञानाद्यन्नभ्युपगमेवक्तर्वास्यासनातामवचस्नाम्बाणांनियमाभावप्रसंगात् तस्माद्वयेनासर्वज्ञत्ववक्तृत्वा॥ ९५

योःकार्यकारणभावःसाथः व्यतिरेकस्तुसर्वज्ञाभ्युपगमसमंतव्येवेति कथंतत्सन्देहसाधयस्यात् नद्वितीयः इदमत्रगौरपापाद्ययारिवा
सर्वज्ञात्वद्ववचनकर्तृत्वयाःप्रादाप्याप्रतीतेः नयोःप्रतिनियतसामग्रीप्रभवत्वात नतृतीयः सहभाव संवस्तुनोर्वदर्शनेऽप्यव्यभिचाराप्यल
तात् अन्यथाचंडालादन्नलेखयाधिवत्वादित्यनुमानंसिद्धिसाधयेत् न्यायदर्शनाविशेषात् तस्मात्सर्वज्ञाभ्युपगतासत्वःप्रतिसाध्यसाधर्म्यानिम
गच्छति वक्तृत्वादितिवाहेतोःकिंदृतसविशेषणादिगावरविसंवादिवचनकर्तृत्ववक्तृत्वमभिमतेतद्विपरीतंवा आद्यएवहेतुवक्तृत्वस्यस
र्वज्ञताव्याप्तत्वादिरोहाहेतुः द्वितीयसिद्धसाधनंविसंवादिवचनवक्तृत्वसर्वज्ञत्वस्यासंभवात् रथ्यापुरुषवदितिदृष्टांतःपिया
साविश्रयादन्यासिद्धाहेतुः नहिरथ्यापुरुषवक्तृत्वात्सर्वज्ञ :किंतुरागादिमत्वात प्रकृतस्तुपुरुषावक्तृत्वंपिरागादिमत्त्वासावयस
र्वज्ञःविनविघ्नलोपःस्ववयाववक्तासरागादिमानितिसाध्य। नत्वायकत्वात्रासिगपविद्यमिनिवक्तृत्वं तथाचनवक्तृरागादि
मिसरपिरागादिमत्वापत्तेः आपद्यतामितिस्वत्र तथा वैतिवक्तृत्वादव्यास्यायामनाशवासमतद्रुक्रियाकारा
नवनाघरेहत्वनुपपत्तेः तथाचानिर्मोक्षप्रसंगः किंचकिमर्थदृ तुरवयोधव्ययव्यतिरेकीवा नप्रथमः तत्वदर्शिपायेणासहि
पक्षवृत्तेकत्वात्यत्राप्राप्याजकतयासपक्षेव्याप्तिश्चयात् नहि। तीयः विपक्षस्यसर्वज्ञस्यात्यंतासत्वात्स्वपक्षमतमवतःशशविष
णाविषक्षाद्यतिरेकासिद्धः तत्रवक्तृत्वाद्धेतोःसर्वज्ञाभावसिद्धिः एवचन्नदन्नावसाधकप्रमाणाभ्युपगमतसिद्धःसर्वज्ञः सर्व
ज्ञः तज्ज्ञानंवत्तवक्तुरादिजन्यसर्वविषयत्वात् वक्तुरादाभावप्रतिनियतरूपादिग्राहकावनतदसिद्धः मंत्रादिसंस्कारादन्नदाविं
वक्तुरादीनाव्यवहिताद्यर्थग्रहणस्वदृष्टिविस्फुरणेमंतारादसर्वज्ञवक्तुरादीनांकर्थविसर्वग्रहकत्वाभ्युपगमेऽपितत्तमनित्यस्वतः
विनाशात्तज्ज्ञात्यसर्वविषयज्ञानस्यापितत्प्रसंगात् तदेतदवदाराति इंद्रियादिनिर्मुक्तानांमुक्तानामपितत्संग्राहकावात नापिलेगिक
तत् तादृग्लिंगाभावात् नापिवाक्समयोगमद्युविकल्पानुपपत्तेःक्रामणामवस्पदार्थातामानंत्यमतलिंगात्त्वदनुमितःकिन्नुमेयाक्या॥

त्वात् योगपक्षेऽनवतरदेवमित्यास्फुपगमश्चाक्षमानिकज्ञानस्य सामान्यमात्रग्राहकत्वेन तद्रूपस्य सर्वज्ञज्ञानस्यापि निखिलपदार्थधर्मग्राह
कत्वं स्यात् अत्रमानान्मेवं स्वलावत्वात् लावनास्यासत्तुमार्वज्ञालैंगिकज्ञानस्य सकलधर्मग्रहणाकारं संज्ञानरणतन्माशाकारिवमस्फ
पगतं नस्वत् नापिशाब्दं तत् तदाद्यनिलाप्यानां सावानामनंतत्समसागस्यैव तत्पुहृणे स्यात् नामवच्छनैनिर्बधेन तज्ज्ञानं तत्स्य न विषयत्वात्॥
नथाचांक्षपक्षवर्णितज्ञानानां अत्यंतममागात्त्रणनिलप्यरण पद्मवर्णितज्ञानं तुण अष्णेतमागमा सूयनिबर्द्ध। नन्वनमिलाप्यानामनिलाप्यानामप्पो
नंतानां नेषोऽत्रनानिवंधनन्तद्विषयत्वात् नदग्रहणास्फुपगमेवा सर्वज्ञत्वहानि: तस्मादिंद्रियलिंगशाब्दाजत्यनज्ञानं नित्यं सर्वविषयं तिदृ
यिकप्रत्यक्षवास्फुपगंतव्य नन्वेवमात्मनोऽनित्यज्ञानरूपत्वेनास्मदादि   ज्ञानस्यापि नित्यत्वाविशेषात्सर्वविषयत्वप्रसंग इति चेन्न तदावरणा
पगमात्त्याविशेषात् हुदपत्तहिपटलाद्यावरणानावरणात्याचक्षु   षः स्वविषयग्रहणं प्रतिविशेषस्वदृदिहापिनरिष्यति अस्मदा
नावारककर्मणा कथमस्मत् सज्ञानस्यावरणंन घा/व्वाक   रवानाऽपि तस्यावरणं स्यादिति चेन्न कर्मणःपौद्गलिकत्वेनास्य
त्वेनासिद्धः तथावप्रयोगः सर्वविषयत्वाद्धकज्ञानस्वभावस्यात्स   कं स्वविषयाग्रहणं विशिष्टावारकद्रव्यसंबंधसर्वकंतस्त्वभाव
स्यसत्तस्वस्य स्वविषयाग्रहणाद्यानयादवेन्दवेदास्वेयघावविष।   यग्रहणस्वभावस्य चक्षुषत्त्वहग्रहणपटलाद्यावारकद्रव्यसंबंधस्य
र्वकनथाऽवद्तस्माज्ञघवति यच्चतदावारकं द्रव्यतज्ज्ञानावरणकार्मेति नथापिनन्नेनापिकर्मत्स्यावरण वस्त्रशरराद्यावरणःपिज्ञानानुदय
प्रसंगादिति चेन्न विषयोपयोगानर्ह्ष्टिमस्यावमन्यदानापलब्धिः वस्त्रादत्तुवाह्यतयामाकाशात्मासंबंधनशरारादेस्तु मासान्संबंधःपिज्ञाना
निर्यक्षिकारणतया:तदावारकत्वायोगात् तथापिकथमनादिसहत्वारिणस्तस्यात्यंतिकोविगमइति चेन्न नाहस्यावमासंबंधस्योचनमत्तास्या
वत्स्नादिसंयोगात्तस्यनदुपपत्तेः नहिंसवाह्रतानाद्यपितत्रित्यंनिर्हेतुकत्वात्तस्य विगमोनसंवेत् विगमोनसावत् विगनमपिवाहेतुमनार
णाऽपितनःप्रादुर्भवेत् तद्धेतुर्नामिथ्याज्ञानरागादीनां तन्निरासहेतूनां च सम्यग्ज्ञानवैराग्यादीनामभ्यासेनसर्वथापिनाशसिद्धः तथाच ७६

सम्यग्ज्ञानाद्यभ्यासस्य निघ्राज्ञानाद्युपगमे तज्ज्ञानावरणादिप्रध्वंसात्परमप्रकर्षप्राप्तलोकालोकावभासकं केवलज्ञानमस्फादिति नच्चस्य
रसादिनाकवं सर्वज्ञज्ञानस्य परमप्रकर्षावलिलेंथ सादावस्यामाटपितथा उपलंलात् नखलुसुशिक्षितोऽपिकश्चित्सकलमपिगगनमंडलंलंघयि
तुमलमिति चेन्न नरवत्त्वात्यामानज्ञानस्य परमप्रकर्षः किंतु सातममम्यग्ज्ञानप्रत्यास्यासातिशयात्क्रमेणज्ञानावरणादिप्रध्वंसेतप्रबलप
वनयोगाद्घनपटलाद्यावरणापगमे तस्यार्यमंडलमिवसादवतदनिव्यक्त नत्तमाऽवमवात्तु षादिज्ञानवदसवत्तुत्यक्ते अतएवस्वभाव
तः संकलार्थग्राहि नित्यज्ञानवतोऽप्यात्मनः समार्यवछायां नियतार्थग्राहकानित्यज्ञानोत्पादस्तदावरणक्षयोपशमश्शरीरेंद्रियादिसंबंध
निबंधनिबंधनएव कृतःपुनः स्वरूपेणोन्मत्ता नित्यज्ञानमिद्धिरि।   ति स्वनमस्वभावत्वान् तथावप्रयोगः आत्मा स्वरूपेण शास्वज्ञान
वानतत्स्वभावत्वात् ग्याट्यस्त्वालाव:सशाश्वतज्ञानन्यषोस्सबन   पदावहिःशास्वतोऽपवान् ज्ञानस्वभावस्त्वात्मात्मानुमाऽपि
शास्वतज्ञानिति नचकंथंस्वने वद्यसाथनामो व्हानिति   वाच्यं आत्मनः कथंविज्ञानस्यतः दोवहानोपपत्तेः आ
वरणायागाउसंसार्यात्मिनामस्य पितज्ञघानप्रकाशात नथा   त्मनस्वस्वभावत्वमसिद्धमिति वाच्यं अतज्ज्ञानस्वभावत्वे स्यात्मनो
त्यतान्नदाहा। नप्रथमः ज्ञानस्याचेतनधर्मतया प्राघः रवेंस्थि॥   दृष्यतस्पुपगमात् अस्फुपगमेवाअहज्ञानामात्मात्मा धास्थि
नादृशाद्धनज्ञानस्यसामानाधिकरणमानुपपत्तेः नद्वितीयः नथाद्वियात्मानाद्रूषादिनिरिवज्ञातनासंवेधपानानअनस्फुपगमाशतहिमा
मामस्केरस्मानिर्वाणगुणस्मृतिनारंत्यतालदृश्यतानथालेंदालदर्शाकाराश्नथाचानेदास्फुपगमेकथंतत्स्वभावत्वमात्मनः सिध्यत्येत्
पिवतायारत्यतालदसिद्धं तितेषामपिकथंमात्मनाज्ञानस्यसंबंधः नेदाविशिषाद्रूपादीनामपितज्ञाबंधप्रसंगात् लदाविलदाविशेष
ऽपिसमवायात्तज्ञानस्यैवनासंबंधस्तद्रूपादीनामितिचेन्न तत्स्यापास्तत्वात् आस्तांवा तथाप्यसोधौ ज्ञानस्यात्मनाशस्वहास्यात्
कदाचिद्वा नाद्य। सुषुप्तावस्थायां ज्ञानस्यप्रध्वंसमननवतानेदेनावास्फुपगमात्तु मावचावत्तुसप्तयासं नवान् नद्वितीयः समवायस्या॥

पंचलिंगी वृ
५७

नित्यत्वाभ्युपगमात् अनभ्युपगमे द्रव्यस्य गुणसमवायं विना निर्गुणत्वाप[illegible]: कदाचिदेकतरस्य संबंधिनो ज्ञानस्यात्यये
कादाचित्कत्वं तस्य नित्यत्व ज्ञाता नित्यदास्या कृत्स्नज्ञानाभावात्मनो द्रव्यत्वाभावप्रसंगात निर्गुणस्य द्रव्यस्य कदाचिदप्यसत्त्वात् । यद
त्र द्रव्यं पर्याय वियुतं पर्याया द्रव्य वर्जिताः क्व कदा केन किं रूपा दृष्टा मानेन केन वा नच ज्ञानानां सर्वथाऽपि धर्म्मधर्म्यादि विशेषगुण
वेन याप्रदातो तस्य द्रव्य स्य न विष्यता इति वाच्यं धर्मादीनां बुद्धिमदात्मसर्वकार्यत्व बुद्धिमत्त्वाभावेन धामणां नावप्रसंगात तद्वत्तयापि तस्य
तदातो द्रव्यत्वाभिसिद्धः व्यापक व्याप्य व्याहता सर्ववादिसिद्धत्वात् सामान्यगुणयोर्गुणत्वात्वेन तदानाम पि द्रव्यत्व सिद्धा भ्युपगमवात स्यादिक्व
लसमानतायत्तः नचैवमपि बुद्धि निवासंयात दानी मपिश्यामपश्याम दिमत्रयात हेतलक्षणपतनवताऽपि तस्याभ्युपगमा एतस्मादात्म
निस्वभावसद्भावज्ञानमभ्युपतव्यं एतेनायावद्रव्यताऽवि त्वमपि ज्ञानस्य निरस्तं मंतव्यं तथा त्वहि स्वभावसंबंधस्तु
यपत्तः सोपपादिकं किं न छिन्नायावद्द्रव्यता विवक्षिहि ज्ञानस्य सुषुप्तमूर्छितावस्थावस्थातु यपत्तिप्रसंगात् अवनूयात्रव
हि सुषुप्तमूर्छिताद्यवस्थापदिश्यते तस्मात्सुषुप्ताद्यवस्था स्थां ज्ञातात्यासातावेनतयावद्द्रव्यता विवक्षितस्य तित्वेन त
त्राप्यस्फुटानतया ज्ञानोत्पादाभ्युपगमात तथा तयावद्द्रव्यता विवक्षितास्य तिव त्राप्यस्फुटानत्वयाज्ञानोत्पादाभ्युपगमात् अन्यथाजागराद्य
वस्थायामाद्यज्ञानस्य कर्तृकत्वेनानुत्पादापत्तः ज्ञानत्वात्मकर्तृकमिष्यते ज्ञानविशेषपिप्रपत्त्यादिशालिनश्चात्मनः कर्तृत्वं गाय
ते नवस्तुथापाद्यवस्थायाश्चवनाज्ञानमभ्युपगम्यते यत ज्ञागराद्यवस्थायामाद्यज्ञानं प्रत्यात्मनः कर्तृत्वं स्यात् तथा चतदभावात्तु त्ततात्तर
ज्ञानानाभावप्रसंगात् विराडायेत सुषुप्ताद्यवस्थायां ज्ञानानभ्युपगमे चसुषुप्तस्याप्यत्वत्रज्ञानाभावप्रसंगात् वत्तायाद्यवस्थायां वि
शेषात् सुषुप्तादशायाममनः संयोगाभावान्नेत्वज्ञानामेतावत्सुषुप्तस्य तत्ज्ञानाभावेऽपि नात्तयोर्विशेष इतिवत् तत्त्वसुषुप्तस्या ५७
त्ममनः संयोगाभावः कृतस्यायतनतस्फुत्वादः तदानी हस्तुं इरी कादरतिरिडियात्मप्रादशोमनासात्ति सानत्वा छेरावछिन्ना

त्मना संयोगाभावइतिवत् एवं तर्हि सुषुप्तस्य प्राणापानादिक्रियाणामप्यनुत्पादप्रसंगः आत्ममनःसंयोगाभावात्प्रयत्नाभुत्प
ादनतद्वुपपत्त्याः तस्मात्सुषुप्ताद्यवस्थायामपि प्राणापानादिदर्शनादस्फुटप्रतिलासतया ज्ञानादिसंसवाद्यावद्द्रव्यताविवेतास्य
ति नचैवमनित्यसुखदुःखादीनामपि तद्विशेषगुणानां यावद्द्रव्यताविवेनमतसनुत्पादः प्रसज्येत तथाविकस्मिन्नकादेवायं सुखात्या
दिव्याहारादयः प्रवर्त्तिरस्त्रितिवत्ता तेषां ज्ञानलदचेतनधर्मावद्द्रव्यतये वस्तु द्व्यदिव्याहारादिकारणत्वात सुषुप्ताद्यवस्थायां तु प्रव
लतरात्तु सवासावाभावनसां वद्यता अतएव दुःखानावस्यापि दद्यसावेवत्तरूपावर्त्तापवादानद्रूपेण किं पुनर्विधिरूपतया
ज्ञादिकस्वभावतयावसकलसुरूपावर्त्तितिषिक्तस्य सुख स्याद्ध्रतरक्षास्तक्कंटकादिसामग्रीमतिकषंस्तु सुमन्न
छिनाऽरण्यहं सुखीत्याद्यनुसत्वप्रसंगात् तस्माद्यावद्द्रव्य ताविरूप्यपिसुखादीनां तत्रस्य कारणं कलापनोत्पादात्रत्रा
श्वनक्षसंवदनापत्तिः नन्तु तथापि यावद्द्रव्यता विवेज्ञानस्य ना लंपश्यपतःस्मारतो वा तुरुषस्य नीलज्ञानात्तु परासरणावि
षयांतरसंचाराभावादित्तिवत् नहिविवक्षितव्यक्तिरूपत याया वद्द्रव्यता विवेक्षमः किं तु सामान्यरूपतया हि यथा
ज्ञानजातीयविना स्म द्रव्यं कदाचिदास्ति नतु नीलज्ञानव्यक्ति। नांतरीयकत्वात्मैत्यस्फुयगमायन यानादिविषयांतरसं
चारासावात्ताछ्रत तस्माज्ज्ञानस्मारणाविशयश्रत श्रन्नदिद्धियावर्त्तिमसनः संयोगादात्मनि ज्ञानस्तोत्पद्यते सुषुप्तादानां तु प्रबलमि
द्धाक्रपरदानाःकरणतयानस्य ज्वितनस्तु सवा यातेवं शब्दस्याप्याकाशविशेषगुणत्वेन द्वानवद्यावद्द्रव्यताविवप्रसंगात्।
नैवमस्मिन्सत्येवाश्रयशब्दस्याप्रबंधस्माप्यलतादितिवत्तः शब्दस्य द्रव्यत्वेनाकाशगुणत्वाभिसिद्धः यथा चेतत्तथाग्रागावापसा
दित तादवसुक्तत्वात्मनात्म नाज्ञानस्यभेदाभावनकत्वचित्रादात्माद्वतस्यभावत्वाद्धेतुरितिसिद्धः एवमप्यसिद्धावात्म
नात्माभिद्धिप्रसंगात् स्वभावाभावलावस्याप्यसत्त्वात् तस्मात्कथञ्चिज्ज्ञानवानात्मा केवलसंमायवस्थायां प्राप्तिनियातं

डियाद्यनधिगमं वंध्यस्त्रबलज्ञानावरणविगमालब्धात्मज्ञानं सर्वविषयं जीवन्मुक्ताद्यवस्थायां च सकलावरणविध्वंसात्सर्व
विषयं न तु संसार्यवस्थायां प्रबलावरणतिमिरतिरोहितत्वादात्मनः सूक्ष्मस्य प्रतिनियतं जीवन्मुक्ताद्यवस्थायां च सकलावर
णविध्वंसात्सर्वविषयत्वं विषयमपि ज्ञानं तथा प्रावृतं निबिडजलदपटलाविलुप्तसूर्याचंद्रालोकप्रकाशवन्न ह्युपपन्नः प्रकाशा।
ह्यल्पविषयत्वं नाल्पकान्तिनिराघ्रिता तदावरणलवक्षयात् ज्ञानस्य प्रतिबंधयुक्त आत्मनस्तु महाविषयत्वं महत्वाद् ज्ञानं मंडला
वहाप्रप्रकाशमंडलवहाप्रप्रकाशमयत्वात् कर्मकुज्झटिकावरणक्षपितज्ञानस्य न सर्वथा प्रतिबंधः तदेवं ज्ञानो क्रियमाण
निराधारतेनेंद्रियादिद्वारप्रतिलाभात् एवमतस्फुपगमजीव   स्याशावायात्मघाचागमः सहजावाणविद्युगं अरकरस्म
अगोतसागातिद्युमादिभ जडत्वेणतं पिशाव रिज्ञानिवाः   जीवत्वेणपावज्ञा इत्यादि अरकरस्मत्रिअक्षरस्याकेव
लज्ञानस्यस्पर्धः यथावा अपवरकांतःस्थस्य प्रदीपमंडल   स्यवातायनविवरैर्विनिःसृताः प्रभांकुरा बहिरपि
किंतिसुप्रकाशयंति तथा केवलज्ञानमयस्यात्मपिंडस्येंद्रिय   जालद्वारेण निर्गच्छद्राज्ञानांकुराः प्रतिनियतान् बहिरर्था
न् प्रकाशयंति नातिकिमनुपपन्नं यदुक्तं ध्यानाद्युपासाप्रदीपिका   धीनज्ञानस्य परमप्रकाशालंबनादसर्वानुपलालघरीतित्वसंघ्य
मागत लंघनं स्योदारिकशरीरादिसहकारिप्रयत्नजन्यं तदात्यल्पस्य मानसूरूजघा रिपादरतन चाश्रय व्याघातायेव प्रवर्ततीति
कथमत्यामात्रस्य परमप्रकाशानं विज्ञानं चुडामणि तु खरमनत एव परमाकाष्ठिमधमसीतमध्यावरणत्यागादिथ विरंनतथाप्रति
सातंसंप्रति कुष्ममाद्विम द्रष्टा शिताकल्याद्युरणकारणाधवद्भूमावनित्यात्वेन तथा तिश्चक्रिमासादयतो निर्विषसादृश्यात
न तु तज्ज्ञानं सर्वागोचरमपि किं क्रमेण यदार्थान् साक्षात्कुर्यात् योगपद्येन वानाद्यः तद्धि सकलार्थसाक्षात्कारसमर्थत्वात् सम
र्थं चेत् युगपदेव साक्षात्कुर्वीत समर्थस्य क्षेपायोगात् न चैवं समर्थं तदा क्रमेणापि न साक्षात्कुर्यात् अस्मदादिज्ञानवत् नाचेंद्रिय

Dr. BHAU DAJI MEMORIAL
डाक्टर भाऊ दाजी ... स्मारकम्

यकज्ञानापेक्षत्वस्य शरीरेंद्रियादिसहकारिसापेक्षतया क्रमेण प्रवृत्तिः तन्निरपेक्षस्यैव तस्य प्रवृत्त्यभ्युपगमात् किंच क्रमेण
प्रवृत्त्यभ्युपगमे पदार्थानामानंत्यात् कतिपयपदार्थग्रहणेनैवायुषः पर्यवसानात् सर्वार्थविज्ञत्वताऽभावात् न द्वितीयः प्रथमक्षणे एव
युगपत्सकलपदार्थग्रहणात् द्वितीयादिक्षणेषु गृहीतग्राहितया तस्याप्रामाण्यापत्तेः अनधिगतार्थगंतृप्रमाणमिति वचनात् प्रथम
क्षणे सर्वार्थग्रहणात् क्षणांतरे कृत्याभावेन निर्विषयतया तज्ज्ञानस्याज्ञानत्वप्रसंगात् उच्यते यत्तावत्क्रमग्रहणे
ऽभिदूषणमुक्तं तदयुक्तं अनभ्युपगमात् नहि क्रमवत्सहकारिसापेक्षतया तस्य क्रमेण सर्वार्थसाक्षात्कारित्वमस्माभिरभ्यु
पगतं ध्यानघातिकर्मक्षयाद्युत्पत्तिजनककारणकलापात्तु   गपदेव निःशेषपदार्थनियुक्तिस्तारसमसमर्थस्यैव तस्याभि
र्लाषात्स्फुरगमात् योगपद्येनैव तत्सर्वार्थग्रहणं यद   पि प्रथमक्षणग्रहणद्वितीयादिक्षणेषु तस्याप्रामाण्यप्रसं
ज्ञानं तद्दूषितमयुक्तं न हि धारावाहिज्ञानानामप्रा॥   ण्यप्रसंगात् गृहीतग्राहित्वाविशेषात् अथ तत्र प्रथम
ज्ञानगृहीतधर्माविशिष्टस्य गृहीतधर्मातिरिक्तवस्तुनोग्रहः   णेनोऽनधिगतार्थगंतृतया प्रामाण्यमिष्यते इहतु प्रथम
क्षण एव त्रिकालावच्छिन्नतया सकलपदार्थानां ग्रहणात् द्विती   यादिज्ञानैरपि वस्तुनो ग्रहणं न चकाऽगतिः तस्मात् गृहीततया
हि तयाज्ञानस्याप्रामाण्यं किंत्वनर्थापक्षेत्तेन बाधकज्ञानगोचरतया अपि च गृहीतग्राहित्वमपि तज्ज्ञानस्य नास्ति यत्र हि स
ज्ञानगृहीतधर्मविशिष्टस्यैव वस्तुनो द्वितीयादिज्ञानैरपि ग्रहणं तत्र द्वितीयादिज्ञानानां गृहीतग्राहिता इह तु अहं सच्चरेह
परिणामसात्त्विकस्य त्रिकारणमणेन सामयमपिडिवाई एग विहं केवलनाणं मित्यार्षप्रामाण्यादेकस्यैव तज्ज्ञानस्य सततामा
वम कलधर्मवत्त्रयासमर्थार्थप्रतिभासनाच्चैतन्यकचमानावनतः क्षणांतरादतिक्रम्यापि तस्यनानाचाक्षानविषयतानिविति न एवं हि ×विकेन×
क्षणांतरगास्फुरप्रमदत्र अवस्थासोगतानां स्यात् किंच किं सर्वेषामानधिगतत्वप्रमाणत्वं वा तत्प्रथमः क्वचित्कदापि सर्वस्यैवग्रह।

पंचलिंगीवृत्ति
५५

णयोगस्यार्थस्याधिगमानुत्तरक्षणेऽधुनाधिगताधिगमात् नचानादौ संसारे यत्राधिगतं तदधिगम्यत इति संभवति तत्सर्वानधिगता।
र्थमर्थस्य सर्वविदा ज्ञातुं शक्यात् नाधिगतार्थः तस्यापि सर्वज्ञानधिगतत्वासिद्धिः यदि तु तत्क्षणजन्मनि तदा जन्मान्तरोपनतदधिगमस्य संत।
वात् अतत्ततः प्रमात्प्रत्यभिज्ञानस्याप्यधिगतार्थगोचरत्वेनाप्रामाण्यप्रसंगात् नृचनस्यापि केचित्स्मृतिरिवाप्रामाण्यमस्मृतेः प्रयातत्वमेवतत् न
स्मात्तेनैव तु प्रमाणलक्षणेनैतज्ज्ञानस्याप्रामाण्यसिद्धिः प्रकृत्याद्यतेतस्यैवमिदं यदपि प्रथमक्षणेऽप्यसमर्थविषयग्रहणादितद्व्यसमाच
ते प्रथमक्षणवत्क्षणान्तरेऽपि पदार्थानां सत्वाज्ज्ञानक्रियतायाः संभवनतत्ज्ञानत्वप्रसंगनानुपपत्तेः देशकालाद्यनन्यक्षणयातीवि तुल्यागार्गोवरत्वात् अन्यथा दयगिरिशिखरमधिगतानां स्वता
लार्थयादेकात्वनप्रमाणोपपन्नानां तज्ज्ञानादिनावानिनियोगपर्य ननस्याप्यन्यत्वप्रसंगस्य दुर्वारत्वापत्तेः नचैकस्मिन् ज्ञाने वि
प्रथमक्षणएवपदार्थानां प्रकाशनात् क्षणान्तरे प्रकाशपनात् वि राधप्रसंगात्तथा वस्तदप्रतिभासकत्वेन ज्ञानस्य सर्वविषय।
स्वानामाघातपादानां वचित्सामन्वेवात् संततवावि स्येयत्वेनोच्यते किंतावमनथाविधस्य च कारणमसंबद्ध
यच्चस्मिन्निति तत्र नहि तज्ज्ञानाप्रतिभासाधीनो भावानां विरा कोविरोधः अस्मदादिज्ञानस्यापि युगपद्धर्महार्थप्रतिभासस्या।
नाधीनो न च परस्परविरोधः पि तत्पांतज्ज्ञानप्रतिभासम। प्रसिद्धत्वेन तज्ज्ञानस्य तथाभासप्रतिभासस्यप्रतिषेधत्वात् नचातीतानागतानां सर्वार्थानां कथं तज्ज्ञानेन ग्रहणं तदानीं तेषामसत्त्वा
त एवमपि वार्तमानकालस्याविनातनत्वसमानसमयतयोस्तेषां ग्रहणात्सफलगामसत्यविपर्ययरूपतापत्तेः असतामुत्व।
नैरवद्यादिति चेत् अनस्फपगमात् यदि हि तज्ज्ञानमतीताद्यर्थान्वर्त्तमानकालतयाऽऽत्मज्ञायात्तदास्यात्तस्य विपर्ययत्वं नचैव
मस्फपगम्यत अपितु अतीतादिकालसंबंधितयैवातेषांतत्ग्रहणं तथा च कथंविपर्ययता शुक्तिकादावन्यदेशकालस्य रजतादेः प्र
मातदेशकालतयाग्रहणेन रजतज्ञानादेविपर्ययत्वदर्शनात् एवमनस्फपगमे तु नानादि विषयस्यसत्यत्वप्रज्ञानत्वसम्पत्तिज्ञानादे

५५

रथ्यमत्यत्वप्रसंगात् वात्तुत्वादेशकालतया तेनाप्यतीतादेर्ग्रहणात् अतएवास्मदादीनामपि स्वेनाद्यनावज्ञानस्य स्वादेशका।
लादौ तदन्नावं गृह्णतोऽन्नावं गृह्णत एव प्रमाणं अन्यथा स्वेनादिनामसत्कायग्नियानिः शंकं प्रविसंवादनत्स्यात् तस्मात्स्वकाले
यमदसत्तिवित्ति गृह्णतस्तज्ज्ञानस्याबाधाप्रामाण्यं नतु मिथ्यात्वं च सत्यादृत सर्वविषयज्ञानवान् सर्वज्ञस्तथापि तस्य वीतरागत्वं कथ।
मिथ्यान ग्रहणस्यक्ष राग्यादिमात्रात्कारात्तस्यापि रागादिमत्वं संतवादिति चेत् न नहि परसंगरागाद्युत्तमवाप्राणादिमत्वं किंतु स्वात्म
सवहतत्वं संवेदनात् इतरथा देवन्यो कथंचित्तिनरसंलागरागित्वदर्शनात्कस्यावि अस्मदादीनां स्वभावशीलाण्यपि ब्रह्मचर्यसंगानप्रायश्चि
त्तापत्तेः वरागतार्थरागसंगमाभावात्तत्वसंलागव्यवहारा सावस्थिस्त्वात्वापि समानोऽन्यत्रमनोनादोषात् तस्मात् सर्वज्ञत्वातर
रागत्वयोः समव्याप्तिकत्वं परस्परसाध्यसाधनतायां नयो रसिद्धत्वं वीतरागत्वविप्रतिपत्तिः कर्तृत्वविना नचैवमपिपर।
कार्यसाधननिराकरणमात्रेण इतरसाधकप्रमाणावि नानाद्यपि तत्रहि इदंदायमातिचेत् तत्सद्भावात् तथाहि न
षमनुष्याद्विविषयोऽविसंवाद्यलिंगानुपदेशपूर्वकत्वप्रदे शविशेषः कस्यचित्साक्षात्कारिविशिष्टज्ञानप्रभवः तथावि
नष्टमुष्टाद्विविषयोऽविसंवाद्यलिंगानुपदेशपूर्वकत्वप्रदे शविशेषः कस्यचित्साक्षात्कारिविशिष्टज्ञानप्रभवः तथावि
धप्रदेशविषयत्वात् यायत्वमत्रासाक्षात्कारितिविशिष्टज्ञानप्रत्यवायथास्मदादिजलशैत्यमाधुर्याद्युपदेशविशेषस्त्वा
साक्षात्कारिज्ञानप्रभवत्वबाधावायंतस्मात्रपतिनतात्रपक्षविशेषणमविसंवादित्वमसिद्धं ग्रहणाद्युपदिष्टाबाधादिष्टा।।
नानयैवप्रत्यक्षादिना संवाददर्शनात् कदाचिद्विसंवादोऽपि हन्यतःस्वित्रमस्यकश्यापि परिज्ञानविस्मरणादिमिरेव।
तस्यापयपत्तेः नत्वेतावतानस्य विसंवादित्वंतथा त्वर्वाप्रायः संवादितोऽन्यचन्द्रग्रहणस्याप्रिक विस्मामग्रीविकल्पाद्विपर्य।
यादिरूपतया विसंवादित्वं न सर्वचंतथाप्रसंगात् तस्मात्सम्यक्त्वहिरामविसंवाददर्शनासिद्धमतद्विशेषणं तच्चय।।

पंचलिंगी वृ०
१००

सुपदेशविशेषो लिंगपूर्वकोनविद्यतितस्यतिपायाहिअहापरागाद्या अनीद्रियार्थलिंगोरनुमायतेनतत्रनिबद्धास्नतत्स्पू
र्वकत्वमवतस्यतिवस्त्र तत्यतींद्रियार्थास्नकदवितूसाक्षात्कृतावेवा आद्यास्त्वत्रदिंततपचनदुपदेशविशेषस्यसाक्षात्कारिज्ञान
पूर्वकत्वमिद्धः किं लिंगपूर्वकत्वकल्पनेन हिता यागमूकंचंतेहिं लिंगातापितस्यतिपत्तिः नदिक्कविदृष्टदृष्टेलिंगिनि लिंगदर्शना
दपितदनुमानं पतालिकरद्धापदामितापिप्रमदर्शनादग्रनुगानप्रसंगात् सर्वथालिंगपनवधारणादितदास्येवलिंगंनान्यास्यति
नियतमृशक्यंवात अन्यतः अवगतस्थगोपूर्वादिवत्तदवधारणंनविद्यतितथाचस्वर्गादिः प्रेक्षावत्प्रवृत्तिलक्षणमासाच्याताद्दृष्ट
लिंगपूर्वकत्वमिवतेषामपितादृग्लिंगपूर्वकत्वमस्यता तिचत्ताअन्यतः किमाप्तात्स्थिपरातादा आद्यास्त्विमिदंनःमा
माहितसाक्षात्कृतधर्माणिःक्षीणदोषस्यचपुरुषविशेष स्याप्तश्चादेनानिष्टनात् तथाचमासाक्षात्कारिज्ञानवत्वायवता
भिद्धाःतीन्द्रियार्थानांसाक्षात्कारिज्ञानविषयत्वायपत्ते ः किमवाप्रदेशविशेषस्यलिंगपनवत्वकल्पनयाहि
तीयाश्चत्र तस्याविप्रलंभकत्वादिनातस्मात्रवणःपित दवधारणानुपपत्त्यातदसिद्धलिंगप्याश्रया सिद्धिप्रसंगा
त तथावक्कथलिंगपूर्वकत्वमनुपादेशविशेषस्यतत्वत अ पिचलिंगस्पसामान्यमात्रानुमापकतयापूर्वकत्वास्फुपगामति
नैमागात्फुरूपतयाग्रहोपरगाद्यंतांद्रियार्थानांपरिच्छेदःस्यात्तद्दिग्वलापरिणमफलादिप्रतितियमनविशेषरूपतयाता
सएदुपादेशविशेषप्रणायकस्यालिंगमतींद्रियार्थगावरंज्ञानमत्फाणनव्यमितिमालिंगपूर्वकत्वविशेषणानुपपत्तिर्णाम
फलादिप्रतितियमनविशेषरूपतया तस्मादुपदेशविशेषप्रणायकस्यालिंगमतींद्रियार्थगावरंज्ञानमत्फापनव्यमितिना
लिंगपूर्वकत्वविशेषणानुपपत्तिः ननुसर्वसर्वतरनुरूपाषादेशपरंपरयाविच्छेदनाधयावदेषत्रपादेषनुपादेषत्वाविशेषोनु
वर्ण्यतालिखताः एवमनुष्टन्यत्फुपगामव्याख्याताआहूणामज्ञानसंशयविपर्यवादिदोषेर्बुद्धिमद्धिविस्मरणादिभिश्चप्रतिरूप १००

दायमानतयायथावदर्थावगमानाविनेवाचनाकालेनसर्वथास्यविच्छेदएवस्यात् अतएवलवदत्फापताप्योरुषयत्वस्या
पफपदेशपरंपरामात्रानुवर्त्तिनोवेदस्यशानुकाज्ञानादिदोषस्यः शाख्यानाम्पुच्छेदःश्रूयते अपिचलवनुवापदेशपरंपरा
याःतींद्रियार्थप्रतिपादकस्यास्याविच्छेदस्फुपगमः तथाप्यसोनसंभवति स्वेदास्येवास्याविच्छेदास्वारयोरुषयताया
नवताप्यनस्फुपगमात् उपदेशपरंपरयाएववातस्तुत्वात्फुपममतथापरंपरयानुवर्त्तमानानांकुमारसंभवादीनामपितथाप्रे
प्रसंगात्तस्मादस्यापोरुषेयत्वस्याभ्युपगमोकर्त्तव्य तथाप्रतिवानित्यतयाविच्छेदसंभवययेतींद्रियार्थसाक्षात्कारा
कश्चिन्नदुपदेष्टातात्फापपनतदानस्यपुनरिदानीमपपत्ते। वृत्तिः कथंनावत्तस्मादनुपादनुपादेशपूर्वकोप्यासोऽत्वोक्त
व्यः तथावनानुपादेशपूर्ववृत्तविशेषणासिद्धिः नाचाप देशविशेषस्यापोरुषेयत्वेनासिद्धोयंहेतुः अपोरुषेय
त्वस्यप्रागेवनिषिद्धत्वात् नाप्यनैकांतिकत्वबाधितविषयत्वाद शेषत्वस्याहेतोरसाक्षात्कारिज्ञानपूर्वकत्वविपक्षेसंभव
वात् नापिविरुद्धः साध्यविपर्ययेणासाक्षात्कारिज्ञानपूर्वक त्वनाहेतोरव्याप्तेः ननुजनवचस्मादहेतोर्नष्टादिविषयास्य
उपदेशविशेषस्यसाक्षात्कारिज्ञानपूर्वकत्वसिद्धिःप्रमाणांतरसंवाद दर्शनतस्यातदुपपत्तिःचंद्रसूर्योपरागादिविषयसाक्षात्कारस्यक
पतसिद्धिः नित्यानींद्रियत्वेनास्मदादीनांतत्प्रमाणांतरसंवादाभावादितिचेत् अनुमानतस्तत्सिद्धिः तथाहि चंद्रार्कग्रहणादि
णावरनुपदेशविशेषः साक्षात्कारिज्ञानपूर्वकः दृष्टार्थनष्टादिविषयत्वाप्पदेशत्वात्माहिककर्तृकत्वात्पूर्वमपवंसंघातथा
विधश्चायंजनकादुपदेशविशेषश्चायंतस्मात्तथा अपिचसंवादकत्वादींद्रियार्थप्रतिपादकत्वात् नष्टादिविषयोपदेशविशे
षवत् नवाविरुद्धमसिद्धं एहिकफलनिरपेक्षत्वेनयोरलौकिकफललिप्सयाप्रस्तावस्वतन्त्ररत्यथानुपपत्त्याचनचर्यादि
सिद्धोनसिद्धः रहवानामोक्षार्थस्थात्रापिशास्त्रकर्तृकः तादवमनुमानादिप्रमाणतः साक्षात्कृतस्यस्मादशकालादि व्यवहि

समकलपदार्थस्य भगवतः सर्वज्ञस्य सिद्धा तद्वचाशमारणायायपेत्नेर्दुक्तं मुक्तं स अकृता इत्युद्धिय अश्रीत्यादितद्उपपादकं वचनमि
ति गाथार्थः ॥ ७ ॥ तदेवमाश्रवतत्त्वं व्याख्यायाधुनातन्निरोधरूपं संवरतत्त्वं व्यवहारनिश्चयनयाभ्यां विवरीतुमुपक्रमते पावहारणहिंसाग
द्याः पापकल्मषं निष्टतिवमंतिकार्यतया अभाषिति पापस्थानानि प्राणातिपातमृषावादादत्ताश्रवद्वाराणि तेभ्यो विरतिर्निवृत्तिर्निर्मलताव
काये यर्या वृत्तावतद्कारणाय भाद्वियुरिणा मइतियावत् व्यवहारार्बहिस्तत्त्वनिरूपणात् निश्चयः स्थूलदर्शिजनताय इतियाव
त् स्थूलदर्शिनो हिंसमित्यादिमंतं सुतिसुपलस्य संहातो यमिति व्यवहरंति तेन संवरणं संवरः पापस्थाननिरोधस्तं समंजकं
तेवं आश्रवनिरोधः संवर इति वचनात् यदुसम्भियं तनिरूच्यं तथा पापस्थानात्यानरतिसंवरः समित्यादिः समापि हि पुणा
तिपातादिसंहतिर्हेतुत्वात् संहनो ज्ञानमुनिर्निरिति बाह्यलोके ॥ व्यवहारादिरहत्वात्त्वे स्वपिकमपि स्तुष्ट संमचरति मिन्न
वा स्वापवारण संवरतत्त्वं प्रतिदिकं यत अतएवमंद रहहत्तंनास मितिर्गुप्तिधर्मानुप्रेक्षापरीषहवारित्रै
णाय पाक्रमं पववि दत्ताहा देवातिपंचलस्य त्रात्यस समपं चाशाहि सत्त्वमनिधीयातां तदुक्तं समिईगुत्ती धम्मा
अणुप्पेहपरीसहा चरित्तं च सत्तावन्नं तयापणतियलया इ। संवरणो न वृत्तिसंपद्यते निश्चयनयेन तात्त्विकनाश्रव
धनान्मुक्तिकारिणा तस्य तु निरूपणात् निपायण स्थूलदर्शिजनेन्द्या यस्ता तेतियावत् शैलेशीकायां शैलेशी नाम्या अव
स्थायां वर्त्तमान्या योगिकेवलिनः संचारानवदनात्यनुपजायते कथं पुनरियमवस्था भवतीति चेदुच्यते सयोगिकेवली किल के
वलोत्पादानंतरं जघन्येनांतर्मुहूर्त्तमुत्कर्षतो देशोनां पूर्वकोटी नावाप्यादि कर्मवशादिहस्थित्वांतर्मुहूर्त्ताविशेषायुष्कः प्रथ
मे बादरकाययोगेन बादरमनोवागयोगो निरुणद्धि ततस्तमपि सूक्ष्मकाययोगमनंतवाग्य णत्सारी रादिमात्रसहकारि
णा ध्वस्तिमनिर्वतिरुणाद्धि ततस्तन्निरोधानंतरं समुच्छिन्नक्रियमप्रतिपातितत्तयावंशुक्लध्यानं सूक्ष्मसूक्ष्मत्रिविधयोगनिरो १०१

धरूपायोगिकेवलित्वमासाद्य नृत्यपंचाक्षरोच्चारणकालमात्रां शैलेश्यवस्थां प्रतिपद्यते तत्र शैलस्येवेशुयायोगपंकवि
हितस्य परमप्रकर्षप्राप्तस्य शैलस्या यद्वा शीलमकरस्सस्य वनिरुद्धसकलाश्रवस्य त्रिगारणोच्छेदद्वावगादताद्य समुद्रादिरंधस्करणा
त् संकोचितघातप्रादेशस्य शीलेशस्य यं शैलेशी यद्वाशीलमरूसस्य स्वनिरुद्धसकलयोगस्य भगवतः स इनिपातितया निष्प्रकं
पावस्थामा शैलेशीतस्यां तेभ्य यिकः संचारो भवति सकलयोगप्रध्वंसाद्धेतुभावनतस्येव तेरंतर्यो मुक्तिसाधकतमत्वात् अत
एवाहयस्मात् शैलेश्यवस्थासाविता निश्चयसंवरादनंतरात् व्यवहितामोक्षः पवार्गविरूपामाणलक्षणो जायते समुच्छिन्नक्रि
यध्यानसमहरहस्यहिनिश्चयसंवरस्य वरस्यरूपानंतरं मुक्तिः। स्मातः यदाहः ध्यानस्य समुच्छिन्नक्रियस्यवरमसमये गालिमा
हिरिति अतएवतस्येव मुक्तिप्रतिसाधकतमत्व कर्त्तृकर्मोप नंतरमव मुक्तिफलसिद्धेरनंतरफलकरणमिति तल्लक्षणम्या
ति वा यथा प्रादिति गाथार्थः ॥ ८ ॥ सांप्रतपरंपरयस्य संवरस्य। लरूपं निर्जरातत्त्वं व्याख्यातुमाह नवमाउगाह तध्यंते
रसादयो धनवोऽस्मानिवकर्माण्यनेनेनि तपः तदुक्तं। रसासृग्मांसमेदोऽस्थिमज्जाशुक्राण्यनेन तप्यंते कर्माणि
वा शुभानीत्यतस्तपो नाम निरुक्तं तच्चानशनादि तत्तपसा तुः पुनरर्थः स च भिन्नक्रमः तेन पापस्थानविरत्या संवृतात्मव
तिनिर्जरा पुनस्तपसा अथवा तुरवधारणे तेन तपसेव निर्जरा अघतपसो निर्जराफलं दृष्टमित्यागमवचनात् सच निर्जरणं प्राक्प्रप
नस्य कर्मणो वा रकादाशानरूपणं निर्जराणं स्वपिरहत्वं तारपुमहाउना विपुतपपवपधानेन निर्जरा गमितिरव्यापनार्थमवधारणे अ
ह्यो इति ज्ञानरणं तम्हा तवयाराउनवोऽइदहनि कृतानि तीयाः तथा पुहविदुहित्ताण दुष्यरकं ता णे वयइ शामुरकोन छिअवेय इ
ता मुरकोन छिअत्वय इत्तातवमावाज्ञामइत्तचि! इइहमितव विचारलोकवा हंदातपपवरत्ति प्रसिहाउत्तुरवं धारण

ततप्रभितिदेवस्नात्राराधयपर्त्रेवतिष्ठावत् सर्वचारित्रं प्रायःसकलतीर्थितांतथाचविश्वामित्रस्त्रिशंकुंयाजयामासचत्रिशंकुस्त्राधम॥
त्यानिजामरूमात्तात्पुपायम् तयःप्रतावएवहिसतादृशात्मषांयतएवंविधःपाप्मातोविलीयतइत्यादयस्तपसःपापविलयनिमित्त
त्वप्रतिपादिकान्यायटीकादिकृतांवाचस्पतिप्रभृतीनांव्याहृतयस्तथात्युपामपिकेवलागर्भमंत्रताव्यामाताममहानुभूतिः तपसाप्रा
प्तरागजातस्त्रस्याङ्गातिरस्कारणमित्यादयः इत्यथाअन्यथातपसोनिर्जराहेतुत्वप्रसिद्धाविभ्रमः तथाविभ्रमतःकृच्छ्रचान्द्रायणादि
तपसाचरणांक्रियांतापात्मसचर्यादिकमपिकिहिन्नथावदतिक्रियावादिनआस्तिकास्तेषांकथंकेनप्रकारेणयुक्तमुपपन्नं॥
स्यात् तस्यकष्टमात्रफलत्वप्रसंगात्नकवचिदित्यर्थः एवम॥ सत्स्पृशामिहितत्परांहिंसादिनिबंधनपापविशुद्धयेप्रायश्चि
त्तविधिस्तत्प्रतिपादकग्रंथानांचवैयर्थ्यापत्तेः तथाहिया॥ ननाश्चित्राभ्रंशंसालोगवतनत्पादितमोत्मावाचानितांस्त्रिक
नामवतदकरणात्स्पृश्यगमश्रवणात् अत्रकविहादि॥ नामधुरस्त्रियत्लाजनातिलापुनयानपःकत्तुमसदिस्तवन
स्यनिर्जराहेतुत्वंप्रतिविप्रतिपद्यते तपःसिद्धोहितस्यनिर्ज राहेतुत्वमिथ्यात्वादवद्यापिनमिथ्यति तस्योदयिकत्ता
वत्त्वतावकायसंतापरूपत्वात्अशुभकर्मफलतयानारकादिवत्॥ यसंतापबहुत्वपस्त्वामतवात् अथनारकादीनांघोरवद्धेनतत्का
यसंतापस्यनसथावत्सुमुमुक्षुणांत्वत्तेवंसमाधितास्पदतिविप्रतिपत्तावत्ःसमाधिसमस्तास्मेष्टसुरवसपतेघाविधास्येवद्वद्वलनद्वे
वावयागवटप्रपातादस्यथावधानात् अथराष्ट्रादोविषयव्यासंगर्हिंसादिनाद्वलनप्रवेशादेवालोकवातस्त्रविप्रतिषिद्धत्वंदृष्ट
कृत्यानितवकर्मबंधकत्वंतस्यतथात्वं नहिप्रकृतस्यात्प्रध्वंसनाय्यत्या दतकर्मबंधस्यसमानत्वात्तपस्त्वंदुलेतंाकिंवराष्ट्रदोगीय
रक्षिव्याधिलेकृच्छ्राहितानांफलंतुत्मावकतथाविविधाक्रिमत्वंकर्मणासमकहत्पाकायसंतापमात्रत्वप्रसःस्याल्लुपयान्तःकार्य
संतापस्यतपस्त्वंदृष्टांगाकारलोजनाद्धादनादिविकल्याहाकुत्येनतदहतांतिस्रावरोतामवतपस्विनांतवत्तद्योगसमादित

त्वतसंतापरमर्षीणांतादृक्कायक्लेशाभावात् अथनकायसंतापमात्रंतपः किंचकिंचकिंचिविन्नद्वावेपिस्तारयाधन्यामिकक्कताला॥
त्मपरिणामरूपंतद्दिष्यते तथापितस्मादात्मकत्वरूपात्रानाग्नकिकस्यकर्मणाविगमःकृतश्चः सकलकर्मशक्तिःसंक
रक्षयात्स्पृष्यगमस्यवातस्माकथंविदतायासंतेकारासासमूलनादिनाप्तोककर्मक्षयसंतावनिखिलकर्मक्षयप्रसंगात् अ
न्यथाकर्मशक्तिसंकरात्यागात् तस्मात्तपसोनिर्जरेतिप्रवादाग्राम्यजनंधधीकरणमात्रफलएवेति अत्रोच्यते यत्तावदुक्तंकायसंताप
मात्रत्वान्नारकादिदुःखवत्तत्रास्यतपस्त्वमितिनतद्युक्तंतथात्वमिमिनतद्युक्तं तपःस्वरूपानवबोधात् नहिकायसंतापमात्रंतपइति
नगदुक्तिवचनात् किंतर्हितवज्ञानपत्राससाबगमारंतार्थकर दिमाविकसत्वानुष्ठितविमतस्यवर्जिनवात्मवपरमातदत्मय
जर्जरितदुष्कर्मजीवादेहरागस्यकारणंनिर्मूलितप्र सरदंवशीकृतेंद्रियग्रामपरमपदप्रापकंज्ञानवत्पुस्तपरिणा
मरूपंतपः समाननतद्दियस्मात्तनयः एवंरूपस्यचास्यक यकायसंतापमात्रतयात्पुलकर्मफलत्वंसंगच्छतातच्च
स्याध्यात्मनिरावच्छुण्यात्मनाद्युत्रिसलवात् नावेवविधे॥ तपश्चतत्रमालानांकायसंतापलवसंतावःपिनतःसंतापस्त
स्तावाद्धमनाकायसंतापःक्रीडाव्ययकमीशगणमिवसत्र थमकल्पएव यदप्यातर्ध्यसनादिनादिनाकर्मबंधकारण
त्वेतास्यसात्राग्न्युज्वलनप्रावत्तादिसमानसाःप्रवर्षेततदपिनसम्यक् अनत्स्पृगमात् मनःसमाध्यदिहेतोरिंद्रियवशीका
रमात्रकारिणएववास्यतगवतांत्वज्ञानात् यदाहः सोकृतवाकायस्यबाजगमाणामतुलनसम्यक् अनत्स्पृगमात्॥
अनत्स्पृगमात् मनःसमाध्यदिहेतोरिंद्रियवशीकारमात्रकारिणएववाच्युतगवतास्युतज्ञानात् यदाह सोकृतवा
कायस्यबाजगमोणामतुलंनविंततइ कृणनइदिश्रदाणाजगयजोगानमायति तथाः कषायानकिवलमयप्रेरनाय॥
नीयामृषिरस्मेवदुविधेनेववालनायः विशंडियाणिसवरंतियथात्यस्यशुद्धयाति यनवतदाचरितद्धिनानां तविनंनएस्या॥

×नविषे×

तामात्रं धर्मनाथ्या विन्नविा नचान्त्रा कनापि कायसंतापेनाःसद रशाद्वर्तावादस्यान्नं धर्मो यिद्ध मितिवाच्यं निरंतरानंतोसं।
सारदुःखसंपातकदर्थितस्यानंतयवतस्मादुद्विजमानस्पतार्थकरमहाविद्यायादशान्तदयायोयतपस्यादिकंमहोषधमिवाथि
मिवाधिगम्यतत्र्यजमानस्पदुष्कर्मक्षयप्रध्वंसनतिष्ठतिप्रज्ञामात्रामप्रसुखरसंसंवदहानहावाक्षितस्यवक्तनपाश्चिमन्नदा
तुपपन्नः अतिसतार्थसिद्धो निर्लोजतादिजन्यत्राररबाधयाअपिपासादहउचेनरस्नवणिगादीनांमवणात नडुक्क इष्ट
रवृष्टार्थसंसिद्धो कायपीडाद्यदुःखदा रत्नादिवणिगादीनां तद्दर्शापिलाभतां मूयतवल्लाकयास्वरावेक्षोननात
इष्टसिद्धोणार्वत्यान्नयः प्रतवक्ते शास्यादद्द्याटवरहउता तथ   रवाहत्वकाच्यकालिदामः अष्ठपत्नन्यततनतामितवामिा
दासःक्रीतन्नापानिरितिचंडस्तात्पश्च्छायमातियमजोक्त   मडुजमजोक्तयाःफालनदिघुनर्तवतां विधानमति नवउ
वाक्यवविकायसंतापःश्रुतडुजन्नपश्चिनन्नघापितदा   चधीरणयाकर्मतिर्जरामहालानमानारघातार्दिक्षे
रम्रप्यतस्यविङ्गिगाम्पारिवशानुनितिगतन्नाम्नधानावगणानवाः   विजयपत्राकाविलाघणसमरविरमिपरदृष्टेरविाग्ध्यतु यद
यिविवशक्रिनाजाकर्मणाकधामकरुपाकायसंतापमाचाहिल   यितंतरपितयुक्त उक्तन्यायेनतपसः कायसंताचमात्रयोना।
कारान् य श्वीकानिन्नाचयदीनामवनपश्चितास्यादिव्याकिनविकल्पानुपपत्तेमृषादिकयंतयश्चिताकिंतिदैन्यनयालानरजाय
नाक्र्वनमृष्टात्रयानादिलालमत्यपितिशहतयानच्यागिवंश्रोहोलोजमाद्यार्थितयाप्रतिष्टहतिसंप्रमाणपितदत्तासादेनाद
त्विवसतिकायक्लशता उन्नवरा कवाष्टालिधयतारनपउवपरपवंविधवधखिनायामुमुक्षुषुपरमहुनिष्ठचनावा त्रिहारगादि
धमंतविगतत्वसंजनस्यनवानुपपत्तिःहिंसापदतोयपक्तयांस्वमिद्धमाधनात् एवंरूपयोरत्नस्यानिहावरातिथस्मानि।
रयास्फयमभान् ग्यागिनांवाङ्क्षिताकषांविताद्द्वायसंतापायागानमत्स्यश्चिचायादनतघसंगतधमतापरनास्नाया

गस्यापितयस्वारूपगमेनतद्दतामविचारतंतपश्चिवसिद्धः यदप्ययतकोयसंतापमात्रंतपाःकिंतुकुशलात्मपरिणामरूपंतथापि
कथमकरूपात्रस्माविवकर्मक्षयइत्यादितदप्यसमीचीनकुशलात्मपरिणमस्यतवतएकरूपस्यापितत्त्वविभिन्नासदनतारतम्यत।
वतदसिद्धानानाविक्रिनाजामपिकर्मणाप्रध्वंसादन्तुपपन्नः अनशनप्रायश्चित्तादितादवतविमित्ताल्पस्यागमात्सिद्धः यदाहः
अनशनमनोदरताष्टत्तःसांरूपरणंरसत्यागः। कायक्लेशःसंलीनतेतिवाह्यतपःप्रोक्तप्रायश्चित्तध्यानवेयावृत्त्यविनयावथात्सर्गः स्वा
ध्यायइतितपःषट्प्रकारमात्यंतरंतवति एतेनाथमकलकर्मशक्तिसंकरक्षयकारितपइत्यावाक्यदकारणोन्मूलनादितामक
लेकर्मक्षयप्रसंगमतदपिनिरस्तं तत्रविभिन्नकारणाद्युत्पाद।   तस्यवतस्युकुशलात्माध्यवसायरूपात्रपसन्नकर्मशक्त्यमागमात्स्य
यमान् नवत्रविकरूपादपिकालक्षेत्रादिसहकारिमत   स्मादखिलकर्मप्रध्वंसा परिणामतारतम्यात्तदनतपसा
श्रामयसहितत्तयाभगवताप्रतिपादनान तक्कस्याद   तोः एकस्मादपितदविरोधात पातनयतविध्वंतनायार
गादयादोषाःकिंतुयवासादिकायसंतापेन नखल्वता।   यास्मतसाध्यसिद्धिसंतवनतसिमाधयिषतिप्रज्ञावतानव
कायाधिकरणाक्लेशताथादात्माधिकरणानांरागादीनांक्षयो।   पुष्यातनवाय्ववाविवक्षतायपस्यामित्रस्यापिनक्षयप्रसंगान्भ
ताडुसमानाधिकरणतयातत्क्षयःसगच्छतइत्यादियदुक्तंसोगतिस्नदपिप्रतिक्षिसं ध्मनस्यापितयोलदवनुपाकृप्रतिपादना
न् तद्रूपवामादिकामवतयइतिजेनसिद्धान्तः यद्वाः सुतपसाध्मतस्यपार्थक्यंतथापिकिंध्मात्तानेवरागादीनांविध्वंसनमिष्ट।
आदोध्मतेनापियद्यासुःपरुस्मदासवृतामपिव्रस्नवर्योवरणस्याथार्थक्यप्रसंगः ध्मानतेनवतसिद्धः अथनिध्रुवनविधेरागच
हिाहउतयाध्मनव्याघ्रातकत्वेनब्रह्मचर्यस्यउतदगाव्वनतदाचरणस्यसार्थक्यमितिचन्नदिपत्यदिवयमधुरदुद्याद्यन्यवदरस्या
पिचरमध्मनूपस्वयनिमित्वाच्चनराजोत्तेजकतयाध्मपकत्वेनतदनत्यवदारस्यउब्रह्मचर्यवन्नदगचेनतस्यापावरणाविराधतु।

अन्यथा धर्मता मिथ्या रागादि विविधं मा यो गात् तस्माद्रागादि प्रहाणमिच्छता ब्रह्मचर्यवद्धि रूत्यादिपरित्यागरूपं तपो ध्यवश्यमाश्रय
णीयं अयहिताय। तदाच ऋषिशब्देन धर्मतागतयोः त्यस्य ब्रह्मचर्यस्य ग्रहणात्तन्नि हिंसायात्तु तापरूपस्य तपसोऽपि तदिष्यते तस्यापि ब्रह्मच
र्यवत्तद्गत्वाऽपि वाषान्तरसारणं स्त्रियाऽशिता तत्र तो ब्रह्मचर्यस्याध्यसत्त्वात् तत्पग्रहणं वत्सरात्मनः कथंचिदत्तेऽदनवराद्यादिति
: सामासाधिकरण्यात्स्त्र निष्विहितं अस्तु वा तस्य संताषात्मकत्वं तथापि संतापस्य दुःखात्मकत्वे तस्य चात्माधिकरणत्वे ततः सामाना
धिकरण्यात् केवलकायाधिकरणत्वं तु संतस्यावितन्येनतरत्व त्वात्तावप्रसंगात् मृतकायस्यापि वा शीतातपादिनिस्वदत्त्वनवापु
त्वः एवं चतपोसारागादिक्षयाद्वत्तवसिद्धो शृद्धाशय्याशात। रूक्षाशयस्यातस्मिं साध्यपानकषायशान्त्र इत्यारवंडशवकशाचाद्दि
रादेः सारूस्थाः तेनाक्त्वसिंहनदृष्टा तथा मधुस्मृतायणे। तुद्या मधुस्मयणाभणे मधुसंसिद्धगारं सिमणसंज्ञाय
एसुणी इत्यादियदुक्तं तदुक्तं न्यायं तत्मृदुशय्यादेः मत रहालाजनादश्रयथाकसंस्तु क्रिधर्मनो गवात्तु यथा तरस।
नादिलोलुपत्व मेवतत्त्वताव्यनक्ति अपि च कायसंतापरू पत्वनयक्रुपवामादस्वि धेयतास्फपगम्यते तदाग्रणीत
रमादित्तुजासतत्त्वान्मप्रोन्मार्गस्यप्रायोग्यत्वक्षयंनाविनयाद्ग ह्मचर्यस्यापि तपसाऽधिकतरकायसंतापरूपात्वनाविधयत
त्यत्वरितितत्त्याग तापि सुखा तव नच स्त्रियाहारस्य धर्मनाविराधिद्वनात्यागातिप्तुवनस्यत्तनहि राधित्वनत्यागएवयुक्तं इतिवा
च्यो स्त्रियाहारस्यापि धर्मनविराधित्वनब्रह्मचारिणामुत्सर्गेणागमनिषेधात् तदुक्तं विन्नमाऽछिसंसग्गीपणीयरसलायण न
रस्सत्तगरवसिस्सविसं तालवडं जहा। अत एव निष्कृणपनि ग्रहनिस्वाट तन्नसिद्धान्तान्नजनचिधिरस्यत्तुज्ञाः तत्र हि प्रणीताश्चाना
लालनलालनलालनः पिवाकथंविरद्धाषत्रकयातद ग्रहणनामांसलस्यमाध्वः कायपाडेण तदसंतापूर्वब्रह्मचर्याया रूनयारपिनि
र्वाहाययत्वः तस्मात्साभ्यमाणेनतापाध्यवाष्टेय यदाह। ताजहत्तादहपाउतयाविविपयमासासाणियन्नं पि उहधम्मञ्झाणवुड्ढीतदा

ऽकायवं तद्वेवंतपसाः लद्धहन्ना नाकर्मणां क्षयात्फणगमेस्तषां निष्फलताऽसंगात्तावदन्तुपपन्नं अथ पत्तुक्तानां तषांक्षय
स्तुपपत्तिः नात्तुक्तं क्षयतकर्मकल्पकोटिशतैरपि तिस्मृता अयपत्तो वा तद्वादवोपन्तुछमानानामपि क्षयायानादि तिवत्र।
कारणस्य नियमेन कार्यजनकत्वानत्पपगमात् तथाच सहकारि वैकल्यशक्तिप्रतिबंधादिना कर्मणां कदाचिद्दूफलास्तऽपि।
क्षयाय पत्तः नियमेन कारणस्य कार्यजनकत्वोत्पपगमे वा कथं लिनिहितादपि वीजादंकुरोत्पादप्रसंगात् मन्त्रप्रतिबंधशक्ते
रपि प्रमधज्ञाद्दाहापातात तावेवमस्थितः कस्यहेताः सहकार्यसमवधानप्रतिबंधकसंवसन्निधाना स्यायथाक्रमं तयोः स्वकार्या
करणाप्रयापात् एवं कर्मणामपि केषांचिद्व आदिसहका। रिकारणकलापविरहात्केषांचित्तु प्रबलतरकर्मांतरणशक्ति
प्रतिबंधसहयत्वात। येदाह उदयरवकउवसमाव समाऊ वकम्मुणणाणणात्रणिया। दव्वाऽयचयपरक्कत्त्रन्तुवक्काम
णमउवि नदिहयदितपसावांक्ति उणितिबंधसदलत्तु। हन्नासामपिकर्मणाक्षयः स्यात्तदाका विरोधः यदपि।
नात्तुक्तमित्यादि स्मृतिवलाद्धांगात्रेवकर्मक्षयापपाद। नं तदपि स्त्रीयत्तवाम्यकर्मारिगतस्मिन्नुहात्स्यप्रशापरं इत्या
दितापवादिकन स्मृत्यंतरेण बाधनस्तत्तुपपत्तेः लागनद्दिक र्मणः क्षयइत्यत्र शृङ्गः मच तपसस्त्वज्ञाताहोक्तचिकप्रविन्ना
क्षयात्फपगमनात्पाचारत तदेव स्थितमेवं तत्तपसा निर्जरति सावविवाहाधर्मसितः पुरुषो निजीर्णधाति वतुष्कः केवलज्ञानवा
कोनृवंजत्तयवादिसिद्धताहकपुरुषवदित्यत्रयव्यनिरिकिणः अत्रवाऽसिद्धोवा यानन्निर्जीर्णघाति वतुष्कानासो केवलज्ञानव
रन येथास्मदादिरिति केवलव्यंतिरकिणो वाः कुमानास्याग्रन्थाद्या गमादस्मदादिनिरवसायात सर्वज्ञस्तु स्वातुतनवत्यारूपणनिर
रीगाधार्थ। त उक्ता निर्जीर्णसाच वहिरंगेव कर्मणः संभवति तदनावनदतुपपत्तिरिति निमशक्तिमाह उक्तं सापयन्निंकीलनवधः नबु कार्मे
निरूपयत्रादः मिच्छत्ताऽगाहा मिथ्यात्वादिनिमित्तावर्धननवनातिसंबंधः तत्र कर्मपुद्गलजीवप्रदेशानां क्षीरनीरवत्परस्परानु

प्रवृत्तलक्षणः संबंधो बंधः तथ कोर्मेव बाह्निकृतमस्यतीवतबंध इति वाच्यं सकलज्ञेयज्ञायकस्वभावस्याप्यात्मनो ज्ञानावृत्तितत्तु मूर्तस्य
वरणावृत्तज्ञानशक्तिबंधदर्शनात् ततस्तन्निर्बंधकस्यत्वस्य ज्ञानावरणादिकर्मणः प्रागेव प्रसाधनात् तत्र च कर्मणां कुडुमिव बदराणाम
कलकर्मणामधिकरणत्वं तंवाजमिव वांकुराणां तेषां प्ररोहसमर्थं सर्वेषामौदारिकादिशरीराणां कारणं मतत्वात्मादिरूपमामोरूजादा
श्रितं तत्कार्मणशरीरमारभ्यत इति कथमेवं रूपसंघातस्य सिद्धिरिति चेत् आगमादिति ब्रूमः यदाह कम्मविगाराकम्मणमट्ठविहविचित्तक
म्मनिप्फन्नं सव्वेसिंसरीराणं कारणभूयं मुणेयव्वं नाववकर्मपुद्गलानामेवेतयाप्यमूर्त्तत्वात्तौदारिकशरीरवदिंद्रियकत्वप्रसंग इति चेत्र अत्यंत
सूक्ष्मत्वपरिणामपरिणतावयवत्वनिष्पाद्यतया विक्रियादिशरीरस्य पिरि [gap] तत्र कुतो मतोंऽद्रियग्रहणप्रसंगः किं नित्यमस्य कुत्यत इति चेत्र तदं
तारेण त्वसत्ताबंधसिद्धेः औदारिकादिशरीरसंबंधसिद्धेश्च न [gap] खलु घटाकाशयोरिव मूर्त्तामूर्त्तयोः कर्मात्मनोरौदारिका
दिशरीरात्मनोर्वा परस्परानुप्रवेशलक्षणः सुखदुःखानुस [gap] वदन्तुर्वा बंधविशेषः संभवति कार्मणशरीरनान्तरीयकः
स्यात्मनस्संयोगकर्मादिभिः सहसर्वात्मना घटनुपपद्यते तथा च [gap] कार्मणशरीरानुषक्तः कर्मवर्गणानामौदारिकादिवर्गणा
नां च ग्रहणतयोगवानुकषायाश्च दाक्षिप्तः कर्मरजोभिराद्यः [gap] रिकादिशरीरैश्चान्मा कथं विवदति दत्तसंबंधत इत्यस्माप्य अ
त एव तत्स्वच्छिन्नस्यात्मनः सुखदुःखानुभवः खर्वीर्यणादौदारिकादिपुद्गलानामात्मनात्वतनयापरिणामितत्वाद्यथाक्त जीवरूपं
वमायाता जीवश्च वमायातजीवत्वा पुद्गलाः परिणमन्तीति एवमस्य प्रागमश्चशरीरस्यजीवादनन्यत्वं तदा तत्त्वं स्वरूपादनतस्य सुखदुःखमा
वेदनं तस्मात् तनूतत्वतत्कार्मणशरीरद्वारेण कर्मादीनामात्मनामसंबंधस्य पुनस्तत्कथमात्मनसंबंधकं तदा सा वाजावधानवस्थापातादि
ति चेत्र अनादिकालादात्मना सह कंधपत्तिन्नस्य तादात्म्येन तत्संबंधस्यात्प्यनुपपद्यमानात् अनादितादात्म्येन सहि सिद्ध्याव्याप्त्यात्मनः सदविरह
प्रसंग इति चेत्र ताद्दक्मामपयोबलात् क्षीरस्य नीरेणैव कदाचिदपि तस्या पि ततविरहोपपत्तेः तथाप्यतादित्याततस्यनित्य चेत्प्रसंग इ

ति चेत्र तथापि सुवर्णोपलवदसिस्मत्प्रागनावस्थात्वासंसिद्धेः अनावस्थानादरेषा गतिर्नतु मानस्येति चेत्र अनादिरपि भाव
रूपायाः अपि मिथ्यात्वा मतायाः अनित्यत्वात्संप्रागमात् उत्तमानुक्रमविनत्वसंगात् प्रवाहवाहितयामस्याः अनादित्वं नतु स्वरूपतस्तथा तेन तथा
ऽप्यनित्यत्व मविषपतीति चेत्र औदारिकार्मणशरीरारोपितत्वसमात् एतद्धजीवस्यसर्वान्तरप्राणेसाधकतमं शरीरमौदारिकादिशरीरस्य तस्य
तत्तद्व एव त्यागेन शरीरान्तरस्य चासावतद्वतन्स्फुरागाममगत्यन्तु पथचासवर्तान्तर प्राप्स्यतीति चाच्यं सादहस्येव तस्येहागमनदर्शनात्
नान्यत्रापि तथा नुमानात् अथ तत्रस्य कथं तस्यतत्राप्यागमनसामर्थ्यमिति चेत्र अथ ततस्यापि अवतमाध्यमितस्यपातादरिव तस्य तु
क्यापि प्राप्याऽक्स्यादेशान्तरप्राप्रणसामर्थ्योपलम्भात् च [gap] कल्पनाव्यवच्छापितमतर्दनि चेत्र आत्मनः सर्वगतत्वात्स्फुरागमे
नगत्यभावो गमिकारविभमनस्मात् सर्वान्तरशरीरप्राप्राणम समर्थ [gap] स्यादिति चाहिकसंज्ञयाशरीरान्तरस्यावस्थापिकादिनिरप्यत्स्फु
रागमस्तु पुत्रलपरागमाप्याद अन्तरान्तरादावत्तोऽपि प्रसक्त [gap] वात्त्रापलरयात तन्निष्क्रामतप्रविशत्वापि नासावनत्य
णादपि तद्दचकार्मणशरीरानादिमवहस्य समायायात्म [gap] तत् औदारिकशरीरसंबंधस्तद्धुबंधसिद्धिः सच मिथ्यात्वादिनिमित्तः
तत्त्वानात्मनोऽनिमित्तं विपरीतज्ञानं मिथ्यात्वं एतच्चामत स्फा [gap] नातदन्येषां तु रागादिकलुषितत्वाद्वादिषु तु हिरपि नतु त्म
अदत्वदवतानुरञ्जुतोयुक्तातावता अतत्वे तत्वबुद्धिस्वमिथ्यात्वमिदम्प्रत्यक्त तदादिर्येषांतत्तथा आदिशब्दादविरतिकषा
ययोगाणां ग्रहः तत्र मनःसहचरितचक्षुरादीन्द्रियाणामनियमनं जीवनिकायानामसम्यक्हिंसा अविरतिः अनन्तानुबंध्यादि
लक्षणः क्रोधादयः षोडश हास्यादयश्च नव कषायाः हास्यादीनामल्पाकषायत्वेऽपि कषायसाहचर्यात्कषायत्वं सत्यमृषादि
लक्षणं प्रत्येकं मनोवचश्चतुर्द्धा औदारिकादिक तन्मिश्र कार्मणलक्षणकायस्तु सप्तधेति योगाः ते पंचाक्षरेऽपि चत्वारः पंच
विंशति पंचदशलक्षणाज्ञानि मित्तानि कारणानि यस्य सतथा एभिः कारणैः समायात्मना ज्ञानावरणादिकर्मबंधसंभवा

पंचलिंगीट
१०६

त एव वृत्तिमित्यात्तदनानैमित्तिकस्य बंधस्यापित्तदाद्युपचारेण सप्रवाहो हि वक्तुं। यदाह इतरथान्यथाबंधमनत्फलगामिका
मैरणशरीरात्तावत्कार्थिणामौदारिकादिशरीराणामसत्वेतात्मनो बंधस्तावाकथं केन प्रकारेण तदूरूमाया। तनतत्कर्म
तथनतयक्रमेरणकर्मस बद्धस्य जीवस्य गत्यंतरगत्यंतरेषु संचरणं संसारः बंधसताव संसारानस्यादित्यर्थः। कारणस्यो बंधस्य
तत्कार्यस्य संसारस्याद्यत्वात्। तथाच सर्वथामुक्ति प्रसंगात् संसारिजीवविरहितं जगत्प्राप्नुयात्। नत्वाप्यत्ताभय्यत्वेन हि तु॥
कि सिद्धावलंबध्वया समस्तदर्शनकाहितु रखनष्ट सिद्धोतदर्पकष्ट मस्फायिथादित्यात्मकात्यादियामुःतिष्ट प्रसंगात् तरमाणाद
यछौकिकतिदर्शितनबद्धस्यैवामामाक्ष इति समर्थयन्नाह: नचतिबालोकविशुतिशायितविवृकमहितज्ञानेप्याप्त
रलोकातरत्र हि बद्धस्यैवात्मन सहिरयागतमाक्ष तिथाहताद्यपिश्राद्यार्थः अबद्धानिगडादिलिरसंथमितया
वमुच्यतेबंधनान्मुक्तायमितिव्यपदेशाहा प्रवर्तिकिंतु क्ताप्यपराधस्याधिवादिभिःकाशदिषुबद्धएवेदं
डादिना विश्लाधितापराधःपुरुषः यस्मान्मुच्यते कारादि स्योबहिष्क्रियते ततश्च लोकनमुक्तःयंबधनादिति।
व्यपदिश्यते अवइत्तानुध्यमहारस्वनटाविप्रकटंस्फुटं। लोकिकानामपिप्रतीतोयमर्थः यतोयस्माद्धताहा
दीति सर्वेवत् ततश्च यथा लोकेऽपि बद्धस्यैवमोक्षस्तथैव दात्मनो बंधस्त्वयपत्र सिद्धा मुक्तिरितिकाकथा तस्माद्धद्धस्यैव
त्मनस्तावद्यात्मनादिना दिनात हि त्याज्यतनामोक्षानान्यथैत्यनक्षपथ्यं सर्ववादिनामप्यत्र प्रतिपत्ति। तस्मात्मुक्तबंधस्तावे
संसारसमाधोत्सन्यातामिति ननु लोके यथा बद्धस्यैवमोक्षस्तथा मुक्तस्यैव बंधस्यापि दृष्टः प्रतिबद्धत्वात्मनो बद्धस्यैवमोक्ष
रूपत्यवविकल्पोनिमत्तानंतु विकल्पांतरमपि अयोगिकेवलिनं विहाय प्रतिक्षणं संसार्यात्मनामसिद्धांतबंधस्यैवा नियमना १०६
त् यदाह: सदावबंधतूर्जादाय ताध्मरवठजावाण तस्मादसमालोकदृष्टेत इति वन शास्त्रेहानाकर्मणा तुदय प्राप्त्या स्या

णान्मुक्तेबेनप्राच्यते बंधस्य वा विवक्षया तिनवानावत्तषामलोक्ष बंधेन बद्धस्य मोक्षस्य विकल्पवन्मुक्तस्य बंध इति विकल्पा।
यक्षपयक्षः अथवा लोकेपि मुक्तस्य बंध इत्याशंक्यात असाधारणपक्षो योयवारिकं तु कश्चिद्बद्धस्य मोक्ष इत्येक एव विकल्पस्तु मोक्षशाब्दस्य
तुस्याशिचे बंधनामुक्तस्यत्वात असामोक्षइतिवतुतागमोक्षशाद्धार्थस्य प्रसिद्धः तथाप्यात्मन इव लोकेपि तद्वस्ताबद्धस्य मोक्षइत्येकाएव वि
कल्पानतु मुक्तस्य बंध इति विकल्पांतरमयीति सएवात्र दृष्टांतत्वेनोपन्यस्तः एवंच दृष्टांतदार्ष्टान्तिकयोर्नवैषम्यमितिगाथार्थः
ब तादेवं बद्धस्यैवामोक्ष इत्यानननित्यस्याप्यबद्धस्य मोक्षस्यास्य सामानाधिकरण्यमलियच्छायकविर्यस्तजगतिबंधसाव्य
तास्तिमुक्तःपुरुषविशेषईश्वरइत्याचक्षाणाययवचबंधमत्फएगाम पितेत्यमात्मानमप्युक्तवाना:कृणिकज्ञानमात्रस्य वमुक्तिरितिप्रा
तिज्ञानतततन्मतह्यसप्रतितत्वानुञ्यसनावायादतनाया। कर्तुमाह तदणाइसिद्धगाहा यस्माद्बुद्धस्यैवामोक्षानाबद्ध
स्यतत्स्मान्हरतारनाः प्रागस्य वन्याक्षालाम्भूरसतय वरागादिक्लेशाबंधप्रहाणानमिद्धइत्यर्थः यथाह पतंजलि
: क्लेशाकर्मविपाकाशयैरपरामृष्टा निर्माणकायमधिष्ठा यसंप्रदायप्रद्योतकः सर्वसंहारादिनाजगतामनुग्राहक
कःपुरुषविशेषईश्वरइति अत्रक्लेशाकर्मादिपरामर्शाभाव तस्यानादिसिद्धत्वंव्यंजितं स्मृतिरप्याह ऊन्नमःपुरुषस्त्वन्यःपरमा
त्मन्युदाहृतः योलोकत्रयमाविश्यबिभर्त्यव्ययईश्वराइति अत्रक्लेशाकर्मापरामर्शात्तस्यानादिसिद्धत्वव्यक्तितो स्मृतिरप्याह
उत्तमःपुरुषस्त्वन्यपरमात्मन्युदाहृतः योलोकत्रयमाविश्यबिभर्त्यव्ययईश्वरः उत्तमश्चावासंसारित्वं सर्वज्ञत्वादिकं च परमं
सार्वाणस्यतः लोकत्रयमाविश्यलक्षणं आदत्वाज्ञानविकाशोप्रयत्नरपालितःसंयोगः तरणःअव्ययस्तसत्तागंतुकज्ञानादिविग्रहाभ
णशालित्वं एश्वर्यसंकल्पामृताघातइति अत्रास्यसंसारित्वानागंतुकज्ञानादिगुणशालित्वान्यासत्तादिसिद्धत्वमुक्तं तदेवंव्यवच्छिन्न
स्यानादिसिद्धस्येश्वरस्याप्यागोघननाक्षिद्धितियावत् असंगतोत्तपघत्वाबंधसद्भावमुक्तःकथमपिनसिद्धिरितिप्रसाधनान्तत्त्वनादि

द्धिरितियावत् असंगतात्तु यथ स्त्वाबंध्यत्वाद्युक्तः कथमपि न सिद्धिरिति प्रसाधनात् नन्वनादिसुक्रस्य च स्या सिद्धिरित्यसिद्धा
न साधकप्रमाणसद्भावात् ननु तत्साधकं प्रमाणं किं प्रत्यक्षमनुमानं वा न तावत्प्रत्यक्षं अस्मदादिभिस्तस्य प्रत्यक्षेणाग्रहणात् अनुमानस्याभावात्
नन्वनुमानं तत्र विद्यत एव तथाहि अनादिप्रसिद्धकर्तृकादन्यत् सकर्तृकं कार्यत्वात् घटवत् न च कार्यत्वं हेतुरसिद्धः इदानीमुपजायमानांकुरा
दिषु कार्यस्य प्रत्यक्षेणैव सर्वप्रतीतेः विरतांतेषु स्मदादीनां तदसिद्धिरिति चेन्न अनुमानतस्तत्रापि तत्सिद्धेः तथाहि भूभूधरादिका
र्यं सावयवत्वात् घटवत् स्वावयवत्वस्य च सावयवत्वस्य घटस्येव भूभूधरादेरपि प्रत्यक्षेण दर्शनात् नासिद्धिः नापि विरुद्धः साध्य
विपर्ययव्याप्तस्य हेतोर्विरुद्धत्वेन प्रतिपादनात् यथा शब्दो नित्यः कृतकत्वादिति न चैवं साध्यसकर्तृकत्वविपर्ययेणाक
र्तृकत्वेन हेतोर्व्याप्तिरसिद्धदृष्टांतीकृतस्य घटादेः ।। कार्यजातस्य सर्वस्यापि कर्तृसर्वकत्वोपलंभात् न चैवं कार्यत्व
सामान्यात् भूभूधरादेरपि कर्तृमात्रं सर्वे कर्तृत्वमित्यनि न तु तत्वदतिमनसर्वज्ञकर्तृसर्वकत्वं न चैवमिद्धसाधनकर्म्मो
तिः सर्वज्ञो वाना न सिद्धः सिद्धसाधनमिति वचनादिति चेन्न कर्तृणामवैतत्यन् कृत्यादिकर्तृत्वासिद्धेः एतेनास्यैवक
र्तृत्वेन स्वपगमात् ननु तथापि कार्यत्वसामान्यस्य कर्तृविशेषेण व्याप्तेरभावात् कथमस्मात्तत्सिद्धिः साध्यव्याप्तस्यापि च हेतो
स्साधकत्वं सर्वस्यासिद्धः अत्र कश्चिदेवं नाम स्यात् एव कर्तृविशेषेण साध्ये तत्साधनस्य कार्यत्वसामान्यस्य प्रतिब
धस्याभावात् हि पर्यायेणैव च साध्यसामान्यतंतद्भावात् कथमयं न विशेषविरुद्धो हेतुरिति चेन्न तद्यत्र विशेषः साध्यमायन्तः
हि पर्ययव्याप्याद्धेतोस्तद्विरुद्धतास्यात् किं तामसामीप्ये कथं तर्हि विशेषसिद्धिरिति चेत् व्याप्तिबलादुपजायमानायाः सा
ध्यसामान्यप्रतीतेरन्यथानुपपत्त्या पक्षधर्मताबलतत्त्वान त्वत्स्वीकारात् अन्यथाप्रसिद्धात्रिमानविपर्वतगतवह्निसिद्ध्यस्य
गमतेन च वहेतोरव्याप्त्या ह पर्यायेणैव च व्याप्त्याधूमवच्च हेतोर्विशेषविरुद्धत्वं केनवार्यते तथावसर्वत्र मानोक्ता

दप्रसंगः तस्माद्यथा तत्र धूमसामान्याद्वह्निसामान्यप्रतीतावस्य पर्यवसानेन पक्षधर्मताबलाद्विशेषसिद्धिस्तथेहापि
न विष्यति कालात्ययापदिष्टः साध्यते कालिकः विपक्षे दृष्टत्वाभावात् न च कर्तृकांकुरादावपि कार्यत्वस्य दर्शनान् कथं विपक्षादृष्टिरि
ति चेन्न तस्यापि पक्षीकृतत्वात् तेन च व्यभिचारोद्भावनम् उद्भावने वा सर्वस्य हेतोर्व्यभिचारित्वप्रसंगात् नानुमान
मात्रस्योच्छेदापत्तेः प्रसिद्धानुमानेऽपि पर्वतो वह्निमान् धूमादिति तत्र धूमवत्त्वहेतोर्व्यभिचारस्याशक्यत्वं शक्यत्वात् ना
प्यप्रयोजकः सत्ता परस्य युक्त्या अप्रयोजकत्वेन प्रसंगात् अत्रतु कार्यत्वस्य निरुपाधिताये व साध्यसंबंधनत द्वावीतु
मुच्चराप्यस्ति कार्यत्वस्य सकर्तृकत्वकर्तृकत्वसंबंधित्वेरा कर्तृकत्वमनुपाधिः तथाहि न स्थिघटः कार्यत्वेसकर्तृकः कि
तु कर्तृत्वात् तथा वह्न्यादेः सकर्तृकत्वव्यापकस्यतस्य तद्भावात् कार्यत्वेऽपि सकर्तृकत्वं न विष्यति व्यापकाभावात्
व्याप्यव्यावृत्तेः एवं च प्रयोजकोऽयं हेतुरिति चेन्न ज्ञानचिकीर्षाप्रयत्नशालित्व एव कर्तृत्व नागीकारात् ।।
शरीरत्व शरीरावच्छेदेन तज्ज्ञानादेरन्यत्र तावच्छरीरता वीत्वेन कर्तृत्वानुपपत्त्यागात् एवं चाशरीरेणापि ज्ञानादि
मतः क्षित्यादिकर्तृत्वस्य पगमे न शरीरत्वं कर्तृत्वस्योपाधिः स्यात् व्याप्तिस्तु युक्त्यापाधयत्ता विपक्षादप्रयोजकः न तु मानसद्वेधापि
: किं तर्हि अक्रियादर्शिनोऽपि कृतबुद्धेः पदार्थकत्वमसोऽन विष्यति तदुक्तं यदाह अक्रियादर्शिनोऽपि कृतबुद्धिरुत्पद्यत इति न च च
भूधरादिदर्शनान्तरं वा पिकृतबुद्धिर्जायते जीर्णकूपारामादिदर्शनाच्च अक्रियादर्शिनोऽपि कृतबुद्धिबालादेरपि चत्वरादर्कामतदि
ति बुद्धिरुपजायते तस्मान्नस्य युक्तेर्व कार्यत्वसकर्तृकत्वयोर्व्याप्तिर्न ग्रहाभावेकान्त्यप्रयोजकस्वैतत् चेत् नन्न तु कार्यत्वविशेषस्य
कुरादिसकर्तृविशेषप्रतिपत्तिसंघापितेनोक्ता कार्यत्वसामान्यस्यात्र व्याप्तिः कथंचिदपि निवारयितुं शक्या नहि नानंतविशे
षव्याप्तोऽनानंतसामान्यस्य कुडुयवामसमात्र व्याप्तिर्निराकर्तुमुचिता अयधातावास्तिपस्य विरोधप्रतिप्रयोजकत्वाशाम ।।

न्यथासरप्रतिरूपार्हत्वादिति तस्मान्नैतस्माद्ध्यक्षपाधरपायाऽजकः नापिकालात्ययापदिष्टः प्रत्यक्षादिप्रमाणाबाधितविषयत्वाद्धेतो
तुस्तथा स्यात् यथाऽनुष्णोऽग्निः कृतकत्वादिति अत्र हि कृतकत्वानाग्नेरनुष्णत्वसाध्यप्रत्यक्षेणतादोष्ण्यग्रहणान्नभवतीहानाबाधः एवं
परमाणुमादवयवत्वसाधकस्य मूर्तत्वादेरनुमानादिबाधकोऽपिहातो बाध्यः नावद्कार्यत्वेन क्षित्यादेःसकर्तृकत्वसाधने प्रत्यक्षे
णाकर्तृकत्वग्रहणात्तेन हेतोर्बाधः प्रत्यक्षेणात्र कर्तृग्रहणायोग्यत्वात् नतु शरीरज्ञानचिकीर्षाप्रयत्नशाली कश्चिदिलाकृषामिह॥
न च क्षित्यादिराष्ट्रवंविधः कश्चिदुपलभ्यते तस्मात्प्रत्यक्षेणानुपलभ्यमानत्वानोऽकर्तृनिश्चयो भवति कालात्ययापदिष्टाद्धेतुरितिचेत्र ज्ञा
नेच्छाप्रयत्नवत एककर्तृशब्देनाभिधानात् तस्यैवकर्तृत्वेन सर्वत्र प्रसिद्धेः अथ कथं न शरीरस्य तत्र प्रादुर्भावः तस्याचैतन्यरूपत्वा
दितिचेत् एवं तर्हि इच्छाप्रयत्नयोरपि तस्य समानत्वात्तद्वाता पि न कर्तृत्वं स्यात् तथाच ज्ञानवानकर्तृतिप्राप्त नचैतन्मात्र
वतः कर्तृत्वमुपपद्यते कारणानिकार्यनिर्वृत्तिव्यक्तस्य तस्या क्रियायामहितेस्वरूपाभ्येवकर्तृशब्देनाभिधानात् अन्य
थाम्रत्पिंडदंडादिघटसामग्री ज्ञानमात्रवतोऽपि कुंभकारस्य घट निष्पादनं विनापि कर्तृत्वप्रसंगात् ज्ञानमात्रवतश्च कर्तृत्वेऽभ्यु
पगमे सर्वकर्तृत्वापातात् दर्शनश्रवणादिनासर्वेषां सर्वेषु पदार्थेषु प्राप्यज्ञानमात्रसंभवात् अथ शरीरस्य ज्ञानात्मादिसत्ताप्रा
प्तिशरीरकर्तृत्वानुपपत्तेः तर्हि ज्ञानेच्छायोरपि तत्रावृत्तेस्तत्रावत् यथाक्रममिच्छाप्रयत्नयोस्तयोरूपस्यागान तथावा केवलप्रयत्न
वानकर्तृति स्यात् नचाध्यवसानमप्रयत्नानुकर्तृशब्दार्थसंभवान्न ज्ञानवकर्तृनवच्छिन्नमिवाच्यां चेतनाविनातस्यापि तदुपपत्तिप्रसङ्गाच्छरी
रज्ञानादिमान्नवकर्तृतस्यवाशानुपलंभात्प्रत्यक्षबाध इति तदुक्तं ज्ञानादेरिच्छायत्नात्प्रयासमापाच्छाप्रयत्नायाविषयापदर्शनाद्युत
रूपत्वामात् स्वयंविषयग्रहणासामर्थ्येन ज्ञानोपदर्शितएवविषयेतयोःप्रवृत्तेः तस्मात्तदर्थज्ञानमवश्यमेषणीयं तच्चेच्छाप्रयत्नौचापिविना
कर्तृत्वं ज्ञानमात्रवतःप्राप्नोति विषेभस्त्रमस्य ज्ञानेच्छाप्रयत्नवानेव कर्ता शरीरस्य तु ज्ञानादिमात्वाप्यस्यागात्त्रावश्यंतत्रप्रावस्थाः तथाहि शरी

री ज्ञानादिमतः क्षित्यादिकर्तुरस्मदादिभिर्ग्रहीतुमशक्यत्वान्नात्र प्रत्यक्षबाधः नाप्यनुमानबाधः उपजीव्यानुमानाभावात् नहिय
थापरमाणुःसावयवत्वाभ्रुवत्वादित्यादेः परमाणुरूपधर्मिग्राहकस्य करणपजीव्यानुमानेन निरवयवत्वग्राहिणा सावयवत्वबाध
हेतोर्धर्मिग्राहकप्रमाणबाधस्तथात्रापयजीव्यानुमानं किंचिदस्ति येनाहेतोस्तेन बाधः स्यात् आगमस्तु विवक्षितस्य स्तुतित्या
दिरनुकूल एव नापि सत्प्रतिपक्षः प्रतिबलानुमानाभावात् ननुविवादाध्यासितमकर्तृकं शरीराजन्यत्वादाकाशवत्क्रियत्वाद्वाकाशाक
त्वाविच्छिन्नत्वप्रतिपक्षानुमानमितिचेन्न आकाशस्याजन्यत्वमात्रेणैवाकर्तृकत्वसिद्धेः शरीराजन्यत्वस्याहेतोरसमर्थविशेषणत्वा
त् तथाऽकाशस्य क्रियत्वस्याप्यप्रयोजकत्वाच्च शरीराजन्यत्वात्तेनाका शस्याकर्तृकत्वासिद्धेः नतुक्षित्याद्यकर्तृकत्वव्यापकरहितत्वाद्गग
नेवदित्यस्तु प्रतिबलानुमानमितिचेन्न अथ किं कर्तृव्यापकं यद्धि स्वान्तःक्षित्यादेःकर्तृकत्वंमिसाधयिषितं शरीरमितिचेत्किं
तस्यव्यापकत्वं कर्तुरव्याप्यःप्रयोगव्यवच्छेदनतत्स्वभावः क र्तृनैयादिदृष्टान्तोऽस्ति कुंभकारादौ शरीरस्याप्ययोगःकदाचि
दपि नास्तीत्यर्थः एतच्छरीरस्य कर्तृव्यापकत्वमितिचेन्न कर्तुः श रीरसंबंधकार्यबुद्धिमत्त्वाध्यापारधर्मतावच्छरीरस्य तद्व्यापकत्वा
सिद्धेः यादृक्कार्यबुद्धिमान्कर्ता सशरीरो यथाकुलालादिः॥ प्रत्यक्षतत्वपक्षधर्मताबलान्नित्यबुद्धिमांस्तच कर्ता साधयितुमि
ष्टः सच शरीरं विनापि नित्यज्ञानेच्छाप्रयत्नबलात्क्षित्यादिकं करिष्यतिको विरोधः अथ कर्तुःशरीरमप्यस्य चार्थक्रियाकरणमित्ये
तत्कर्तृव्यापकत्वं शरीरस्य विवक्षितं तदपि न कर्तृत्वछायार्थक्रियासु शरीराप्यस्यायामपि चराचरस्वलनाद्यर्थक्रियाप्रति शरीरानपेक्षात
त्स्योपगमात् अस्योपगमस्यानवच्छायानात् एवंच यथा लौकिकःकर्ता शरीरान्तरानपेक्षएवस्वशरीरप्रेरणादिअर्थक्रियांकारोतितथा
प्युरुषविशेषःकश्चित्सर्वातिशायि नित्यज्ञानादिमान्शरीरमपिसर्वकर्ता विष्यति कोदोषः नचतस्मिन्नित्यज्ञानादयोऽनित्या
ज्ञानादयःनित्याना सवांतथासर्वत्रदर्शनादितिवाच्यं अदृष्टेकार्यसमवायिनामस्मदादीनां तेषामनित्यत्वाभ्युपगमात् अदृष्टेकार्यसम

वायाः पि तेषामस्त्येव अन्येषां तु ज्ञानानामपि तत्संगादिति चेन्न दोषवत्त्ववत् तेषामदृष्टैकार्थसमवायित्वाभिप्रायस्य प्रसंगात् निर्दोषेऽपि पुरुष
विशेषे तेऽपि न विरुध्यंते अदृष्टैकार्थसमवायाऽपि न तु विरुध्यतेति न तु निर्दोषः पुरुषः किमादिमुक्त आहोस्वित् अनादिमुक्तः न प्रथमः मुक्तानामपि नि
त्यज्ञानादिप्रसंगात् तथा च तेषामपि क्षित्यादिकर्तृत्वापत्तिः आद्यकर्तृत्वप्रसंगाच्च न द्वितीयः तदसिद्धेः नित्यज्ञानादिमत्त्वाद् भूपुरुषस्या
केनचित् कश्चिदप्युत्कर्षादिति चेन्न आनोपाधिकसामान्यवान्निमस्त्वत्पक्षधर्मताबलात्तत्सिद्धेः तथा च न प्रतिपक्षानुमानावकाशः एवं
च सकलादिज्ञानासंगावस्थिताकार्यत्वादरतारत्नादिमुक्तक्षित्यादिकर्तृसिद्धिरिति आव्याख्यातं यत्रावयुक्तमनादिप्रसिद्धकर्तृकादन्यत्सक
मित्यादि तत्र किमनादेः कालात् कार्यगणात्स्थास्यक्रमप्रवृत्ततर पुरुषविलक्षणादतिशयनसिद्धानुरक्तायद्धाऽनादिरनादिमुक्त
प्रसिद्धश्रुतपुराणादिषु प्रतीतः सकर्तृकस्य क्षित्यादेस्तत्र घातस्म रदन्यदघटपटादिप्रदायजातं सकर्तृकमिति साध्यधर्मत्रायुष्मा
ताविवक्षितः आहोऽनादेः कालाद्यत्प्रसिद्धकर्तृकत्वाक प्रतीतकर्तृकं घटादि तस्मादन्यदिति तत्रानादिवत्प्रसि
द्धपुरुषकर्तृकः ज्वस्य क्षित्यादेरद्याप्यप्रसिद्धेः न द्वितीयः तथा द्धिपरमाण्वाकाशादीनामपि सकर्तृकत्वसिद्धिप्रसंगात् न चेत
दिष्टं तेषां नित्यत्वात् त्वयाप्यकर्तृकताभ्युपगमात् घाचलागासि। द्धाऽऽदेतुः क्षित्यादितांगसिद्धावपि परमाण्वादितांगकार्यत्वेऽस्यासि
द्धेः न तृतीयः अप्रसिद्धकर्तृकस्य घटादेरनादित्वानुपपत्तेः उपपत्तौ वाकाशादेरिव सकर्तृकत्वव्याघातात् उत्साया: परस्परविरोधात् तथात्राप्य
न्यत्रापि तत्परमाण्वादीनामपि पक्षत्वात् क्षणागमकर्तृकत्वसिद्ध्यापाताच्च न तु न तत्र विहितकल्पिताः प्रतिज्ञार्थमनानिमनः किंतु समोदाहृतद्व
समाहारद्वंद्वसमासाश्रयणादनादिपरमाण्वादिप्रसिद्धकर्तृकं च घटादि तस्मादप्यन्यदन्यत्वं धरादि सकर्तृकं तु घटादि तस्माद्यदन्यदन्यत्
धरादि सकर्तृकत्वया साध्यं विवक्षितं कार्यत्वमनस्तु तन्निरवद्यं तदयुक्तं विकल्पानुपपत्तेस्तथाहि किमिदं कार्यत्वं किं प्रागसतः स्वकारणसत्तासं १०७
कर्तृरूपकारकजन्यत्वं वा तद्व्यतिरिक्तकारकजन्यत्वं वा कृतिव्याप्यत्वं वा कारणमात्राधीनत्वं वा प्रागभावोपलक्षितसत्त्वरूपत्वं वा तत्र प्रथमः

श्चेत् हि संयोगाद्वा स्यात् समवायाद्वा नाद्यः अवयवावयवित्वलक्षणयोः कारणकार्ययोर्लिंवतासंयोगानभ्युपगमात् न द्वितीयः तस्यानु
पपत्तेः तथा हि किमवयवेषु सत्ताऽवयविनः समवायः सतो वा नाद्यः अन्यतरसंबंधितासत्त्वेन तदनुपपत्तेः उपपत्तौ वा गगनविषाणस्यापि
पटाद्यवयवेषु समवायप्रसंगात् अथ तस्योत्पत्तिसत्त्वेन तेषु समवायः पटादेरुत्पन्नानंतरं सत्त्वात्तेषु समवाय उत्पन्नस्य इति चेन्न उपपत्तेस्तां
तामासौ किंतु यावत्र पटाद्युत्पत्तिस्तावत् तस्य सत्त्वमेव दस्तावता तु कं घंतस्य तेषु समवायः स्यादुत्पत्तेरपि च सत्तासमवायात् प्राक्तनस्य सत्त्वेन समम
वायद्वयं न च प्यते यानेकस्मात्स्वरूपमपरस्माद्वावयवादस्तु तस्यात्स्वरूपमपरस्माच्चावयवादस्तु तस्यावस्थानं स्यात् नावायजायतेवासौ सत्तादितासे।
सत्त्वमित्युक्तवाच्यं कृतजायमानस्याप्युत्पन्नाजातस्य तत्संबंधाय॥ स्यद्वानूनद्वितीयः सत्तासमवायात् प्रीकृपदार्थः सत्त्वस्यैवानुपपत्तेः मा
ह्रस्येवानुपपत्तेः समवायात् प्राक् सत्त्वे तस्यानभ्युपगमात् आ घसमवायात् प्रागपि तस्य सत्त्वमभ्युपगम्यते तर्हि किं समवायकल्प
नयासमवायात्पूर्वमपि तस्य सत्त्वसिद्धेः तद्वदवयविनोऽप्यवयवे ष्वावस्थानं तदवस्थानप्रसंगस्य च न च सत्तासमवायात्पूर्वम
वयवानसत्त्वाप्यसन् सत्त्वेनोपदिश्यते इति वाच्यं सहि सत्ता संबंधमनुभावका विरुद्धक्रियां करोति न वा करोति चेत्कथं न
नाविरुद्धमसन् अपि च सत्तासत्त्वयोः परस्परविरुद्धत्वात् नेक तरनिषेधस्यान्यतरविधिनांतरीयकत्वात् नामसन्निषेधस्तूपपत्तेः
नवत्तु वा सत्तासमवायात् पदार्थानां सत्त्वं समवायस्य तु नः कस्मात् सत्त्वं समवायांतराभावात् न तदनभ्युपगमात् अथ स्वरूपेणैव तस्य स
त्त्वमिति चेत् नावयवपदार्थानामपि तेनैव सत्त्वमस्तु किं सत्तासमवायेन न तु यदि समवायस्य स्वरूपेण सत्त्वमनौ वस्तो सर्वपदार्थानामपि तथैव
वत्तदा सामान्यादिकं स्यादनुच्यते एवं हि कवित्वदार्थिकस्य विद्वन्मन्यदर्शनात् दृष्टांतेन सर्वेषामपि तदापादनं जगद्विलोपः स्यात् नहि
शार्करायाः स्वक्रियते यि सत्तासमवायान्न संबंधविनापि शालायां रात्रौ दीतेः संयोगं विनापि स्वतएव तद्ध्वजितियुक्तं इति चेन्नायदिहि
जगति समवायस्यैकस्यैव सत्ता सत्तामभ्युपगमः स्यात् तदास्तीक्रियतापि सत्तासमवायात् तदन्यपदार्थानां सत्त्वं न त्वेतदस्ति यावता समवा

डाक्टर भाऊदाजी स्मारक पुस्तकसंग्रह
Dr. BHAU DAJI MEMORIAL

पंचलिंगी ५०
११७

वत्सामान्यस्यांतविशेषणानां वत्तत्वताद्वितएव तदंशाकारात् न च दृष्टांतर्पितिर्दिमाधुर्यस्योशर्करायामिव वत्सागरिच्छपिनावानंसंबंधविनापिशाल्यो
दनादिष्वतत्संसर्गइतिवाच्यं शर्कराक्षीरादिमाधुर्यस्य माधुर्यमात्वेणमारम्यच्युत्तवविकसंबंधादेशतरसामान्ये तत्स्मिन्निराताद्यद्वात् नथावण्यात
इक्षुक्षीरगुडादीनां माधुर्यस्यांतरमस्तु तथा च तन्माधुर्यस्य विशेषान्तत्त्वतइत्यपि क्रतिविहाचाटनवतुं शक्यत्वात् इहतुसमवायस्यद्वतः सद्द्रव्या
दिषु सार्थभावसत्तासमवाया चेति विनागः कर्तुं न शक्यते सदितिप्रत्ययाभ्युत्तोः सर्वत्र समर्थत्वाद्विशेषात् तत्सामान्यादिषु सत्तासंबंध
दिष्वतु संबंधादितिवाच्यं द्रव्यादीनां सत्तासंबंधस्वात्स्पपगमपरस्पराश्रयप्रसंगात् द्रव्यादीनां सत्वे तत्सत्तासंबंधत्वात् तेषां सत्वमिति अ
सतिधर्म्मिणिधर्मसंबंधस्तुपपत्तेनुपपत्तेः अथ सत्ता या नित्यत्वेन सर्व गतत्वेन च तत्संबंधात् एव द्रव्यादयो जायन्ते ततो न परस्पराश्रयप्रसंग इ
तिचेत् तत्संबंध इति किं तदात्मकानामनंतरसमावतातिविकल्पा यद्याद्यः सदात्मसमवायेन तर्हि नापि सत्तानारंभात्मानेव द्रव्यादीनां
सत्वसिद्धिः तादात्म्यसमवायाभ्यां तात् अथ द्वितीयस्तदा यस्मान्तेषामद्याप्यसत्वेन धर्मिभावात्समवायाद्यपत्तेः ता
स्मात्सामान्यादिवद्द्रव्यादीनामपि स्वतएव सत्वमस्त्वापपत्ते किं सत्ता समवायान्वेषां तत्कल्पनया अपि चावयवावयविनः किमसम
वायिना समवायः समवायिनां वानाद्यः पूर्वावयवद्वारावयविना रपि समवायप्रसंगात् न द्वितीयः समवायकल्पनावैयर्थ्यात् न द्वि
नाप्यतयोः शामावसमवायिचेत्सिद्धः अथ प्रत्यक्षप्रमाणप्रसिद्धः समवायो नत्तत्वेचविप्रतिपत्तिः कर्तुं शक्यते तत्रापि वात कारणसर्वत्रानाश्वासप्र
संगादितिचेन्न प्रत्यक्षेण किं संबंधबुद्ध्या विषयीक्रियते समवाय इहबुद्ध्या वा न प्रथमः संयुक्तयोरपि घटपटयोः समवेताविति प्र
तीतिप्रसंगात् संबंधमात्रबुद्धेः सत्राप्यविशेषात् न द्वितीयः यतस्तत्र वा स्यात् घटः स्यवत्तुपटस्याः समवाय इति बुद्धेः प्राप्यप्रकस्या
विदयात् न तृतीयः इह तंतुषु पट इह श्यामावयवाः इह रूपं इत्यादीदृग्बुद्धेः स्वरूपटं च तंत्वं इहरूपशा त्वत्वाद्याकारस्यापीहबुद्ध्याधर्माधर्म
तावैपरीत्यसमवायसिद्धिप्रसंगात् न चैवमाकारबुद्धिनाप्यतिवक्तव्यं आगोपालांगनं प्रायएवमाकारायाएव बुद्धेरुत्पादद्दर्शनात्।

११७

त् न चैवमाकारापि बुद्धिर्यथार्था न तथा न समवायसिद्ध्या प्रयोजनमितिचेन्न एवमत्यपगमतत्वादीनां परंपरारस्यहप्रसंगात् अवयवा
घुयविनाः समवायविचार अधिकरणबुद्धिगोचरस्यारंभकावनस्वतात्स्पगमात् मिथ्यायामवमाकाराबुद्धिरितिचेन्न कुतो वदरस्या
मिथ्यात्वमवसितं आधाराधेयलावव्यवस्थितानां तंतुपटादीनां विपटादीनां विपर्ययप्रदर्शकत्वादितिचेत् किंपुनराधारत्वं तथाद
नायटाद्यारंभकत्वमितिचेन्न तस्यारंभकत्वमधिकरणलक्षणं पतत्प्रतिबंधकत्वात्येवतल्लक्षणाच्च तप्रतिपादनात् यदाहोदयनाः प्र
तिद्वत्तरधिकरणमिति प्रतिस्पपतनप्रतिबंधः अन्यथा वदरादीनामारंभकत्वेन कुंडादेस्तदधिकरणत्वं न स्यात् तस्मात् पतनप्रतिबंधादेव कुंड
बदरस्याधिकरणत्वात् तस्य हानिर्यदि तथा दयःपटादीनां पतन प्रतिबंधात्तु स्वदालरवातेषामधिकरणत्व नचैवमस्मिन्नत्रास्याह।
ता एवं रूपस्याधाराधेयत्वावस्पक्कुंडबदरादीनामिवाप्यनतेर एवंव्यवस्थानात् तंतुपटादीनां घनदत्वावात तस्मादिदत्वपग
मितारंभकत्वेपि न तत्तस्या वादीनामाधारत्वं तद्दत्ता वाद नाधाराधेयतोर्विपर्ययप्रदर्शनं घटितं तत्र इत्यादि बुद्धि
मिथ्यात्वं तथा च का वा लोकइतानि विरोधेन तंतुषु पट इत्या दिबुद्धेरपितद्वदनिमित्तया मिथ्यात्वप्रसंगात् तस्मात् तंतुषुप
ट इत्यादी इह बुद्ध्या विद्यत समवायः तथा विधा पटतंतव इत्यादि। बुद्ध्यापि विद्यत किंचः इह तंतुषु पटइति बुद्धेराधाराधेय
रूपत्वेन ततः समवायसिद्धिर्युक्ता अन्याकारयापि बुद्ध्यान्यासिद्धिकल्पनात् घटबुद्ध्यापि पटसिद्धिकल्पनायत्तेः अपि चेह बुद्धि
द्या समवायस्या वेद्यत्वात्स्पगमात् संयोगस्यापि समवायप्राप्तिः इह बुद्धिवेद्यतायां तत्राप्यविशेषात् किंचयथावयवांवयविनं
रत्वं वा समवाय इष्यते तत्र चागुणगुण्यादरूपित घाचत्तस्य प्रत्यक्षं विद्यावस्य पटाश्यूच शुक्लः कोगुणादयो वानाया समवाय इति ल।
दतेचप्रतिपत्तिर्निर्वरवत् न तु शुक्लःपट इत्यादि रूपगतादात्म्यतापि प्रत्यक्षेणतावेवतस्य वस्मात्निश्चयात् नवत्त्वासमवाय।
यस्याधाराधेयोस्वरूपसंबंधात् स्वतएवयद्यासमवायिता संबध्यततथासामान्यमन्यविशेषात्स्वरूपसत्वादिविशेषात् स्वात्रयस्य।

स्वतएवसंसर्गेतर्हितेषांस्वाश्रयवृत्तौसमवायकल्पनेन तथाचएवंनाऽनवस्था:द्विपदस्था:द्विपदार्थानांवृत्तिःसमवायइत्ययुक्तमुक्तंवैशेषिकैः॥
प्रागसत इतिप्रविशेषणंकारणसमवायानुप्रागविद्यमानास्यत्यर्थोविवक्षितस्वभावकारणसमवायेसतिसत्वंकार्यत्वमितितात्पर्यार्थोस्यान्नच
कारणसमवायादस्यासत्वंकारणसमवायस्यैवत्वयासत्वेनास्वरूपगमात् एवंवकारणसमवाय:कारणसमवायासमवायासमवायाश्रयतइत्यात्माश्र
यप्रसंगात्प्रागसतइतिविशेषणस्याप्यनुपपत्तिः तस्मात्त्राप्रागसतःस्वकारणवृत्तित्वंकार्यत्वंसंगच्छतइत्यसिद्धोहेतुः नापिद्वितीयः॥
दिता:साध्यविशिष्टत्वप्रसंगात्कर्तृकर्तृत्वरूपकारकजन्यत्वस्यसाध्यत्वात्कर्तृकत्वादविशेषात्तत्रतृतीयः तदाहिकिंकर्तृव्यतिरिक्तोरवकारके
र्जन्यत्वमितिहेत्वर्थाभिमतस्तत्रकर्तृव्यतिरिक्तैरपीति: नाद्याद्वेत्वा र्थेनप्रतिज्ञार्थस्यबाधेनतप्रतिज्ञाविरोधनिग्रहस्थानापत्तेः सिद्धसाध
नेवनत्वदभिमतकर्तृव्यतिरिक्तोरवतेर्जन्यधरादेर्जन्यत्वस्यास्मा भिरपिस्वीकारात् साधनविकलश्चदृष्टान्तःकर्तृकुलादिप्रयुक्तेर
घकरणकर्मादिकारकेर्घटादिरितिप्यनिदर्शनात् नचकर्तृ॥ व्यतिरिक्तोरवकारकेर्जन्यत्वंकार्यत्वमिष्यतेत्तवता कर्तृप्रयु
क्तानांसत्त्वतरकारकाणांप्रवृत्त्यनुपगमात् तथोवायसिद्धोता ऽपि: नद्वितीय: क्षित्यादिकर्तृसिद्धिंविनाकर्तृव्यतिरिक्तैरपीति
वकुमशुचितत्वात् अपिशब्दतकर्तृरप्याक्षिप्यात्तथाचतत्क। र्तृसिद्धौकर्तृव्यतिरिक्तैरप्यात्यादिदृष्टसिद्धिसत्सिद्धौचतत्क
र्तृसिद्धिरित्यन्योन्याश्रयापत्तेः नचतुर्थः अस्मदादिप्रयत्नस्यक्षित्यादिकरणासामर्थ्येनतद्व्याप्यत्वस्यतावत्त्रासिद्धः नवदभिमतस्य
चकर्तृरद्याप्यसिद्धत्वेनतस्यप्रयत्नव्याप्यत्वस्याप्यसिद्धः तथाचाव्याप्यसिद्धोहेतु: नचैवमस्तुश्वासप्रश्वासादिसंतानस्य
जागरणादिशीतपीतरसादेर्नाद्यादिसवारस्यकारणाधीनत्वेऽपिसवदनिप्राप्यप्रणसकर्तृकत्वानुपपत्तेः ज्ञातत्वादिशालिनास्मता
:कर्तृत्वाभावात् नदानीवास्मदाद्यात्मनांतदत्तावात् नचतदानीमस्मदादिकर्तृकत्वासंभवात्तस्यापियत्नतिरूपश्रतिवाच्यं जागरे
ऽपिश्वासादेरुयादानादिज्ञानाद्यत्वाचेतनमद्याद्यकर्तृकत्वापत्त्यापत्तितिरूपप्रसंगात् प्रमाणत्वासिद्धिवत् नाश्वासादरासंसारमात्मा

वितत्त्वाद्यापादनज्ञानाद्यत्वाव्यक्तत्वादारभ्यवृत्त्यायास्मदादिकर्तृकत्वानुमानेनवस्तुतस्तदनिरूपणात् अन्यथास्मनांतरीयंकारणं॥
ज्ञातत्वादीनामप्यस्मदाद्यकर्तृकत्वापातात् अतएवतत्तवतामपिप्राणादिसंवाजीवच्छरीरस्यसात्मकत्वानुमानं किंतुतत्वत्रात्त्यासंस्तु
प्राप्तः श्वासादिनाऽनैकान्तिकःप्रकारान्तरेण नष्टस्त: कारणव्यापारानुप्राक्सर्वथाऽसतःकार्यस्यस्वरूपलाभायोगात् व्योमगवा
वाजिविषाणादेरपितज्ज्ञानप्रसंगात् कारणव्यापारएवतत्रनास्तीतिचेत्तः सर्वथासत्वाविशेषाद्वाजिविषाणादावपिकारण
व्यापारासत्वात् इदमस्यकारणमिदंवास्यकार्यमित्यादिव्यवहारस्यकारणव्यापारात्प्रागपिकार्यस्य कारणेषुकथंचित्स
त्वेनैवोपपत्तेः तस्मात्सूत्रेनामत्वेनवाजिविषाणादेकारणं। कार्यसावमनिष्टत्वाघटादेवतमिष्टत्वात्कार्यस्यकारणेऽसत
त्संबन्धःप्रागपिकथंचित्स्वीकार्यः अन्यथाऽसंबन्धस्यविशे षाभावेसर्वस्मात्सर्वोत्पत्तेः किंचशक्तिमतःकारणात्कार्यस्यनि
ष्पत्तिः सावतस्यसर्वशक्तिर्नसर्वकार्यविषयानघात्व हेयकस्माद्धपितन्वादिकारणात्पटघटादिकार्योत्पाद
प्रसंगात् नचैवमस्तिकारणशक्तिप्रतिनियमेनकार्यों। त्पादप्रतिनियमदर्शनात् शक्तिप्रतिनियमस्यांचकारण
कार्यस्यकेषचित्संबन्धंविनानुपपत्तेः उपादानकारणस्यवदाद। कुसुमसयाप्रध्वंसमानस्यकार्यत्वेनपरिणामदर्शनादपिकारणे
कार्यस्यसत्वमवसीयते इतरथाप्युपादानकारणेसर्वथाऽसतःकार्यस्यास्यादवृत्तिमवादित्यइवतंतुत्वात्पिपटस्यघटवात्स्वाद्यापत्तेः
: तस्मात्कारणेकार्यशक्तिप्रतिनियमविषयतयासतश्चाभिव्यक्तिरूपएवासदित्यनुपगन्तव्यं अन्यथातस्यस्वरूपलाभासत्वात्
तथाचप्रागसत्वाद्यवलक्षणस्यापिकार्यत्वस्यासिद्धत्वमसिद्धोहेतु: योऽपितत्त्वधरादे:कार्यत्वसिद्धयेसावयवत्वहेतुरुपन्यस्तस्तत्रापि
सावयवत्वंकिंकारणमात्रजन्यत्वं द्रव्यस्यद्रव्यांतरस्तत्त्वंवा सागवत्त्वंवा तत्प्रथमः साध्यसाधनयोरभिन्नार्थतयादेतोः साध्यवि
शिष्टत्वापातान्नेनद्वितीयः वृत्तिर्हिसंयोगावास्यात्समवायोवा: नाद्यः तदाहिपटस्यतरिवमादिनिर्मितकारणे:संयोगि

पंचलिंगीवृत्ति
११२

नि:सावयवत्वं स्यात् तत्तंतुनि तेषां समवायिकारणत्वेन ते:सदसंयोगात्तंगीकारात्। न द्वितीयः समवायिनिराकरणेन तस्यापि
रासात् तृतीयः आत्मनोपि कार्यत्वप्रसंगात् न चात्मनो नागानमतानिवाच्य शरीरावछिन्नस्य स्यात्मनः सुखदुःखाद्यां हितिला।
तउपपत्ति यदि वतस्यनागानूनत्वद्वसंहाशिरसिमसवेदनायादामसुखमित्यादिविलागान सुखदुःखप्रतीत्फदायान स्यात् अ
रात्मना निर्गागत्वेन शिरःपादादिशरीरलागावछेदेन सुखदुःखवात्पादाउपपन्नः केवलं सर्वस्मिन्नेव शरीरसुखस्यैव दुःख
स्यैववासंवेदनप्रसंगिात् नत्वेवमस्ति तस्मात् प्राग्युक्तप्रतीत्यन्यथानुपपत्त्याः स्यात्मनामगवत्वं तथा च तस्यापि कार्यत्वप्रसंगः एवं
चशनमावयवत्वेन क्षित्यादेः कार्यत्वसिद्धिः येदपि कर्मनि :सिद्धसाधनायादरनतेषामेव ननत्वेन कर्तृत्वाद्योगात् दयाक
रणतदपि नयुक्तः सशरीरस्यफलाप्रत्ताञ्जाचेतनाधिष्ठिता नामचेतनानामपि कर्मणामचिंत्यमहिम्नां तत्तदुपाद
ननिमित्तकारणादिसमवधानेन क्षित्यादेः कार्य॥ स्यसंभवान् नथाचतेषां तत्कर्तृत्वसिद्धया सिद्धसाधन
गयाद्यानस्योपपत्तिः असंबद्धानां तेषां कथं तदुपादानादि समवधानहेतुत्वमिति चेत्र असंबद्धस्यापि ताद्दगन्ता
तिलकादेः कामिन्याद्याकर्षणहेतुत्वदर्शनात् नवतापि वा देवदत्तगुणाकृष्टाःपश्वादयोदेवदत्तमुपसर्पंतीत्याद्युक्त
सान्नतशरीरावछिन्नात्मसमवेतस्यादृष्टाख्यदेवदत्तगुणस्य पश्वादिभिरसंबद्धस्यापि तदाकर्षणप्रतिकर्तृत्वप्रसाधनात्
त नचात्मनः सर्वगतत्वेन शरीरानवच्छेदेनाप्यदृष्टसमवायात्संबंधनपश्वाद्याकर्षणं नविष्यतीतिवाच्य आत्मविशेष
गुणानां शरीरावछेदेनैवह्वत्तिलीलायपलंभात् अन्यथा बहिरपि सुखदुःखाद्युत्पत्तिप्रसंगादिनस्फुक्तचात् तस्मादृष्टतायंस
बद्धस्यैवादृष्टस्य पश्वाद्याकर्षकत्वमिति न चायं नियमायतकर्त्राचेतनानैव सविनव्यं अग्निर्दहतीत्यादावचेतनस्याप्यग्नेः क
र्तृव्यवहारदर्शनात् अपचारिकमस्य कर्तृत्वमिति चेत् नत्र अग्निर्माणवकइत्यादौ हि तापकत्वादिना अग्निसाधर्म्येण तत्रावयिसा ११२

णवकेऽग्निशब्दप्रयोगऔपचारिक इति युक्तं अग्नौ मुख्यतापकत्वादिमत्वेन माणवकादावुपचारप्रवृत्तेः अग्निर्दहत
इत्यादौ त्वग्निविनाकस्यचिद्दाहकर्तृत्वमनुपलब्धं यत्साधर्म्येणाग्नौ तदुपचार्येत अग्नावेव चास्य तदन्वयेन तत्कर्तृत्वोपलंभः न
चुन शाप्यग्निनारहतीति चेत्र इति चेत्तस्यैव कर्तृत्वमास्तु करणत्वमनायासेनैव तदाद्यसिद्धयाग्नेः कर्तृत्वविवक्षितत्वात् यत्तर्हि उ
रूपव्यापारतिरस्यकृतार्येवनरूशाखाघर्षणाद्विस्थिताग्निर्वनंदहतीत्यकागतिः तस्य तत्त्वतत्र कार्तेति कर्तृलक्षणस्याप्यत्नेरवतत्स्या
प्यग्नेः सिध्यति कर्तृत्व तत्त्वद्यानंत्वमसिद्धःकारकांतराप्रयोज्यत्वलक्षणस्य तस्यहापि सिद्धेः तदत्तस्फपगामवद्वतावहानेन स्याप्यचे
तनस्य यथासंभवं कर्तृत्वस्वरूपे स्वव्यापारवाचेतनानामपि कर्तृत्वस्यावैयाकरणैरपि स्वव्यापारहि कर्तृत्वसर्वेश्चैवाग्निकारकइ
त्यादिनाभ्युपगमात् यद्धा कर्मणेः शाधस्य प्रख्यापनार्थं कर्म तिरित्युक्तं वस्तुतस्तु कर्मसहकृतानां सर्वजीवानामेव क्षित्य
ादिकर्तृत्वसिद्धास्माभिरपि चेतनत्वस्यैव तत्कर्तृत्वांगीकारात् सिद्धसाधनमस्तु एवमपि नस्वदनिमतसिद्धित्यादिकर्तृसि
द्धि। यदपि विशेषविरुद्धोद्भावनेन कर्तृविशेषसिद्धायोदा देयरुधर्मताबलात्तत्साधनं तदपि न समीचीनं उक्तादिविशेषसि
द्धाउमातिसामान्यव्याप्याग्निसामान्यप्रतीतौ पक्षधर्मताबला। त्पर्वतगतमाग्निप्रतीतिः इष्टव्यकन्यायेन कार्यकस्याद्वा
रतेकांतिकत्वादिना सामान्यव्याप्तिनिर्णयतद्धिमतकर्तृसामान्यस्यापि सिद्धातद्विशेषसिद्धईरायासादेव न कमपक्षधर्मन बला
दपि तत्सिद्धिः स्याद्वयथा च विशेषविरुद्धत्वतु चोर यद्यपि विपक्षाद्विनिवृत्तिन कार्यत्वस्य हेतोरनेकांतिकत्वप्रसंगः तदपि समय
क सुखसावछादोसवदनिप्रारयणश्चासप्रश्वासादेरकर्तृकत्वाद्दिपक्षयिहामार्गतात्वितानेकांतिकांतिकत्वप्रतिपादनात् यदपि
शरीरिकर्तृकत्वायाभिसंबंधसदप्रयोजेसव्यापादृनज्ञानादिवयोशालितएवकर्तृत्वस्वाकारणतत्रिरसमसतदप्युक्तं शरीरसंब
धविनाकर्तृत्वान्वयलब्धःकुंभकारादिषुतथादर्शनात् तथा चक्षित्यादिकर्तृत्वयितन्नवात्फर्य अशरीरं विनापिकर्तृत्वतस

तस्य कल्प्यते तर्हि कर्त्रा रंभं तारणाधि क्षित्यादेः कार्यत्वं परिकल्प्यतां शरीराविनाभाविताभाविताः पि कर्तृत्वस्य तं विना कल्पयितुं
मशक्यत्वात् अंकुरादिषु तथैव दर्शनात् शरीरस्यान्वयव्यतिरेकाभ्यां कर्तृत्वानुपयोगित्वे प्रत्युत हेतोः कालात्ययापदिष्टत्वमसमर्थितं
त्तिराकरिष्यामः एतेन क्रियादर्शिनः स्याद्यकर्या ध्यवसारणाप्रयोजकत्वाज्ञाचनसामान्यव्याप्तः शरीरस्य णो हेत्वं ननु दोषकरणमपि त्ति
रसं कर्मेति सिद्धसाध्यतापादानसामान्यव्याप्तः प्रतिरूपातावादिनादिसकर्तृत्वं बुद्धिमत्पूर्वकत्वं विवक्षितं प्रतिवादिनस्तु कर्म्मे॥
णा साधनानामपि कर्तृत्वाकारणः बुद्धिमत्पूर्वकत्वमपि तदभिमतं तथा च यत्कार्यं तद्बुद्धिमत्पूर्वकमिति सामान्यव्याप्तरंकुरादि
निरूष्टान्यकर्तृनिषेधत्वे निवारणप्रतिरूपतु कथमप्रयोजः॥ कर्तृनिरासः यदपि ननु शरीरज्ञानचिकीर्षाप्रयत्नशालीकर्त्रे
त्यादिसर्वं प्रकरणात्प्रत्यक्षबाधात् कालात्ययापदिष्टत्वाप ादानसंप्रदानप्रयुक्तमित्यादिना तात्प्रत्यक्षबाधप्रत्यंते
नतद्यासतंतद्यसमाधानं अस्मदादीनां हि ज्ञानेच्छा प्रयत्नानामधिकारणयोगादिना प्रकर्तृसामान्यदर्शनं श
रीरस्यानुज्ञानाद्युत्पादनात्वरितार्थत्वेन तदिच्छाक तदसांगं न अस्मदादीनां हि ज्ञानेच्छाप्रयत्नस्योर्विषयनिरूपणं तत्स्व
त्वाधिकरणयोगः न वैतावता शरीरस्य ज्ञानाद्युत्पादनोपयोगः न तस्मात् ज्ञानस्याधिकाकर्तृसामान्यविज्ञानतः शरीरस्येति भावेन ता
स्य ज्ञानाद्युत्पत्त्यापत्तिक्रियाप्रतिनियतस्योऽधिकारयोगात् अन्यथाकारकवरणादि विकल्पोऽपि केनस कारा घटक्रिया विषयज्ञानेच्छाप्रयत्नव॥
त्त्वाविशेषात् दृष्टानिवर्तकत्वात् नचैवं तस्माज्ज्ञानादिभ्योऽपि शरीरः स्याप्रकारकत्वेन कर्तृसामान्यविज्ञानस्फुरणमत्यः नतु नन्वस्वचम
स्मदादीनां क्षित्यादिकर्तृत्वं तु ज्ञानादीनां नित्यत्वात्स्फुरति वाच्यं विषयनिरूपणार्थं ज्ञानास्योपयोगी तु ज्ञाननिरूपितस्वविषयं विषयं विनाप्रय
त्नस्याप्रवृत्तेरिति चेत् न किं क्षित्यादिकर्तृनित्यज्ञानादिमतः शरीरान्तःस्फुरणात्मकमयोगपद्यात्यां कर्तृत्वानुपपत्तेर्यथा हि नास्मोकाम
णकार्यकारिति कर्तृगतकार्यगतानित्यसमवायकारणसामग्रीसंबलत्वस्वरूपात्तावेत यौगपद्यकारणप्रसंगात् तदस्माकं गतधर्म्माधर्म्मयो

:सहकारिणः कादाचित्कत्वेन तदिह कल्प्यादितत्सामग्रीसाकल्येऽपि यौगपद्यं करिष्यतीति वाच्यं नान्योहि तस्य कश्चिदतिशयाधायो
यस्तदवान तदवक्तव्यतयाः सहकारित्वं अतिशयाताधायकत्वादधीयते तत्र चैत्रहिनास्यातिशयाधानात् प्रायस्त्वसावद्याह
त्तरकाले नित्यत्वव्याघातः न च तु वा नित्यत्वं तथापि तदा हि नातिशयः किमन्यः सोऽयुगपदुत्पनकारीति ज्ञानेच्छाप्रयत्नानां ता
योरित्युक्तम् नतु नाधयितव्यकार्योत्पादा आद्यस्तत्त्वदाविरूपणासाधनतत्सूति प्रतात्वदेवकार्यकारणप्रसंगात् द्वितीयाश्च तदितो॥
त्यामेवकार्यत्वस्तु तोर्ध्व निवारणात्तेनमः क्षित्यादिकर्तृसिद्धिः तस्मात्त्रैकामणकारणं नाप्ययोगपद्यं प्रति पकादेवसंकल्पकार्यकर॥
रणं तत्कर्तृत्वासावादकर्तृत्वप्रसंगात् तथा च तज्ज्ञानादीनां वै॥ कल्प्यापत्तिः अपि च नित्यत्वास्फुरणामच्छाप्रयत्नविषयनिरू॥
पणार्थज्ञानस्योपयोगापि तत्रापि पद्यात अस्मदादिज्ञानादे नाद्यनित्यत्वेन क्रमसत्ता विच्छेदेन तज्ज्ञानविषयाकृतजनादे
विच्छाप्रद्विषयावृत्तं तत्स्मिन् प्रयत्नस्तत्र शरीरपरिस्पंदः दादिक्रमएतदवान्तिरनियतत्वात् कार्यकारणता
वाद्युपयोगः संगच्छते क्षित्यादिकर्तृज्ञानादीनां तु नित्य तयायुगपद्भावित्वेन कार्यकारणसावात्सावात्तत्तद्रूपतेषां॥
मुपयोगासंभवः तथा च तेषामनित्यत्वमत्यस्फुटं तथा अनित्यया दार्थानांवसत्वत्ता तत्कारणत्रयस्तान्यादि तथा ह्यस्मदादिज्ञा॥
नादीनामात्मा समवायिकारणं आत्ममनः संयोगोऽसमवायिकारणं शरीरादिकं च निमित्तकारणं नच क्षित्यादिकर्तृज्ञानादे॥
तासमवायिकारणमात्मसंसवपातस्यात्ः संसत्वात्स्फुरणमात्र तथा च तेषामनित्यत्वात्स्फुरणासमकारणोत्र सामग्र्यसावेदतादि
तावादसावस्त्वतत्रयर्यवास्यतु तस्मात्तस्य ज्ञानादित्रयमिच्छतो शरीरमप्यवश्यमेषणीयं सकलल्लोकातिशायिता ज्ञानादय
स्तस्य कारणत्रयं विनापि न विष्यतीति चेत् न किंक्षित्यादेरपि कार्यस्य तत्तत्कारणैर्विनैव प्रसंगात् लोकोत्तरतायास्तस्य सर्वत्राव्या॥
हतत्वात् तस्मादस्मदादिवच्छरीरादिचतुष्टयशालिनएवतस्यापि कर्तृत्वमगत्यागत्याकर्तव्यं तथा च ताहृशोऽस्मस्यग्रहणायाप्रस्याप्यग्रहणे

पंचलिंगीवृत्ति
११४

तत्क्षित्यादेरकर्तृकत्वावसायाद्भवति प्रत्यक्षबाधितविषयोऽयं हेतुः तथाचप्रत्यक्षबाधितत्वादप्यनानुमानबाधकत्वकाशङ्कितेत्यत्रहतद्व्यवस्था
पनायदृष्टागमस्यापौरुषेयत्वात्तेनबाधइत्यरुक्तं तदपि न आगमप्रामाण्यं हि तत्क्षित्यादिकर्तृसिद्धिस्सिद्धावतत्कर्तृकत्वेनागमस्यप्रामा
ण्यमितिपरस्पराश्रयप्रसंगादागमेनतद्बाधस्त्वप्ययुक्तः यदपिपरेणप्रतिपक्षानुमानमाप्त्यासशरीराजन्यत्वस्यासमर्थविशेषणत्व
त्वादाधास्तिधर्मानंतदप्यसंगतं शरीरस्यकर्तृत्वागमनिरवशसमर्थाननत्स्मात्स्येवमकर्तृकत्वमिद्वावाकाशस्यापितदजन्यत्वेनाकर्तृकत्वसि
द्धाःस्मसमर्थविशेषणत्वासिद्धः अशक्यक्रियत्वस्याप्यप्रयोजकत्वान्निश्चनमत्वविंत यदशक्यक्रियंतदजन्यमित्याकाशादौव्याप्तिसंता
वेसाधनव्यापकत्वमनथायदजन्यंतदकर्तृकमित्यपितात्रैवव्याप्ति सावःऽपियदकर्तृकंतदजन्यमितिव्याप्तरंकुरादिनाव्यभिचा
रितसाध्यव्यापकत्वादजन्यत्वस्यापार्थिवासिद्धः साधना। व्यापकत्वमतिसाध्यसमव्याप्तिकस्यापार्थिवत्वप्रतिया
दनात् तादृशत्वस्यचोक्तन्यायेनहासंभवात् यदपिक्षि त्याद्यकर्तृकमित्यादिप्रतिबलानुमानोत्तरेणक्षित्यादः
प्रारणाकर्तृकत्वसाधनकार्यबुद्धिमत्त्वाप्यापाद्यमज्ञावरनतस्य तिरस्कृपःसाध्यमुक्तं। तवदनिशाप्यएणक्षित्यादिकर्तुःक
र्तृत्वायकार्यबुद्धिमत्त्वात्स्फयगारमनया कर्त्रासकार्यबुद्धिमानित्य तिव्याप्तरयामानपुरुषताप्याधेःसाधनाव्यापकत्वमंसत्वस्यि
तथायाःकार्यबुद्धिमान्सशरीरीतिव्याप्तिसत्वतसाध्यसमव्याप्तिकत्वस्यमदनिशाय्यएणासिद्ध जीवन्मुक्तस्यशरीरिणापिकवल।।
ज्ञानाविनाविनमयाःकार्यबुद्धिमत्वास्फयगमात् एवंचास्यापार्थिवासिद्धाशरीरस्यकर्तृव्यापकत्वसिद्धोक्षित्यादिकर्तृव्यावृत्तमानं
शरीरत्वव्यापकत्वंचमपिताताव्यावर्तयति तथाचक्षित्यादेः कर्तृताकर्तृकत्वसिद्धिः यदपिकर्तृव्यापकत्वमप्यव्याप्यातरमाशकर्तु
शरीरांतरनिरपेक्षस्यापिस्वशरीरतदवयवचलनाद्यर्थक्रियादर्शनेनक्षित्यादिकर्तुरपितदनपेक्षस्येवकर्तृत्वसमर्थनं तदपिन।
सुंदरं शरीरांतरनिरपेक्षत्वेपिकर्तुःकुंभकारादेःशरीरसंबद्धस्यैवस्वादृष्टतदवयवक्रियायांकुंभाद्यर्थक्रियायांचकरणोपलं
११४

नात् नचशरीरसंबंधंविनापिमंत्रादिस्मरणेनविषापहारादिक्रियादिदर्शनात्तोपितस्याप्रयोजकमितिवाच्यं तदृष्टसंब
द्धस्यात्मनोविशिष्टप्रयत्नंविनास्मरणास्येत्वासिद्धः एवंचक्षित्यादिकर्तुरपिशरीरसंबद्धस्यैवकार्यकर्तृत्वंकल्पनीयं दृष्टस्तेवा
नुसारेणादृष्टकल्पनायाश्चबमकाशत्वात् यदपिनसंतितित्याज्ञानादयइत्यादिनासर्वज्ञक्षित्यादिषुवस्तुचमतेषामदृष्टेकार्यम
भवायदृष्टाकारानिर्दोषत्वाश्रयविशेषंविनापितत्तविशंतास्यत्ततत्तेषानित्यत्वसमर्थनं तदपिनसाधीयस्ताधकस्यकार्
यत्वहेतोरुक्तन्यायेनासिद्धत्वादिनातच्छ्रूपास्यैवाद्याप्यसिद्धानिर्दोषताश्चात्रनिरूपयितुमशक्यत्वात् धर्मिणएवासि
द्धः नचतुराकप्रविकल्पनयातस्सिद्धिस्तथापितस्यनिर्दोषि। नाकिमनादिस्तुकृष्णात उमक्रतोऽपिहेतोर्दोषान्मूलनोन ना
द्यः निर्दोषत्वसिद्धावनादिमुक्तत्वसिद्धिस्तत्सिद्धोवनि र्दोषत्वसिद्धिरितिपरस्पराश्रयप्रसंगात्। नद्वितीयः दोषे
न्मूलनानुपाकृसदोषत्वनास्मदादिवत्तस्यापि त्य। सर्वविषयज्ञानाद्यनुपपत्तेः उपपत्तौवास्मदादीनामपि
तत्प्रसंगात दोषान्मूलनानंतरंज्ञानादीनांसर्वविष यत्वादिकंनविघ्यतीतिस्वत् नचतुतथापिदोषान्मूलन
जन्यत्वेनतेषांनित्यत्वासिद्धः अन्यथात्ववर्तमानजीवन्मु क्तज्ञानादीनामपितदापत्तेः तथाचानेश्वराशरीरिनिस्थमक
लनन्तरादिकार्यनिष्पत्तेः किमस्तो किम्केतत्कर्तृकल्पनयातस्मात्निर्दोषत्वात्संभवात्तत्सोनित्यागमदायागाचनसर्व
कर्तृता एवंचशरीरस्यकर्तृव्यापकत्वसिद्धस्तस्यमाणविशेषवशायांसत्वतिपक्षः प्रकृतोहेतुः उक्तन्यायेनविशेषग्रहण
उतनेनचलतयाःनत्त्वबाधितत्वाद्बाधितत्वाद्वस्तुमानतादौसमप्यर्हतीति एतेनपक्षधर्मताबलादपितादृक्पुरुष
साधननिरस्तं तत्कादृकारिणःसामान्यव्याप्त्या एतिन्नापएतस्याश्चपितनिरूपणात्। एवंचकार्यत्वाद्यसत्वानक्षित्यादिकर्तृसिद्धि
:नैतुकमस्मिःक्षित्यादेःसकर्तृकत्वंकथमुपपद्यतएवादियस्यकर्तृत्वमतद्रुयादानाद्यभिज्ञाहस्तायथाघटादेःकुलालादिनैवक

र्मणो तदुपादानाद्यभिज्ञत्वं संगच्छते तेषां सर्वेषां तत्त्वादि निवेत न तु किं सर्वथा तदुपादानाद्यभिज्ञत्वं विवक्षितं किंचिद्वा न प्रथमः कुल
श्लाद्दर्शय घटाद्युपादानादीनां तज्ज्ञातावान्तरविशेषाणां वा सर्वेषामपरिज्ञानात् अत तस्मन्निमित्तकारणस्याद्दष्टादेरप्यपरिच्छेद
त् तथा वकुलालादेरपि घटोपादानादीनां तद्गतावान्तरविशेषाणां वा सर्वेषामपरिज्ञानात् अतस्तन्निमित्तका सर्वथा तदभिज्ञतया।
कर्तृत्वं न स्यात् न द्वितीयः तदा हि मात्रूकर्मणा स्वयमावेतत्वेन तदुपादानाद्यभिज्ञत्वं जीव महकृतानां तु तेषामपि कथंचित्तदभिज्ञ
तासामान्यतस्तेदृशस्यैव जीवसंबंधितेव चातेषाद्वितीयानात् तथा चानेषामपि क्षित्यादिकर्तृत्वं किंचित्तदुपादानाद्यभिज्ञतयापप
द्यत एव न च सर्व एव कर्त्ता कार्यतदुपादानाद्यभिज्ञ एव करो नातिनियमो ऽस्ति सुषुप्तावस्थितादीनां स्वप्नदशावयववेष्टायास्तु
दुपादानाद्यभिज्ञतामंतरेणापि दर्शनात् अपि च क्षित्यादिक र्तृज्ञानमेकमनेकं वा एकं चेत्तदासौ ज्ञानातिनवा ज्ञाता
चेत् किं ज्ञानान्तरेणान्येन वा यद्विज्ञानान्तरेण कथा मेकं तस्यैव द्वितीयत्वात् तनेवाचेत् न अपरसिद्धान्तात्।
ऽज्ञाने स्वसंवद्विज्ञानस्यास्वसंवेदनत्वानभ्युपगमात् एवं च। स्वज्ञानापरिच्छेदे ऽपि सकलजगत्परिच्छेदेन तस्य सर्वज्ञ
ताविष्करणमिति महता श्रद्धा अनेकं चेत्तदपि नित्यमनि त्यं वा नित्यमनेकं चेत्तदपि प्रत्येकं सर्वविषयमसर्वविषयं वा।
न तावदाद्यः युगपदेकस्य नित्यज्ञानस्य स्वप्रकाशप्रकाशानानभ्युपगमात् अस्फपगमेवा एकसंबंधप्रसंगात् इतरथा
×एकादेकस्यैव तस्य तत्स्वीकारात् एकैकेनैव सर्वार्थपरिच्छेदेऽन्येषां वैयर्थ्याच्च नेद्वितीयः प्रतिनियतार्थग्राहकस्य नित्यस्यैकस्य
नेकस्य तत्त्वस्यानंगीकारात् अनेकमनित्यं चेत्तदनभ्युपगमात् अस्फपगमेवा एकसंबंधप्रसंगात् इतरथा ऽस्मदादेरिव तस्याप्य
नित्यानेकज्ञानानुपपत्तेः उत्पन्नोत्पाद्यज्ञानानामपि तदायानात् अनित्यतया एकदा विद्युगपद्द्वितीयोत्पन्नतस्या ज्ञताशप्राः क्रमा
त्यादविनाशांगीकारात् तज्ज्ञानानामस्मदादिज्ञानसमानतयातरयासर्वज्ञताप्रसंगात् एवमपि जीवे^कास्यैव तस्य सर्वज्ञत
×न्मु×

११५

नविष्यतीति चेन्न हि तस्यैवाहदहनाद्यो लौकिकज्ञानानामावापात् स चेत्तस्मादहृदयवतात्सानिवार्यं अनित्यज्ञानादिमानात्स्मदादेरिवदे
हसंबद्धेसंबंधस्यावश्यंभावितया प्रतिपादनात् एवं नित्याविच्छाप्रयत्नावपि तस्य प्रत्येकं किमेकैको ऽनेकौ वा एकौ चेत्तावपि किं स
र्गेच्छाप्रयत्नौ वा संहारेच्छाप्रयत्नौ वा युगपदेवोभयविषयौ वा नाद्यः सदा हि तद्दिन्नोकस्रष्टृत्वप्रसंगतः सर्वदैव स्यात्तदा तु मह
रः तद्वत्स्वभावात् न हि तीयः सदापि सर्वदा संहार एव स्यात्तदा स्य संतवः सर्गोऽप्यवतदत्रपपन्नो न तृतीयः तत्रापि युगपद्भावयोः सर्गसं
हारयोर्विरोधेन तद्विषययोरिच्छाप्रयत्नयोरेकत्वेनासंभवात् एवमभ्युपगमे वा तावता स्मिकस्मिन्नपि च क्षणे तत्त्वादविनाशौ।
प्रसंगेन तथा च तत्वद्विशायाः सर्गप्रलययोरभावापत्तिः न्नरि कालव्यवस्थानमनवताराया रिष्टत्वात् ईश्वरस्य नित्येच्छाप्रयत्न
वत्तयोरप्यञ्जसर्गप्रलयो कारिणवे न च तयोः क्षणमपि व्यवस्थानामनवात् अन्यथा तदिच्छाप्रयत्नयोर्नित्यत्वानभ्यु
पगमापत्तेः तस्मात् संगते विवमवज्ञरपि वन्दमाना ताऽम्भव सर्वदावतौ सर्गप्रलयावेषणीयौ केवल सौ
गतानात्मककरणव्यवस्थानं तु निर्हेतुकत्वाश्रयाङ्गीकारो स्ववतायुगपरेश्वरकर्तृकं लोपसमाधान नवस्थानं।
सर्गःप्रलीनानां प्रलयश्चान्यान्योनिष्पादितत्कृत्यकर्मणि कारक र्मणि कारकस्य कारकत्वाद्यानियतादि निवार्यं हेतुबलायातः।
स्यार्थस्य निराकर्तुमशक्यत्वात् ईश्वरस्य सर्वदा सर्वकर्तृत्वानभ्युपगमविरोधप्रसंग तदेवमिच्छाप्रयत्नयोर्नित्यत्वांगीकारे पुराणादि
प्रसिद्धकारणसर्गप्रलयविधिविलोपनाशर्वो सर्गप्रलयौ प्रसाधयद्भिरीश्वरस्य लोकत्रयः कश्चिन्महिमा निर्ख्यायः स्यापितानवति
न चैवमस्त्विति वाच्यं अन्यैर्नासंनिवेशिनापार्थसाधाप्रमाणिकतया शास्त्राविषाणान्वर्णवसहृदयानामनभ्युपगमात्वात् आ
श्रिकरूपात्वतस्येच्छाप्रयत्नौ केवलं सर्जनाय संहरणाय यदा सौ स्पाधिलहानस्फटिकमणिवत्तज्जपाकुसुमाद्युपाधिवशात्रीन व
प्रतिवेत्तः नतुकिंपदार्थानां सर्जनाय संहरणाय चेत्तसर्गिकामोपाधिकं वा नतावत्तेसर्गिकं विसर्जनाय संहरणाय पदा।

र्षीणामभिन्नत्वात् नैवं दिते षां तदुपाधितेदात्तदिच्छाप्रयत्नायानांनात्वप्रतिसंमः नत्वेवं सर्ज्ञानाद्यानामवसंहरणायत्वात् तस्मात्कार्यंछ
रतत्प्रयत्ननिर्वर्त्यत्वं संज्ञानायत्वं संहारेच्छातत्प्रयत्ननिर्वर्त्यत्वं तु संहरणीयत्वमितिद्यानाविकस्मात्सृच्छाप्रयत्नद्वयजन्यत्वापाधिरन्तामा
त्रनावानांतथात्वेनतेनसर्गोकिमितिविपरीतापत्तिः तथाचतदिच्छाप्रयत्नयोर्नित्यत्वात्युगपदेवयदा र्थानांसर्गप्रलयोस्यातां अथप्राणि
नांरदृष्टाकालादिप्रतिनियमेनफलावाहोधर्माधर्मौविपरस्परस्यमर्यादिकरणेतथाचतयोःक्रमेणोपपद्यतइतिचेन् नाधेमाधा
र्म्मायोरथिकार्यतयाप्रलयसंभवेनतदानीमसत्वापातात् एवमन्यकारवातस्यसंहारकारित्वासिद्धेः तथाचन्यायदीकान्तेतावाचंप
तिर्विश्वव्यापविश्वशक्तिःपिनाकीत्यादिश्लोकविश्वसंहारकार   इतिन हिरोषणं विश्वत्राहनकार्यस्यामनस्यफ्दयनन्तंवतद्धा
त्स्यानमसमाप्तितासिधनंनावन् युज्यतवतस्यकारुणिकता   यानायाःप्रलयः क्रुप्याःक्रुपणाक्रायान्मारुइति वचनाद्दतायासे
निवातनप्राणिनांमारुप्रापणान् नवसर्गारंभेतायारयितरु   त्वात्कथमारुइतिवाच्यं तदानीमापन्नाकारणधर्माद्यंतर
सावतनत्सुर्वस्येवात्युपपत्तेः तन्नीवत्वानवच्छायानात् एवंचतत्   दानीधर्माधर्म्मलक्षणाकारणासावात्प्रक्रनसार्यस्यासावप्र
संगः मात्रदानायाःप्रलयाः तथाहिलत्नाहविकयारेवहिनस्याः   सहकारित्वमाच्छीयत तथाचसर्गमतितायाईश्वरःश्र
न्यथाप्रलयप्रसंगात् तस्मिश्चसतिसर्गःप्राणिनांधर्माधर्मावितविप्तायसाणाषिसर्गायारंभान्ययरस्यराश्रयप्रसंगात्ता
पत्नाकारणवतायाःसंगच्छते तथाहष्टगुणश्वरवादिमतेनालक्षहतियधिप्राणिनामदृष्टेषुप्तधर्माधर्मान्यामवासोतदानीम
र्यविध्नस्यतातिवाच्यं अन्यधर्माधर्मान्यामान्यथासर्गस्याहष्टफलसुखादेरत्वात्युपपत्तेः उपपत्तोत्वेश्वराहष्टेनैवप्राणिनांसर्व
दातत्फलामिद्धस्तेनकल्पनावेयर्थ्यात्फलमिहस्त्वेनकल्पनावैयर्थ्यप्रसक्तः एवंचतदिच्छाप्रयत्नयोरेकत्वनित्यत्वाभ्यांका
रतयोरेवानेकत्वप्रसंगःसर्गप्रलययोस्त्वात्युपपत्तिरिति अथानेकोतोतस्यतिचेन् न अनन्तरयगमात् युगपत्सर्गप्रलयप्रसंगाच्च ११६

किंचसर्गादौतस्यप्रवृत्तिर्न्निर्दुक्तानन्तरूत्यत्वात् क्रीडार्थेतिचेन्न तादृशात्क्रीडयाअलाभात् दृश्यतएवतादृशामयस्वाराणांप्र
हितकरणेताविष्टवदनिर्माणमात्रसत्यादिरूपयेणेकाउइतिचेन्नातर्षाहिलस्तीगावाकुरत्तयाक्रोचिदपिरत्यलाभेनानन्तार्थतयाता
दृगविराद्प्रवृत्तेः तथाचागमः एश्वर्यरवाद्यविसालात्अराणकंहथ्यविसयतागारिहि संसारख्यातौबाखुरइविराणायकरितवमि
ति एवंचलौकिकस्वरवदिद्यदितस्याप्यत्न्यधान्मताशतिमलनमानस्यप्रलयप्रवृत्तिसदाएकस्यत्करुणिकाचक्षिरन्याप्राणोर्वि
सुज्यतइतिन्यायेनसाधस्यसातस्यनिर्द्दोषतानन्तार्थताचसम्माहितास्यात् अथकारुण्यादस्यसर्गदोप्रवर्त्ततइतिचेन्नहिप्राणिगा
रणनसहारनसुखितामवचनागतदुःखिन अन्यथातदनुपप   त्ते हितेन्ज्ञानधर्माधर्म्मसहकारितयातेनथामृतानितिचेन्न ध
र्माधर्म्मायोरपिसदनधिष्टितायाःस्वफलात्यादातःसामर्थ्य   द्वीकारात् तदुक्तं अज्ञाजन्तुरनीशायमात्मनःसुखदुःखा
याः ईश्वरप्रेरितागच्छेत्स्वर्गंवाश्वभ्रमेववाः अन्यथात   स्येश्वर्यव्याघातात् न तथाचदयालुतयातस्याधर्माधिष्टानेन
सृगातिमियर्त्ति अथधर्माधर्मलक्षणकर्म्मणाबलीयस्त्वात्   तस्यारवत्पूनतदनुरूपफलदानास्योतायालेनसर्वता
रवन् तर्हिमान्येवसहस्तानिप्रायुक्तन्यायेनजगन्निर्मितत्वा   त्कपामयतांकिमानेन कर्म्मसुतस्याप्रत्तविसुनयातथास्वा
श्ररत्वात् तदुक्तं कर्म्मणायदितत्कामयदिवास्यप्रवर्त्तनं कर्म्मणाप्राप्ताप्राप्तताःकृत्यमानेनकिं एतेनाधिष्टात्र्यांकारकत्वं व्याप्त त
त्राधिष्ठितस्ते श्वर्यप्रसंगाःनधिष्ठावावेतत्प्रसंगः एवमात्मत्वानात्मत्वान्यामत्रात्मात्वानित्यज्ञानत्वादिप्रसंगाःतात्मत्वेचावेतन्यप्रसिद्धः
सिद्धसाधनंच एवंत्वतन्नस्यप्रवृत्तिःकारुणिकत्वाकारुणिकत्वाभ्यांव्याप्ता तत्रकारुणिकत्वेदुःखानुत्पादकत्वप्रसंगात्कारुणिकत्वेचावी
तरागत्वप्रसंगइत्यादयसर्वार्डश्वरमधिकृत्यायामिद्धा: क्षित्यादिकमधिकृत्यविपर्ययापर्यवसितानइत्यादियदुक्तंमुदयननतदपिनिरस्तं
यदिहास्वसयत्तार्थिवसतिकर्त्तास्यात्तदाभीश्वरःस्यादित्यादिकाममणामीतर्कोवर्ज्जाख्यरन्तादश्वराःसिद्धात्तावद्दुराश्रयासिद्धा नत्वेव

Dr. BHAU DAJI

माछीयत क्षित्यादिकमधिकृत्यैषा तदुद्भावनमवाकारात् ननु तथापि विपर्ययापर्यवसानं दूषणमुक्तं तथा हि यद्यबुद्धिमत्कर्तृकं
क्षित्यादिकं स्यात्तदानीश्वरकर्तृकं स्यादित्याद्यापादनतो निष्टप्रसंगरूपेण ममाषावानीश्वरकर्तृकमित्यादिरिति विपर्ययः सर्वक्षित्या
दरीश्वरकर्तृकत्वासंभवप्रसंगे निचपर्यवस्यात्रचेतनस्याप्ययतनवता: तथा च विपर्ययापर्यवसानतंतकोसाम ह्यादनि:कथमीश्वरा
तिराकरणमितिचेत् उच्यते सर्वेषामप्यभावप्रविपर्ययपर्यवसायित्वे नानासद्वातुपपत्तेः तथा हि व्याप्तिमचलंव्याप्तिष्टप्रसंगरूप्य
स्वकर्तृ इति तर्कलक्षणं: अत्र व्यस्तर्धिकर्तृकं तदनीश्वरसर्वकं यथा घट इति व्याप्तिः तद्रक्ष्याद्धारणयद्यबुद्धिकर्तृकं स्यात् तदनीश्वरकर्तृकं स्यादि
त्यनिष्टप्रसञ्जनं तत्प्रथमस्तर्कः प्रवर्तते अस्य घनचानीश्वरकर्तृक मित्येवं लक्षणविपर्यये पर्यवसानं तदानस्याद्यदीश्वरानीश्वरा
त्यालीवानावयाशिवपरस्पराभावाव्यवस्थं स्यात् तथा हि नवानी श्वरकर्तृकमित्यनीश्वरकर्तृकत्वनिषेधस्य श्वरकर्तृकत्वावि
धिनांतरीयकत्वनतत्रतात्पर्यं स्यात् तथा च श्वरे सिद्धा विप र्ययापर्यवसायित्वनाम्यानासतानावेतूनःविचमस्ति किं तर्हि
उक्तन्यायेन शशविषाणादिवदीनामप्रतिपत्तवदस्याय। तस्य रनिषेधमात्रेणानीश्वरवाद्यास्मदादेर्वर्तीत एव वनचा
नीश्वरकर्तृकनित्यस्यनवास्मदादिकर्तृकमित्यर्थः स्यान्न वाधवत्। चास्मदादिसर्वकं तस्मात्त्राबुद्धिकर्तृकत्वं सिद्धः एवं यद्यनर्धिक
र्तृकं स्यात् दृश्यतत्प्रचकं स्यादित्यवंरूपस्य द्वितीयस्यापि न चावतनसर्वकं तस्मात्तनबुद्धिमिति विपर्ययापर्यवसानामपि स्फुटफलत्व
त्वनिरर्थिजीवेः सकर्तृकत्वस्वाकारविपर्ययपर्यवसानमस्मत्त्वतः पिसमावीनामेव तथा यद्यात्मकर्तृकं स्यादनित्यज्ञानादिमत्स
र्वंस्यादित्यवंविधस्य तृतीयस्यापि न चानित्यज्ञानादिमत्सर्वंतस्मान्नात्मसर्वमिति विपर्ययो निगमनसर्ववत्ता मामकताया:न्तानित्रीनि।
विकाले!कर्मनि:क्षित्यादिसिद्धो विपर्ययपर्यवसायित्वं स्फुटमेव तथा यद्यनात्मकर्तृकं स्यादचेतनसर्वंस्यादित्यवंलक्षणस्य चतुर्थ
स्यापि न चावतनसर्वंतस्मान्नानात्मसर्वमित्युपसंहारस्यायकर्मसहचरे त्राविः सकर्तृकत्वाकारा। स्यान्यापि विपर्यय

पर्यवसायित्वं संगच्छत एव एवं च क्षित्यादिमर्थस्याप्यत्रिर्यादिकारुणिकप्रयुक्तास्यादुःखमयानस्यादित्यवंरूपस्य पंचमस्यापि दुःखम
यीत्वयमुपलभ्यते तस्मान्नकारुणिकप्रयुक्तास्यादवीतरागसर्वस्यादित्येवंरूपस्य षष्ठस्यापि न तु यमवीतरागसर्वतस्मान्नाकारुणिकप्र
युक्तमिति निगमनकारुणिकत्वाकारुणिकत्वयावीतरागत्वसरागत्वयाश्चावततधर्मत्वाकर्मीणां च वितात्यनतदनावानाद्दृक्तनंतरेव हि तत्
रदितिमाणमिह विपर्ययपर्यवसितत्वं क्षित्यादे: परानिमतकर्तृसर्वज्ञनिरासाद्विपर्ययापर्यवसायितया अमीतर्कास्साइतियदुक्त
पररणतदनालोचिताभिधानं अपि च प्रतितर्काणामेवमालासत्तायादस्तजगतःप्रधानादिकर्तृकत्वसिद्धर्थसांख्यादिनिरूपन्यस्तप्रमा
णयदा तेयायिकादयस्तन्निरासाय कर्तृव्याप्रकार्यिद्वानर्धिद्वा दिह्यतरणेतानवतर्कानुपन्यास्यतुस्तदाने पिपतिकृत्युःप्रधानादि
कमधिकृत्याश्रयासिद्धत्वनजगदर्धिकृत्य तु विपर्ययापर्यव सितत्वनानासवादमीतिरवकाशाइति तथा च प्रधानादिमि
हिस्त्रनूलतदस्फारतसकलमकार्यादिवादसिद्धिस्स्यातां स्रामितिचेन् न:एवंहि जल्पकथायांमांस्यतसत्कार्यवादमा
धनाय साधनतयपन्यस्तघटकारणत्वनिष्टानावदंडचक्रादेर्दी। नाव्यऊकत्वव्यवस्थापितःस्तुतर्हिसत्कार्यमिति नियायिकेनोक्तेम
माननात्रिकेतयासंरव्यस्यतेप्रत्यपसिद्धानावाद्भावतप्रत्ययसिद्धां तानुद्भावनप्रसंगात् तथा च निहत्रानस्पोऊल्पकथानस्मास्वतिन
र्काणामिच्छमात्रासवाणस्तनसंगतमानाति किंच यदीश्वरो व्यापकतया सर्वविषयज्ञानादिमत्त्वेन क्षित्यादिवक्तुर्विदादिसाध
नमपिपयदिकार्यनिर्मिमातितदाकिमर्थतत्रपदादिकारणानां च मादीनांक्तविंदाद्यपेक्षा स्वाधिष्ठानार्थमितिचेत् न नित्यव्यापक
प्रयत्नवतस्तस्य तदन्तरेण च क्षित्यादिनिर्माणपरमाण्वादिवदर्थदधिष्ठानात् अधिष्ठितानामप्यधिष्ठात्रंतरापेक्षायामनवस्थानापातात्॥
पटादिनिर्माणविनाकुविंदादस्तत्रत्यपाया:सिद्धमदर्थतत्तदापेक्षाकारकाणामितिचेत् सवस्त्वकथंचिज्ज्ञागार्थ तेषां तदापेक्षा
क्षित्यादिनिर्माणेतुपरमाण्वादिवदद्धिष्ठानात् तत्कारकाणां किमर्थमीश्वरापेक्षा नतावेतदद्धागसिद्धार्थं अनादिमुक्तत्वेन

पंचलिंगीवृ
११८

स्यातदन्नस्पणामात् ईश्वराधिष्ठानं विना। चेतनत्वेन स्वतः प्रवृत्तस्वदर्शितेषां तदापत्तेरितिचेत् न शरीरं तदवयवांश्च विना प्रयत्नेन चेतना
ऽधिकारकाधिष्ठानायोगात् अन्यथा छिन्नकरचरणाद्यवयवस्यापि कुविंदस्य प्रयत्नवत्तयात्मद्यादिकारकाधिष्ठानेन पटनिर्मितिप्र
संगात् प्रयत्नस्य देहसंबंधेऽनित्यत्वतु याधिर्नित्यस्त्वस्मात् विनापि न विघ्नतातिचेत् नयः शरीराणामनित्यप्रयत्नवान्नित्यप्रय
त्नस्य कुविंदस्य सिद्धा ईश्वरस्य वाद्यापि माभूत्तयान्नित्यप्रयत्नस्यापि व्यभिचारात्तु द्भावना ईश्वरसाधनस्यापि व्यापकत्वेना
स्याप्याधिष्ठासिद्धेः तस्माद्यथा कृत्यादिनिर्माणेन स्वतंत्रकारकाधिष्ठानं तथा घटादिनिर्माणेऽपि तत्त्वसंयोगात ईश्वराकत्ववि
दाश्वरणात्तदधिष्ठानं तथा प्यस्मा किंतु कुविंदात् प्राकृत्वादीनामव तिमहत्वापस्थाद्याः नाद्यः कुविंदव्यापारात्प्रागपिपटोत्पाद
प्रसंगात् तथा च सुखमास्माकुविंदः। तस्याध्यास्यस्वरणैवसा धनात् नद्वितीयः आत्यंतरस्यापार्थक्यापातात् आवश्वरस्या
पार्थक्यापातात् आवश्वरस्यानित्यप्रयत्नवत्तयाकुविंद स्योपादानागमिद्धस्य सद्वितदधिष्ठानात्रानयोरध्यया
र्थक्ये एकतरणकार्यनिष्पत्तावन्यस्य वैयर्थ्यमित्यपि ननिय मः परिमाणाध्यात्संख्यापरिणामप्रचयानामेकैकस्याः
सामर्थ्योऽपि संतत्यापि प्रचितावयवमहत्त्वपिंडप्रयाण्णुमहत्त्व तत्त्वपिंडतथा तद्दर्शनात्रार्थद्वापि नविघ्नतातिचेत् नवत्तुक्त।
विंदस्यतोगा घीक्तिदधिष्ठानं ईश्वरस्य तु नित्यप्रयत्नवत्त्वयाप्रागपितदधिष्ठानप्रसंगात्तस्महत्त्वाद्याऽयोगात् अथ कुविंदतोगासिद्धार्थमह
त्त्वाभावधितिष्ठतितन्त्राद्यांश्च विनातस्यत्ता गायगादितिचेत् न प्रयत्नतित्यताविफल्यापातात् तस्माच्चापि प्रागवतदधिष्ठाना
भावात् यदपि परिमाणकारणादाहरणं संतत्यतदधिष्ठानव्यवच्छायन्नतदपि नसुंदरं संतत्यकारित्वेऽपि संख्यादीनां प्रत्येकं तदा
रब्धानां परिमाणांतरं यदारब्धस्य तत्त्वेजात्याघ्रतेनात् यदिपरिमाणतु मनागपि नतदुपलेनात् कामवताः त्वयेश्वरकुविंदयोः संह
त्यकारित्वं स्वद्धीत यदि चैकैकस्याः संख्यादिभिः परिमाणवत्त्वाल्योनिष्पादितत्वान्मितत्त्वपि परिमाणद्वयवेजात्यमपि दृश्येत नाव ११८

वं कुविंदनिर्मितस्य दर्शनात्। पिकचरत्वश्वरनिर्मितस्यतस्यादर्शनात् नवालेनेः संख्यादीनां परिमाणं प्रतिकारणत्वमि
ष्यतस्त्यसाम्ना दृष्टोत्रः तस्मान्नमहाधिष्ठानमसंभवः नतृतीयः प्रथमतां विना कुविंदाधिष्ठानेनैव पटनिर्माणाच्चरमतां विना कुविं
दाधिष्ठानेनैव पटनिर्माणाच्चरमतां विनेश्वराधिष्ठानस्यावैयर्थ्यात् संघादिनस्यादाक्यसंपादनत्वात् तस्मात्समकलकारक
प्रयोजकतया कर्तृत्वेन कुविंदास्मद्कारकाणां प्रेरणात्तन्वेश्वरे तस्यतन्त्रोपयोगात् नतु मानन्त्वयटादिकाः स्पर्शनित्वमाश्चा
शयत्स्वा तथापि शरीरमतरणं पिपथाकथंचित् कृत्यादिनिर्माणे तत्कारकाणां तदायत्ता अन्यथाऽचेतनत्वेनात्तेषामप्रयम
प्रवृत्त्यात निर्माणानुपपत्तेरितिचेत् अस्तु ना वाद्वेमलक्षणा गामतस्य सर्वकर्तृत्वव्याघातप्रत्यकदूषणं अन्यथात्मा ऋकर्म
निरस्वकारकाणां प्रवर्तनेन तन्निर्माणोपपत्त्यात दर्थम पितदयक्षावैयर्थ्यात् असबाहेरवतेतैस्तेषां प्रवर्तने
ऽतिप्रसंगादितिचेत् न ह्यपिहि जगति स्वावलंबि तिक विदसंबद्धाश्च प्यचेतनाश्चाप्यान्यषां प्रवर्तयितारः य
थाऽयस्कांतादयो लोहाना यथा च तिलकां जला दंत्याद ज्ञादिविप्रकृष्टानामप्यंगनाद्दिना किचिन्तुसंबद्धा एव वा
नतोऽपवतथा यथा कुविंदादयस्तंतुवमादीनां तदिह कर्म निरप्यसंबद्धा वितत्तेरवत् कृत्याच्चा रंतकाः परंमाएवादाय
निदिप्रवर्तयंतित्तदाको विरोधः अय कांतादिष्ठपिसर्वैरवतत्वापत्तेस्सात् अस्मदादीनामगोचराहितावानां प्रसावानि
शायः तस्मात् कृत्यादिनिर्माणे कर्मणितंत्र हस्तताजीवादात्तत्कारकाणां प्रयोजकाः पटादिनिर्मितो तु तेषां कुविंदाद
योऽचयव्यतिरेकानुबंधस्तनसिद्धत्वात् नवकर्मणा मतां दियत्वन तदन्वयव्यतिरेकानुविधानाऽसिद्धा कृत्यादिनिर्माणे तथा
मप्रयोजकत्वमितिवाच्यं कृत्यादिजगद्विवित्रस्यान्यथानुपपत्त्यात्तत्रापि तत्सिद्धेरवश्यंभावादितिस्तानयथवाऽपि कार्यत्वा
द्वितास्मदतिरिक्तकर्तृविशेषसिद्धिः एतावतैव च साध्यसिद्धावधिककल्पनायाः प्रमाणाभावात् नतु कार्यत्वादप्रो नामाझा।

तथापि न सर्वथा तदभावः सिध्यति अतींद्रियत्वेन तस्य ग्रहणायोग्यस्यापि संभावनास्पदत्वादिति चेन्न अनुमानात्तत्सिद्धेः क्षित्या
द्यंकुरपर्यंतं सप्रकारमिति मतं बुद्धिमत् सर्वकं तदन्वयव्यतिरेकानुविधायित्वात् यदन्वयान्वयव्यतिरेकानुविधायि तत्तत्पूर्वकं यथा तदन्वयव्य
तिरेकानुविधायित्वविवादाध्यासितं तस्मात्तत्सर्वकमिति अन्वयश्चेहेंद्रियातत्ययोपि कुंभकारादावकेनद्वयदिक्षितिजलादि
कारणसमवधाने पि कस्यचिदंकुरादिकार्यं नोत्पद्यते तदानदतिरिक्तबुद्धिमत्सर्वकत्वं तमायत्तं न चैवमस्ति तत्समवधाने वद्वयं
कार्यदर्शनात् तदभावेवाऽदर्शनात् अन्वयव्यतिरेकानुविधानाभावे वाना कार्यकार्यकारणभावबाधे यथा घटस्याथान्यथा तथा
अंकुरादिषु तदन्वयव्यतिरेकानुविधानं मन्वन्तमिदं तथापि अत्रैव तत्र धरादिघ्यपि तस्यैव तन्मंतव्यं तत्समानयोगक्षेमत्वा
दिति एतेन परमाण्वादायश्चेतनायोजिताः प्रवर्तंते अ चेतनत्वाद्वास्यादिवत् आवतनप्रवृत्तस्थितं तत्कार्यत्वानि
ध्ययादस्मदादेरयवतस्य परमाण्वादिप्रवृत्तिप्रत्य योजकत्वाद्योजकप्रयोक्ता स ईश्वर इत्यपि तत्साधनेष
त्फक्तं अथवहि किमिदमाद्योजनं परमाण्वादीनां किंचु॥ किंदनं तच्चादेरिव हस्तादिना तत्तत्सद्योग्रहणे आक्षपेः
शरीरादिना मद्भजशशरीरस्यैव सर्वोत्मनास्कंदनं नाद्यः शरीरा शरीरत्वेन तस्य हस्ताद्यभावाच्च ग्रहणासंभवात् संभवेवा
तु संभवे वा तस्य शरीरित्वप्रसंगात् शरीरस्यापि व्यापकतया महतः क्षित्यादिकार्यारंभारकादेव न निर्वर्तयितुमशक्यत्वात् व्याप
कात्वनामकलस्यास्याकाशस्येतनव्यापस्याक्षित्यादिकार्यानवकाशापत्तेः न द्वितीयः सद्विदहस्ताभावात्त्वयत्नमतानास्कंदत्वमेव प्र
यत्नस्त्वकिंवाकल्पनवर्त्तनैकदेशेन वा नाद्यः स्वदाप्रतिनियमे न सर्वत्र क्षित्यादिकार्यप्रसंगात् न द्वितीयः तद्विदेश॥
गादेशे कार्यानुत्पादापत्तेः अथ सिद्धांतापाताद्वा प्रवर्तंत इति च प्रवृत्तिः क्रियामात्रं वा हिताहितप्राप्तिपरिहारफलावाचेष्टा १
कार्यान्तुरव्यवा नप्रथमः पवनादीनामोविसताधिष्ठानामंतरेणापि प्रवृत्तिमात्रदर्शनमस्मदाद्यतारतेकांतिकं चान्न द्वितीयाते

षामचेतनत्वमताहश्यास्वयाच्चसंभवात् संभवेः पिवंघ्रतिपरं वा नाद्यः हिताहितपरिज्ञानवैकल्येन तेषां तदभावात् नाव
वात्तेषामपि चेतनत्वप्रसंगान्न तदर्थं चेतनएव प्रवृत्त्याचेतनाधिष्ठानानुपयोगात् न द्वितीयः देशादिव्यवधानान्मणिमंत्रौषध्यादिभि
नाचेतनत्वेनाधिष्ठानामपि वस्रोज्ज्वलनादीनाहकूप्रवृत्तस्फपलंभात् नतृतीयः वास्यादीनामपि परतादिवत्तानां चेतनाधिष्ठानं वि
नापि जानुवर्त्तादिच्छिदादेतृप्रवृत्तिदर्शनात् नताहक्कूमायाहक्कूचेतनाधिष्ठितानां तेषामिति चेन्न चेतनाधिष्ठितस्यापि घुणा
स्पाबुद्धिमद्दारुषुत्कूणगृहाराऽक्षरवणक्षरावणाक्षरप्रतिमाक्षराक्षरेवव स्याद्वचकदा विज्ञाह्येयाप्यपि तस्या संभवात् अ
थावसाध्य विकलादृष्टांतः अपि च तेषुसमूर्छितादयवच्छात् तु सामर्थ्य हिदशावदमालपादिनातज्ञात्वापकारदर्शनेनतत्र्मधि
ष्ठापारवतनस्यापि प्रवृत्तिरूपलभ्यते न चेतनयास्वचेतनाधिष्ठा॥ ने प्रवदत्स्फपगामनतदानामात्मतासानाद्यसाव
नसदसत्त्वात् यदपि क्षित्यादि वस्त्राद्युपर्यंतमासाद्यपरपर यावक्षरकप्रयत्नाधिष्ठितं गुरुत्वसत्यप्यपतना
तु वियति विहंगशरीरवत्तपत्रकइव्यवस्थितिर्वातराश्वरसाध नेतदपि न संगतं ग्रामादीनाक्षणाक्षपरिच्छित्ता।
नो पटादीनामाधारतंतुकतरुषप्रयत्नं विनापि रकवालनक्षरकाधि ष्ठानेन गुरुत्वसत्यप्यपातस्य दर्शनात् नहारकाणं॥
स्वतादीनामचेतनत्वेन प्रयत्नासावाद्यप्रवानैकांतिकोहेतुः किंच धारकस्येश्वरस्य प्रयत्नानित्यात्वज्ञानादधिष्ठानात्वेनमि॥
क्षिमानांबाणादीनांपातानस्यात् ईश्वरप्रयत्नस्य व्यापकत्वेन तत्रापि सत्वात् अथ धारकवलस्येश्वरनिर्मितानां पदार्थानां तस्वय
मादपातावाणादीनांस्तनयनिर्मितत्वेन स्फुरकप्रयत्नजन्यवेगविनाशाङ्गवत्यपातइतिवत् एवं तर्हि सवदामायेनाकवल
श्वरनिर्मितानां नृधरन्पूरुदारादीनां नित्यं तत्प्रयत्नाधिष्ठानात्प्रबलपवमानादिविघ्नानानना प्यापलयंपालोनन्तरेत् नाचैवमस्ति
अनित्याद्युन् तर्हि द्यातिर्विमानादीनामपि तद्विनाशानमहाप्रलयादर्वागपि पातप्रसंगः अपसिद्धांतश्च त्वयात्रनित्यताद्या॥

कारात् तस्माज्ज्ञानाच्छरीरस्येव तद्धेतोरात्मसंयुक्तानां घटादीनामपि प्रयत्नं न धर्माणां नतु क्षित्यादीनां तेषां स्वदेहादिकारणकलापा॥
दृष्टत्वाच्चात्राप्यदृष्टाद्वारणोपपत्तेः किं तदर्थमीश्वरप्रयत्नकल्पनया अत्र च प्रयोगपरंपरयापि तेनानिश्चितव्य ईश्वरप्रयत्नेन सर्वस्या
पि माभूदधिष्ठानाभ्युपगमानन्तदनिधनः प्रसिद्धान्तापत्तेः एवं क्षित्यादिप्रयत्नवद्धिनाशं विना प्रपञ्चात् पात्यमानपटवदित्यातत संह
रहारायदीश्वरसाधनं तदपि न साधीयः संहारस्य प्रागेव प्रतिषिद्धत्वात् स्वीकारेऽपि प्रयत्नस्य शरीरनाशांतरायत्वेन तस्यैव व्याप
कत्वेन तद्विनाशाविनः प्रयत्नस्यापि तदा घनयुगपद्विश्वसंहाराद्युपपत्तेः यदपि यादृतत्पदादिनिर्माणे निपुणक विदादीनां वाग
व्यवहारस्य व्यक्तव्यावात्ति पिता क्रमव्यवहारश्च बालानां समर्वःप्र। तं च तु स्वरूपविश्रांतौ व्यवहारत्वात् निपुणतरशिल्पिनिर्मि
ताश्वघटसातिवद्गणवाद्धेत्रामैत्रादिपदव्यवहारवत् पन्नाक्षरव नू पाणिनीयसुगवस्क्रमवेत्रिदेशवद्धृत्यतनत
साधनं तदपि न श्रान्तनं महाविदकोहादिक्षत्वापेक्षया स्यानादित्वात् तथा व्यवस्थतं स्वस्फषद्वि श्रांतर
नुपयोगान्तसाध्यत्वात् अनादित्वात् वनिखिललंधयुक्तविश्व व्यवहारस्याभिहितारसाध्यप्रयावाभिह साधनं ता
न्नस्तिमुषमस्तुषमादौ तत्कोलवर्त्तिनापुंसा कविदाद्यसावः परिकल्प्य॥ पादायस्यपवं शुकादिषु प्राप्यान्नर्निर्माणाद्युपयोगक
लीतारणवकल्प्यमविगामनतस्थिप्रायोप्राक्तनजन्मसंवितान्विंत्यपुण्यमंतराक्षिं तताधिकरनामक्रामादयाक्षिराधमरनादार
स्याकृत्रिमज्ञानवथसुज्ञानिस्मरणसगवतानान्तिततयनपतटघटलिप्यादिनिर्मितिव्यवहारस्य प्रदर्शितत्वेन न तत्स्वातंत्र्य।
साक्षिणहि श्रांतरस्फ्वपगमात् किंवा स्वत्यरूप वास्य व्यवहारस्य स्वतंत्रपुरुषविश्रांतिस्फ्वपगमात् व्यवहारयितृमर्नानां वा काय
साक्षिनरविशिष्टज्ञानवत्त्वेनप्रयोरघातक्राप्यनंभवात् नवताद्वीबरस्य तद्विरहितत्वस्वीकारणातद्योगात् न चाश्चाराऽपि
शरीराद्यन्वयव्यतिरेकानुविधायि निरवद्यनिर्माणादिकार्यं तद्दृष्टक्षातात्रिवत् न तत्तच्छरीरवर्त्तिनां ज्ञानेच्छाप्रयत्नाः किंतिस्य १२७

स्याश्च नित्याः नाद्याः देहावच्छिन्ना।नामस्मदादिज्ञानवदनित्यत्वप्रसंग न अस्मदादिस्वदेहावच्छिन्नाः स्वतथामतोश्वरदेह
वच्छिन्ना इति चेत्त्राक्तनकालेनास्मदादीश्वरदेहयोरविशेषात् नचैवं वा नित्यानावाकिमशरीरस्य रसंबंधिन एव तत नदात्यवा॥
न प्रथमः शरीरान्वयव्यतिरेकानुविधायिनः कार्यस्यानस्योनस्योत्तदयप्रसंगात् शरीरावच्छेदतस्यापि कार्यस्य तत्त्वप्रदयइति
दृत्त शरीराद्यन्वयव्यतिरेकानुविधायितदननुविधायिनो कार्ययोर्युगपदुत्पादाभ्युपगमे परस्परविरुद्ध कार्यद्वयजनकत्वविरु
द्धलक्षणविरुद्धधर्मसंसर्गेणतेषां भेदप्रसंगात् व्यापकत्वाद्गुणत्रयरूपमपि कार्यानत्पूर्व्वत्यस्मत इतिचेन्नाः प्रयत्नस्य शरीरनात
रीयकत्वेन तस्य वा व्यापकत्वे न तदुपपत्तेः प्रयत्नं विनाव कार्यानुत्पादात न हितीयः अभ्युपगमात् नाद्यानित्याः
नचाश्चदेहावच्छिन्नावच्छिन्नाःयानित्यानित्यानित्योक्ति। ह्यस्मत्स्वरज्ञानादीनां प्रच्यान्नः नत्वेव तज्ज्ञानादीनां नित्येष
क्रिकत्ययेव घाकारात मानान्यायाप्रसंगाच्च अनित्यानां तत क्षामनस्संबधनांतरायकत्वात् अपिचः यदीश्वरः कार्य
वशादन्तरान्तराशरीरं रचेत्कार्य नर्हि तत्कर्त्तृत्वान्तिविश्रिवा निश्चितनवा न प्रथम [illegible] तदादिज्ञानविकार्षा
प्रयत्नस्यान्येव हि कर्त्ता शरीरं तु न कर्त्तृत्वात्मनिविशिअन्यत्रापद्री। णत्वादित्यनिधनं प्रतिप्रमाणभवस्यात् तथा च परेण शरीर
जन्यत्वेन क्षित्यादेरकर्तृकत्वसाधने जन्यत्वेन वकाशस्यानशिद्धस्फपगमनतप्रतिनवनादेतारसमर्थविशेषणत्वाशादनसंगात
न वेत् शरीरस्य ज्ञानादिवत्कर्तृत्वागनिरवशेनसमर्थत्वाद्दजन्यत्वेवाकाशस्याप्यकर्तृकत्वसिद्धिः तथा वनिरतुंप्या ख्यातु प्रयोगो
स्त्वत् प्रसक्तत निद्वितीयः एवं हि देहान्वयव्यतिरेकानुविधायिकार्यमिहाप्यतत्क्षणमीश्वरस्यानस्यात् तस्य कर्त्तृत्वान्निवर्त्तन।
कार्यविशेषस्यतदनुविधानतात्पपत्तेः न च यदीश्वरस्य स्वनिर्मायकार्यसामान्यतदनुविधानं रविनदानवाहदस्य कर्त्तृत्वागानिव
शायदात्तकार्यविशेषवत्तस्यतदनुविधानं तदाकघंतस्यतन्निरदेशः स्यादितिवत् यद्यैवमस्मत्प्रस्थाप्यमानागरादिज्ञानादिषु कार्य।

पंचलिंगी वृत्ति
१२१

ष्टमप्रदीपाद्यप्रमाणवदस्पष्टागमनस्तु स्पष्टप्रायवस्थायां ज्ञानविकाशविषयत्वासावनेककर्मचालावाप्तत्वामपिकर्तृत्वागमि
त्वात्वान्यस्यान्त्यावचनाद्या अपिनास्यानस्तु स्फुटकर्तृत्वज्ञानमसर्वार्थितस्यात् तस्मादविसंवादकत्वमस्पष्टार्थस्येवकर्तृतागमिवो
त्वाः स्फुटप्रयानावेकस्यापि त्याग्यस्यसमानत्वात् यदस्यागमस्य प्रदा व्यायं कारणगुणपूर्वकः प्रमाणत्वात् प्रत्यक्षादिवदिति
षट् सिद्धायसाधनस्तु पन्याः तदप्ययुक्ता द्वादशांगीमपि विकृत्यसिद्धसाधनात् इ अस्याहि कारणं भगवान् श्रीमहावीरस्तस्य च गुण
:सर्वज्ञत्ववीतरागत्ववाग्मित्वाद्यस्तत्पूर्वकत्वमस्य प्रमाणत्वेन विपक्षाद्दोषवृत्तिर्नव्यापरत्वानाशाब्यतिचारिचलक्षणनाम
त्कसिद्धत्वात् न च तस्त्वं वमरागाकारेऽपि सिद्धांतापात्यत् वय त्माधिकृत्यसिद्धः न च प्रमाणमस्य प्राक् प्रमाधनात् अस्या
हि कारणं भगवान् श्रीमहावीरस्तस्य च गुणाः सर्वज्ञत्वादी त्वस्यात् तथा च कारणगुणपूर्वकत्वं तस्यानसिध्यत् त्रय्या
हि कारणमाद्यप्रणेतारो ब्रह्मविष्णुमहेश्वराः तत्र वाय प्रविलिनिरस्ताः श्रीसर्वमो तथापितस्य रागादिगत्व
नगुणत्वासिद्धं रागादिमत्त्वं तस्यासिद्धमितिवचनस्तु खदुःखमयसर्गविधिनातस्यानभिसिद्धः वीतरागाणां
प्राणिषु प्रवृत्तिर्हेतामसत्वात् अन्यथा न च विरोधात् अथ जनकाध्यपकविक्रिकादानाङ्गविनायात्तुरादिषुत्तिः
क्षादिहाराद्दुःखात्पादानेऽपिकारुणिकत्वमेव तथा चेतस्यापाद्यधर्मसहकार्यपेक्षयाजन्तुषुतद्वत्पादनेऽपितत्वविरोधप्रतेः
अन्यथा जनकादीनामपितद्विराधत्तिस्वत्ः न जनकादीनां परमकल्याणसंपिपादयिषयैव पुत्रादिषुतथाप्रवृत्तेः काले
नातरंतघ्येवायकेन मनाक्शिक्षादिकविनोदयोगात् किंच न जनकादीनां सर्वथा वीतरागत्वं येन पुत्रादिषुतदुत्पादन
न तेषां वीतरागत्वविरोधः स्यात् कियत् प्रकृतेऽकेवलं सुखमयसर्गनिर्मितिसमर्थस्यापीश्वरस्य दाक्षणदाधर्मामापेक्ष्य प्राणिषु
दुःखरूपं प्रवृत्तिर्वीतरागत्वमवयन्ति किं इतरथा महाप्रलये प्राणितदवधर्माधर्मविपिसंसारचारकसंचारणदुर्ललितोऽसौ १२१

तेषां संहारम् तस्माद्वीतरागस्यार्हत इव शरीरिणां हिताहितप्राप्तिपरिहारफलोपदेशमात्रप्रवृत्तिः समीचीनाः लसुखदुःखमय
सृष्टौ ईश्वरस्येतरेणापि दिशाकालादिसहकारिसमवधानतंत्रतायाः परिघट्टितसत्वाः हृष्टफलोपलागमीयथोपपत्तेः अतएव न तस्यस
र्वज्ञत्वमपि रागादिकृत्यसत्त्वत्वं तस्य तदा लाविनाभावात् तथा च प्रवक्तुर्वीतरागतया सर्वज्ञतया च न तद्गुणपूर्वकत्वं त्रय्याः सिद्धिमध्यास्त
ति अपि च तद्गुणपूर्वकत्वसिद्धौ प्रमाणत्वसिद्धिस्तयावत्तद्गुणपूर्वकत्वसिद्धिरित्यन्योन्याश्रयात्प्रतप्तिः महाजनपरिग्रहात्प्रमाणत्व
सिद्धोऽनन्तराश्रयत्वमिति चेत् अथ कोयं महाजनः किं परीक्षकप्रवृत्तो लोकः उत परीक्षादिगुणवत्तयामहान् गरीयान् जनो महा
जनः नाद्यः तस्यापरीक्षकत्वाद्गतानुगतिकतयात्तानुपत दुक्तादिशाद्यनुद्दृष्कुलमात्मकप्रात्माजनादिक्रियास्तुप्रवृत्तेः अस्यात्तस्य
यथातत्त्वात्तत्त्व सिद्धः इतरथात्रयामतामपि तदाप त्तेः नहितायः वक्तुत्वासर्वापरविरोधिन्नाशमारण
कायार्थोपदेशकत्वयातस्यपरिग्रहोतासौ स ज्ञानवान् एवं च तत्त्वम रत्वं न चनवतस्यायतहोऽपात्तुषंग इतिवाच्यं प्रमा
पप्रत्यार्थप्रतिपादकत्वयापरीक्षकाणांपरिग्रहोऽरणप्रागेवतत्प्र माणत्वसिद्धेः एतेन सर्वज्ञप्रणीतावदावदस्थायेन्तुने
सर्वज्ञप्रणीतैत्ता सोऽवदोयथा स्मृत्यादिवाक्यमित्यत्तनाप्यास्परसिद्धिः प्रत्यक्षाः तथाहि किमिदं वदवं किमामसापदेशात्र श्रोहा
तीन्द्रियार्थप्रतिपादकवाक्यत्वं उताविसंवादार्थगाकारवाक्यत्वं नाद्यः देशोता: साध्यमविशिष्टत्वप्रसंगात् न हि सर्वज्ञप्रणीतत्वादन्यदाप्तत्वा
दत्वाप्तनाम न द्वितीयः बुद्धादिसिद्धांतानामपितथाभावापातात् तथा हि त्रयीवर्षसर्वादेवनादीनामतीन्द्रियार्थानां प्रतिपादनात् तथाचविरु
द्धा हेत्वः अथातीन्द्रियार्थप्रतिपादकप्रमाणवाक्यत्वं हेतुर्नैव तेषां प्रमाणवाक्यत्वं तथा च न तेषां विरुद्धता हेत्वनोतितिराचत्र एवं हिपक्षा
त्वविशेषितोसंवातादिवंतरतिग्रहस्वानापातात् न च प्रमाणवाक्यत्वमपि वृत्तानामिह उक्तन्यायेन तन्निरासात् तथाच दिशोक्षणमि
हिरपि न तृतीयः अविसंवादित्वस्यार्थक्रियाकारित्वे यतो हि अर्थक्रियास्थितिस्थाविसंवाद इति त्वद्वाक्यानां च परस्परविरुद्धार्थाभिधाय

Dr. BHAU DAJI
MEMORIAL

कत्वेनाविसंवादकत्वगावत्त्वासिद्धेः अथानुपलभ्यमानमूलान्तरत्वे सति महाजनपरिगृहीतवाक्यत्वं तस्यान्नप्रत्यक्षादिकं मूलं तस्यानामतं॥
न्द्रियत्वात्स्मात्तस्मात्तत्सर्वज्ञप्रणीतत्वसिद्धिरिति चेन्न अनन्तरोक्तानाममहाजनपरिगृहीतासिद्धान्तत्वमिति हेतुः यद्यपि वेदवाक्यानि पौरु
षेयाणि वाक्यत्वादस्मदादिवाक्यवदित्यनेन तत्साधनं तदपि न सुन्दरं अवश्यमावश्यकोपौरुषेयवादी प्रत्यवतिष्ठते वाक्यत्वमप्रयोजक
नद्यस्मदादिवाक्यं वाक्यत्वात्पौरुषेयं किं तु ताल्वादिसंयोगात्तु विधानतद्युपाधिः नचताल्वादिसंयोगस्य साधनव्यापकत्वात्सोपाधि
धित्वमिति साधनं आजन्मसर्वविक्रान्तवरत्वमाप्तत्वं नचकाद्यादेरका ग्रजगमनतारत्याद्देववाक्येपि तदन्तविधानसार्व
षांसर्वदासत्त्वात्: तावः: नदाहिनरकालादशानारभ्य […] तेपि तदन्तविधानमंगत्वेनास्य साधनाव्यापकत्वायोगात्
न नहिताय: अत्र सार्वषां सर्वदा सर्वत्र तदन्तविधानता स्वीत्यर्वा […] गूहशानि तस्थितमत्वाक्यत्वात् कदाचित्क्वापि सदन्तविध
तंस्यमत्वावता विषयत्वात् तस्यतावोसमारकस्याप्यत्तु। […] तदन्तविधानतंतज्ञाननिवृत्तिसम्भवति तस्मात्स्यसाध
नव्यापकत्वतापाधित्वायोगाद्वाक्यत्वं प्रयोजकमेव तत्तुमा॥ […] त्वदप्रयोजकत्वं तथाप्यस्यनाविवक्षितसाध्यसाधक
त्वं तथाहि वाक्यत्वात्पुरुषमात्रकर्तृकत्वं वेदानां सिध्यत्तु सर्वज्ञक। […] र्तृकत्वं अथातीन्द्रियतयाखदार्थानां दुर्ज्ञानत्वेनास्मर्व
ज्ञस्य तन्निर्माणासामर्थ्यात्स्वधर्मेणाबालतनतेषां सर्वज्ञकर्तृकत्वसिद्धिरिति चेन्न परस्परव्याहतार्थाभिधायकतया स्वर्गादिफल
हिंसादिकपादशाकतयाव मूढविप्रलम्भकपुरुषकर्तृकत्वसाधनेन तेषां तदसिद्धेः प्राणावजतियादन्ताततस्मात् वाक्यत्वादपि नेश्वरारव्य
सर्वज्ञसिद्धिः नादवमत्यपीश्वरसाधकाहेतवः सूक्ष्मधियः तन्निवृत्याययतापस्थाप्यापाकरणीयाः एतेनात्कशाकमविप्रं कोश।
यिरणरागन्दृष्ट इत्यादिना बम। पुरुषच्चन्य इत्यादिना वयत्यतंजलिस्मृतिकारास्यासामीश्वरस्यच रूपं निरूपितं तदप्यपास्तं मंतव्यं धर्मिणई
श्वरस्याप्यवादानत धर्मरूपाणां तद्विशेषणानामप्यपादितत्वात् तेनदेवमनादिसिद्धपुरुषस्यासिद्धं बंधसावेप्यतादिसिद्धः पुरुषः कश्चि

दस्तीतियनूरकषां चिन्मतं प्रायुपत्यस्तंतन्निरस्तं सोपतंबंधस्त्फपगामः पिरुणिकज्ञानमात्रस्यैव मुक्तिरितियत्केषांचिन्मतं प्रायुपक्षं
तेनतन्निरस्तमित्तुमारनेयअवन्त्यादि तेवनकथंचित अन्यस्याअपरस्याज्ञातरूपणस्याबाधकम्मसिबंधविशोषलरूणेमति त्या परराज्ञा
नरूपणः पुच्यगतमकलकम्मबिधनादात्मनिकनेयाविपुष्पात मुच्यनइत्फपलरूपणांततमसरतात्पिदृश्च्य मुरूशाष्टानूप्राकृड़
तिरथ्यमस्तव्यः इतिएवंमुक्तं प्रमाणापपन्नं लोकः पिऊतात्प्यपराधमद्यास्येवकारादिषुबंधसस्यवदडादिनाः माह इत्यकोधिके
गाम्बनिवतयोर्दर्शनात् अन्यथातिप्रसंगात् अयमर्थः आत्मनताबंधस्मात्मोक्षस्वइतितावत प्रायोवादितामविवादसिद्धं आत्माच
गातिः क्षणिकज्ञानसंतानमात्र एवेष्यते तचनाहशास्यबंधःसा […] स्तोसंभवतः वर्त्तमानज्ञानक्षणा हि कर्मबध्दं तत्किंद्वोन्मुहात्राकव
ध्नीयात् सत्त्वाद्यवाहा नप्रथमः असंतावंधस्यायोगात् नहि […] तायः सहत्वरूतः सोव्यतरगाविषाणायोरिवेतदसत्त्वात् तहैती
यः उत्पादक्षणानन्तरं निरन्वयध्वंसितयानस्यबंधाहेतुह्रितीय […] रविक्षणावस्थानानावततत्त्वपपत्तेः अपिचकषायादिसह
कृतमीनावाककायव्यापारनिबधनेमिहबंधोगायादनचकथा […] यास्तत्स्यक्षणविनश्वरतयाकर्मापिसंस्कारमात्रमुभीशात त्यनक
रलांतरस्तत्फलमसमाद्युपमुञ्जीत नत्वेकस्मिन्ज्ञानरूपणकषायाउ। […] स्तद्युमप्यहींति प्रतिक्षणंतस्यास्वात्पादविनाशाकुलीकृततयाकथा
यो त्पादकानां परपक्षत्कातादृश्वचत प्रहारादीनां सावरतातावादतनमयाकृतमिति प्रतिसंधानानाः स्वतदनुपपत्त्यागात तथाचाकृशालक
म्मबंधसावात् स्यततफलकश्चिदनुभवत् नाथेकस्मिन्क्षणेः निशायाश्चतस्याशाक्यत्वेन स्वग्राह्यविषयत्वप्रबंधप्रबन्धवर्योदितान किंश्चपर।
नत्तुमप्ययायद्यकेकतः क्षणानां बंधस्तन्निमित्तकषायोक्तस्याप्यदावातन्मतानस्याकस्यसंततमतु वर्त्तमानस्या सातुपपद्यत इति चेन्न।
तस्यापि संतानित्वात निराकरणतद्वादवडनिसंधनतायायायागातरत्तुपपत्तेः अतिरिक्तकवानासंतरतःक्षिरेकात्मास्फपगामप्रसंगात्क्ष
णानगोतापयत्तः प्रागवतस्यनिरासाद्य नायेकस्मिन्क्षणेशिरसिसमादधतायादासमुखमितायव्याप्यरेतिशातुतवःसुखदुःखा।

योऽसंगाच्छाते क्षणस्य निर्नाशाच्छतदसंभवात् तथापरापरक्षणयोः स्वसंवेदनमिति वाच्यं यस्यैवमसुखं तस्यैव दुःखमित्येककर्तृ
कतया तस्मिन्संवेदनेन क्षणमात्रस्थायानुत्पद्येतोत्मितिद्वमिति चेन् न ह्युक्षणासंभवनामन्त्रंतत्वासिद्धेः को हि क्षणः क्षणाभिनया॥
इमानमनुदृश्य इति चेद्रक्ष्यीयात् त्वातस्ववास्यनंतत्वान्न क्रियाणां विसंवादो लौकिकानुत्पत्तिककर्मसंयोगिनामप्रवृत्तिप्रसंगात् एवं चा
तुगतामधिकरणविनाज्ञातक्षणमात्रास्य रूपगामबाध्यमनुष्ठानं तदर्थ्यागाच्छतमात्रः ऽबद्धस्यातिरपराधपुरुषास्यवदंतहेतावा
त् तथा च तदर्थक्रियायाति निर्विषयावाप्तः सविषयत्वे वा तत्साध्यस्य कर्मणो लक्षणस्थायिनमात्रस्थस्य बध्नतावि ऽनेवायन्नमिहद्वा।
कितदर्थं प्रयात्मन यतनबध्नतावमात्रत्वसंसाराः पितो। — यपचितइत्यपि प्रतिपादित आत्मनोमनुष्यादिपर्यायत्यागेन
देवादिपर्यायप्राप्तिर्हि संसारः तत्वात्पादानंतरंविनश्यते — रज्ञानक्षणस्यात्मातु पपद्यते एकस्य कस्यचित्त्वगमनादे
तदेव पर्यायव्याहृत्यातस्यैव पर्यायांतरापत्तिरसंभवात् — नादेवक्षणिकज्ञानपक्षेऽपि बंधादीनामसंभव एव क
थंचित्तदन्यक्षणगाम्यकस्यसंवीक्ष्यावाप्यतोऽन्यफलेन — स्मनोऽन्यस्य क्षणस्य ततस्वर्गः नचैतद्युक्तम्यापगमनसंगच्छते
तस्मात्क्षणानगपस्याप्यनुपपन्न इत्याह क्षणान्तरगः क्षणवि — नश्वरज्ञानपक्षे नाइति यस्माद्वापि बंध स्वयं परेस्य रूपगता
अपितापपन्नात तस्मात्कथं कनयकारणलवनुअस्तु न कथंविदित्यर्थः अत्र च क्षणग्रंगुपक्षबंधादयानुपपन्ना इति वक्त
व्ये यत्क्षणगस्यैवात्माबंधनियादनं तत्तस्यात्यंताप्रामाण्यप्रनतत्सर्वकस्यमसत्वस्यापि सिद्धातस्याप्रामाण्य ज्ञापनार्थो द्रष्टव्
क्षणिकज्ञानमात्रप्रत्याकारबंधनादीनामनुपपत्तिरित्युक्त्वा एकांतनित्यात्मपक्षेऽपि ताना पपद्यंते एवात्मघातिज्ञातकर्म
प्रादशानावश्यायसिंक्ष्वदत्यतंसंयोऽबंध। तथा मनःकिं कंचिदतिशयमादधति नवा आद्यपक्षेऽपि किं प्राच्यस्वभावाप
गमनतोऽहि पर्यायेण वा नाद्यः एकांतनित्यत्वव्याघातात् अन्यथातदपगमाभावात् नद्वितीयः क्रमादिपक्षे न स्वभावापगमवत् १२३

कषायादिनिरतिशयस्यात्मस्वरूपयशिगमनलक्षणस्याध्यनुपशकत्वात् तथा च द्वयोरपि नित्यैकांतव्याघातः अथातिशयनाधेय
तितर्हि कथं तेरगते रिवस्यविवशिताम्नानाबंधः तदनावस्थतामात्रः प्रागुक्तन्यायात् किंचैकांतनित्यत्वागाकारेऽनाद्यविद्यानवद्य
तस्वतावस्यात्मनः परमयोगाद्यभ्यासनाथनाधेयातिशयतया तत्त्वज्ञानाद्युत्पादाच्छदनासकृप्रसंगः बंधनाव संसाराऽपि तद्घटामेवा
ति एकस्यात्मनोऽपूर्वार्थिकाय विशिष्टः शरीरादिनिरंतिसंबंधादिसंसारः तेषु किं तस्य कश्चिदुपकारः क्रियते नवा न तावदपि किंतेषाम
सो क्रियते नवा परस्यादप्रकारमतररणतस्यैत इत्यादिसंबंधव्यवहारायोगात् तद्वयतिरेकात्मनः स्वावच्छादनज्ञानेच्छाप्रयत्नादृष्टा
छत्वादलक्षणउपकारः क्रियते तदातस्यसर्वात्मनाद्यवस्थान्य — रागाननित्यैकांतहानिः अथ न क्रियते तदा दृष्टादिबंधनाव
दपरापररदेहादिबंधलक्षणः संसारो न संगच्छत अथात। — ष्वपिस्वात्मतयापरिणमितत्वनसुखदुःखाद्युत्पादात्म
नापि तेषामसो क्रियते इति पक्षः तस्यैवाप्यात्मनः केवल — स्वस्वरूपहान्यादेहाद्यात्मसात्करणेन कथं नित्यैकांतता
अथ तत्त्वतेषामसौ न क्रियते तर्हि संयोगिमात्रत्वस्यादेहाद — षोलावघुः तथा चाचेतन्याविशेषान्नदेवदाकारनाधिसंबंध
तद्वात्म्यप्रगमनात्मनिज्ञानसुखादयः सर्वत्रान्यत्रैवश्चन् एका। — हिसंयोगिमात्रतयाऽवतनतयावस्त्रादीनां घटादीनां वविशे
षः अथ तदृष्टनिष्पाद्यत्वाद्देहादीनां तदवच्छादनसवति ज्ञानादयानयुदा च व्यवच्छादनं तेषां न त्रिष्पाद्यत्वाभावादिति चेत् अथ
कथंनस्यैकांतनित्यस्याहृष्टनापिसंबंधः तन्निबंधते कषायादिनिरात्मनः संसाराश्रनामसत्वात् सताभववा विकारत्वेन नित्यैकांतहा
नि: किंच प्राणातिपातप्रवृत्तावपिनाप्तिनकृत्यपदांतकंतदभावान्तद्धुत्याद्यानरकपातोऽपि नाम्नामि निश्चित्य तिः शंकं प्राणप्रहारादिषु प्राणि
नः प्रवर्तनं नित्यत्वेनात्मनोनाशायासंभवान्न तथा च मुमुक्षूणामपि तद्विरतिरयार्थिका स्यात् तथा नादिप्ररूढमिथ्याज्ञानकवलितम
स्यजीवस्यापीरणीमित्याताति कथं चिन्न हिंगम इति निष्पन्न कश्चित्तदुक्षेदाय याथागात्मगुणस्थानेन एववादिवादितयागम्नतवचना

र्थक्रियाभावप्रसंगात्चैतन्यरूपस्यापितस्यसत्त्वमात्रमपिकःश्रद्दधीत तथाचैकांतनित्यानित्यपक्षयोःसंसाराद्यनुपपत्तिरिति
तथाचार्यः निच्चस्ससभावतरमधवायमाणस्सकहणुसंसारो जम्मणमरणादुस्साववयगतउअसलो अप्पलइति एकांतता निर्हेतुकत्व
त्यर्थः तस्मान्नित्यानित्यात्मत्वएवबंधमोक्षादीनामुपपत्तिः तत्रहिद्रव्यरूपतयानित्यत्वंपर्यायरूपतयाचानित्यत्वंपर्यायाणांबंधमोक्षादीनामुत्पादव्यय
संभवात् यदाह जहकंचणस्सकंचणभावेणअवट्ठियस्सकडगाई उप्पत्तिविणासत्ति वचनावाश्रणगाथाविशदः एवंजीवदव्व
स्सविएवंविस्ससमसइयस्स निच्चत्तणिव्वत्तंचाहाइनाउवलब्भंता एवंचबंधमोक्षादिकमस्यपश्यतांस्याद्वादमवपन्नाःस्याद्वादिनोनान्यथानुक्लि
द्धिरितिगाथार्थः ७ नरियताऋषणसंगादिनिराकरणेनबंधेन बंधमोक्षयोःसामान्याधिकरण्यसमर्थिना सांख्याःपुनर्नित्यै
कांतवादिनोपिप्रकृतिर्बध्यते पुरुषस्तु मुच्यत इति प्रतिजानाना नासंगत्यार्थेप्यधिकरण्यमाकुत्त्वाद्दोषमवगमनत अकारणम
कार्यश्चकूटस्थनित्यश्चैतन्यरूपःपुरुषः आदिकारणमव्य क्तानित्यापरिणामिनीचप्रकृतिः ततोमहदादिसर्गइत्या
दि एतदेवकिंचिद्विद्रियते तत्रकार्यकारणयोस्तादात्म्येना त्मनःकार्यत्वकारणतयोस्तत्परिणामपरिणामित्वेना नित्य
त्वापत्यानित्यस्मिन्प्रसंगात्कारणमकार्यश्चपुरुषः नतुसर्वथातु द्याद्यकारणत्वकथमात्मनःसद्भावाधिगमः नहिकार्यादिदर्शन
लिंगंविनातींद्रियपदार्थसिद्धौप्रमाणांतरमस्ति वनत्रकंकूटस्थत्वेनस्वरूपमिति अचेतनायाश्चस्वतःप्रवृत्त्यनुपपत्तेरंतर
णचैतन्याभिमानात्मग्राहयपग्रतीत्यपर्वतनात्मोनिरूप्यतइत्यर्थः अथपुरुषस्याकारणत्वेकथमसहजगत्सर्गइत्याशंक्य
आदिकारणंप्रकृतिरित्यादि प्रस्तुतःकारणत्वाभ्युपगमसिद्धःसर्गइतिभावः याद्यवहुस्त कारणत्वंनपुरुषस्यसकतः
विषयप्रकाशस्वभावत्वात्सिद्धोजगत्सर्गः किमहदादिकल्पनायेतिचेत् न आत्मनोविषयप्रकाशस्वभावत्वेसाकारे
णैसामाव्यापत्तेः सर्वोपाधिविरहलक्षणस्यविकल्पस्यैवासारूपदानिश्चयत्वात्विषयप्रकाशस्योपाधित्वात्कथं

याधरस्यमुक्तिःस्यात् एवंतर्हिघटादिपदार्थप्रकाशस्वभावतयापरिणताप्रकृतिरेवविषयावच्छिन्नरूपालक्ष्यतइतिचेत् न प्रकृतेः
सदातनत्वेनविषयप्रकाशस्वभावस्याविच्छिन्नप्रवाहतयाप्रत्यक्षसर्वदृश्यात्मानात्मत्वयोरपि निर्मोक्षपुरुषगात् प्रकृतिप्रव
त्युपरमणेचैतन्यस्योपाधित्वात् अथमाभूत्तावदयंनयोविषयप्रकाशस्वरूपत्वं घटादिविषयसमासाद्यचैतन्यसंबंधविवक्षासद्भावात्।
विषयतेतिचेत् घटादेःसाक्षात्संबंधियावयवत्वप्रतिमासप्रसंगात् नाचैव व्यवहितविप्रकृष्टादिवस्तुनिःसमानाऽपितस्यप्रतिभा
सावात् यत्पुनरेवंतर्हिघटादिसर्वेंद्रियमात्रप्रणालिकयाचैतन्यसंबंधःस्युस्तथापिइंद्रियासंनिकृष्टस्यतस्यसामान्यप्रतिभासाय
दृष्टस्यवर्तमानाऽहंकारादिकल्पनैवेतिचेत् नायुगपत्रतेन रूपादिविषयेंद्रियसंनिकर्षेयुगपद्वाकुर्यादिति हिपंचकप
संगात् तथाचव्यासंगक्षणेज्ञानक्रमदर्शनात्तेनान्यथापिऋ ानकमात्रमानमितिव्याहन्यते एकेंद्रियकश्चित्समक
कलविषयसंनिकार्षनिखिलेंद्रियवृत्तिप्रसंगातव्यासं गादुपपत्तेः तर्हिकामेनमनसेंद्रियाणामधिष्ठाता।
क्रमहेतोर्व्यासंगाएवेतन्मनसोभ्युपगत इतिकिमहंकारादि कल्पनयेतिचेत् नाद्दिष्टेंद्रियमनसोःसमवायसंनिक
षीन्ज्ञानोत्पादेदृष्यतेतदाप्यथात्वप्रदेशाग्रशाईलानिमा। नीकश्चित्शार्दूलादिमत्तसर्वज्ञानामात्मनिमनसितितथाम
तुष्याहमिमसर्वज्ञानामीतिमत्तंख्यापनात्धर्मावच्छेदःस्यात् अस्तिहितत्रसंनिकृष्टत्वात्नचमस्तुष्यत्व नचतारोंद्रियमनसामा
प्यापारनावात्तनेत्यन्ताधाविरुद्धइतिमात्रतं तथात्वस्यमज्ञानस्याप्यनत्यंप्रसंगात् सुषुप्तावपिचानंतुन्यादायानः नच
तत्रनरप्रतिसंधानमस्ति शार्दूलज्ञानमन्यत्वात्ःज्ञाताज्ञानात्माचज्ञानान्यासुगेपदार्थापेक्षंनंविरुध्यतइतिवाच्यम्।
सत्तरप्रतिसंधानस्यज्ञातत्वात् सत्त्वतथापिपरस्परविरुद्धज्ञातित्वानेकदेकस्मिन्नवात्मनिशार्दूलत्वनरचात्मासंघापेक्ष
त्तसंगच्छतइतिचेत् एवंतर्हिस्वापजागरस्याःप्रतिनियताःसर्गावरानिमानव्यापारइंद्रियमनसोस्यामतिरिक्ताहंकारा॥

स्फाण्य। यद्यप्यहमस्वप्नं कागाबुद्धिसु किमयंकल्प्यत इति चेत् न सुषुप्त्यवस्थायामिंद्रियादीनां व्यापारानावपि श्वासादिमतानावि।
रामान्नष्टइत्यनवकल्प्यानाययन। तस्मात् यत्स्वप्नजागरसुषुप्त्यवस्थासु सततं व्याप्रियते यद्दक्षिकरणस्याप्येतत्र स्वतंत्रतः करणता।
उत्तव्यापारसंबध्यमानाघटादिरर्थः पुरुषेणुपरंजयतानि पुरुषापघटादिकमर्थमतपावतिनन्तु बुद्धिरित्यादिव्यवहारश्चवर्त्तनद्वारे
णात्मो निर्व्यापारत्तरूपस्वरूपस्वस्ववर्त्तिताधन इत्यर्थः नाववंपुरुषस्याकर्तृत्वापगाममपुरुषः कुरुते कर्मफलमस्य वकर्मणः फला
भुक्तत्यस्यवकर्मणः फलमुपभुक्त इत्यादिर्लौकिकव्यवहारस्याउपपत्तिप्रसंग इति चेत् न बुद्ध्यात्मनोर्लीनवायद्दामनुपपत्ते। बुद्धिसन्नि
धेवकर्तृर्योर्लौकिकरीवपुरुषवर्तमानबुद्धिवर्त्तिकर्तृत्वात्। प्रत्ययस्यात्मादीत् नन्वतथापि बुद्धेरवेतनत्वकथनियं चेतन्न
तिप्रत्यय इति चेत् नाचेतनत्वं निरीक्षरचेतनायाश्रयितस्या। तदाश्रयदर्पणद्वात्मनि चेतन्याभिमानात् यथाह पुरुषात्
विभक्तात्म्येवचेतिता मम चेतनमनः करानिमाति धर्मदुपाधिः स्फटिकं यथा विविक्तेऽहकारिणतो बुः
द्धोलीमाम्यकल्प्यतां प्रतिबिंबाद्दयःस्वाच्छयथाचेदम सोऽस्मि यथाउपाधिर्जवाकुसुमादिः स्वसन्निधानात् स्फटि
कमरक्तमरक्तरूपमपिरक्तानामंकरानिनथापुरुषाऽविरक्तरू पयया चेतनमहत्तत्त्वं स्वप्रतिबिंबान् निःसीमचेतनमिवकरो
ति तत्र स्फटिकः रक्तेऽपि रक्तत्वाभिमानत्वात् कारणाच्चेतनः प्रतिबिंबितनात्मिमानत इत्यादीनाकार्यः विविक्तो विनागानव्यवस्थित
ऽइंद्रकषात्तन्निदंडियसंनिकर्षान्त्रंतद्विषयाकारापरिणतिर्यस्याः स्वानलोकान्तस्याभवविवेकस्य बुद्धेर्हीमत्यापुरुषस्यानासाली कत
कल्प्यते काहशः सन्निपात इति विबादयाकर्तात्रिक इत्यर्थः यथाबेडमस्मान्निर्मलजालप्रतिबिंबं तथा बुद्धेरप्यात्मति तेन विशिष्ट
विशिष्टाकारपरिणतायाबुद्धेःस्ववासनादाःल्लाणानवात्मनप्रथपिबुबेरात्मनि संक्रान्त्यात्तस्यास्मोघ्यवस्थियत्वात्यदिष्ठरात्मनावासवोऽरोग
तावत्तदात्मप्यप्रचरूपप्रधंमनरूपान्तरापत्त्यापरिणामित्तेन बुद्धिवदनित्यत्वावतनत्वाद्यस्यादोषाः प्रसत्यप्रत्रिनिषिद्वितायन्तो कार्यः इश्वर १२५

रूपानापिसांख्यमसत्यानतिरिक्तं तसंख्याकृसंख्यागस्यदावचततालवनता बदवलिंगे गुणकर्तृचेवतथाकर्वैवनवत्फदासीनः यथा
चेतनंमहत्तत्त्वचेतनमवेक्ष्यचेतनमिवप्रतिभाति तथा पुरुषवदासीनाः कर्त्राभक्तो न पिकर्तृत्वात् बुद्धिसन्निधप्रसूपः प्रतिभामत इत्यर्थः।
ननु चेतनस्याकर्तृत्वात् तन्नचयमतियमादिकर्मनत्रात्मप्रवृत्त्यारतनाश्रयायायमाफलचास्तमारानावप्रसंग इति चेत् न बुद्धेरवसक्ता
वृत्त्यवनाश्रयवान्नयाः सास्फल्यो मयाना बुद्धेरवस्य दृष्यति याल्लकास्मारः पुरुषस्तु पुष्करपलाशवद्व कर्मतत्फलमलेन लिप्यत
पुरुषः सम सरतातिव्यवहारस्यतु बुद्धिसन्निधस्त्रं तोपाधिकत्वात् आलोचनेनव्यापारइंद्रियाणां मननमस्तु विकल्पः अभिमा
नोऽहंकारस्य इत्यध्यवसायो बुद्धेः एवंचासाधारण्य पारानादनमहदादिसर्गस्यापपत्तिः प्रकृतस्य बुद्धिनिमा
णवतिनार्धनयानत ताऊंगस्यार्थः महदादिसर्गस्य चा यंक्रमः प्रकृतेर्महांस्ततोऽहंकारस्तस्माद्गणश्च षोडश
कः तस्मादपिषोडशकात्पंचभ्यःपंचभूतानि इति। ननु इत्यध्यवसायो बुद्धेव्यापार इत्युक्तं बुद्धेर
चेतनत्वेनत्वंरूपितिविषयस्यघटादेरप्रतिभासात् टंक रोमीत्याद्यध्यवसायाउपपत्तेः नहिकेवलावद्याघटः
निर्माणसामर्थ्यमज्ञानन्तु कविंदाघटमहंकरोमीत्यध्य वस्यतानिचेत् नबुद्धेरंशत्रयवाया गणनतउपपत्तेः नघोदि
उरूपापराग विषयो परागाव्यापाराच्च इत्यंशत्रयः नवतिद्विमंये दकर्तृत्वमित्यध्यवसायः तत्रमायति उरूपापरागो
यद्यपुरुषत्वाश्रिबुद्धिपुरुषयोर्नदायदर्पणेकत्वाभिमानादवाप्तः इदमितिविषयापरागानालोचितार्थविद्धयंद्रियसन्निकर्षात्
हिनालाधाकारपरिणामात्यादातिस्वामालिहितवस्यदर्पणस्यवमलिनिमानाविकः उभयोपराग विषयापरागोऽस्या
जडायाश्चपिद्रुहः इतिविषयस्यघटादेःप्रतिभानात्तडमयायस्माद्घटादिगोचरः करामीत्यवसायोव्यापारादत्रा
ः एववास्वतनायाश्च पिबुद्धेःकर्त्तव्यपदार्थविषयव्यापारापपत्तेर्घटादिनिष्पत्तिः तस्मेवंविधव्यापाररूपायाबुद्धेः

पंचलिंगीवृत्ति
१२६

र्थेंद्रियसन्निकर्षादेर्यथा घट इत्यादिरूपया ऽर्थाकारः परिणामो जात तस्या एव बुद्धेर्ज्ञानमिति नम हृयः पुरुषस्यापरागम्यावा अस्य च संबंधात्
तानात्मन्यं घवस्तुपलतरूत्याद्याकारादर्पण प्रतिफलितस्य मुखस्यावत्तत्र लिनिस्यात्मापलब्धिरिति परस्परस्यावापलस्यात्र बुद्धया
दिज्ञाद्यानां पर्यायिवं एवं च ज्ञानवृदिच्छाद्वेषप्रयत्नसुखदुःखधर्माधर्मरूपायअपिसमवायाद्बुद्धेरेव धर्माः तस्मात्सामानाधिकरण्य
नप्रतीयमानत्वात् त्यायअसामानाधिकरण्यनप्रतीयतेसमतस्य धर्मी यथा शुक्लःपट इत्यादौ पटसामानाधिकरण्येन प्रतीयमानः
शुक्लो धर्मः पटस्य प्रतीयते वाहं ज्ञानामीच्छामि प्रयते सुखदुःखीत्यादिरूपेण बुद्धिसामानाधिकरण्येन ज्ञानादयस्तस्मात्प्रतीता वा
ति ननु कथं बुद्धेरेवाखवस्मीज्ञानादीनां संस्कारण महत्न   वानामवतां धिंक्वेरात्मधर्मत्वेन विज्ञाषगुणाख्यावात्पादना
तत्र इति वन् न ज्ञानस्य वाननित्यक्षतयानुवर्तमानस्यस्म   तिकारणतयास्फायतवाच्चनसंस्कारस्यसांख्येरनभ्युपगमात्
याद्यवज्ञानादिज्ञाणित्यया बुद्धेरेव नित्याचेतनत्वरूपा   सुक्तिं अंशषणेतिवत् स परिणामित्वे ततस्याऽनित्यता
यातद्रूपता सुपपन्नेति एषु च प्रकृतिरविकृतरूपाः बु॥   द्याद्येयस्तु सप्तप्रकृतिविकृत्युभयरूपाः बुद्धिर्हि अहंकार
स्य प्रकृतिः प्रकृतेस्तु विकृतिरेवम्तुन्नरेषु पिज्ञाशं इंद्रियादि॥   नि तु षोडशविकृतय एव यथाक्रम महंकारतन्मात्रकार्यत्वात्
पुरुषस्तु न कस्यापि प्रकृतिर्नापि विकृतिः तदुक्तं मूलप्रकृतिरविकृतिर्महदाद्याः प्रकृतिविकृतयःसप्त षोडशकस्तु विकारो न प्र
कृतिर्न विकृतिर्न विकृतिः पुरुषः एते च बुद्ध्यादयः प्रकृतेर्जायमानत्वात् नित्याः स्यं तन्निद्धंतत्रैगुण्यादिति तेषामपि प्रकृत्यात्मकत्व
रत शुक्लोसंवादि विनिरारक्षस्य पटादेः शुक्लत्वादिदर्शनकार्यस्य कारणात्मकत्वात् अतः सत्त्वानामपि सुखदुःखमोहात्मक
सत्त्वेरजस्तमोलक्षणा अपि गुणाः कार्यभूतत्वापलंभात् तथा हि राजतनया कुलशील यौवन विक्रमोदार्याद्या न्यालापजातु
खयति स एव च विहिस्वा दुःखयति स एव च प्रियमायदतावं नैकाल मासोन ज्ञापयतिक्रयाधि विवेकदर्शितातत्समवस्था भिर्गतयाति ला
१२६

भुक्ताप्रज्ञां मोहयति तत्कस्य हेतोः तस्य तत्तत्सुखादिरूपसत्त्वादिकारणप्रभवत्वेन प्रजादिकं प्रतिसुखाद्युत्पादकत्वात् अनेन च सर्वेषां
दार्थानां त्रिगुणात्मकतया व्याख्याता यथा चेतरस्या प्रकृत्या साधर्म्यं तथा दे हेत्वादिकं वैधर्म्यमप्यस्ति प्रकृत्यादिनाहि हेतुमत्ता बुद्ध्यादय
न तु प्रकृतिः केनापि हेतुमती अत एव शेषां च स्तुत सद्वादात्म पि कार्यकारणता व तत्कथं चिन्ह्वादानविरुध्यमानाकं पुनःकारणात्मकं च
कार्यस्य निचेतकारणव्यापारात्प्रागपि कार्यस्य कारणे सत्त्वात् कथमेतदिति चेत् उच्यते असदकरणात् असत्त्वे कारणे कार्यता
जातं पि कार्यस्य सत्त्वस्यात् न हि मृत्पिंडात् कश्चिदशालतापि पटः कर्तुं शक्यते शक्येतत्र तं तस्य एकत्वापि तिष्ठतरूपस्य हेतोः मृ॥
त्पिंडे न घटस्यासाबावानत्रेभ्योत्तनावात् तस्मात्कारणव्यापा॥   रादनंतरमिव प्रागपि तत्र कार्यमस्त्येव एवं तर्हि कारणतावे
य र्थ्यप्रसंगस्तद्व्यापारं विनापि कार्यस्य सद्भावादिति चेन्न प   रउनेनति लब्धमेतदेवाते लासपवात न कार्यस्याभिव्यक्तेः॥
कारणात् तस्मात्सदेव कारणे कार्यं उपादानग्रहणात्   स्याःपरस्य पिल्लेन सत्कार्यं साधनाय परे रूपं दर्शिता
सर्वदा विसृतनियान्नापत्त्यसाद्रूनिश्चयमसत्त्वात् न तु यदि   कारणात्मकं कार्यं तर्हि कारणानिष्पाद्यमाणमिति सात्म
एत सबकुर्वति तथा च स्वात्मनि हृत्रिविरोधः कृतस्य करणे च   यथ्थं च प्रायुतप्रत्रिचेत् न ऐकात्म्यमपि तायास्तन्न हि विरोधा विर्भ
वतिरोभावावात्या स विरोधः सदावेयं घ्याचि यथ्थ कस्मिन्नेव कर्म दिलत्तत्रं गानिति गर्भादो विर्भवंति प्राव ज्ञानिगेरवंति नवांड्गा
नि तस्माद्रूवं हि नानि एवाम कस्मिन्नेव मृत्तंतु कूर्मादो घटकुंडलादयो विशेषा मूर्तत मामस्याप्रादुर्भवंतमवत्य द्यते इत्युच्य
ति कृतस्थिकारणाविरोभवंतत्वविनश्यतात्य निधीयंते तत्वमतां तेषामुत्पादः सतावाविनाशः यथाहः नामसता विद्यते
भावो नाभावो विद्यतेऽसतः एवं च मृदादेः सविशेषाश्लिना नेत्रमूर्तत्व प्रमाणोपपत्रवादिनाव्यक्तस्य एवं परमाणुत्वाद्युपकादि
प्रक्रमेण पृथिव्यादिलक्षणकार्यास्यादयानो किमव्यक्तप्रकृत्या व्यकल्पनायतिवेत् तत्सत्त्वयादिहितुत्वमनुपपन्नाः तथा

DR. BHAU DAJI
डाक्टर भाऊ दाजी पुस्तकसंग्रह

हि द्विविधा धर्मिताः सुखदुःखमोहरूपाः अव्यक्तदेवकाः सुखरूपसमन्वितत्वात् ये यद्रूपसमन्विताः तद्रूपा व्यक्तदेवकाः यथा मृदन्व-
वस्थरूपसमन्विता घटकटकादयो मृदन्वयी व्यक्तदेवका सूचविबुद्ध्यादयो लक्षणः सुखदुःखमोहसमन्विता उपलभ्यन्ते तस्मात्तदपि
तद्रूपा व्यक्तदेवकाः यच्च तदव्यक्तकारणं सा प्रकृतिः तद्रूपसमन्वितत्वाद् महदादीनां सुखाद्यात्मकत्वं विवक्षितं न च तत्त्वासम्सि-
द्धं यथा कं संपन्नमादो हि गीरो इत्यादीनां तत्कार्याणां तत्र पुलनात् महदादीनां चाव्यक्तत्वे कार्यस्य घटादेरतावि निर्वावस्था तदव्यतिरे-
का कारणमस्ति अन्यान्यपि परिमाणादीन्यव्यक्तसाधनानि सर्वगतत्वादित इत्यर्थसाधनानि च सांख्यैर्दर्शितानि तानि विस्तरभयान्
सुखमूढतायानि; तदुक्तं भेदानां परिमाणात् समन्वयाच्छक्तितः प्रवृत्तेश्च इत्यादि तत्रैतिद्वानामारूप्यसमन्वयोः तदेवं सिद्धं प्रकृ-
ति सकार्यं बुद्धिस्थमाचतदानित्वा कश्चाः पुरुषार्थप्रवृत्तिः अत एवतद्व्यतिरिक्तस्य पुरुषस्यापि सिद्धिः तथा हि प्रकृतिर्बुद्ध्याद-
यः परार्थाः संहतत्वात् शयनासनाद्यंगवत् संहतत्वं बुद्ध्यादीनां सुखदुःखाद्यात्मकत्वं परार्थं च शयनासनादीनां
च शरीरार्थं बुध्यादीनां च तदर्थं च समन्वयात् परत्वं स्वातदर्थं च मिदं साध्यत्वेनाभिमतं तस्मादेव स्थितं सम-
नन्तप्रकृत्यभिन्नाबुद्धिः कर्त्री ग्राहकत्वा च बध्यते इति विवकः। उभाविव पुरुषास्तु च्यन इति सर्वपुरुषासमन्तिरस्यसर्वधा चचा
सीनिताधर्मतार्थस्य कर्त्तारः परमपद गव्यागच्छंति न्यायापिसंवंतार्थं निकारत इत्यसिद्धमनात्तुक्तस्यापिता र्थपरा त्वन पुनरादि
स्वमत्यन्ततई निसूर्य प्रकृतं मततं च बध्यन्ते स्वभूतर राष्ट्र वर स्वाव पर जनन मपतिति राकर्षत्रांद स्वं इत्तगाहा तथ्यत कषायादिति
र्वर्ति तमकर्मणा मस्खियात प्रकृतिः प्रधानं तेनैव च तिचति नक्रामो तो चायास्यात स्तनमुच्यते व कर्मसंबंधम हि स्वयतिचाऽउ
रवाः पुरुषान् तच्च बध्यते प्रकृते विमुच्यते वृजा वह्नि यदुच्यते कापिलं सदपि स्वेच्छानाम्नाव त्यर्थः एवकारणस्य पुरुषस्यात्यता
प्रामाणिकत्वमूचयति तादवोह अतिप्रसंगात् अर्मेबहस्य मुक्तस्य फपगामलोकयाहारव्यवहारप्रतीतानां विरोधदतिश्च

एनानि शायान्त्ररित्यर्थः एतेनुक्तं भवति यन्नावदुक्तं बुद्धिरचेतना कर्त्री लोक्याद्यन्यादित अज्ञानत्वारानां कर्त्रीनियामकचेतनकर्त्
ज्ञीनाद्यात्मरवसिद्धिः वाद्वेवतस्यापि नियामकं चेतनकर्तृ स्वेनत्वात्मरवस्यापि सिद्धिः कथं चेतनस्य कर्तृनियामकमिति चेत् रू
स्मादा भानाधिकरणप्रतानुद्भूयमानानां ज्ञानात्मनां कर्तृनियामकत्व वा चेतन्यस्यापि तत्सामानाधिकरणेन अनुपमानमयानुनि-
यामकत्वोपपत्तेः यदवादं वेतथामिम एवकारमात्मत्वभावात् चेतन्यसर्वकत्वानुप्रयत्नापरनामायाः इतिः त्रिंतोयं प्रत्यक्षात्वे च
व इति चेत् न बाधकं विनास्यन्तातथासिद्धेः नह्यंधकारादिकारणदुष्टे ज्ञाते तस्य रज्जौ सर्पप्रत्ययस्यानायं सर्पः किं तु रज्जुरिति
त्यान्तरकालिकबाधकं प्रमाणमंतरेण तौ तच्चेति स्वतं। क्यत तथापि वा त्वन्तावमर्दत्वं तत्त्वात्वापद्यात्वं तामन्तरवि-
नागानुपपत्तेः अथ कर्त्ता आवृतनः परिणामित्वात् यः प रिणामी सोऽचेतनो यथा घट इति बाधकानुमानात् कर्तुर
चितन्यसिद्धिः नरतः सामानाधिकरण्यानुलवइतित्व तु न सहत्वस्य कर्तृत्वस्य बाधकस्य तुल्यत्वात् तथा
हि बुद्धितत्त्वमकर्तृ परिणामित्वात् घटवदिति अथ नप रिणामित्वात् घटोऽकर्त्ता किं तु चेतनतापरागविरहात् बु
द्धेस्तु तत्सद्भावात् कर्तृत्वं भविष्यतीति तथा च सापाधित्वादप्र योजकोऽयं हेतुरिति चेत् न एवं हि चेतनत्वमेवा त्वादा
नादयः स्वीकर्तव्याः तदात्मस्वलक्षणं च कर्तृत्वं नत्रैवास्मायं यं भवेत् कथमिति चेत् उच्यते यदि हि स्वभावेन वा
बुद्धेर्ज्ञानाद्युत्पादानसामर्थ्यमस्ति तदा किं चेतनतापरागापेक्षया अथ सत्यामपि स्वरूपयोग्यतायां सहकारिणा किं विना न कार्यो
त्पाद इति चेत्तदा परागस्य सहकारित्वमात्र एव न तत्त्वमिव सत्यप्यात्मनि तथा दानत्वेन बुद्ध्यादिजनन सामर्थ्यं इंद्रियार्थ
सहकार्यपेक्षतिवत् मत्य तत्र हि इंद्रियार्थसन्निकर्षादिवाचनवतदपेक्षादात्मनाद्युक्ता बुद्ध्याद्युत्पत्तिः इदं तु चेत
नापरागस्याबासवत्वात् तदपेक्षा बुद्धितत्त्वाकर्थं ज्ञानादय उत्पद्यन्ते ततु नहि बीजस्याकुरकर्त्रत्वमराविकालं लसहका

रितविनुमर्हति तस्मात् घटाकारवत् सुखाकारोपि बुद्धेर्वक्तव्यस्तादात्म्यसंबंधपरिहारे वा बुद्धेरनात्मिकज्ञानाकारस्याग्रहं किं
वक्रोःयंवत्तानापरागः किंबुद्धेरध्यवतनरूपःपरिणामः उतततस्प्रतिबिंबनं नाद्यः मदिरकिंस्मोलवतनद्याद्वयात्मनोहोतदया।
द्वयात्मनोहोतदयाद्वयानप्रथमः तदाहियदर्थमिनावान्नूत्रयामन्त्रस्यपरस्यसकलतत्वमसकस्यप्रकृष्यानात्तपरार्थत्वानुपप
त्यापद्वयानात्तावततगुणवत्तापिबुद्धितदस्याकाराररस्यवायार्थक्यप्रसंगात् कोटल्पद्यायातात बुद्धेरस्येतन्यरूपतयाप्रद्वय
नाविनाहंकारादिसर्गानावप्रसंगाच्च नापरः त्वतनद्वितापत्तः आपद्यतांकाहामइतिवेत् न बुद्धेरस्पततत्तयाःप्रवत्तांमो
लवेतनस्पतनात्तदृजनितमत्तलोपानिमानानावत्तिरूप रधितयातियायिकदर्शनेईश्वरस्यधानादिमिद्वत्त्वप्रसंगात अ
पूर्वत्वततस्यचपरिणामितयानित्यत्वेनावश्यंतयाविना ज्ञानदर्थबुद्ध्यंतरकल्पनस्यापत्तपत्यागात् एवंचसर्वाद्दि
दवतनानानाभाजवजवानावाद्यप्राक्रममनादिमुक्तः बाधार्थक्यघोरापद्यानावस्थः नहिताद्येः प्रतिबिंबस्य
त्वात्मवतयाबुद्धिर्मयित्वंज्ञस्यापितद्याव्यनद्यन्नातसं। हितादिवतस्माद्दात्मवार्थक्रियानुपपत्तः नहिमुखवापर।।
क्रोदर्पणाद्यात्मव्यामुखार्थक्रियायाःसंनवः अपिचमचे तत्तायरागवबस्यकर्तृत्वनमरुप्रतिबध्नाति यतबुद्धेःपरि
णामित्वपितस्माकर्तृत्वमिष्यत प्रतिबंधग्रहणविषयस्यदृष्टांतानावात् नतुमानवेतनापरागविरहत्वपाधिःज्ञानाद्यनाश्रयत्वम
स्मोनविष्यति नखलुघटःपरिणामित्वाद्कर्त्ताकिंनाननानाद्यनाश्रयत्वोत्तबुद्धिस्तुतदाश्रयत्वातकत्रीनविष्यतिकोदोषइतिचेत
न साध्यस्योपाधाधिस्वनाङ्गावयितुमसंगत्वात्सर्वत्रादिनिःप्राप्यज्ञानाद्याश्रयस्यकर्तृपदवाच्यतायष्टत्वेनतदनाश्रयस्य।
कर्तृत्वाद्विनिषेधयत्वानापगमात स्यादेतत्दवयदिकर्तृज्ञानाद्याश्रयशब्दयोःपर्यायतास्यात नाचैवं कर्तृपदस्यत्कृतियोगीप्र
वृत्तवानुवाम ज्ञानाद्याश्रयशब्देनचप्रत्ययव्यतिरिक्तात्तसाध्यधर्माश्रयत्वघात्ततद्विपर्ययस्यापितद्वच्छत्यांतत्वेवानिषेधयत्वनाधी। १२८

अनादानुज्ञानाद्यनाश्रयत्वस्योपाधित्वं दुर्निवारं एवंचतदाश्रयत्वात्परिणामित्वेःपिमहत्तत्वस्यकर्तृत्वं दुर्निषेधमितिवेत् नप
रस्याश्रयप्रसंगात् ज्ञानाद्याश्रयत्वप्रतातोदिकर्तृत्वप्रतातिरिति नचनानाश्रयत्वकृतियोगित्वयोर्व्याप्यव्यापकत्वेनप
रिणतात्मगुणापवत्तानस्तथाज्ञानाद्याश्रयत्वपिकृतियोगासंनवात् तस्मान्नित्यचैतन्यमहुडस्येवतिस्यदात्मत्वदिंडि
यार्थमनिकर्षाद्दुपजायमानानाम्नदर्थग्राहकत्वेनपरिणतात्मगुणएवज्ञानानर्दोषानुषस्यात्रानाद्विघ्यरदशेना।
जड़स्पविहितंनतनतबुद्धिधर्माइति अस्तुतर्हिचतनकार्यत्वंकर्तुमहत्तत्वस्यचेतनबाधकं आचतनाद्याद्विप्रकृतराद्यक
र्तृष्वद्विरताःचतना कार्यकारणयोस्तादात्म्यनचक्रा रणस्यावेतनत्वकार्यस्याप्यचेतनत्वमितिवेत् न अस्माक
र्तृत्वःनित्यत्वनविनाशास्यैत्यनावाद्वत्तुपपस्यातवा मिद्धःकुघमितिवेत् वच्यात प्राग्जन्मपरित्यागानाव
रजन्मला लाहिप्रत्यनावः सवर्शवाद्दाप्रपग्रहा। इवति विनष्टायांचबुद्धोजनताद्दृष्टस्याप्यवेष्ठाना
मनवात् नहिधर्मिण्यसहितितदाश्रयाणांधर्माणामव स्थानसंनावयितुमपिशक्यं अथप्राच्यबुद्धिविनाशेना
तरकृतएवकालबुद्धःत्पतिप्रहृताद्दाष्टापग्रहात् प्रेत्यास्ति। त्वानविष्यतीतिचेत्न् तत्रबुद्धिवदेवप्रायणानंतरसमयए
वान्तरजन्मानाधिलानाडुनयोरपिसमसमयसत्वोविषयत्वनाविनाशात्कथंतजताद्दष्टोपग्रहात्प्रत्यनावःसिध्यत् सिध्यतु
वाक्यचिदात्मोवधापितकालात्यत्तायानुरूयमनियमादिकर्मकांडविवाधर्माधर्मायानिर्माणासामर्थ्यतद्देकोत्तो
कुघतदानांच कार्यस्तुरवादोव्याशिष्ययानां अपिचकार्यत्वेनबुद्धेःप्रागसत्वात्प्रकृतएवसमसमयामवप्रध्वंसमतदनंतरज्ञा
त्मनितदद्वतिस्यबालकस्यस्तन्यादौप्रवृत्तिर्नस्यात् तत्कालमेवबुद्धेःज्ञानादिधर्माष्टकानुत्पादात रागद्वेषावंतरेणचप्रव
त्तिर्हतुप्रयत्नानुत्पत्तः स्मामदहितसाधनंतत्ज्ञातायथात् प्रागनुभूतमववाग्वदमित्यादिज्ञापणानुसंधानंविनावरागाद्यज्ञा

विलीनत्वात् इहजन्मन्यनुभूतस्य पश्चात्कस्मिंश्चिद्बंधस्य स्मृतौ दृष्टानुसंधानादुपपत्तेः जन्मांतरानुभूतस्य च पश्चिबंधस्य इह जन्मनादिना
बुद्धेर्नाशे स्मरणात् नान्यदृष्टं स्मरत्यन्य इति वचनात् स्मरणेनातिप्रसंगात् न च पुरुषांतरबुद्धिज्ञानादिति तस्य प्रवृत्तिः अन्यधर्मा
णामन्यत्राप्रतिसंक्रमणेन तदनुपपत्तेः तत्र मानं कस्यादिवाल्बालकस्य प्रवृत्तिरिति वाच्यं सर्वावस्थासु प्राणिनां ज्ञानादिमत्त्वात्
नष्टस्य भावायोगात् अथ सर्वबुद्धिविध्वंसेन तदुत्तरोत्पत्तिरिष्यतामपि प्रकृतिव्यापाराद्बालः प्रवर्त्तितानिति न तस्याः साधारण्ये
नज्ञानादिमत्त्वं नवनियामकत्वासंभवात् न तु बुद्धिविलयोऽपि तद्धाम तावत्कृतः सर्वस्मिन्नुपपद्यत इति चेन्न किं बुद्धिरवास
नात् तस्य वा स्यात्पृथग्व्यतिरिक्तो व्यतिरिक्तो वा आद्ये यदि॥ बुद्धेर्विलयः कथमुद्देशमात्रात् कथं विलयः बुद्धिवासनाया
:पर्यायत्वेन युगपदेव हृत्तिनिवृत्त्या विरोधात् द्वितीयोऽपि धर्मिव्यतिरिक्तस्य धर्मस्याभ्युपगमात् स्वीकारेवाऽप्रसिद्धान्ता
दसंगतः तृतीयः धर्मिनिवृत्तौ तदव्यतिरिक्तस्येव धर्मस्य॥ पिनिवृत्त्यानुवृत्तिरभावात् एवं चेसर्वासनः सर्वबुद्धिविना
शोवा ज्ञानाभावादुत्तरबुद्ध्युत्पादकः संसारस्तथा च कर्तृत्वाच्च ततः कार्यत्वबुद्धित्वमित्यप्रगमबहुत्वाद्धन्यतन्त्रसिद्धौ
ऽप्रसन्नकार्यत्वं हेतुः आद्ये त्वोपपत्तिया नित्या बुद्धिरिष्यतेत्तर्हि तस्याः नित्यत्वेना संसारप्रवृत्तिस्वभावतया पुरुषस्यानिर्मोक्ष
प्रसंगः तद्रूपहितस्वरूपतया तस्य स्वभावाभासः प्रवृत्तिस्वभावत्वेऽपि वासनानुवृत्तिलक्षणाधिकारनिवृत्त्या बुद्धेरप्रवृत्तेः पु
रुषामोक्ष्यत इति चेन्न कथं तु तरचेतनतया तयात्मनो निरधिकारत्वमवसायस्व धर्मेण ज्ञानादितिचेत् न तस्येंद्रियद्वारा ज्ञा
यमानत्वेनातींद्रियस्येतसर्वमवसातुमसामर्थ्यात् सामर्थ्ये वास्मदादीनामप्यतींद्रियार्थसाक्षात्कारप्रसंगात् ऐंद्रियकज्ञानस्य
सत्त्वात् तस्मात्तत्स्य निरधिकारत्वं निश्चेतुं नित्यचेतन्यतस्या अत्यन्तव्यपवादस्तर्हि संसारावस्थायां नित्यादेनेऽप्यस्मवादिनोऽसा
विज्ञानेच्छादिगुणाधिकरणं बुद्धेरन्या नित्य आत्मैवांगीकर्त्तव्यः किमंतर्गडुना महदात्मनिरूपणप्रक्रियेना किंच कार्यस्या।

कारणात्मकत्वात्प्रगमयावहर्म्य ज्ञानं कार्येऽप्युपलभ्यते प्राण्यः कारणेऽपि तावन्मात्रेणास्तत्तत्वं नान्यथातयोस्तत्त्वतस्तादात्म्यं स्यात्
एवं च बुद्धावपि तत्प्रकृतावपि ज्ञानेच्छादयोऽप्युपगंतां एवमस्तु नित्यवत् तर्हि बुद्धिरस्तु किं प्रकृत्या तथैव सर्वसाध्यसिद्धेः बुद्धिका
रणत्वेन साध्यत्वामिति चेन्न तर्हि कल्पनालाघवाद्बुद्धेरेव नित्यत्वमभ्युपगम्यतां एवं चापसंसारादेरप्यव्याघातानुपपत्तेः किंप्र
कृतिकल्पनयेत्येवमप्यसिद्धो हेतुः प्रकारांतरमाह नतस्याः स्वकार्यत्वासिद्धिः अस्तु तर्हि गुणत्रयात्मकत्वं बाधकं तथाहि
कर्त्ताभवत्तत्र गुणत्रयात्मकत्वात् प्रकृतिवदितिचेत् न विकल्पासहत्वात् तथाहि किमिदं गुणत्रयं किं सत्त्वरजस्तमांसि
उत ज्ञानेच्छाप्रयत्नाः आहोज्ञानदर्शनचारित्राणि नाद्यः अकर्तृत्वेनाप्यस्य तुल्यत्वात् तथाहि महदत्त्वमकर्त्तृ सत्त्वादि
गुणवत्त्वात् प्रकृतिवत् नवसाध्यविकलो दृष्टांतः ज्ञा नाद्य साधारणत्वेन तस्या अकर्तृत्वसिद्धेः नद्वितीयः अ
साधारणानैकांतिकत्वात् तदाहि ज्ञानेच्छादित्रया धारत्वादिनिवृत्तेर्वर्षः स्यात् तस्य च सपक्षाद्वादिवि
पक्षाच्च व्यावृत्तेः अथ तृतीयस्त्रीणामात् तस्य च सपक्षादृष्टाद्विपक्षाच्च व्यावृत्तिः एवं तस्य सत्तानादिना अथ तृतीयाणां मात् नित्यपर्यायः स्वरूपासिद्धः नहि ता
वत्ज्ञानदर्शनादिगुणत्रयमपक्षासिद्धा सिद्धोवाऽसपक्षादि वत्तेनैव विपक्षादपि व्यावृत्त्या हेतोरसाधारणत्वात् अस्म
न्मते तु साध्यविपर्ययव्याप्तत्वेन विरुद्धत्वात् तादेव कर्तृत्वेनान्याबाधकानां निरासेन कृतिविरेतन्यायाः सामानाधिकरण्या
दुपलब्ध्यात्मत्वेनानएव कर्त्तृतिव्यवस्थितेः सपवदनो कायमादि कर्तुः शरमन पचनफलसुखादिलाभावत सुखविद्वितत
वालोकिकप्रामाणिकप्रसिद्धेः यदाह प्रमाताकर्त्ता निर्माता कर्त्ता भोक्ता विवृत्तिमान् स्वसंवेदनसंसिद्धो जीवः क्षित्याद्य
नात्मकः नन्वाद्य निरस्य वास्तवलोगास्वाकारस्तु विदुःस्यादिनावनसर्वस्वरूपनिवृत्तौ रूपांतराद्युपपत्त्यापरिणामित्वेनानित्य
त्वप्रसंगादिति चेत् न सर्वपदार्थानामपि द्रव्यरूपतया नित्यत्वेन पर्यायरूपतया वानित्यत्वेन तदेवमपि साभ्युपगमनादितर

पंचलिंगीवृत्ति
१३७

पर्यायरूपतया त्वनित्यत्वेन तत्त्वे च प्रमाणं सिद्धं तथा ज्ञेनैरस्फुरणमात्र तदिदं द्रव्यपर्यायवर्जितं पर्याया वा द्रव्यविवर्जिताः क्वचि
त्संति यत्वनेकांतनित्यत्वरूपाणि कानां वपदार्थानां प्रतिपत्स्यामहे तदुक्तं द्रव्यपर्यायविभुतमित्यादि पर्यायास्तु द्रव्यात्मिका
तत्वेन नित्यत्वाप्यान्यत्वाद् देवत्वनारकत्वादयः सुखदुःखादयश्च परिणामाः तत्र पर्यायात्मिकत्वेन परिणामित्वा
पितस्यानेकांतानित्यत्वं एवं च कारणासत्वकार्याभावस्य मूलं सांख्यमतबुद्धेरसिद्धो तन्मूलो हंकारादिसर्गो पि नाप्राम
णमाध्यीनावस्थात्मर्दति बुद्धिज्ञानाश्च प्रज्ञाद्यानां च सर्वपदार्थानां स्वितमपर्यायत्वमिति मतमेतत् । किंतु इमिच्छितं यद
प्रक्तं प्रकृतेः कार्यत्वं दा बुद्ध्यादयः इति तत्र किमिति प्रकृ तेर्व्यतिरिक्ता अव्यतिरिक्ता वा नाद्यः कार्यस्य कारणात्
तमकत्वात्स्फुरणमनर्थकं तदनुपपत्तेः नद्वितीयः कार्यकार णभावस्य स्वदाधिष्ठानत्वात् प्रकृतिः कारणं बुद्धि
कार्यमित्यादि व्यवहारस्य भेदपर्यायपत्तेः सर्वथा त्वस्मदहित्या बुद्धिः कारणं प्रकृतिः कार्यमिति विप
रीत्यमप्यापद्येत अविरोधात् अथ स्वर्वपदार्थानां सहा कारमादित्यनाः स्वयंपदार्थानां रूपाद्यः कार्यकारण
भावानामस्माकमभिमतत्वात्तैवं विरोधः स्यादिति किंतु । द्विविधमस्य बुद्ध्यादिरूपेण परिणामेः समवायादस्मि
न गाछ्ते एकारस्यैव च स्वरूपानाकारेण प्रादुर्भावादिति तत् अथ कार्यपरिणामः किं धर्मिण एव धर्मान्तररूपेण प्रा
दुर्भावः यद्वा द्विप्रसिद्धत्वोपधीरणरदादियोगतत्ताम्रादेः सुवर्णादिरूपतयैव अथावस्थितस्यैव धर्मिणः प्राच्यधर्म
व्यावृत्तावुत्तमसंस्थर्ववर्णव्यावृत्तो वर्णांतरस्य वधर्मान्तरस्य प्रादुर्भावः तत्प्रथमः तदाहि प्रधानस्य बुद्धिरूपेण परि
णामः इत्यर्थः स्यात् ततश्च किं तास्ये कादशेनासोभवत् कार्स्यनया नाद्यः तस्य निरवयवत्वांगीकारेण तदभावात
भावात् भावचात्मादिविकादशानां बुद्धिप्रादुर्भावना वेयवांतराणाम परिणामितया विपर्यायात् अयमिहांतश्च १३७

गाच नापरः बुद्धिरूपतया सर्वथा नाशेन तत्प्रधानस्याभावापत्तेः नद्वितीयः प्रधानस्य प्राच्यधर्मनाशेन तद्धि बुद्ध्या बुद्ध्या
ख्यस्य धर्मांतरस्य प्रादुर्भावानुपपत्तेः सत्वादि प्राच्यधर्मानिष्ठत्वोक्त बुद्धिरूपधर्मांतरात्पादात्स्फुरणमनुद्धत्तं हि दापत्तेः
प्रकृतेरपि सत्वादिविरहे ऽसत्वापातात्तु न च सत्वादीनां धर्मत्वं गुणत्वेनैव तेषां तत्त्वास्फुरणमात् न तु बुद्धेरपि धर्मत्वं
सिद्धं ज्ञानाद्यधिकरणतया तस्याधर्मित्वस्वीकारात् न च प्रकृतिविकारतया तस्या धर्मत्वमिति वाच्यं क्षीरविकारत्वेन तत्
पिनद्धर्मत्वप्रसंगात् दध्यनपावदर्मिति त्वेन गंधरसवीर्यादिगतस्य क्षीरवत्तस्यापि घटधर्मितया सर्ववादिसिद्धं ॥
तस्मात्परिणामरूपापि कार्यकारणभावेन संगतिगम्यो । भावे यदपि सुखदुःखमोहात्मकत्वात् प्रकृतिमा धर्मीण
कथंचिद्भेदापादनेन पि न संगतं सर्वविशेषात्तादात्म्यैवे धर्मानुपपत्त्यातदविरोधं तत्र बुद्ध्यादीनां तदात्मकत्वं तदपि
ना हि किं सर्वदा सर्वत्र सर्वान् प्रति आहोश्चित् कदाचित् क्वचित्कांश्चित् प्रति नाद्यः तदाहि तत्र कालनरावस्था
प्रतिनियमेनात्वसौ सुखाद्युत्पादकत्वं न स्यात् तद्रूपत्वेन देवप्रकंदनादिकामकस्येव पुंसामंगशादि विनाशेन तत्
यज्ञस्वादिकं नपक्वशादृष्टादयः सदैव कस्यचित्सुखहेतवः कस्यचिद्दुःखदायकत्वे ते समाय विनाशेन तवेन न
द्वितीयः सुखाद्यात्मकत्वविलापप्रसंगात् नहि नीलात्मतया नीलात्मतया नीलव्याहत्वं कंचित्प्रतिनालंकविसत्यान्य
त्वेति यदपि हेतुमत्वमत्वादिनावेधर्मर्ण्यकथं विच्छिदा प्रादनेतदपि न संगतं सर्वथा तादात्म्ये धर्मीत्वपपत्त्यातदविरोध
त एव च मयविरोधे सत्त्वादिगुणत्व दनकं प्रकृतेरपि तदापातात् यदप्यसदकरणादिना कार्यस्य कारणे सत्वात्तदारेका
स्य समर्थनं तदप्ययुक्तं सत्कारणव्यापाराभावस्य समानत्वात् यदि हि कारणव्यापारात्प्रागपि सदेव कार्यं तदा न कारण क्षमवत
त्यात् कार्यक्रियामप्राक्कालसंबंधि हि कारणं यदनंतरं च नियमेन यद्भवति तत्तस्य कार्यं न च सतस्तत्ता स्वतायास्तद्धा ॥

रूपणाद्यन्ति। तथा ह्येवं सदसद्वा तु कं सर्वं सर्वस्य कार्यं कारणं वा स्यात्तथा चाव्यवस्था यान्निरोद्धुं अङ्गमपायेन यदपि कारणेः कार्यस्या
भिव्यक्तिकरणं नतद्भावापन्नस्याविर्भावेनं तदपि न चारु अभिव्यक्तिर्हि कार्यस्योत्कर्षाधानं वा स्यात् प्रतीतिर्वा आवरणापनयनं वा।
नाद्यः सतएव कार्यस्य तदसंभवात् यथा हि पटावस्थायां तंतुभिर्न तस्योत्कर्षाधानं तदाप्यकारितस्यैव तस्य पटव्यपदेशभावात्तथाकार
णादपि सर्वात्मनात्तस्वात्स्वरूपणामतत्रस्याद्विशेषात् नद्वितीयः तस्याइंद्रियार्थसंनिकर्षजन्यत्वात् पटावस्थामप्राप्तस्य च तस्यैंद्रि
यसन्निकर्षाभावात् नाप्यपटावस्थायामिव विज्ञानकलितं तदवस्थायामपि तत्संनिकर्षात्पटप्रतीतिप्रसंगात् तस्मात्तंतुभ्यःतिरिक्तप
टावस्थावाप्तौ हेतुत्वेनवाच्यः तेषां पटप्रतीतावसामर्थ्यात् न। तृतीयः आवरणं हि पटस्य तंतवः एव नान्यत् अन्यद्वा किंचित् न
ाद्यः एकस्यैवावरणत्वं तदपनायकत्वानुपपत्तेः नहि पटलं तत्तस्यावरणं च तदपनायकं चेति संगच्छते नैव
तत्र तंतूनामावरणत्वमपि संभवति खंडाखंडावच्छिन्ना। तेषामितस्ततः करादिनिर्विकरणे पि तदंतरापसारा
पटानुपलब्धेः नापरान्तस्याभावात् नहि तिलस्य तिला भिन्ना। निवर्त्तकुलानां तथा निवपवाघटस्य किंचिदावरणमुपल
भ्यते यथा तंतुभिस्तदपसारणे तिलादिवत्पटः पृथगुपलब्धः॥ स्येनन तैलं दृष्टांतोपि निरूपः तिलतुषादीनां स्यादावरकत्वप
र्यकं च सर्वाभावमिद्धं तत्तदपसारणमुक्तं तैलादीनामनिव्यक्तिनांच्छिद्रतत्वादीनामावरकत्वं कस्यापि सिद्धं यतस्तदपग
मपटाभिव्यक्तिःस्यात् वदपसरणं हि पटपटएवतप्रादुर्भावेन तथावकस्तंतुनिरभिव्यज्यात् किंचकारणानामभिव्यंजकत्वे
गीकारेयथा प्रदीपाकंदाविन्नटर्थस्व्यापार्यमाणाभिव्यक्तापटेलान्तःपातिनां पटादानभिव्यनक्तितथा तंतुतुरिकविंदादाया
व्यापियामाणाक्त्यपिसमवधानमात्रेण पटमभिव्यंज्युः नचैवमस्तितम्सगादभिव्यंजकस्य प्रदीपादेः सम्यक्कात्मानस्वकार
णस्यतत्वादसत्करसणेव्यापारः स्वकार्यः यदपिकार्यकारणयोरेकात्म्यस्वीकारेण स्वात्मनि च क्रियाविरोधप्रसंगादने कर्म

×पार×।

Dr. BHAU DAJI

दृष्टांततनतत्रहिपत्पापावितविनिसमावात्मविरोधप्रसंगादनंतरप्रयुक्तं आविर्भावा हि विशेषस्य पटादेः कारणव्यापारात्
प्राक्संनदसनवा नप्रथमः कारणानां वैफल्यापातात् नद्वितीयः असदुत्पादापक्षप्रणामनायसिद्धांतप्रसंगात् सतश्चाविर्भावा
स्याविर्भावांतरकल्पनायामनवस्थानात् तत्वमसदुत्पादप्रसंगस्य यस्मान्नाभावः तथासत उत्पादः किंसन्नसन्नो संस्थकारा
णाविषयद्यापाता अथासन्नत्तर्हितस्याप्युत्पादांतरवक्तव्यं तथाचानवस्था किंचास्मिन् पक्षे व्यापारविदादस्यफलापादप्रतिरि
क्तवत् न अनिशयानव्याबाधप्रत्तस्वभस्तप्रसदनिधायतानिष्प्रावसम्प्रभावंचतत्रनिःस्वभावस्यप्रत्यक्षाविषयाणादनुत्पादाविना
शावा तथाप्यनिःस्वभावत्वाधानात् सत्वभावंचकारण व्यापारात सत्वभावंच कारणव्यापारात्प्रागयदारिकेतद्विरू
पादिद्रव्यपूर्वपनयासर्वदामावस्व कटुत्वादिस्वपर्याय रूपतयोत्पन्न तस्य चासतःपर्यायस्य कारणव्यापारानंतरमु
त्पादः नचैवमत्रापिसदसत्पक्षदिकल्पास्यानसदुत्पादाद्युप पत्तिर्निरिवाच्य नहि नैयायिकैरिवास्माभिः सर्वथाप्रा
गभावतःकार्यस्यप्रादुर्भावस्त्वाचइष्यते येन तदिकल्पावकाशो भवत किंतर्हि कारणस्यैव मृत्पिंडादेस्तादृक्स्वभावस्य सध्य
स्थितस्यघटादिरूपपर्यायतयापरिणामः कारणात्यवहितत्व। समासत्वासामग्रीसाक्षात्कार्यं भवति इति सगवान् सिद्धांतात् नच
कारणस्यकार्यानावस्थात्मनि क्रियाविरोधतत्कार्यकारणभावानुपपत्तिस्वस्यनेदपिधिष्टात्तत्वादिभिव्यक्त द्रव्यपर्यायात्मनः कारणे
कार्यत्वस्वरूपायाः सर्वथा तदानंगीकारात्तत्वाद्रव्यमित्यसपर्यायस्य चैवाधिताः स्यात् एवमपि निरस्तं न तस्य व्यवहारस्य
सर्वानुभवसिद्धः अनन्यथासिद्धकारणाश्रयव्यतिरेकानुविधायित्वस्य कार्यान्वियनशाकालका विदस्य चयद्यक्रमंकार्यकारणे
भावलक्षणस्य मृत्पिंडघटादिद्रव्यपर्यायस्वरूपप्रपन्नेष्य यथैकस्मादेव मृत्पिंडाङ्कुवर्णाङ्गालकाद्वातत्तत्स्वरूपानिमाहित्यतघटशा
रावादंचनादयामुकुटकटकादयोवानानाविशेषाःप्रादुर्भवंति ततस्वनिचततथाक्रमादद्यात्सगत्यभेदिताधिकरणश्रावा

पंचलिंगीवृत्तिः। १३२

दीन्यगानि प्रादुर्भावन्ति रागादीनां न्यायतुत्पादविनाशव्यवहारः सर्वप्रतीतिगोचरोऽनन्यथासिद्धस्तेषामभावेऽपि कस्यचित्रव्यव
हारप्रवृत्तिः तथा च वाजन्मभरणावस्थायां चितसंयोगविकासमसंकोचावस्थायामपि तद्व्यवहारप्रसंगः तस्मादसमः दृष्टांतः।
न्नाऽपि। यदपि समन्वयादिहेतुः निरव्यक्तसाधनं तदपि न रागांतनं उक्तन्यायेन बुद्ध्यादीनामसमन्वसाधने समन्वितत्वादिति दे
नोराश्रयासिद्धेः आसां चाकर्षं चित्रसिद्धेः तथा ह्यैकांतिकत्वं सुखदुःखमोहसमन्वितत्वेऽपि पुरुषस्याव्यक्तहेतुकत्वाभावेन हे
तोर्विपक्षवृत्तित्वात् सुखादिसमन्वयस्यासिद्धप्रतिबन्धं न प्रत्यक्षेणैवतसिद्धेः तथाहि जीवन्मुक्तावस्थायामक्षरस्त्री समात्रे
णतद्व्यानां सुखमन्येव्यानां दुःखक्षिप्त्याद्यवियोगकालिते स कलेन्द्रियवर्तिना अपि पश्चिमा अपि वचनाद्यपहरणावात्।
रागादर्शने लसमक्षातिकक्षां चिन्तादजनयतीति अथ तत्र पुरुषाके वल्यावस्था देहहरणास्मचमंकल्पव्यापारान्मन
सासुखाद्युत्पादाने पुरुषादितिचेत् तर्हि नाहंकृत्याद रूपाद्युपलन्तुः पित्रोरप्रवृत्तानां मनः संकल्पादवस्तु
रवाद्युत्पत्तिर्तद्वाह्यादीनां तदनन्वयोदित्यपिस्यात अपि चशाह्यादीनां तदन्वितत्वान्स्पगामसमावेषां सर्वदा युगपदा
वसुखादित्रयोत्पादप्रसंगः न चैकस्य विकारा विक्रोमणा वा ति नहिसमवकमणिः कंचिदपि प्रत्यकादि वस्तु तयाप्रतिसामः
सुत्पादयति सर्वानपि प्रति तस्य पंचवर्णात्येवप्रतिनाम्नात्यादनात् एवमपि शाह्यादीनां त्रैगुण्यात्मकत्वापगामन हिषयज्ञानस्य
पि विपर्ययतापात्तः त्रिगुणस्यसतः पदार्थस्य सुखाद्येकैकरूपग्रहणात् तस्माद्धृष्टादिवत्रयात्मकं बुद्ध्यादीनामपि तथा च
स्वरूपासिद्धाद्ययं हेतुः एवमपि तर्काकारवशेनाप्तकाऽपि तदसौ त्यनैकांतिकत्वं साध्यविकलश्च दृष्टांतः घटकटकादीनां
सुहमादिरूपसमन्वितत्वेऽपि कार्यकर्षं चिकारणं स्यात तदं तस्मृदादिरूपव्यक्ताहेतुकत्वात् तस्मात् समन्वितत्वादिहेतोः प्रधानता
स्याव्यक्तसिद्धिः तदसिद्धौ तन्मूलानां बुद्ध्यादीनामप्यसिद्धिः यदपि पुरुषसिद्धये संहतत्वानुमानोपदर्शनं तदपि न समीचीनं। १३२

तथाहि किमिहंतत्वे किं सुखादित्रयान्वितत्वं सावयवत्वं वा मसुत्तमर्यावा अनित्रवृत्तित्वं वा नप्रथमः साध्यदृष्टांतयोः साधनस्याप्र
न्तरत् दृष्टांतहिशयनादीनां समुदायः संहतत्वमाध्यसुखाद्यन्वितं नहिवक्ति तथार्थलेदिसत्यपिशाहसाम्यसात्रणहेतोः
साध्यसिद्धिः संनत्वात्तिप्रसंगात् यदाह अर्थलादप्रसिद्धपित्राहसाम्यादलेदिनालदिनः नसुक्तानुमितिः पांडुद्रव्यादिवजश
रमन्तः अथदृष्टांतोऽपि तुल्यमेवतदादिमतं अस्मत्सातसर्वसावानासुखादिसमन्वयोगाकारावितिवत् तर्हि बुद्ध्यादीना
मिवशयनाद्यंगानामप्यसंहतपरार्थत्वापातात् सुखाद्यन्विता बुद्ध्यादयसंहतएव परसुखाद्युत्पत्त्यप्युपगमात् अन्त्ववमि।
तिवन्ना बुद्ध्यादीनामपि वस्तुतोऽसंहतपरार्थत्वोपपातात् सु खाद्यन्विता बुद्ध्यादयसंहतएव परसुखाद्युत्पत्त्यप्युपग
मात् अन्त्ववमिति वन्न बुद्ध्यादीनामपि वस्तुतोऽसंहतप रार्थतस्यवाद्याप्यसिद्धः अस्मादनुमानात्सिद्धावपि शायना
दिदृष्टांततयरस्य संहतास्यव सिद्धिप्रसंगः अथ तादृश स्यपरस्य सिद्धिस्तदाकारस्ततायि संघातरूपतया संहतात
रार्थतत्वाव्यसंवत्तहुत्वारणायात्पुनवच्छास्यात्तस्मात्तद्या संहतत्वस्यपरार्थत्वमात्रेण सहसामान्यव्याप्तिबलात्संह
तः पारागारकर्तव्यः संचात्मतिनसिद्धिरितिवन्न एवमपि॥ तस्य प्रागुक्तनीत्या सुखाद्यात्मकतायासंभवानतासिद्धत्वा॥
दसंहतात्मसिद्धाविप्यसारण्याया संहतात्मसिद्धिः प्रसज्जनायत्रैग्वाभाषाः स्फुटामतिकोऽव्याजानाञ्जिन्यायमनुसरति न
स्मान्न संहतत्वं सुखाद्यन्वितत्वं नहितायः अवयवव्यतिरिक्तस्यावयविनोऽनुपगमात् सूत्रेन्द्रियादिषु कर्षविषु कथवि
दवयविन्दूपगमेऽपि प्रधानादिषु तदनुपगमात् तृतीयागामसिद्धिः नमस्तुदायात्वृतीयः सापेक्षकत्वादयावा एव कालता
यावा एककार्यतयावा एककारणतयावा नाद्यः प्रधानस्यसर्वगतत्वेन बुद्ध्यादीनां वतद्विपर्यायेणतदभावात् न द्वितीयाव
तिस्रोबुद्ध्यादयसावत्यवप्रधानमपि प्रधानपुरुषयोर्वानवदत्यंपगामतसर्वगतत्वेनतद्भावेऽपि परार्थत्वासिद्धेः नहि

तात्यां संभूयकस्यचित्परस्यार्थः संपाद्यत नद्वितीयः साहित्योः शाश्वतिकीवास्यात् कादाचित्कीवा तत्रप्रथमः पक्षोहिपरस्परंका।
रणत्वभावतयासर्वापरकालमविच्छिन्नतत्संभवात् नापरः शयनायोगानंतर्यादिवेऽपितुरूर्षुपुरुषशरीरादर्थतायाअभावात् तथा
दमाध्यविकल्पोदृष्टांतः मर्यात्प्रक्षाणवाबुद्ध्यादीनामेककालतयामपिपुरुषार्थत्वायोगात् नैकांतिकत्वं शायत्वप्रधानपुरुषयोर्नित
त्यत्वतत्संभावःपिपाराभ्यानावात् नतृतीयः प्रधानस्यहिकार्यबुद्धिमत्स्याश्चाहंकारइत्यादिक्रमेणसर्वेषामप्यर्थोपृथक्पृथक्का
र्यकारितयातत्संभवात् पुरुषार्थस्यैकेनैककार्यकरणेनैवामसंभवइतिचेत्राइतरेतरात्रयप्रसंगात् संभूयकार्यकारितया
अमीषांसमुदायत्वेनोभयलक्षणपरसिद्धिः तत्सिद्धौचतत्समुदायैक सत्येकैककार्यकारित्वमेषांसमुदायत्वमिति एतेनचतुर्थोपि।
पिप्रत्युक्तः बुद्ध्यहंकारादीनांपृथक्पृथक्कारणजन्य॥ त्वेनतद्योगात् प्रधानस्यचनित्यत्वेनकारणवत्त्वमात्र
स्याप्यसिद्धेः पुरुषाणांसर्वगतत्वनित्यत्वोत्स्यासकाद। त्राकालतयासमुदायत्वेफटदासीनतयासमुदायत्वे॥
पृथदासीनतयाः उपकारकत्वेनपराधीनासंभवात् संहत्व वात्तदुपकार्यतयापरस्यपरिविंशतितमतत्त्वस्यसिद्धौकारिय
त्वः नाप्यनित्यत्वेनविशेषसंहतत्वेनरूपत्वप्रसायानि मोनादिप्रा तिष्ठिकव्यापारेणभेदनमहदादीनांनदसिद्धेःपाराथ्यमपि
वाभ्रचेतनाप्रवृत्तिविरुद्धेति तत्रभ्रमहदादयःस्यकिंकंचिदुपकारंकुर्वंतितथा नाद्यः तदाहिस्वतंत्रस्यपरिणामापात्तात् सर्वत्रा
नावहातत्वस्वभावातरापत्त्यवक्यपरिणामस्वरूपेनाभाकारात् तथाचाकोटल्पोरत्वात्स्वभावात्परागतत्वतत्रात्तत्स्पाप्यसत्यापत्त्या।
कर्थसदत्वात्वानुमानात्तत्सिद्धिःस्यात् नद्वितीयः उपकारासिद्धेः नहिपाषाणवत्त्वान्तोःनिशयांतरापादनं विनाभावस्योपकारता
म नतृतीयः पांयत्वात्मनशक्तिविकल्पादंधकंधमधिरादुमाप्पुरुष आंधः पिहरू विधुर्यादिबुद्ध्यदर्शयितारंपंगुं पर्वंतत्योरुपक
र्यापकारकमावतत्परस्पराविरुद्धयोःनिमित्तमिद्धिमत्यापुरुषसदर्थप्रवृत्तिमात्ताभावत्तनामपिचसंनिधानात्वत्तत्वात्वान्मिप्रा

प्रकृतिंकैवल्यार्थमपेक्षते प्रकृतिरपिनात्मपत्रात्यधातुपदार्थोलोकारंपुरुषं प्रदाह पुरुषस्यदर्शनार्थंकैवल्यार्थंतथाप्रधानस्य
रवंपंधवदुभयोरपिसंयोगइति अस्याथः प्रधानस्यतिकर्मणिषष्ठी तेनप्रधानस्यसर्वप्रकारस्यदर्शनंपुरुषेणतदर्थं तदनेना
त्मप्यनाप्रधानस्यदर्शिता ततश्चतोप्यप्रधानंलोकारमनारणेनतवतीतिपुक्तास्यतोक्तयत्रा अथपुरुषस्यापेक्षांदर्शयति पु
रुषस्यकैवल्यार्थं तथाहात्मनाहिप्रधानेनसंभिन्नःपुरुषस्तद्गतंदुःखत्रयंस्वात्मन्यभिमन्यमानःकैवल्यंप्रार्थयते तच्चसत्त्वपुरुषा
न्यताख्यातिनिबंधनं नचसत्त्वपुरुषान्यताख्यातिःप्रधानमंतरेणेतिकैवल्यार्थंपुरुषःप्रधानमपेक्षतइति तथाचपंग्वंधवत्तयोः
प्यन्योन्यापेक्षयासंयोगादनाष्टसिद्धिर्निर्विघ्नतानिविष्टा नत्तु क्षादिपंगंधयाःपरस्परापेक्षयाप्रवृत्तिः अनायाशपितयोःस्वतत्त्व
त्वात् अधस्यदर्शनलोप्यपिपंगुवचनाकर्मनात्रदनिप्रो यावत्बाधनसमर्थःमताद्विप्रवृत्तिसंभवात् इहत्वप्रकृतेर
चेतन्यत्वपुरुषत्वात्प्रायानवमायात्तदाच्चनुत्पत्त्यप्रवृत्त त्वरनुपपत्तेः चेतनसंनिधानादर्पणइवचेतन्यप्रतिबिंबसंक्र
त्यात्तथापिचेतन्यवतिनासइतिचेत्र तस्यप्रतिबिंबमात्रात् दागयाविसंवादनप्रकृतिप्रवृत्त्युपयोगात् अथपरमात्मापुरु
षत्वसंकुचसमारणादिप्रवृत्तिमद्धरीरप्रतिबिंबनादर्पण्य॥ एतस्यापिप्रवृत्यापिप्रवृत्त्यादिप्रसंगात् तच्चैतन्येनेरप्रतिबिंब
त्वनवप्रधानादर्पणस्याविशेषात् प्रधानप्रतिफलनात्वतस्यापिवास्वेतन्यापत्तेः परस्परात्पश्चर्संयोगाविशेषादुभयोरपि
प्रतिबिंबप्रतिबिंबविषयताव्यापत्तेः यदिचप्रतिबिंबपरिच्छेदेतत्वतामादरमदेवस्वयंचेतनप्रधानस्यप्रतिबिंबनमस्तपय न
तुप्रधानस्यचेतनस्य तत्रतःस्वच्छाप्रकृतत्वभावतयायाकमतत्यास्वच्छोगमवास्याप्यवभावात् स्फटिकोधमपत्रादिषु तथादर्शनात्
तथाचप्रयोगः प्रकृतिःपुरुषसंनिहितापिनकर्त्रीअचेतनत्वात् शिलावदिति तस्मान्नास्याःपुरुषार्थप्रवृत्तिरुपपन्ना एवमपिवि
तर्कयाममनित्यत्वेनप्रवृत्तिस्वभावत्वेनचास्याःशाश्वत्प्रवृत्त्यातकश्चिन्मुच्येत नत्तपुरुषार्थप्रवृत्तिमित्राः स्याःप्रवृत्तिःसत्त्वपुरु

षान्नानाख्यातिश्च पुरुषार्थः स चाचरितार्थस्य वत् व्रजत्येवार्थमावर्त्तना पितदर्थमथ प्रवर्त्स्यतीति तत्रिह्वोच नित्यत्वकल्पतिः कोऽदिपेक्षा वा। पंचलिंगावृत्ति १३४
न्नाय क्रितार्थ निदृत्ता वपि तदर्थं प्रयतमानत्वान्नोत् एवं वप्रधानस्य प्रवृत्तिश्च पुरुषस्याभासश्चेति सर्वमुपपद्यते यदाह वक्ष्यति
वृद्धिनिमित्तं क्षीरस्य यथा प्रवृत्तिरज्ञस्य पुरुषविमोक्षनिमित्तं तथा प्रवृत्तिः प्रधानस्येति न किं पुरुषव्यापाराद्यत्ता ख्यातिः सच्च
व्यापाराद्धा नाद्यः तस्य शास्त्रे निर्व्यापारत्वेनाभ्युपगमात् तद्दितीयः धर्मादिमत्कृतस्य तस्य प्रवृत्तिः प्रवन्नाकि धर्माद्यसमारनिबंधना।।
स्तद्यमिद्याः स्थानाख्यातेरयोगात् अथ व्यापारस्यास्मेजाम्निवर्त्तकधर्मादिधानविद्यतातिरचत् किमसौ पुरुषस्य नवतिप्रधानस्य।
वा आद्यत्वार्थितायः विवेकाख्यातेऽसत्यामपि प्रधानस्य प्रागि वप्रसंगात् पुरुषस्य प्रधानाद्विवेकज्ञातः पि प्रधानस्य तस्मात्र
दत्तावात् तद्दितीयः तस्याः पुरुषं प्रति अकिंचित्करत्वेनतद र्थत्वानावोपपत्तेः नद्दितायः व्रताद्यारभ्यपि कैवल्यप्रसंगात् तथा
वविवर्द्दितपुरुषार्थमिवात्मार्थमपि प्रधानं तत्प्रवर्तनात्के वल्यस्यात्मयाद्यपपत्ते यदपि द्वी सादाहरणे नप्रधानप्र
वृत्तः समर्थनं तदपि न स्तुदरां नहि क्षीरं वत्सार्थं प्रवर्त वर्तते किं तर्हि वत्सप्रेरिता तिप्राया चेतना पवसमाः प्रयुक्तेनतस्य
प्रवृत्तिः छमत एवकस्याश्चिद्ज्ञावर्त्ताम्रा दरः पिकृतो ऽपिमेकल्पा।। त्रिरूधकी रक्षरस्य त्यानतदर्थमपि तत्प्रवृत्तिः तस्मात्र त्वोऽस्वप्र
वर्त्तितस्तारं मोक्तयार्थूयचारणस्तां प्रवर्त्तनेनइतिव्यपदेशः इस्तु प्रधानमनेतनत्वात् पुरुषार्थयातवगमात् कर्थं तत्त्वेत्काय प्रवर्त्ते
त प्रवृत्तो वा प्रकृत पुरुषस्यात्मानात्म मुक्तयकसाविरुद्धयातत अथवतनप्रवृत्तते धप्रवृत्तिमिमानयोगात्क्रमयात् स्वेताधरोमकृतस्य तु
तत्र वेतनस्य प्रतिभासस्यधारणविनिषधात किंच पुरुषस्याकार्थनस्य प्रवृत्तिरित्यतदपि नसंगच्छत पुरुषस्य मुक्तारिवायदेनात्मु
स्वबंधन विश्याजनार्थत्वात् पुरुषस्य वक्ष्यदथेतयाः परिणामित्वात् तादृशावतस्मिन्नसवासनस्याशालकर्णस्यबंधनस्य वहिश्याज्जत १३४
तद्रुणस्य वा मात्कस्मात्तत्ववात् वंधसाविचाजवेजावीजावायरतापञ्चसंसारस्याप्युपपत्तेः अथ प्रधानस्यैव संसारबंधमोक्षौ हेत्वा।।

सन्निधानादेव चस्त्यगतानां जयपराजयाः दातां स्वामिनीवत् उच्यते तेषां उपचारः तत्कस्य हेतोः स्वामि संबंधनत्वात्कोज
यारितत्कास्यत्वात्तत् पुरुषसंबंधात्तस्य संसारापवर्गफलाभावात् तदुक्तं तस्मान्न बध्यते नापि मुच्यते नापि संसरति कश्चित् सं
सरति बध्यते मुच्यते च नानाश्रया प्रकृतिः कश्चिदिति पुरुष इत्यर्थः नानाश्रयेति अनेकपुरुषाश्रितेत्यर्थः एवं च संसा
रापवर्गादीनां प्रधानगतानां पुरुषविवेकाग्रहाद्दोपचारिको व्यवहारः तत्त्वतः प्रकृतिः किमकर्त्री न मुच्यते सा मा स्यात् वा
न प्रथमः निरवयवत्वेन तस्यास्तत्तत्कारात् अंगीकारात् वा मुक्तादशापरिणामासावनतत्र नकस्य चित्पुरुषस्य हानमहदाद
उत्पादस्यत न खेवमस्ति सामस्त्रिमामस्येनसमेवात्मार्थत्वमा हृदाहृत्यादनागीकारात् नावेतदपपद्यत इयता कालं
न मुक्ष्यत्लोकावाक्ष्यदेन सर्वदिशाप्रपिस्टाव छिन्ना नामतातेनोकेवल्यादास्यात्स्यामुक्तिसमनत्वात् पराध्या
स्वत्वः संसारि पुरुषार्थमहदादिप्रागादप्रसवासाम र्थ्यात् तथा च प्रकृतेः प्रवृत्त्या संसारिणां मत्र्यादीनामप
वर्गादिप्रावस्था स्तोगाः कैवल्यं च न स्यात् अमध्य उत्पादशुतस्याः प्रवृत्तिसमाननात्मनोत्तोगादिकं नदि
ष्यतीति चेत् एवमपि सवत्र नारकामरादीनां न मनुजा दीनातेषामनुष्य लोकं विनाऽन्यत्राप्युत्पादात् मनुष्याणां
दिहाद्यापारभोगाकरत्वस्याभ्युपगमात् अस्थापेगामवादनवपतदुक्तं दत्रेषु कस्यापि तातागा पितपुरुषेत एक्कोदात्तानप्रकृति
परिणामा वाकागात् नद्दितायः सर्वसंसारिणां गत्याद्युत्पादप्रसंगात् तदुत्पादस्य प्रकृतिनिबंधनत्वात् तस्या मुक्तावनाप्र
हृत्यातदुत्पादस्तासंवेवान्न अपिदिवमत्स्थापगामसाहात् ननु अव्यतिरिक्तानामपि सकलसंसारिणां प्रतिनियमादिप्रयोगात्य
तसप्रयासमतारणापि कैवल्यसिद्धा पुरुषाणां बुत्ता निर्लेपत्वेन बुद्ध्यादिसंबंधनिर्मितस्यैव रागादेर्घकषायादिपकल्प
एस्यागीकारात् अतएव स्वरूपगनिर्दुःख्वी अपि आत्मा न प्रधानसंसिदावनतमाधस्तिकाधितातिकाधिदिविकलक्षणड

येवलिंगा० वृत्ति
१३५

:स्ववयंसुसंबंधित्वयाःनिमन्यमानानाम हिहत्वं प्रध्वनदत्तिं प्रार्थयंतइतिनवनामस्फपगमःप्रकृतनर्तुक्तवुत्तत्तनुषंगानावाद्य
न्निमिहेतुःस्वत्रयाप्पगमलक्षणंतथोकेवल्यानकश्चित्सहृदयःसुस्वोनेवानिमन्तमामादयन्नात्मानतच्छिहायक्लेशयितुमनि।
लषति तस्मान्नकथंचित्प्रकृतेर्मुक्तिसंभवः तदन्नाथात्रबाध्यपिपरस्परापेक्षत्वाद्बंधमोक्षयोः यथाहिबंधनात्मोक्ष इत्यत्र
सूत्रितायामिमंबंधमवलत्व्यमोक्षश्रुहडहृन्निश्रुष्वप्रतियोगिनामोक्षाबंधमपेक्षबंधेनापेक्षापिद्वविर्दीत एवंवनित्यत्वतन्त्रा
तिषेधरूपानित्यत्वायरिक्षाम्याभ्युपतायातराकतरापायःत्यातरस्याप्युपायप्रसंगः अपिचमिथ्याज्ञाननिबंधनाहिबाधस्फ
ायते तद्वक्किंप्रकृतारकादशावत्तीनसर्वात्मनिवा। ताद्या : तदाहिमिथ्याज्ञानचिरहिणितस्याबंधनावात्तुरुषस्या
पितहुपरागरहतकानामहदादिक्रामणापरापरापरज्ञ। त्मनामस्वावापातः वनहूितायाः एकस्यापितुरुषस्यसर्व
स्मिन्नपिचक्षतिद्वोगुणपरदवानतानामपिशरारा। शनासुत्यासाभासात कारणमामग्रात। कार्यस्यावश्यं
तावात् तत्रव्हदमोहिमहदकारिदिरम्यन्वयुगपत्रडत्पादइ। तिरत्नाधर्मादीनामपिप्रकृतिकार्यतदव्यतिरिक्तबुद्धि।
हिधर्मात्वतत्रास्यःअत्रिःमनात् तथावबुद्धिलक्षणापुरस्कर॥ तद्धर्मानतिदृधनाव्याहृतमास्वुरकास्तनअध्यवसायाकुञ्जि।
धर्माज्ञानविरागैश्वर्यासाविकामतद्रूपतामममस्माहियर्थम तस्मादकादशकाश्रयान्याबधाहन्तामिथ्याज्ञानस्यासंनवात्र
र्यप्रकृतबंधःतदलावात्रतस्याःममाराःपिबंधस्येवसंसारबाजनयासर्ववामंदिनिवृत्तिः एवंवप्रकृतवंधद्वानासायागा
तातघामात्मन्यापवारइतिवाक्यान्न मुख्यात्मावउपवारस्याच्यसिरहा नहिकत्रुदातिमतोभृत्याम्यार्थस्यक्वचिदपमारत
त्वसास्वहतजाश्यमाद्या दिनातज्ञाधार्मणागोवर्हिक इत्यादोवाहाकलकायायागाशहरदत्रि:संगकृत तस्मा १३५
दात्मन एवयथासंतवंमिथ्याज्ञानादितत्वमासातृकारादिनिदंधतावंधमदायान्मापनव्याः किमंमगाडस्कृतप्रकृति

स्त्रीकास्यदृणायद यिष्टस्यातजयपराजायादाहरणात्नायवारसमर्थनंतदपिनवाक्त तत्रहिस्वामिनोःपिचास्त्रावाजयपराजयोसं
नवतएव तस्यापिकदाचित्स्वयंयुध्यमानस्यतहुपलंभात तेनन्हत्यगतावपितोकदाचित्स्वामिन्यापवर्यत इहतुपुरुषस्यनिष्क्रि
यत्वतसर्वथाबंधस्वासावास्त्रिधतस्यतुतदस्फपगमस्फकैत्यायमतदसंलवाकथंतद्गतातातघातत्रायवारःक्रियमाणःशोभेत
तुपचारलक्षणस्यसर्वथैवात्रानुपपत्तेःतबमायकादिवत्तत्स्यैवतुपकर्वतःपिप्रध्वंसस्यपुरुषस्याकश्चिद्धानः अनर्थितुप्येवंतस्यपुरुस
पार्थप्रवृत्तिस्वीकारात् तस्मादसमस्तुदाहरणं नचानादिनामिथ्याज्ञानसंतानस्यापरापरयोगशरथ्यागाविर्ल्तात्तत्त्वज्ञानान्मिथ्याज्ञानप
ध्वंसनतस्यचारित्राच्छवानिक्रामणरमाणास्कसिद्धः आदिमा तानत्वज्ञानतकथंचिरप्ररूढस्यतस्यप्रध्वंसइतिरवलं न योगाः
उग्रहान्तस्यहेदतयाप्रत्यग्रतयावारित्तिबलायस्त्वेतात्यत्र. ह्यपतेचस्लाक्वदाःकालादानकरगागणलक्षोविजयस्य
रथिकस्यविन्महाभट्टस्याकनविन्नवायोवत्नादिस्तुतया इतिविक्रान्तनपराजय। तथापितावज्ञानापनवांकरइव
कृतस्थिस्मस्काररास्तुनः प्ररूढनमिथ्याज्ञानतत्वज्ञानवा। मिथ्यातइतिवत्राधियातत्त्वार्थप्ररूप्यातितयाप्रासमासार्थ्य
नादिमतापितत्वज्ञानात नादिमस्यापिमिथ्याज्ञानस्यसत्र। लकाषकषितत्वतन्तुनःप्रारादालावात् तथावकथंत्नतस्य।
बाधतावत यदाह निरूपकावन्तत्वस्वनावस्यविपर्ययेःतबाधयत्नावश्यपितुहसस्यपक्षपातत। एतेनप्रकृतिपुरुषविरवा।
कदर्शनादुपरताभोप्रकृतेपुरुषयस्यस्वरूपेणावस्थानस्मान्मोक्ष इतिसारवाचामोक्षलक्षणमपास्तं तथाहिकार्यप्रकृतरूपरामा
विभागावा निर्व्यापारः वा नाद्या तस्यानित्यत्वागाकारात तद्विनाय। प्रवृत्तिशीलायानिर्व्यापारत्वासंभवात्सविवेककदर्शना
तृत्वार्थत्वतत्कुतवइतिस्वत्र किंप्रकृतेःपुरुषाहिविवेकदर्शनपुरुषस्यवाप्रकृतःपरस्येहायारपिता तप्रथमःप्रकृतरवेता
त्येनतदयोगात् दर्शनस्यस्वतनधर्मत्वात् चेतनायरागानाद्योगइतिवन्न तदानीतस्यापिनिहृत्ताः अनिहृत्तौवाप्रागिवदि

विवेकदर्शनस्यासिद्धेः नद्वितीयः पुरुषस्य हि विवेकदर्शनं स्वस्वरूपत्वाद्धा स्यात्तद्धर्मत्वाद्वा नाद्यः संसारावस्था
यामपि तद्रूपत्वात्प्राप्ततत्त्वसंगात् नद्वितीयः तस्य बुद्धिधर्मत्वात् अन्यधर्मेण चान्यस्य विवेकदर्शने सर्वात्मनामपि तदाप
त्तेः प्रकृत्या विवक्षितपुरुषसंबंधितया बुद्धिकृतत्यागादानतद्धर्मस्यापि तत्र भक्त्यातिसंबंधाचान्यधर्माविशेषितास्येव विवेकदर्शने
नान्यस्यत्यासातिप्रसंगइतिचेत् सहि संक्रामस्ततो व्यतिरिक्तोऽव्यतिरिक्तो वा स्यात् नाद्यः अनादिकालतिरोधानतया प्रागव
स्थातः विशेषणत्वस्याविदितकदर्शनानुपपत्तेः अन्यथापि प्रसंगात् नायरणात्पुरुषात्तत्स्यानपगमापातात् नद्वितीयः ततोव्य
तिरिक्तत्वेनूनरूपवर्धितकदाचिदपोतातथात्वदा प्सनोपिसत्त्वादिगुणात्मनयापत्तेः मात्रस्तु पुरुषात्तस्याप
गमः कान्ताशानिरिक्तत्वं तेस्य स्वरूपत्वात्ता स्यगावस्था नामारूढतिलकगगातिप्रसंगात अस्तु तत्त्यां
कार्यत्वाकृस्माध्यस्य विवेकदर्शनस्य साधितत्वात्तस्या पगमइति चेत् एवं तर्हि मृत्यपितु पुरुषस्यापगमात्तद्व्य
तिरिक्तोमोक्षवत् तत्र चस्वाधस्य प्रागभावाभावात अपि च वि वेकदर्शनानंतरपुरुषात्तस्य विगमात्स्फुरणाभिनीवन्मुक्त
सत्तावापत्तिः नृत्तवद्गाविसकलपदार्थसाक्षात्कारिपरिज्ञानवत्। यादिसत्त्वव्यापादात्यागानीरागः पुरुषाजीवन्मुक्तः स्तिधीयते
तत्र मोक्षाकाशाणात्याय विज्ञानप्रमाणतनवधयतवचनास्यात्तथावशात्सप्रणयनतत्पूर्वकक्रियाविलोपनबहुविशाखनातत्
तीयः नत्वज्ञानस्यबुद्धिधर्मत्वात्तदभावेकस्मात्तदुत्पत्त्या पितदर्शनानुपपत्तेः नहि संहत्कर्मबंधितालोचनादद्दस्तानापि चापुरुष
ज्ञानजायते इति वक्तुं युक्तं बुद्धिसंबंधस्तवन्तेश्चापत्र्यापुरुषापितदस्मातिवत् न धायायोत्रातस्मिन्नवसर्वदापावतिष्ठंतः अ
तिनत्वमोपरिणामितयातस्य स्वरूपहानापत्तेः एवं विवेकदर्शनानुपपत्त्या संख्याभ्युपगमस्यापि संगतत्वमिति स्थितं तेनेश्वबंध
माशायारपिवियधिकरणमास्थितं न च भव्यासमानाधिकरणमवस्थापनितनद्गतिराक्षेननघाचबंधइतिव्यापितया तादृन

DR BHAU DAJI

नराग्राप्यविवनिराकरणमर्हतानितिबंधतत्त्वनिरूपणाव्यमवप्रसोऽनिरस्यसर्वप्रकृतामोगत्तविशेषपाक्रः पिमास्यादिकामतदास्यात्
रागद्वेषमाईयात्वात्तरागाघ्याः निरस्यवादः तिरस्क्रासत्यादि घष्टासमाम्यारधेप्रत्यासदाक्षमस्यत्नात्त्वसरतया हेतुरूपप्रतिपन्नायति: सकल
पकर्मयुक्तास्थितिव्यास्वयं ततश्च ज्ञानाज्ञकल्मषवासनाकृतजालसनाल्कबाजालबंधना हियुक्तस्यापि हिंसाधमध्यमसानाम्पत्य
यः चितसंतानस्यत्यघात् पुनरागमनमुक्तिपदाच्छक्त्वागर्भाधानादिक्रामणक्रूमस्थापिचरीरिंद्रियादिसंबंधलक्षणमनुषजन्मप्रा
प्तिः कुतः कस्माद्धेतोर्नर्वतिजायते रक्तवसाद्यफलानावस्यामुलनद्यावक्तव्यं विद्यतेध्वर्थः इतिगाथार्थः ८ कुतः पुनर्मुक्तस्या
पुनरागमनमाभिशांत कुतस्त्वतदप्रमाणकमित्यतआह य त्रिकृष्टिपादसत्त्वमाह नानियगादतन्त्रियागोपोर्हः यस्मा
न्मुक्तस्यपुनरागमनंकुरूपयादनाइतितस्मात्तदसंगत। मितिसंबंधः निजपदस्यस्वकायसंघस्यत्रयेवापा मालि
कृतयाअन्यापतस्यकूणनगलेनास्मादिलक्षणस्वभमत स्यनिराकारासाजाविति। परात्मवःपरत्रापि किंत्विन्यादि
कृष्णायात्रयपत्रिशिविसहमनवाअप्रामाण्यायादनभितियावत तस्यदर्शनं निरूपणं च ज्ञानं तमासाक्षात्कारत्वमात्कारणात
यतिमुक्तिपदादवतार्थशरीरादिपरिग्रहक्रमणसंसारसंधि वसति इतिति तत्तद्दर्शनानंतरमेवस्यंगः सेनस्थिता
त्वपक्षनिरस्कारस्कारस्यदुःसहत्वात् तथाचतस्वरूपस्यवकस्यविरूपस्यवदः कृतकृतत्वेनप्राप्तफलानां केनतवत्यसा अयुक्त
तर्धनाश्वतनजीवतिमनविवइति मुमुक्षोः पिक्षपितानिखिलकर्मजालापिआसंसमारीसहिरागादिकलुषितावनं स्वपररूपरामव
ममहिर्मुहुरादाय्यन्यथाः सहविजिगीषयापुरुहविजिगीषयापुरुहविवादादिकनावद्वारलतपवेत्यपितापार्थः इतिगुदुन्यत्रताके
क्षितूपतत्त्वदमसंगतेनिष्प्रमाणतयासमार्धनं तत्तुमानद्यद्वयायिनीनोव्रतातामनात्मा मइतिमुक्तोऽपिप्रदिस्वपरूपशरणमयहावा
नितान्तदाकादोषाकिंनश्रूयंतेलोकप्रवादनपुक्तस्यापिकश्मस्यतत्रस्यापजनविशेषाद्दशवतारात्मसयादौ अनिमित्तमि

पंचलिंगी वृत्ति १३७

त्यादि गाथांतर्वर्त्त्यपि यदि तिर्यक्प्रसिद्धं संबधात तनयनयम्मात्द्वारनिमित्तं निष्कारणकं अत्रेत्यत्रापि शास्त्रे व मम मोक्षद्यार्थं मंतव्यं तेनाप्युक्त
तया स्वीकृतस्य तु गतविस्त्राषस्य संसारस्वरूपं स्मृत्या अपि द्विवस्त्रांद्यन्ति संबंधलक्षणस्वद्यस्वरूपं यस्मृत्यत प्रतिक्रियाध्यसहारः कर्म्म संबंधादि संसारनिमि
त्तं विपर्यासवासनाजलावसिक्ता यांद्या स्मृत्यामो कर्म्मबीजजन्मांकुरप्रस्तु रव्यसुवतिस्तद्युक्तं अज्ञानयां सुपि स्त्रिते तु रानतनं कर्म्मबीजमविनाश्रि॥
त्त्वस्मृत्जलाभिषिक्तं स्तु च तिजन्मांकुरंजाताः तत्वाम्मोतस्य ध्यानतयाचतस्य पुतरां इति निमित्तकर्म्मकिंतदाय मन्यदाव्यत नाद्या॥ तस्मस्तुक्तं तथा
कुशालाकृतात्म प्रवृत्तत्स्माव तनत समिद्धः सद्वितीयः अन्यदीयकर्म्मणां स्येन संबंधस्त्वावात सर्वगतात्मवात सर्वगतात्मवादिमततत्कथं चित्त
अबंधस्ययि तस्तात्मस्य संसारसंचारास्फपृगामसुक्तानामपितत्वापत्तः त। चतिया यि ष्केति घेपरकायधर्माधर्माधिष्टात्मानस्युरस्यमयंविक्षिरिवतवा॥
द्विरपि स्तुक्तस्याप्य पिबुद्धस्य हजन्माचनिशस्यापि यात श्रास्त्राद्वापुनरावृत्ति। सद्याप्रितस्य कद्वाविक्कं धच्चिकर्माधसनादितुःखसंतेयत्र च ज्ञानविलाय
नविलायनलावं तथावजातर्नायातनपुनस्तत्स्वयंतिसमस्य यतमा तस्यापि कर्म्मसंबंधहितत्कस्मात रलितातःकरणानयात वजासा।
त्यनः संप्रदायाधिगारात् नचासाद्वातकृत्कृतत्वाद्यार्थग्रापिकांत्रिराक ईक्ष्रमत तस्मात प्रस्पष्टव्यवस्थापनायस्तुक्तस्यापि तु तरांगमत्रमिति
तुरागायं कृत्स्नस्य वात्यक्तस्तुक्तावस्थासीवशक्तिकरवित्यतयासर्वगतत्वा॥ त्मावस्थितेन मस्यादिशारीरस्था कारणसंसारावतार इति योगिणिकाता
मेत्फ्पृत्फ्पगामः नवेद्वं मदनां तस्माद सत्वाइष्टांत पातनज्ञानिन्नाधर्म्मत्यादिस्ता कार्यापियशस्त्रः अद्वतो वृत्तिको रण्स्वांत नपराविञिश्शणासस्मदाद
तास्मसिवरागादिमत्वयाप्रमपदगातत्वासंस्तवान कृतस्य तु तरागसमेधिसाध्य तत्यनआह तिथावार्थः ७ नवस्तु निनिमित्त एव संसारः कादिसाधे
ऽन्यथाः नादि स्तुक्तवेनात्फयितस्यापापरस्यानेयार्थिकिः कार्यविशेषेणशारीरादि पेद्रियद्वात्फपगमाविरस्थ्यातत्यतआह नियमावधिः इयद्विरस
यापरिच्छिन्नणामः तत्वावत तस्यात संसारः प्रेत्यलावापरनामा आत्कृकः कर्म्मसंबंधलक्षणकारणविकलाः यदि हि निर्हेतुकाः पिसंसारस्येव
ध्यातनदायावतुव्ययस्करक्षणकालाभवेनेनेद्वात्सर्यमास्कृत इति कृतस्यायं नियमः अहेतुकानामात्माकाशादीनां सद्भावाधाकस्याप्य तु पलनात् आ। १३७

घादेहुकोपत्यसंसारः सावधिरयोपगम्यतेतत्राह सत्यायावत्कालं संवतुजायतां अहेतुकत्वाविशेषेऽपितस्यावधिमतासाध्यं नद्याकाश॥
दिवत्सशाश्वदितिविविनिगमनाया प्रमाणसावात् किंचतदानीस्य संसारादेतुकत्वं स्वीकार अगापितथाप्रसंगः विरक्षाचात् कस्मस्यादन्ता
स्फयगेमवद्ये श्वरस्यापि दहपरिश्रुदास्फपृगास्मो तेयायिकानामिति तत्स्वतिविंदिरयिनस्तु आत एवंवास्मिन्नपिपक्षेबंधस्यावतस्तुक्तस्य पु
नरावृत्तिर्दुर्घटविध्यवस्थितं तदेवं सप्रपंचं बंधतत्वमभिधायमप्रतिक्रमप्राप्तं मोक्षतत्त्वप्रकृत्यंगाथोत्तरार्द्धेनापन्यस्यन्नाह मोक्षकाइत्या
दि स्माक्षइतिलक्ष्यपदं अाप्तुनरत्राभिधानं तंवतीइत्यायाद्यः तेवस्माकस्तु सोक्षः पुनःकइत्यनआह कर्म्माभावः कर्म्मणांज्ञानावरणादी
नांबंधनसमर्थानां सर्वेषामप्रसावाप्यगमः जीवस्यात्म्य एकात्यन्तिको वियोगइतियावत् बंधविप्रयोगात्मा सक्ष इति परम
स्तुतिवचनात् शाश्वतस्य इत्यात्मतयानित्यस्य जीवस्यात्मनः। स्वभावः नित्यचैतन्यानंदज्ञानादिर्जीवस्य स्वभावः सचतस्य प्रदे
शस्यवप्रकाशस्वभावस्याप्यवरकादि व्यवधानात्यकाशइ वकर्म्मावरणाच्छन्नोपि नाविर्भवति तदपगमात्तु प्रादुरस्ति।
जीवस्वभावाविर्भावकतुःयचारणमात्सापितमायात अथवा। कर्म्मक्षयसमाश्रयणात्स्वतएव जीवस्वभावस्तदावाप्यनतर
जीवस्य कदाचिदपि नित्यत्वितत्वानंदरूपतया अप्रच्युतः सच। संवरनिर्ज्जरायाः फलं अतएवतदनंतरं प्रतिपादितः इति निरूपणाधीन।
ति निरूपणतया प्रतिस्यागिनवंधमतरास्रवाःस्याप्यस्याः कृतइति मुमुक्षुणावास्मो नियमसज्ञातव्यासवति तित्यानंदरूपतयावत्तु वर्गस्था
हीनिषिक्तत्वात् इतरथातद्गुणायस्थायावमितार्यादि शाकतायारपिसंवरनिर्ज्जरयास्तु मुक्तुश्रद्धानानर्थकापत्तः नद्यविज्ञातं चिंतामणिव
क्षणासयस्सामूल्येनस्तुपादातुं प्रेक्षावान्प्रवर्तते नचासावस्मदादिभिःप्रत्यक्षणावसातुंशक्यते अस्मदादिज्ञानास्येंद्रियकत्वात्स्य चाती
ंद्रियत्वात् आत्मा च मानादमो ज्ञातव्यः तथाहि रागादिकर्म्मसंचयः कश्चिद्विकल्पविदस्यंतविलायते प्रतिपक्षभावनाप्रकर्षतारतम्यतजाय
मानाप्रकर्षतारतम्यत्वात् यो यस्य प्रकर्षतारतम्यतजायमानाप्रकर्षतारतम्यः सतस्य प्रकर्षकाष्ठायामत्यंतविलायते यथा प्रासाहमरण्यांजल

पंचलिंगीवृत्ति
२३८

धरध्मरामार प्रकर्षतारतम्यं तजायमानां प्रकर्षतारतम्यान्निदाघातपाग्निना प्रायान्नू महत्त्वान्तथा चायं तस्मात्तद्वयत्वमातां दृष्टाद्दानंकमत्यंता
नाव्यत्तरूणाम्मा रूसिद्धः सर्वज्ञानानुत्केवलप्रत्यक्षादिति सूत्रवकर्मानावरणदनानादिनिष्कर्मतयायारो दिष्टत्वानादिमुक्तस्यनिरासः बहानामव
कर्म्मणामत्यंतानावस्थामारूपदाक्षिध्यसयाप्रतिपादनात् शास्त्रतुभीवच्चानावगादनत्तुबुद्ध्यादिविशेषगुणात्यंतोच्छेदविशिष्टमात्मस्वरूपमोक्ष
यप्रतिपद्यस्ततन्मतवकदासः तथाहि वृषान्तद्विषयः प्रमाणेणपन्यासः आत्मानां बुद्ध्यादिगुणाः कदाचित्यत्यंततुच्छिद्यंते संतानरूपणजायमान
त्वात्प्रदीपवत् नचायमसिद्धः निरन्तरपराहृपतयामाषाजन्यतः सर्वज्ञित्वसिद्धः नापिविरुद्धः सोध्यविपर्ययेणव्याप्तेरसिद्धः नित्यत्वयात्यंत
च्छिद्यमानानां गगनादौविपक्षेतारपत्तानस्वनानेकांतिकः तदेषां कतयोच्छेदइतिवाच्यं प्रसंख्यानत्तुत्वसत्वमासाक्षारात्मिथ्याज्ञानाद्य
छेदकाप्रणत्तक्षिद्धः दुःखजन्मप्रवृत्तिदोषमिथ्याज्ञानानामुत्तरा राग्याग्यतदनंतरापायादपवर्ग इत्यरूपादसुतिवचनात् अत्रप्रवृ
त्तिशब्दनधर्माधर्मयोः प्रवृत्तिकार्यत्वेधर्माधर्मावुच्यते बुद्ध्यादीनां मपायानाशोऽकर्तृत्वात् न जन्मपदनमपामपक्षिधेनात् आत्म
नः शरीरेंद्रियबुद्धिवदनातिमंबधर्मएवजन्मत्वात् नचातथामुक्ते दतदभित्रस्यात्मनोऽप्यच्छेदइतिवक्तव्यं गुणगुणिनोर्भेदात्कपग
मात् नाचवंतुक्तावात्मनस्वेतन्यसुखाद्यत्यंतोच्छेदेनाषामुच्छादत दभिदंव्यात्मनोऽप्युच्छेदइतिवक्तव्यं गुणगुणिनोर्भेदात्कपगम्य
त्वाघोणादविशाषणतनदर्शप्रश्यतिषांतप्रकाशंतत्रस्मानित्यावेतन्यानंदरूपजीवत्वनावएवमोक्षः तथाचश्रुतिः विज्ञानमानंदंब्रह्म आनंदंब्र
ह्मणेरूपंतच्चमोक्षेऽभिव्यज्यतइतिचेति न प्रमाणाभावात् नतावत्प्रत्यक्षंइंद्रियजत्यं नप्रत्यक्षेणानवदर्शितविविधसं तत्पावर्त्तायामपिसामर्थ्यत
तथाचइंद्रियजन्यागनेंद्रियजन्याश्चतयोर्युगपदुत्पत्तेरप्रसंगाः शरीरादिनापरिबंधादतींद्रियजन्यासन्याःसंसारिणोऽनुसवइतिचेत् शरीराद्यव
छेदेनतदाविर्भावदर्शनादुपकारकतयासत्यतत्प्रतिबंधकत्वासिद्धेः लोकेर्योगाप्यतनशरीरमितितल्लक्षणात् नचानुमानात्रित्यसुखसिद्धिर्भवि
घ्यति तथाहि मुमुक्षोर्विनोप्रवृत्तिर्दितप्राप्त्यर्थाप्रेक्षावत्प्रवृत्तित्वात् प्रवृत्तित्वात्स्वर्गार्थिप्रवृत्तिवत् नचतेषांनित्यसुखंविनान्यद्धितमस्तीत्यर्थदर्शप्रवर्त्त २३८

रत् एवंचसुखस्यचैतन्याविनाभाविन्तान्नित्यचैतन्यस्यापिसिद्धिरितिचेन्न अहितपरिहारार्थयाऽपितस्यादर्शनात् दृश्यंतेहित्यांस्मादयादिन
यादेहिमिन्हादीनूपरिहरंतःपलायमानाः तथाच प्रेक्षावत्प्रवृत्तेस्वाहिताव्याप्यत्वासिद्धानित्यसुखसाधकत्वंनाहितपरिहारार्थेवमुमुक्षु
र्विनांप्रवृत्तिर्भविष्यति नतुमानसदनुमानादिज्ञानमानंदब्रह्मेत्याद्यागमादेवतत्सत्स्यति आगमएववस्तुतत्त्वार्थिनाप्राप्यःइंद्रियार्थेषु प्रमाण
तस्तत्कारिवमाव्रणोवतरायाकृप्योगात् यदाह नमानमागमादन्यन्मुमुक्षूणांहिविद्यते मोक्षमार्गेततस्तत्रयतितव्यमनाबिलैः तस्म
दसिनित्यसुखादाविवन्ने दुःखाभावेतथानंदादिशब्दप्रवृत्तेरविरुद्धत्वात् दृश्यस्यवलोकेतत्रसुखशब्दप्रयोगः यथाहिरकविदिंधनादि
नाक्रान्तमूर्द्धन्याःस्वेदस्यदप्तानस्वादादयबिंदवाविधिनाद। गन्यांतरविश्रामरमा प्रवृद्धमच्छायायांसरमवतार्यतिविद्यो सुखेनजी
विताःस्मवि कृचाणाउपलब्धात नचनित्यसुखरागेणप्रवृत्त मानस्यापिगानामुक्तिर्घटतेरागस्यबंधतत्समाख्यया निरूप्यत्वा
त् अन्यथाप्राप्तानादिरूपतपितपस्यतामुक्तिप्रसंगात् तपस्य रादमुक्तिहेतुतयापिश्रुतः किंचनित्यज्ञानंसुखंचज्ञानांतरेण
विद्यतेनवा नवतु मनोरथ्यसंकल्पतोऽसंवेद्यत्वात् न तथा वृदकज्ञानांतरस्फरणमात् तथाच्छवीरतवुद्धाधातृतु तस्मा
न्नमोक्षेनित्यचैतन्यसुखरूपताजीवस्येति अत्रोच्यते यत्ता यदुक्तसंतानरूपणजायमानत्वात्बुद्ध्यादीनामत्यंतोच्छेदइति त
त्रकिंपितृपुत्रपौत्रादिक्रमेणपुरुषप्रसंप्रदायोगोत्राद्यपरनामासंतानोविवक्षितः आहोउपादानोपादेयभावेनोत्तरकार्यपरंपरान्यायः
उतसमानात्मनसजातीयकार्यकारणप्रवाहः नप्रथमः तस्यपुत्रुरूपाद्ध्यन्वप्रसिद्धेः बुद्ध्यादीनावत्तथात्वस्याप्यसमर्थनात्स्वमावात् नृद्वितीयः
तथामात्मोपादेयत्वप्राकारणपरस्पराद्युपादानोपादेयभावनियमात् तथावपसूत्रदाद्यपिविशेषणमसिद्धमाद्दत्तः किंवात्मातरकार्यान्या
दोऽपिकिमविच्छेदेनविकाद्दनवा नाद्यः सुषुप्तमूर्च्छितावस्थासुतेषामेवतोविच्छेदाप्यगमात् नापरः दृष्टांतीकृतप्रदीपउपादानोपा
दानोपादेयत्वावितांतरकार्याणामविच्छेदतोन्यादात् तथावसाधनेकादशसिद्धासाधनविकलोदृष्टांतः नतृतीयः बुद्ध्यादिसत्याविज्ञाया

नामिक्षादीनामप्यन्यादृग्दर्शनात् नियामकस्य ज्ञानादेरप्यनैकान्त्यात् स्मृत्यादीनां चलवद् विपर्ययेण प्रमाणत्वाभावात् मणिमन्त्रज्ञानादिस्यः संवा
ताग्रहाद्द्वारेणात्यन्तक्षयत्वसात् पाकजपरमाणुरूपादीनामिवविधर्मतानरूपणत्वानाविपितृवतान्यतोच्छेदानन्तस्य परमाणोर्मारस्येवरूपस्य
व्ययत्वेनाप्युच्छेदानुपपत्तेर्नैकान्तिकोऽपि नच फलायतस्याच्छेदइ निवार्य तस्य प्रागभावनिरासात् यदि चानित्यानां बुद्ध्यादीनां मुक्तावत्यन्तोच्छेदः साध्य
ते तदा सिद्धसाधनं अस्माभिरपि तथात्वस्वीकारात् यदपि तत्त्वज्ञानान्मिथ्याज्ञानोच्छेदः क्रमेणन्यादिसंदर्पितं सत्यनुक्तं सर्वज्ञ तत्त्वज्ञानान्मिथ्या
ज्ञानोच्छेदस्तस्माद्दोषोच्छेदस्तस्माच्च धर्माधर्मयोरनागतयोरनुत्पत्तिः संचितयोस्तु तयोः कथं तस्माद्भोगाद्वा लाभादेव तयोर्त्स्वक्षि
न्तृक्षयोपगमात् तथा च तत्त्वज्ञोऽपि योगी अलब्धवृत्तीन्यपि कर्माणि लोगादिवस्यातकर्मत्वात् प्रारब्धफलकर्मवदिति नानुक्तं क्षीयतेक
र्मकल्पकोटिशतैरपि इत्याद्यागमस्याप्यवामवत्त्वात् अथ। क्षीयते चास्य कर्माणि तस्मिन् दृष्टे परावरे इत्यागमानुरोधाद्योगी वि
नामानन्तरायज्ञानं विनापि परात्मदर्शनात् स्वकर्मणां क्षय इष्यत इति चेत् न अस्याप्यनागतनदन्तत्वाद्यवचरितार्थत्वात् यदि वा
स्यायमर्थः उत्पन्नतत्त्वज्ञानो जीवन्मुक्तः कश्चिदात्मनोऽनुयां संकर्म राशिमवगम्य योगर्द्धिसामर्थ्यात् त्रिकायलोके कर्मफलानुगुण
ण्यनन्तरंडातःकरणानि संप्रात्मकायान् निर्माय तत्र तत्फलोपभोग नामानन्तर्य यतसम्यविपाकितमपि कर्मजातं युगपदेव क्षिणातीति तत्त्वक्षि
ह्वातानि प्रायेण लोके स्वयं चितयोस्तयोः क्षयानन्तकान्तमात्रादिति अस्तु तदवमितिचेत् न अयसिद्धान्तात् अदत्तफलानामपि कर्मणां
तंयुगपदेव क्षिणातीति तत्त्वज्ञिह्वातानि प्रायेण लोकादेवसंचितयास्तयोरनन्तज्ञानमात्रादिति अस्त्वेवमिति चेत् न अयसिद्धान्तात् अदत्त
फलानामपि कर्मणो प्रायश्चित्तेन नश्यता विशाय्यागमादितराभाव प्रायश्चित्तविधेस्तस्तुतिपादकत्वं यत्तान्तं चवीर्यहीर्यानाः एवं च प्रायप्रयोगक
र्मत्वादिति हेतुरनैकान्तिकः प्रायश्चित्तेनाध्यमानत्वात्तथा रूपेलागम् अनन्तरणापि क्षायापपन्नः एवं च प्रायप्रयोगकर्मत्वादिति हेतुरनैकान्ति
कः प्रायश्चित्तेनाध्यमानात्वे तथारूपेलागमनन्तरणापिक्षयापपन्नः अत्र च कर्मक्षयश्चात्यन्तिकोऽनिमित्तानवाप्तोऽनागतक्षायतध्यमानादिजन्य। १३८

त्वेनतस्यापगमात् ततो ऽनुपलाग गच्छप्तनयस्यादिहेतुकतत्क्षयत्वात् कर्मत्वादितौ विरुद्धोऽपि सोपाधिकत्वादप्रयोजकश्चायं नहि
कर्मत्वेनासारबद्धफलकर्माणि भोगात् क्षयन्तीयतः किंतर्हि कृतप्रायश्चित्तत्वात् तथाच विचारोऽध्यमितानिकमणियथि स्वविषयतीति विद्यध्य
प्रायश्चित्ततया भोगं विना पितृक्षयंति को विरोधः उपाधिलक्षणं चात्र यथास्येवायाख्यं नानुक्तं क्षीयतइत्यादावागमोप्यकृत प्रायश्चित्तं तद्वि
कल्पयोजनीया नव विज्ञानगुणक्षीयतेचास्य त्याद्यागमस्य तत्प्रकर्षप्राप्तविहितानुष्टानतप्याध्यमानादिनिर्वर्त्यघातिकर्मक्षयाद्दर्शनन्त्वालम्बन
लक्षणपरापरात्मदर्शनात् स्यावस्तुतत्वयोः कार्यकारणभावः पियविनद्दर्शनस्यान्तरं तारर्तस्यावादिति आचार्यविवक्षया इदयमधिष्ठितमाद्दोमा
लोप्यरः कुसुमसायकबाणगणवरम रमणी वल्लभ लोचन विषयवेषु। यत्वयात्तनजननिन्यायेनातिज्ञायामाकारयोर्वोयर्थो विपर्ययः कल्प्य।
तइतितात्पर्यतस्मात्तत्तत्फलमिव अत्राविहतिपत्तः यदित्तु। अयमाणघाषिविवक्षितसदा त्वपग्रह घातिकर्मक्षयं विना
परमात्मादिसाक्षात्कारासिद्धः अथ परात्मादिदर्शनानं। तदनन्तरमपवर्गादिकर्मक्षयात्मतत्त्वदायवाक्त्वतमपि संगाच्छनप
व अस्माभिरिष्येच्चाकारात् यद्वोत्यन्नतत्त्वज्ञानइत्यादिनास्य। तात्पर्यनिरस्तुपवर्णितं तत्रघटत कामाकलिका रूपरागवि
नातन्त्रकायनिर्माणनायाभिदादिलोगाजुपपत्तः रागादीनां च। रस्यरनितरत्कनयात इताजीवन्मुक्तत्वासिद्धिप्रसंगात् रुडांतःक
रणसंख्याशार्ष्यकायपुविफल्यात्रायपदस्त अहाष्टावष्टहातानामवमनस्यामात्मसंयोगानज्ञानादुत्पादनसामर्थ्यात् जीवन्मुक्ताय
ष्ठायपदानेषां तत्त्र कायुज्ञानाद्युत्पादकत्वमितिवाच्य कर्मनिर्मुक्तात्माधिताच्चानदव्याजकल्पतयाप्तशोतत्पदद्धानम्भवात् अन्यदी
यादृष्टेनचान्यदीयमनसौनदायागात् योगर्द्धिमहिम्नानत्प्रयोग इतिचेत् नचितन्महिम्नैवतत्र तिर्यङ्मनुष्यादिकायेषुत्तेदायम
नासदृशतास्यस्ततत्फलमुपपत्तत्वं किमेस्परंडातःकरणसद्भूतास्वरात्तक कायतिर्माणप्रयासेन स्वस्वासिमिलितवेतेषामधिष्ठानात्
स्वस्वाम्यधिष्ठानैः फित्तेषाव्यन्तरादिभिरधिष्ठानोपलन्नात् व्यंतरशंकितस्यायोगमपिवित्राः वित्यत्वात् तस्मादस्यागमस्य प्रागुक्तमे

वतामत्यंतत्वनदिति॥ एवंचागानित्तुत्तुत्तात्तुत्यादकस्यस्निग्धमधुररसोजनादेः प्रागुत्पन्नतद्याहन्निसामर्थ्यवतूज्ञानतयस्मरदेरतागतक
र्मान्तुत्पादकस्यापिसंवितनदुछेदःऽपिसंवितनदुछेदःऽपिसामर्थ्यमिष्टव्यं तस्मात्सम्यग्ज्ञानचारित्रादिरवात्यंतिककर्मक्षयहेतु।
रितिष्ठीकर्त्तव्यः तथाचार्षं नाणंपयासयंसोहउतवोसंजमोयगुत्तिकारो तिण्हंपिसमाजोगामोक्खोजिणसासणेभणिओ॥ तच्छि
मिदानींकर्मक्षयंप्रतिलाभाः किंचिक्करएव तथासतिष्ठिंदुविस्मरणंश्वरूरणामित्याद्यागमाच्याहत्यापतितिचेत् न प्रारब्धफलकति
पयकर्मविगमंप्रतिकिंचिक्करत्वेऽपितत्कालविषयानिःशेषगाधाव्यवसायादिहेतुकासर्वसुरिकर्मोर्ज्जनानिबंधनेतयात्यंतिकमकरणं
कर्मक्षयाकारणत्वेनतच्चतस्याकिंचित्करत्वात् दुल्लिहुविस्मरणमि त्याद्यागमस्तुनिकाचितानितरभ्यप्रत्याद्यानिजासर्वानिवकमाणिफ
लिहुयमिमाख्यः तत्रिज्ञास्पानोतथास्वदनेश्चिनोपितुक्तिसंभवा। तू अतएवास्यैवागमस्याग्रिमवाक्यं तवसाउनिकामस्सञाइति य
दपिगुणागुणितार्त्तदात्रुद्याफलदेदयस्वमनरस्कदम। नितदप्यचारु ज्ञानात्मनाःस्वत्पंत्वादःदज्ञानामातिमामाना
धिकरण्यंतस्यात्मनज्ञानमितिलिस्दानेचप्रतातिःस्यात् समवा यात्मामानाधिकरण्यमितिचेत् न तस्यनिषेधात् तस्मात्रयो
लेशतेदाभ्याम्पयंतेस्याथेनमामानाधिकरण्यमलवप्रतीत्योरूत्तम्यार पिसंगति स्यात नवात्मतज्ज्ञानमत्यंतोनिदत्यतमत्यपितस्मिनतस्य
त्पादविनाशावस्थानयस्मिन्नमत्यपियदुत्पादविनाशावतताऽत्यनित्यात्यथामत्यपियरटमहारजंनरागः तथावदत्तस्मात्रायत्यंतेमा।
नात्रयारत्यंतलदमिहिरिति चेत्न मत्यपिपरयोस्तेतरसंक्षालानातुत्पादविनाशिविःऽपिततस्त्वथामामदात् अथवाद्यादिकारणात्क्ष
लाचययवमायागाविविनाशास्यैवकस्मालयाहत्यात्मयवावयविनःमत्त्वज्ञाइतिशिकद्याक्तदइतिचेत्न संयुज्यमानपदार्थातिरिक्तस्य
संयोगस्याभावात् महिपरस्परसंयुज्यमानाज्जादन्यस्तायाःसायोगानामानन्तनदनंगाकारयरस्तुविसुक्तःऽपिहास्तनञ्युक्तोऽया
मितिप्रत्ययःस्यादितिचेत्न तत्रतयोर्निरंतर्यभावात कलसर्हिसंयुक्तौविमौपदार्थावनयोर्वासंयोगइत्यादावेकत्वविशेषः

णत्वतात्यत्रपदार्थान्यामर्थांतरत्वेनसंयोगस्यप्रतिपत्तिरितिचेत् न तत्रतयोर्नैरंतर्यावस्थानादेवतस्प्रतिपत्तिर्नसंयोगात् संयोगादवनेरंत
र्यावस्थानप्रतीतिरितिरितिचेत्न अथास्याःऽपिकनारस्यात्तयदिपदार्थान्यांकिंसंयुक्तास्यामसंयुक्तास्यांवा नाद्यः संयुक्तास्याहितास्यांसं
युक्तात्यादनंतस्मात्तयोःसंयुक्तत्वमित्यात्यात्याश्रयप्रसंगात् कर्म्मसहकृतास्यांतास्यांनितिचेत् न प्रराचीनकर्मवत्तामपितास्यांसंये
गस्तरयावस्थानःत्वात्यादतापत्तेः उत्तरयारत्यतरस्यवासंयुरेवातकर्मपरंपरात्यादनात्सामत्यातोस्यानदुत्पाहनमितिचेत् न प्रत्यास
त्तिरिति रिक्तस्यसंयोगस्यानुपलत्तात् सावपदार्थयोर्नैरंतर्यावस्थानात्तात्पातद्यकर्मादिकारणतन्यतयोःस्वरूपामेव एवंचात्यामत्र
तथावस्थितास्यातास्यानान्यसंयोगः नतुयदिसंयोगानास्ति॥ तर्हिहरवर्त्तिनःऽप्यमोबहिरवस्थितःऽपिहस्तयामसंयुक्तोय।
तिष्ठतीतिसंयोगप्रत्ययोवाप्रत्ययोनप्रान्नातिमिथ्यापत्य यस्यकश्चिस्यक्पत्ययमतोरणात्युपपत्तेः नहिकिंविद
उपलब्धमत्यजलुस्यमरीचिकायांजलमतदितिविपर्यय ग्रादतातिचेत् न अन्यत्रसंयोगविनापिपदार्थयोर्नैरंतर्य
प्रत्ययस्ययथार्थत्वोपलंनेनसंचारःऽपिहक्रदेदरत्वादितिमित्ता। ज्ञामातःछायमितितत्त्वतत्प्रत्ययस्यमिथ्यात्वप्रतीतरूपपत्तेः ताद
वकस्मालत्यायतोत्यादविनाशावेऽपिज्ञानमात्मनोननेस्यत।न वालस्यते नचालादाप्पकालतनद्यतेमित्रव्याहारव्यवहारा।
दिगावशवनकथवित्रयोर्लदात् एकांशालादगुणितावस्थेवासिद्धः अतएवस्तरएककपर्यायविनाशात्स्यादात्यानपर्यायवत्ताऽपि
तदापत्तिः कटककङ्कशादिपर्यायात्यादविनास्योमपिहस्तसदउपलसात यदपिनित्यादेतन्यानदरूपताउक्तावात्मनोनास्मदादि
प्रत्यक्षावासायत्पादितदपितयुक्ता।अस्मतप्रत्यक्षागोचरत्वपितस्याःसर्वज्ञप्रत्यक्षविषयत्वात् तस्यचप्रागवसमाधितत्वात् यत्तुनित्य
त्वेऽपिसमारावस्थायांमानसासद्यातानद्वज्ञानावरणकर्मणाप्रतिबद्धत्वात् वाशरादिशाव्रतनेस्वतिबधः प्रस्फुततसतमोहकारित्व
शरीरवतयवपरमायागिणःशुक्लध्यानप्रकर्षाद्विवासज्ञानावरणग्राहायागद्यसंवेद्यनित्यज्ञानास्तित्वात्किमिहः एवमहिशरीरादिमहका

पंचलिंगवृत्ति
१५२

रिविरहान्मुक्तो नदसिव्यक्तिनाशप्रसंगइतिचेन्न न सहकारिविनाशेऽपिकार्यस्याविनाशात् अन्यथाकुलालविनाशेऽपिकार्यस्यावि
नाशेऽपिकार्यस्याविनाशात् अन्यथाकुलालविनाशे घटस्यापि विनाशापातात् यद्येवं ज्ञानवन्नेदानीं नित्यसुखस्याप्युक्तवत्प्रसंगइ
तिचेन्न न सहकारिविनाशेऽपिकार्यस्याविनाशात् अन्यथाकुलालविनाशे घटस्यापि विनाशापातात् यद्येवं ज्ञानवन्नेदानीं नित्यसुख
स्याप्युक्तवत्प्रसंगइतिचेन्न तत्प्रतिबंधकस्यैदयिकसुखस्याद्युक्तनावकस्य वदनीयकर्मणः सत्त्वात् मध्यवस्थायामनंतज्ञानवाछदानूयदपिश्र
श्रावनप्रावृत्तिवस्यान्यथासिद्धा सुखसुखप्रवृत्तेरहितनिषेधसंबंधसमर्पितत्वप्रसंगात् पुरुषार्थसिद्धर्थत्वात् प्रेक्षावत्प्रवृत्तेः अहि
तनिषेधस्य च स्वरूपेण पुरुषार्थत्वात् नह्यहितनिषेध इत्यथवा स्मोसुखाय श्यात् किं नाम सत्यप्यस्मिन् सुखं संवद्यतास्याशाया न
हि निधुवनादि सुखमत्यपरिरंभादिदुःखं व्यावर्त्तत इति दुः खव्यावर्त्तर्थमेव निधुवनादिसुखकाम्यातत्स्वरूपेणाप्यपि
कथं तस्यादिति चेन्न तस्यापि सातवेदनीयकाम्यमानत्वात् अ हिंसादिस्योऽपि सतो दुःखव्याहत्तेरपि स्वरूपेणेष्यत इ
ति चेत् न तथापि तस्यानाविलसुखलक्षणत्वेन वक्ष्यमाणत्वात् न च सुखस्यापि दुःखव्याहत्तेर्वांछयास्पृहणीयत्वं तथा तावत इ
निवाच्यो दुःखव्याहत्तिसुखयोरव्यभिचारित्वव्याप्यत्वान्। ततः सुखस्य दुःखहान्यविनाभावितयातद्व्याप्यत्वात् स्वात्ताय
युक्ता दुःखहानये दुःखहानस्तु सिंहादिभ्यः पलायनादौ सुखं विनापि भावेन व्यापकत्वयातदंतर्यं एवं च सुखस्य स्वरूपेणे वा
काम्यत्वं दुःखहानेस्तु सुखप्राप्त्याधिकनाथतिसिद्धं तस्मात्तु मुमुक्षुप्रवृत्तेरपि सुखलक्षणपुरुषार्थप्रायोजकत्वं विना यदि च
तत्प्रवृत्तिरहितसहानार्थे विष्यत् तदा संसारिसत्वप्रवृत्तेरपि हिताहितप्राप्तिपरिहारलक्षणस्वरूपेणापि न स्यात् कथमिति चेत् साधनपा
रतंत्र्यक्लेशानित्यत्वलक्षणदुःखहेतुत्वेन सुखस्यैकविंशतिविधदुःखप्रतिक्षेपात् तथा वाहिकंटकादिलक्षणाहितहानार्थ १५२
तया सुखस्यापि दुःखनिक्षेपात्तत्वतो दुःखस्यापि काम्यत्वेन दुःखलक्षणाहितप्राप्त्यर्थतया चतन्नेवेत्तेर्हि विधा प्रसज्येत एवं च हितप्राप्त्यर्थं

संसारिणां प्रवृत्तिर्न स्यादेवेति सत्वनिर्विशेषितः सुखसंवेद्यसुखमर्थस्व हारणात् अथ मुमुक्षुरुत प्रतिसुखस्य दुःखवत्साधनं संसारिणः प्रति
वाञ्छादरूपतयातस्यसुखस्याभावनिरवृत्त न तद्धेतादुःखहेतुत्रयाउपगस्य संसारादिनं हि नाऽपिप्रत्यविशेषात् अथ दुःखहेतुरूपाणामप्युक्तरूलत
याऽन्यास्त्वविद्यास्यास्तु सुखस्य प्रत्याख्यातुमशक्यत्वादिनि तथाहितप्राप्त्यर्थापि प्रवृत्तिरिति चेत् नर्हि मुमुक्षूणामपि सामान्यात्मा मुक्तावपि नाहं
शाम्यसुखस्यप्रत्याख्यातुमशक्यत्वादस्मिंतथाहितप्राप्त्यर्थापि प्रवृत्तिरिति चेत् नर्हि मुमुक्षूणामपि सामान्यात्मा मुक्तावपि नाहंशास्य सुखस्य।
सुखस्याभावात् अयं च विवादसत्त्र दुःखहेतुसंगलशोऽपि नास्ति अथ सुखस्य शरीराद्युच्छेदव्यतिरिक्तात्वविवक्षयि वा न्मुक्तो वदतदन
नुपगमात् तदसादइति शांतकर्मसमितिनुतयोस्मातिचेत् तर्कि। सुखस्यैवादेहाद्युच्छेदविवक्षायि वस्तुतस्सर्वेषामध्यात्मवादिनां मुक्तिशेषगुणा
नामविषह्यमितिचेत् तदा आश्रयरक्षानादात्मा मनसावाप्यसंगः तेष्या त्मार्थपिदेहाद्यनंगाकारात् निहत्या स्वात्मस्यनिति चेत् मुक्तस्यापि
पि ज्ञानं सुखं वा नित्यमित्यवधार्यतां कथमस्त्वसिद्धमि ति चेत् श्रुतमानागमास्योऽस्मिन्नितिक्रमः तत्रानुमानं तावत् श्र
त्मा स्वरूपेणाश्वतज्ञानसुखवान् तत्स्वभावत्वात् व्यापक भावः सर्वोप्यस्ति नहानं यथाप्रकाशाश्चोत्प्रत्ययस्वभावः सुधांशुः श
श्वतहानं यथा वायं तस्मात्तथेति तत्स्वभावत्वस्यं चासिद्धत्वादि परिहारः प्रागेव सर्वज्ञसिद्धौ कृत इति तत्र चात आगमस्तु अ
इसमहद्देवपरिणामत्वाव च्छिसास्तिकारणमगंतृ समासयमसप्पडिवाईएकविहकेवलनाणं १ केवलनाण अनंता जाणंती सव्वभावा
याम तिमहत्व सवस्तुकेवलादिहत्रिंणना हिं २ तिक्षिसमहदुरका जाइजरामरणबंधणविमुक्का अव्वावाहं सुरकं अणुहवंती सासयं॥
सिद्धा ३ इत्यागमतश्च मुक्तानां नित्यज्ञानसुखप्रतिपादनात् सवनामपि विज्ञानमानंदं ब्रह्मणारूपं तत्र व्यक्तिव्यज्यतइतिश्रु
त्यादेरन्यथाऽनुपपत्तेः सिद्धिप्राप्तेः अत्र हि विज्ञानानंदयोः सामानाधिकरण्यात् लिंगनमात्मायुगनात्माद्रत्नेणमस्त्वसावर्त्तं सर्वथा॥
ति तथा च द्वियाउज्वाचान्निराम् लिगेवाचान्निरामित्र सप्तवायास्यायात्मनस्वपरिणामिनित्यत्वे अनित्यत्वतइतियदापिनित्यत्वम

DR. BHAU DAJI

पंचलिंगीवृत्ति
१४२

वसीयते अभिव्यक्तिश्चावरणापनयनं तच्च विद्यमानस्यैव स्वरूपस्य तथा च संसारावस्थायां सत्त्वं तदा नावरणं तेन तदावरणस्य कर्मण
:सत्त्वात् मुक्तौ तु तस्यात्यन्तिकक्षयाद्भवत्येव नित्यं तत्सुखं अथाभिव्यक्तिः संवेदनं तथापि तस्य नित्यत्वे सदापि तस्य सत्तावावर
णे संवेदनासंवेदनात् मुक्तौ तु तदसंवेदनं संवेदनात् न चात्मा ज्ञानस्वभाव इत्युक्तं कायादिविरहे यान्तरज्ञानं च मुक्तौ तत्ज्ञानं नित्य
सुखवत् कथं नित्यं दर्शनावरणस्य क्षयादित्युक्तत्वादिति यत्तु परस्य च सुखं ततो णाधिकत्वेन परामृष्टतापसाधनेन मुमुक्षुप्रवृत्तिरा
पि तद्धितया मुक्तौ सुखं न च तत्कायादिवदुक्तं मुक्तौ तदनागतात् ततो ज्ञानवन्नित्यस्वभावं यज्जीवस्य स्वाभाविकं तदनन्तरोप्यं सदाव
स्थायां तदसंवेदनमावारकसामर्थ्यात् अत एव तस्य संदततमा दितारतम्योपशांतमोहादिगुणस्थानं ध्यानमतिस्य समाहितम
नसः सर्वत्र सामायिकस्य प्रकर्षितस्य महासुखस्य स्या॥ प्रकर्षतारतम्यं नस्थाने साक्षात् परमानंदः श्रूयते न च प्रका
शान्तादप्रपायायास्यादर्शो ज्ञानसुखयोर्यावच्छायामपि तत्र शमसंवेदनं तत्रापि तदनुभवन तात्पर्यमि ति मायतं त
द्दृशो रपि सूर्याचंद्रमसोः प्रकाशमंडलं न ति सदा ध्यानदर्शनात् न च तथापि तत्कायादिकारणविनाशे तस्य सुखस्याप्यभावप्रसक्ति तु
त्वाद्यपि तदभ्यासप्राप्तिरिति चेन्न विकल्पासहत्वात् किमेतस्यात्य न्तो कायाद्यपगमे स्यात् अभिव्यक्तौ वा तत्राद्यो आद्यस्थिते
र्त प्रथमः तत्यत्वस्वीकारात् स्वीकारे वा तस्यानित्यत्वे न विनाशोस्तु सुखस्यापि विनाशप्रसंगात् तथा च मुमुक्षुप्रवृत्तिर्हितप्राप्त्यर्थता विल॥
यते प्रमाधिवाद्यभावोपपादके न हितार्थः तस्याभिव्यक्तिरस्याप्यामवसंभवात् तत्रच्युतदृश्यस्यायाः सर्वविकल्पास्तदापत्ताः तत्र
तीयः कार्यविनाशेपीश्वरज्ञानस्य वत्तत्सुखस्यापि न क्षयप्रसक्तः न चतुर्थः प्रेलायसंसारि जीवानां तत्सुखप्राप्तमनकायावच्छेदसंत
रणापि धर्माधर्मसंस्कारणामेव मुक्तौ सुखस्यापि तत्संभवाविरोधात् तत्त्वं तद्विनष्टं नित्यं सुखं तथापि संसारिसुखस्य नवतन सुख
रास्यन्तनात्यंतदुःखविविक्तस्य तस्य क्वचिदप्रदर्शनात् तथा चकिंतन दिष्ट संप्रत्ययाय मकल्पेन ता दृशाम् ऽस्य दशायितावादिति चेन् वे

१४२

षयिकं सुखास्येव दुःखावृत्तं ग्राम्यं न तत्क्षणलत्वात् न स्यस्तु जीवस्य तावतप्रयमनोपाधिकं च दुःखस्वसत्तुर्यं गत्वा स्यावनतद्विरहितत्वात् अदृष्टिलौकि
कदृष्टान्तेनानन्दरूपतत्सौख्यात् तेषामपि तत्रप्रियं तत्समीचीनं सुखार्थं विधनरक्षोणाद्यकल्पनावकाशात् इदं तु सुखस्य नित्यसुखस्य प्रा
साधनेन बाधकाभावात् दुःखाभावे सुखशब्दोपचारात् उपपन्नः किं चान्यत्रोपलब्धस्य सुखस्यार्थस्य क्वचिदुपचारः क्रियते अत एव माणवके
एव सुमुक्षुन धिक्तत्य मुक्तौ चिन्मुखं तत्त्वतोपलब्धं सर्वस्य सांसारिकसुखस्य दुःखपक्षनिक्षेपणात् तस्य हानतरहितता तावत्तालक्षणेक
क्षयाणाऽवाक्षय गमात् एवं दुःखाभावे किं तु प्रवर्तत्त्वेन दुःखाभावः प्रक्षेपणं तु क्षयार्थं एव न यथा कथंचित् तत्र सुखशब्दोप
चारत सुखबोधक पायसत्ययिवनाये वक्ष्यमाणं सुखेन सिद्धं माणवत्वा दिन्यादितिवत् अपि च यदि क्वचिदिहा सर्वसुखता लापये
तात्तादृशेष यिकसुखस्याप्यनुदुःखानुषंगहेतुत्वेनोदुःखता। यातकं सुखशाठ्यस्य प्रवृत्तिनस्यात् सुख्याभावाणो प्राप्ट
प्रवृत्तेः सुखातदृष्टोपलब्धमिति तेनोक्तं प्रायुक्तमात्यात्र मात्यं सुक्तौ तदुपलब्धः अतो मोनाक्षपलब्धिनापि त
तोपचारप्रवृत्तेः अन्यथामरुस्थले प्रवर्त्तित्यादौ मुखं परम॥ शास्त्रानोपचारार्थं स्मार॥ क्वचिदपि मासादनुपलंभात् सा
खाहानात्रिद्वन्द्वाज्ञोनाशवताञ्शरणनतरुच्छायायां शतमूपंडुप्रवृ। नस्य शीतोसुखस्य प्रसंवेदनमिदं नेन दृष्टं तावलंबनं तदुःख
रता विश्रामता दाश्रिशरत्रायायाः कर्त्तुमुचितः तस्य स्वं नित्यसुखमिदं हितं प्राप्तिस्वसुमुक्षुणां सुख्यः पुरुषार्थः न च हितहानिरिति मिदं
तवतुवा दुःखहानिरपि सुख्यः पुरुषार्थस्य प्राप्यमावारागणादिना लावानुत्रयमानेन वेनषा इतरथा मूर्छाद्यवस्थापि पिनत्वावस्थाह॥
त्प्रसंगात् न च मुक्तौ दुःखहानिरत्यत्यंत तत्र ज्ञानानुपपन्नमात् तस्मात्पुरुषार्थः यदाह उदासना गाः पितावत्यः पुरुषार्थतयोच्यते
तद्दि मूर्छाद्यवस्थार्थप्रहताह रूपतत्सुधीः प्रेयसी विरहादि जन्यदुःखहानि मन्वितषतां विषाद्याद्योप्रवृत्तिदर्शनात् तत्कृतयम
नाया अपि तस्याः पुरुषार्थत्वदृष्टा मिति चेन्न प्रस्तावदुःखहानेत रिहेतु तथार्थताया साधनात् विषादिप्रवृत्तिं हिंसावला।

पंचलिगी वृ
१४३

कश्चास्वतिषिद्धावरणेना चेत्स्वावन्नयादुःखहानेरपिविडंबनारूपतयातत्त्वतःपुरुषार्थत्वात् शास्त्रलोकाविरुद्धत्वात्स्वरूपेणाश्यमाणत्वेवा
र्थस्यवस्तुतःपुरुषार्थत्वात् अघवात अघवातत्राधिकामादिविपर्ययस्यमनसाप्रत्यग्रत्यडिश्यतमाहिमागमानिसंधिनाविषादिषुहितशास्त्रमिवपुहा।
त्वतंदुःखहानिःपुरुषार्थो नत्वनुत्पत्स्यमानतयादुःखहानेरवश्यपुरुषार्थत्वमिष्यते तर्हिमुक्तावपिमास्त्येव केवलंतस्याअनुत्पत्तिमात्रंधि
वक्षितं।इमंविवदनरूपस्यहिशाखावादापिकदाचिद्वा यावत्स्वत्वात् आद्यअनुत्पत्स्यमानत्वहिजीवन्मुक्तेनध्वस्तज्ञानमहिम्नाद्यस्यात्यंतिकीदुःख
हानिरनागताहिवनी स्यथाद्यत्वत्तमानापिमादेहयानसर्वक्षणात्त्वनुत्पत्स्यमानत्वहितीयक्षणेतुरागादिजन्यदुःखहानिरपुरुषार्थप्रसं
गात् प्रध्वंसरूपतयानित्यानंततस्यायादतमनुत्पन्नत्वात् अनु — नरवचाविषयांतरसंचारात्स्यादितिरचेत् उच्यते नत्रयनुक्तदुःख
हानेरनुत्पत्तिमात्रविवक्षायामनुत्पत्स्यतेएवहिजीवन्मुक्ततयो — दितदनुक्तं नहीनामुक्तरतावात् तावता नुत्पन्नमात्रस्याप्य
नुपपत्तेः सकलविद्याक्षमुक्तात्यंतात्खेदरूपायाएवतस्य — ?नवताद्वाकारात अनुत्पन्नस्यतत्त्वहिवेनविद्याक्ष्युग।
त्वात् अपक्षुन्नासमत्रतयाजीवन्मुक्तावस्थायांमुक्तिरुच्यते नथा — वनमत्राउत्पन्नमात्रध्वीहतिरितित्वत्रतस्यापुरुषार्थत्वात्
सुरवेवतत्वसंविद्यायाएवदुःखवत्तत्त्वमविद्यायाएवदुःखहानिः। — पुरुषार्थविचनास्फपगमात् इतरथैकेनजीवन्मुक्तेनसकल।
यानागतोत्यंतिकदुःखहानिवासनागर्हिजनानी अतींद्रियज्ञानेनापरेषामपिजीवन्मुक्तानांतदानैषांचप्राप्तनेकजन्मवर्तिनमुक्ताः।
नासंसारिणांनादिदुःखहानिसंचयस्यसाक्षात्क्रियमाणत्वेनतत्पुरुषार्थत्वापत्तेः नाचैवमस्ति एवरूपाणांपमाशानांमानिबंधनत्वा
त्पुरुषार्थतायाइत्यंगाकारात साक्षात्कारमात्रेणापितस्याःपुरुषार्थत्वमकलस्वापुसंयोगस्यापितत्संमाननसाधीपरमाणोरणस्य।
वीतरागतानवेत् यदपिवर्तमानायात्मादितदपिनसम्यक् स्वेनाशाप्राच्यक्षणतदभावात् दहिंडियबुद्धयादिलक्षणजन्मापायानंत
रक्षणजन्मापायोनंतरक्षणदुःखजन्मप्रवृत्त्यादिमिथ्याज्ञानादिप्रसंगदुःखाभावप्रतिपादनात् तदुत्पादक्षणवर्तमानत्वमन। १४३

स्वसंविदनासिद्धः यदपियावतसह्वेत्यादित्रापिमानुत्पादलयकंटकाकंहरणजन्मायादुःखहानिःसत्वावधिः स्वात्मवस्थापिचा।
न्नमानक्षणस्याविनाशस्याप्रावदसोस्मो विरत्यात्रापिसंस्काराद्वाधद्वारास्मरणवतधाहिदुःसहरिदुव्याधिजन्यदुःखध्वंसस्यस्मर।
णात्स्वापिनूयासव्यपलापात ईदृगनुत्पन्नस्मरणात्यापुरुषार्थत्वंप्रतीतिसिद्धामव तवदन्स्फारपन्मुक्तिप्रवस्तुदुःखहानेनवर्त्तमानरू
णोसंविदनंनापिकदापिस्मृतिः आत्मनस्तदानीज्ञानादिविरहात् एवंवास्याःसर्वथाअनुत्पत्स्यमानतयाकथमपिपुरुषार्थत्वंमनुज्ञा।
तेन्तवथ्यानित्यसुखस्वभावात्मुक्तिस्तथानित्यदुःखस्वभावापिस्यात् विषयिकसुखस्यदुःखाविनाभावोपलंभनमुक्तिस्तवृष्या
पिनस्यातथाद्वमानादितिरवत् सुखदुःखप्रत्यन्यथाउपप — त्रैवतस्यादुःखव्यालाववाउपपत्तेः नहिबालिशाअपिदुःख
?वाप्तायसुखहानयेवाप्रयतंते किंपुनःप्रेक्षावंतः त — स्मादुःखलेशानाघ्नंतमुक्तापरमानंदरूपैवमुक्तिः य
वदपिवनित्यसुखरागेणत्यादितत्रापिरागमात्रस्ता — सत्वादिनिबंधनधर्मस्यवविषयिकसुखरागस्यैवप्र।
वर्त्तकतयाबंधनसंभावितत्वात् निःश्रेयससुखरागस्य। — तुपरमात्मायोगिविधीयमानधर्मस्यप्रवर्त्तकतयाकेवा।
त्याहेतुत्वात् अन्यथाथघानित्यदुःखरागानुप्रवर्त्तमानस्यत। — सुखमयीमुक्तिस्तथाप्रवृत्याद्यपिसंसारदुःखद्वेषात्प्रवर्त्तमान
स्यतदुःखहानिमयामास्यात रागवद्द्वेषस्यापिबंधनत्वात् अथनाममोहंषःकिंतुदुःखजिहासामात्रमेतत् सद्धिपरामहिमुता
लक्षणः प्रक्षालनात्मकश्चभवेति नवात्रनघातस्मात्रचबंधने तर्हिनित्यसुखरवःपिनरागःसुखवाप्यादिमामात्रेत्यात् सहिसविल
सत्वष्टात्मकःकामिनीरिरंसालक्षणश्चजायतेतत्वप्रक्षालनात्मासांःपिनबंधनमितिदोषपरिहारस्थात्रमसोस्यातां।
स्वमनस्फपगामअपंरदुःखप्रहाणोक्तालक्षणाकारणाद्ध्यानादिनापराधक्षत्यप्रयतमानानांजीवन्मुक्तानांपियारपुराग
?नतिर्दपुष्यात् यथासमाधिनाजीमहामुनीनांमाक्षसंसारवतिरनिलाषाचेनवप्रवृत्यामुक्तिमिहःस्नतंमुखादीमादिक्षा।

मात्वेणापिरागाण मात्रव्वनावधमर्वत्रनिःस्पृहोस्तुनिमन्नमडूतिववनातूयदपिकिंनित्यंज्ञानंसुखंचावद्यातननावत्यादित्तदपि
नस्तुदरं ज्ञानस्यतावतूस्वप्रकाशत्वेनस्वावेदनत्ज्ञानांतरानपेक्षणात् तथोचप्रयोगः ज्ञानंस्वप्रकाशमज्ञानायपरांतापेक्षप्रका
शत्वात्यदेवंतदेवंयथानास्वस्प्रकाशः तथाचेतस्मात्स्वतिनचज्ञानस्यास्फुटात्मत्वंप्रकाशत्वंनाथस्वप्रकाशत्वाद्वाच्यत्वनत तथाचप
रुहष्टांनियाप्रकाशत्वस्यार्थलदाक्षष्टसाध्यमात्रेणतादृत्तत्वमितित्राकनाय स्फुटाप्रनिनास्वरूपत्वस्यनर्दर्घस्यात्यत्रापिसमानित्वनार्थ
स्याप्यवेदात् एवंचयथानास्वप्रकाशःप्रकाशनरानापेक्षयवप्रमात्ज्ञानप्रतिनामते तथाज्ञानमपिज्ञानांतरानापेक्षमेवस्वतःप्रकाशते
नवयथानास्वप्रकाशःस्वज्ञातायानपेक्षःपिस्वावेदनप्रमात्ज्ञा॥ नमापेक्षतनथाज्ञानमपिस्वावेदानप्रमात्ज्ञानांतरमापेक्षिष्यतइति
वाच्यं प्रकाशविज्ञानयोर्जडत्वाजडत्वाभ्याज्ञानापेक्षानपेक्षा॥ यास्यपत्ता एकस्येकदाकरणकर्मताविरुध्यनइतिचेत्
ईश्वरज्ञानस्यनवनापित्तथानावोपगमात् अन्यथाज्ञाना तरानावनतस्याज्ञयत्वापत्तेः अथतस्यानित्यैकरूपत्वेन
कथंचित्तथानावास्तुनत्वस्मदादिज्ञानस्येतिह्यिपर्ययादिति त्वन्नएवंतर्हिसर्वज्ञज्ञानस्यनवशाशायनानित्यस्यापितथानावे
पलंलनाविराधस्यसुवचत्वात् तथाहिसर्वज्ञानंसकलंसुवत॥ वर्तियदार्थपरिच्छेदरूपाणा किंस्वग्रहणानिनवा नत्वन्नर्हिसर्वज्ञताह
ानिःस्वज्ञानस्यैवाग्रहणात् ग्रहणेतिचन्नर्हिबलात्स्वसंवेदनत्वसिद्धिः तथाचतद्दृष्टांतनास्मदादिज्ञानस्यापितत्सिद्धिर्दुर्वारा येतुज्ञा
नांतरग्राह्यताज्ञानस्यसमिरितेतेषांज्ञानांतरमपिज्ञानांतरेणग्राह्यं तदप्यन्येनत्यनवस्थयाविषयांतरयांतरसंचारानावप्रसंगः अथा
तद्वियाविचतुरज्ञानंतरः परस्मात्किमपिज्ञानज्ञानांतरग्राह्यमवस्थाक्रियानतर्ह्याद्यमवज्ञानंनाग्रहणत्यंकिंतुत्तरांतरज्ञानांतरात्तस्मर
णप्रयासेननदेवमस्मदादिज्ञानस्यापिस्वसंवेदनत्वंकिंपुनर्युक्तोनित्यस्यनास्यनिव्यवस्थित नित्यंसुखस्यतुसंसारसुखस्येवात्मा
तुलावास्यपनायेवप्रादुर्नावान्नतदस्तुनावःपिज्ञानांतरापेक्षणेति एवंचज्ञानादिविशेषगुणाच्छादात्मा किंनामनित्यज्ञानसुखा १४४

लोकजीवत्वनावइतिसिद्धमितिगाथार्थः ८ तदेवंस्थापितमात्मास्वरूपप्रतिपादनानेयायिकाद्यभ्यायतंमास्मयास्त्यसंप्रति
मार्थनत्दर्शनतिर्दलितनिखिलमवामनाक्षशायदलस्यात्यनज्ञानसंतानाच्छेदोमाक्षइतियप्रतिजानातेमाध्यमकाप्तस्मतमंयाकुर्थ
शाह सतागमागाहा॥ एपहितमाप्राशयः समारिणादिबद्धस्यामाक्षः रागादयश्चबंधहेतवः नचैतएकांतनित्यश्चात्मनिबंधना॥
ध्नउमीशांतनित्यस्याविकार्यत्वात् बंधस्यचात्मनःकर्मसंश्लेषरूपतयापद्यानातुग्रहकारितयाचविकारत्वात्द्धेतुत्वाद्व तस्मा
त्मात्मनाबंधस्वदनाद्वेतस्माक्षस्यघोचतयारस्तुपपदस्यानादशस्यात्मानाःमादपवश्च्ययात् ज्ञानस्यतुकार्यतयाविकारार्हत्वेनरागादि
त्यागाद्धःकथंविज्ञावनावलनतद्विगमाद्वमाक्षइत्यपपय। घात अथस्मृवचतस्यामास्नायद्विनाशइति एतदस्तुक्तं ज्ञान
स्यक्षणिकात्वेनविनाशस्यवनिर्हेतुकत्वात्याद्दानंतरं तस्यायन्नासिद्धत्वात् नवज्ञानक्षणस्यरागादिनिर्बंधश्चापाद।
यितुशक्यात एकांतनित्यस्यचिंकांतानित्यस्याप्यवि। कार्यतयारागादियोगवियोगासंनवात तथावमनि
बंधस्यावाक्कथंमाक्षः नतुमान्तनज्ञानक्षणस्यमाक्ष। स्वसंतानस्यतन्विष्यति सदिज्ञानानामवानादिःकार्य।
कारणप्रवाहस्तस्यचेकत्वाद्वरागादियोगादियोगाद्बंधत्। एयक्त्यतनावनाद्यतिशयाध्वनाद्वतद्विगमेनताद्वित्स्थाद्वा
त्यनातुत्याद्लक्षणामाक्षश्चघटिष्यतइतिचेन्न संतानस्यद्वियदिसंतानित्याव्यतिरिक्तस्यैकत्वमक्षणिकत्वंचपरमार्थसदिष्यत
तदातामात्मात्रणात्मदेवास्फुटेतःस्यात् तस्यचातिरायाध्वनेनसंबंधामाक्षायाःस्वपयादस्वात् नवनित्यस्याविकार्यतयातदुप
पत्तिरितिवाच्यं एकांतनित्यतानिरामतपरिणामिनित्यस्यैवतस्यास्मानिरगाकारात् तथावकथंतोयारस्तुपपदस्यामेत्नानावपवाक्षय
रनित्यक्षणायासर्वतःत्वागात अथद्दयमपिसंतानस्यसंवृत्तिमात्वात्स्फाप्यात तर्हिसंतानितांज्ञानक्षणानामेवस्तुमत्व तेषांचानुका
वक्षणिकचात्यात्मकस्येवबंधमाक्षयारसुपपदन्यस्यबंधःअन्यस्यचमाक्षइतिस्यात् तथाचिकस्यातुगतस्यानावनकोपक्रमर्थप्र

पंचलिंगीवृत्ति
१४५

वर्त्तेत अथ संतानिभ्यो व्यतिरिक्त एव संतानस्तथापि संतानिनामानंत्यादिना प्रागुक्त एव दोषः न चास्य संतानस्योत्तरानागतानुत्पादलक्ष
णो मोक्षः संगच्छते ज्ञानलक्षणांतरजनकत्वस्यावश्यंभावात् नागतानुत्पादानुपपत्तेः एवमनंतक्षणसमुदायरूपेणानुपपन्नः संतानस्यैवानात्वप्रसं
गात् तथा हि तत्क्षणः किं किंचिदारभते न वा न प्रथमः सहकारिणामनारंभात् सहकारितयापि उपादानत्वमपि स्वसंतानवर्त्तिज्ञानक्षणं प्रतिसं
तानांतरवर्त्तिनं प्रति वा नाद्यः स्वसंतानवर्त्तिमालयज्ञानक्षणं प्रति वा प्रवृत्तिविज्ञानक्षणं प्रति वा पादानत्वे तस्यात्यक्षणत्वानुपपत्तेः पुन
रविरतः कार्यकारणप्रवाहस्य तदवस्थत्वात् नापरः स्वज्ञानस्यापि परसंतानांतरवर्त्तिज्ञानजनकत्वे ज्ञानक्षणोपादानत्वापत्तेः तथा प्रवृत्ति
लयज्ञानसंतानांतरं प्रति तस्योपादानत्वमिति वाच्यं अनादिकाल लसावितामस्मृतातिरिक्तानामेवालयसंतानानां ज्ञातिमंतवात्क्ष
णगामनाप्रवर्त्तिप्रत्ययनव्रातेनापक्षत्वादासिद्धः अथाप्रावृत्तिवर्त्ता लयसंतानांमापादितत्वात् थापिमदेव किं विज्ञालयसंतानांतरप्रवृ
त्तिज्ञानसंतानांतरं वेदपादानस्यतदन्तिस्वनून तदुभयमपि प्र त्तितस्यैवालयसंतानांतरस्य प्रवृत्तिसंतानांतरस्य वानत्या
व्यरूपणामस्मवोपादानत्वायवत्तोतदितरापादानत्वायव त्तोतदितरापादानकल्पनायाः प्रमाणाभावात् न त्यक्षस्य
वज्ञानस्यैवज्ञानस्योपादानद्वयकल्पने न्याय्या विशिष्टज्ञानं प्रति। तस्मद्वज्ञानवदुपाध्यमयज्ञानस्यापक्षपादानत्वप्रसंगात् अथैवम
थ्यत्यक्षणः संतानांतरमुत्पादयति एवं तर्हि तस्य संतानांतरजनकत्वप्रसाणत्वात् कस्माशुद्धत्वमदुःखत्वदुःखत्वफलोपभोगः स्यात् अथसा
सारावस्थात्यक्षण एव संतानांतरं प्रवृत्तेः संसारवर्त्तिनरकशरीरान्यज्ञानक्षणं प्रति तस्यापत्यतादिनष्टसंतानस्य प्रतिप्रसविष्टो प्रा
मात् तथा वप्रवृत्तादंत्यक्षणात्संतानांतरमारभमाणात्प्रविष्ट एवास्माकमुक्तिलाभेन परलोकाभाव इति चेत् न उक्तयोरंत्यक्षणप्र
वर्तितियामकाभावात्संतानांतरजनकत्वस्य दुर्वारत्वात् अथाभावेनयत्रापि परलोकाभावः समान एव प्रसज्यते अथैकर्मवासनासहकृतात्त्व
नसंसारवर्त्तिमुमुक्षुदद्दात्यक्षणात्स्वसंतानप्रसव एव न संतानांतरोत्पाद इति चेत् न ज्ञानव्यतिरिक्तकर्मवासनाया अप्यनंतक्षण। १४५

मात् तथा च तस्या स्वदालकतया संतानांतरानुत्पादनियामकत्वात् व्यतिरिक्ताक्षणगमत्वानाहितेन सिद्धांतव्याघातात् अपि च विव
क्षितोंऽत्यक्षणः संतानांतरं किं कर्मसंस्कारविरहिततया स्वसजातीयमारभते तया स्वसजातीयमारभते तत्त्व विजातीयं वा नाद्यः निःकर्मण
क्षणात्स्वजातीयस्यैव संतानांतरस्योत्पादासंभवात् संतानवदा प्रवर्त्तिनिःकर्मसंस्कारविरहिततया स्वसजातीयमारभते तत्त्व विजातीयं वा नाद्यः।
निःकर्मणः क्षणात्स्वजातीयस्यैव संतानांतरस्योत्पादोसंभवात् संतानवदाप्रवर्त्तिनिःकर्मसंतानप्रसवप्रसंगात् न द्वितीयः नहि तादृशः नि
ष्कर्मक्षणात्यक्षणात्कर्मसहकृतविजातीयसंतानांतरस्योत्पादानुपपत्तेः कारणानुरूपत्वात्कार्यस्यान्यथा भेदस्मात्सर्वोत्पत्तिप्रसंगा
त् एवं चांत्यक्षणस्योपादानतया नारंभसंभवः नापि सहकारितया किंचिदनुपादानस्य सहकारित्वानंगीकारात् उपादानत्वम
हकारित्वलक्षणाभ्यामन्यरूपविकलक्षणाभ्यामन्यरूपविकल्प मन्यावस्तुत्वापातात् अथ न किंचिदारभत इति पक्षः तर्हि त
क्षणस्यासत्त्वं स्यादर्थक्रियासामर्थ्यविरहादसत्त्वप्रसंगः न हिनेयायिकैरिव सत्तासमवायः सत्त्वमित्यस्माभिरपि
यते न वा तथार्थक्रियाकारित्वाभावेऽपि सत्तासंबन्धात्सत्त्वं णस्य सत्त्वं स्यात् तथा च तदसत्त्वे तस्य पूर्वपूर्वतरक्षणानाम
प्यसत्त्वापत्तिः अर्थक्रियाकारिण एव सत्त्वाभ्युपगमात् यदाहुः अर्थ क्रियासमर्थं यत्तदत्र परमार्थसत् एवं च सकलस्यापि संतानस्या
सत्त्वं नित्यं कस्य सर्वज्ञत्वं स्यात् अथ स्वसंतानवर्त्तिज्ञानक्षणमयं त्यक्षणोसंतानांतरं वित्तं सर्वज्ञज्ञानक्षणं जनयिष्यतीत्य
तोऽव्यवस्थापनाः इतरथा सर्वज्ञत्वोहानेः तथा च तावतार्थक्रियाकारित्वान्न स्य सत्त्वमनुपपन्नमिति चेत् न एवं ह्यस्य संतानांत
रज्ञानजनकत्वं स्यादंत्यक्षणत्वं तस्यान्यक्षणानामपि संतानांतरज्ञानजनकत्वात् संतानांतरज्ञानजनकत्वात्सर्वज्ञत्वं स्यात् तथा चांत्यक्षणवत्तेषाम
पि संतानांतरज्ञानजनकत्वात् तेन सत्त्वं स्यान्न चायादयक्षणजनकत्वेन तथा च सर्वसंतानांतरज्ञानजनकत्वात् अथ तेषां संतानवर्त्तिज्ञानजन
कत्वात्तेन सत्त्वमिष्यते तर्हि तद्वदंत्यक्षणस्यापि तेनैव सत्त्वं शक्यमिति वाच्यं ता रागादिकर्मवासनाविकलतया सर्वज्ञस्य प्राप्य

पंचलिंगीवृत्ति॥ १४६

णात्यांत्यक्षणस्याविरोधात् एवं च संतानवर्त्तिरक्षणांतरजनकतयांत्यक्षणस्याप्युपपत्तिप्रसंगः॥ अथ च संतानसंतानांतरलक्षणद्वयज
नकतया केवलसंतानांतरक्षणजनकतया वान्येषामप्यस्ति विरोधः तत्र च संतानच संतानक्षणजनकतयांत्यक्षणच संतानांतरक्षण॥
जनकतया च सर्वमास्यानित्वात् तर्हि वर्त्तमानक्षणस्य वा तेनानागतक्षणं प्रत्यर्थितस्य प्रसंगः तथापि सर्वज्ञज्ञानलक्षणार्थक्रियाकारित्वा
त् तदानीतस्याभाव तत्तदनस्फुरणामवा सर्वज्ञस्या सर्वज्ञस्या सर्वज्ञत्वापत्तेः अथानागतक्षणं उत्पादलक्षणार्थक्रियाकारित्वं त्यक्ष
णार्थक्रियाकारित्वात्यक्षणस्य सत्त्वं न विघ्नतीति चेत् न अनागतानुत्पादस्य प्रागभावत्वेनानादिसिद्धतया करणायोगात् अपि चांत्य
क्षणः स्वसंतानवर्त्तिज्ञानं स्वरूपशक्तिविरहाद्वा न जनयतीति उत्तरे गोचरारादिसहकारिप्रध्वंसाद्वा तदतिरिक्तानींद्रियशक्तिप्र
तिबंधाद्वा न प्रथमः तदानीमप्यसौ ध्वंसस्तु तज्ज्ञानं जन्यतयासं॥ नानांतरज्ञानमपि न जनयेत् न द्वितीयः संसारावस्थान्त्य
क्षणवत्सहत्वस्य मरणावस्थांत्यक्षणस्याप्यनुपपत्तेः श्रिक जन्मनाविज्ञानांतरमारभेत् मरणक्षणानंतरमन्तरे
त्यानाविचारादिसहकारिणामभावात् तथा च परलोकाभा वप्रसंगः न तृतीयः अतींद्रियशक्तेरनुपलम्भात् अन्ये
षामपि तस्य सकलकलंकरहितस्याविकल्पनतत्प्रतिबंधका॥ भावात् तदेवमंत्यक्षणस्यारंभकत्वे नारंभकत्वे वांत्यत्वानुपप
त्याज्ञानसंतानोच्छेदात् मुक्तिरितिन संगच्छते किंचाज्ञानबंधविच्छेदलक्षणत्वान्मुक्तेः तत्त्वतत्क्षये कारणाभावादधिकरणत्वेन मुक्तिरसिद्धा
सिद्धः सकलभुवनजनगणाचरणमणकरणादाक्षिणस्य वाबाधितस्यात्मनोच्छेदायायदन्त्रप्रवृत्तरसमाचीनत्वात् सार्वभौमत्वं तत्प्रियस्य
रत्मताविनाशाय प्रज्ञावतां तदुपदेशेन प्रवृत्त्यसंगात् च तदत्रसर्वमनस्य निध्यायप्रवृत्त्युदाहः संतानस्येत्यादि संतानस्यानादिज्ञा
नकार्यकारणप्रवाहस्य न नाशः॥ आत्यंतिकाः प्रध्वंसो न तत्र वति अत्यावनाशिनः तस्यक्षणांतरारंभकत्वास्फुरणामतदनुपपत्तेः अथा
रंभकत्वानास्फुरणमतत्त्वाह फलविरहात् अंत्यक्षणस्यार्थक्रियायाश्च नावान्तु सर्वस्य सर्वस्य शास्त्रस्य ध्वनिवा प्रत्ययामावषामि

१४६

त्यर्थाः विरहात्सत्वादपि प्रसज्यत इति विरोधः न केवलमंत्यक्षणस्य फलविरहादसत्त्वं किंतु तस्य सर्वेषामप्यत्यशिरोधार्थी तथाहि यथात्य
क्षणस्यांतरज्ञानाजनकत्वेन फलविरहादवस्तुत्वं तथा तत्कारणत्वेनानिमित्तस्य सर्वक्षणस्य पूर्वक्षणस्याप्यंत्यक्षणलक्षणफलवि
रहात् तथा च प्रथमवत् सर्वस्याप्यत्यवमखिलज्ञानसंतानस्याप्यवस्तुत्वापत्तिः न तु मा भूद्यत्वेनैकस्य संतानवर्त्तिज्ञानजनकत्वं तथापि संता
नांतरज्ञानजनकत्वेन विद्यते तावतापि वस्तुत्वं स्यादित्यत आह संतानांतरस्यादि अत्र च संतानांतरस्तु समसमकत्वं इत्यत्र च संता
नविरहात् त्यक्षणस्य संतानांतरकार्यकर्त्तृत्वं संतानांतरजनकत्वे वा कार इति यावत् परलोकः प्रत्यनावी लेइतिवत्तोत्पत्त्या॥
कस्मात् तथाप्राप्ति तत्र संगच्छते एतदुक्तं भवति एकस्यैव ज्ञान संतानस्यांतर्गतस्यैवान्तरकादिषु सर्वोसर्वज्ञ रागादिल
गत्वाद्विपरलोकः तथा चमुक्तसंतानात्यक्षणवत्पूर्वर ज्ञमुक्तसंतानांत्यक्षणस्याप्यन्यायनियामकाभावात्
संतानांतरज्ञानकत्वेन कृतार्थतया परलोकाभाव त्पत्तिः तस्यैव संतानस्यगत्य तरजन्मदृष्टादिप्राप्त्यभावा
दिति तदेवं नात्यंतसंतानस्योच्छेदात्मा मुक्तिरिति स्थितं एतेन निरविलाविद्यावासनोच्छेदविगलितविविधविषयाकारोपप्लव
विशुद्धज्ञानोत्पादात्मा मुक्तिरिति योगाचाराणामपि परमतं निरस्तं एवं सा भावितविद्यावासनोच्छेदानुपपत्तेः विशिष्टभाव
नात्मसादिवद्धेदहेतुस्फुरणयानसत्त्वसंतानवृत्तिसकलज्ञानक्षणात्रयिनोतित्यस्यैकस्याश्रयस्याभावात् प्रतिक्षण
म सर्वस्वजायमानान निराधारयोगाक्षय प्रविद्यावासनास्तु छिद्यात्तु तथा च तदुच्छेदानावेन द्विताविषयाकारोपप्लुता
त्सर्वज्ञानादि शुद्धज्ञानानुत्पत्तरागादिविरहितहितोविशुद्धज्ञानमुत्पत्तेन रागादिकालुषिताज्ञानान्तरागतदुदेतुमर्हति आ
नादिमत्ता ज्ञानसंतानाज्जायमानानां मुक्त्यवस्थाक्षणानां ज्ञानस्वरूपताया इव रागादिरूपताया अप्युपपत्तेः सेनाध्यादिसंस्कारबला
द्रागादियोग्यतानां तापि तत्र विघ्नति तद्वन्मित्रवानादिरागादिमतो ध्यानास्तानावितरागत्वावधार्यसर्वज्ञत्वापत्त्या बहुविशेः॥

र्थितत्त्वम् न रागाद्युच्छेदहेतोः समाधेः क्षणं गुरुत्वेन ज्ञानक्षणस्य स्थिरतापर्यनुयोक्तुमशक्यत्वात् आत्मनि तु स्थिरे यानदधिरा
हस्योपपन्नमुक्तं वा न रागादिं नचरागाल्लोभादेरीर्ष्यादिचहिंसादेश्चाद्धिकरणाकार्याण्यादर्शनेऽरागादिमतोऽपिज्ञानाद्वारागा
ज्ञातास्यादानविघ्नतातिवाच्यं एवं दृष्टं घिस्यादिनतस्योज्ञानान्यविघ्नाकारापन्नालोकायसत्तास्वेज्ञानप्रसंगात् अपि च जी
वतः सर्वज्ञस्य ज्ञानं विशुद्धमिति सर्वलोकप्रतीतं नचैवं संसारिसत्त्वानां नीलपीताद्याकारतथाज्ञानानि गृह्णाति न वा यद्यद्यः प
क्षस्तदा तदाकारज्ञानग्राहकतया तस्य तदाकारत्वप्रसंगः अतीतानागतनीलपीतादिरूपत्वदर्शाकारग्रहेऽपि तस्य साकारत्वात्तथा च वि
गतविषयाकारोपप्लवतया तस्य विशुद्धत्वमिति प्रलापमात्रम् अ घटितायाः तर्ह्यसर्वज्ञत्वप्रसंगः ज्ञानमात्रग्रहणेऽपि नदोष
नीलपीताद्याकारग्रहणात् निराकारतानुपपत्तेश्चास्य रूपसिद्धान्तायत्तिः सर्वज्ञानां लिङ्गैः साकारत्वस्वाकारात् एवं
वं यावद्धत्त सर्वज्ञज्ञानस्य विगतविषयाकारोपप्लवत्वं नाधपद्यते तथा मुक्तावस्थायिकं विशुद्धज्ञानान्यनिर्मा
क्षः स्यात् तथा विद्यावासनाविनाशात् साकारत्वमस्त्वपरापत्यात्। सवतानतथावस्तुक्तावपितदापत्या निखिलवासनोच्छेदश
त्यसमाक्षिप्ता निध्यानं स्यात् तस्मात्सर्वापरकल्पज्ञानक्षणादौ रन्तु कश्चिद्रेकान्तानंगाकारविशुद्धज्ञानात्मा दानयुज्यते तथा
दय एवाहंरूपसंज्ञाक्षम एवं संप्रतिस्पर्शोऽस्य शाश्वतादोषसर्वापरप्रत्यययोः प्रतिसंधानान्यथानुपपत्त्या सर्वप्रत्ययानामात्मैकाप्रति
संधानेऽपपत्तव्या। अन्यथा विशुद्धज्ञानहेतोरविनाश्यासम्भवानुपपत्तेः नवालयसन्तानगतानां प्रतिक्षणं जायमानानां ज्ञानक्ष
णानामन्यतमस्यादृष्टस्य देवत्वाध्यारोपणेऽप्रतिसंधानोपपत्तेः संवित्तिरिक्तस्थिरैकप्रतिसंधानुग्राहकत्वप्रत्याय्यात्मा इतिवा
च्यं सुस्थानां स्वकालेऽन्यथानुपपत्तेः न विकाः प्रतिसंधानाऽकविन्तुरव्यः सिद्धोऽस्तित्वतः तस्मात्तदप्रयोगमपरविशुद्धज्ञानात्मा।
दापद्यासियाज्ञाति एवं च नित्यस्यात्मन एव नित्यज्ञानानंदमयस्वतावाभिव्यंजकं आत्यंतिकसकलकर्मविगमो मोक्ष इति चिच्छित

सतिमावार्थः ७ तन्नदियताप्रावादुकानिहिताः कृतस्वरूपतिरास्मनत्वपरकल्पितमुक्तिस्वरूपमुपपादितं साध्यतमात्मनः सर्वगतत्वमस्तु।
कः सर्वत्रनिष्ठंति स्थासवन्नापवर्जितो इति वदनान्मुक्तात्मनामपि तथात्वेन सर्वत्रावस्थितिरिति। ये प्रतिज्ञानाननन्तमथाकरिष्यन्नात्म
नो देहमात्रव्यवस्थापनेन प्रतिनियतमानसस्थानलक्षणविशेषणप्राधान्यविवक्षया मुक्तात्मसाध्यरूपनिरूपणायाह। वस्तुमहाबाग
हाः वक्तुनाऽमुक्तात्मतत्त्वरूपणाश्चभावः सात्म्यएषः अथ वक्ष्यमाण। यथा हि वह्निवाद्याऽहंदूर्ध्वमतिर्यक्स्वभावतनियागपर्यन्तमायाणो
तोऽर्हतस्त्वस्वभावत्वात्तथाप्रकृततोऽप्यूर्ध्वगति स्वभावः ययोक्तिमित्याह देहस्य चरणार्थः एवंभूतः सान प्रमितस्य जघन्यतोऽहस्तद्वयप्रमाणस्य
तदंतर्वर्तितासध्यस्समानस्य सिद्धशरीरस्य त्रिभागोनत्वायां १ स्थानकृतदाऽनघृतजीवमानं आत्मपरिमाणं त्रिभागोनदंतितःया
तिजीवप्रदेशाश्शून्यरंध्रपूरणात्त्रिभागोनत्वेनावगाहना पलक्षिताः सिद्धाः सन्तीति संबंधः ईषत्प्राग्भाराया इति ईष
त्प्राग्भाराया इति ईषदल्पो योजनाष्टकबाहल्यं च च। वारिशालस्कविक्तेनवा स्त्राग्भारः सुज्ञलनिवायामध्य
देशाय स्यां स्मषत्प्राग्भाराष्टमाष्टपृथिवी तस्य अष्टपृथिव्याहिरा त्रप्रसादा सस्त्राग्भाराग्रे आत्मादिसमहस्त्राधिकायोजनल
क्षबाहल्यत्वात् अधावरषस्याग्भागमतागदननत्वात् तस्या। ईषत्प्राग्भाराभिधानायास्तु क्षितेरुपरि योजनोपरिष्टात् अप
वगाहंतस्य अवतिष्ठतस्ते अवगाढाः इतः समयमात्रेण गत्वा तत्रावस्थिता इत्यर्थः सिध्यंतिनिष्ठितार्था भवंतीत्यस्मिन् सिद्धाः मुक्ता
त्मानः सकलकर्मक्षयोत्पन्नफलतानसायन्नाऽइतिभावः एतदुक्तं भवति सिद्धिः शिलायाऽउर्ध्वयोजनमात्रतलोऽनामल्लोकोऽतावन्ति
तसवधीक्रस्य च सिद्धिक्षेत्रपरिवर्त्ति योजनोत्याक्रोशषड्भागत्रिभागेच्छिन्नत्रयस्त्रिंशदधिकधनुस्त्रिशतीलक्षणे सिद्धानां परमावगा
हः धनुःपंचशतीमहदवगाहो निर्दिष्टवतो जीवस्यतुक्षिद्रशाखाऽदहति सागस्य ननयासंगतधनुःसंख्याप्रमितत्वेनतानंत्रलोका
ग्रावगाहा यथान्तः ॥ भावार्थः ईषत्प्राग्भारोपरिरखेतुजोनं स्वजाकोश्यः कोशस्य षड्भागपरिसिद्धा ठाणागाहाण

नरगिया तित्तिसया तित्ता साधणुत्तिभागाय ।कायस्स बहुभागो जंपरमोगाहोयं तोतक्कोसस्स बहुभागो एवंमध्यमजघन्यावगाहनाप्यवस्थ
कातुस्सारेणाबाहव्या स्यादेतत्सत्ववववमवगाहः सिद्धानां तथापि कथं कर्मनिर्मुक्तस्यात्मनस्तत्र गतिरूपपद्यतांउपपद्यत्नो वास्मत्वादाध्य
मितोजीवोगतिमान् अतएवसौ स्वसर्वप्रयोगजस्कारवान् यात्रकरादिप्रेरितघटालालावत् कुलालचक्रवद्वा मिथ्यात्वाद्यम
भावजतिमात्वं तत्राहो मवकथमितिचेत् तत्स्वभावत्वादितिब्रूमः तथाचप्रयोगः कर्मनिर्मुक्तोजीवऊर्ध्वमेवगच्छति तादृग्विसर्गिका
परिणामत्वात् वह्निवद्धूमवच्चेति नचायमसिद्धोहेतुः आगमात्सिद्धः ऊर्ध्वगौरवधर्माणोजीवाइत्यादिवंजिनेरितिवाचका
मुख्यावचनात् तद्दृष्टान्तसिद्धवद्वाद्यादिप्रतिघाताभावे स्वाभाविकगति त्वमपिप्रतिदितिचेत् न परमाणुवत्स्वप्रवृत्तावपिसिद्धः तत्रचरार
दिवकुम्भादिनोपरमाणोरपिप्रतिघात इतिवाच्यं तारेभसङ्घ रद्योतन्तमपिमृगमदादीनांबहिर्गंधपुद्गलाः जुग
नांबनिष्कर्मत्वेनतिराश्रयाणांनिर्गमनाद्यसंभवात् यदाचावस्थ वितामपिकर्पूरादीनांसूक्ष्मपरिणामत्वेवमप्रतिरोध।
स्तदाकिंचकषायपरिमाणमितिति यद्यवंतस्ववलोवत्यासक। र्मणाप्यात्मनऊर्ध्वगतिस्वस्यात्ताध स्तिर्यगादिगतिस्तथाद
बहुनरकादिगतिप्रायोग्यकर्मणामपिनरकादिगतिर्नस्यात् ए वंचात्मायात्मनस्वर्गापवर्गौविप्रासः कस्तदर्धनत्याद्वस्तवयादि
षुप्रयत्नमिवेत् मत्रादिनादहनस्वभावस्यवह्नेर्दाहप्रतिबंधवद्दिहलवकर्मणाऊर्ध्वगमुकम्यापिजीवस्योर्ध्वगतिप्रतिबंधात् तथाचास्मा
त्पाद्यफपपत्ति: ऐवंतर्हिलोकांतादुपरिष्टादपिगतिप्रसंगइतिचेत् न तद्धुपग्राहकस्याधर्मास्तिकायस्यतत्राभावात् लोकेपवतद्भावउ
तिपादनात् तस्मिन्नेमननईषत्प्राग्भारायाउपरिसवगाटासिद्धानेतसर्वत्रावस्थिताःसर्वप्रयोगादिनातुसमयमात्रस्वनवतेषांगतिः॥
तावतिवतन्नोतितस्यकारस्यविलयादितितत्तेषांस्वतत्रमितस्वतःपरिभ्रमणेनतत्त्यानंदसंवेदनत्याघातइतिगाथार्थः ७ सां
प्रतंसामान्यजीवस्वरूपप्रतिपादनपुरस्सरंसिद्धानांज्ञानमयात्वापदर्शनेच्छयाज्ञातश्च न्यायवस्तुक्तान्मानइतिकृतीश्च मतया। २४८

ऊर्ध्वत्राह उदणंतगाहा यस्माद्धेतोरनंतज्ञेयप्रभकेवलालोकालोकवर्त्तिवस्तुप्रत्येयज्ञानावस्थितायथावस्थितनिखिलत्रैकाल्यसावि
पदार्थसम्यक्परिच्छेदनिपुणइत्यर्थः जीवःसामान्येनसंसामान्येनसंसार्यपि इहचइतिसामान्यविवक्षयैकवचनोपन्य
समपियत्वं ग्रेसिद्धाइतिबहुवचनानिक्षेपततोहिशेषविवक्षयेतिनविरोधः शंकनीयः अथयद्यवंस्वभावाजीवः कथंनहियदार्थे
ष्वमदादीनांसदेहाज्ञानविपर्ययान्यादः कथंवाताताताभागायाद्यर्थानवमायः कथंवाव्यवहितविप्रकृष्टार्थानामसाक्षात्कारइत्यतआह।
ह कर्मभिर्ज्ञानावरणादिभिस्त्वंतेर्विघातिसंज्ञैरदाष्टेनआच्छादितःअनादिसंबधहेतुविशिष्टावेतन्यइत्यर्थः तत्राप्यर्थं युगपदनंता
नावतत्पर्यायावलोकनप्रतिष्ठानमवति तरवलुपदार्थसार्थप्रक टनपटुपत्नापटलवानपिघनाकरः स्वर्नात्तुमंडलेतिरोहितवपु:
पदार्थमात्रमपिनासयितुंप्रभविष्णु: एवंचकर्मपटलाच्छन्ने वलज्ञानविलोचनानामस्मादादीनांकथंविषयेषुसंदेहादय
प्पानाविर्भवितुमसम्यक्प्रत्यक्षःप्रादुर्भ्यात् यस्मादेवंतादृशि तस्माद्कारणाकर्मक्षयसावितिशेषतयाज्ञानावरणादिक
र्ममलापगमसमये अनंतज्ञानिनः अनंतज्ञेयविषयज्ञानस्य व्याद्ध अनंतनवनज्ञानंचतर्हियतेयथातनघाच्छनंतमविदइत्य
र्थः सेयाज्ञाख्यत्रनुकदाचिदेव तदावारककर्मणस्त्वाहकारणसाम॥ थ्यात्यनिकक्षयेणज्ञानलिकाव्याधिरिवपुनःप्रादुर्भावात् सि
द्धानित्यतास्मातः यथाचतेषामनंतज्ञानित्वंनथासर्वज्ञसिद्धोयाकूपतिपादितमितिगाथार्थः ८ इदानींमास्तिकयुपसंहरन्नइतःसम्य
गदृष्टित्वसिस्थिप्रदर्शनेसर्वकंतास्येवलिंगावदर्शयन्नाह इयसाववणगाहा इत्यक्तनाप्यालावनाथयादर्हदुक्तजीवादितत्त्वदनत्वगो
चरेवास्तिकबुद्धि: तयासमनः संपन्नःसम्यग्दृष्टिःप्राणिसम्यक्त्वगुणछ्ठानातनिवच्छ्वनसम्यग्दृष्टित्वस्यमदेहःसंशयः ऊर्ध्वाद्दिस
भाव्यधर्मवतिधर्मिणिदोलायमानत्वाप्रत्ययः कारस्त्यवत्पुरुषवादिसाधारणधर्मीत्यागिर्णप्राणिनिसम्यग्दृष्टित्वमिथ्यादृ
ष्टिवलक्षणानयकोच्छस्त्ररवाप्रत्यय:मनास्येव सम्यग्दर्शनापपादकमिथ्यादर्शनव्यावर्तकास्तिकधर्मापेलंलनस्थाएवा।

दाविवचक्राकारादिविशेषधर्मदर्शनितन्नायतिर्णीतप्रर्वतद्याहत्नः इदमुक्तं भवति संदिग्धप्रर्वत्नायाःप्रवर्त्तितन्नाज्ञातनरवलु।
नालिकेरद्वीपवासोक्षमदर्शनादप्यग्निरत्रतिनिश्चिनोति आजन्मानुपलब्धपर्वतयाक्षमाप्यग्नावनधिगतिबक्षयहणात् नापिद्वहा
तद्वतिबंधश्चअपिज्वालाज्वालउरिलमनलमवलोकयंत्ताःउमानारमन्निश्चयायलिंगमृगयाल इदतरप्रत्यक्षेणवतश्चेहः किंनामया
र्वतनितंबादिव्यवदितनयांसंदिह्यमानास्यैवतस्यपरिच्छित्ताय नचाचाहत्नायताख्यकार। नानुपलब्धन्ननिर्णीतत्नायःप्रवर्त्तते किंतर्हि
संदिग्धइति तथहाप्याम्निकलिंगलिंगानिश्चितसम्यग्दृष्टित्वकसंदेहावकाशः यदिदेवमप्यसोस्यात्तदात्नायस्याप्रामाण्यमवस्य
ऽस्नाधमनिश्चायकत्वात् नहिसंशयविपर्ययानाक्रांतसाध्यज्ञान (जनकत्वादन्यदस्याप्रामाण्यंनाम तिसंयिकस्यापिसंशाय
कत्वमशयातुच्छदश्चापद्यत नच्लिंगान्तरादपिसाध्यनिश्च यस्तस्यापिलिंगत्वाविशेषणशंकनास्पदत्वमदहापादः
कत्वात् पद्दनावर्धप्राप्यानिश्चयइतिवत् तर्हिकिमनुमा नेन यत्रतत्रसंदेहस्तत्रतत्रप्रश्ना दरवसाध्यनिश्चयसिद्धेः
एवमस्त्विति चेत् न विप्रकर्षादिनाप्रत्यक्षाभावान् स्यार्थस्तुमा नात्निश्चयदर्शनात् अन्यथात्रैकालिकादयदर्शनाद्धाहिण
ऽमत्यनुमानंतस्योत् तस्मादिहाम्निक्याःसम्यग्दर्शनानुमितिसिद्धे र्युक्तमुक्तंनावसांदेहइति अनएवाहः यत्ताश्चियमित्र यनएवा॥
म्निक्यरूपलावनावत्तयासम्यग्दृष्टित्वनिश्चयाःतएवलिंगंसाधनंधर्मरूपंआम्निकालक्षणंइदामततुसम्यक्त्वानुमायकतायायन्यस्यमा
नं अन्यस्त्रिवारिअविनाभावि देर्यत्वंप्रास्तनत्वात् दृसाध्यमनिज्ञातासायेनसम्यक्त्वालक्षणेन केकायितमिवर्पदतत्रिकं ज्ञविशेषवर्त्तिनाम
द्वसरण अयमतिसंधिः साध्यनांतरीयकादवहिप्कृताशेनोपाधिकसंबंधव्याप्तितयासाध्यसिद्धिः इतरथाविपक्षहेतुःप्रमाणतम्माज्ञा
ध्यविनाभाव्यवहदेतुसङ्गहेरां ताहज्ञात्वेदंविवक्षितंलिंगं तस्मादुपपन्नमितःसम्यग्दर्शनानुमानमिति तथावप्रयोगः विवादाध्यासितः
पुरुषःसम्यग्दर्शनवान्आम्निक्यवत्त्वात् अलयकुमारवत् नतुतत्तत्वसंहहाणमिमयं मत्रइतामवसडतोसंकंज्ञितलिंपन्नमि॥ २५९

त्यादिलक्षणत्वांसम्यक्त्वाम्निक्योहृवार्थरूविरूपत्वेनाविशेषाज्ञाध्यविशिष्टाऽयंहेतुरितिचेत् न शुभात्मपरिणामरूपसम्यक्त्वकार्यतया
तयातत्वार्थविषयसत्यत्वबुद्धिःतेनाम्निक्यस्यतत्तोविशेषात् कार्येणकारणानुमानस्याचसर्वत्राक्षेषवदित्यादिमूत्रेभ्यदर्शनानूतवर्षवानूफलकाष्ट
दिवाम्हिफनिलतदाश्रवध्वांनूपानुपलब्धताहगूदेशवदित्याक्षेदाहरणापत्यासन्नतयलेरयाष्टत्वात् विरुद्धाहिदेवानासाहारन्यद्य
मत्तनायइति वांतश्चमत्त्वयकवाटविक्रसेनिगीविरणोजसातज्ञाजात्मरणयवाषदरकांतद्वासमध्यमितं त्यताविरत्नमिवाततत्नमतांसा।
म्यक्त्वमंतद्वममप्याम्निक्यंस्तुत्वहक्तितावेविषयंतद्दत्तविल्लजनाइतिगाथार्थः ७ नरजनितितसाफल्यमदाननत्कृतबुधपरिपृष्टहंतं अम्निके
लेवाइमन्हानतस्मादत्याजसेपृष्टितं नवनविपुतिप्रसिता तुष्येनचातोतूद्दर्यमहचरितः अनिशंपतितनयःश्रीजिनश्वर॥
सूरिरजनिष्टः २ यस्मिन्नुगाध्याकत्तयतिकलाहेलया जोल्याकलाकङ्गलानामपिनिरवधिचेदसराप्रवाहं शांकमा
रवुतरसरयक्तातनापानुषंगाहोगान्यंतःप्रवतमन गंवादिनासुद्धमंते ३ मशास्तवविक्षयतापदमितिचोलुक्यमा
णिक्यताश्रीनहुर्लभराजिकल्पकघयावलाहिकल्पस्ट ३ प्रत्यास्थायतदेवदेवकुलिकानूदर्प्यात्रमक्षघशानूसंवि
मत्रतिनाविहारयदवीऋत्यासमाधतया ४ शिष्योबलू वनूचतुषमनुष्यामोल्लिंदिकूलमुदयशःप्रवदपबध्ये आद्य
स्नायाःप्रतिकलचनिरवशमिद्धिविद्याप्रमाद्यवदानाजिनचंदसूरि ५ निर्न्नयितुसावगंतुनर्दणंलुसत्रत्यमिवकलितां संवेग
रंगशालायतविशालाब्यरूविरूविरा ६ हितायाःप्रज्ञाताऽस्नवदनयादावामुनिपतिर्विविक्त्वादयायास्वरितमयदी अकाषाद्दे
ऽयुद्ग्यरसमसवदतरूातनवांग्यासच्चयासवुविवरणकातुकइव ७ तदत्तमममन्नरुच्छिष्यसूरयपत्रजिनवल्लभोजगतिकविताउफा
ऽयस्यइवरसमसवराः अनितरकविच्छायाप्रभावमत्रूतित्तुदवानहदिमधुरालम्बराकस्पस्मरस्यपरवषदा ८ ततच्छिष्योजिनदत्तष्ठ
रिस्तवन्यारिविरणामयराणांयोसध्यमसमयविधिविषयमत्यारतंवत्तच्चा एतानिइप्रसवयोत्रियवगालज्जायधामारकोव्याशिष्टदि।

क्षितलक्षणाः कनत्सुखवाविस्मयघात्रादिकः ८ लीलालालाधिरोहा कनकशिखरिणः कंदराशृंगरंगाल्लाणीमहूणार्णवावधिमधिशायिता॥
पूर्वाह्णेनैव कल्पाः जीवाल्लन् प्रान्ते विश्रामनमनमार्मनरागनमातां गोकगानह्लललनत्रिदिवयुवतयो यद्गुणान् गुंजंति १० संजज्ञे
जिनवल्लभसूरिरस्तु ततः शिष्यश्च जयाभरणीर्विभ्रमत्राचनकार्मणं बतत्रगणो सोदर्यमर्यस्त्राः यो गणधारिते संसारावाग्रसहघाधि रूपमातत्र
तावाल्पधिप्रतिवादिजातिरजयाहेत्या निवश्रीधवः ११ जल्पनश्रवणामृतनमस्कृतकांतनिमिक्षांमुदा यस्याश्चेर्घनसारवर्षकक्षिता
नृत्यत्यद्दालारता वाक्यसंलसत्तुंककमोनमिषतामुडादरिद्रा श्रिया विद्वाणाइवचारितां मुखदरादकातद्वा छत्रागिरः १२ ममगृद्दजैन
लतनप्रतिनुखालव्यागिनालयं साकात्रिस्फूर्तिश्रुसूत्रधर। यदवीमातसदिवांसाऽनधाः सोनागणान्तिमाक्षिणाः स्वकविलोले
रकंप्रणाःप्राक्ललायस्याद्याध्यविलंबितात्तुविपुणात्मा॥ मंतितिशिष्याऽव १३ इति जिनपतिसूरिविरचितपंचलिंगप्र
विवरणं समाप्तं ७ ग्रंथाग्रं ७३०० शुभंभवतु ७ श्री रस्तु सकलसंघस्य करकृतमपराधक्षमंतु॥ ७ ॥श्री॥ ॥
प्रणा। नमो जिनपतये। श्रुतावरजिनपतिविरचितश्रुतयं चलिंगिकाविवृतो क्वचिदपि किंचिद्विषमपदमहंमाजापि विहा
प्रणामि मदिति सत्तामबंधमकामति प्रगाइति इरमपप्रमाणं॥ अत्र कर्मत्तरणगणयशियाणं जे अत्ररूवकम्मत्तवावणं संकामो पं
बंधणसंकमलहत्तत्लानकम्मस्सरूवअविणासो निकरणसंकामं हिमज्ञावाजायमासना निर्जरणसंक्रमान्यामभिनाशायः सज्ञावश
नियोगः संक्रमवलिकेति यत्र कर्मप्रकृतः प्रकृत्यंतरसंक्रामालवति मासकमावलिका तत्र संक्रमावलिकया सहबंधवलिकासंक्रम
रत्नुमक्तबंधबलिकानो प्रत्यकंयावदावलिकाहयंनातिक्रामतीत्यर्थः अपवर्त्तनादीति यत्र बद्धस्य स्थितिकामवाद्युक्षकर्मादिकं प्रहारा
दिकप्रहारादिनाल्पस्थितिकं क्रियते तदपवर्त्तनाकरणं उद्धरणाकरणं जं विइरमवदिपयपडियपट्टिं तिइरमइस्सोकरणंकरणं
करणं अववत्तणंजाण वदिसंद्दरंइति अष्टयोजनोच्छ्रयजगतापरिक्षिप्तोऽतपवगर्त्तेसरस्याधरः १ वरांकुसंस्थानाविशिष्टलक्षणा

१५०

णादितिरिदृश्यते यथा अधवाराइत्स्फक्कटत्वात् अस्त्रो विरदादोर्मं गायथांततसुमसंवर्तनामसुद्धसंतो यत्र अनीतोश्वतिश्रुतिदृष्टौ प्रत
रवस्थावतिविरोधपरिहारस्रमाः शृंगारादयो माधुर्यस्य आमूलतफलं आसंघतंतः मदनास्य वर्त्तनं इति ५ विधुरे मकष्टं जनं लोकं
उवितस्मृतिर्नकस्य त्रिष्ठा नास्ति श्रीसुविधिर्विस्मेरं जनतावरणं विधुर्विस्मावंद्ममानिवचनात् जडधीः समुद्रः कवितोः नीरः कुत्र
त्वात् सन्निलः कंदर्पायस्याः अत्रतरणेन व्यापारेण विवमिहार्थान्तरप्रतीतिरिवमन्यत्रापि ६ तिमिरणतमसाः जातेनजितः परिक्तः क
विरोनिलाघः कंसामायाविनः शात्रवमिवामपविति कृयः छन्नः शुत्रः परानतरकामस्थातिमिनामसप्तविशेषणराजितः मीनांकवान् अ॥
निरूदृहस्य पुत्र विक्रवस्यविस्तारष विति नजा छायावीयोरयवि। तिरितिवचनात् दिवि इति तस्याः नालसामातिशयानिलाघः ११
पर्थिवाराजा राजस्य स्कंधः शास्त्रे वस्याम दारथः प्रधनतया धः १४ द्विरफसहन्न ति ति कुलवेतन्नमरसमानः १६ अनुलसार्थ॥
त विधव्यनयोवनमदाश्मालावान् १८ असमेतेजसाश्च॥ गानन्त्योरुपा शात्रवासेषु अथवा असमेतः शात्रवसेषांतेज
:स्वप्रतापोऽभिभूयनेनगतं पतंगवदश्रुनवह्नि अपावकंद्या दयतात्यवृत्तीलानां २० दक्षेणनायति दक्षिणनायकाद्वृत्त
सत्यस्ययारंजितः पिपूर्वोप्रतिसहृदयएवसवतीति २१ परम देले अन्यरमणे जायायां संहृद्दृ अथवा प्रकृष्टलीलावत्या जाया
संप्रश्नस्य २२ प्रत्यस्यपिमात्माथस्त्रीपि ४१ अष्टांगीत्यार्थारिवदरादृष्टबाहुद्वयोरुद्वयलक्षणामिति विरोधपरिहारः ४६ प्रथितश्रि
ताः सप्तगणाः ४७ गुरुकाराधनदिनिवनि शत्रुप्रतापितिरिस्वरजोनावासस्य व्यापनादिवः ५७ आयुक्तो विनोषध ६२ अववाव
दिग्रासुरुक्तंस्वलवाचं स्व फल्गुलननि स्मोक्षानतगुणवात्रिरर्थकेन ६४ सिंहनिःक्रीडितादीनि एकादिषोडशान्तोपवासपर्यंत
युतः २ षोडशोपवासादेकपर्यंतं तथा महासिंहनिःक्रीडितं दिनानावत्तुशात्यासप्तनवत्यधिकायत्यादिशद्यानुक्रुंड्सिंह॥
निःक्रीडितं नदपिनप्यादिनानावत्तःपवा शादधिकतशातत्वतिः ७७ दिवास्तानावोदवहत्येदवच्च साखलुवइतिवचप अवि

दनूल्लसिता ७५ दस्रूनांशाङ्गणामुशंसितेस्योनिपानमस्रधिरयेः ७६ पीनतांमृगादिवत्पुष्टत्वं प्रतापातिशयानिव्यंजनायवितवात्
७७ स्वस्तिरूमतो ७७ समास्तादर्शयतिवल्या ७१ कवलयन्तमेडलेनदवकवलयमिंशेवरं ७२ निशशानवमालस्साःक्लिष्टचित्तः।
७४ त्रस्यमित्रस्यशत्रुसंमुखपृष्ठितस्य ७५ आस्थ्यति वस्त्रःस्खलनःप्रदेशाद्यानेअपकटीचकार ११ सूत्रेणति अत्यंतविरस्वद्य।
कीयांगतासंस्तागानिवावर्णितमातसान् ११ गात्रमिदाग्राक्रिणगात्रमिदायेनानामलदथेनातामलदपङ्क्षति तन्निघासितानां।
मान्यधान्वकस्यापिनक्षाम्पतीति १३ ध्वरस्थरवद्गामघस्य मानमसोद्यासावहुराःमानमचित्रनामड्मस्वाख्यनघाषः १५ अपा
तुमन्यंविधव्यनउत्राघ्नत्यन्नरत्नावाभूशीरंनिःश्वाषितवान् २७॥ कुंभाःसीश्लोमायाचीवव्याजकारित्वात् नेजातहिजलसंबंधअ
२५ शयकाः २५ परलोकंशाश्वतं जन्मांतरंवाअसाधयत्पूर्वशीव कारनिरस्वर्णयत् ३७ बलंसामर्थ्यंसिद्धबलस्य बलिनांसमर्थानाव
ल्लर्शनंचविशेषस्य ३५ प्रतापवतीचत्ररयनत्रयपत्रीच अघ। वाप्नलोद्यामिनिश्रतीवअत्यंत ३६ संप्यानमाछादते अव
स्याःश्रागात्राघातराद्दष्टव्यः ३७ अस्यासन्नमुपदसितमिव शाली। नंमलक्षता ३७ तसंस्कारःपुरुषातशलापसावना तस्तुङ्गवो
जन्मांतरःपितदनत्रसवात ३१ विषयाःशब्दादेशश्च ३४ सा प्रसंगामूर्द्दसबाधइतिप्रसिद्धाचतुर्थईश ३६ तत्रानादर्शितास्वा
स्मकाः ३४ रजस्वलाहियाष्टितानराजादिलिवास्यंतइतिस्थितिः ४६ संस्कारस्यासोरल्यमतिशयः ५२ अतवमरसतुरुःप्रश्नतश्रगार
माधुर्यादिलाडिस्याऽपि नवमारसःशांतः ध्येवनहिप्रायःसर्वस्यापिश्रृंगारानुगताशावायवास्फसस्यात्तुशमादिनिव्यंजकाश्रयी।
तिविव ५६ लतंतिकाप्रलवमानायेवयकविशाषः ५७ अस्माषणति अयोरात्यं अवयवायथविस्ताःकर्षविदालदाहियस्तक्तिः ६१
तांश्चास्पेडं पद्मश्रियश्वेडावलोकतारुमयान्नक्रमाश्रयणं ६२ पुलिनमधावा तअहयपाङ्गसचर्येति एवमन्यत्रापिशांतरमान्नगनत्व
नशास्यावर्णन ७० उपसंवाता आसृता ७१ उद्दाम उद्गतनियत्रणं ७२ त्रुयतक्षीयमाणे ७६ आस्फालनात् अगीचकार ७७ वधुरा

तवतत्रनतप्त्वन ७७ बलिराजावकसंकोचविशाषश्रणिः ७२ स्तुड्वितो अश्रुङ्ग्धपातसियादन्नलाखादिसुत्रविव ख्तुकायाङ्गुडाकल्पत्वात
७३ शात्यसीरूपष्टहस्तनावेष्टिताष्टशाचेपिनस्थानानविराधः ७७ निर्व्यकुत्रकाशयितेपताकयादिराजाद्भिःप्रकाश्यत ७४ अरुणारक्तःसूर्यसारथिः
आसाद्यतीशपस्यारवश्च ७७ अर्धाप्रतिबंबं तांकांति ७७ मुक्ताशुक्ताःमौक्तिकास्त्रवकः वंशस्यापिमौक्तिकोत्पत्तिस्थानत्वात् १०० चतुःस्रा
शयातारकेकत्वन विवाहृतत्वात् आवास्यामितिहिवचनं स्तमितिक्रियापंचमीहिचवनं न धार्मिकाणांहिधर्मश्रवणाय्यर्थियशोधूनायचव
त्तुःश्रवमीविशाषणाप्युत्पन्तर श्रवसीविशाषणेयपुरागमतगवहाक्याधिष्टारत्वेनविशोषोबाहुद्याः ५ मृईसोरत संवंगानासोगध्मेन ११
तुरग वक्ताःमायायाअयिनाहशावात् फलश्रीसादयाश्षामस्थिः १४ यापयितुसुस्वनवर्णयितुमिव नतद्यमाहश्यादातमशारां ३४ अयेहा।
रा हांतरेण तथाप्रावाशाहिष्टहारोवयिमहत्तऽप्रमाणायनिदि। वर्ण्यमिवविरूतिदोर्गंध्यंलतः ३५ आश्रस्यातोद्यं गुणशक्षणि
हितुणिनउत्कर्षयक्तिः ३६ तरंगितानिव्यासानिश्रियाल स्यादामसालाः तद्दिकांतनिवासद्दतुत्रवाछादामकाड यस्या।
टोडरस्तिप्रसिद्धिः अरत्रादिति अद्यतन्यानिरत्नबंधमहावक्त यमिन्यण् ४२ पार्थिवतामृन्मायन कोलनवाघाटन गुणर
श्रागुणसप्तकवत्न ४७ उदपामातृहरूपाम् सहवाहाः सलि। लप्रवाहाः ४७ सूतानुमागधान् ५२ इषीकवलचित्रकरस्कंर्बी।
कादिराषाः निस्तुषं रगश्चित्ररूपादिसोमस्यान्निदषिं वोरूनिनामा ५६ मार्तऽपिप्रष्फादयः ५७ विध्येतइति सक्लिष्टोकृर्तः अघच
पीउयतः ६७ चित्रमितिन्नस्यकपदार्थानिलाधिव्यपरमविस्कारणक दासंस्तयकारितासंसवतीति ७१ विस्थदैवात् ७६ अचिस्तत्र
तमस्तकेशान् नीराजनमाश्त्रिकास्नारशविक्षिप्तत्वदिवामराःसूपः क्रियत ७१ आरूढाश्चवाराअप्यश्ववाराः नद्यवोरथश्चवारा।
रोहैः संसवति नोपिजात्याअकुलीनाः अश्ववाश्ववाराअश्वसमूहा जात्याःप्रथमनारंहसावेगास्काशादकुलीनाःपृथिव्यानास्निग्ध
ाः ७६ प्रवक्राणिचलितप्रहन्नाति ७७ आश्वेरूढ्यतइत्याश्चाःरमणीयत्वनविनानाड्वः ७२ अयनावत्नामार्यसततिः ७७ कनायाम

Dr. BHAU DAJI MEMORIAL

:स्वल्पायुर्वातश्च कनीयांस्तु सुवाल्पायाविति वचनात् दुर्योधदुःखापाधनायाः ७७ यिषां गङ्गा ७८ संध्यमर्यादा ३०० मम्तारखातोमुपावस्तु विषय
यत्र ३०२ न्यूनत्वेो राजाताग्निरयश्च ४ संहारप्रवृन्ना चामुंडे इव कालरात्रिः ९ सुधः प्रस्तुतमितियोगा। १२ नरसं मांसमांसं १४ स्पंदात् स्वाणितजला
रसकात् १७ रूपा व्यापारके सुकापत १८ सादा आ शेहकअश्ववारः २१ अन्त्राः सुछाः २७ अस्मोपराज्यसम्यकं लस्य २८ वयोरुधातनिर्हिकर्मकः मा
दिरताश्वारूढाव्याधः ३० वक्त्ने लंवहिषया समंजसनिवर्तनाय ४१ सुरूपस्त्रीदर्शनात् कश्चिकामीप्राह कमलमनं तसिक मले चक्रवलयेताति
कनकलतिकायां सा च सुकुमार सुतागत्फलात प्रश्नरा क्रिय ५२ अस्याघ्रन्नमांगस्यासच्छिद्राद् हितानाम। ५५ दिक्वलसुदृढइति दिव्यापम
काश्चित्रमङ्कुनप्राणशक्तिप्रतिघातकस्यापिमूर्छाहेतुत्वा ५७ स्वेता येति आत्मीयाअपि सापराधत्वगायनाया। ६० नामासनकान्नूअमा
नारागात संस्पृशति तस्यत्वापध्वंसआपराधि प्रत्ययस्य ततम स्पृशातीत्य नामस्तक तस्यनिषध्यात् नामसंस्पृशइत्यर्थः लोपा
मदर्शन ६४ अच्छित्वमानापिकाकस्वरूपात्वनापि ६७ कव रयिष्यति: कवरीरूपतया पादयिष्यंति ७४ हृदिय व्याधिः।
हृद्यरागः ७७ बालायाः षोडशवर्षदेश्याया व्याधितः ७७ यि छिलःमता कूष्मांड ८७ धतावानुवादस्या रसाः मृगादयश्च तत
श्च ततश्च वल्पतामवेतातश्चम्पदा २ आख्यात विनक्रय स्यादया। अरूपावहिवसं ध्यरूपरगुणइति वचनातगुणप्रकारादिस्तनायादा
रहिता: साधुरूपाणि वदति वदतात्यादानि अन्यत्रतु रूपाणि अवयवसंस्थाने कांति विशेषान् महारव्याताप्रसिद्धा विसर्किर्विलासाणायषा शुल्ला
रूपादिभिः सहिता वयमिति व्यति रकः ४ ८५ प्रधितानुवादास्तप्रसिद्ध गावष्ण ७७ कालिकासेघमाला विशेषस्तत्र धवरानुलिप्सिति ह्याम ९८
याहिं माद्रसाच्छिता साकघमाहसाकति अथव समामह्निः हासनहास्य नाच्छितानघासाह साकादमत्तोवना जितेंद्रियत्वात् साहमतुदामहुक्
रकर्मणोनिवचनात् ७७ श्रियालस्या: शरणेहतरण्यवति रमणी यत्पात्रे सर्वत्र श्रीर्वसति: नतु किं विक्रियतं ह इदं तु समवसरणंमारा
दिव ४०२ अयः सुरंतिर्वाणनगरे च कर्मणा मोगोऽपराधकर्वविदमातादिफलदर्शनात् ७ २ प्राषितमत्रतामितमत्रनामितमस्यतिङ्गा

अंधतमसं तीव्राज्ञानं ४७८ इतिश्रीमल्लिजीवमहाबलचरितं ७ १ क्लिष्टयाअविस्पष्टया ४ वक्त्रवदनचन्द्ररंपध्वनतांवातपित्रादीनां
प्रकृतिःसात्म्य प्रत्ययात् प्रतातः ६ ततःकाविदेर्विचक्षणे १२ रहिताअवर्जिताः ते विदारणा कांचनाराशाहिता: १२ मृतिमूल्य २१ क्रियावि
किंमास्वकृज्ञादिकाच ७२ काचित् भूमिःप्रकृतिर्वा तस्कराद्दिष्टास्ततयाःसापराधत्वव्यय २७ हिमञागतलो २८ अनवोलाप्रविति
याःप्रज्ञास्याः ३७ अस्याधमकल्याणछांत लाःस्माक ३१ साधुक्रियति शेलतविन्यवदनशकुनादिव्यापारव्याजना ४२ जायताअस्फा
क्रमतत ४७ यात्राप्रयाणक उसवधातिरागस्ता निरपराध तिष्या याश्चयापापराधायारागइतिवचनात् पुण्यवज्ञात्रमूलतजातिष्यातमास्य
रदितिइष्टव्य ६४ प्रक्रियायात्रराज्यच्छित्वा परिकरमात्रंतदधिक २२ इत्यिावत ६५ मयासमुद्रावहमाय इति कस्याप्यप्रतिज्ञातानि
।। ७७ प्रष्टप्रश्न ७७ नियमा इवरूपता खन ९ स्योवालसिद्ध। स्त्रिनां शारीरेरक्तबिंदवइवानिष्टतरतचपदूकनाहवाच्याः नवा
युदानइति विराधपरिहारः ३७ ध्वरास्तुरगागतयआस्क। स्कंदिताध्वेरितकरवितवल्गितक्षुतलक्षणाः १०१ नवा
जिश्च अपर्वसंग्रामश्च खलीनकविकाश्याकाबालयनवा।। तितरमति शाय्यास्तवातनप्रायायात्यात्रःसंस्कषात् २ अक्षुं
कुवालस्पशं त्राणर्थितो हि कुवारकंवविध्यपथशत्रुषयिप्रा।। णताःप्रविशंतातिस्थितिः ८ प्रासाकाटपास्तहुसमसकलाप्रक
षा। एषवक्रा १७ सरव्यासस्तित्य असंख्य १२ कलयतःकलितसंग्रामंपृष्टकृता १७ धतमंडलाच्छातहशपर्यतभूमिः २१ सहूटाःशि
खराऽथता: १७ मातसंसरागास्तन अतएवनावत निवनोनतराजावद्युक्ता अतएवनवा ३२ आयुष्यआयुषेहितरसायना ३४ म
धरात्महान् अनततम्यसन्तोषवमाबिश्रुत ३५ अताइघ्रक्राटस्थि ३७ अष्टाभिःश्लोकैरष्टौ प्राविहार्याणि ३७ विष्टरुःसख्यतरु
:४७ पराचीत:प्राञ्जुखः ४२ समचकाप्रवर्णमणिः ४४ पृथकुकर्थविक्षिपातप्तरत्यनलित्रा ४५ सुम्यक्तंयथाप्रजतिकंधर्ममाह प्रत्य
ग्रमित्यादिप७ विनागरूडमनानादशांतरप्राप्तितायवमविनास्मोषणामयवाहनवादस्त्र। क्रमवत्वात्रिविक्रमस्वरूपत्वात्। १७७ वागह

पंचलिंगीवृत्ति
१५३

दीप्यमानवर्त्तमानयाग्निर्वि संतावपि ३४ ईशाः शक्ताः शाल्वरवशामंडूकध्वनिविशेष ३८ न अकवामंडुः खंतिध्यानं संसारमित्यर्थः सोवि
बुध्यः सुरासुरकंदावस्यत्रिं ४१ कृपयाः प्रशमन्नतरूपाः ४०१ नराः पुरुषाः सर्वदाकल्पद्रुमोजिनएव तद्वल्लोजिनएवावतिविपर्ययः ता
ददतिसुखमद्भुः क्षमायां अनयद्रूपासवृत्तानिदर्याशोथितं ६ मरुद्देवादेवागना ७ पाश्चात्यतद्भवएवाभोक्ष्यमाणश्चात् १० नदानोऽजा
न्मनि वसंतस्यारंभात् १७ सहजायाञ्चपिताविचेत्यकद्रूपयाहृदय २१ नवालिकाप्रत्ययललाटपाट्ट ब्राह्मीलिपिरूपवर्णमात्राय २५
वामाङ्कायत्यानस्वरूपातनगवास्तुस्मरवात ५ अमज्जनसंयुक्त ६ प्रतिमानिषेधकादितमीष्टविरुद्धः सिद्धांतनिषिद्धवादिनिह
घणं ८ पक्षस्पर्धीस्तेशान्तसमितकरास्यामप्रज्ञविस्तुवात् १४ निष्ठ घातुआपएणषु ११ जागरूकाअत्फदयाः १६ घातुऊडामधुरस
लिताः १८ तत्सुरसंतत्कृतिरसकर्षितः २० विस्फुरत्प्रवरो। ःसुसाधुस्तिःपुष्पकाशिनः कुसुमशालिनः नलागलागूःने
डलागताजनं अथवनलागाविद्याधरास्मानसजनतु राः कवलपुष्पकाशिना एकविमानविशेषव्यापिना ३१
बहुकेलाः प्रनूतसुगंधिद्रव्यविशेषाः वत्तर्विधनआगि कवादिकसात्त्विकाहार्यलक्षणान ३४ रूढस्यादेः प्रहद्दप
रिशालनैः ३७ कटकाराभावाः ३३ निगर्वसत्यर्या ३४ अवा न्याः पृथिव्याः संबंधिन्याबन्याचनसमृद्धाइतिविशेषपरिहार
ः ३८ विस्राङ्गलाआलस्यमनोहराः अथवविनाशनानारूपद्रुमस्ताशाः ४० तापातिदाघः विध्नतयन् वत्तयन् सातिशायाश्चावि
ऽधिष्ठानाद्यसावात् ४२ महासमस्पः सजितसुरसराशि ४४ मानागर्वः परिमाणंच ४५ दिस्ततुष्टत्यदोवानलचैर्यस्याईमितिप
चाग्रयः ४६ लेशान नेतत्रतापायसमर्घबिलतुः ४८ कुमसर्षाः मंपविनयाशविध्मिसहनाः ५२ मूर्छितोहिमुखादोजलप्रवेशादु
ष्कुमिति ५५ तानकरानः ५४ घननिविडताभागघनवः ६१ २ आपिलस्मा ६४ शत्रुर्धसदर्शनहिमहस्ततजासमवनानि ६८ ता
दृक्रूपा पश्चिनीप्रतिजागरणाय ६७ अट्टरुहादरिडाः कमलवकुलाः ७१ गुणोविकृष्टान् रक्षानिराकृष्टान् ७२ रसालाङ्क

१५३

वः ७३ विकरिष्यत विस्मिस्यति ७४ हसंत्याः गारशाकरिकाः ७२ आक्रीडउद्यानंः ७३ अथवामंडलानोऽश्रुतोरागान्मिश्रस्त्रियश्चात्॥
मडलबिंबयानगाष्टात्यध २ २ अन्नमस्पर्शी अहः दिनयावत् ७८ प्रतानाइति बहुवचनप्रतिपन्नप्रतानविवरूयाः हगरिष्टकाष्टस्या
गुरुतरदिव्यलयस्यविशावातोदक्षिणादित्यस्य ७ आलोकनिकारंआलोकत्कृतपशसवं पुरानदप्रकाशस्काहिशायाश्चब्धोमवति मना
जनंप्रीत्कत्यानं ४४ नत्रसवानस्ज्यः ३६ अरुजानपिपिनाद्युपहतादपि ४५ जलाद्रांजलविक्लन्नवस्त्र ४७ लुप्यमानाः सव्यमानाअत्यवा
क्लियमाणाश्च ५४ समूढविश्वासु नमिष्ठितिविशोषहृदय ५७ गतिस्खलत्पवगतिस्तुल्यस्वसातनगतिस्तुलोषुगमनन्मिषु नरकादिगा
तिषु च ५७ परिकथातामदिरायाः नवामलषमदिरामाग ६७ वा शवादिस्तत्परतत्रैः ७७ उद्धितादतलितपाप याचितजागहि
वर्त्तिवस्तुप्रदर्शक्वताधिष्ठितकौत्रिकहृदं ७२ मन्तुकाकला याद्विकपादाशेषाप्रोतितदाप्रयदानः ७४ स्याग करणसांगः॥
द्वियपृथिव्यादिश्चमणलिखितानिशालोगातिरघाकारंबि त्रतीनिशालागरघः ७७ बकस्तानविरध्मवरणं ४०० आविघा
तूपादुर्लवित ४७ क्षत्रियवत् रूपव्याधिमतुपुरुषइव मा राः कामामरणद त्यानायानगानिजावस्त्वस्त्रिस्थानानिचापृ७
८ जमालिकेषा ८ अतिशायनस्तिनायुष्काद्वेत्यागढासरणानां डियाधंदर्शिवादिविशेषान् ३ अनवमंवकष्टं ४ नवमयुताय
त्ययमरूरादन सिंधुनंदाविशेषाद्दशाविशेषश्च नकव्यातिमस्तुतस्यजलध्रुविशेषव्याहारयरिचितस्याकव्याहनिर्मामाहारः ना
स्तिवनस्तुतः आवस्कवात ७ स्वपक्षसाधनोपन्यासामाविनपृत्स्याक्षसाधनरवडनमात्रप्रवृत्तिर्वितंडिकः अविज्ञाततत्त्वार्थकारणापा
प्रतिस्तवेजानार्थमूहसर्का मोमांसातत्स्वविमूत्रातिस्म ७ जांघिकस्विगतइतिक ११ स्मालव्याघातकसुन्नरंजाति। अनन्तिप्तमर्थमा
निषेतंप्रकल्प्यानिषतंनिरूध्मनेनतदत्तुयपादनबल कषायांतवाशतियादकन्निग्रहस्थानं विजिगीषमाणयोरपि साधनवताका
घाजल्पस्तत्रमहापातीनग्रसतराध्यत्ववामिनं गुरुसमस्यविशेषव धीवरजुद्विश्रेष्टमस्यबधकंधरव सामसतारसेः कृत्रिमरका

पंचलिंगी ह०
१५४

पसांवववमादिति। २७ समयवरावदः सम्यग्वक्ता ६८ कद्दाग्रह्यवाक् ६७ इतरानिहीना ७० उपधिम्रुक्ता दिसंलागाति उवडि॰१।
सुयर सन्नपाणण उंजलीपग्गहविययधयायणाय। निकारयहअनुढाणाि आवताकिइकम्मे स्मघकरणाइस्वयावच्चकरणइया॥
वच्चकरणइया ७ साभामरणसविभिक्षा ११ कद्दाणयपबंधणा १२ इतिद्वादशाविधा विसंताग। साधुन्यः दृष्टगुणाः ७७ जंतुरिदम्
वितिजतुर्जन्म अनुलक्षारुत्याऽजाजन्मत्वर्धा ७८ इतिगाष्टामादिलकयाः ० प्रथमलिंगाटिप्पणकंसमाप्तः ७ दुष्कलाश्चर्याणिस
रस्माडुतानि १ परान्नतिंपराणव जनराज्याइतिदर्प तस्मेयगालवकारिणो पराणवंदराविति विरोधः अथच परान्नतिपारस्योऽलक्ष्मी
विपदं अपकारिण्य प्रकारकवाणाकालिलला ३ आतस्य   क्रियामाद्यं। तत्र नवांगमितिव्यक्त्यद्याबद्यराडूनवस्तुमप्यूच्यते
ततः सितच्छदाः श्वेतांबराः हमाश्चावाहंसाश्च वारिताविर्निषि   हत्राञ्जरलनरण ज्ञा चश्चारां जाहाराबाद्यास्यंतरमल क्रिया
परागमताहरस्य महापद्मः सहस्रपत्रादिरपि ५ निक्छ्यति   व्यांजंयघासंवां निदद्यात्मा यारोधःगणपाविनाषः॥स्त्री
राक्षस्तुखाराधनीया सताप्राधीअनामान्ने क्रोधस्त समुद्रवनया   लक्ष्म्याः समयादि ७ त्राः समुद्रेतेसहर्षसंलागांनयतिप्रापयति।
वांगिमंगलानियस्यादितिविराधपरिहारः तस्थाते निकृत्येक॥   स्मिनका पिङ्गरुषाआनकंहिकारणंकार्यविरोधमाधन्नारणु।
काणाछायामि ताताहाविभावाअयाभि माकवाविदत्रानस्थरखनस्तेंयस्कदिति १४ यथालागानश्रियाफलदाननाभामयपिति १५
खलीकारस्तिरस्कारः सुस्यान्मताज्ञातिवर्ग्यस्तुवा दाराविदाराविदारणमात्मघ्नात इतियावत् १६ अकृतघ्याकरपाठानादिकुमारास्त्री
दणऊश्च माहलाया गुरुतरदृष्टिव्याः कारणद्रोहनः १७ परिग्रहः कलत्रं पन्न्यादिपरिकरश्चबंङ्गाः आनकश्चाः बजाशास्त्रा प्रान्ततुरि॥
काः १८ प्रप्रकम्नाकंदर्पा प्रकृष्टतेजाऽपि संलाविपाउरुतरदृष्टिव्याः कारणदाहनः १७ परिग्रहः कलत्रं पन्न्यादिपरिकरश्च बङ्गाउ
आनकञाः बजञास्त्र प्रान्ततुरिकाः १८ प्रप्रकत्रः कंदर्पः प्रकृष्टतेजाऽपि संलाविघ्नश्चविष्टवं वामापापिताशिपचआसनिनिष्ठसला

सुसंयाप्तभुव २० सत्यवादीयुधिष्ठिराऽपि २१ हीनामदशाप्याराबद्धा दशाप्याराबणः सहविराहिवादनयारेककर्तृकात्वं। पिराचण
व्रूपस्यालयकृतन्द्याकिः २२ सारंगलक्षणांचंडगणस्य विकाशाविध्मनात् कचित्तजलव्यास्य परागः सुमनारस्कुः अद्यानि
असारंगोलस्नणानिअसांगनानिपन्यक्त्पिके:कोकिलेः परागाः प्रकृष्टतरवः २३ विषयाणविषयिणा उपलक्षणात मृगाद्यस्त्रावा्हे
नतज्ञानन्दुच्यते ३२ चातुर्विद्याब्राह्मणाद्याः ३५ निर्वृतिः मुक्तिशिलाधि नतागोरागीस्फुटिकविशदासुक्ताहाराद्यक्तनाजमा ४६
सुश्रूषायत्तुया स्त्रिः श्रवणोच्छाच असाधुदुरवगाहेनिव्यायच ५३ परिवादस्स परिवादवतंमाकाषात् ५६ सङ्गणां हिरण्यरूपव्रत
१६६ कुशालताडुराचारतालोहावयष्टिः ६८ सोगाद्विषयास   वाः स्फुटाश्चतेषामालागाविस्मारा ७० आलंबनमवष्टंभनं ना
लेहणविशेषमयं ७५ उपसर्गाः कदर्थनानि ध्रुपरादयश्च   धमतुभयवादिनिर्दृत्तमपि ७७ कल्याणमंगलस्तुवर्षाच सुभाः
नाधीशाइहाअपि ७८ अर्थतः प्रत्याऽनवशात् अर्थि   विनतियावत् ७५ पागंडाविकलागाः ७७ अङ्कुरिका
सव्वपिकासव्वपिकामस्याङ्गमात्रविवृक्त्याक्षरिकाऽस्फ   क ११२ कारिकारियानना २३ नताराज्यानिलाषान् काका
प्याकावायसाडिसः ३४ स्वादेः स्वपकारेः सर्वात्रानः सर्वता   जी ४२ महागाः पिष्टशालकणः ४८ स्वधाकृतानतिअनिमत
संयादनमनिरावकारा ४९ यासामाकर्णनंवर्णनंवपतात्याहि उपज्ञा अप्यनन्तकतांनऊं ५३ आयमा आऊगामत्तोतिः रेव
दाद रक्तृष्टाभ्या व्यतिषंगसंगमसृहिसंबधधं स्मायनसवासो विषयव्यासंगाश्च तस्यसंगिकसः प्रहत्रिप्रकारपरियाटा तता।
व्याष्टिः ७३ यद्यस्मात् कारणात् कंडराकाः कृत्वापितपस्यां यदासक्तः यद्बधः प्रचुरधमत्रा अपवव्रङ्कधान्प्राद्यकाष्टानि
अतस्तुतमाः प्रन्नताः समयावयोणि क्लिष्टमानाफलेनेनबाद्धनिवनिकदोषाःतत्रतुकोरध्यातः सनमांक्लानत्यादोव्यस
रूपकं ७४ कडराकक्षघाः ब सिद्धिर्मुक्तिस्सयाः कर्मकालुष्यानावाहिशादवं मुक्तिशिलायास्तुस्फटिकस्यविन गोष्ठांपाना

१५४

पंचलिंगीविव
१५५

स्वामी द्वितीयं लिंगं ७ दुःखेरित्यादि नहि दुर्गायामतिर्विस्मयमुत्तमगायामन्तरागाः स्यान्न च दोषदर्शनमंतरेण तत्र निर्वेदः।
विकायीति तृतीयं लिंगं ८ श्रद्धाद्यमतिविघ्ननिर्माणेन करुणाकरा समस्तस्वर्गापवर्गादि लाभो मदेकहेतुः चतुर्थं लिंगं ९ यथ
राजान्यमणिरत्नजसांप्रतजसाः धर्माय ताश्चैतदीयावबोधनं पंचमं लिंगं ७ नारत्यादि नतिवरेण तेरा... संतसाफल्ये प्रकाशादिना
यन तेवनस्त्रत्रुधर्मस्यां नरमाहत्याध्यतध्वंसनन प्रथितं नवविविराधः चोइकालं तत्त्वगच्छसमुदायरूपां मरजस्तमर्त्यजन्म
नःस्वर्गादिहत्ववनश्चकृतसाफल्य मदानतेः प्रमत्तेन तया वालनवाक्यैः कृत्त्वबुध्यैः नमानां मा हत्याजतप्रमिदं तत्रहि विर्या।
तप्रतिबाद्यानवानःप्रन्यथः सूर्यः सच्चरितानि चापत्तिनय   स्वबुध्यमवर्ति अयंतु तवानाः शूरवांबुधक्षविचक्षणः नेवचि।
रुहयति प्रतिबाद्यानवानां विगतस्वामिकः नवहरितिरा।   वार्येर्विहङ्गिर्वाः सच्चरितः अनिशां श्रयतितनायः प्रत्रष्टा
वारः २ कंठूलानावाद्रवकस्युक्तानां ३ वादितांजयप   राजयपराजयप्राप्तौ समानखलीकारविधानसमाचारि
राजादिरतविविधयप्राप्तौ समानखलीकारविधानसमाचरि।   जादिरत्त्वविधयः ४ दिक्कुलमुद्रहदिग्व्यापक निरवशानिवा
मः ५ विविक्तादया विकवद्भाया एकांतप्रदेशाग्रारत्याच अंत.   रघटा तदर्थज्ञानलक्षणसाटिकाच गुरुरहस्यार्थरूप प्रयच्छा
च नवाम्यः छागाद्यगरूयाया: प्रत्यथावय राद्यास्य नत्वविवरण सूक्ष्मार्थमूल्यावाव्याख्यानंद्वारारप्रकाशनंवः ७ कवितागुफाः।
काव्यरचना: ८ विधिराज्ञा सम्यक्चारित्रादीनां मिथ्याचारवादिनिवर्तिरूपाजिनाज्ञांप्रत्यक्षप्रदर्शनप्रवृत्तिरूपस्य विषयः पारतंत्र्य
गुर्वादिः पवित्रमात्रसिद्धमंत्रपदवयद्विधमहियरत्नत्रयचारित्रासमनात्तणसाध्यसाधकतत्सिद्धपदात्रिपदगा ज्ञानादिमार्गत्रयानुगता।।
व्याशिष्टव्यानवा अहिनलकृणगुणै:प्रतानस्तनस्तम्भुरवःकृता १० जीवाहतजीवितोषधमि ११ अर्थः स्वामी गणधराज्ञाः पि गु
रुहंषो धर्माचार्यधामेः हदस्यतिशाक्तोव १२ जात्यनकषाविशाषणालाघनचघनसारवास्थैःप्रकृतप्रधनाकारैः कवितांदापि।   १५५

ता कर्इरकुंकुमाहितांचदरःकंदरः मुद्रादरिद्राः प्रतता निर्मर्यादाचा १२ गुणा ज्ञानादयः शमादिलिःमुविशिष्टैस्वस्वविनो
लोःकान्त्यादिविस्फारणंक्रियतएवालोकदणाःसमस्तजगदानंदकाः अविलंबिनाःनवच्छिन्नाः निरालस्याश्च १३ विध्ययःप्र
तिपाहितप्रतिपरः १४ इतिपंचलिंगीविवरणप्रशास्त्रशिष्यनकं ७ ३५०३ ७ कृतिःश्रीजिनपालोपाध्यायाः ७ ।।श्री।।
संवति १२९५ प्रमिते श्रीस्वतनोर्घवल्लाकूले कार्तिकसुदि३ त्यादशावासरेबुधवारतासुतरंगस्थिरागमसंगावासनासमाहृतकव
रतसाधुक्रियासमाचार कृततुवादितिरस्कार श्रीमाहिसमकृ सूरीकृततकप्रतिकृतात्मश्रासत्यवचनमयप्रवक्तनगरीकादिशास्त्रव्याख्या
नवि वार विशिष्टस्वदृष्टमंत्रादिप्रभावप्रसाधितपवनदयतिसाम   राजादियक्षपरिवार अधरितमधुमाधुर्यवर्यवाकचातुर्यरंजितनि
खिलतुजालनृपालमोलिः माणिक्यप्रसायपटलकश्मीरज   न धौतवरणकमल जलालदा श्रीरजीवतेतिसंरक्षण
रक्षण समुद्भूतय शःसमार श्रीमाहिप्रदत्तयुगप्रधानविरु   दाधारजायजाग्यसोसाग्य ... प्राशाराशासनाधीश्व
र श्रीमत् श्रीवर्द्धमानजिनपट्टप्रतिष्ठितपंचमगणधर श्रीसुधर्म   स्वामिप्रभुखयुगप्रधानाचार्याविच्छिन्नपरंपरायात श्रीचंद्र।
कुलचंद्र श्रीउद्योतनसूरि श्रीवर्द्धमानसूरि श्रीजिनेश्वरसूरि श्री   जिनचंद्रसूरि श्रीअभयदेवसूरि श्रीजिनवल्लभसूरि श्रीजिनदत्त
सूरि संतानीय श्रीबृहत्खरतरगणशृंगारमौक्तिकहार श्रीजिनमाणिक्यसूरिपट्टोदयाचलप्रभाकरविजयमान युगप्रधान श्रीजिन
चंद्रसूरिपुरंदराणां आचार्य श्रीजिनसिंहसूरि श्रीसमयराजोपाध्याय श्रीरत्ननिधानोपाध्याय प्रमुखगणप्रधानादिशिष्ययुतानांमु
उपदेशेन।।७।। . श्रीनवानगरवास्तव्यसकलसंघेन प्रति   रियं लेखयित्वा श्रीयुगप्रधानगुरूणां प्रदत्तातैवभांडागारे निक्षिप्ता।।

श्रीअकबरपाति
साहि विनीर्णि
पाद्य याशादि
कामारिवर्षि
धि श्रीसंतनी
धीयुगलभाग
वर्ति जलचर ४०

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 11 June, 2017

पंचलिगाहा
१५६

१५६

ना·३ प्र·३